مەم و زین

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی

زنجیرەی رۆشنبیری

*

خاوەنی ئیمتیاز: شەوکەت شێخ یەزدین

سەرنووسیار: بەدران ئەحمەد حەبیب

***

ناوونیشان:

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، شەقامی گوڵان، هەولێر

ئەحمەدی خانی

مەم و زین

ئامادەکردن و پەڕاویزنووسینی:

هەژار

ناوی کتێب: مەم و زین
نووسینی: ئەحمەدی خانی
ئامادەکردن و پەڕاوێزنووسینی: هەژار
بڵاوکراوەی ئاراس- ژمارە: ٧٧٤
دەرهێنانی هونەریی ناوەوە: ئاراس ئەکرەم
چاپی دووەم، هەولێر ٢٠٠٨
لە بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی کتێبخانە گشتییەکان لە هەولێر ژمارە ١٧٤٣ی ساڵی ٢٠٠٨ی دراوەتێ

مەم و زینی خانی چییە؟

ئەو کـیـژە کـوردە پاکـانـە، ئەو لەوەندە لاوچاکـانەی خـوێندەوارن و دەزانـن کـوردی وەخوێنن و حەز لە باری وێژە و بێژەی هەرە جسن و هەرە بایەخدار و هێژا و هەرە چێژە و بەرامە دەکەن و دڵبژۆکی چیرۆکی ئەڤینداریشن... ئەگەر مەم و زین ببینن، ئەو مەم و زینەی سێ سەدە بەر لە ئێستە خانی شانی کوردی داوە و بە بەند بۆ کوردی داناوە، من لێم روونە زۆر بە هەڵپە و بە پەلەپەل رووپەلان هەڵدەدەنەوە و بەلەز و بەز کاڵەشومێکی دەبڕن و خوا خوایانە هەرچی زووە چارەنووسی دوو دڵداری چارەڕەش دەبناوان بکەن. ئەوسا هەرگا لەسەر تەرمی جوان و نەرمی ئەو دوو نەمامە ناکامە چەمەر و گەرمە شینیان گرت و لە ڤەشارتنیان بوونەوە... بەچاوی ئەسرین تێزاو، بەدوو هەناسەی ساردەوە، بێژن بەخوا فریە خۆش و دڵتەزێن بوو، رەحمەت بووی خانی بکەن و بە ئەسپایی بیخەنەوە سەر دەلاقەی جێ کتێبان، ئیتر چیتر لەسەررا پێدا ناچنەوە، بەوردی لێی ورد نابنەوە و شیوەکە وەرد نادەنەوە. تا ئەو هەموو کاکڵە خۆشانەش وەدۆزن کە بوونەتە ناوئاخن و چیرۆک گرتوونیە ناوەخۆ و بەهێوری و بە کاوەخۆ دەگش لە گشتی رامێنن، زانیارانە بەشەی کەن و بە دانستە شی کەنەوە و بەند بە بەند و گەو بەگەوی تێک کەنەوە و لێک دەنەوە... مالم هەقە هەقیشیانە لە خوێندنەوەی بە پەلەبن و بەپەلیەکی بەس بکەن و قووڵتر نەڕۆن. بۆچی؟ چونکە:

ئەم سەربهوردی ئەڤینە کە زۆر خۆشتر و شیرینتر لە تۆلاگەزۆ و هەنگوینە. هەرکێ یەکەمجار بیدینێ و لە وزەیدابێ وەیخوێنێ، وەها نوقمی گۆمەشینەی ئەوین دەبێ کە هۆش و گۆشی نامێنێ و تا بلەز قوتاری نەکات نەگوێ لە هیچ شتێ دەگرێ و نەبۆی دەکرێ کەس بدوێنێ. کوا دەیپەرژێ واز لەو سەرگوروشتەیە بێنێ و لەو گەنجینە پڕ لە گش جۆرە گەوهەرە وەکۆڵێ و بتۆژێتەوە. تا بزانێ شێخی خانی لەم چیرۆکەی بەڕواڵەت ئەڤیننامەدا چەی کردووە؟ پایەی زانست و هونەری تا کوێ

چووە، خانی چەند هونەرمەند بووە! هەر مەگین خوا بیزانێ... کورد گوتەنی ئەم کارە هەر بەدەم خۆشە... دەنا کێی هێندە زانا هەس لەم هەموو شیرین باریانە و لەو هەموو وردەکاریانەی لەم ناو خەزێنە خزاون سەری دەرچێ و بەتاقی تەنێ بتانێ ئەو چەند هەزار تان و پۆیە ئاوریشمینە و تاڵە زێڕین و زیوینە و ئەو گش گشتە کە نەخشینەی خاسەڕەنگە و هەمەڕەنگە، ئەو کرە جوان و ڕەنگینە واخودان ڕێز و بەسەنگە بناسێت و نەتاسێت و لە تاریف و پەسندان و ناساندنیان سەرپەنجە و دەمی گۆنەکا و قەڵەمی نسکۆیە نەبا و زوانی ڕەوان و پاراوی نەکەوێتە تورەتور و لاڵ و پاڵی و خۆی تەواو لێی حاڵی ببێ و بشتوانێ حاڵیمان بکا! هەیهاتە کەسی وا هەبێ کە بەتەنیا ئەو ئەرکە وەئەستۆ بگرێ و گرێ نەکا.

بەڵێ مەم و زین بۆ ئەڤین و ئەڤینداری چوویتە سەر ترۆپکی داری هەرە بەرز و هەرە تەرزی وێژە و ئەدەبی جیهانی. ئەگەر نیزامی گەنجەوی بەچکە کوردی فارسی نووسی چەرخی شەشەمینی کۆچی بە پێنجینە مەنشورەکەی بەناوبانگە، ئەگەر ناوی فەرهادی کوردی کەلهوڕی زەرد و ماهی بێستونڕی شیرینکار، کە لە سوێی شیرین مردووە. تا هەتا نەمر کردووە! ئەگەر لەیل و مەجروومەکەی ناوی دوو بەچکە عارەبی بە عارەبی و بێ مرادی دەناخێ ئاخێ ڕاکردوون و لە سایەی ئەو ئێستا و ئێستاش وە لەوەش پاش هەر زیندون و قەت نامرن و قەت نەمردوون، ئەگەر رۆمیۆ و ژۆلێتی ئیتالیایی کە لە رای دڵداریدا مردوون، بەدەست و پەنجەی شکسپیر وەک مۆمیاییکراوی بەدانستە و بەناو، داو هەڵگیراون. نەڕزاون، نەپوواون، نەشسواون و لە رۆژگاری ژیانی سەرزەمینیاندا چۆن بوگن، ئێستا بەقەدر و بەرێزتر، جوانتر و بەهێز و پێزتر لەسەر دنیا خۆدەنوێنن و هەرگیز نوشوستی ناهێنن.

شکست نەبێ ئەگەر خانی کورد نەبوویا، یان بەکوردی مەم و زینی نەنووسیبا، تۆژەرەوانی لاوەکی وەکی زمانە زیندووەکان بیانزانیبا و بیانناسیبا، دەبوو ئەو سێ ئەڤیننامەی ناومان بردن وێرای زۆر دڵدارینامەی بەرهەمی وێژەوانان و چیرۆکنووسانی بل ژوان ئێستا لە شاباشی بدرێن.

بەڵام رووی زەمانە ڕەش بێ، ئێمەی کوردی دەسکورتی نەگبەت و کڵۆڵ، لە ئەگەر ئەگەر بەو لاوە چیمان هەیە! ئارێ ئەگەر ئەوەندە و ئەوەندە کەند و کۆسپ و لەند و لەمپەر و بەرگرە زۆرە کە خراونەتە سەر ڕێگەی ئازادیمان، نەبوونایە! ئەگەر

کوردیش وەکو گەلانی ئازادی خواپێداو دەوڵەتێکی خۆی ببایە و گەشەی بە زمان و کولتوور و دیرۆک و چیرۆک بدایە و ئەم زمانە زۆر شیرین و بەستەزمانەی لەو هەموو بەند و زیندانەی بەشـوورەی لە پۆلاَ و ئاسن دەربچوایە! ئەگەر داگیرکەرەکانی کوردستانی نیشتمانمان کە نەویژدان شک دەبەن و نەبەزەیی. وەک دۆڵ پا سواری شانمان بوون! بەدڵبەردی و بەنامەردی خێروبێری وڵاتەکەمان دەخۆن و دەمانەکەنە دەستەچیلەی ئاگری شەڕی دوژمنیان و بەگژ یەکترماندا دەکەن و هەر بێژین لەل بە گوللە دامان دەبێژن و پەتی دارمان دەمل دەکەن و بەرەو نەمانمان کل دەکەن، لە ئارادا نەبوونایە. کە زۆر کاری ئەو زۆردارە بێ بارانە، دژی هەموو ئاکاری چاک بەرانبەر بەگەلی کوردی، هەموو دەرەتان لێگیراو، گەیشتووەتە ئەو رادەیە زمانی زمان ئاسایی کە بەشێکە خودێ دایی لە بەشی زۆربەی کوردستان قەدەغەیە، کە ئەگەر هەر پێی باخێوین، زوانمان دەبڕن.

هێندێکی تر هێند بە دەستندە دەندەنێ: جووچکە کەوێکیش تێر ناکا. خۆ ئەگەر بە پاڕانەوە بێژین ئەی برای موسوڵمان! تۆ هیچ نەبێ لێمان گەڕێ با بەزمانی خۆ بنووسین، دەبێ سەروبن هەر پەسنی بەژن و باڵای خوار و خێچ و ملی چرچ و دەم و فلچی بۆگەنیو و کۆڵکەی پڕ لە ئەسپێ و کێچی ئەوان بدەین، هەرگیز باسی ژین و ژانی خۆمان نەکەین. ئەگەر کوردیش تەمی بەدبەختیی رەویبا و بەختی سڵی بۆ کەوی با و بووکی ئازادی و سەربەستی لە هەمبێزی خۆیدا دی با! ئێستا کار لە جێیەتر بوو. ئەگەر ئەو هەموو ئەگەرە و هەزاران ئەگەری تریش نەبوونایە بەتەگەرە لە پێش بەری ژینەوە و گەشەکردنمان. ئەدەبنووس و چیرۆکناسانی جیهانی شارستانی لەناو ئەو گش چیرۆکانەی لەناو دێرۆکاندا زیندوون، داستانی مەم و زینیان کە شێخی خانی نوساویە بە موجیزاتێک دەزانی، کە وێنەی لە دنیا نەبووە و ناشبێتەوە. مەم و زین هەر ئەوە نییە کە چیرۆکی دڵداری بێ و ببڕێتەوە. ڕانگەی چەندین زانستنامەی زۆر هێژایە، کە دەبوایە بەهیچ ئاوا لەو مەودایە بەر تەنگەدا نەگونجایە. کەچی تێشیدا گونجاوە، کە ئەمەش یەک لە موجیزاتی خانییە، جیا لە باسی دڵداریی زین و مەمان، کە لە پەسندی و ڕندیدا، چەپکەگوڵی هەرە هێژای سەر سەبەتەی ئەدەبیاتی جیهانە و ناوی گیرۆدە و گراوی تا هەتایە لە نەمان دوور خستووەتەوە. چەند چینامەی تری تێدا کە گش وەک ئەڤینامەکەی دڵڕفێن و جوان و

خۆشەویست و خۆشن. پاکیان لەمەڕ خوێنشیرینی و ڕەزاسووکی و بەنرخی و بایی گرانی وەکو کۆرپەی هەرە جوانی خڕوخۆڵی نەرمونۆڵی پڕ بەکۆشن.

چیرۆکنووسی

ئێمەمانان ئەوەندەی بۆمان لواوە، بە پێی توانا زۆر چیرۆکمان لە زۆر بارە و بابەتاندا خوێندووەتەوە. لە هەر کامدا، چەند قارەمانێکی باش و مەرد و ڕەند و بە ئاکارمان، زۆر خۆشویستوون. زۆریش رکمان لە بێ فەڕانی شەڕانی و بە گەڕان و گێرەشێوێن، کار تێکوپێکدەر بووەتەوە. ئیتر تا ماوەیەکی زۆر کەفوکوڵی تووڕەی نەنیشتووەتەوە. بە ئافەرین یادی چاکانمان کردووە و ناوی خراپەکانیشمان بە نەفرینەوە بردووە. بەڵام خانی ئەو سەرتاپا چاک و پاکەی کە بە مەودای هەزاران ساڵ ڕێگەپێوانی برووسکە، لە ڕک و کینە بەدوورە، چاکەکانی ناو چیرۆکی زین و مەمی، وەکو ئاڵای کوردستانی نیشتمانی کە بە ئاواتی خواستووە لەسەر چیا سەرکەشەکانی زێدەکەی خۆی نیشانی دنیا بدا، لە بەرزان شەکاندووەتەوە و کردوویەتییە نموونە بۆ ئاکارچاکان. لەبارەی نالەبارانیش کارێک دەکا. کە هەتا سەر هەر بە خراپیان نەزانین و دەیان بەخشێ و هانەی خوێنەرانیش دەدا بیانبەخشن.

خوندکارێک کە بە دووزمانی شۆفارێک بێ لێکدانەوە هەڵدەچێ، بە سوێندان ڕەش دەبێتەوە کە خوشکی هەناسە سارد و بێ دەسەڵات و تاوانی، داوێنپاکی خاوێن لە گەردی گوناهان، بەهیچ مەردێ بەشوو نەدا و بە مەرەدێکی وای دەبا، لە خۆشییان بێ بەشی دەکا و نوقمی خوێنی گەشی دەکا! ئەو گوز و گوممەت هەڵچوونە و بە گژ سوێندخواردندا چوونە، دەبێتە ئامیانی مەرگی دوو دڵداری هەڵبژاردە و بێ وێنە لە چاکی و پاکی. ئەو خونکارە دیارە پیاوێکی خراپ و نالەبارە و پیاو ناچارە خۆشی نەوێ.

دەرکەوانی پیچ و بیژووی، نەیاری پیاوەتی و ئابڕووی، دەست و زمان پیس و نەگریس، کە ئێرەیی بەگژ بەختەوەرێ دەبا و هەر حەز لە بەدفەڕی دەکا، دەبێتە سەرە سۆدرەیەک ناهێڵێ دوو یاری گیانی بەیەک بگەن، هەردووکیان بەداخ و سۆوە دەخاتە ناخی گڵکۆوە. بەکێ دەکرێ لە سووچ و هەڵەی ببوورێ!

مـیـر و بەکـر، حـەیزەبوونی تەرح مـەیموون، فـاڵگرەوەی درۆفـرۆش. لە بڕانەوەی چیرۆکێدا گشتی کۆترە بەحەشتیلەن، هیچ کامیانت ناخۆش ناوێ. کە ئەم کارە هەر لە پاکی وەک خانی دەوەشێتەوە و کەسی تر نا.

ئامۆژگاری رامیارانە

ڕەنگە زۆر کەس وا بیر بەرن شێخی خانیش وەک مەلا ئاساییەکانی کوردستان هەر لە زانستی عارەبی سەرکەوتووە و لە مزگەوتێکی کوردستان فێرکار و دەرسبێژ بووە. ئیتر سەری لە کاروباری رامیاری و گرێ و گۆڵی دنیاداری هەر دەرنەچووە! دەسا با مـیـر و سـەرداری کوردەواری لەسـەرخـۆ و بە وردەکاری بە مـەم و زیندا بچنەوە و لە کەرخی پەرێزی خانی ئەوەندە گوڵ بچننەوە کە تەسەل و تێریان بکا و فێریان بکا دەبێ چبکەن تا بەختەوەر و لەسەر بن.

بێ گومانم، سێسەت ساڵ پێش، بەهیچ ئاوا بیر و بڕوای (ماکاول)ی ڕۆژاوایی کە لە جیهانی ئەمڕۆدا ڕێنوێنی دنیادارانە. ئەو زەمانە بەزمانەکانی ئەم ناوە کە خانی سەری لێ دەرچوون، هیچ کەس وەری نەگێڕاوە و بەرگوێی خانی نەکەوتووە.

کەچی خانی بەکر عەوانێکی دێنێ و (لەڕای مەبەست گشت نارەوایەک ڕەوایە)ی ماکاولی، بە زمانی ئەو دەدرکێنێ. ئەوەندەشی بە خوێنتاڵی نیشان دەدا، کە هەر کەسی راست و دروست مەم و زین دەخوێنێتەوە، دانی خێرێ بەو بەشەڕ فێرەدا نانێ. هەزار تفان لە بەکر مەرگەوەڕ دەکا و نفرە لەو کەسانەش دەکا کە دوای ئەم بڕوایە کەوتوون.

خانی فێری میران دەکا چۆن کەسانێک هەڵبژێرن بە وەزیر و بریکار و کوێخا و گزیر و کلیلدار، کە نەبنە مایەی تێکدانی داوودەزگای مەزنایەتی و نەبنە مێمڵ لە ژیانی کۆمەڵایەتی و نەبنە خۆرە لە ئاپۆڕەی ژێر دەستی میردا، لە رەشایی و لە باژێڕیان و وەزرێران و بۆ دارا و نەدار دڵسۆز بن. ئێژێ میری ژیر میرێکە چل جار کاورایەک دەئەزمووێ تا کارێکی پێ دەسپێرێ. خۆ ئەگەر هەر بە هەوای خۆی، بە گەللایی و بەرهەڵدایی، بەبۆنەی خزمایەتییەوە، بەناوی دۆستایەتییەوە، کاری هەڵسووڕانی وڵات بکاتە خەڵات و بەرات، گوێ نەداتە خودان کرن و دڵخۆشبوونی

هەژار و بێ دەسەڵاتان. لەوانەیە دۆستە نە ئەزموورەوەکە لەبنەوە دوژمنی پۆست بێ و هیچ دوور نییە خزمە تاقی نەکراوەکە هەل پەرست و نزم و پەست و بێ ئاکار و چاوچنۆک و دڵ بژۆک بێ، هەر دەسەڵاتێکیان هەبێ و دەسیان بڕوا بڕوا و پەیمان پاشگوێ خەن و دەم بنێنە بینەقاقای زۆر لێکراوانی بێتاوان، تەنیا هەر خۆیان لە بیر بێ و دەسیان لەهەر چشتێ گیر بێ، بیرفێن و بیبەنە ناو کولێنی خۆ و خاوەن بەشان دەم لە پووش کەن. میری بەداوودەزگاوە تووشی تووشی و نەگبەتی کەن، بناغەی شکۆ و مەزناهی تێکوپێک دەن. لە پاش چووانیش پەشیمانی بەهرە نادا.

میر ئەشێ گەلێک وریا بێ، خۆی خاوەن تەگبیر و را بێ، کانی هۆش و بیرەوەری پتر لە گوێچکەی لاسەری لەسەر هەست و لە کاردا بێ. نابێ هێندە ساویلکە بێ شالوزان و زمانلووسانی گزیگار هێندەی لێ نزیک کەونەوە، دەستی دەمیان بگاتە پەناگوێی دڵی و بە پێ هەڵدان و فوو تێدان بیماسێنن، بەهەیت و هووت و شات و شووت بەلەسەی کەن، بەمشتەی درۆ و دەلەسە بیتاسێنن و بتوانن لە خشتەی ببەن. سەردار دەبێ بەدەستی خۆی زۆر ئازا بێ، هەرکەس لەوانەی چەکداری پەیڕەوی وین، بەبێ گومان لایان وابێ هەرچەند ئازایی بنوێنن، هەر چەند دوژمن بترسێنن هیچ کامێکیان بە قامکە تووتەی ئەو نابن. جا وەک دەشێ لە جەنگەی مەیدانداریدا و لە ڕووبەڕووی نەیاریدا، دانەچڵەکێ و دڵی وەک چیای بۆتان بێ و قەت نەلەرزێ و رانەتڵەکێ، گەرەکە لەناو دیوانیش، لە کۆڕی هاودەمانیشدا دێوی شەرم و لە رووداماان سواری نەبێ. بێ ئاوەز و بەدڵ ناحەز بواری نەبێ کاری تێ بکا و لە ڕێگەی راست لاری بکا و بێرەتێنێ.

میر دەبێ لەگەڵ نەترسی لە مەیدان و بەزاکونی لە دیواندا، دڵاواش بێ. دڵاوایی ئەستووندەکی هەرە خۆگر و پتەوە بۆ کۆنی فەرمانڕەوایی، هەرگیز هیچ خونکارێکی دەس رژد و چروک و چکوس، هەتا سەر سەر نەکەوتووە. بەخشندەییش دەبێ لە جێگەی خۆیدا بێ. نابێ لە حاند لۆتی و پۆتی و زمانلووس و بێناموس و بێ هونەر و کلکەسوتەکەری پیس و ئاکار گڵاودا دەسبڵاو بێ و پیاوی هێژا و پاک و چاک و بەجەوهەر کار لە دەس هاتوو، وەلانێ و هیچ لایان لێ نەکاتەوە و ئاوڕیان وێ نەداتەوە و دڵی گەرمیان سارد کاتەوە.

بە بیروباوەڕی خانی داهات و دراو لە دنیا تەنیا هەر بۆ دوو شت باشن، خودانکردنی هەژاران لە ڕێی خوادا و بەختکردن بۆ یارانی گیانی گیانی، ئەو کەسەی کۆی دەکاتەوە و دەقوژبنانی داخنێ و ئیتر سەری ناداتەوە، لە پاش مەرگی کەلەپوورگر پوڕی دەکەن. وەک تاژیەکە، کەروێشک بۆ خێوی دەگرێ و بۆ خۆی وا لە نێزان دەمرێ.

میر دەبێ خاوەن بەڵێن بێ. هەر بەڵێنێکی کە دەیدا وەک کەلێنی پۆڵا وابێ، سەری بچێ نابێ لە گفت و پەیمانی پاشگەز وەبێ. پایەبەرزی بەڵێنشکێن خۆی دەشکێنێ، ئیحتوباری لە کن ژێردەستان نامێنێ، خەڵک بێزیان لە تەرح و بیچم و دیداری و قێزیان لە شێوە و ئاکاری دەبێتەوە.

میر دەبێ پشوودرێژ بێ، بە لێکدانی ئەستێ و بەردێک گەرم دانەیە و هەڵنەچێ. لە کاروباری گرینگدا پەلە نەکا و بە کەچکێک ئاو نەکەوێتە پێمەلەوە. بڕیاردان بەهەڵپە و پەلە خومچونی زۆر خوندکارانی بەستوون.

سەرداری گەل دەبێ رک و تووڕەییی خۆی زوو دەرنەبڕێ، کێشە و گێرە و دەردەسەری بە ئاشکرا بۆ خۆی نەکرێ، بۆ بەگژداچوونی دوژمن بەدەردی کوردە گۆتەنی سەد جار بگرێ جارێک ببڕێ. تا نەزانێ لەبەر بەرەکانییەکەیدا سەر دەکەوێ، با لە گاشەی وا نەنەوێ کە ناتوانێ تووڕی بدا. با دەگەڵ دوژمنی ملهوڕ، کە لێی روونە پێی ناوەستێ، وچانێک بدا راوەستێ، زۆر بە نەرم و نیانی بجووڵێتەوە، تا هەلێکی باش دەڕەخسێ و کێس و دەرفەت وەدەس دێنێ، ئەوسا حەیفا خۆ هەڵێنێ. کۆڵەی بکوتێ و کوڵ و کۆی خۆی بەزۆروێژ و دەس درێژکەران بڕێژێ.

سەروەر نابێ دەرهەق لەخۆی گچکەتران و کونی و کینە لە زگ بێ، نابێ گرژ و مڕومۆچ بێ . نابێ هێندە تفتوتاڵ بێ تفی وەکەن. ناشبێ هێندە بە شیرینی و تووکنەرمی بە هەرکەس و ناکەسێکی ناس و نەناس نیشان بدا، کە بتوانن قووتی بدەن و رۆی هێڵن.

سەروەر دەبێ وەک برینگەری دڵسۆز بێ. لە دەستێکیدا نەشتەر بێ، کوانە پیسە، کیسەی زنچکاو و زووخاوان بەرلەوەی بتەنێتەوە و ئازای ئازاش بگرێتەوە، بدرێ و

ببڕێ و فڕێ بدا . دەستی دیشی تژی لە تۆزی دەرمان و هەتوانی سەر برینان بێ، تا شوێنی زام زوو سارێژ و خۆش بێتەوە.

سەروەر ئەگەر بە ئارەزوو بێ لەسەر بێ و بەدوور لە دەرد و کەسەر بێ، گەرەکە هونەرپەروەر بێ. دەنا خۆی و کۆمەڵ و کۆمەڵگاکەشی زیانبار دەبن و گەوهەریان لێ خەسار دەبێ. نابێ وەک میرەکەی من بن. کە بۆ خۆڕی و هیچوپیچان داری بەرە و بۆ بە جەوهەر و هونەری وەکی منیش بێ سێبەرە. ئەگەر هەر بە سیلەی چاوێ لە ئێمەشی بنۆڕیبا، دنیا لە گەوهەر پڕ دەبوو.

خانی دەیان پەندی رندی جگە لە مانەی هێنامان لە توێی دڵدارینامەدا شاردووەتەوە. بەدەسەڵات بەدەستانی کوردستان بە دیاری دەدا و دیاری دەدا، کە لە زانستی رامیاریش بەقەد مەبەستی دڵداری هۆزان و شارەزا بووە.

وەفا و ئەمەگ

ئەوی ئێژن ناوی وەفا وەک سیمورخ دەنگی هەیە و رەنگی نییە و هەر ناوی بێ ناوەڕۆکە. نابێ سەرکۆنەیان بکرێ، چونکە لێت ڕوون بێ ئەوانە نەیاندیوە و لەبەریان تێ نەپەڕیوە. بەڵام خانی کە سەرتاپای لەش و گیانی و رەگ بەڕەگی ئەمەگ بۆ کوردستان بووە و لە نزیک وەفای ناسیوە. دەڵێ مەڵێن نەبووە و نابێ، جگە لە خۆی نموونێکی هەرە بەرزی وەفا و ئەمەگمان شان دەدا.

لاوێکە بەناوی تاژدین، ئەو لاوە چتۆ پیاوێکە! وەزیرە زاوای ئەمیرە بە خزمایەتیش دەگاتێ، لە بوێریدا و دوژمن بە ساغ نەبوێریدا، یەکەم پیاوی خاوەن ناوە. بۆ زێڕ و زەنبەری دنیاش چەندی بێژی سەد چەندانە و لە بۆتان و هەموو ئالی کوردستاندا سەرتۆپی دەوڵەمەندانە. دۆستی لاوێکی ساکارە بەناوی مەم. باوکی پیاگێ دەفتەردارە لە دیوان و خۆی پێشمەرگێکی بەکارە و لە ریزی چەکداراندایە. بێ لە عەگیدی و مێرخاسی چی وای نییە کە بە دابی ئەو زەمانەی تیا ژیاوە خۆی لای خەڵک پێوە ڕانێ. بەنەجیمزادەی ناژمێرن، زێڕ و زیوی زۆری نییە کە کەس چاولەدەسی بێت و لێی بترسێت. یان لالاییی لەبەر بکا.

مەمی هەژار دڵدارێکی پڕ جغارە و جەرگ و هەناو بریندارە، گراوییەکەی خوشکی

میره و له ناهومێدیدا گیره. له ساڵ و مانگ بەڕێکەوت ژوانێکی بۆ هەڵدەکەوێ و تەمی خەمانی دەڕەوێ. بەڵام لەوێش بەکاو ناگا، لەناکاو میر و یارانی بەسەردا دێن، چۆن دەرچن؟ بەرەو کوێ هەڵێن؟ هەموو لایان لێ تەناوە و هیچ دەرەتانێک نەماوە. نەعاسمان هەڵیان دەکێشێ، نەزەمین هەڵیان دەلووشێ، لەو ناوەدا قەتیس ماون. چاوەچاون کەی ئابڕوویان دەڕێژن و کەنگێ لاشەیان دەنێژن.

وەفا و ئەمەگی برادەر کەوتووەتە بەر ئەزموونەوە. تاژدین لە رای چارەسەری برادەری، بەرەو ماڵەخۆی پەل دەبێ، ماڵی گەورە بەهەموو ئەسپاباتەوە ئاگر دەدا و هاوار بۆ زبارە دەکا، فریای کەون. میر و مەزن و گرەگرەی دەدیوانێ، بەنی و نۆکەری پاشخانێ ورد و درشت و گشت لە گشت بەغار دەبەزنە هەوارێ، جێژوانی لاوان چۆڵ دەکەن. دوو دڵداری دڵ پەشێوی دووره هێڤی کە هەر وەکی دوو باڵداری هەرە جوانی بەخۆنەزانی بەستەزمان، دەداوی راوکەر ئالاون لە شەققەی باڵ دەدەن و ڕزگار دەبن. ماڵێک لە رای وەفا سوزیا و بوو بە پارووە خۆشەی ئاگر. کە ئێستاش لە کوردەواری نموونەی ماڵی زۆر قەوغا و بە دەوڵەتە، دەڵێن ماڵی فلانە پیاو، وەک ماڵی قەرەتاژدینە. وەفاش بووەتە ئاواڵ دوانەی تا هەتایە بۆ تاژدین و هەرگیز بە موو لێی لانادا و ناوی تاژدین دەگەڵ وەفادا هەر ماوە و هەر دەشمێنێ.

ڕەنگە زۆر کەس کە کەوتوونە ئەم زەمانە، بێژن وا گریمان ئەوسا وەفا بووبێ و هێشتان لە بەین نەچووبێ، ئەی ئێستا چی و کوانێ وەفا؟ نەمازە لەم چەرخی بیستە هەر پارە و خۆپەرستییە. ئەمەگ بوویتە ئەفسانەیەک هەر بە تیتوش دانەیەکی دەس ناکەوێ. نەدیمان و نەدەیبینین، بەڵێ ئەمانیش هەقیانە بەڵام ئەمن منی هەژار، مەلا مستەفا بارزانیم کە ناسیوە و وەفای ئەوم بۆ دۆست و یارانی دیوە، ئەگەر تاژدین بەر لە بارزانی نەژیابا، دەمگوت ئەو دەرسی ئەمەگ و وەفاداری لەلای بارزانی خوێندووە و هێندێک وەک بارزانی چووە.

شێخی خانی و مرۆڤایەتی

بە درێژایی و بە پانایی مێژووی کەونارا و زۆر دێرینە، لەو دەمەوە ئەو جانەوەرە کە ناوی بنیادەمە، بەزوان و هزر و وریایی گەلێک زۆرە و بەئاکاری باش و پەسەند و

خوایی، یەکجار کەمە. هاتووەتە سەر ئەم زەمینە و بەخۆی دەڵێ "گیانداری بە ودم و پیرۆز"، رێک و جوان و لەبار و قۆز و هەرە دڵسۆزی خاوەندۆز، لە پەستا و بێ پسانەوە هەر خەریکی پێک هەڵپرژان و تێک چرژان و یەکتر کوشتن و خوێن رشتن و سەربڕین و زگدڕینە. هەمیشەش چینی رێبەران لە فێڵباز و جادووگەران کە دوولینگەیان خستووەتە سەر بۆق ملی دڵ ساویلکە و بێ خەبەران و بووگنە پێغەمبەری کەران، چاوگەپێکەری هەرا بوون، بەباوەشان و هامێزان دەستەواری چیلکە و چاڵ و پر و پووشکە و ئیزنگی وشکیان هێناوە، لە کوانووی بڕوبیانوودا گڕی شەڕیان خۆش کردووە. فلانە هۆز، فیسارە گەل لەسەر ئاینی ئێمە نین، دینیان پووچ و بێ فەساڵە، جا کەوایە کوشتنیان بۆمە ڕەوایە و سەرلەبەر سەر و سامان و ماڵ و حاڵیان وردە و یەخسیر و منداڵیان بۆ ئێمە کە لەسەر هەقین و لە حاند گومڕایان دڵڕەقین، وەک گەزۆ و مازوو حەڵاڵە. دوژمنانمان کە بەر نەفرینی خوا کەوتوون، پاش مردن و چاڵکردنیان کڵی دۆژەی خوایان بۆ نێڵ دراوە، تا هەتایە دەبرژێن و دەسووتێن و هەڵدەقرچێن، دڵبریان و چاوبەگریان هەر لەوێدا دەمێننەوە، بەهەشتیش خانی خۆمانە و کەسیش پارەی داکردنمان لێ ناستێنێ.

خۆ نەمازە لە رۆژ و رۆژگارانی کە خانی تیانا ژیاوە، هەڕەمە و هەڕەت و جەنگەی زەبروزەنگی تورکانی عوسمانی بووە، گەڕیان لە هەموو گەلانی بێکەس و بێدەس هالاوە و شەڕ و شۆڕیان ناوەتەوە و دنیایان بەزۆر خواردووە. بە تۆزکاڵیش لە نامەردی و لە دڵبەردی هەرگیز خۆیان نەبواردووە. مەلا و کاڵیش، شێخی ریش پانی نەزانی سەر بەرماڵیش، دەستیان بۆ لە لامل داون، سەد ئۆباڵیان بۆ کێشاون کە ئێوە جەنگ بۆ خوا دەکەن، داوای مافی رەوا دەکەن.

نەک هەر ئەوان لەو زەمانە، بگرە ئێستاش ئەو کاسە و ئاشە هەر هەیە و ئاورەکە نەکوژاوەتەوە. ڕیشەی کێشەی بەناوی دین، لە ڕووی زەمین وشک نەبووە و ئەو پەتایە هەر تا سەرێک نەدیو بووە و لە پڕ هەڵی داوەتەوە.

بەڵام خواناسی لە زەبر، خانی کە سەرتاپای گیانی بەزەیی و دلۆڤانییە، قەت دڵی بەرایی نادا، لە ڕێ لادا و خوای بەرز وەک سوڵتانی تۆری تورک، یان پاشا و کوێخای ئێرانی، وا نزم کا کە هەر وازی لە توونی ئاگر نێڵدان و لاشەی مرۆ

سووتاندن بێ. لە پاڕانەوەدا دەڵێ: خوای مەزن تۆ دەتوانی گوناهبار و کافر و خۆت نەناسانیش بخەیە بەر بەزەی خۆت و، سزایان لێ دوور خەیەوە. دەسا هەموو لا ببەخشە با هەر شەیتان لە بەزەییت ناهومێد بێ و کەسی تر نا.

خوا ناسین

ئەو کەسانەی بە ئارەزوون بگەنە دیداری خوا و بەدیتنی خەنی ببن. با ببنە پەیڕەوی خانی و لە عیرفانی ناوئاخنی مەم و زینی ورد بنەوە، لە یەک بەیەک رستەکانی خورد بنەوە، هۆش و گۆشیان لەسەر هەست بێ، تێ بکۆشن بەروکۆشی گیان و دڵان لەبەر و بەرامەی گوڵان کە خانی پەروەردەی کردوون، تەژی بکەن تا پێ بگەن و تێ بگەن. خانی دەبێ لەسەر دەستەی مشایخانی بژاردەی، وەک بایەزیدی بەستامی، شێخ شەهابەدینی جامی، مەلای جزیری بۆتانی، شای نەخشبەند، عەبدولقادری گەیلانی بێتە هەژمار.

دڵدارانی لەم بارەوە تازەکار و تازەکورەن، دەبێ ئەوەندە بزانن هەروا بێ سەر بەڕێ بوون و بەرەو بینایی چاوان چوون و کامڕەوا بوون، کارێ سووک و هاسان نییە، بەڕدێنی پڕ و پان نییە، هیچ ڕیشێک پلەکان نییە، بۆ سەرکەوتن بەرەو خۆشی بێ بڕانەوە و تا هەتایی، ڕێبواری ئەزموون نەدیتوو، ڕێ نەدیون نەشارەزان بەلەش خاون بێ پێڵاون بێ تۆشەو زاد و بژێون، ئەم سەفەرەش زۆر خەتەرە، پڕ لە بەرگر و لەمپەرە. دەشتن ئەگەر حەوت و هەشتن، دێنە بەریان، چۆمن پڕ شەپۆل و گۆمن وەکی زەریان کێون پڕ لە جند و دێون دەچنە سەریان. لەو چەند سارا پڕ لە تۆزو غومارانە، خڕ جێ دڕندە و مارانە کە لەوەڕگای نالەبار و بەدکارانە، چۆن دەردەچن! هەر لە تینووەتی و لەگەرمان پیشیان هەڵتێ. لەو گش چەم و رووبارانەی خوڕێن و دوورە بوارانەی پەیبڕ و چەوپیوارانەی ناو بوهل و بەر بنارانە، پەڕینەوە. تەنانەت مەلەوانانی پاڵەوانیش دەخاتە هەناسەبڕکێ و کۆڵی هەر لەجێ دەخنکێ.

لەم حەمکە هەوراز و لێژە، کووڕ و رژد و شاخ و داخ و زەردوماهـ و کەپک و رەوەز و هەڵەت و پێچ و گەوە و خڕ و دەرە دڕ و چڕە بە ئێشانە و ئەو تەپکە سینەکێشانە تا دەبوورن زۆری دەوێ. لەو شوێنانە رازەوانی زۆر بەجەرگیش تووشی دڵەتەپێ دەبن و

دەبێ هێدی و بەچنگەکڕکێ سەرکەون. هەرجێ لەجێپێدا نەنێن و بەهەڵە هەنگاو وەگوازن، رەت دەبن و لەو بەندەنە هەزار بەهەزارە بەرزە و هەڵەمووتەوە دەترازن، سەرەونخوون هەڵدێران و هەپروون بە هەپروون بوون یەکە.

دەیسا چاوان ئەو بێچارە بێ چاوانە کە هەر دەستەکوتێ دەکەن، بەبێ چاوساغی شارەزا، دەیانکرێ راستەوخۆ بێ لەڕێ لادان بگەنە بستووی مرادان!

دەبێ رێونگی ئەم رێیە بێ رێبەری زۆر شارەزا، هەر سەربەخۆ مل لێ نەنێ و لە شوێنی خۆی هەڵ نەقەنێ. دەشێ بۆ پەندی پەسەندی پیری چازان گوێ رادێر بێ، هەر ئامۆژگارییەکی دەیکا، بیکاتە نوشتەی سەر دڵی و فێر بێ لەگەڵ دەرد و ئێش و ژان سازاندا خۆ رابێنێ.

شێخی خانی ئەو پیرە دەستگیرەیە، ئەو مامۆستا هەرە بە بیر و ژیرەیە، کە توانیویە لە عیرفاندا ببێتە خدری زیندەیەک، لە هانای ئەو کەسانە بێت کە بەنیازی گەیشتنە سەر ڕێبازی خواخوازین، بەدڵسۆزی و دلۆڤانی لەسەر دوندی کۆی بڵندی خۆش دیمەنی بەندەنی خوا دێنەوە، کە خۆی لەوێ بەوپەڕی ئارخەیانییەوە، دامەزراوە و ساوەتەوە، ئاوڕی وە خەڵکی سەرزەمین داوەتەوە، بەزەییی بەماک پاکانی گیرۆدەی خاکدا دێتەوە، بەشێنەیی دادەبەزێتە پێدەشتی و گەشتێ دەکا لە ساوای سێویی بێ پەسیو دەبێتە باوکی خەمخۆر و لە ژێر سایەی پیرۆزی پیرۆزەواشی پەنای دەدا. بەشیری پاک دەیمێژێنێ، زوانی بەچاکە رادێنێ، فێری دارەدارەی دەکا، دەستی دەگرێ هەتا لە ڕاست ڕۆیشتن و لە ڕاستەقینە گەیشتن، زۆرباش فێر و خێرا دەبێ. لە یەکەم پلەی فێرگەدا دەرسی ئەڤینی پێ دەدا و سەرمەشقی عیشق و دڵداریی بۆ دادەدا. دەرسێکی وا کە وا ناکا منالی هێشتا شلک و کاڵ رەوەک و قوشقی و سڵ بکا. دەبێ جارێ گیان و دڵ بدا بە یاری سەرزەمینی، تا خوێنی سەردی گەرم بێ و رەقاییی دڵی نەرم بێ و خۆی ساز و ئامادە بکا بۆ قبووڵی ئەڤینداریی راستەقانی بەرامبەر بە داهێنەری جوان و جوانی. ئەو حانە زۆر بە ئارامی و بە سانایی لە دڵداری سەر دنیای پووچ و هەوایی رای دەگوێزێ و بێ ئەوەی بەخۆی بزانێ دەیرەسێنێ بەو بەهەشتەی هەرگیز کەمی ناهێنێ. بەهەشتی شاد و شوکور بوون بە دیداری خوای بێ چوون.

ئەحمەدی خانی هاوبیری جزیرییە کە فەرموویە: ئەو خوایەی لەسەر چرۆ و پەلکی کەسکی داری زەیتوون، لە شیوی پیرۆز و تەسکی بەر بناری چیای تۆرێ وەک نورێ بەڕەنگی ئاور خۆ نیشانی مووسا بدا و بیدوێنێ. هەر ئەو لەسەر چینی سوورێ و لە رووپەڕی پەلکی گوڵی سەر ڕوومەتی کوڵمە سوورێک خۆی شانی دڵتەڕان دەدا و بەرەو خۆیان رادەکێشێ. لەلای خانیش وەک نیشانی ئەو سەر هێلانە لەگ لەگەی بەخەیاڵی خۆی مەلایە و بڕوای وایە روانین لە کردەی جوانی خوا ناڕەوایە، گایەکی مێزەر بەسەر، مۆز بە لمبۆزیەوە داوە، پەت پساوە و بەبێ ئامانج لە سارایە هەڵوادایە.

بل ژ خانی لە دەست کێ تێ، دوو ئەڤینداری ساکاری دیاری دنیا، بکاتە پیر و مریدی راست و بەرهەق. دەستیان بنێتە ناو دەستی خوای داهێنەری هەستی خۆشەویستی و زەماوەندیان بەرێتە باغاتی بەهەشت، لە هەشت نهۆم پەردوویان دەستنیشان بکا و، بیانگەیێنێ بە ژیانی پڕ خۆش و هات و هەیەتی لەبن نەهاتوو؟

خانی و هونەرەجوانەکان

پازدە شازدە ساڵ لەمەوبەر، هێشتا ماڵم لە بەغدا بوو، رۆژێ پیاوێ بە سەر و سیمام میوان بوو، نەمدەناسی، ناوەکەی خۆشی پێ گوتم ئێستا لە بیرم چووەتەوە، گوتی من لە ئەمریکا بووم، لە زانکۆی هونەرانی جوان، خوێندکار و بۆ فێربوونی وێنەکێشان هەوڵم دەدا، لە ئەزموونی دوامین پلەی خوێندنمدا یەکەم دەرچووم، دەزانی بۆ؟ لەسایەی مەم و زینەوە. چەند تابلۆیەکی وام کێشا کە خانی ناوەڕۆکەکەی دارشتبوون. بۆ نموونە:

جەژنی سەری ساڵ و کارنەڤاڵ لە سەدەی حەڤدەهەمیندا لە کوردستان، دابەزینی زین و ئەستێ بۆ سەر بەداو گیراوەکان، پیرێژن و فاڵگرەوە، خوازبێنی و زیافەت و بەزم لە ماڵی میر، بووک گوێزانەوە لە بۆتان، ژوانی زین و مەم لە باغی، زین و گازندە لە کن مۆم، گلی و گازن لە پەپوولە، پەیڤینی مەم دەگەڵ دجلە، بناشتی مەم دەگەڵ دڵی، دیمەنی شین بۆ مەم و زین.

هاوکاران و ئەزموونگەران لەو هەموو جوانی و مانایە، بەڕاستی سەریان سوڕمابوو، برای هەژار حەیف خۆت وێنەکێش نەبووی تا بزانی ئەحمەدی خانی

چەند هەزار گەوهەری وای لەناو مەم و زینەکەیدا گونجاندووە، کە هەریەکەی بۆ هونەرمەندی وێنەکێش هەموو گەنجی دنیا دەژی.

من هەموو رۆژ جارێکی لێ ورد دەبمەوە، هەر جارێ پیا دەچمەوە شتی تازە و بەنازترم دێنە بەرچاو، هاتووم لە پاداشتی وەیدا بەزاراوەی موکوریانیت وەرگێڕاوە و هێندەی بەهرە بەمن داوە، سەرت دەم و سوپاست کەم.

گوتم کاکە من تێ ناگەم تۆ دەڵێی چی؟ بەو خوایەی من و تۆی دروست کردووە، تا تۆ ئەم قسانەت نەکرد، منی هەژار وەکو کەڕ لە دەوری شایی هەر هەستیشم بەو شتانە نەکردووە. تۆ سوپاسی خانی بکە و بە نەزانیی من پێ بکەنە. دۆستێکی زۆر نزیکیشم کە ناوبردنی لێرەدا دەترسێم بۆ ئەو بڤە بێ، زۆر موتالای لە مێژووی موزیکدا هەیە، دەیگوت: هەر دەرفەتم هەبێ ئەو سازانە و ئامرازانە و هەوایانەی کە لە مەم و زیندا هاتوون، سەربەخۆ لە دەفتەرێکدا دەیاننووسم و بە پێی توانا شەرحیان دەکەم. تا هەموو دنیا بزانێ کورد هەر لە دێرزەمانەوە چەند عاشقە مۆسیقا بووە، بەتایبەتی ئەحمەدی خانیی هونەرمەند، چەندی لێ شارەزا بووە، بە هومێدم ئەو ئاواتەش پێک هاتبێ.

خانی و شیعر

ئەگەر داود پێغەمبەری جوولەکەکان، ئاسنی سارد لەناو لەپ و مشتی گەرمی نەرم بووە و زرێی لێ دروست کردووە! شکت نەبێ کەوا خانی وەزن و قافیەی لە بەرد و ئاسن رەقتری لەبەر دەستا وەک مۆم نەرم و نیان بووە. هەر مەبەستێ ئەو بە دڵیدا هاتووە و ویستوویە بیکاتە هەڵبەست، هەر دەمودەست بێ گرێوگۆڵ، بێ ورتەورت و بۆڵەبۆڵ پەڕیوەتە سەر زمانی. هەرگیز دەمی قەڵەمەکەی نەجڕاندووە و، هیچ وەرەقەی نەدڕاندووە و لاسەری هەڵنەکڕاندووە وەک ئێمەمانان دیومانە. ئەو رەوانی و پاراوەیە و مانای زۆر لە وشەی کەمدا، کە لە مەم و زیندا هەیە، سەرسوڕێن و موجیزەیە. توژەرەوە لەمەڕ وێژەی زمانپاراو و رەوانان لێکدەرەوەی رەوتی شیعری هەستیار و هۆنە و هەڵبەستەی گۆرانی، خۆوێژن و خۆشخوانان، ئەگەر کۆڕێکی بگرن و دانەدانەی شیعری خانی بە لێزانی و بە دانستە بخەنە ناو تای تەرازووی

هەڵسەنگانی وشەی هاونرخی گەوهەران، لەگەڵ شیعری شاعیرانی فارسی و عارەبی و هیتریش، لە هەندەران، لەبەر یەکتری راگرن و پێکیان بگرن، هەرە باشان هەڵبژێرن، خۆ لەهەق گوتن نەبوێرن، ناچار دەبن بسەلمێنن و ئیمان بێنن کە سەیدا ئەحمەدی خانی کەلەپوورگری خوایەتیی شیعر و هۆنەری ئەلیاسی نیزامی بووە و لەویش بەرەوژوورتر چووە.

بەڵام دیسان هەزار جاری داخ و کەسەر، وشەی ئەگەر رایەڵ و پۆی لێ شێواندووم، زمانی خانی کوردییە و بەفەرمایشتەکەی نالی خۆکردییە، هیچ لاوەکی و ئاوەکییەکیش لە جیهانی ژیاری و ناژیاریشدا کوردی و کوردی ژێرچەپۆکەی نەیارانی بە پوولە سووتاوێ ناوێ. ئاخ هەر تاوێ لە ئازادیدا بژییاین، ئەوسا دەیانزانی خانی چەند پایەبەرز و بڵندە و زمانە شیرینەکەشی چەند پڕ لە مایە و پەسندە. بەداخەوە جارێ لە بریا بەولاوە هیچن نییە و هەر خۆزیا و بریای بەتەنیاش کەس بە ئاوات ناگەیەنێ.

ئەحمەدی خانی و ئازادی

خوشک و برای کورد زمانم، لە پێشەکیی وەرگێڕاوە سۆرانییەکە، خوالێخۆش بوو، نووسەری هەرە هێژای کورد لەم چەرخەدا، سەیدا حەسەنی قزڵجی لەمبارەوە دادی داوە، چی وای بۆ من نەهێشتووە بیکەمە دیاریی دەست و لێرەدا پێشکەشتان بکەم. خۆیشم بە پێی ئاوەزی لاواز و کزم شتێکم بە کرچوکاڵی لە ژێر ناوی بەرکوڵێکدا خستە پاڵی. ئیتر نایەوێ لێرەدا راوێژم کاوێژ کەمەوە.

تەنیا چەند وردە و پردەیەک، کە ئەو حاندە وەک پێویستە نەمزانیوە، یان با بێژین نەمتوانیوە بیانخەمە روو، دەمەوێ یادێکیان بکەم:

١– خانی لە خووی هەستی پەستی نامۆ و بێگانەپەرستی یانی خۆمانە گوتەنی جاشبوون و جاشەتیکردن، ئەمەندە بێزی هەستاوە تەنانەت، لاگیری لە شەیتان دەکا، روو لە خوا دەکا و دەڵێ: گوناهەکەی هەر ئەوە بوو بێگانەپەرستیی نەکرد و لە تۆپەرستن بەولاوەی بەلاوە نا؟ لە باتی خەڵاتکردنی، تۆ بەڵات بەسەر هێناوە، لە کارت سەرم دەرناچێ.

٢– ساڵی ٩٥٦ لە هەڕەتی دروێناندا، کە هاوین بوو، لە بەغداوە بەرەو سوریە رام کرد و پەنام بە ماڵە حاجۆ برد. ئەو خانەدانە گەورەیە، بەورد و درشتیانەوە، ئەوەندەیان قەدر گرتم لە وزەی زمان و قەڵەم بەدەرە. بەڵام تا سێیەمین وەرزی پەنابەریم هیچ گا وا رێ نەکەوتبوو بە ناوی گەشت و گەڕانێک دەگەڵیان بچمە سەیرانێک. رۆژی بیست و دووی بانەمەڕی ٩٥٨، کە ئەو رۆژە پێشنووسی وەرگێڕانەکەی مەم و زینم تەواو کرد و لێ بوومەوە. بەغار بەرەو ماڵ چوومەوە، مزگێنیم بە ماڵەوە دا. نانی نیوەڕۆژەم دەخوارد. لاوێک بەناوی محێدین کە نەوەی حاجۆ ئاغا بوو، لێم پەیدا بوو، گوتی: هەژار تکایە لەگەڵمان وەرە، ئەم دچینە عێن دیوەرێ، زۆر شوێنێکی دڵگوشایە، زۆرم بەلاوە سەیر بوو، چۆنە ئەمجار بۆ یەکەمجار ئەو روونەداوە روو دەدات؟ لەگەڵیان چووم، شەومان لەو گوندە کردە رۆژ، سۆزی گوتیان: با بشچینە شاری جزیرێ بۆتانێ. ئاخر رێمان دەدەن؟ ڕەنگە! چووین و جەندرمە رێی نەدا. وەناو کەوین، لە بەستێنەکەی ماینەوە، شارمان وەک هێلکە لێ دیار بوو، بەدووربینیش دەمان روانی. پیرەمێردێکی جزیری هاتە لامان، لەپاش سەلام و کەلامان گوتی:

لە مێژووی ئەم شارەدا، نەمازە لەو شوێنەوارە کە خانی ناوی هەڵداون زۆر شارەزام. ملی نا لە گێڕانەوەی بە دەست و دەم. فلانە جێ جێی ژوانی مەم و زینانە. فیسارە شوێن بەندینخانەی مەم بووە. هۆو هەش کە ئێستا عەسکەری تورکی تێدان هەر هەمان بورجی بەڵەکە، بنکەی فەرمانڕەوایی میرانی کوردی بۆتان بووە.

هۆو مزگەوتەش گۆڕخانەی مەم و زینانە، کە گۆڕێکە و دوو تەرمی تێدا نێژراوە و زیارەتگایە. لەو ماوەدا کە گوێم دابووە مامە پیرە، هات بە دڵما، گیانی خانی ڕەنگە لە وەرگێڕانەکەم رازی بووبێ. بۆیە بانگێشتنی کردووم شاری جزیر و بۆتان، لانکی دڵداریی مەم و زین لە نزیکەوە ببینم. لە پڕ و نەکاو تەمێکی خەمی لە گیان خۆش دەوری گرتم، دڵم کوڵی، دام دایە قوڵپی گریانێ، چ گریانێک! وەک رەژنەی تاوی بارانێ، رام کردە ناو گۆڕستانێک، نزیکەی چارەک سەحاتێک بە کوڵ گریام، فرمێسکم رانەدەوەستان، دەتگوت سەرم بە هەنیسکانەوە هەڵکەنا، تا کوڵ و کۆم دانەمرکا، هاوڕێکانم کەسیان نەهات بە لامەوە، ئەو کاتە کە ژیر بوومەوە و

حەسامەوە، هاتن دڵداریان دامەوە، لە پێچی ماڵاواییدا سوپاسم لە گیانی خانی و دوعام بۆ مەم و زینان کرد.

٣- لە سەرەتاکانی مانگی خەرمانانی ساڵی ٩٨٦ کە خەریک بووم مەم و زینێ لەبەر چەند نوسخەی لێک جیا بنووسمەوە و بیخەمە سەر شێوەی ئێستای کوردی نووسین، شەو لە خەوما بە پێشمەرگەیەکم دەگوت نازانم چۆنی چاپ بکەم! لە خەوما کاکە بارزانی مستەفا تێی راخوڕیم فەرمووی "هەژار دەبچۆ تایپی بکە، تایپ"، ڕەنگە ئێستا برا کوردە ئیسلامە کمۆنیستەکان! بڵێن تف لە بیروبڕوای کۆنەپەرستانەت هەژار. قەیدێ ناکا، گەردنیشیان خۆش و ئازا بێ. بەڵام من لام وایە نابێ راستەکەی ئەم رووداوانە لە ترسی لۆمە و لەقەمان نەگێڕمەوە.

من و مەم و زینی خانی

لەپاش ئەوەی وەرگێڕانی مەم و زین بە موکریانی چاپ و بڵاو کرایەوە، برا و خوشکانی وێژەوان، کە سۆرانییان دەزانی، خوێندیانەوە و تا ڕادەیەک لەگەڵ بەرهەمەکەی خانی بوونە ئاشنا کارەکەمیان لا پەسەند بوو، شانازیم بەبەختم دەکرد کە توانیبووم بەپێی توانای هەژارانەم، ئەو دەستە خوێندەوارانەم بە مەم و زین ناساندووە.

بەڵام هێندێ کەس لەوانەی کرمانجییەکەیان نەدیبوو، یان دیبوویان بەڵام پاشی تێ نەگەییبوون، لە باتی پەسندی خانی، ئافەرینیان لە من دەکرد. تەنانەت هەندێ دڵسادەی واشم دەدین، لە رووی منا دەیانگوت: تۆ خانیت زیندوو کردەوە، خوا تۆبە! گرۆت لەخانی بردەوە! ئای لەو کوفرەی بەدەم ئەمانەدا دەهات! بڕوا بکەن لەو جۆرە گفتە تفتانە و لەو فەرمایشتە مفتانە، لە شەرمانە و لە عەیبەتان دەتوامەوە. خوایە، ئەو پەڵەی بوختانە، چۆنم لێخە دەبێتەوە؟! کێ هەیە بۆم بسڕێتەوە!

ویژدانی پڕ لە پەژارەم، لەگوێی دڵە هەژارەکەمدا سرتاندی: نینۆکی پەنجەی خۆت بێنە و ئاڵۆشی پشتت بشکێنە. دەنا کەس لە فریات نایە.

بڕیارم دا مەم و زینی شێخی خانی لەگەڵ موکریانییەکەدا لێک پێڵۆزکەم، تا ویژدانم بسێتەوە و خوێندەوارانیش بزانن هەژار لە دەریای مەزن لاوێچێکی لە سەرەوە هەڵێنجاوە و بۆ نموونە شانی داوە. زەریا هەروەکو خۆی ماوە، ئەو دەریایە

مەلەوانی زۆر بینەکێشی بەبێن و پشوودرێژی پێ دەوێ. تا بگاتە تەختی بنی و گەوهەرە وەشارتووەکانی کە لە ڕادە و ژمارە نایەن، وەدەس کەوێ. خۆ تا کوردیش ئازاد نەوێ، مەلەوان و تۆژەرەوەی وا زانا، کوا هەڵدەکەوێ. خۆی لە قەرەی خانی بدا!

چم کرد

چوار مەم و زینم پەیدا کرد بە چوار چاپان. بەرانبەر بەیەکم کردن، زۆر ورد لێیان ورد بوومەوە، لە ئاکامدا:

١- چاپی هەولێری مام گیوم هەر زوو قت کرد. ئەو مامۆستا خوا بەخشیوەش وەک زۆر کوردی ئەم زەمانە لای وابووە: هەر وشەیەک و رستەیەک خۆی نەیزانێ دیارە بەغەڵەت نووسراوە. ئیتر رامان و دامانێک، وچانێک بیر لێکردنەوە دەکوولەکەی تەڕیشدا ناوێکی نییە. ئەوا ئەو فت.

٢- مەم و زینی چاپی مۆسکۆ، کە خاتوون سێدا رۆدینکۆ ساڵی ٩٦٢ بە راسپێریی ئاکادیمیای زانستی یەکەتیی سۆڤیەت (نەشرخانا ئەدەبیاتا رۆژهەڵاتێ) بە شێوەخەتی عارەبی، لەگەڵ وەرگێڕاوی رووسی و پێشخەبەرێک چاپ و بڵاوی کردەوە. بەداخەوە من پێشەکییەکەیم نەدیوە. بەڵام لە پەڕاوێزاندا، دەردەکەوێ کە لەبەر چەند دانە نووسراوەتەوە. دوو بەیت لەوێدا هەبوون کە لەوی هەمزەدا نەبوون.

٣- چاپی هەمزە، لە پێشەکەیدا نووسراوە: "مایسی ساڵی ٣٣٥ بەرانبەر بە ١٩١٩ی زاینی، لەدواییەکەشی نووسراوە: ئەو کیتابا کو مە ژێ ئیستینساخ کری ١١٦٥دا، عەزیز کورێ شێر مام زێدی نڤیسیبوو، خودی رەحما خوە لێ بکە".

بەو حیسێبە ئەو دانەیەی تەمەنی شێست ساڵ بچووکتر لە یەکەمین مەم و زینی بە دەسخەتی خانی بووە، دوو بەیتم لەوێشدا دیتن کە لە دانەکەی مۆسکۆ نەنووسراون. سەیدا هەمزە لە ساڵانی ١٩١٨ و ١٩١٩ سەرپەرشتیاری چاپخانەی نەجمی ئیستیقبال لە شاری ئەستەمبوڵ بووە، ساڵی ٩٥٦ لە قامیشلی دوا کۆچی کرد.

٤- مەم و زینی بە لاتینی کە مامۆستا حەمەدەمین بۆز ئەرسەلان ساڵی ٩٦٨ لە تورکیا بە وەرگەڕاوی تورکییەوە لە چاپی دا. فەرمووشیەتی ساڵی ٩٥٨ لە شاری

شام بە پیتی عارەبی لە چاپ دراوە، کە مخابن نەدیتوومە نەبیستوومە!

ئاشکرایە: لەبەر دانە نووسەرەوە و لەچاپدەرانی کتێبان بنیادەمن و بنیادەم بە هەڵە دەچێ، بەپێی توانا هەڵەکانم ڕاست کردنەوە، پەڵەکانم هەڵگرتنەوە، دەربارەی پیتی لاتینی بۆ ئەم کارە، من چەند تێبینییەکم هەیە.

أ- پیتەکانی (ث، ذ، ص، ض، ط، ظ، ع، غ) لە ئەزمانی عارەبیدا زۆر مشەنە. ئەگەر (ث، ص) بە (س) (ذ، ض) بە (ز)، (ط) بە (ت) (ض)بە (د یان ز) بنووسرێن، لە زۆر شوێن مانا تێک دەچێ، بۆ نموونە ئەگەر (ضەلال) کە مانای گومڕایی دەدا، دەلال یان زەلال بنووسین، مانا گۆڕا، دەلال نازە، زەلال ئاوی روون و خۆشە.

لەو دووهەزار و پێنجسەد و پەنجاو حەو بەیتانەدا کە لە مەم و زینەکەدان، شەش هەزار و پازدە وشەی بە عارەبی تێ خزاوە، نۆسەد و بیست و هەشت وێژەی لەوازەی فارسی تێدایە، بیست و یەک وشەی تورکیشی لێ میوانە.

زۆر لە وشە عارەبییەکان لە سۆنگەی لاتینییەکەوە لە شوێن خۆیان ترازاون، هەر فارسی و تورکی و کوردییەکانی وەک خۆی ماون، تەنیا (خ، و، غ) نەبێتن کە لێک هەڵناواردراون، بە بڕوای هەژارانەی من تا بە ئاوایەکی رۆشن چارەسەری ئەم پیتە تازییانە نەکەین، کە ڕێنووسی لاتیندا نین، نووسینەوەی کەلەپووری هەرە هێژای کەونارامان وەکو: دیوانی جزیری، مەم و زینی شێخی خانی و زۆری تریش بەلاتینی نارەوایە، ئەو خەزێنەی گەوهەرانە زایە دەبن. یان نیشانە بۆ ئەو پیتانە دابنرێن، یان وەک هەبوون، بنووسرێن و بە لاتینی راڤە بکرێن.

ب- سەیدا ئەمین بۆز ئەرسەلان، وەک لە زوانی عارەبیدا زۆر مەلا و زۆر شارەزایە، لە تورکیشدا گزوفتی بولبول دەدا؟ کەمتر ئاشنایەتی زۆری دەگەڵ زوانی فارسیدا هەیە. لە چەند شوێنێک ئەویش زۆر کەم، لە فارسییەکان گرێی بۆ رەها نەکراوە. هەقیچیەسی. هیچ کاری بە فارسی نەبووە، وەک مەمانان بە ملهوڕی و زۆرەملێ بەسەریدا نەسەپاوە.

پ- سەیدا دەڵێ "نازانین کەی مەم و زین دەستی پێ کراوە، ئێژن پەنج ساڵی بۆ خانی خایاندووە" خانی لە پێشەکییەکانیدا فەرموگیەسی: (کیشایە جەفا ژ ب بویی عامی) یانی ساڵێک. وا ئەم مەتەڵەش زاندرا.

شێخی خانی خۆی ژینامەی خۆی بە کورتی بۆ درکاندووین. لە هەزار و شێست و یەک هاتووەتە دنیا، لە تەمەنی چاردە ساڵی بووەتە نووسەر، ساڵی هەزار و سەت و پێنج لە مەم و زینێ بووەتەوە.

ت- لەبارەی ساڵی وەفاتییەوە، ئەوی راستە هەر ئەو رستە جوان و هێژا و دروستەیە کە عەلائەددین سەجادی لە مەلایەکی بیستووە فەرموویەتی: لە پشت کتێبێکدا دیومە عیبارەتی (طار خانی الی ربە) بە ئەبجەد ساڵی وەفاتی خانییە، کە ڕاست دەبێتە هەزار و سەت و نۆزدە.

دڵە هەژارەکەم دەڵێ: ڕەنگە لەو چاردە ساڵەدا هیچ نەبێ چوار لیزگەی دیکەی زۆر نادری هۆندبێتەوە. تا لە بەرانبەر پێنجینەی نیزامیدا. خۆڕانێن و بۆڕیان بدەن. بە هومێدم ئەو خەونەی دڵم وەدی بێت، بەرهەمی دیش لە خانییەوە لە گۆشەی فەرامۆشییەوە بێنە دەرێ و چاوی دڵان پتر گەش و روون کەنەوە. بەتەمای خوا.

ج- ئەوەی سەیدایێ هێژا بۆز ئەرسەلان لە چەند جێیەکا نووسیویە: زەبانی ناو مەتنەکەمان کردە زمان، لەوە دەکا قورعان نووسەرەوێک بێژێ فووم و ثووم هەردووکیان سیرن من لەبات فووم لە قورعاندا ثوومم نووسی. چونکە لەسەر زار سووکترە.

کێ دەتوانێ شەرحی کا و لە بن وشەیەکی وەک زەبان بڵێین زەبان لە فارسیدا زمانی کوردی خۆمانە. نابێ فەرمایشتی خانی بەهیچ جۆر دەسکاری بکرێ، چۆن بووگە هەروا بمێنێ، چونکە مەم و زینی خانی پرتووکی پیرۆزی کوردە. دەبێ هەروا دەستنەخوردە رابگیرێ.

بە پێی توانا وشە و رستە عارەبی و فارسییەکان و زاراوەی خواپەرستانەم وشە لە بەرانبەر وشە، بەبێ هیچ زۆر لێکدانەوە و درێژەدان، بەکوردی مانا کردەوە و لەگەڵ وەرگێڕاوەکەمدا بەو کوردانەی ئەڤینداری ئازادین پێشکەش دەکەم. من خۆم لەسەر ئەو باوەڕەم هەموو کوردێکی ڕۆشنبیر لەسەریەتی بۆ موفەڕک دانەیەکی لەلا هەبێ، لە بەرگی مەخمەری بگرێ، بیکاتە نوشتەی سەر دڵی، ماچی کا و هانای پێ بەرێ، دوعایەکی بەخێریش بکا بۆ هەژار.

پەسنێ خودێ

سەرنامەیێ نامە نا مە: ئەڵڵاھ
بێ نامێ وی ناتەمامە وەڵڵاھ
ئەی مەطلەعێ حوسنێ عیشقبازی
مەحبووبێ حەقیقی و مەجازی
نامێ تەیە لەوحێ نامەیا عیشق
ئیسمێ تەیە نەقشێ خەمەیا عیشق
بێ نەقشێ تە نەقشێ خامە خامە
بێ نامێ تە نامە نەتەمامە
نامێ تەیە شاھ بەیتێ مەقصوود
فیهرستێ موکاتەباتێ مەحموود
مەضموونێ موراسەلاتێ لارەیب
مەشهودێ موکاشەفاتێ (بالغیب)
مەحبووبێ قولووبێ (من له القلب)
قەلبان تو دکی ب بال خۆڤە جەلب
مەعشوق توی ب فەخر و نازی
عاشق تویی لیک بێ نیازی
موطلەق تو، موفید و موستەفادی
بێ شبهە مورید و هەم موڕادی
نووری تو د حوسنێ روویێ دڵدار
ناری تو د قەلبێ عاشقێ زار
شەمعی نە ژ قسمێ نوور و ناری
شەمسی ژ عەیان تو پەردەداری
گەنجی تو د نێڤ طەلسمێ عالەم
کەنزی تو عەیان ژ ئیسمێ ئادەم
ئەڤ عالەم و ئادەمی یو مەشهوود
ئەڤ مومکین و ماسوای مەوجوود

فەرموودەی پێغەمبەرە: "هەرچی بەناوی خوا دەست پێ نەکرێ بێ پیتە" * مەطلەع: جێگەی رۆژهەڵاتن * حوسن: جوانی، باشی * حەقیقی: راستەقانی * مەجازی:بە دەڵ * لەوح: تەتەڵە * خامە: قەڵەم * خام: کاڵ و کرچ * شاھ بەیت: چاکترین تاک بەیت لە قەصیدەدا * موکاتەبات: نووسراوان * مەحموود: پەسندراو * مەضموون: ناوەڕۆک * موراسەلات: نامە بۆ یەکدو ناردن * لارەیب: بێگومان * مەشهوود: دیاری * موکاشەفات بالغیب: دیاریکردنی نادیاران * قولووب: دڵان * مَن لَهُ القَلْبَ: کەسێ دڵی هەیە * جەلب: راکێش * موطلەق: ئازاد * موفید: بەهرەدار * موستەفاد: بەهرە گەیێن * مورید: داواکار * موراد: داواکراو * نار: ئاگر * عەیان: ئاشکرا، چاوان * عالەم: جگە لە خوا هەموو شت * کەنز: خەزینە... حەدیثی قودسییە "خەزینەیەک بووم نادیاری، چێ کریم ئافراندن تا بێمە ناسکرن" * ئیسم: ناو... ئایەتە: خوا هەموو ناوێکی فێری ئادەم کرد * مومکین: هەرچی، لەوانەیە ببێ و نەبوونیشی جێ باوەڕە، بەرانبەرە بە واجب کە هەر دەبێ ببێ

هەمیان ب تەیە مەدارە و دەبر
فەییاضێ ریاضێ خەلق، وەلئەمر
ئەمرێ تە بلەفظێ کون دو عالەم
مەوجود کرن غەرەض چ؟ ئادەم؟
ئادەم بخوە یەک ژ هەردووانە
یەک حەرف ژ ئەمرێ کون فەکانە
ئەڤ حەرف حەقیقەتن موحەققەق
هەم ئەمرە بقودرەتا تە هەم خەلق
ئەشباح مورەسسەمن ژ ناسووت
ئەرواح موەسسەمن ب لاهووت
ئەڤ روح و جەسەد ب جەبر و ئیکراھ
تەزویج بوین بئەمرێ ئەڵڵاھ
ناسووت ئەگەر چی ڕەنگ سەفالە
لاهوت ژ پورتەوا جەمالە
حەرفا کو مە گۆتی نەقشێ هوورە
لێ مەقصەد و مەعنێ یا وی کوورە
ظاهیر تە ئەگەر نومایە صوغرا
باطن ئەوە نەقشێ خامە کوبرا
مەوجودە د وێ شەهادەت و غەیب
مەشهوودە دوێ سەیادەت و عەیب
ئینسان ب خوە هەم ظەلامە هەم نوور
ئادەم ژ تە هەم قەریبە هەم دوور
هیندی وەکو جینسێ عالەمینە
ئەو تابیعی نەوعێ ئادەمینە

* مەدار: کار پێکهاتن * دەبر: تەدبیرکردن، کارڕێکخستن * فەییاض: رەژنەبەخش * ریاض: باخچان * خەلق: چێکرن * ئەمر: کار * کون (كُن): ببە ... خوا فەرموویە: "ببە و هەموو شت بووە" ئایەتە. ئەگەر خوا ویستی شتێک ساز دا دەڵێ: ببە و دەبێ * غەرەض: مەبەست * کون فەکانە (كُن فكان): ببە و بوو * ئەشباح: ئەوی دێنە بەرچاو، شەخص * مورەسسەم: رەسم و خەت لێدراو * ناسووت: سرشتی مرۆڤانی، ئینسانی * موەسسەم: نیشانەکراو* لاهووت: سەر بەکاری خودایی * جەسەد: لەش *جەبر: زۆری * ئیکراھ: نابەدڵی* تەزویج: لێک جووتکردن * سەفال: سواڵەت، ماکی دیزە و گۆزەی گڵین * پورتەو: تیرێژ، تیشک * جەمال: جوانی، سپەهیتی * هوور: ورد * مەقصەد: مەبەس * کوور: قووڵ * ظاهیر: رواڵەت * نوما: نواندن، خۆشاندان، دیاریدان * صوغرا: هەرە بچووک * کوبرا: هەرە گەورە، بۆ جێگیربوون و ڕوونکردنەوەی بابەتێک کەمترەکەی شان دەدەن و زۆرترەکەی پێ ئاشکرا دەکەن. بۆ نموونە دەڵێن: مرۆڤ جانەوەرە، هەر جانەوەرێکیش جیسمە و لاشی هەیە * شەهادەت: دیاردە * غەیب: نەدیار * مەشهوود: دیارکراو، بەچاو * سەیادەت: گەورەیی * عەیب: شوورەیی، زەدە، کەمایەتی * ظەلام: تاریکی * نوور: رووناکی * قەریب: نزیک * جینس: نەوع، تەور، جۆر

ئەڤ رەنگە فەلەک هەمی موعەظظەم
ئەڤ چەندە مەلەک هەمی موکەڕەم
ئەڤ کارگەها عەظیم و دەووار
ئەڤ بارگەها بەدیع و سەییار
ئەڤ چەندە زەمین د گەل عەناصیر
ئەڤ رەنگە عەرەض د گەل جەواهیر
ئەڤ چەندەهە نیعمەت و نەفاییس
ئەڤ رەنگەهە مەئکەل و مەلابیس
ئەڤ چەندەهە، موددەعا و مەطلووب
ئەڤ رەنگەهە موشتەها و مەحبووب
حەیوان و مەعادین و نەباتات
مەطلوبێ مەقاصید و مورادات
بیلجوملە ژ بۆ مەرا ل کارن
فیلجوملە ژ بۆمە بەر دبارن
حەققا کوتە خوەش نیظام و رەونەق
تەرتیب کرن ژ بۆ مە ئەلحەق
ئەم غافیل و عاطل و گونەهکار
ماینە د قەیدێ نەفسێ ئەممار
نینن مە د قەلبی فکر و ذکرەک
ناکن بزەبانێ حەمد و شوکرەک
"خانی" کو نەهن بقەلبێ ذاکیر
باری بدە وی زەبانێ شاکیر

* فەلەک: عاسمان* موعەظظەم: مەزن، گەورە، گەپ * مەلەک: فریشتە * هەمی: گش * موکەڕڕەم: بەڕێز و قەدر* کارگە: جێگەی کار، کارخانە * عەظیم: گەورە * دەووار: بە چەرخ و سوڕ * بارگە: بارەگا، داوودەزگا * بەدیع: چێکراو، زۆر جوان * سەییار: گەڕۆک * عەناصیر: کۆی عونصور، ماکی هەرە سادە و تاکی هەر شتێ کە زانایانی پێشوو بەخاک و باو ئاگر و ئاویان دەژمارد و دەیانکردنە ماکی ژیان * عەرەض: شتێ کە خۆی بۆخۆی نەهاتووە و بە شتێ ترەوە پاڵی داوە و پەیدابووە * جەواهیر: کۆی جەوهەر، هەرچی ماک و ڕەگەزە و سەربەخۆیە، دژی عەرض * نەفایس: کۆی نەفیس: بەنرخ، بوهادار، هێژا * مەئکەل: مەئکولات، خواردەمەنی "ڕەنگە ئەو نیو بەیتە: "ئەڤ ڕەنگە مەئاکیل و مەلابیس" بووبێ، خواردەمەنییان و شیاوانی دەبەرکردن" * موددەعا: داواکراو * مەطلووب: خواستەمەنی * موشتەها: تشتێ کو دل دبێژە * مەحبووب: خۆشتەڤی * حەیوان: زیندی * مەعادین: کۆی مەعدەن، کان * نەباتات: کۆی نەبات، رووەک * بیلجوملە: بەگشتی، پوختەی وتار * بەردبار: باربەر، راستەکەی بوردبارە: یانی پشوو لەسەرخۆ و خۆڕاگر * حەققا: ب راستی * نظام: تەکوزی * رەونەق: جوانی، رێکوپێکی * ئەلحەق: دڕاستیدا، دوروست وەیە * غافیل: بێئاگا * عاطیل: بێکارە * قەید: تۆق و زنجیر * نەفس: نەوس * ئەممار: زۆر فەرماندەر، لە قورئاندا فەرموویە: نەفس زۆر فەرمانی خراپکاری دەدا * فکر: بیر * ذیکر: بیرەوەری * حەمد: پەسن * شوکر: سوپاس * نەهن: نین * باری: خودێ، دەیسا

گازی و لاڤایی

ئەی شوکرێ تە جەوهەرا زەبانێ
وەی ذیکرێ تە صەیقەلا جەنانێ
ئەی واحیدێ بێ شەریکی یەکتا
وەی واجیدێ بێ نەظیر و هەمتا
ئەی باقییێ بێ زەوالێ دایم
وەی هادییێ بێ فەنایێ قایم
ئەی فالقێ ئەرض و عاسمانان
وەی خالقێ جوملە ئینس و جانان
مولک و مەلەک و فەلەک ب جارەک
بیلجوملە تە چێ کرن، تەبارەک
(١) "سبحانک کل ما خلقت
"احسنت فکیفما فلقت"
هەرچی کو تە چێکر ئەی نکوکار
هەر یەک د حەدێ خوەدا سزاوار
ئەڤ نەه صەدەفێ د پڕ مراری
رۆژێ د سفید، شەڤا د طاری
حەفتێ د میثالێ دوڕێ غەلتان
هەر شەش جیهەت و چەهار ئەرکان
هەرسێ وەلەدێد پڕ مەوالید
غەبرا و سەما دگەل مەقالید

* صەیقەل: مشتوماڵ * جەنان: دڵ * واحید: یەک * یەکتا: تاقانە * واجید: خودان، ناوی خودێیە * نەظیر: وەک * هەمتا: هەڤبەر* باقی: مای * زەوال: لناڤچوون * دایم: هەرهە * هادی: رێبەر * فەنا: تونەبوون * قایم: هەروەستای * فالق: قەلشێن * خالق: چێکەر * جوملە: هەمی * ئینس: مرۆڤ * جان: ئەجیننە * روح: گیان * مولک: دارایی، زەمین * مەلەک: فرشتە * فەلەک: ئاسمان * تەبارەک: پیرۆزی بۆ تۆ خوایە * نکو: چاک، باش، قەنج * حەد: ئەندازە، سنوور * سزاوار: شایان، شیاو * صەدەف: قالکی مرواریيان * نەه صەدەف: نۆ ئاسمان * مراری: مرواری، مەبەست ستێرن * سفید: سپی * طاری: رەش، تاریک * دوڕ: مرواری درشت * غەلتان: گلۆر * شەش جیهەت: شەش ئالی: ژوور و ژێر و راست و چەپ و پشت و روو* چەهار ئەرکان: خاک و با، ئاگر و ئاو * وەلەد: رۆڵە * مەوالید: بێچوان، رۆڵان، مەبەست لە مەوالید جانەوەرە و رووەک، کرەک: جەماد * غەبرا: ئاخ، سەرزەمین * سەما: ئاسمان * مەقالید: کۆی میقلەد: کلیل، لێرەدا مەبەست خەزێنە زۆرەکانی ناوەندی عەرز و ئاسمانن

(١) "پاکی و چاکی لە تۆڕایە، لە هەرچیدا سازت داوە، زۆر کارت جوانە هەرچۆنێ لەتت کردووە." خوا فەرموویە: خوا شەوی شەق کرد و بەرەبەیانی لێ دەرخست دیسان فەرموویە: "ئەدی نەتدیوە کە عەرد و عاسمانان پێکەوە نووسابوون، لەبەریەکمان هەڵوەشاندن."

لەوح و قەلەم و ثەوابت و عەرش
حەیوان و نەبات و مەعدەن و فەرش
ظاهیر کرن ئەڤ قەدەر صەنایع
پەیدا کرن ئەڤ قەدەر بەدایع
هەریەک ژ عەدەم کرن تە پەیدا
ئیبداع کرن تەبێ هەیوولا
فیلجوملە چ ئەووەل و چ ئاخر
ئەلقیصصە چ موئمن و چ کافر
هەریەک ژ تەرا وە بوونە مەظهەر
ئەو ڕەنگە دوان تو بویی موضمەر
بێ حوسنێ تە نینە وان وجوودەک
بێ نووری تە نینە وان نموودەک
حیکمەت ئەوە: باطنی یو ظاهیر
قودرەت ئەوە غایبی یو حاضیر
نینن تە تەجززی یو، تەمەککون
ئەمما وە دوان دکی تەوەططون
گویا هەمی جیسمەکن تو جانی
گویا هەمی شەهرەکن تو خانی
حوسنا تەیە زینەتا حەبیبان
رەشکا تەیە غیرەتا رەقیبان
مەیلا تەیە عاشقان دکێشت
دەردێ تەیە دل ژبەر دئێشت
شیرین تە کرە شەکر ل پەرویز
فەرهاد ژ رەشک ئەشکی خون ریز
لەیلا تەکرە بەلا ل قەیسی
رامین ب تە رام بو ل وەیسی

* لەوح و قەلەم: ئەو رووپەل و قەڵەمەیە کە خوا هەموو مەبەستی ئافراندنی پێ نووسیوە * ثەوابت: چەقیوە نەگەڕەکان کە چەند ئەستێرەیەکی بەناوبانگن * عەرش: تەختی بارەگای خوا * فەرش: رایەخ، مەبەست زەمینە * صەنایع: کۆی صنعەت: پیشە * بەدایع: کۆی بەدیع: داهاتووی زۆر جوان * عەدەم: نەبوو * ئیبداع: داهێنان * هەیولی: ماکی سەرەتایی * موئمین: خاوەن باوەڕ * کافر: بێ باوەڕ، ناسوپاس * مەظهەر: جێگەی ئاشکرابوون، دیارگە * موضمەر (مُضمر): تێدا ڤەشری * نمود: شکل و بیچم * حیکمەت: زانایی زۆر * باطن: نهێنی* قودرەت: توانایی * غایب: نەدیار * حاضر: لەبەرچاو، دیار * تەجەزی: پاژبوون * تەمەککون: جێگیربوون، نیشتەجێبوون * تەوەططون: جێگیربوون لە جێگەیەکی دیاریدا * شەهر: باژێر، شار * خانی: ماڵ، خانوو * رەشک: ئێرەیی، چاوچنۆکی * غیرەت: ئابڕووپارێزی * رەقیب: چاودێر * مەیل: ئارەزوو * عاشق: ئەڤیندار * شیرین: گراوییەکەی فەرهاد کە ژنی خوسرەو پەروێز بوو * ئەشک: هێستر، رۆندک، فرمێسک، ئەسر * خون: خوێن * ریز: ڕێژ * لەیلا: لەیلێ، گراوییەکەی قەیسی عامری کە بە مەجنوون ناسراوە * وەیس و رامین: ناوی کوڕ و کیژێکن لە چیرۆکی زۆر کەوندا هاتوون.

یوسف تە چرا نوما زلەیخا؟
وامیق تە کوسا گیهاندە عەذرا؟
شێخی وەکو پێنجە حەج بژاری
دین کر تەژ بۆ کەچا کوفاری
نیلوفەڕی ناز پەروەری کر
ئەو ژی تە ل میهر موشتەری کر
بالایێ بلند تە دایە سەروان
پابەندێ بەلا تەدا تەزەروان
صۆرگول تەکرن ژخار پەیدا
بولبول تە کرن هەزارێ شەیدا
خوەش رەنگی تەدا گیایێ صۆرگول
خوەش دەنگی تەدا نەوایێ بولبول
روناهی تەدا سەری شەمالان
پەروانە کرن بشەوقێ تالان
مەحبووب تە چێ کرن د دلکەش
مەجذووب تە پێ کرن موشەووەش
ئەڤ عیشق و مەحەببەتا د دلدا
ئەڤ زلف و سەلاسلێد د ملدا
ئایا نەتەچێ کرن موقابیل؟
هەر یەک تە بهەڤ کرن موعادیل؟

* یوسف: پێغەمبەرێکی جوولەکان و جوان بوو * زلەیخا: ناوی ژنێکی کاربەدەستێکی میصر کە یوسفی کڕیبوو تەماحیشی تێ کردبوو، ئەم باسە لە قورعاندا هەیە * وامق و عەذرا: یا عەزرا، ئەڤیننامەیەکی زەمانی بەر لە ئیسلامە، عەزرا ناوی کیژەکەیە، لە سەدەی یازدەیەمی کۆچیدا کراوەتە شیعری فارسی * شێخی صنعان: داستانێکی شیعرە لە کتێبی مەنطیقولطەیری شێخی عەططاردا، کە شێخ عاشقی کچە کافرێک بووە، بۆ خاتری ئەو قورعانی سووتاندووە، شەرابی خواردووەتەوە، بوویتە بەرازەوان * نیلوفەڕ: لوولووپەڕ: گوڵێکە لە ئاودا دەڕوێ، رۆژ پەرستە، هەر تاو هەڵات سەر لە ئاو دەردێنێ و تاو ئاوابوو سەردەباتەوە بن ئاو * میهر: خۆر، خۆشەویستی * موشتەری: کڕیار، ناوی ئەستێرەیەکی گەڕۆکە لە عاسمان، چیرۆکێکی ئەڤینداری هەیە بەناوی میهر و موشتەری، کە کیژەکە ناوی میهر، مێرێ بووە * بالا: بەژن * سەرو: داری سەوڵ * پابەند: بەندەوار * تەزەرو: دیکلێ لێڕ و جەنگەلی * خار: ستری، چقڵ، دڕک، دڕوو * هەزار: دە جار صەد * هەزار: جۆرێ بولبولی ڕەنگینە * شەیدا: دینێ ئەڤینێ * نەوا: هەوای گۆرانی * رووناهی: رۆشناکی، رووناکی * شەمال: مۆمی ئایسان * پەروانە: پەپوولە، فڕفڕۆک * شەوق: ئارەزوو، تیشک * دلکەش: دڵکێش، دلبەر * مەجذووب: حاڵ لێ هاتوو، راکێشراو * موشەوەش: تەڤ ل هەڤ، سەر لێشێواو * زلف: کەزی * سەلاسیل: کۆی سیلسیلە: زنجیر * مل: گەردن، شان * موقابیل: بەرانبەر، هەڤبەر * موعادیل: رێکی یەکتر، وەکەهەو

ئایینە تەچێ کرن موکەڕڕەر
حوسنا خوە دوان تەکر موصەووەر
ئایینە لپێشێ تووتیان: گرت
داڤەک تە ل پێشێ کوڤییان گرت
ئایینە ژوان وەیە کو ئاڤە
ئەو عەکسە ژوان وەیە کو طاڤە
نەقشێ تە دبین ئەو د ئاڤێ
ناکن حەذەرێ ژ ئاڤ و داڤێ
لەب تەشنە طەلەب دکن زەلالێ
وێ دانە و دامێ، زلف و خالێ
مەقصوود کوبو ژپێشڤە حاضر
دێ قەصد بکن جەمیعێ ناظر
تووتی نە ب خوە شەکەر درێژن
هەرچی دبهێن ئەوی دبێژن
وێ مەقصەدێ موختەصەر دبین
پابەند دبن گەلەک دمینن
مەقصوود و مورادێ دڵ توشایی
ئەمما تو "تضل من تشاء"ی
هەرچی تە دڤێ ببێ ضەلالێ
پابەند دکی ب زلف و خالێ
هەرچی کو تو بینی سەرهیدایەت
ڤێ را بگری بکی عینایەت
حاضر وی دبی مەقامی مەعلووم
گەر خادیمە وی دگێڕی مەخدووم

* ئاینە: نەینک، نەینۆک، عەینک، قۆدی * موکەڕڕەر: دووبارە * موصەووەر: شکل کشایی * تووتی: طوطی، مەلێکە دەتوانێ لاساییی خەڵک بکاتەوە و بپەیڤێ * داڤ: داوی راو * کوڤی: حەیوانە کێوی * حەذەر: پارێز، خۆپاراستن * لەب: لێڤ * تەشنە: تی، توونی، تینوو * زەلال: پاک و خۆش * دام: داو * دانە: دان، دەنک * ژپێشڤە: لە پێشەوە، هەر لە پێشدا * جەمیع: گش * ناظر: تەماشاکەر، چاونۆڕی هەل * دبهێن: دەبیسن * مەقصەد: مەبەست، جێگەی بۆ چوونێ * موختەصەر: بەپوختی، بەکورتی * پابەند: تێگیراو، قاچ بەستراو، بەندەوار * تضل من تشاء: گومرادکی کەسێ تە بخوازێ گومراکی، ئایەتێکی قورعانە لە زمان موسا پێغەمبەرەوە دبێ: خودێ بۆ تە دخوازێ ئەم بدی هیلاکێ چما کەم عەقلێت مەکارن کرنە... تمام فیتنا تەیە، تە بە فیتنا خوە لاڕێ دکی کەسێ تە بخوازێ، رێشاندەدەیە کەسێ تە بڤی، تەی مەزن و دۆستی مە، ژ مە ببهورە و رەحمێ بمە بکە، تە چێترین بهوردۆخی * ضەلال: گومرایی، ئاڤارێیی، لاڕێ بوون * هیدایەت: شارەزایی، رێکزانی * عینایەت: چاڤدێریکرن، قەنجی د گل کرن * حاظر: دەس لەجێ * مەقام: جێگە * مەعلووم: دیاریکراو * خادیم: خزمەتکار، بەنی * مەخدووم: کەسی خزمەتا وی دکن

بێ سەجدە تە ئەی جەنابی مەعبوود
ئادەم کرە قیبلەگاه و مەسجوود
عیسا تەکوسان گەهاندە، ئەوجان؟
ئایا ب چتە حەباندی ئەوجان؟
دەرسا کو بخەف تە گۆتە ئیدریس
ئەلبەتتە د چو مەقامێ تەقدیس
ئیبلیسێ فەقیرێ بێ جینایەت
هیندی تە هەبوو دگەل عینایەت
هەر رۆژێ دکر هەزار طاعەت
لەوڕا کو تە دا وی ئیستیطاعەت
وی سەجدە نەکر لغەیرێ مەعبوود
گێڕا تە ژ بەردەرێ خوە مەردوود
یەک سەجدە نەکر لپێشێ ئەغیار
قەهرا تە کرە موخەللەدوننار
ئەلقیصصە ژ حیکمەتا تە ئاگاه
فەردەک مە نەدی تەبارەکەڵڵاه
عیرفان طەلەبێ د صاحیب ئیدراک
دەرحەقێ تە گۆتی "ماعرفناک"
خانی بنەزانییا خوە دەرحەق
گومراه ببت نەدوورە ئەلحەق
ئیللا کو مەگەر موعین خودا بت
یا راهبەرێ وی موصطەفا بت
یارەب تو بحەقی موصطەفا کی
خانی ب خوەڕا تو ئاشناکی

* سەجدە: سەر لعەردێ دانان بۆ کڕنووش * جەناب: وشەی رێز لێنان * مەعبوود: ئەوی دێتە پەرستن * قیبلەگاه: رووگە * مەسجوود: ئەوێ سەجدە بۆ دبن * کوسان: کوسا، چلۆن، چاوا * ئەوج: بلند یان پڕ بلند * حەباندن: خۆشویستن * جان: رح * خەف: خەفی، نهێنی * ئیدریس: پێغەمبەرێکە * ئەلبەتە: بێگومان * تەقدیس: مبارەکی و پیرۆزی * ئیبلیس: شەیتان * فەقیر: هەژار * جینایەت: خەتا و گوناه * هندی: تا ئەو دەمەی * طاعەت: پەرستن، گوێ دان بە فەرمان * ئیستیطاعەت: توانایی * دەر: دەرگا* مەردوود: دەرکراو، بەردایی * ئەغیار: کۆی غەیر: بیانی، نامۆ * قەهر: تووڕەیی * موخەللەد: بۆ هەمیشە * موخەللەدوننار: هەمیشە لە ئاگردابێ * ئەلقیصصە: پوختەی وتار * ئاگاه: هایدار * فەرد: تاک * تەبارەکەڵڵاه: تاک و بێ کەمایەسییە خودێ * عیرفان: خواناسین * عیرفان طەلەب: داواکاری ناسینی خوا * صاحیب ئیدراک: دارای تێگەیشتن * دەرحەق: دەرباره * "ماعرفناک": نەمان ناسیت، فەرموودەی پێغەمبەرە: "ئەی خوای ئێمە وەک پێویست بوو بتناسین نەماننناسیوی" * دەرحەق: لەبارەی خواوە * ئەلحەق: بەڕاستی * ئیللا: مەگین * موعین: ئاریکار * موصطەفا: بژاردە، "ناوی پێغەمبەری خۆمانە"

پەسنێ پێغەمبەر

ئەشیا بحەسەب دەلیل و بورهان
نابن چو مەگەر وجووب و ئیمکان
واجب یەکە: ذاتێ کیبریایە
مومکین پڕە: جەمعێ ماسیوایە
وی واجبێ مومکینات بەرقەع
مومکین وی ژ بو خوە کرنە مەطلەع
یانی ئەوی ژێ ببت موبەرهەن
حوسنا وی بدەرکەڤت ژ مەکمەن
گەنجینەیێ سرێ وێ ببت فاش
ثابت ببتن ژ نەقشێ نەققاش
لێ صەنعەتێ وی حەکیمێ زانا
نەقشێ ئەوی قادرێ تەوانا
نە دبو کو نەبت ئەوی رسوومەک
لایق ئەوی دێ هەبت رقوومەک
هەرچی وەکو بو نە بێ رەقەم بو
لەو ئەووەلێ ماخەلەق قەلەم بوو
ئەڤ ئەووەل و روح و عەقلێ ئەووەل
هەرسێنە ب ئەووەلی موئەووەل
ئەمما مەکە وان ژ هەڤ تو تەفریق
ئەڤ ڕەنگە ئەوان بگێڕە تەوفیق
بێ شەیئەکی واحیدن ب جارەک
تەعداد و تەعەددود ئیعتبارەک
ئەووەل بەرقی ژ حوسنێ سەرمەد
نوورەک بویە مەعنی یا موحەممەد
ئەو نوور بئەمرێ عالەمولغەیب
بو مەنشەئێ فەیضێ عالەما غەیب

* ئەشیا: تشتان * ب حەسەب: ل گۆرا * دەلیل: بەڵگە، بورهان، نیشانی ئاشکرا * وجووب: هەرە پێویستی * ئیمکان: بوونێ کە دەکرێ نەشبێ * واجب: خاوەنی وجوب کە هەر دەبێ هەبێ * ذات: بوونی بنەڕەتی * کبریا: مەزناهی * مومکین: باسی کراوە * جەمع: کۆم، گش * ماسیوا: هەرچی جگە لە خوایە، ئەو واجبە کە یەکتایە و مومکیناتی کردووەتە پەردەیەک، لە مومکینەوە سەری هەڵداوە، لە کردەوە کرگار ناسراوە * بەرقەع: رووبەند * مەکمەن: جێ کەمین، جێگەی وەشارتن * گەنجینە: خەزینە * سیر: راز، نهێنی * فاش: بڵاو، ئاشکرا * ثابت: سەلماو * نەقش: نەخش * نەققاش: رەسام، وێنەکێش * دانا: زانا * قادر: بەهێز * رسووم: کۆی رەسم: شکل، بیچم * لایق: شیاو * رقووم: کۆی رەقەم: ژمارە * ماخەلەق: ئەوی دروستی کرد * موئەووەل: ماناکراو، راڤەکری * تەفریق: لێک جیاکردنەوە * تەوفیق: بەرانبەری پێکردن * بێ: بڵێ، بێژە * واحید: یەک * تەعداد: ژمارە * تەعەددود: بوونە هەژمار * ئیعتیبارەک: جۆرێک بۆچوون * بەرقی: برووسکەی دا، تروسکا * سەرمەد: هەمیشەیی

ئەرواح ژ مەعنیا پەیەمبەر
چێ بون مەثەلا نەبات و شەککەر
بو ئەصلێ ئەصیلێ جوملە نەفسان
نەفسا سوعەدا و نەفسێ نەحسان
هەمیان ژوی گرتنە تەفەڕوع
هەمیان ب وی دیتنە تەمەتتوع
هێژا نە زەمین نەئەڤ سەما بوو
ئەو سەروەرێ جوملە ئەنبیا بوو
خەلقا فەلەکان ژ بۆ وی رابوو
سەجدا مەلەکان ژ بۆ وی را بوو
ئەو رەحمەتێ جوملە عالەمین بوو
ئادەم د میانێ ماء و طین بوو
پێغەمبەرێ جەمعێ جوزء و کول بوو
ئادەم ب خوە هێژ ئاڤ و گل بوو
ئەو پەنجەرەیا جەمالێ باری
شەمسا فەلەکا دلێد د طاری
گاڤا کەتە صورەتێ جیهانێ
پێغەمبەرێ ئاخرولزەمانێ
وی بەرزەخێ مومکینات و واجب
وی پادشەهێ دشکلێ حاجب
مەنسوخ کرن وی دین و میللەت
مەعلول کرن: عەلیل و عیللەت
فکری کو جیهان جەمیعی کوفرە
کێشا ژ نبووەتا خوە سفرە
خەلقێ کو هەبوون لڕوویێ عەردان
تەکلیف کرن هەمی بمەردان
خاقان بخوە هیند وێ کەمین بوو
فەغفوور ژ خوانێ کاسە چین بوو

* عالەمولغەیب: زانای نهێنییان * مەنشەء: ژێدەر * فەیض: رێژنە * عالەم: جیهان *مەثەلا: وەکو، وەکی، بەجۆرێ * ئەصل: بنیچە، بنچینە * ئەصیل: راست و بنەڕەتی * سوعەدا: کۆی سەعید: بەختەوەر * نەحس: شووم، بێ فەڕ* تەفەڕوع: لک دەرکردن * تەمەتتوع: لەزەت و خۆشی دیتن * رەحمەت: خۆشی خوایی* میان: ناوەند * ماء: ئاڤ * طین: حەڕی، هەڕی، قوڕ "حەدیسی پێغەمبەرە «س.خ»: من پێغەمبەر بووم و هێشتا ئادەم لە نێوان ئاڤ و قوڕدابوو." * جوزء: پاژ * کول: گش * گل: حەڕی * شەمس: خۆر * طاری: تاریک * بەرزەخ: بەرزاییی نێوان دووئاڤان، لەوانەیە هەر بەرزەکی کوردی بێ و چووبێتە ناو عەرەبییەوە * حاجیب: پەردەدار "پەردەدار وەک وەزیری دەرباری ئێستا وابوو" * مەنسووخ: لە بەین براو * دین: رەوشت * میللەت: پەیڕەوانی دینێک * مەعلوول: ئەو تشتەی بەهۆی تشتی ترەوە پەیدا بووە * عەلیل: نەخۆش * عیللەت: سەمەد، سەبەب، نەخۆشی * فکری: تەماشای کرد، روانی * نبووەت: پێغەمبەرایەتی * سفرە: خوان

قـەيصـەر بقـوصـوريا خـوە قـاصـر
حـاضـر گـەريا بعـەينێ باصـر
شـاهێ عـەرەبی عـەلەم كـو راكـر
كيسرايێ عـەجـەم عـەجـەب دو طا كر
روم و حـــەبەش و فـــرەنگ و تـاتار
هـەرچی كـونەكـر بدينێ ئيـقــرار
ناچار گـەلەك ب شـيـر فـەنا بوون
حـەتاكـــو هنەك ب دين تەبا بوون
بوتخـــانە ب ئاگـرێ دشــوشـتن
ئاتەشكەدە جـوملەگی ڤـەكـوشتن
گـــاڤـــا ئەوی دين كـــر ئاشكارا
داوودی و ســـەبطی و نەصـــارا
تەوراتێ ئەوان ژ بيــر كـر ئەكـثـەر
ئينجـــيـل و زەبوور چون ژ ئەزبەر
عـيـسـای دەمـا د خـوەندی ئينجـيل
بەحـــشـا وی دكـــر بوەحی و تەنزيل

* خـاقــان: پادشـای هـەرە گـەورەی توركـسـتـان * هيندو: خـەڵكی هيند، لەسـەر دينی هيندو، بەبەدفـەڕ ناويان هەبووە كـە رێگر بوون * فـەغـفـوور: پادشای چينێ * كاسەچين: قاپ هەڵگر لەبەر خەڵك، كاسەلێس، كاسەی چينی لێرەدا مـانای جـوانە * قـەيصـەر: پادشـای رۆمێ * قـصـوور: كـۆتايی، كەمايەسی * عەين: چاو * باصر: بينا * عەلەم: ئاڵا * راكردن: بەرزكردنەوە * كيسرا: پادشـای ئێران * عـەجـەب: سـەير * دووطا: دوولا * ئيـقــرار: مكوری: دان پيـانان * فـەنا: فـانی: لەناوبراو، نەمـاو * هنەك: هێندێك * تەبا: ئاشت، دۆست * ڤـەكـوشتن: كـوژاندنەوە، ڤـەمـراندن * داوودی و سەبطی: دوو طايفە بوون لە جوولەكان * نەصارا: نەصاری: خاچ پەرستان * تەورات: كتێبی پيرۆزی جولەكە و خاچ پەرستان * ژ بيركرن: لە بيرچوونەوە * ئەكثـەر: زۆرينە * ئينجيل: قسـەكان و ژيانی مـەسـيح * زەبوور: شـيـعـرە دينييەكانی داود پێغـەمبەرە * ئەزبەر: لەبەر * وەحی: خـسـتنە دڵەوە لەلای خواوە * تەنزيل: هاتنە خوار لە باڵاوە

گـۆ: "مـژدە ددم، رەسـولێ ئەحـمـەد
دێ پاشـێ م بێ بنـاڤـێ ئەحـــمـــەد"
خوەش خيلقەتە هەم رەسووله هەم مير
پڕ حـيكمـەتە هـەم كيتـابە هەم شـير
ناخـوەندە سـەبەق مـودەڕيسێ عـام
بێ مـال و مـەنال صـاحـيب ئەنعـام
بێ خـەيل و حەشـەم ب خوە جيهانگير
بێ طەبل و عـەلەم جيـهان صـەداگير
هـەرچی تە ددی مـەگـەر هـەر ئەو بوو
لـەشكرە ژ جـنوودی لـەم تـەرەو بـوو
بێ خــــەيمە و بارەگـــاه و ئەيوان
عــەوران ڤـەددا لسـەر وی سـەيوان
هندێ كـو ژ پێـشـڤـە با خـەبەر بوو
ئەو چەند ژ پشـتـڤـە با بەصـەر بوو
سێـهـدان نەدكـەت ژ وی لعـەردان
ڤـێكرا د بهـيـست صـەد خـەبەردان
گـــويندە دبـوون دگـەل جـەمـــادات
پـويندە دبـوون دگــــەل نەبـاتـات
يەك نەوعێ نەمـا ژ جـينسێ حـەيوان
نەينـان ب نبـــووەتـا وی ئيـمـــان
ئيللا كـــو هنەك ژ ئيـــبنێ ئادەم
بون دەر خـورێ ئاتـەشێ جـەهـەننەم
ئەلقـيـصـصـە د ئەرض و ئاسـمانان
حـاصـل د جـەمـيـعی ئينس و جـانان

* رسول: ڤەرێكری * ئەمجەد: مەزنتر ژ هەركەس * .م.: من "ئايەتی قورعانە، عـيـسـا كـوڕی مـەريەم گـوتی: ئەی رۆڵەكانی ئيسرائيل من فرستادەی خوام بۆ لای ئێوە و باوەڕ بەم تەوراتە دەكەم كە لەبەر دەستمدايە، مژدەتان دەدەمێ پێغـەمبەرێك لە پاش من دێ بەناوی ئەحـمـەد." * ئەزمان: زمـان * سـەيف: شـيـر، شـوور * دەڤ: زار * خيلقەت: دروست بووبێ، چێ بووبێ * كيتاب: مەبەست قورعانە * سەبەق: لە پێشوودا * مودەڕيس: فێركار، هينكار * عام: گش * مەنال: شوێنی شت لێ پەيدا بوونێ * ئەنعام: بەخشش * خـەيل: ئەسپ، خـێـڵـی سـواران * حەشـەم: دەست و پێوەند و مەڕوماڵات * صـەدا گـيـری: دەنگدانەوە * جنوود: سەربازان، پێشمەرگان * لەم تەرەو "لم تروا": وە نەدديت . لە قـورعـاندايە بە پێغـەمبـەر دەڵێ: "مـە ژ بۆ ئاليكارييا پێغەمبەرێ خوە، جنوودن شاندن كو وە ئەو نديتن." * عـەور: هەور * سـەيوان: چەتر * بـابەصـــەربوو: د ديت * سيهدان: سێبەر، سێهـ * عەرد: هەرد * جەمادات: كۆی جەماد: كرەك * پويندە: بەزا، غاردەر * نەباتات: كۆی نەبات: رووەك * ئيبن: كـوڕ * ئيـبنی ئادەم: بنيادەم * دەرخور: شـياو * ئاتەش: ئاگر * جەهەننەم: دۆژ

نایێن ب شەرافەتا وی تشتەک
نینن ژ مەڕا ژ بل وی پشتەک
ئەڤ بێ مەدەدێد ئوممەتا خوە
مومتاز کرن بهیممەتا خوە
وەرعا وی وەڕەنگێ دین قەوی کر
شەرعا وی سیراطێ موستەوی کر
عالم هەمی شبهێ ئەنبیانە
عابید هەمی پێکڤە ئەولیانە
فەردەک ژ صەحابەیێد کوببار
پانصەد ژ دلاوەرێ د کوففار
ئەو جوملە د گەل یەکێ سەراسەر
نەدبوون ب مهابەتێ بەرابەر
خەلقێ هەیە شبهەیەک د دینی
بەحسێ ب جەدەل بکەت ژ دینی
قورئان و خەبەر چ موعجیزاتن
ئایات و سوەر چ بەییناتن
بوبەکر و عومەر چ خوەش قەرینن
عوثمان و عەلی عەجەب گوزینن
ئەی پادشەهێ بولەند پایە
خورشیدێ فەلەک نشینە سایە
نەعتێ تە بعیلمێ من موحالە
مەدداح ژ بۆتە ذولجەلالە
ئەز دێ چ بێژم ئەی شەهەنشاه
وەصصافێ تەیە کەلامێ ئەڵلاه

* شەرافەت: گەورەیی و ماقووڵی * بل: جگە * پشت: پشت و پەنا* مەدەد: هاریکاری * ئوممەت: پەیڕەوی دینی * مومتاز: جیاوازکراو * هیممەت: کۆششی ئازایانە * وەرع: پارێزگاری و لە خواترسان * قەوی: بەهێز * شەرع: ڕێگە، دەستوور * صیراط: ڕێگە * موستەوی: تەخت و ڕاست * عالم: زانا... حەدیسە دەڵێ: "زانایانی پەیڕەوانی من وەک پێغەمبەرانی بەنی ئیسرائیلن." * عابد: خواپەرست * وەلی: دۆستی خوا * صەحابە: کۆی صاحیب: هەڤال * کوببار: کۆی کەبیر: مەزن * دلاوەر: پاڵەوان * کوففار: کافران * مهابەت: بە مەترسی، بە سامی * دینی: شێتی * خەبەر: فەرموودەی پێغەمبەر * موعجیزات: کۆی موعجیزە: ئەو شتە کە لەدەست خەڵکی ڕەمەکی نایە * ئایات: نیشانە * سوەر، سوورەتان، سوورەت: بەندێک لە بەندەکانی قورعان * بەیینات: کۆی بەیین، ئاشکراکەر، بەیانکەر * قەرین: هەڤاڵی نزیک * گوزینن: هەڵبژێراون * خورشید: ڕۆژ، خۆر "خۆرێ کە نیشتووەتە عاسمان وەک سایەی تۆبێ وایە" * نەعت: پەسنی هەرە چاک و پیرۆز * مەحال: لە دەسەڵات بەدەر * مەدداح: پەسندەر * ذولجەلال: خاوەن شکۆ، خوا * وەصصاف: پەسندەر * کەلام: پەیڤ * ئەڵڵاه: خودێ

شاها ژ تەڕا خوەش ئیسمە یاسین
طاها ژ تەڕا طەلیسمە طاسین
هەر ئەڤ بەسە ئەی حەبیبێ موختار
باری ژ تەرا ب ژی تە سوند خوار
صەد جاری ب ژی تە ئەی کەرەمکار
گەردێ مە هەبن گونەه دووصەد بار
صەد مەرتەبە گەرچی ئەم خرابین
ئەمما ژ تە نائومێد نابین
حەتتا بگەهیتە خانیێ ژار
ناپاک و پەلید و واجبوننار
ئەو ژی بخرابی و صەیێنی
دەعوا د کەتن بئوممەتێنی
وی بەد عەمەلی وەکی کیلابان
باری بکە پەیڕەوێ صەحابان

* شاها: ئەی شا * ئیسم: ناو * یاسین: سوورەتێکە لە قورعان * طاها: ناوی پێغەمبەرە * تەلیسم: ئەو شکل و خەتانەی کاری زۆر سەیر و سەمەرەیان پێ دەردەکەوێ * طاسین: طسن: سوورەتی قورعانە * موختار: بژاردە * ژی: ژیان * سوند: سوێند * کەرەمکار: بەخشەندە * مەرتەبە: دەرەجە، پلە * نائومێد: بێ هیڤی * ژار: هەژار و بێچارە * پەلید: پیس * واجیبوننار: شیاوی ئاگر*صەیێنی: سەگایەتی، وەک سەگ * ئوممەت: پەیڕەوی پێغەمبەرێک * ئوممەتێنی: ئوممەتایەتی * عەمەل: کردە * کیلاب: کۆی کەلب: سەگ

خواستنامەهدەر ژ پێغەمبەر

ئەی واسطەیێ وجوودێ کەونەین
شایستەیێ قوربێ قابەقەوسەین
شاهەنشەهێ تەختگەهـ مەدینە
موعجیز ژ تە ئەو قەدەر مە دینە
سەیرا فەلەکان ل نک تە گاڤەک
فەخرا مەلەکان ژ تە سلاڤەک
شەقول قەمەرا تەیەک ئیشارەت
زاغول بەصەرا تە یەک عیبارەت
ئەی پادشەهێ سەریرێ "لەولاک"
رابە، هەرە ئاسمانێ چالاک
حاضر ژ تەرا بوراق و رەفرەف
شاطر بتەرا فریشتە رەف رەف
دا رەفع ببن ژ بەر تە پەردە
بێ پەردە دگەل خودێ خەبەردە
بێژێ: تو قەدیر و ذولجەلالی
بێژێ: تو قەدیم و لایەزالی
ئەم فانی و ژار و مشتە خاکین
هادی نە تویی خوە ئەم هیلاکین
ئەووەل تە ژ بۆ چ دامە تەعظیم
دانی ل سەرێ مە تاجێ تەکریم

* واسیطە: بۆنە، هۆ * کەونەین: دنیا و قیامەت * شایستە: شیاو * قورب: نزیکی * قابەقەوسەین "قاب قوسین": قاب: ماڵ * قەوس: کەوان... خوا فەرموویە "ڕاسپاردەی ئێمە بەقەد نیومالّی کەوان نزیک بووەوە" *قەدەر: ئەندازە * ل نک تە: لە کن تۆ، ل جەم تە* گاڤ: هەنگاو * فەخر: شانازی * سلاڤەک: سەلامێک * شەق: لەت * قەمەر: هیڤ * ئیشارەت: هێما، ئاشیرەت * زاغول بەصەر: هەتڵەبوونی چاو: ... لە قورعاندا خوا دەربارەی میعراجی پێغەمبەر فەرموویە: "چاوی هەتڵە نەبووە لە دیتنی بارەگای خوا و سەریشی نەکردووە". * سەریر: تەختی گەورە پیاوان * لەولاک: ئەگەر تۆ نەبای ... حەدیسی قودسییە کە خوا بە پێغەمبەری فەرمووە: "ئەگەر تۆ نەبای ئەم عاسمانانە و دنیایەم ساز نەدەدا" * رابە: هەستە * هەرە: بچۆ * بوراق: ئەو فریشتەی پێغەمبەر، بۆ چوونە میعراج سواری بووە *رەفرەف: پەردە، رایەخ، باڵکردنەوە، پۆل پۆل * رەفع: لابردن، هەڵدانەوە، بێ پەردە، لە ڕوو، بەئاشکرا و ڕووبەڕوو * خەبەر دە: قسە بکە * قەدیر: توانا * ذولجەلال: خاوەن شکۆ * قەدیم: لەمێژینە، هەر لەبەری وە هەبوو * لایەزال: هەرگیز لاچوونی بۆ نەبێ، هەردووک ناوی خوان * ئەم: ئێمە * فانی: بابەتی لە ناوچوون * مشت: مست * هادی: ڕێشاندەر * تەعظیم: مەزناهی * تەکریم: قەدرگرتن

تەشریفێ خیلافەتێ تە دامە
گاڤا تە ئەمانەتێ خوە دا مە
مەعلوومێ تە بو کو ئەم نەزانین
قەدرێ وێ ئەمانەتێ نزانین
هەرچی تە ژ بۆ مە کر ئیرادە
یەک ذەرە مە لێ نەکر زیادە
حاشا ژ کەمال و رەئفەتا تە
دوورە ژ جەلال و رەحمەتا تە
کوفر و گونەها بکی بەهانە
لایق نە ب تەن، ئەڤە شەهانە
یەک روونە ل نک تە کوفر و ئیمان
یەک سوونە ل نک تە خولد و نیران
قەهرا خوە بکی ئەگەر تو ظاهیر
جەننەت ل مە دێ ببیتە ئاگر
وەر فەیض بکەت سەحابێ رەحمەت
دۆزەخ ل مە دێ ببێتە جەننەت
گەر کافر و گەر گوناهکارن
بیلجوملە ژ تە ئومیدوارن
کەس نینە ژ کافر و عوصاتان
مەظهەر نەبتن ژ بۆ صیفاتان

* تەشریف: خەڵات * خیلافەت: جێنشینی * ئەمانەت: شتێک دانان لای یەکێ ئاگای لێ بێ... لە قورعانی پیرۆزدا لە جێیەک فەرموویە: "من بە فریشتانم گوت جێنشینێ لەسەر زەوی دادەنێم کە ئادەم و ڕۆڵەکانی ئەون..."، لە جێیەکی ترا فەرموویە: "ئێمە ئەمانەتی خۆمان بە عاسمانان و زەمین و چیایان پێشنیاز کرد. لە خۆیان رانەدیت و قبووڵیان نەکرد. کەچی بنیادەم قبووڵی کرد و چووە ژێربار، بەڵام ئەویش زۆریکار و زۆر نەزان دەرچوو." * ذەرە: تۆسکاڵ، ذەرە: مێروولەی زەردی هەرە بچووکە... ئێستا بەکەمترین شت مانا دەکرێ * حاشا: بەدوورە * ڕەئفەت: دڵنەرمی و دلۆوانی * رەحمەت: بەزەیی * شەهانە: ئەی پادشا نا، پادشایانە * خولد: بەهەشتی هەمیشەیی * نیران: ئاگر * قەهر: تووڕەیی * فەیض: سەرڕێژ * سەحاب: هەور * دۆزەخ: دۆژ * عوصات: عاصییان * عاصی: یاغی و گوناهبار * مەظهەر: جێی نیشاندان * صیفات، صیفاتان: ئاکاری خوایی

کافر بوین ئەم ب ئیسمێ قەهار
غەففارە کو ئەم کرین گونەهکار
کوفرێ تو مەگەر نەشی ببەخشی
گەر دێ گونەهان لە بنەخشی
دێ شاد بن ل مە شەیاطین
مەسروور بن گەلەک مەلاعین
قەط غیرەتە ئەی پەناهێ عالەم
قەط لایقە ئەی شەبانێ ئادەم
ئەڤ گورگێ لەعینێ بەد سەرئەنجام
ژێ کەر بکرن مە شبهێ ئەغنام
ئەلقیصصە بکی کو دێوێ سەرکەش
تەنها و تەنێ بچیتە ئاتەش
فیلجوملە مە جوملە خاص و عامان
عاصی و شەقی و ناتەمامان
تێکرا ب شفاعەتا خوە خاص کە
ڤێکرا مە ژ ئاگرێ خەلاص کە

* قەهار: خاوەنی قەهر و تووڕەیی * غەففار: بەخشەری گوناهان * نەشی: ناتوانی * شەیاطین: شەیتانان * مەلاعین: مەلعوونان * شەبان: شڤان * ئادەم: لێرەدا مەبەست بنیادەمە * بەد سەرئەنجام: ئاخرشەڕ * کەر: لەت، کەرکە * شبه: وەکو * ئەغنام: کۆی غەنەم: مەڕ و ئاژەڵ: واتا لێکمان دابڕێ وەک چۆن گورگ دابڕ دەخاتە ناو پەز *دێو: شەیتان * سەرکەش: یاغی * ئاتەش: ئاگر * خاص: تایبەتی * عام: رەمەکی * شەقی: بەدبەخت: * شەفاعەت: تکا و ڕەجا

کول و دەردێ مە کوردا

ساقی تۆ ژ بۆ خودێ کەرەم کە
یەک جورعەیێ مەی د جامێ جەم کە
دا جام بمەی جیهان نوما بت
هەرچی مە ئیرادەیە خویا بت
دا کەشف ببت ل بەر مە ئەحوال
کانێ دبتن مویەسسەر ئیقبال
ئیدبارا مە وا گەها کەمالێ
ئایا بویە قابلێ زەوالێ
یا هەر وەهە دێ لە ئیستیوا بت
حەتتا وەکو دەورێ ئینتیهابت
قەط مومکینە ئەڤ ژ چەرخێ لەولەب
طالع ببتن ژ بۆ مە کەوکەب
بەختێ مە ژ بۆ مەرا ببت یار
جارەک ببتن ژ خواب هوشیار
رابت ژ مە ژی جیهان پەناهەک
پەیدا ببتن مە پادشاهەک
شیرێ هونەرا مە بێتە دانین
قەدرێ قەلەما مە بێتە زانین
دەردێ مە ببینتن عیلاجێ
عیلمێ مە ببینتن رەواجێ
گەر دێ هەبویا مە سەرفرازەک
صاحیب کەرەمەک، سوخەن نەوازەک
نەقدێ مە دبوو ب سککە مەسکووک
نەدما وەهە بێ رەواج و مەشکووک

* ساقی: مەیگێڕ * کەرەم: بەخشش * جورعە: قوم، فڕ * جام: پیاڵە، شووشە، ئاوێنە * جەم: جەمشید، کە ناوی کۆنە شایەکی ئێران بووە، لە چیرۆکاندا هاتووە کە جامێکی بووە هەموو دنیا و رووداوی دنیای تێدا دیار بووە و پێیان گوتووە جامی جیهان نوما، واتە دنیانوێن * خویا: ئاشکرا * کەشف: دیار * ئەحوال: حاڵات * مویەسسەر: پێکهاتوو * ئیقبال: بەخت روو تێکردن * ئیدبار: پشت تێکردنی بەخت * کەمال: تەواوی * قابیل: شیاو * زەوال: لاچوون * ئیستیوا: راستایی... مەبەست کلابوونە لە خەتی ناوەڕاست کە تێیدا چەقیوە * دەور: چەرخ * ئینتیها: دوایین * چەرخ: سووڕان، ئاسمان * لەولەب: بورغی، مەبەست فەلەکی گەڕۆک و بەسوورە * کەوکەب: ئەستێرە * خواب: خەو * جیهان پەناه: پەنا و پشتی دنیایێ * شیر: شوور، شمشێر * عیلاج: چارە * رەواج: رەمێن * سەرفیراز: سەربڵند * سوخەن: پەیڤ، وتە * نەواز: لاوێنەوە * نەقد: پارە، دراو ... مەبەست لێرەدا قسەی زۆر هێژایە * مەسکووک: سکە لێدراو، نەخشاو بە مۆری پادشا * مەشکووک: جێگەی گومان، عەیبدار

هەرچەندی کو خالیص و تەمیزن
نەقدەین ب سککەیێ عەزیزن
گەردێ هەبوویا مە پادشاهەک
لایق بدیبا خودێ کولاهەک
تەعیین ببوویا ژ بۆ وی تەختەک
ظاهیر ڤەدبوو ژ بۆ مە بەختەک
حاصل ببوویا ژ بۆ وی تاجەک
ئەلبەتتە دبوو مەژی رەواجەک
غەمخواری دکر ل مە یەتیمان
تینانە دەرێ ژ دەست لەئیمان
غالب نەدبوو ل سەر مە ئەڤ روم
نەدبوونە خرابەیێ د دەست بوم
مەحکومێ عەلییە و صەعالیک
مەغلووب و موطیعێ تورک و تاجیک
ئەمما ژ ئەزەل خودێ وسا کر
ئەڤ روم و عەجەم لسەر مە راکر
تەبعییەتێ وان ئەگەر چی عارە
ئەو عارە ل خەلقێ نامدارە
ناموسە ل حاکم و ئەمیران
تاوان چییە شاعیر و فەقیران
هەرچی برە شیرێ دەستێ هیممەت
ضەبط کر ژ خوە ڕا بمێری دەولەت
لەورا کو جیهان وەکی عەرووسە
وێ حوکم د دەستێ شیرێ رووسە
لێ عەقد و صیداق و مەهر و کابین
لوطف و کەرەم و عەطا و بەخشین
پرسی ژ دەنێ من ئەڤ ب حیکمەت
مەهراتە چ؟ گۆتە من کو هیممەت
حاصل کو دنێ ب شیر و ئیحسان
تەسخیر دبت ژ بۆیێ ئینسان

* خالیص: بێ غەوش * تەمیز: پاک * نەقدەین: دوو نەغد: واتا: زێڕ و زیو * عەزیز: بەڕێز و حورمەت * تەعین: دیاری، دیاردە * ئەلبەتتە: بێگومان * یەتیم: بێ باب، سێوی * لەئیم: نانەجیبی نامەرد و رژد * غالب: زاڵ * خرابە: وێرانە، کاول * بووم: کوندەبوو * عەلییە: ئەوانەی خۆیان دەدەنە پاڵ عەلی... مەبەستی صەفەوییەکانە *صەعالیک: کۆی صەعلووک: رووت و رەجاڵی دز * مەغلووب: تێشکاو * موطیع: بەرفەرمان * ئەزەل: رۆژی هەرە بەرێ * تەبعییەت: دواکەوتن، پەیڕەوی * عار: نەنگ * خەلق: کەسان * نامدار: خاوەن ناو * ناموسە: زۆر عەیبە * ضەبط: لە دەست گرتن * عەرووس: بووک، وەوی * رووس: رووت * شیری رووس: شیری لە کالان دەرکشاو * لێ: بەڵام * عەقد: گرێدان، بۆ مارەبڕانەی دەڵێن * صیداق: پارەی مارەبڕان * مەهر: مارەیی * کابین: پارەی مارەیی * لوطف: نەرمی * کەرەم: بەخشین * عەطا: دان * دەنێ: دنیا * ئیحسان: چاکەکردن * تەسخیر: بەردەست کردن

ئەز مامە د حیکمەتا خودێدا
کورمانج د دەولەتا دنێدا
ئایا ب چ وەجهێ مانە مەحرووم
بیلجوملە ژ بۆ چ بوونە مەحکووم
وان گرتی ب شیر شەهرێ شوهرەت
تەسخیر کرن بیلادێ هیممەت
هەر میرەکێ وان ببەذلێ حاتەم
هەر مێرەکێ وان بڕەزمێ روستەم
بفکر ژ عەرەب حەتا ڤە گورجان
کورمانجییە بویە، شوبهێ بورجان
ئەڤ روم و عەجەم ب وان حەصارن
کورمانج هەمی ل چار کەنارن
هەر دوو طەرەفان قەبیلێ کورمانج
بۆ تیرێ قەزا کرینە ئامانج
گۆیا کو ل سەر حەدان کلیدن
هەر طایفە سەددەکن سەدیدن
ئەڤ قولزومێ روم و بەحرێ تاجیک
هندی کو بکن خروج و تەحریک
کورمانج دبن ب خون مولەططەخ
وان ژێک ڤە دکن میثالێ بەرزەخ
جوامێری و هیممەت و سەخاوەت
مێرێنی و غیرەت و جەلادەت
ئەو خەتمە ژ بۆ قەبیلێ ئەکراد
وان دانە ب شیر و هیممەتێ داد
هندی ژ شەجاعەتێ غەیوورن
ئەو چەند ژ مینەتێ نەفوورن

* مامە: داماوم * ب چ وەجهێ: لەبەر چی * مەحرووم: بێبەش * مەحکووم: بەرفەرمان * شەهر: شار، باژێر * شوهرەت: ناوبانگ * بیلاد: شاران، وڵاتان * میر: دەسەڵاتدار * بەذل: بەخشین * مێر: پیاوی ئازا * رەزم: شەڕ، جەنگ * بفکر: بڕوانە * گورج: وڵاتی گورجستان * بورج: قەڵاو و قونگرەی پەناو پەسێوی شەڕکەران * حەصار: دەوردراو، شوورە * قەبیل: بەرەباب * سەدید: زۆر موکم و قایم * قولزووم: دەریای سوور. مەبەست دەریایە * روم: ترک * تاجیک: فارس * خرووج: دەرکەوتن * تەحریک: بزاو * مولەططەخ: لەوتی، شەلاڵ.

ئەڤ غیرەت و ئەڤ علووێ هیممەت
بو مانعێ حەملێ بارێ میننەت
لەو پێکڤە هەمیشە بێ تفاقن
دایم ب تەمەڕود و شیقاقن
گەر دێ هەبووا مە ئیتیحادەک
ڤێکڕا بکرا مە ئینقیادەک
روم و عەرەب و عەجەم تەمامی
هەمیان ژ مەڕا دکر غولامی
تەکمیل دکر مە دین و دەولەت
تەحصیل دکر مە عیلم و حیکمەت
تەمییز دبوون ژ هەڤ مەقالات
مومتاز دبوون خودان کەمالات

* غیرەت: ئازایەتی و نەترسان * علو: بڵندی * مانع: بەرهەڵست * حەمل: هەڵگرتن * میننەت: منە، چاو بەرەژێری * لەو: بۆیە * تفاق: هاوبیری * تەمەڕود: سەرکێشی، نەچوونە بەر فەرمان * شیقاق: دووبەرەکی * ئیتیحاد: یەکبوون * ئینقیاد: بەرفەرمانی و دواکەوتن *تەکمیل: تەواو * تەحصیل: وەدەست هێنان، پەیدابوون * تەمییز: جودا * مەقالات: کۆی مەقال: وتار، پەیڤ * مومتاز: جیاکراوەی هەرەباش * خودان: خاوەن * کەمالات: کۆی کەمال: تەواوی

چما ب کوردی نڤیسییە؟

خانی ژ کەمالێ بێ کەمالی
مەیدانێ کەمالێ دیت خالی
یەعنی نە ژ قابیلی و خەبیری
بەلکی ب تەعەصصوب و عەشیری
حاصل ژ عیناد ئەگەر ژ بێداد
ئەڤ بیدعەتە کر خیلافێ موعتاد
صافی شەمراند ڤەخوار دوردی
مانەندێ دەری لیسانێ کوردی
ئینایە نیظام و ئینتظامێ
کێشایە جەفا ژ بۆ وێ عامێ
دا خەلق نەبێژتن کو ئەکراد
بێ مەعریفەتن بێ ئەصل و بونیاد
ئەنواعێ میللەل خودان کتێبن
کورمانج تەنێ دبێ حسێبن
هەم ئەهلێ نەظەر نەبێژن کو کورمانج
عیشقێ نەکرن ژ بۆ خوە ئامانج
تێکدا نە د طالبن نە مەطلووب
ڤێکرا نە موحیبن ئەو نە مەحبووب
بێ بەهرەنە ئەو ژ عیشقبازی
فاریغ ژ حەقیقی و مەجازی
کورمانج نە پڕ د بێ کەمالن
ئەمما د یەتیم و بێ مەجالن
فیلجوملە نەجاهیل و نەزانن
بەلکی د سەفیل و بێ خودانن

* قابیلی: شیاوی * خەبیری: شارەزایی * تەعەصصوب: لاگری کردنی توند و تۆخ * عیناد: سەرسەختی و لاساری * بێداد: نارەوا * بیدعەت: تازەداهاتوو * خیلاف: پێچەوانە * موعتاد: دابی ناوخەڵک * صافی: پاک و بێخەوش * شەمراند: دووری هاویشت، رشتی * دوردی: خڵتەی شەراب * مانەند: وەکو * دەری: فارسی * لیسان: زمان * نیظام: هۆندنەوە * ئینتیظام: رێکوپێککردن * جەفا: عەزیەت و ئازار * عامێ: ساڵێک * مەعریفەت: زانست و تێگەیشتن * ئەصل: رەگەز* بنیاد: هیم، بنیچە * میلەل: میللەتان، گەلان * حسێب: حیساب، ژمار * ئەهلی نەظەر: مەبەست کەسانی وردبین و توژەرەوە * طالب: خواستۆخ * مەطلووب: خوازراو * موحیب: ئەڤیندار * مەحبووب: خوشتەوی، گراوی * بەهرە: پار، بەش * عیشقبازی: ئەڤینداری * فاریغ: والا، بەتاڵ، ئاسوودە * حەقیقی: راستین * مەجازی: بەدەلی * پر: زۆر. زەحف * مەجال: دەرفەت * فیلجوملە: بە تێکڕایی * سەفیل: چارەڕەش، کەم بەخت * بێ خودان: بێ صاحیب

گەر دێ هەبوویا مە ژی خودانەک
عالی کەرەمەک لەطیفە دانەک
عیلم و هونەر و کەمال و ئیذعان
شیعرو غەزەل و کیتاب و دیوان
ئەڤ جینس ببا ل باوی مەعموول
ئەڤ نەقد ببا ل نک وی مەقبوول
من دێ عەلەما کەلامێ مەوزوون
عالی بکرا ل بامێ گەردوون
بیناڤە رح مەلێ جزیری
پێ حەی بکرا عەلی حەریری
کەیفەک وە بدا فەقیهێ طەیران
حەتتا بئەبەد بمایێ حەیران
چ بکم کو قەوی کەسادە بازاڕ
نینن ژ قوماشێڕا خەریدار
خاصما دڤێ عەصرێدا کوهەمیان
مەعشووق و حەبیبە بۆمە هەمیان
یەعنی ژ طەمەع دراڤ و دینار
هەریەک ژ مەرا وەبوونە دڵدار
گەر عیلمێ تەمام بدی ب پۆلەک
بفروشی تو حیکمەتێ ب صۆلەک
کەس ناکەتە مەیتەرێ خوە جامی
راناگرتن کەسەک نیظامی
وەقتێ کو مە دی زەمانە ئەڤ رەنگ
فیلجوملە ل سەر دراڤێ بوو جەنگ
حەظ کر مەببینە کیمیا گەر
گاڤا کو مە دی نەبوو مویەسسەر
نیصفییە مە پێلەکی عەمەل کر
تەصفیەیێ جەوهەرێ دەغەل کر

* عالی: بڵند * لەطیفە: قسەی خۆش و تەڕ و ناسک * دان: زان * لەطیفەدان: پسپۆری قسەی چاک * ئیذعان: حەق بیستن، گوێڕادێری * جینس: نەوع، تەور *ل باوی: ل نک وی * مەعموول: بەکارهاتوو * مەقبوول: وەرگیراو *عەلەم: ئاڵا، بەیرەق * کەلام: پەیڤ، گوتە، بێژە * مەوزوون: بەرانبەر لە کێشدا * کەلامی مەوزوون: شیعر و هەڵبەست * بام: بان، سەربان * گەردوون: عاسمان * رح: گیان * حەی: زیندوو * کەیف: دڵخۆشی * ئەبەد: تاهەتایە * حەیران: واق وڕماو، عاشق * قەوی: گەلێک، یەکجاری *کەساد: بێ رمێن * قوماش: کاڵا * خەریدرا: کڕیار * خاصما: بەتایبەتی * عەصر: زەمانە * هەمیان: کیسەی دراو، هەموویان * طەمەع: چاوچنۆکی * پۆل: قوشە * صۆل: کەوشی تەق تەقیلە * مەیتەر: خزمەتکاری ئەسپان * جامی: شاعیری فارسی زمان لە چەرخی نۆدا * نیظامی: شاعیری بەچکە کوردی فارسی زمان لە چەرخی شەشەمیندا * حەزکر مە: ئارەزوومان کرد * کیمیا: زانستی مس بەزێڕ کردن * نیصفییە: لە رووی ئینصافەوە، یا نیو بەنیو * پێل: جۆر، تەرز * تەصفییە: پاڵاوتن، خاوێنکرنەوە * جەوهەر: ماک، رەگەز، گەوهەر * دەغەل: نادروست

قەلبێ مە نەکر قەبوولێ حیلە
قەط بۆ غەرەضێ نەبوو وەسیلە
دین چوو و نەکەت ب دەست مە دینار
پاشێ ژ نەچارێ بوینە صەففار
صیفرێ خویێ خەف مە ئاشکەرا کر
قرطاسیە بوو مە لێ دوعا کر
دەعوەت گەڕییا ب صدق ئیجابەت
بو واسطەیێ قەضایێ حاجەت
ئەڤ پۆل ئەگەرچی بێ بەهانە
یەکرونە و صاف و بێ بەهانە
بێ حیلە و خوردە و تەمامن
مەقبوولێ موعامەلا عەوامن
کورمانجییە صرف بێ گومانە
زێر نینە ببێن سپیتمانە
صفرێ مەیێ سۆرە ئاشکارە
زیڤ نینە ببێن کو کەم عەیارە
نەقدێ مە مەبێژە کەم بەهایە
بێ سککەیێ شاهە شەهڕەوایە
گەردێ ببوویا بضەربێ مەنقووش
نەدما وەهە بێ رەواج و مەغشووش
مەحبووبە ب کەس نە نام زادە
لەو بەخت سیاه و نامورادە
قیرطاسیەیا مە بێ پەناهان
بێ ضەربێ قەبوولێ پادشاهان
مەعلوولە ل با گەلەک عەلیمان
مەقبوولە ل با گەلەک حەکیمان
لێ حاکمێ وەقتێ مەعریفەتناک
مەسمووع نەکر بسەمعێ ئیدراک

* قەلب: دڵ * حیلە: گزی * غەرەض: مەبەست * وەسیلە: بۆنە * دینار: سکەی زێڕ * صەففار: مسگەر * صفر: مس * خەف: نادیار * قرطاس: کاغەز * قرطاسیە: دەفتەر و ئەسپابی نووسین * دەعوەت: دوعا، نزا * صدق: راستی * ئیجابەت: قبوول * قەضای حاجەت: پێکهاتنی نیاز * بەها: نرخ، بایی * بەهانە: حیلە و تەڵەکە * خوردە: وردە، بەپارەی کەم عەیار دەڵێن خوردەی هەیە * موعامەلە: سەودا، مامڵە * عەوام: رەشاییی خەڵک * صرف: خالیص، بێ غەوش * سپیتمان: وشەیەکی ئاوێستاییە واتا: پەڵە پەڵە و ناصاف * شەهڕەوا: وردە پۆڵی لە مس داڕێژاو لەناو هەر شارێکدا کە لە دەرەوەی شارەکە نەدەچوو * ضەرب: لێدان، لێدانی سکە * مەنقووش: نەخشێندراو * بێ ڕەواج، بێ برەو * مەغشووش: بەغەوش * مەحبووبە: کیژی خۆشتەوی * نامزاد: سووکەڵەی نازەدە، دەسگرتی * سیاه: رەش * مەعلوولە: نەخۆشە مەعلوولە: سەبەب و هۆی زاندراوە * عەلیم: زانا * مەقبوول: قبوول کراو * حەکیمان: زانایانی هۆزان * لێ: بەڵام * حاکم: دەسەڵاتدار * مەعریفەتناک: بەزانست و شارەزایی * مەسمووع: بیسراو * سەمع: گوێ * ئیدراک: تێگەیشتن

میریٚ کو بناڤیٚ میرزایە
مەحظا نەظەرا وی کیمیایە
قەلبیٚ د زەغەل دکەت بلووری
پولیٚ د دغەل دکەت فلووری
صەدبار هەبن فلووسیٚ ئەحمەر
دەرحال دکەت ب یەک نەظەر زەر
ئەعلاییٚ دکەت ب قەهریٚ ئەدنا
ئەدناییٚ دکەت ب لوتفیٚ ئەعلا
پاشان دگرت وەکی ئەسیران
ئازا دکەتن وەکی فەقیران
هەر رۆژیٚ هەزار بیٚ نەوایان
هەر لەحظە ب لوطف صەد گەدایان
زەنگین دکەتن بدەستیٚ هیممەت
حیکمەت ئەوە ناکەتن چو مینەت
گەردیٚ وی نەظەر بدا مە جارەک
ئیکسیریٚ تەوەججوها موبارەک
ئەڤ قەول هەمی د کرنە ئەشعار
ئەڤ پوول هەمی دبوونە دینار
ئەمما نەظەرا وی زێدە عامە
لەو خاصیٚ نەظەر ژ دل نەدا مە
ئەو رەحمەتیٚ خاصە بۆ عەوامیٚ
یارەب تو بدی وی هەر دەوامیٚ

* مەحضا: تەنیا و تەنیا * نەظەر: تماشا * قەلب: دڵ، پووڵی قەڵب * زەغەل: چرووک * بلوور: جۆریٚ شووشەیە * پوول: قوشە * دەغل: بەغەوش و بەدڵ * فلوری: سکەیەکی زێڕ بوو لە هۆڵەند لیٚ دەدرا * فلووس: وردە پووڵ * ئەحمەر: سوور * ئەعلا: بەرزتر * ئەدنا: نزمتر * لوطف: نەرمی، چاکە * پاشان: پاشایان * ئەسیر: دیل، یەخسیر * ئازا: ئازاد، بەرەڵدا * بیٚ نەوا: بیٚ پەسیو * لەحظە: دەم، تاو * زەنگین: دەوڵەمەند * چو: هیچ * ئیکسیر: دەرمانی مس بەزێڕکردن *تەوەججوه: روو تێکردن * موبارەک: پیرۆز * قەول: قسە * دەوام: مانەوە

مەی ژ مەیگەر خوەستن

ساقی بکە جامیٚ ئاسمانی
راحا وەکو روحیٚ جاویدانی
دا ئەم بکرین دەماغیٚ جان تەڕ
یەک لەحظە ب راحیٚ روح پەروەر
ساقی تو برێژە جامیٚ مینا
ئاڤا کو دکەت ضەمیریٚ بینا
شاداب بگێڕە قەلبیٚ مەحزوون
مەدهوش بگێڕە عەقلیٚ مەجنوون
ساقی بکە کاسەیا موجەوهەر
ویٚ شیرەییٚ مەعصەرا موطەههەر
یاقووتیٚ موذاب و لەعلی سەییال
ویٚ دوڕیٚ خوشاب و خەمری طەللال
دوڕ دانەییٚ خوە برێژە ناڤیٚ
یەعنی عەرەقا وەکی گولاڤیٚ
دەم دەم بدە دەستیٚ مەی پەرستان
خەلقیٚ کو هنەک ژ دل د دەستان
دا جامیٚ دلان ببت مورەصصەع
بەزما طەرەبیٚ ببت موصەننەع
ڤیٚ مەجلیسیٚ مەیخوران مودامی
مەستانە بکە ژ نوو مودامی
مومکن کو ژ فەیضیٚ بیٚ نهایەت
یەک قەطرە ببت ل من عینایەت
نەشئا قەدەحا مەیا مورەووەق
رەشحا عینەبا رەزیٚ ب رەونەق
ئەو رەنگ بکەت د نەفسیٚ تەئسیر
حاصل ببتن د قەلبیٚ تەشویر

* راح: شەراب * روح: گیان * جاویدانی: هەمیشەیی * دەماغ: مەژی، مێشک * جان: گیان * مینا: شووشە * ضەمیر: دل * بینا: دیتۆخ * شاداب: تێراو * مەجنوون: دین، شێت * کاسە: تاس * موجەوهەر: گەوهەربەند * شیرە: شیلە * مەعصەر: گوشینگە * موطەههەر: پاک و خاوێنکراو * یاقووت: گەوهەرێکی سوورە * موذاب: تاواوە * لەعل: گەوهەرێکە * سەییال: رەوان، تراو * دوڕی خوشاب: مرواریی درشتی ڕەنگ جوان * خەمر: شەراب * طەللال: بە ئاونگ، بە خوناڤ * دانە: دەنک * خوەه: ئارەقەی لەش * مورەصصەع: گەواهیربەند، نەخشاو * بەزم: کەیف و ئاهەنگ * موصەننەع: دروستکراو * مودام: شەراب * مودام: هەمیشە * مومکین: ڕەنگە، بەڵکو * فەیضیٚ بیٚ نهایەت: رێژنەی بیٚ بڕانەوە * قەطرە: دڵۆپ * عینایەت: بەخشش، چاوەدێری * نەشئە: کەیف، نیشە * قەدەح: پیاڵە * مورەووەق: پاڵێوراو * رەشحە: دەڵاو * عینەب: تریٚ، هەنگور * رەونەق: گەشی و تورتی * تەئثیر: کار تێکردن * تەشویر: شێواوی

یەعنی بکەڤیتە جانێ شەوقەک
حەتتا بگەهیتە قەلبێ ذەوقەک
تەئسیرێ نەفەس ببت ژ بۆ من
تەشریحێ قەفەس ببت ژ بۆ من
تەصفییەیێ دل ببت مەحاصل
هەڤدەنگ ببم دگەل عەنادل
مورغێ دلێ موردە بێتە پەرواز
بێ پەردە ببت تەرانە پەرداز
دەم شبهەتێ بلبلان بنالت
گەه شبهێ عەنادلان بکالت
ئاهان کو ڤەڕێ بکەت سەحەرگاه
هەموارە دگەل نەسیمێ هەمراه
صەد غونچەیێ دل ژ بەر ب کەربن
سوسەن ب زەبان و باخەبەربن
بشکۆ ژ بپشکڤن ژ خاران
خونریز ببن دەمێ هەزاران
صۆرگول بگرین ب ئەشکێ شەبنەم
بلبل بکەنن ل رەغمێ هەمدەم
ساقی بدە من شەرابێ گولگوون
بێ دەنگێ دەف و صەدایێ قانوون
دا شەحنە و موحتەسیب نەبینن
شاهی بچڤن چوو غەم نەمینن
تەشویش بچن ژ قەلبێ مەحزوون
دیسا ببم ئەز ژ نوو دیگەر گوون
مەخموور ببم بکرمە لافان
سەرخوش ببم و بکم گەزافان
بێ کەیف نەشێم چو ئەز ببێژم
دیوانە ببم دوڕان بڕێژم
بەدحال ببم سڕان ب دەردم
بێ قال ژ باطنێ خەبەردم

* شەوق: ئارەزوو، تاسە، تیشک * ذەوق: چێژ، کەیفسازی * تەشریح: گوشادی * قەفەس: رکە، مەبەست سینگە، خوا بە پێغەمبەری فەرمووە: "ئەدی سینگی تۆمان گوشاد نەکردووە؟" * تەصفییە: هەڵوەژاردن لە شتی خراپ، صافبوون * عەنادل: کۆی عەندەلیب... جۆرێک بولبولی بچووک * مورغ: مەل * موردە: مردوو * پەرواز: فڕ * تەرانە: گۆرانی، ستران * تەرانەپەرداز: سترانبێژ * بکالت: بەکوڵ بگری * هەموارە: هەمیشە * نەسیم: شنەبا * هەمڕا: هاڤڕێ * ب کەربن: لەتلەت بن * سوسەن: سوێسنە * زەبان: زمان * بشکۆژ: خونچە * خار: دڕک * خونریز: خوێنڕێژ * دەم: دەڤ، خون * هەزار: دەجار صەد، بلبل * ئەشک: رۆندک * شەبنم: ئاونگ * ل رەغمێ: پێچەوانەی ئاوات * گولگون: بەڕەنگی گوڵ * قانوون: ئامرازێکی مۆسیقایە * شەحنە: دارۆغە * موحتەسیب: سەرەک پۆلیس * شاهی: شادی * تەشویش: شێواوی * مەحزوون: خەمبار * دیگەر گون: گۆڕیاو * مەخموور: نیشەداری شەراب * لاف: خۆهەڵکێشان * گەزاف: حەللەق مەللەق * سڕان: نهێنییان * قال: قسە * باطن: هناڤ

تەشبیهێ نەیێ بکەم تەرەننوم
تووتی صفەت ئەز بکەم تەکەللوم
دا کەشف ببن ژ من کەرامات
مەشهوود ببن ل من مەقامات
شوعبە ژ مەقامێ دل ب ئاواز
گول گەشت بکەن گەوشت و شەهناز
بێ دەنگ ژ غەورێ دل ب ئاهەنگ
صەد رەنگ صەدا بدم وەکی چەنگ
مانەندێ روبابێ بێ کەمانچە
دەنگ بێ ژ دەفا مە بێ طەپانچە
زوهرە ببهێت نەوایێ عوششاق
رەققاص ببت ل ئەوجێ نەه طاق
سازێ دلی کول ب زیر و بەم بت
سازندەیێ عیشقێ زین و مەم بت
شەرحا غەمێ دل بکم فەسانە
زینێ و مەمێ بکم بەهانە
نەغمێ وە ژ پەردەیێ دەرینم
زینێ و مەمێ ژنو ڤەژینم
مەعلوول بوین حەبیب و عاشق
ئیرۆهە وەکی طەبیبێ حاذق
دەرمان بکم ئەز ئەوان دەوا کم
وان بێ مەدەدان ژ نووڤە راکم
دەردێ د دلێ مەمێ جگەر رێش
زینا ژ دەروونێ دل جەفا کێش
وێ پەردەگیا عەفیف و مەستوور
وێ بێ گونەهێ ژ توهمەتێ دوور

* تەرەننوم: ویڕە ویر * تەکەللوم: ئاخافتن * کەشف: کفش * کەرامات: کاری سەیری شێخانە * مەشهوود: خویا * مەقامات: جێگایانی بەرزی خواناسان * مەقامات: کۆی مەقام: ستران * شوعبە، گول گەشت، گەوشت، شەهناز: هەریەک لەو چوارانە ناوی هەوایەکی گۆرانییە * غەور: قووڵایی، کووڕ* ئاهەنگ: هەوای ستران * صەدا: دەنگ * چەنگ: ئامرازێکی مۆسیقایە * مانەند: وەک * روباب: ئامرازێکی مۆسیقایە * کەمانچە: ئامرازێکی مۆسیقایە * طەپانچە: لێدان بە لەپی دەست * زوهرە: ئەستێرە هەرە جوانەکە * نەوا: هەوا، دەنگ و ئاواز * عوششاق: ناوی ئاهەنگێکە عاشقان * رەققاص: سەماکەر * ئەوج: هەرەبەرز * نەه طاق: نۆکەوانە ... مەبەست نۆ عاسمانە * شەرح: باس * فەسانە: چیرۆک * نەغمە: ئاوازی خۆش * پەردە: هەوا، ئاهەنگ * پەردە: تاڵە داوەکانی تار و کەمانچە و سەنتوور * مەعلوول: نەخۆش * حەبیب: خۆشەویست، گراوی * عاشق: ئەڤیندار * طەبیب: بژیشک * حاذیق: کارامە * دەوا: دەرمان، چارە * مەدەد: ئاریکاری * ریش: بریندار، زامار * جەفا: ئازار * پەردەگی: بۆ کچی بە شەرم و حەیا دەگوترێ * عەفیف: داوێنپاک * مەستوور: داپۆشراو* توهمەت: بوختان

مەشهوور بکم ب طەرز و ئوسلووب
مومتاز ببن موحیب و مەحبووب
ئەو رەنگە بکم ژ نوو سەرەفراز
دابێنە تەماشەیێ نەظەرباز
دلبەر ل مەمێ بکن گرینێ
عاشق بکەنن بدەردێ زینێ
هەمدەرد بکن ب وان صەفایێ
بێ دەرد بکەڤنە حەلوەلایێ
خەلقێ کو ژ سینە و ژ دل ساف
پاکیزە سرشت و ئەهلێ ئینصاف
بیلجوملە بکن ژ بۆ مە تەحسین
بێژن کو "ب قەنجی هاتە تەدوین"
خەلقێ ژ "یحبهم" دیگەر گوون
هەرچی ژ ئەزەل بویی یوحیبوون
دابێن و بکن حیکایەتێ گووش
هندەک بکرن خوە پێ فەراموش
هندەک بکرن ب جان سەماعێ
هن پێ بکرن ژ دل ویداعێ
لێ هێڤی دکم ژ موستەعیدان
حەرفان نەگرن ل موستەفیدان
ئەڤ نامە ئەگەر خرابە گەر قەنج
کێشایە دگەل وی من دووصەد رەنج
نەوبارەیە طیفلە نەورەسیدە
هەرچەندی نەهن قەوی گوزیدە
لێ من ژ رەزان نەکر تەمەتتوع
مانەندێ دزان بکەس تەتەببوع
نەوروستێ حەدیقەیێ فوئادە
مەعصوومە عەفیفە خانەزادە
نەوبارە ئەگەر شیرین ئەگەر تال
مەطبووعە ژ رەنگێ نەوعێ ئەطفال

* طەرز: جۆر * ئوسلووب: رێ و شوێن * موحیب و مەحبووب: ئەڤیندار و گراوی * صەفا: کەیف * حەلوەلا: لا حول ولا قوة الا بالله: گۆڕان و هێز تەنیا بە خوایە * سروشت: خوڵقان، رسکان * تەحسین: ئافاریم * یحبهم: یحیببوهوم: ئیشارەتە بە ئایەتێکی قورعان کە خوا فەرموویە: "ئەی باوەڕداران کێ لەنگۆ لە ئاینیش پاشگەز بێتەوە، پاشان خوا کۆمەڵی وەها دێنێ کە خۆشی دەوێن و ئەوانیش خوایان خۆش دەوێ..." * یوحیببوهم: خۆشی دەوێن * یوحیببون: خۆشیان گەرەکە * گوش: گوێ، گوێ * فەرامۆش: ژبیرکری * سەماع: بهیستن * ویداع: خاترخوازی * موستەعید: ئامادەی زانین * حەرف: لادان ... مەبەست سەهوە * موستەفیدان: بەهرەخوازان * قەنج: باش، چاک * رەنج: ئازار * نەوبارە: نۆبەرە * طیفل: زارۆک * نەورەسیدە: تازە پێگەیشتوو * گوزیدە: بژاردە * تەمەتتوع: چێژکردن * تەتەببوع: دواکەوتن: شوێن هەڵگرتن * نەوڕوست: تازەڕواو * حەدیقە: باخچە * فوئاد: دل * مەعصووم: بێ گوناح * خانەزاد: خۆماڵی * مەطبووع: بەردڵ * نەوع: جۆر * ئەطفال: زارۆکن

من هێڤی هەیە ژ ئەهلێ حالان
تەقبیح نەکن ئەڤان طفالان
ئەڤ میوە ئەگەر نە ئابدارە
کورمانجییە ئەو قەدەر ل کارە
ئەڤ طیفلە ئەگەر نە نازەنینە
نوبارە ب من قەوی شیرینە
ئەڤ میوە ئەگەر نەپر لەذیذە
ئەڤ طفلە ب من قەوی عەزیزە
مەحبووبە لیباس و گوشوارە
ملکێ د منن نەموستەعارە
ئەلفاظ و مەعانی و عیبارات
ئینشا و مەبانی یو ئیشارات
مەوضووع و مەقاصید و حیکایەت
مەرمووز و مەناقیب و دیرایەت
ئوسلووب و صیفات و مەعنی یو لەفظ
ئەصلا نەکرن مە یەک ژوان قەرض
بیلجوملە نەتایجێ د فکرن
دوشیزە و نەوعەرووس و بیکرن
یارەب مەدە دەستێ خەلقێ ناساز
ڤێ شاهیدێ دل روبایێ طەنناز
ئومێد ئەوە ژ ئەهلێ عیرفان
ئەو دێ نەگرن ل من چوو حەرفان
تەشنیع نەکن وەکی غەیووران
ئیصلاح بکن ل من قوصووران
ئەصحابێ کەمالێ پەردەپۆشن
ئەربابێ غەرەض د پر خرۆشن
مەئمووڵ ئەو ژ ئەهلێ رازان
ئەوە دێ نەکرن ب من تنازان
ئەز پیلەوەرم نە گەوهەویمە
خود رەستەمە ئەز نەپەروەریمە

* ئەهلی حاڵ: رووناک دڵ * تەقبیح: ناحەز شاندان * طفال: زارۆکن * قەدەر: ئەندازە، رادە * لەذیذ: تامخۆش * قەوی: زۆر عەزیز: خۆشەویست، بەقەدر * گوشوارە: گوهار، گوارە * موستەعار: خوازراوە * ئەلفاظ: وشەگەل * عیبارات: رستەگەل * ئینشا: دانان * مەبانی: بنەڕەتەکان * ئیشارات: هێماکان * موضوع: دانراو * مەقاصید: مەبەستەکان * مەرمووز: ئیشارەکراو * مەناقیب: پەسنەکان * دیرایەت: تێگەیشتن * ئەصلا: هەرگیز * نەتایج: کۆی نەتیجە: بەرهەم * دوشیزە: کیژی عەزەبی شوونەکردوو * نەوعەرووس: تازە بووک * بیکر: کچی مێرنەدیتوو * ناساز: ناڕێک * شاهید: یاری جوان * دلڕوبا: دڵڕەڤین * طەنناز: بەلار و لەنجە * ئومید: هێڤی * عیرفان: زانست و شارەزایی * حەرف: عەیب، ئیراد * تەشنیع: ناوزڕاندن * غەیوور: بە غیرەت، بەناموس * ئیصلاح: چاکردن * قوصوور: کۆتایی * مەئموول: هێڤی * راز: نهێنی، سیڕ * تناز: گەمە، تەشەر * پیلەوەر: چەرچی * خودروستە: خۆڕسکاو * پەروەری: بەخێوکراو، راهێندراو

کــورمـــــانجم و کـــوهـی و کـــەناری
ڤـــان چەند خـــەبەرێد کـــوردەواری
ئیـمــضـا بکرن ب حـوسنێ ئەلطاف
ئیصغا بکن ئەو ب سەمعێ ئینصاف
ئەصـحـابێ غـەرەض کـو گـوهـ بدێرن
عـــەیبـا ب کـــەرەم ل من ڤـــەشـێــرن
ئاڤـــا رویێ شـــاعــــیـــری نەڕێژن
گـــەر مـومکنە ئێکە قـەنج ببـێـژن
سەهوو غەلەطان نەکەن تەعەجـجوب
تەئویل بکن ژ بۆ تەعـــەصـــــوب

* کوهی: کێواتی * کەناری: خەڵکی لاوەکی * ئیمضا: قۆڵ لەسەر کێشان * حوسنێ ئەلطاف: چاکەی ئیلتیفات و بەزەیی * ئیصغا: گوێدێری * سەمع: گوێ، گوهـ * ئینصاف: دوور لە زوڵم * ئەصحاب: خاوەنان * غەرەض: کینە و گومان * ئاڤاڕوو: ئابڕوو * سەهو: هەڵە، غەڵەت، ناڕاست * تەعەججوب: سەیرمان * تەئویل: مانای باش بۆ دیتنەوە * تەعەصصوب: لاگیری کردنی هاوکارانە

میرێ بۆهتان و خویشکێت وی

نەقـقـاشێ صـەحـیـفـەیێ حـیکایەت
نەقـــقـــادێ ســـەبیکەیێ ریوایەت
کـێـشـا ب ڤی طەرحێ رەسم و ئایین
لێ دا ب ڤی طەرزی ضـــەرب و تەزیین
گـــۆ پادشـــەهەک زەمـــانێ ســـابیق
رابو د حـــوکـــومـــەتا خـــوە فـــایق
ئەجناسێ میلەل مـوطیع و مـونقـاد
نەسلا وی عـەرەب ئەمـیـرێ ئەکراد
تەختێ وی جزیر و بەختێ مەسعوود
طالع قـەوی و مـەقـامێ مـەحـمـوود
روم و عـەرەب و عـەجـەم د فـەرمـان
مـەشـهـور ب ناڤێ "مـیـرێ بۆتان"
ئابائی عـــیظام و جـــەد و والیـــد
مەنسووب و موسەلسەلێد خالید
جەببارێ فەلەک ژ وی حەزەرکار
مەسلوول ژ سەللێ سەیفێ جەببار
زیبەندەیێ مولک و زەینێ دین بوو
ناڤێ وی "ئەمیر زەینەدین" بوو
میری ژ ویرا ب زین مووەصصەف
زینەت ژ وێرا ب دین موعەڕەف

* نەققاش: نەخشگەر * صەحیفە: روپەل * نەققاد: هەڵسەنگێن * سەبیکە: داڕژاو * ریوایەت: ڤەگەڕیانی چیرۆک * طەرح: جۆر * رەسم: شکل * ئایین: رێوشوێن *چەرب: لێدانی سکە * تەزیین: رازاندنەوە * سابیق: بەرێ * فایق: زاڵ، بەدەسەلات * ئەجناس: کۆی جنس: جۆر * میلەل: گەلان * موطیع: بەرفەرمان * مونقاد: پەیڕەو * نەسل: رەگەز * مەسعود: پیرۆز، ممبارەک * طالیع: بەخت، تاڵە * مەقام: پایە و جێگە * مەحمود: پەسند* ئاباء: کۆی ئەب: باب * عظام: گەوران * جەدد: کال، باپیر * والید: باڤ * مەنسوب: سەر بە * موسەلسەل: زنجیرەیی * جەبباری فەلەک: فەلەکی جەببار: زەمانەی بە دەسەڵات و زۆردار * حەذەرکار: خۆپارێز * مەسلول: تیخی لە کالان دەرکشاو * سەلل: دەرکێشان * سەیف: شیر، شور * جەببار: ناوی خودایە * زیبەندە: شیاو * زەین: جوانی * زین: جوانی * موەصصەف: پەسندرای * زینەت: خەمڵ * موعەڕەف: ناسێندراو

ئاثارێ شەجاعەتا وی شاهی
داگرتی ژ ماهێ تا ب ماهی
ماهییەتێ وی مەدارێ دونیا
شاهییەتێ وی شیعارێ عوقبا
موحتاجێ سەخاوەتا وی حاتەم
مەغلووبێ شەجاعەتا وی رۆستەم
حاتەم ژ کەمالێ هیممەتا وەی
تۆمارێ سەخاوەتا خوە کر طەی
عەقل و هونەر و سەخا و دیوان
ضەبط و نەسەق و نیظام و مەیدان
داداری و دەوڵەت و دیانەت
سەرداری و صەولەت و صیانەت
بێ عوسر ژ بۆ وی را مویەسسەر
بێ خوسر ژ بۆ وی را موقەددەر
ئەنواعێ نەفایس و جەواهیر
ئەلوانێ نەوادیر و ئەزاهیر
مەشحوون ژ هەریەکێ خەزینەک
مەکنوون ژ هەریەکێ دەفینەک
مەجمووعەیێ مومکینات و مەقصوود
واجب کربون ل نک وی مەوجوود
حاصل بوی موددەعا و مەطلووب
واصل بوی موشتەها و مەحبووب
صەحنا حەرەمێ ژ نازەنینان
جەننەت تژی بوو ژ حوری عەینان

* ئاثار: شوێنەوار * شەجاعەت: مێرخاسی * ماه: هیڤ * ماهی: ماسی * ماهییەت: چۆنایەتی * مەدار: جێ سووڕخواردن * شیعار: دروشم * عوقبا: ئاخرەت، قیامەت * موحتاج: ئاتاج * مەغلووب: بەزیو * تۆمار: نووسراوی درێژ کە قەدیم هەبوو * طەی: پێچانەوە * دیوان: دیوەخان * ضەبط: راگرتن * نەسەق: تەکووزی * نیظام: رێکوپێکی * مەیدان: شەڕگە * دادار: عادل، بەداد * صەولەت: هەیبەت، شالاو * صیانەت: ئاگاداری و پاراستن * عوسر: زەحمەت * خوسر: زیان * موقەددەر: دیاریکراو * نەفایس: کۆی نەفیس: بەنرخ، بەهادار * نەوادیر: کۆی نادرە: کەم وێنە * ئەزاهیر: شتانی زۆر رەنگ جوان و بەبریقە * مەشحوون: پڕکراو * مەکنوون: ڤەشری * دەفینە: دەخمە * مەجمووعە: کۆمەڵ * مومکن: هەرچی غەیری خوایە * مەقصوود: نیاز * واجب: خوا * واجب: پێویست و لازم * مەوجوود: پەیدابووگ * حاصل: پەیدا * موددەعا: داواکراو * مەطلووب: نیاز * واصل: گەیشتوو * موشتەها: جێ ئارەزوو * صەحن: ژوور و دەرک و بان * حەرەم: ئەندەروونی * جەننەت: بەهەشت * تژی: پڕ * حووری عەین: کچی سپی پێستی چاوڕەشی چاو گەورە، بە کیژەکانی بەهەشت دەڵێن حووری عەین.

حووریێ وی د جەننەتێ گەلەک بوون
غیلمان وی د حەضرەتێ مەلەک بوون
لێ زادەیێ دوودمانێ دەولەت
نووبارەیێ بوستانێ عیففەت
شەهزادە دوو بون ل نک وی شاهی
خورشید دوو بون ل نک وی ماهی
یەعنی کو ژ وی نەژادێ عالی
هەمشیرە دوو بون د لائوبالی
یەک سەروێ ریاضێ راستی بوو
ڤێ ناڤێ ب راستی "ستی" بوو
یا دی ژ دل و هناڤێ میر بوو
وێ ناڤێ ژ نیصفێ ناڤێ میر بوو
راوی وەهە گۆتە من موعەمما
ئەو حوری بناڤێ "زین" موسەمما
یەک زێدە شیرین زیادە مەحبووب
یەک روحێ قولووب و حوری مەقلووب
یەک ئەسمەر و یا دووی زەری بوو
یەک حووری یو یا دووی پەری بوو
ئەو حوور و پەری د بێ بەدەل بوون
لەورا کو ل نوورێ لەم یەزەل بوون
حوسنا روحێ وان چوو کەس نەدیبوو
زیرا ژ جەمالێ سەرمەدی بوو
لەب لەعل و سەمەن عوذار و گولروخ
رەونەق شکەنێ بوتانی خوللوخ
زولفەین میثالێ طایێ سونبول
خەددەین ژ رەنگێ روویێ صۆرگول
ئەو صۆرگول و سونبولێ د ئازاد
بشکفتی ژ قەددێ سەرو و شمشاد

* غیلمان: منالانی بێ تووک و تازەلاو * حەضرەت: لە نزیک و بەردەست * مەلەک: فریشتە * دوودمان: خانەدان * بوستان: باغ * خورشید: رۆژ، خۆر * نەژاد: رەسەن * هەمشیرە: خوشک * لائوبالی: گوێ بەکار و زەحمەت نەدەر، ئازاد * ریاض: باخچان * نیصف: نیڤ * راوی: چیرۆکبێژ * موعەمما: مەتەڵۆکە * موسەمما: ناودێرکراو * روحی قلووب: گیانی دڵان * حوور: حووری * مەقلووب: بەراوەژوو ... کە دەبێتە روح * ئەسمەر: گەنمڕەنگ، سەوزەڕەنگ * زەری: کیژی پۆڕ زەردی سپی پێست * بێ بەدەل: بێ هاوتا * نوور: رووناکی * لەم یەزەل: هەرهەیە، ناوی خوایە * روخ: دێم * سەرمەدی: ئەبەدی... واتا لە نووری خوا بوون * لەب: لێو * عوزار: لاجانگ * رەونەق شکەن: رمێنبەر * بووت: خوای دەستکرد، بووت: بە کیژانی دڵبەر دەڵێن * خوللوخ: گەلە تورکێک بوون لە نزیک تبت دەژیان کچەکانیان زۆر بەجوانی بەناو بوون، میسکی ئاسکی خوللوخیش بەبۆنخۆشی مەنشوور بوو * بوتانی خوللوخ: کچە جوانەکانی ئەو تورکانە * زولفەین: هەردوو لاکەزی * طا: لق * خەددەین: هەردوو سەرکوڵمە

صۆرگول ل خوەدا ل سەر رەهستی
سونبول ب خوە پێکڤە دا هەرستی
حوسنا خەطێ روخ ژ خەططێ یاقووت
چاها ذەقەنێ ژ سیحرێ هارووت
گویا کربو ژ مشک بیزی
رەممالێ فەلەک نوقاط ریزی
خال و نوقەط و بەیاض و حومرە
بەیت و حەجەر و طەواف و عومرە
ئەبرو ژ کەمانێ قەوسی ئەفلاک
موژگان ب گومان ژ سەهمێ سەمماک
سەرمایەیێ وەحشەتا جنوونان
مەرموز د دەهشەتا عیوونان
مەبهووت دبوون د طورفەتول عەین
کەششافێ رموزێ حیکمەتول عەین
جەبهەت دنوما ژ طەرفێ ئیکلیل
گۆیا ل ئوفوق جەناحێ جیبریل

* خوە: ئارەقە * رەهەستی: روابوو * داهەرستی: بەسەریەکدا هاتبوو وەک هێشووە ترێ * خەطی روخ: گەندەمووی دەموچاو * خەططی یاقووت: جۆرە خەتێکە زۆر جوان *چاه: چاڵ * ذەقەن: چەنەگە * سیحر: جادوو * هارووت: ناوی یەکێکە لەو دوو فریشتانەی هاتنە سەر زەمین و خەڵکیان فێرە جادوو دەکرد، خوا لە چاڵاوی بابلدا هەڵی واسیون * گویا: تومەز *مشک بیزی: میسک دابیژتن* رەممال: فاڵگرەوە * نوقاط: نوختان * ریزی: رژان * نوقەط: نوختان * بەیاض: سپی * حومرە: سووری * بەیت: ماڵ، مەبەست ماڵا خودێیە * حەجەر: کەڤر، مەبەست بەردی رەشە لە کەعبە * طەواف دەوران، حاجی دەوری کەعبە دەدەن * عومرە: یەکێکە لە ئەرکی حاجی * ئەبرو: برۆ * قەوس: کەوان * ئەفلاک: عاسمانان، بورجێکی عاسمان * قەوس: کەوانی ناوە * موژگان: بژۆڵ، مژۆڵ * سەهم: بەش * سەهم: تیر * سەمماک: دوو ئەستێرە بەو ناوە هەن، یەکێ سەمماکی بێ چەک و یەکێ سەمماکی نێزەدار * وەحشەت: ترس * جنوون: شێتی * دەهشەت: واق ورمان * عیوون: چاڤان * مەبهووت: سەرسام و داماو * طورفەتول عەین: تروکاندنێکی چاو، چاو تروکانێک * کەششاف: دۆزەرەوە، کەششاف ناوی تەفسیرێکی زۆر مەشهوورە کە زەمەخشەری لەسەر قورعان نووسیویە * رموز: ئیشاران * حیکمەتول عەین: کارە عەجایبەکانی چاو، ناوی کتێبێکی زۆر بەناوبانگە... نەجمەدین کاتبی قەزوێنی لەبارەی زانستی سرشتی و خواناسییەوە نووسیویە * جەبهەت: ئەنی، هەنیە، توێڵ * طەرف: طەرەف، لا، ئالی * ئیکلیل: تانج * ئوفوق: ئاسۆ * جەناح: باڵ، چەنگ * جیبریل: فریشتەی بەرووی لای خوا، کە پەیامی خوا بۆ پێغەمبەران دەبا .

وەسطایی ل ئیستیوایە دایم
خورشید د خدمەتا وی قایم
هەرچی بدیا روخ و بەناگووش
فیلحال ب دەر ددا ژی و هووش
گەردەن تە دگۆ د دەستێ ساقی
قارورەیە پڕ شەرابێ باقی
یان شبهەتێ شیشەیا نەباتێ
یان مەنبەعێ کانییا حەیاتێ
سەرپەنجە و ناخوونێ موحەننا
رەنجندەیێ خاطرێ موهەننا
خەلقێ کو ددیتن ئەو کەمەرگاه
حاضر دکرن ژ غەورێ دل ئاه
ظاهیر دکرن کو زەند و بازن
ئیدی نەدمان گلی یو گازن
هەرچەند کو هەردوو شبهێ جان بوون
ئەو هەردوو ب حوسنێ تەوئەمان بوون
هەرچەند ستی وەنازەنین بوو
لێ زین ل میثالێ حوری عەین بوو
هەرچەند ستی ستارە وەش بوو
لێ زین ب روخان هەییڤە گەش بوو
هەرچەند ستی وەکی قەمەر بوو
زین میهر صیفەت زیادەتەر بوو
ئەڤ هەردوو وەکی دوو شەبچراغان
گاڤا دمەشینە باغ و راغان
ئالان دکرن جەماد و حەیوان
تالان دکرن نەبات و ئینسان

* وەسطایی: وێستابوو * ئیستیوا: راست * ئیستیوا: رێبازی خۆر لە نێوەڕاستی ئاسماندا * خورشید: رۆژ * قایم: راوێستاو * بەناگوش: لاجانگ * ژی: ژیان * قاروورە: شووشەی دەفر یان، دەفری شووشە * شەرابی باقی: ئەو مەیەی سەرخۆشییەکەی نابڕێتەوە * شیشە: شووشە * نەبات: جۆرە شەکرێکە لە قامیشی شەکر بەرهەم دێ * مەنبەع: سەرچاوە * کانییا حەیاتێ: سەرچاوەی ئاوی ژیان کە دەڵێن خدر خواردوویەتەوە و نامرێ * ناخوون: نینۆک * موحەننا: لە خەنەدراو *رەنجندە: ئازاردەر * خاطر: دڵ * موهەننا: ئاسوودە و خۆش * کەمەرگاه: نێوقەد * غەور: قووڵایی، تەه * زەند: نێوان مەچەک و ئانیشک * بازن: خشڵی زەند * تەوئەمان: ئاواڵ، دووانە، جمک * وەش: وەک * قەمەر: مانگی عاسمان، هیڤ * شەبچراغ: چرای شەو، دەڵێن گەوهەری شەوچراغ بە شەو دونیا رووناک دەکا * گاڤا: وەختێ * دمەشینە: دەچوونە * راغ: مێرگ و چیمەن و بنار * جەماد: کرەک * حەیوان: زیندەوەر * نەبات: رووەک

کۆفی ژ جەواهیران موکەللەل
کۆتەر ژی ژ نەترکان موسەلسەل
سەربەندێ قەصەب ددان جەبینێ
عاشق دمرن ژ دەست ئەڤینێ
ئەڤ زینەت و خەمل و قشت و حەنبەل
ئەز پیش و پەس و یەمین و قەنبەل
گاڤا دمەشین پەری دگەل وان
والەه دکرن وەلی د خەلوان
گەر شێخن و گەر مەلا و میرن
دەروێش و غەنی وەگەر فەقیرن
کەس نینە نەطالبێ جەمالێ
کەس نینە نەراغیبێ ویصالێ
هن راغیبێ حوسنێ لایەزالن
هن طالبێ قالبێ بەطالن
لاکین هەمی یان یەکە یەقین دوست
فەرقا کوهەیە ژ مەغزە تا پوست

* کۆفی: تاس کڵاو * موکەللەل: پڕ لە نقێم * کۆتەر: گەردنبەند * نەترک: پەڕەنگی زێڕ * موسەلسەل: بەزنجیرە * سەربەند: پێچەسەر * قەصەب: جۆرێ پارچەی ناسک، دەسرەی هەوری * جەبین: توێڵ، ئەنی * زینەت: زەنبەر * خەمل: خشڵ * قشت: پەرچووکەی سەرهەنیە * حەنبەل: هیزار کە راست و چەپ لە شانەوە تا داوێن تێک دەپەڕن * ئەز: لە * پەس: دواوە * یەمین: لای راست * قەنبەل: لای چەپ * والەه: دینی ئەڤینێ * وەلی: پیاوی خوا * خەلوە: جێگەی چلەکێشان * دەروێش: نەدار * غەنی: دارا * راغیب: بە ئارەزوو * ویصال: پێک گەیشتن * حوسنی لایەزال: جوانیی نەمر و هەرمای، جوانیی خوا * قالب: قاپۆر * بەطال: ڤالا، خاڵی * مەغز: مەژی * پۆست: پێست.

رندی و ئەڤین

هندی کو د قەیصەری د دنیا
ڤێک دانە خودێ مەتاع و کالا
مەجمووعی خەزائینێد قەیصەر
حەتتا ڤەکە دەخمەیا سکەندەر
دورڕێد دەفایینێد خاقان
لەعلا کو د خاتەما سولەیمان
هەرچەندە زیادەتر بەهابن
بیلجوملە بجوزئێ حوسنێ نابن
حوسنا لروخێ ستی یو زینێ
بو بەحرەکی ئاتەشێ ئەڤینێ
پێلا کو دگرتە پێل و مەوجان
رۆژا د کەتە حەضیض و ئەوجان
صەد جان و دل و جەگەر دصۆتن
خەلقێ ب مەثەل ژوان دگۆتن
شەمس و قەمەران قیرانە پێکڤە
لەو موشتەری ئەڤ جیهانە پێکڤە
صەییادێ جەمالێ وان غەزالان
صەییاتێ صەدایێ وان دەلالان
دەللال صیفەت گەلەک صیفەت شێر
ژەفغان و ژ نالییان نەبوون تێر
رۆژان و شەڤان گەلەک دنالین
حەتتا کو دگەل مەلەک دکالین
حوسنا نەبتن چو حەدد و غایەت
نابت ژ خوە عاشقان نیهایەت

* قەیصەری: راستە بازاڕی سەرداپۆشراو * مەتاع: کوتاڵ * خەزاین: خەزێنان * قەیصەر: نازناوی پادشای رۆم و عروسیاتی بوو * دەخمە: بوودڕ * سکەندەر: جیهانگرێکی یۆنانی بوو * دەفاین: کۆی دەفینە: زێڕ و گەواهیراتی لە ژێر گل ڤەشارتی * خاقان: پادشای تورکستان و چین * خاتەم: هەنگولیسک * سولەیمان: پێغەمبەرێکی جوولەکان بوو * جوزء: پاژ * ئاتەش: ئاگر * پێل: دەم، وەقت، شەپۆل * مەوج: پێل، شەپۆل * حەضیض: هەرەژێروو * ئەوج: هەرەژووروو * قیران: لێک نزیکی و بەرانبەری * موشتەری: کڕیار، ناوی ئەستێرەیەکیشە * صەییاد: راوکەر * غەزال: مامز * صەییات: دەنگ بڵاوکەر * دەلال: نازەنین * دەللال: خاویلکەی بەناز و نیمناز * فغان: گازی * حەد: سنوور، کەوشەن * غایەت: ئەندازە * نیهایەت: بڕانەوە

لێ عاشق و بولهەوەس جودانە
هن فایدەخواز و هن فیدانە
جانان طەلەبن هنەک ژ بۆ جان
هن جان طەلەبن ژ بۆیێ جانان
هن وەصل حەبین ژ رەنگێ تاجدین
هن دەرد گوزین وەکی مەم و زین

* بولهەوەس: هەوەس باز، ناڕاست لە دڵداریدا * جانان: یار * وەصل: پێک گەیین * حەبین: خۆشەویست * دەرد گوزین: ئازار هەڵبژێر

تاجدین و مەم

دا بێنە سەرێ حیکایەتا پێش
خەلقێ کو ژ دەردێ عیشقێ دلرێش
هەرچەند کو بێ حەد و قیاس بوون
عامی یو خەوادم و خەواص بوون
لاکین ژ خەوادمێد مومتاز
صەد لاوی سەهی قەد و سەرئەفراز
هەریەک د مەقامێ حوسنێ رۆژەک
هەریەک ب کەلامێ سینە سۆژەک
هەریەک ب کەمال بەدرێ ماهەک
هەریەک ب جەمال صەدرێ شاهەک
ئەو ژی هەمی عاشقن د طالب
ئەو ژی هەمی طالبن د راغب
لاکین نە ب دیتن و شەهادەت
بەلکی ب بهیستن و ریوایەت
بیلجوملە د خدمەتا ئەمیر بوون
فیلجوملە ژ سیرِی هەڤ خەبیر بوون
سەر حەلقەیێ وان پەری میثالان
سەر تاجێ ئەوان مەلەک خیصالان
تاجدین د گوتنێ جەوانەک
گۆدەرزێ زەمانە پەهلەوانەک
ئەسل و نەسەب و حەسەب عەیان بوو
سەر دەفتەر و سەروەرێ کوڕان بوو
بابێ وی دگۆتنێ سکەندەر
لاکین عەرەبان دگۆ غەضەنفەر

* حەد و قیاس: ئەندازە و پێوانە * عامی: رەمەکی * خەوادم: خزمەتکاران * خەواص: تایبەتی گەل * مومتاز: هەرەباش * سەهی: راست * قەد: بەژن و باڵا * سەرئەفراز: سەربڵند * بەدر: مانگی چاردە، هیڤا تەژی * صەدر: سەرونشین * شەهادەت: ئاگاداری * خەبیر: ئاگادار، هایدار * پەری میثال: وەک پەری * مەلەک خیصال: ئاکار فریشتە * نەسل: تۆرەمە * نەسەب: رەگەز * حەسەب: شانازی بە ئاکار * غەضەنفەر: شێر

لەوڕا کو ب شیری شبهێ شێر بوو
ڕۆژا شەڕێ ئەو هەزار مێر بوو
تاجدین دوو برا هەبوون دقەللاش
مانەندێ دوو شاهبازێ جەمماش
دایم دلێ دژمنان دسۆتن
یەک عارف و یەک چەتۆ دگۆتن
ئەمما وی ژ جوملە خاص و عامان
ژەو چەندە برا و باب و مامان

* قەللاش: لە خۆبایی بۆ ئازایی * جەمماش: شۆخ و لاوچاک * ژەو: لە ئەو

لاوەک کربو برا ژبۆ خوە
نێ ئەز غەلەطم چرا ژ بۆ خوە
ڕۆژا کو ئەوی برا نەدیتا
تەشبیهێ شەڤا چرا نەدیتا
دنیا ل وی تێک دبویە طاری
ڕۆژ بوو کو لوی دکر تەواری
ئەنبازێ فەرەح شەریکێ غەم بوو
سەرگەشتەیێ غەم ب ناڤێ "مەم" بوو
مەم ژی ل وی عاشقەک تەمام بوو
نەشبهێ برا و باب و مام بوو
هەرچەند برایێ ئاخیەت بوون
تەد گۆ کو دنێ و ئاخیرەت بوون
تاجدین وەلەدێ وەزیرێ دیوان
مەم ژی خەلەفێ دەبیرێ دیوان
ئەو هەردوو جەوان وەلێک عاشق
ئەو هەردوو برا وە پێکڤە صادق
یەک قەیسی زەمانە ئێک لەیلا
یەک وامیقێ عەصر و ئێک عەزرا
ئەو یاری ژ دل نەسەرسەری بوون
ڕەه شبهەتێ "میهر و موشتەری" بوون
یاری یو، برائی و موئاخات
نابت ب ریائی و مەقالات
یاری نەهێسانییە جەفایە
مەقصوود ژیارییێ وەفایە
ئاخر تو ئەگەر نەکی وەفایێ
ئەووەل مەدە بەر خوە وێ جەفایێ

* غەلەط: هەڵە * تەواری: تاربوون، نادیاربوون * ئەنباز: شەریک، هاوبەش * فەرەح: کەیفخۆشی * سەرگەشتە: سەرگەردان * وەلەد: کوڕ * خەلەف: کوڕ، ڕۆڵە * دەبیر: میرزای نووسەر * ڕەه: ڕاست، تەواو * میهر و موشتەری: دوو دڵداری کەونن لە چیرۆکاندا * موئاخات: برایەتی * ریایی: ڕووبینی * مەقالات: پەیڤگەل * وەفا: ئەمەگ

سەر سال

خەللاقێ جیهان ژ فەیضێ فیطرەت
هەیئاتێ فەلەک ب وەجهێ قودرەت
بێ قالب و بێ موحیط و میقیاس
بێ ئالەت و بێ مشیر و میقراص
ئەڤ چ ندە موعەظظەم و مودەووەر
ئەڤ رەنگە موصەننەع و موکەڕڕەڕ
ئینانە ب مەعرەضا وجوودێ
کێشانە ب مەظهەرا شوهوودێ
حیکمەت ئەوە ئەڤ هەمی ل کارن
هندە ک دپەیا و هن سوارن
هندەک د بەطی یو هن سەریعن
هندەک د موعین و هن مەنیعن
هن مودبیرن ئەو هنەک مودەببەر
هن موقبیلن ئەو هنەک موقەددەر
هن کاتبن ئەو هنەک د ئوستاد
هن موطریبن ئەو هنەک د جەللاد
هن رۆژپەرست و هن شەبئەفروز
هن غوصصە رەڤێن و هن غەم ئەندوز
هندەک د میثالێ زین زەرینە
هن شبهێ مەمێ د موشتەرینە
بیلجوملە موصەیقەل و مونیرن
هن پادشەهن هنەک وەزیرن
هندەک ژ تەحەڕووکا طەبیعی
ئەو تێنە بنوقطەیا رەبیعی
تەجدید دکن ژ بۆمە سالێ
گاڤا وەکو تێنە ئیعتیدالێ

* خەللاق: چێکەر * فیطرەت: داهێنان، چێکرن * هەیئات: بچم و چۆنیەتی * ب وەجهێ: بەهۆی * قودرەت: توانایی * موحیط: ئامرازی دەورەزانین * میقیاس: ئامرازی پێوان * ئالەت: ئامراز * مشیر: هەڕە * میقراص: قرتێن * موعەظظەم: گەورە * مودەووەر: گرۆوەر * موصەننەع: چێکراو * موکەڕەر: دووپاتەکراو * مەعرەض: جێ رانان * وجوود: هەبوون * مەظهەر: جێ دیاردان * شوهوود: دیتن * بەطی: سست * سەریع: ب لەز * موعین: یاریدەر مەنیعن: دوورە دەسن * دەبیر: نووسەر * مودەببەر: لەبەرچاوگیراو، سازدراو * موقبیل: بەرەوڕوو * موقەددەر: ئەندازە بۆدانراو * کاتب: نووسەر * موطریب: بەزمگێڕ * جەللاد: میرغەزەب * شەبئەفروز: شەو ڕۆشنکەر * غوصصە: کەسەر * غەم ئەندوز: خەم پەیداکەر * موصەیقەل: مشتومالّدراو * مونیر: رووناکیدەر * تەحەڕوک: بزاو * طەبیعی: سرشتی * رەبیع: بەهار * تەجدید: نوکردنەڤە * ئیعتیدال: بەرانبەری

دانایێ موعەممەرێ کوهەن سال
ئەڤڕەنگەهە گۆ ژ بۆمە ئەحوال
کو عادەتێ پێشییێ زەمانان
ئەڤ بوو ل هەمی جیه و مەکانان
وەقتێ وەکو شەهسەوارێ خاوەر
تەحویل دکر د ماهێ ئازەر
یەعنی کو دهاتە برجێ سەرسال
قەط کەس نەدما د مەسکەن و مال
بیلجوملە دچوونە دەر ژ مالان
حەتتا دگەهیشتە پیر و کالان
رۆژا کو دبوویە عیدێ نەورۆز
تەعظیم ژ بۆ دەما دلئەفرۆز
صەحرا و چەمەن دکرنە مەسکەن
بەیدا و دەمەن دکرنە گولشەن
خاصما عەزەب و کەچێ د باکیر
ئەلقیصصە جەواهیرێ د نادیر
تێکدا د موزەییەن و مولەببەس
ڤێکرا ل تەفەڕوجێ مورەخخەص
لاکین نە ب توهمەت و ب موننەت
بەلکی ب طەریقێ شەرع و سوننەت
لەوڕا کو ئەوان غەرەض ژ گەشتێ
مەقصوود ژ چونیا ب دەشتێ
ئەوبو کو چ طالب و چ مەطلووب
یەعنی دوو طەرەف موحیبب و مەحبووب
ئەڤ هەردو جەلەب کوهەڤ ببینن
کوفوێ د خوە ئەوژ بۆ خوە بینن

* موعەممەر: تەمەندار * کوهەن: کەون * شەهسوار: شاسوار * خاوەر: خۆرهەڵات * برج: مزڵگەی خۆر * مەسکەن: خانی * کال: باپیر * دلئەفروز: دڵخۆشکەر * بەیدا: چۆڵ، صەحرا * دەمەن: بنار * گولشەن: گوڵزار * عەزەب: لاوی تازە پێگەیشتووی بێ ژن * باکر: شوونەکردوو * موززەییەن: رازاوە، خەملی * مولەببەس: بەجلک و بەرگ * تەفەڕوج: سەیران * مورەخخەص: دەستوور پێدراو * توهمەت: بوختان * موننەت: زۆری * شەرع: رێگەی ئاین * سوننەت: پەیڕەوی لە ئاکار و دابی خەڵک * طالب: خوازەر * مەطلووب: خوازراو * جەلەب: کۆمەڵ * هەڤ: یەکتر * کوفو: هاوشان، هاوکوف

سەیر و گەشت ل دەشتێ

دەورا فەلەکی ژ بەختێ فەیروز
دیسان کو نوما ژ نوڤە نەوروز
مەبنی ل وێ عادەتێ موبارەک
شەهری یو سوپاهی یان ب جارەک
باژێر و کەلات و خانی بەردان
تەشبیە ب نەژدییان و جەردان
صەف صەف د مەشینە کوهو دەشتان
رەف رەف دخوشینە سەیر و گەشتان
ئەصنافێ ئومەم صیغار و کوببار
قەطعا ڤەنەما د شەهرێ دەییار
هندەک ب پەیایی چوونە باغان
هندەک ب سواری چوونە راغان
هندەک ب تەبایی و ب کەثرەت
هندەک ب هەڤالی و ب وەحدەت
رابوونە ڤە خانم و خەواتین
وان ژی، تژی گول کرن بەساتین
حوران کرە مەسکەنێ خوە جەننەت
بێ پەردە و، بێ مەلال و میننەت

* دەور: سوورِ، چەرخ * فەیروز: پیرۆز * مەبنی: بەگوێرەی، لەسەر شوێنەواری * شەهری: باژێری * سوپاهی: چەکدار، لەشکری * کەلات: قەلا، دز * نەژدی: تالانکەر، جەردە، گۆران * صەف: ریز * دمەشین: دەچوون * کوه: کێو * رەف رەف: پۆل پۆل * گەشت: گەڕان * صنف: نەوع * صیغار: پچووکان * کوببار: مەزنان * قەطعا: بەهیچ جۆر * دەییار: مرۆ * پەیا: پیادە * راغ: مێرگ و بناری سەوز * تەبایی: هەواڵەتی و تێکڕایی * کەثرەت: زێدە، فرەیی * وەحدەت: تەنیایی * خەواتین: خاتوونان * بەساتین: باغان * مەلال: وەڕەزی * میننەت: منە

دوشیزە و دوختەر و روالان
پاکیزەعوذار و زلف و خالان
ئەتراب و کەواعیبێ د عەزرا
موردان و موراهیقێ د زیبا
ئەصحابێ قوماشێ لوطفێ روخسار
ئەربابێ مەتاعێ حوسنێ دیدار
وان لێک دکرن مەتاعێ یەک عەرض
تەخمین دکرن ب گول وەلعەرض
سەوداگەرێ عیشق بوون د بازار
هەم بایعێ حوسن و هەم خریدار
سەرسالی و باکیر و روالان
صەدسالی و جوان و پیر و کالان
سەرسال ل رەسم و راهێ مەعهوود
گیرا ل جیە و مەقامێ مەحموود

* دوختەر: دۆت، کەچ، قیز * روال: تازەلاو * پاکیزە: پاقژ، خاوێن * عوذار: لاجانگ * ئەتراب: هاوتەمەنان * کەواعیب: مەمک قیتان * عەزرا: کچی شوونەکردوو * موردان: کوڕانی بێ موو، دەمڕووت * موراهیق: لاوی ئاو تێگەڕاو، کە تازە شەیتانی پێ دەکەنێ * زیبا: خۆشیک، جوان * ئەصحاب: خاوەنان * لوطف: نەرمی * روخسار: دێم * ئەرباب: خودانان * مەتاع: کالا * عەرض: رانان * تەخمین: بەراورد * طول: درێژی * عەرض: پانایی * بایع: فرۆتۆخ * خریدار: کڕیار * سەرسالی: مەبەست کەم تەمەن و ساوا * باکیر و ڕوال: کچی شوونەدارو تازەلاوان * مەعهوود: وەک بەرێ، عادەتی * مەقامی مەحموود: جێگەی پەسندراوی پەسەندکراو

جلکێد کەچکان ل لاوان

قیندیلێ مونیرێ دەیرێ ئەزرەق
میشکاتێ حەمەل کو کر مورەووەق
سەرسال کو بوو ژ نووڤە مەعموور
میر دایە کوڕێ د تازە دەستوور
دەستوور کو بوو ژ بۆ وشاقان
رابوون هەمی شبهەتێ عوشاقان
تێک چونە ب مەعرەضا مەزادێ
دلدادەیێ مەقصەد و مورادێ
ئێللا کو تەنێ مەمۆ و تاجدین
وان دانە خوە دوختەرانە تەزیین
یەعنی د دەما کو بوویە تەحویل
ئەو هەردوو برا د جامە تەبدیل
ئیستەبرەق و سوندسن د بەردا
چەند میعجەر و مەقرەمە بسەردا
کاکۆل کربوونە طورە هەر سوو
پەرچەم کربوونە زلف و گیسوو
وان لەو کربوو لیباس تەصریف
دا قەط نەبتن ل وان چو تەکلیف
پوشیدە لیباسێ دلبەرانی
سەیران دکرن ب سەر گرانی

* قیندیل: چرا * مونیر: رووناکیدەر * دەیر: ئەنوای رەبەنان * ئەزرەق: شین، کەوە * میشکات: دەلاقە، تاقە * حەمەل: کاوڕ * مورەووەق: زۆر جوان و صاف * مەعموور: ئاوەدان * دەستوور: مەرەخەستی * وشاق: کوڕی دەمڕووت * مەعرەض: نمایشگا، رانانگە * مەزاد: هەراج * ئێللا: مەگین * تەزیین: رازانەوە * تەحویل: گۆڕان * جامە: جلک * تەبدیل: گۆڕین * ئیستەبرەق: پارچەیەکی ئەستووری ئاوریشمییە * سوندوس: پارچەیەکی ئاوریشمینە * میعجەر: سەرپێچی ژنانە، شەدە و هەوری * مەقرەمە: لەچک و دەسماڵی سەر * طورە: مۆری بەقیچەڵ فاچی حکومەتی * تەصریف: گۆڕینەوە * تەکلیف: زەحمەت * پوشیدە: پۆشیاو * سەرگرانی: بەنازوفیزەوە

دوو کوڕێ نەنیاس

وان هەردوو کوڕێ د جامە تەبدیل
وەقتێ دکرن د شەهرێ تەحویل
ناگاه عەجایبە ک نوما وان
یەک جوز ژ عەقلێ قەط نەما وان
دیتن د مەحللە و زوکاکان
هەر کوچە و غورفە و شباکان
صەد تازە جوان ژ رەنگێ سەروان
دیبا و حەریر و خەز دبەر وان
پانصەد ژ کەچ و کوڕ و روالان
ئەو چەندە ژ قیسمێ پیر و کالان
ئەنواعێ موزەککەر و موئەننەث
هندەک د بورەهنە هن مولەببەس
هندەک د ئەعالی و ئەکابیر
هندەک د ئەدانی و ئەصاغیر
پێخواس هنەک هنەک د سەرکۆل
کاشۆ ژ پیان و سەر وەکی هۆل
سەر مەستە هنەک هنەک د سەرخوەش
دەم بەستە هنەک هنەک د دەمکەش
گوینده هنەک هنەک د خاموش
پوینده هنەک هنەک د مەدهوش
هن جامە دوڕیدە هن د سەرخەش
هن عەقل رەمیدە هن موشەووەش
هندان دکرن فغان و فەریاد
هن بویی ژ قەیدێ عەقلێ ئازاد
هەریەک د مەقامەکی دیگەرگوون
هەریەک بە جەفایەکی جەگەرخوون

* ناگاه: ژنشکاف * عەجایب: سەمەرە * نوما: دیاری دا * مەحەللە: تاخ، گەڕەک * زوکاک: کووچە، کۆڵان * غورفە: ژوور، وەتاغ * شباک: پەنجەرە * دیبا: حەریر * خەز: پارچەی ئاوریشمین * موزەککەر: نێر * موئەننەث: مێ * بورەهنە: رووت، طازی * مولەببەس: بەجلک، پۆشتە * ئەعالی: بڵیندان * ئەکابر: مەزنان * ئەدانی: نزمان * ئەصاغیر: بچووکان * سەرکۆل: سەرقوت * کاشۆ: گۆچانی گۆبازی * هۆل: گۆ * دەمکەش: بێدەنگ و کڕ * دەمکەش: هەناسە هەڵکێش * گوینده: بێژەر * خامۆش: کڕ * پوینده: غاردەر * مەدهۆش: دڵ بوراوە * دوڕیدە: دڕیاو * خەش: شکست، قەڵش * رەمیدە: رەویو * موشەووەش: پەشێو * قەید: بەند و زنجیر

ئەو هەردوو دەمەک ڤەمان تەحەییور
بون غەرقەیێ لوجەیێ تەفەککور
تاجدین سەکنی و پرسیار کر
پرسا خوە ب ئێکە ئیختیار کر
گۆ ئەی خضرێ رەهێ هیدایەت
بێژ: ئەڤ چ بەلایە بێ نیهایەت
وی گۆتێ: دوو شەهلەوەندێ شەدداد
ئیرۆ لڤێ خەلقێ بوونە جەللاد
هەرچی کو دبینن ئەو دوو سەرخوەش
فیلحال دکن وەها موشەووەش
وان گۆ: تە نەدی کو ئەو چ ڕەنگن
وی گۆ: دووکوڕن زیادە شەنگن
وان گۆ: کو ب شیر و شەشپەڕن ئەو
یانە ب خەدەنگ و خەنجەرن ئەو؟
وی گۆ: کو ب غەمزە و ب ئاوڕ
خەلقێ د کوژن وەکی ب کێبڕ
وان پرس دکرن کو گەر ببینن
دا بۆ خوە ب مەردی دەست هەلینن
هەردوو دوی کاری بوون کو ناگاه
دیتن کو ژ مەحضێ قودرەتوڵڵاه
ئەو هەردوو پسەر وەکی دوو پەیکەر
تابندە بشکلێ شاهێ ئەختەر
یەک هەیئەت و شکل و یەک لیباسن
ئەمما دوی شەهرێ ڕەنگ نەناسن
سیرەت مەلەکن صووەر پەرینە
نە بایعن ئەو نە موشتەرینە

* تەحەییور: سەرگەردانی * غەرقە: نوقوم * لوجەجە: نێرینەی ئاوی زۆر * تەفەککور: رامان * سەکنی: وێستا * ئیختیار: پیرە پیاو * رەه: ڕێگا * هیدایەت: شارەزایی * شەهلەوەند: شای لاوچاکان * شەدداد: زاڵم * جەللاد: میرغەزەب * شەشپەڕ: گورز، گۆپاڵی سەربە بزمار * خەدەنگ: تیر * کێبر: کەی بر: سەرە تیری دم پان * دەست هەلێنن: دەست بکەنەوە، دەستەوەکەری بکەن * مەحضێ قودرەتوڵڵاه: هەربەقودرەتی خوا * پسەر: کوڕ * پەیکەر: کۆتەڵی جوان * تابندە: تیشکدەر * ئەختەر: ئەستێر * هەیئەت: بیچم * سیرەت: رەوشت * صووەر: ڕەنگ و روو * ئەوباش: هاوسەر: مەبەست هاوقەد و باڵایە

ڤان هەردوو بران کو ئەو دوو ئەوباش
دیتن دل و جان وەدان ب شاباش
ئەو ڕەنگ گەڕیان جنوون و والەه
ئیدی قە نەبوون ژ عەقلێ ئاگەه
نە فەهم و خیرەد نەعەقل و نەهۆش
گێر بوون لسەر زەمینێ مەدهۆش
فیلجوملە ژ دل ژجانی سیر بوون
فیلحال ژ دوورڤە هەردەگیر بوون
وان هەردوو فرشتەیێ د کوببار
دبتن دوو مەلەک زیادە دلدار

* شاباش: پێشکەش * فەهم: فام، تێگەیشتن * خیرەد: عەقڵ، ئاوەز * گێر: حەپەساو * سیر: تێر * هەردەگیر: زەمینگیر

مەه زادەنە لاکین ئافتابن
دلدادەنە لێ جگەر کەبابن
تەشبیه بصەیدێ نیمە بیسمیل
بێ شبهە گەهانە حالێ موشکیل
ناچار بەزینە سەر شکاران
فکرینە روخێ د وان نیگاران
زانین کو نەصەیدێ سەرسەرینە
سەرخەیلێ سوپاهێ دلبەرینە
وەسطان و نەظەر کرن بە دیقەت
وان هاتە ب قەلبێ رەحم و ریقەت
ئەلقیصصە ژ حوسنێ وان غەزالان
رەحمەک کەتە قەلبێ وان روالان
سیرا دلێ کر ب هەڤ تەعەللوق
نورا روخێ وان ب هەڤ تەعەششوق
مەکشووفە طەریقێ ئاشنایی
روحان قە نەکر ژ هەڤ جودایی
یەکرەنگیێ صرفێ عالەمێ غەیب
ظاهیر دکر ئیتتحادێ لارەیب
حوببێ وە کرن ب هەڤ گرفتار
حوسنێ وەکرن ب هەڤ طەلەبکار
تەد گۆ کو چ قالب و چ مەقلووب
هەر چار چ طالب و چ مەطلووب
بێ شبهە یەکن چ جان چ ئەرواح
ئەو موتتەحیدن چ تەن چ ئەشباح
حوببا د دلان وە کر حەلاوەت
بوغضا د دلان وە کر عەداوەت
نسبەت ب مە حادیثن عەدیمن
لاکین ژ حەقیقەتا قەدیمن

* میه: گەورە، مەزن * میهزادە: گەورەزادە، رۆڵەی نەجیم و گەورەپیاوان * ئافتاب: خۆر * دلدادە: ئەڤیندار * جگەر: جەرگ * کەباب: برژاو، بریانی * صەید: نێچیر * نیمە بیسمیل: نیوە بیسمی ئەڵڵاه... باڵندە کە سەری دەبڕن و پێش گیان دەرچوون پەلە قاژەو باڵەتەپە دەکا... دەڵێن مەلی نیوە بیسمیلە * شکار: نێچیر * نیگار: جوانی دڵڕفێن * فکرین: روانیان * سەرخەیل: سەرۆک، پێشەنگ * سوپاه: لەشکر * دیقەت: وردی * ریقەت: نەرمی و نازکی * تەعەللوق: علاقەدار، هەڵواسراو * تەعەششوق: ئەڤینداری * مەکشووف: خویا * طەریق: ڕێگە * قە: بەهیچ جۆر * صرف: خالیص و بێ خەوش * عالەمی غەیب: دنیای نادیاری * لارەیب: بێگومان * گرفتار: گیرۆدە * تەدگۆ: تۆ دەتگوت * چ قالب و چ مەقلووب: کوانێ بەدەن و خاوەن دڵ، کوانێ جل گۆڕاوی دل دۆڕاو، واتا ... نەدەکرا جیاوازی لە نێواندا پەیدا کەی، هەرچوار هەم ئەڤیندار بوون و هەم گراوی * جان: گیان * ئەرواح: روحان، زانایان لایان وابووە نەفس و روح دوون کە بە فارسی جان و رەوان دەڵێن * تەن: بەدەن * شەبەح: دیمەن، تارماییی لەش * حوب: خۆشەویستی * حەلاوەت: شیرانی، شیرنایەتی * بوغض: رق، رک * عەداوەت: دوژمنی * حادیث: تازەساز * عەدیم: نەهیچ * قەدیم: لەمێژینە

لەورا کو جونودێ جان موجەنەنەد
چێ بوونە د عیلمێ حەق موخەللەد
هن موئتەلیفن هنەک موخالیف
هن موختەلیفن هنەک موئالیف
وان موئتەلیفانە پێکڤە ئولفەت
ئاخر وەکرن نەما چو کولفەت
یەعنی کو ئەوان کوڕی دخونخوار
گاڤا وەهەدیتن ئەو بریندار
ئەو هەردوو ب صەد دلان حەباندن
رونیشتن و هەردوو وەرگەڕاندن
گاڤەک سەیرین ل بەژن و بالان
پێلەک حەیرین ل زولف و خالان
گۆتن عەجەب ئەڤ کەچێ د کێنە
یان هەردوو مەلائکێد خودێنە
ئەڤ میوە ل کی جهێ گەهانە
ئەڤ گول ل چ گولشەنێ نومانە
سەروێ د چ جویبارەکینە
طەیرێ د چ مەرغوزارەکینە
ماوەرد ژ هێسترێد گولگون
رێهتن لروخێد وان د پرخون
عیشقێ کربوون وەسا نەهشیار
قەطعا نەد بوون ژ خوە خەبەردار
ئاخر کو کرن بخامەیا عەشق
حوسنا خەطێ وان ل لەوحێ دل مەشق
وان ڤێ کو بزانن ئەو چ ئەصلن
لەوڕا کونزانن ئەو چ نەسلن

* جنوود: لەشکرچی، سەربازان * موجەننەد: ئامادەی کار * موخەللەد: تاهەتایی * موئتەلیف: هۆگر * موخالیف: دژ * موختەلیف: نەوەکهەڤ * موئالیف: سازگار * کولفەت: زەحمەت، گرانایی * حەباندن: خۆشویستن * پێلەک: تاوێک، دەمێک * گولشەن: باغچەی گوڵان * جویبار: رووبار، قەراغ جۆ * طەیر: مەل، باڵندە * مەرغوزار: مێرگ و چیمەن * ماوەرد: گولاو * هێستر: رۆندک، فرمێسک * گولگون: بەڕەنگی گوڵ * رێهتن: رژتیان * هشیار: وشیار* خەبەردار: هایدار * خامە: قەڵەم * لەوح: تەتەڵە * مەشق: نووسین بۆ فێربوون * ئەصل: رەگەز * نەسل: تۆرەمە

ئەنگوشتەریێ د وان جوانان
کێشان ژ ئەصابعێد خودانان
خاتەم ژ ئەناميلێد خوە کێشان
دانینە جیهان ژ بۆیێ نیشان
یاقووت ب موهرییان گوهۆڕین
ئەلماس ب شووشەیێد بلۆرین
سەرسال و خوەشی ژ دەست ب دەر دان
عەیشێ خوە بەدەل کرن ب دەردان
ئاگاه ئەجانیبن خویا بوون
ناکام کرن ویداع و رابوون
مان هەردوو برا وەکی دوو صەیدان
پابەستێ سەلاسیلان و قەیدان
رابوون کو شەڤەک سیاه و طاری
شەمس و قەمەران کری تەواری
رەه شبهەتێ مرغێ نیمە بیسمیل
بێ قووەت و بێ تەوان و بێ دل
سەرسام و دەوار و صەرع و مەحروور
سەودا و فوئاد و خەبل و مەخموور
صەد جاری د کەتنە ئاستانان
حەتتا کو گەهانە ئاشیانان
هەرچەندی گەهیشتنە مەقامان
ئەمما کو ل وان دوو تەلخ کامان
رۆژ و شەڤ و وەقت و صوبح و ئێڤار
یەکسان د نومان ل وان ب یەک جار

* ئەنگوشتەری: هەنگولیسک، ئەنگوسیلە، کلکەوانە * ئەصابع: کۆی ئەصبع: تلی، قامک، تبل، کلک * خودان: خاوەن * خاتەم: ئەنگوستیلە * ئەنامیل: کۆی ئەنمول: سەرپەنجە، سەرتبل * موهری: مورو.* ئەجانیبن: نامۆیان، لاوەکییان * خویا: دیار * ناکام: بێ مراد * ویداع: خواحافیزی، خاترخوازی، مالاوایی * سەلاسیلان: زنجیران * قەیدان: پێوەندان * تەوان: هێز * دەوار: گێژی * صەرع: فێ * مەحروور: نۆبەتیدار * سەودا: نەخۆشیی حالێ تێکچوون * فوئاد: دلێ ... مەبەست نەخۆشیی دڵە * خەبەل: گەللایی، نیمچە شێت * مەخموور: سەرگێژ وەک گێژی خومار * ئاستان: بەربێلایی، بەردەرگا * ئاشیان: هێلین، هێلانە * مەقام: جێگە * تەلخ: تاڵ، طەحل * کام: دەڤ، زار

ژانا برینێ ئەڤینێ

ئەو دوختە چەشم هەردوو شاهین
ئەوسوختە پەر مەمۆ و تاجدین
خوەش چوونە شکارێ کەبک و قازان
ناگاه بسەر ڤە شبهێ بازان
نوورەک فتلی ل وان ژ ناگەه
ئێدی قە نەما ئەوان چو ئاگەه
هندی کو د حەفتەیا حەمەل بوون
ئەو زێدە د وەحشێ یو خەبەل بوون
ئەو هەفتە لوان کوبوویە سالیف
خوکەردەیێ عیشقێ بوون موئالیف
رابوونەڤە رۆژەکی ب یەکڤە
فکرینە ب رەنگ و روویێ یەکڤە
عیشقێ کر بون وسا موبەددەل
وان ئێک و دوو ناسنەکر ژ ئەووەل
ئەووەل دکرن ژ هەڤ تەغەڕوب
پاشی کو کرن ب هەڤ تەقەڕوب
دیتن خوە ب پاچەبەند و زەنگل
پەرواز و فڕین محال و مشکیل
ئوسکۆفە کە ظولمەتێ ب سەردا
جلفۆیەکە ئولفەتێ ب بەردا
بێ طوعمە و بێ شەراب و بێ چاڤ
بێ مەقصەد و بێ موردا و بێ گاڤ
مەستانە ژ رەنگێ چەشمێ دلدار
مەخموور و سیاه مەست و بیمار

* دوختە: دووراو، درواو * چەشم: چاڤ * شاهین: مەلێکی راوکەرە * سوختە: سووتاو، صۆهتی * پەڕ: باڵ، تووکی باڵ، چەنگ * ناگەه: ژنشکاڤ * ئاگەه: هایدار * حەمەل: کاوڕ... برجی سەر ساڵ کە خۆر لەسەرە بەهارا دەیکاتە مزڵ * وەحشی: دوورە خەڵک * خەبەل: نیمچە شێت * سالیف: رابردوو * موئالیف: هۆگر * موبەددەل: گۆڕدراو * تەغەڕوب: نەناسیاوی * تەقەڕوب: نزیکی * فتلی: وەرسووڕا، بەدەورەدا گەڕا * وسا: بەجۆرێک * زەنگل: زەنگوڵە * پەرواز: فڕین * ئوسکۆف: تەپلەی تەنگ و چکۆڵە کە بەسەری بازی تازە گیراودا دەکرێ تا چاوی نەبینێ * ظولمەت: تاریکی * جلفۆ: پارچەیەکی سوورە بەسەر بازی رامنەبوویدا دەدەن تا رام و کەوی دەبێ * ئولفەت: هۆگری * طوعمە: چێشکە، خۆراک * سیامەست: زۆر سەرخۆش

مانەندێ دەهانێ یارێ دلتەنگ
نالین ژ رەها دلێ وەکی چەنگ
گۆتن عەجەب ئەم کو بوونە بیمار
یا بوونە دکی شەڕێ بریندار
یانە وەهە ئەم چڕا نکارین
مەجرووح و ضەعیف و دلفگارین
ئەڤ رەنگە ئەوان دکر تەفەححوص
ماهیيەتێ حالێ خوە تەجەسسوس
تاجدین فکری د دەست برایێ
تیست گوهەرەک وەکی چرایێ
یاقووتەکە میثلی دانەیێ نار
مەشعەل صیفەتە ژ بۆ شەڤا طار
مانەندێ شەمالێ ئەو تئیسی
حەککاک بناڤێ "زین" نڤیسی
دەستێ خوە درێژ کری کو بینت
دا قەنج نەظەر بکەت ببینت
مەم ژی فکری د دەستێ تاجدین
ئەلماسەکە بێ بەها و تەخمین
لێ ئیسمێ "ستی" کری کیتابەت
ئوستادەکی صاحیبێ مەهارەت
صەڕاف ئەگەر ببیتە بوقراط
تەخمین بکەتن ب وەزن و قیراط
بازاڕ بکەت ژ بۆ فەلاطوون
مەجموعێ خەزانەیێ د قاروون
ثومنا ثەمەنێد وان نگینان
نابت ب وقووفێ دوور بینان

* بیمار: نەخۆش * چڕا: بۆچی، لەبەرچی * نکارین: ناتوانین، توانامان نییە * مەجرووح: بریندار، زامار * ضەعیف: لاواز * فگار: شەکەتی بریندار * تەفەححوص: پشکنین * ماهییەت: چۆنیەتی * تەجەسسوس: دۆزین * فکری: دیتی * تیست: دایسێت، گرڕداره * میثل: وەک * دانە: دەنک، دەندک * نار: هەنار * مەشعەل: شاپڵیتە، مەشخەڵان * شەمال: مۆم * تئیسی: دایسا * حەکاک: مۆرهەڵکەن * لێ: لەوی * کیتابەت: نووسین * مەهارەت: کارامەیی، لەزەبری * صەڕاف: زێڕ و زیڤفرۆش * بوقراط: فەیلەسوفی بەناوبانگی یۆنانی * وەزن: کێشان * قیراط: کێشیک لە سی و شەش بەشی مثقال بەشێکە * بازاڕکردن: سەوداکردن، کڕین * فەلاطون: ئەفلاطون ... پیتۆڵی بەناوبانگی یۆنانی * خەزانە: گەنجینە * قاروون: لە چیرۆکاندا دەوڵەمەندی هەرە لەزەبرە * ثومن: هەشت یەک * ثەمەن: نرخ * نگین: نقێم * وقوف: ئاگاداری * تەعەججوب: سەیرمان * تەحەییور: سەرسوڕمان

مایین د تەعەججوب و تەحەییور
دامان و گەلەک کرن تەفەککور
زانین کو صەواحیبێ نگینان
هەرچی کری کر ستی یو زینان
رۆژا وەکو بوویە عید و تەحویل
ئەو ژی گەڕیانە جامە تەبدیل
چاوا خەملینە ئەڤ کەچانی
ئەو ژی گەڕیانە جل کوڕانی
ئەو بوون کو مە گۆ د رۆژێ نەوروز
میثلێ مەه و میهرێ عالەم ئەفروز
ئەو هەر دوونە ئێد دەست ڤەمشتن
ئەو هەردوونە ئێ د خەل د کوشتن
ئەو بوونە د شەهرێ بوویی جەللاد
ئەو بوونە کو خەل ژ دەست ب فەریاد
ئەو بوونە ل ڤان جگەر کەواندن
ئەو بوونە کو ڤان ب دل حەباندن
وان هەردوو بران ب عەقل و تەخمین
بێ شائیبە قاتلێ خۆ زانین
تاجدین ل نک هەبوو شعوورەک
عیشقێ د وی هێشتبوو قصوورەک
گۆ رابە برا ژ ناڤ نڤینان
بەس ئاه بکە ژ بەر برینان
ئەم شێرن و ئەو خوە دوو غەزالن
پڕ عەیبە کو ئەم ژ بەر بنالن
مەم پوختەیێ عیشق بوو تەمامی
گۆتێ کو برا مەگەر تو خامی
داظەن نەبری موجەسسەمم ئەز
سەرتا ب پیان موقەسسەمم ئەز

* تەفەککور: بیرکردنەوە * عید: جەژن * جامە تەبدیل: جل گۆڕیاو * مەگۆ: ئێمە گوتمان * مەگۆ: تۆمەز * مەه: هیڤ * میهر: خۆر * عالەم ئەفروز: دنیا رۆشنکەر * ڤەمشتن: هەڵماڵین * خەل: خەڵک * فەریاد: هاوار * کەواندن: داغکردن *حەباندن: خۆشویستن، ئەڤاندن * شائیبە: گومان و دوودڵی * قاتل: بکوژ * شعوور: هەست * قصوور: کۆتایی * پڕ: زۆر * خام: کاڵ * ظەن: گومان * موجەسسەم: خاوەن لەش * موقەسسەم: دابەشکراو

ئەڤ جیسم ل من بوویە موخەططەط
ئەو خەط هەمی بوینە مونەققەط
تەئثیر وە رەنگە عیشق و وەمقان
بیططول د طول و عەرض و عومقان
یەک نوقطە نەهن ژ دەردێ خالی
هێژا تو دبێ چرا دنالی
دل بوویە مەحەللێ عیشقێ حالا
ڤی حالی دڤێ مەحەلێ ڤالا
نینە عەجەب ئەربیم حلوولی
من مایە ژ صورەتێ هیولی
شاهەنشەهێ عیشقێ بێ غەرەض هات
جەوهەر ڤەشری دەما عەرەض هات
ئەڤ حال و مەحەلل و جیسم و جەوهەر
عیشقێ ژ خوەرا کرن موسەخخەر
جان و جگەر و دل و هناڤان
دەست و سەر و پێ و پشت و چاڤان
وەڵلاهی یەکی نەمایە راحەت
بیللاهی یەکی نەمایە طاقەت
بزاداندنە وان ژ من عەلایق
بیلجوملە د بێن کو: "نەحنو عاشق"
ناپرسی ل حالێ من تو ظالم
هێژا تو دبێژی ئەز نەنالم
ئەڤ رەنگەهە وی کو کر تەظەللوم
تاجدین قە نەما ژ بۆ تەکەللوم
ئەڤ مانە د گەل ئەڤان برینان
بەحثا مە ل سەر ستی یو زینان

* جیسم: قالب، لەش * موخەططەط: خەتدراو * مونەققەط: نوختە نوختەکراو * تەئثیر: کارتێ کردن * وەمق: ئەڤین * بیططول (بالطول): بەقووەت و بەتوندی * طول: درێژایی * عەرض: پانایی * عومق: قووڵایی * حالا: ئێستا * مەحەل: جێگە * ڤالا: خاڵی، بەتاڵ، چۆڵ * شاهەنشەه: شاهەنشاه: پادشای پادشایان * بێ غەرەض: بێ رک و کینە * جەوهەر: رەچەڵەک و بنیچە * ڤەشری: شاردرایەوە * دەما: وەختێک * عەرەض: پەیدابووی تازە * موسەخخەر: بەردەست * راحەت: ئاسوودە * طاقەت: توانایی * بزاندن: پساندن * عەلایق: کۆی عەلاقە: پەیوەند * بیلجوملە: بەگشتی * نەحنو عاشق: "نحن عاشق": ئێمە ئەڤیندارین * هێژا: هێشتا، هێمان * تەظەللوم: گلی، شکایەت * تەکەللوم: قسەکردن، ئاخافتن، پەیڤین

نیچیر بوونا نیچیرڤانا

ئەو ژی ڤەگەرین ب وی لیباسی
حاضر شەلییان کو کەس نەناسی
هەرچەند کرن لیباسێ تەبدیل
ئەمما نەدبوون ژ حالێ تەحویل
عیشقێ کر بوون وسان موبەددەل
ئێدی نە دچوونە حالێ ئەووەل
قەط کەس نەدگۆ ستی یو زینە
خەلقێ وە دزانێ ئەجنەبینە
داینەکە وان هەبوو زەمانی
تەشبیهێ بەلایێ ئاسمانی
زالا فەلەکێ ل بەر زەبوون بوو
وێ ناڤ ژپیری "حەیزەبوون" بوو
ئەو هاتی ژ غەفلەتێ ب سەردا
فکری کو جلێ د وان د بەردا
روونیشتنە بێ مەذاق و مەشرەب
وندا کرنە ذەقەن د غەبغەب
یەعنی د تەحەییور و مەلالن
مەهپارە د حالەتێ وە بالن
جلوا بوویی جەوجەمێ د تازە
رەنگێ سەمەنێ ب جایێ غازە
کافور مەثەل عوذارێ قانی
صۆرگول گەریانە زەعفەرانی
زانی کو پەری دبێ لیباسن
مەجلووبی مەحەببەتێ ئوناسن
گۆ ئەی هەوەسا دل و هناڤان
هەریەک ژ وە روهنیا دووچاڤان

* حاضر: دەسبەجێ * شەلییان: رووت بوونەوە * وسان: وسا، بەو جۆرە * ئەجنەبی: بیانی، نامۆ * داین: دایەن، تایەن، لەلەی کچان کە ژن بێ * زال: پیرێژن * زەبوون: عاجز و بێ دەسەڵات * حەیزەبوون: پیرێژن * مەذاق: چێژە * مەشرەب: جێ خواردنەوە... مەبەست ئەوە بێ خواردن و خواردنەوە و بێ کەیف و دەماغ بوون * ذەقەن: چەناگە * غەبغەب: بەرچێڵە، بەرخەبەبە * مەلال: وەڕەزی، جاڕزی، * مەهپارە: پاژی هیڤ * وەبال: بێ حاڵی و ناڕەحەتی * جلوا: سیس، ژاکاو، پەژمەریو * جەوجەم: گۆگەم: گوڵێکی زەردی زۆر شەق و جوانە * سەمەن: کا * غازە: سووراوی خۆ جوانکردنی ژنان * کافوور: بەرهەمی دارێکە ... دەرمانە و زۆر سپی رەنگە * عوذار: لاجانگ * قانی: سوور بەڕەنگی خوێن * زەعفەران: بەری گیایەکە زۆر زەردە، وەک کاخڵی دەچێ * مەجلووب: راکێشراو، براو * ئوناس: خەڵک * هەوەس: ئارەزوو

حافظ ژوەڕا مەگەر خودێ بت
جانێ مە ژ بۆ وەڕا فدێ بت
هون هندە موقەییەدن د قەیدێ
ئیرۆ ب تەنێ کو چوونە صەیدێ
وە زوو شەمراند ژ بۆ چ سەرسال
هون راستی ببێن کو بوویە ئەحوال
بێژن کو موقەددیمە چ ڕەنگە
ئەڤ حیرەتە یا خەیالێ رەنگە
هون بوچی حەزین ئەی مەطایا
نین چو نەتیجە بێ قەضایا
هون بێژنە من کو بو قەضییە
کەنگێ ل مە خەف دبت خەفییە
ئەز دێ نوهە رەملەکی بڕێژم
ئیسمێ و ضەمیرێ ئەز ببێژم
یا شووشە و مەندەلا خوە دانم
ماهییەتێ حالێ دێ بزانم
وان گۆتنە دایەیێ نیهانی
ئەم صبحێ کو چوونە دەر ژ خانی
هەرچی ل مە بوو دووچار و پەیدا
حاضر گەڕیا جنوون و شەیدا
ئاخر کو ژ حەددێ چوویە دەر جەور
جەورێ ل مە عاقیبەت نوما دەور
ئەم ژی گەڕییان مەلوول و مەغبوون
هاتینەڤە ئەم خەفیف و مەجنوون
داین بتەئەننی یو تەوەللا
چو بالیڤە دایە وان تەسەللا
گۆ هون ب جەمالێ شەهریارن
هەریەک ژوە شاه و خوندکارن

* حافظ: پارێزگار، پارێزەر* فدێ: فیدا، گۆری، قوربان * هون: ئێوە، ئەنگۆ * ئیرۆ: ئەمڕۆ * وە: ئێوە، وا * شەمڕاند: فرێتان دا، وازتان هێنا * موقەددیمە: پێشەکی * بەنگ: حەشیش: گیایەکە دەی کێشن و پێی گێژ دەبن * حەزین: خەمگین * مەطایا: کۆی مەطییە... ئەوی بۆ سواربوون دەست دەدا * نەتیجە: بەرهەم * قەضایا: کۆی قەضییە: مەسەلە، رووداو * خەف: ون، نەپەنی * خەفییە: نهێنی، نەپەنی * رەمل: فاڵی بەقوم * ضەمیر: دڵ، لێرەدا مەبەست نهێنیی ناو دڵە * مەندەل: جەغز و کاسەی سەر داپۆشراو کە فاڵگران بەکاری دێن بۆ جندۆکە دواندن * شووشە: وردەبابەتی بەردەستی فاڵچی، هەچی وردە * دووچار: تووش * پەیدا: دیاری * حاضر: هەرلەجێ * جنوون: شێت * شەیدا: دین، پەشێو * جەور: ناحەقی و زوڵم * عاقیبەت: لە پاشان * مەلوول: وەڕەز * مەغبوون: لە سەودا تێشکاو * خەفیف: سڤک * تەئەننی: لەسەرخۆیی، کاوە خۆیی * تەوەللا: دۆستانە و خۆشەویستانە * تەسەللا: دڵدانەوە

کی بت کو نەبت موطیع و موحتاج
کی بت کو نەدت وە بێ طەلەب باج
هەرچی وەحەباندی ئەی پەریزاد
حوسنا وە دکەت ژ بۆ وە مونقاد
خاصما دڤی شەهری بت وە دلدار
ئەز دێ وی بکم نوها خەریدار
بێژن کییە دا بچم ببینم
حاضر بکرم ژ بۆ وە بینم
وان گۆتنە حەیزەبوونێ ساحیر
دەردێ ل مە ئەی طەبیبێ ماهیر
بێ شبهە دەوا ژ دەست تە تێتن
تەقریر ئەگەر ژ دەست مە بێتن
تەقریر و ئەدا کرن مەحالە
تەدبیر و دەوا کرن بەطالە
هندی هەنە کیژ و کوڕ د بوهتان
بەلکی د جەمیعێ بەژن و بوهلان
کەس نینە ب لوطف و حوسنێ مەشهوور
ئیللا کو د دەفتەرا مە مەسطوور
یەعنی هەمی روو ب روو مە دینە
هندی دڤی شەهری ئادەمینە
ئیرۆهە دوو کەچ غەریب و شیبا
سەرتا ب قەدەم دەبیق و دیبا
زیبەندە ژ شکلێ شاهێ خاوەر
تابەندە ژ رەنگێ ماهێ ئەنوەر
ناگەه ل مە بوون دووچار و ظاهیر
گێر بوونە ژ دوورڤە هەردوو نادیر
ئەم چوونە ب سەر بنێین کو کینە
فکرین نەوەکی مە ئادەمینە

* جەمال: جوانی، رندی * شەهرەیار: شاه، پادشاه * خوندکار: پادشاه * موطیع: بەرفەرمان * موحتاج: ئاتاج، چاو لەدەس * طەلەب: داوا * باج: سەرانە * مونقاد: بەردەست و زەلیل * نوها: هەر ئێستا *حاضر بکرم: ئامادە بکەم * ساحیر: جادووگەر * طەبیب: بژیشک * ماهیر: کارامە * تەقریر: ئەداکرن ... باسی رووداوکرن * تەدبیر: دەبراندن، پێ چاران * جەمیع: هەموو * بەژن: کۆی بەژ... دەشت و دوورەئاو * بوهلان: کۆی بوهل: گەلی و شیو و دۆڵ "لە هەرسێ نوسخەدا قافیەی دووهەم بوهتان نووسراوە، من کە دەزانم بوهل گەلییە، نەمزانیوە بوهت گەلی بێ بەڵام ئەگەر بوهت لە زاراوەیەکی کوردیدا بەگەلی و دۆڵ بڵێن وەک بوهل هەر بوهتەکە رێک و لەبارتر دەبێ . ه" * ئیرۆهە: ئەمڕۆکە * غەریب: نەناس * شیبا: پەشێو، شێواو * سەرتاب قەدەم: سەرتاپا * دەبیق: جۆرێ پارچەی ئاوریشمینی زۆر ناسک بوو، کە لە شارێکی میصر بەناوی دەبیق دەتەندرا و ناوبانگی بەدەبیق یان دەبیقی دەرچووە * دیبا: پارچەیەکی جوانی لە ئاوریشمە * زیبەندە: جوان و رازاوە * شاهی خاوەر: رۆژ، خۆر * تابەندە: بەتیرێژ، تیشکدەر * ماه: هیڤ * ئەنوەر: هەرە رووناک * دووچار: تووش * ظاهیر: دیار * گێر: حەپەساو * نادیر: کەم وێنە * بنێین: تماشاکەین * فکرین: دیتمان

تەحقیق مەلەک وەیا پەری بوون
لەورا کو ل ئاڤ و گل بەری بوون
گاڤا کو مەدیتن ئەو پەریزاد
ئەم ژی گەرییان ژ عەقلێ ئازاد
ئەو هەردوو وەکی دوو جامی جەمشید
ئەم هەردوو میثالێ ماه و خورشید
گاڤا وەکو پێکڤە بوون موقابیل
میصباح و زوجاج بوون موعادیل
قاروورە ژ نەجمێ مونعەکیس بوو
نوورەک مە ب قەلبێ موقتەبیس بوو
قەندیل و فتیلە گەر ژ وان بوو
ئاگر ژ روخێ مە هەردوان بوو
زەیتێ مە و ئاگرێ مە دیسا
بەربوومە و دل مە پێ ئەیسا
صوهتین خوە بخوە نزان چ حالە
هشیارییە خەونە یا خەیالە

* بەری: بێبەش، دوور * موقابیل: بەرانبەر * میصباح: چرا * زوجاج: شووشە * موعادیل: هەمبەر، رووبەڕوو * قاروورە: شووشە * نەجم: ئەستێرە * مونعەکیس: کەوانەکەر، دانەوە * نوور: رووناکی * موقتەبیس: قەبەس گیر، قەبەس: چروسک ... لێرەدا هێما بەو ئایەتانەی قورعانە کە لە زمانی موساوە دەڵێ: "موسا بە خێزانی خۆی گوت من هەستم بە ئاگرێک کردووە دەچم شایەتا ... چروسکێکتان بۆ بێنم یان رێشاندەرێک لەسەر ئاگر پەیدا کەم" * قیندیل: چرا * فتیلە: پڵیتە * زەیت: رۆن، ڕۆن زەیتوون * دیسا: دیسان، گەڕایەوە، کەوانەی کرد * بەربوومە: تێمان هەڵگڕا * ئەییسا: ئاییسا * نزان: سووکەلەی نزانین، نازانین

هەیرینا دایین

دایین حەیری ژ ماجەرایە
گۆ ئەی رح و قالبێد دایە
هون چوونە تەفەڕوجا روالان
فاریغ ژ تەعەششوقا غەزالان
شکلێ کو وە دیتی بێ مەئالە
مەیلا وە بقسمێ ژن بەطالە
مەیلا بەشەری بەشەر دڤێتن
ئەمما وە کەچان پسەر دڤێتن
کەچ قەط ل کەچان دبن خەریدار
بێ نەقدی کوڕان مەحالە بازاڕ
کوڕ ئاینەیێ جەمالێ ذاتن
کەچ مەظهەرێ پورتەوا صیفاتن
بۆ ذاتێ صیفەت غەرەض میثالە
جەوهەر نەبتن عەرەض مەحالە
قایم دبتن عەرەض ب جەوهەر
بێ شەمس قەمەر دبت مونەووەر
مەیلا ژ روخێ کوڕان بەری بت
صەد جار کو حووری و پەری بت
ئەو مەیل کو دێ بکەت وە مەفتوون
ئەو لەیلێ کو دێ بکەت وە مەجنوون
مەجنوون کو نەبت عەدیلێ لەیلێ
لەیلێ کو دکەت بلەیلێ مەیلێ
گول قەط ل گولان دبیتە عاشق؟
عەذرا خوە بخوە دبیتە وامق؟
خوسرەو نەبوویا سەوارێ شەبدیز
شیرین لشەکەر د بوویە پەرویز؟

حەیری: واقی وڕما * ماجەرا: رووداو * قالب: بەدەن، لەش * تەفەڕوج: سەیران * فاریغ: والا، خاڵی * تەعەششوق: ئەڤاندن * غەزال: مامز، ئاسک * مەئال: بەهرەدانەوە * بێ مەئال: بێهوودە * مەیل: ئارەزوو، ئاوڕ وەسەردان * بەطال: بێ ناوەڕۆک * بەشەر: مرۆڤ * پسەر: کوڕ * بازاڕ: سەودا و مامەڵە * ئاینە: نەینیک، نەینوک * جەمال: جوانی * ذات: کەس، نیاز خوایە * مەظهەر: نوێنەر * پوڕتەو، تیشک * صیفات: ئاکار
* غەرەض: مەبەست * میثال: نموونە * عەرەض: بەسەردا هاتوو، پەیدابووگ * محال: نەشیاو * قایم: وێستاو * شەمس: خۆر * قەمەر: هەیڤ، هیڤ * مونەووەر: رۆشنکراو * مەفتوون: دینی ئەڤین * مەجنوون: دین، شێت *عەدیل: بەرانبەر* کو دکەت: کوادەکا * عەذرا و وامق: باسمان کردن * وامق: عاشق * خوسرەو: پادشا، پادشایەکی ئێران * شەبدیز: ناوی ئەسپێکی خوسرەو بوو * شیرین: گراویەکەی فەرهاد و ژنی شاخوسرەو * شەکەر: ناوی ژنێکی تری خوسرەو، یان ژنێکی دلبەری ئەو بوو، خەڵکی ئیسفەهان * پەرویز: نازناوی خوسرەو شایەکەبوو

فەرهاد جووا سرشکی پر خوون
نینا؟ نەددی سەواری گولگوون
ژەو چەندەهە عالەما ریجالان
بەگزادە و سادە و روالان
دل قەط وە نەبت ب کەسڤە مایل
کیژن د ئەدانی و ئەراذیل
بێ نام و نیشان و غەیرە مەعروف
قەلبێ وە ب وان کو بوویی مەشغوف
ئەڤ ئەمر ب من قەوی مەحالە
ئەڤ خەونە وە دیتی یا خەیالە؟
زینی کو بهیستن ئەو مەعانی
ئەڤ نەغمە ژ پەردەیێ دەرانی
ئەڤ رەنگەهە گۆتە دایەیا پیر
غالب تە نەمایە عەقل و تەدبیر
تە دگۆ وەکی مەندەلا خوە دانم
حالێ کو خەفی بتن دزانم
شکلێ کو مەدی نە بێ مەئالە
تەحقیقە نەخەونە نەخەیالە
وان گەر مەلەک و ئەگەر بەشەربوون
گەر قیسمی نیساء و گەر پسەر بوون
ئەنگوشتەریێ د وان ئەڤانە
ئینانە مە ئەو ژ بۆ نیشانە
رەملێ تو ئەگەر ب راست دزانی
خاتەم ئەڤە دێ بزان خودانی
وی شەهلەیێ حیلەکار و جادوو
گۆ بینە ژ بۆمە خاتەما زوو
دا ئیشەڤە رەملەکێ برێژم
حەتتا صبە صاحیبان ببێژم

* فەرهاد: ئەڤیندارى بەناوبانگ * سریشک: هێستر، رۆندک، فرمێسک * نینا: نەهێنا * گولگون: ناوی ئەسپێک بووە کە شیرین بە سواری ئەو چووەتە دیداری فەرهاد * عالەم: مەخلووقات، حەشامات * ریجالان: پیاوان * کیژن: کچانی * ئەدانی: نزمان * ئەراذیل: بێ نرخ و پەستان * غەیرە مەعرووف: نەناسراو * مەشغووف: پڕ لە ئەڤین * ئەمر: کار، کارەسات * قەوی: زۆر * مەعانی: واتایان * نەغمە: ئاواز * پەردە: هەوای ستران * غالب: زۆرتر وێ دەچێ
* مەئال: بنەڕەت * تەحقیق: راست و دروست * قیسم: بەش * نیساء: ژنان * دێ بزان: دەبزانە * خودان: خێو، خاوەن * شەهلە: پیرێژن * خاتەمان: ئەنگوستیلان * ئی شەڤە: ئەمشەو * صبە: بەیانی *

حاضر ستییێ نگین دەرانی
دا دەستێ عەجووزەیا زەمانی
زینێ وەهە گۆتە حەیزەبوونێ
من دل بوویە وەرطەیێک ژ خوونێ
گاڤا وەکو وەرطە دێتە جوشی
وەقتێ کو دکەت بکەت خروشی
تەسکین دکەت ئەو نگین دلێ ژار
دەم دەم کو ددم د چەشمێ خونبار
زینهار ئەگەر دبەی نگینێ
زوو بینەڤە بۆ م دلحەزینێ
لەورا بوویە صەبری م ژ هەیمان
ئەو بو من خاتەما سولەیمان

نگین: نقێم، مەبەست هەنگولیسکە * عەجووزە: پیرێژن * وەرطە: چەق و زەلکاو، شوێنێک کە پیاو لێ دەرنەچێ و بەهیلاک بچێ * دێتە جۆشی: هەڵدەقولێ * خرۆش: هاوار و گازی، گرمە و ناڵە * تەسکین: هێور، ئارام، هێدی * دەم دەم: جار جار * زینهار: تکات لێ دەکەم، ئەز د بەختێ تەدا، دەغیلە * دلحەزین: دڵ خەمگین * لەوڕا: چونکە * صەبری م: سەبووری من * هەیمان: تونیایەتی و سەرلێشێواوی لە ڕێگەی ئەڤیندا * خاتەما سولەیمان: کلکەوانەی حەزرەتی سولەیمان پێغەمبەر، کە هەرچی بیویستایە پێی دەکرد

رەمل و مەندەل

وێ دەللەیێ بێ فەصال و موحتال
صبحێ خوە گیهاندە پێشێ رەممال
زێرەک دوو برن د دەست خوە بۆ پیر
ئەڤ رەنگەهە کر ضەمیرێ تەقریر
گۆ من دوو کورِک هەین د مەعصووم
بێ باب و یەتیم و ژار و مەحرووم
رۆژا وەکو بوویە عید و سەرسال
ئەو ژی ب طەریقێ طەبعێ ئەطفال
رابوونەڤە هەردوو چوونە گەشتێ
غولان غەلەطاندبوون ل دەشتێ
ئێرۆهە دەما کو بوونە پەیدا
دینن تەلەسن جنوون و شەیدا
هاتینەڤە بێ لیباس و طازی
گەه گەه دکرن فیغان و گازی
بێ هۆش دکەڤن گەلەک دمینن
گاڤا وەکو رادبن د دینن
ئەڤ خاتەمە نە ئەوان ددەستن
گویا تو دبێی ب ڤان د مەستن
ئەی واقفێ رەمز و کاشفێ راز
بێچارەمە ئەز تو چارە پەرداز
ئیحسان بکە قەنج ژێ خەبەردە
کانی صەبییێ د من چ دەردە
مەجنونییە صەرعە یا هەوایە؟
چاوا مەرەضە چ بۆ دەوایە؟

* دەللە: هاتۆچوکەر دەنێواندا، دەلاڵ *
بێ فەصال: ناقۆلا و خواروخێچ *
موحتال: گزیکار * صبحێ: بەیانی *
رەممال: فالگرەوە * ضەمیر: وەشارتو
* تەقریر: بەیان * کورِک: کورێژگە*
مەعصووم: بێ گوناح * یەتیم: سێوی *
ژار: بێچارە * مەحرووم: بێبەش *
طەریق: رێ و شوێن، داب * ئەطفال:
زارۆکن * غول: پیرهەڤی، پیرهەڤۆک،
مێردەزمە، ملۆزم * غەلطاندبوون:
هەڵفریواندبوون * تەلەس: تەواو
مەست، شەشدانگ، سەرخۆش *
جنوون و شەیدا: شێت و پەشێو *
طازی: رووت و قووت * گەهگەه:
جارجار * فیغان: هاوار * دین: شێت
* واقیف: هایدار * کاشیفێ راز:
خویاکەری نهێنی * چارەپەرداز:
چارەساز، کارساز * ئیحسان: قەنجی،
چاکە * قەنج: باش * صەبی: زارۆک *
مەجنوونی: دینی * صەرع: فێ * هەوا:
ئەڤین، بای نەخۆشی * مەرەض:
نەخۆشی، نەساخی * دەوا: دەرمان

ئەی مورشید و پێشەوایێ موقبیل
حەللالێ عوقود و حەللێ موشکیل
سیرِەک هەیە وی دڤان نگینان
پەیدایە ل نک وە دووربینان
ئەصحابێ نگێن ببێژە کینە
جیننینە پەرینە ئادەمینە؟

* مورشید: رێ نیشاندەر، پێشەوا،
سەرکردە، پێشرِەو * موقبیل: بەختەوەر
* حەللال: ڤەکر * عوقود: کۆی عەقد:
گرێ * حەل: شیکردنەوە * موشکیل:
ئاڵۆز * سیرِ: نهێنی * جیننی:
جندۆکە، ئەجندە، لەخۆمان چاکتر *
پەری: جوانی نادیار جگە لە مرۆڤ *
ئادەمی: مرۆڤ، بنیادەم

بژیشکا دەرەوین

ئەو واریڤێ عیلمێ دانیالی
گاڤا فکری د شکلێ فالی
فیلحال د رەحمێ ئوممەهاتان
بێ وەضعێ تەوەللودا بەناتان
لەحیان و نەقییێ پێکڤە دیتن
تاجدین و ستییێ پێکڤە دیتن
شکلێ تەرەحێ دگەل غەمێ دیت
بێ پەردە وی زین دگەل مەمێ دیت
ئەڤ رەنگەهە گۆتە قاصیدا پیر
مەقصوود ب مەکر و کیذب و تەزویر
ما قەط دبتن ژ بۆ تە حاصیل؟
بێ راسترەوی محالە مەنزل
تە دگۆ کو کوڕێ د من د دینن
نابێژییە من ستی یو زینن
رۆژا وەکو چوونە گەشت و سەیران
وان دینە ل رێ دوو دیدە حەیران
یەعنی دوو کوڕێ د سەر و قامەت
رابوویە ل وان کوڕان قیامەت
فیلحال ئەڤان دوو ئافتابان
دل چویە ڤەبال دوو ماهێ تابان
ئەو بوونە ژ عیشقێ ڤان د بێهۆش
ئەڤ بوونە ژ حوسنێ وان د مەدهۆش
ئەڤ شیفتەیێ بەلایێ عیشقن
ئەو تەشنەیێ کەربەلایێ عیشقن

* واریڤ: میراتگر، کەلەپوور بەر * عیلم: زانست * دانیال: ناوی پێغەمبەرێکی جوولەکانە * فکری: نوارِی * شکل: بیچم * فیلحال: هەرلەجێ * رەحم: رەحەمە، منالّدان * ئوممەهاتان: دایکان * وەضع: دانان * تەوەللود: زان * بەنات: کچان * لەحیان: ناوێکی تایبەتی فالّگرانە کەسێ خەتی وەک ئەلف (ا) بەقیتی لە رەملّەکەدا دیار بکەن بەو شکلّە: (أ، أ، أ) * نەقا: نەقی: تەپۆلّکە رەملّێ رووتەن: ئەویش ئەگەر لە رەملّ لێکداندا فالّگرەوە قیتایی وەک تەپۆلّکەی چکۆلّەی دەرەملّەکەیدا بوو: دەلّێ: زۆر چاکی هێناوە، بەلّام ئەگەر وێنە ئەلفەکان لە درێژەوە بە راکشاوی بوون و قولّکەی چکۆلّە کەتە سەر رەملّەکە نیشانەی خراپ هێنانە * تەرەح: کەسەر و کول * غەم: خەم و دەرد * قاصید: راسپاردە * مەقصوود: مەبەست * مەکر: فێلّ * کیذب: درۆ، دەرەو * تەزویر: هەلّبەستە و ناڕاست * ما: مەگەر، بۆ * راست ڕەوی: راست رێڤەچوون * مەنزل: قۆناغ * دیدە حەیران: چاو جوان * قامەت: بەژن و بالّا * قیامەت: ئاخرەت، ئەو دنیا * ماهی تابان: هەیڤێ بەتیریژ، رۆهنی دەر * بال: جەم، کن، نک، با * شیفتە: شێویاو * بەلّا: نەهاتی، بەلّا * تەشنە: تی، تینوو، توونی

ئەڤ خاتەمە ئێ د وان کوڕانن

ڤان ژی دو نگین د دەستێ وانن
چاوان خەملینە ئەڤ کوڕانی
ئەو ژی گەڕییانە جل کەچانی
پیرێ وەهە گۆتە شێخی رەمال
من شبهە نەما دکەشفێ ئەحوال
لیکین تو ببێژ ئەو چ ئەصلن
قەنج کەشف بکە کو ئەو چ نەسلن
بەگزادەنە ئەو عولا مەقامن
جوندی نەسەبن وەیا عەوامن؟
شێخ گۆ: کو ددینێ عیشقبازی
بەیعەک هەیە ئەو دبێن تەراضی
بێ شەرطێ کەفائەتێ رەوایە
شەرطێ موتەعاقیدان رەضایە
خاصما کو کوڕێد ڤان بژاری
دوڕ دانەیە ئێک و ئێک مراری
بەگزادەیە یەک ژ نەسلێ میران
یەکژی بنەسەب کوڕێ دەبیران
وی ساحیرەیێ ژ بۆ نیشانە
دیسان خەبەرەک کرە بەهانە
گۆ عاشق و موبتەلا و دینان
مەفتوونێ ژ بۆ ستی یو زینان
ئەو نابنە قابیلێ حیسابان
ناگونجنە دەفتەر و کیتابان
شێخم تو دزانی ئەڤ جزیرە
تێکدا کوبەرا و کوردە میرە

* کەربەلا: شارێک و شوێنێکە لە عێراقی ئێستا، کە ئیمام حوسێن درودی خوای لێ بێ لەوێ خەزای کردووە، ئاوی فوراتی لێ قەدەغەکراوە و خۆی و خێزان و یارانی بەتینووەتی ماونەوە و هەر لەوێ شەهید کراون * پیرێ: پیرەژن * شبهە: گومان و دوودلّی * کەشف: کفش * لاکین: بەلّام * عولا مەقام: پایە بەرز، جێ بلّند * جوندی: ئازا، جوان و لاوچاک * لەشکری و دیوانی: لێرەدا مەبەست دیوانییەکەیە * عەوام: رەشایی، بۆرەپیاگ * دین: ئایین و رەوشت * بەیع: سەودا، فرۆش * تەراضی: هەردوو لاڕازی * شەرط: مەرج * کەفائەت: بەرانبەری، هاوشانی * رەوا: دروست * موتەعاقیدان: کڕیار و فرۆشەران * رەضا: رازی بوونە، قنیات هێنانە * دوڕدانە: مرواری درشت و تاقانە * مراری: مرواری * خەبەر: پەیڤ، قسە * موبتەلا: تووشهاتوو * مەفتوون: شێت و شێواو * نابنە قابیلێ حیسابان: هەر لەژمار نایەن * شێخم: ئەی شێخی من * تێکدا: وێکڕا * کوبرا: گرە گرە، مەزن * کوردە میر: میرە کورد یان کورد میر، کوڕی میران

ئیحسان بکە پەردەیێ هلینە

ئەو هەردوو مەلەک ببێژە کینە
عەهدا مە وەبت تەنێ ببینم
چل زێڕی بچم ژ بۆتە بینم
شێخ گۆ تو هەڕە ببین وەشاقان
تەفتیش بکە جیە و زەقاقان
هەرچی کو دبێژن ئەو عەلیلە
ئەو عیللە ژ بۆ تەڕا دەلیلە
بنمێ خوە بصورەتێ طەبیبان
بێ پەردە دبینی وان حەبیبان
گاڤا کو تە دیتن ئەو مەلەکوار
کەشفە ژ قوماشێ ژی خەریدار
خاصما کو ددەستێ وان نگینن
مەنقووش ل وان ستی یو زینن
رابووڤە عەجووزە شبهێ لوقمان
سەر تا ب قەدەم دەوا و دەرمان
قاروورە و حوقە نەشتەر و کیس
هەلگرتن ئەوا خەبیثێ تەلبیس
دانێ بەغەلا خوە چەند کتێبەک
دنما ب حەکیمەیێ عەجێبەک
حاضر خوە گەهاندە پیشەکاران
فیلحال بوویە نەدیمێ یاران
وان گۆ: تو ژ کوڤە تێی چ پیری؟
غالب تو ژ عیلمەکی خەبیری؟
گۆ: هەرچی کو ظاهیری حەکیمم
زێدە ب دوو عیللەتان عەلیمم
زایل دکم ئەز قەوی دوو ژانان
دەردێ بەدەنان و دەردێ جانان

* هلینە: لادە * مەلەک: فریشتە *
عەهد: پەیمان * وەشاق: تازەلاو، نۆجوان * تەفتیش: پشکنین * زەقاق: کووچە و کۆڵان * عەلیل: نەساخ، نەخۆش * عیللە: سەبەب، هۆ، سەمەد * دەلیل: شارەزاییکەر * بنمێ: خۆت نیشان دە * صورەت: شکڵ، بیچم، تەرح * طەبیب: بژیشک * حەبیب: خۆشتەوی * مەلەکوار: وەک فریشتە * مەنقووش: نەخشاو * لوقمان: ناوی بژیشک و هۆزانێکی زۆر کەونارایە کە لە قورعانیشدا ناوی هاتووە * قاروورە: شووشەی دەرمانان * حوقە: قوتولکە * نەشتەر: تیخەلەی برین دڕین * کیس: توورەکە * خەبیث: پیس * تەلبیس: خۆگۆڕاوی حیلەباز * بەغەل: پاخل، باوەش و بن کەوش، بن هەنگل * دەنما: دەی نواند * حەکیم: بژیشک * عەجیب: سەیر و سەمەرە * حاضر: لەجێ * نەدیم: هاونشین * غالب: زۆرتر، باقڵ * خەبیر: هایدار * عەلیم: عالم، زانا * زایل دکم: لادەبەم * قەوی: زۆرتر * بەدەن: لەش

وان گۆ تو ژ بۆ مەڕا خەبەردە

دەردێ کو ل جانی بت چ دەردە؟
وێ گۆتی: کو هون مەگەر نەبینن
وی دەردی عەلامەتن نەهینن
ئەو دەردەکی زێدە بێ مەجالە
صیحەت ژ وی دەردیرا مەحالە
دووربت ژوە ئەو گەلێ روالان
ئەو بەرقە د صورەتێ شەپالان
گاڤا ڤەددەت وەکی برووسکە
بێ شوعلە و پێت و بێ چرووسکە
بێ جورحە و قورحە و برینە
ناڤێ لوی دەردی هەر ئەڤینە
ئەمما وە د صۆژتن هناڤان
خونا دلی تێ ژ هەردوو چاڤان
وان گۆتنە وێ کو "خەیرەمەقدەم"
حالەن نەخوەشن ژمە دوو هەمدەم
ئیحسان بکە هەردوویان دەواکە
دەرمان کە ب نەوعەکی تو راکە
هەرچی تو دبێژی ئەم وساکین
هەرچی تو دخوازی ئەم ئەداکین
پیرێ خوە گیهاندە نک مەریضان
وەقتێ فکری دوان عەزیزان
وێ گۆتە ب هەمدەم و دەلیلان
تەنها مە بهێلن و عەلیلان
دا ئەز بکرم ڤی دەردی تەشخیص
پاشێ بکم ئەز دەوایێ تەلخیص
هەڤڕێ هەمی چوونە دەر ژ با وان
پیر ما ب تەنێ دگەل دوو لاوان

* عەلامەتن: نیشانان * مەجال:
دەرفەت، بوار * صیحەت: لەشساخی * بەرق: برووسکە * شەپال: رند، بەدەو، جوان و شۆخ و شەنگ * ڤەددت: دەداتەوە، کەوانە دەکا * شوعلە: گڕ، پێت، بڵێسە * چرووسک: بزووت * جورح: برین * قورحە: کوانی چڵکن * برین: زام * هناڤان: هەناوان، جەرگ و دڵ و سیپەلاکان * "خەیرەمەقدەم": بەخێرهاتی، پێ و قەدەمت بەخێر * حالەن: ئێستێکە * هەمدەم: هەڤاڵ * وسا: ئاوها * ئەدا: جێبەجێ، دان * دەلیل: شارەزاییکەر * تەشخیص: دیاردە * تەلخیص: پوختەکردنەوە * ژباوان: لەکن وان.

ئەڤیندار کفشن

بیماریٚ ب دەردیٚ عیشقیٚ بەدحال
ناگەه فکرین کو چوونە هاڤال
رونیشتی ژ پێشی وانڤە زالەک
قامەت چڤیایی رەنگ هیلالەک
ئاهیستە کەلامەکیٚ دبێژت
دگریتن و هیستران درێژت
گۆتن چ کەسی تو ئەی دلارام
بۆچی دگری وەها ب ناکام
وی گۆ ب سەریٚ ستی یو زینیٚ
مەحضەن ژ وەرا دکم گرینیٚ
مەخصووص ژ نک ستی یو زینان
هاتم ل وە خوەش بکم برینان
ئەنگوشتەریٚ د وە ئەڤانە
ئینانە مە ئەو ژ بۆ نیشانە
هون هەلگرن و بدن نگینان
بەدنام مەکن ستی یو زینان
ئەز قاصید و هوون ژ بۆ مە مەقصوود
هوون من مەکن ئەی موراد مەردوود
ئەڤ موژدە ئەوان دەما کرن گوش
یەکجاری ژ شاهییان نەما هوش
هشیار کو بوون دەمەک نەوەسطان
فیلحال بەزینە پیٚ و دەستان
تەکرار ل دەست و پیٚ و داوان
صەد بوسە ددان ئەوان دوو لاوان

* بیمار: نەخۆش * بەدحالٚ: خراپحالٚ، حالٚ شڕ * ناگەه: لەپڕ * زالٚ: پیرەژن * قامەت: بەژن * چڤیا: کۆمەوەبوو * هیلال: هیڤک، مانگی یەکشەوە * ئاهیستە: بەسپایی، هێدیکا * کەلام: پەیڤ * دلارام: هێورادلی * ناکام: بیٚ مراد * مەحضەن: تەنیا و تەنیا * مەخصووص: نەخوازا * خوەش: چاک * بەدنام: ناوزڕاو * مەردوود: دەرکراو * دەما: وەختیٚ * کرن گوش: بهیستن * شاهی: شادی و کەیف * تەکرار: چەندپاتە * داو: دامێن، داوێن * بوسە: ماچ

داین حەیری ژ ئیشتیاقیٚ
بەردا گرییێ ژ ئیفتراقیٚ
گۆ غەم مەخون ئەی مراد و مەقصوود
مزگین ژ وەڕا ب حەقیٚ مەعبوود
تەوفیق رەفیق بت ژ باری
ئەز دیٚ وە بکم بسیحر کاری
هون جوملە ل عەردەکی جەمابن
هەرچار ب مەقصەدا خوە شابن
نام و نەسەبا خوە هون عەیان کن
سیڕا دلیٚ بۆ مەڕا بەیان کن
دا ئەز ڤەگەڕم ب ڤان نگینان
تەسخیر بکم ستی یو زینان
تەعجیل بکم ژ بۆ ثەوابیٚ
زو بێمەڤە ئەز دگەل جەوابیٚ
تاجدینیٚ نگین ژ دەست دەرانی
دا دەستیٚ عەجوزەیا زەمانی
مەم تیٚ فکری کو بیٚ نگینیٚ
کەنگیٚ دکەتن موراد و ژینیٚ؟
گۆ دایە تو من بدێرە مەعذوور
کیٚ جانی ددست ژ دەست خوە دەستوور
ئەڤ خاتەمە ئیسمە گەر طەلیسمە
من جان ئەوە قالبیٚ مە جیسمە
ئەی دایە تو قاصیدی حەبیبی
بیٚ شوبهە ل دەردیٚ من طەبیبی
صەدقەی سەریٚ ذیلجەمالیٚ زینیٚ
مەستینە ژ دەستیٚ من نگینیٚ

* ئیشتیاق: ئارەزوو * ئیفتیراق: جیایی و دووری * مەعبوود: خودیٚ * تەوفیق: بەمەبەست گەیشتن، تۆفیق * رەفیق: هەڤالٚ * باری: خودیٚ * سیحرکاری: جادووگەری * هون: ئەنگۆ، هنگ * جوملە: هەموو * عەرد: هەرد * جەما: کۆم * شابن: شادبن * عەیان: دیاری، ئاشکەر * تەسخیر: بەردەست * تەعجیل: پەلە، لەز * ثەواب: خێر * جەواب: بەرسڤ، وەرام * مودار: مدارا، گوزەران * بدێرە: بکە * مەعذوور: بەخشراو، مەعاف * دەستوور: مەرەخەسی * قالب: بەدەن، جیسم، لەش * صەدقە: صەدەقە، خێر * ذیلجەمال: ذولجمال: خاوەن جوانی

گاڤا تو دچیڤە ئەی وەفادار
ئەڤ رەنگە ژمن ببێژە دلدار
ئەو شاهە ئەگەرچی ئەز گەدامە
ئەلطافێ شەهەنشەهانە عامە
ئەز بەندە نەلایقێ ویصالم
خورسەندە بصورەتێ خەیالم
راضیمە ژ ئەو قەدەر جەمالێ
من بینتە خەلوەتا خەیالێ
هەرگاه ژ ئاهێ دل بطرست
گەهگاه ژ حالێ من بپرست

* گەدا: پارسەک * ئەلطاف: ئیلتیفات، روحم و دلۆڤانی * شەهەنشەهانە: پادشایانە * عامە: هەمووانییە * بەندە: بەنی، کۆلە، خولام * لایق: شیاو * ویصال: پێک گەین * خورسەند: کەیفخۆش و رازی * صورەت: وێنە * خەلوەت: جێگەی تەنیایی * هەرگاه: هەرگاڤ، هەردەم * ئاه: هەناسەی سارد * طرس: ترس * گەهگاه: جارجار

چاڤ نەهێری

ئەو هەردوو نیهالێ عەرعەرا شەنگ
رونیشتی میثالێ غونچە دلتەنگ
چڤیایی ب فکر و سەر نشێڤی
هەر لەحظە ژ دایەیێ بهێڤی
مەخمووڕێ غەبووقێ بێ نیهایەت
موشتاقێ صەبووحێ بوون ب غایەت
دیتن کو ژ ناگەهی طەبیبە
وێ هاتی ب صوورەتەک عەجیبە
زین و ستییا ژ عیشق مەدهوش
وان دایە کرن رەوان دەراغوش
گۆتن ب خودێ کی ئەی دلارام
ئایا تە کرینە ئەو مەلەک رام
رەملا تە چ گۆ پەری تە زانین؟
یان هەردوو دشووشەیێ تە ئانین؟
تێرا ل مە کون کری سوێدا
ئایا تە نەزانی ئەو کێ لێ دا
وێ گۆ ب سەرێ وەیێ موبارەک
صەد جاری قەسەم دکم نە جارەک
ئەز هاتمە ڤێ دەمێ ژ با وان
ئەمما گونەها م تێ ب لاوان
هەردەم کو ستی یو زین دبێژن
صەد رەنگی سرشکێ خون درێژن
قوربانێ وەبم ب ڤێ کەمالێ
ئەو هەردوو بەشەر ب وێ جەمالێ

* نیهال: نەمام * عەرعەر: دارێکی جوان و راستە * شەنگ: شۆخ * میثال: وەکو * چڤیایی: چەماوە * سەرنشێڤی: سەرداخستوو * لەحظە: دەم، تاو * مەخموور: خومار * غەبوق: شەرابێ کە لەشەودا دەخورێتەوە* صەبوح: شەرابێ کە بەیانی دەیان خواردەوە * بێ نیهایەت: بێ بڕانەوە * بەغایەت: یەکجار زۆر * رەوان: بەپەلە * دەراغوش: لەباوەش * ئایا: ئاخۆ، داخۆ* رام: کەدی، کەوی، حەمایەت * سوێدا: سوەیدا: ناوەندی دل * موبارەک: پیرۆز * قەسەم دکم: سوندێ دخوم * سرشک: رۆندک * کەمال: بێ کەمایەتی

چاوا وە بژارن ئەو دوو ممتاز
زیبەندەیێ وەصلن ئەو سەرئەفراز
وەڵلاهی قەسەم دکم ب باری
ئەو هەردوو دورٍێ د وە بژاری
نابن د چو بەرٍ و بەحر و کانان
نینن وە مەلەک د ئاسمانان
ئەو هەردوو ژ بۆ وەرٍا سزانە
میرزانە ئەگەر وەگەر گەدانە
ئەو دەللە ب دل وە بوویە دەلال
دلدادە ژ پێشقەمان دەمەک لال
زین و ستییان نەمان ژ بۆ هۆش
گاڤا کو ئەوان کر ئەو خەبەر گۆش
ئەلقیصصە ژ کونهێ ماجەرایێ
هشیاری کو دایەیێ ددایێ
ئاگر تە دگۆ گیهاندە نەفتێ
پێت ژێ دچوو ئاسمانێ هەفتێ
عیشق ئاگرە تەن چیایێ طوورە
دل ئەو شەجەرا ب نار و نوورە
میشکاتە قەفەص قەبەس چرایە
جان زەیتە، فتیلە وی خەفایە
دل شووشەیە ئەو چرا د ناڤە
سیرٍ جوزئە دکوللێدا بەلاڤە
بیلکول ژ سەری حەتتا ب ئەقدام
صۆهتن بوی ئاگری دلارام
گۆتن ژمەرا تو دلنەوازی
ئەی دایە ژ بۆ مە چارەسازی

* مومتاز: هەرەباش * زیبەندە: شیاو * سەرئەفراز: سەربڵند * چو: هیچ * بەرٍ: بەژ: وشکانی * بەحر: دەریا، زەریا * کان: کانگە * سزا: شیاو * دەللال: شارەزاکەر * دلدادە: عاشق، دڵبەخشیو * لال: بێ زمان، لاڵەپەتە * کونهی: نووک و بەدورٍاستی رووداو * ماجەرا: رووداو * پێت: بڵێسە * ئاسمانێ هەفتێ: حەوتەمین عاسمان * تەن: لەش * شەجەر: دار * نار: ئاگر * نوور: رووناکی * میشکات: دەلاقە، تاقە * قەفەص: رکە * قەبەس: چرووسک * زەیت: رۆن * فتیلە: پڵیتە * خەفا: نادیار * جوزء: پاژ * کول: گشت * بیلکول "بالکل": بەتێکرٍایی * ئەقدام: کۆی قەدەم، پا، پێ * دلنەواز: دڵ لاوێنەوە * چارەساز: کارپێک هێنەر

دیهقان توی ئەم وەکی نیهالین
ئەزمان تویی ئەم ب خوە د لالین
گەر لحظەیەکی نەکی تو گوفتار
گەر ساعەتەکی نەبی تو غەمخوار
ئەم دێ وەکو خار و خەس هەبا بن
ئەم دێ وەکو بەرگێ بەر هەوابن
ئەی واقیفێ واقیعاتێ دێرین
ئەم غەیرێ تە مەحرەمان نەدێرین
تاجدین دگەل مەمێ تەگۆتی
پەروانەنە پەرٍ ل وان مەصۆتی
ئەو ژی نوهە پر د ئینتیظارن
بەلکی ژ مە زێدەتر نەچارن
رابە هەرٍە زوو ببێژە تاجدین
گەردێ تە ستی بڤێ مەمێ زین
مزگین ژ وەرٍا مە هوون قەبوولن
ئەم ژی ژ وە زێدەتر مەلوولن
عیشقا وە جەلەو ژمە رەڤایە
مانیع ل مە پەردەیا حەیایە
ئەو پەردە ژبۆ وەرا عەدیمە
بێ پەردەیی بۆ وەرٍا قەدیمە
خوازگین و وەسایط و وەسیلە
هەرچی کو ژ با وە بێن جەمیلە
ئەڤرٍەنگە ببێژە وان حەبیبان
مەجمووعێ مەوالی یو خەطیبان
هندەک ژوەرا ببن رەجاچی
هندەک ژ مەرا ببن دوعاچی
بەلکی کربت خودێ موقەددەر
وەصلا مە و وە ببت مویەسسەر

* دیهقان: وەرزێر، باغەوان * نیهال: نەمام * ئەزمان: زمان * غەمخوار: مشورخۆر * خار و خەس: درٍک و داڵ * هەبا: تۆزی زۆر ورد و نەرم * بەرگ: گەڵا، مەبەست خەزەڵە * بەرهەوا: بەربا * واقیف: هایدار * واقیعات: رووداوان * دێرین: لەمێژینە * مەحرەم: هاورٍاز * نەدێرین: نیمانە * پەروانە: پەپوولە، منمنۆک * نوهە: نهۆ، ئێستا * ئینتیظار: چاڤرٍێ، چاوەرٍوان * نەچارن: ناعیلاج و بێچارەن * مەلوول: خەمبار و جارٍز * جەلەو: هەڤسار * رەڤایە: رفاندووە * حەیا: شەرم * عەدیمە: نییە * قەدیم: مێژینە * خوازگین: خوازبێنیکەر* وەسایط: بۆنە و هۆیان * وەسیلە: ئەسباب * جەمیل: پەسند * مەوالی: دۆستان * خەطیب: خوتبەخوێن، قسەبێژ، وتاربێژ * رەجاچی: تکاکار * دوعاچی: نزاگۆ * کربت خودی موقەدەر: خوا لە بەرێوە برٍیاری دابێ * مویەسسەر: پێکهاتوو، بەهاسانی پێکهاتن

خوازگینی

خوەش وەقتە ژ بۆ عەلیلێ موشتاق
خاصما کو ژ بو قەبیلێ عوششاق
دەرمانەکی صیحەت و شیفایێ
مزگین و بەشارەتا وەفایێ
ناگەهـ بگەهیتە وان ژ دوڕدان
ئازاد بکەت ئەوان ژ دەردان
ئەودایە ژ رەنگ ئەرەسطەطالیس
سەر تا ب قەدەم لیباسێ تەلبیس
دیسان کەتە صورەتێ طەبیبان
حاضر خوە گەیاندە نک حەبیبان
ئەو موژدە وەکی مە گۆتی گۆتن
ئەو صۆتی وەکی نەصۆتی صۆتن
ئەمما ب وی ئاگری وەگەش بوون
تە دگۆ قە نەخوەش نەبوون دخوەش بوون
گۆیا کو ئەوان ژ دەست فەلاطوون
خوارن ب یەقین دەوا و مەعجوون
رابوونەڤە چوونە نک هەڤالان
چەندەک ژ مەحاریم و روالان
ئاگاهی کرن ژ ماجەرایی
رابوون ب تەعەصوب و تەبایی
گاڤا کو ئەوان بهیست مزگین
هایدان بتەبایی خەلق و خواگین

* عەلیل: نەخۆش * موشتاق: بەهێڤی * خاصما: نەخوازە، بەتایبەتی * قەبیل: کۆمەڵ، بەرە * عوششاق: ئەڤینداران * صیحەت: ساغی، شیفا، مەفا * بەشارەت: مژدە * ناگەهـ: ژنشکاڤ * ئازاد: ئازا، رزگار * ئەرەسطەطالیس: ئەرەسطۆ، عارەسو: پیتۆڵی بەناوبانگی یۆنانی * تەلبیس: نەڕاست و فێڵاوی* حاضر: دەستبەجێ * قە: هەرگیز * خۆش: ساغ، دڵشاد * مەعجوون: دەرمانی تێک هەڵشێلدراو، ماجووم * مەحاریم: کۆی مەحرەم: هاوڕاز * ماجەرا: سەرگوروشتە * تەعەصوب: لاگیریکردنی توند و تۆخ * تەبایی: ئاشتی و هاوتایی * هایدان: خەبەریان دا * ب تەبایی: بە تێکڕایی * عولەما: زانایان * عادل: کەسێ کە بۆ شایەتی دەشێ * ئومەرا: ئەمیران * جاهیل: نەخۆندی * جاهیل: جحێڵ، لاو

هندەک عولەما و هن د عادل
هندەک ئومەرا و هن د جاهل
رابوونە ڤە جوملە چوونە نک میر
ئەڤ رەنگە کرن قەضییە تەقریر
کەی والییێ مولک و مال و میللەت
وەی حامییێ داد و دین و دەولەت
تو سایەیێ لوطفێ کردگاری
ئیرۆ ل مە شاهـ و خوندکاری
شاهی نەظەرا تە کیمیایە
ماهی ئەثەرا تە پڕ ضیایە
هەرچی تە ڤەخۆندی ئەڤ عەزیزە
هەرچی تە نەخۆندی بێ تەمیزە
هەرچی تە کرە چراغ و گەش کر
گەر حال خەرابە ژی تە خوەش کر
تاجدین ئەگەر چی میرزایە
نیسبەت ب تە بەندەیە گەدایە
هاتن کو بکن ژ دل دوعایێ
فیلجوملە دکن ژ تە رەجایێ
تاجدین ستییێ ژ تە دخوازت
ئەو قول ب چەراغییێ د نازت
ئەوبەندەیە وی بگێڕە ئازاد
زیبەندەیە وی بدێرە داماد
میر گۆ کو هەچی وەدیتی لایق
ئەلبەتتە ژ بۆ مەرایە فایق
هەرچی کو وەکیلە بێت و روونت
مەولا کییە؟ خوطبەیێ بخوونت

* قەضییە: مەسەلە * تەقریر: باس، بەیان * کەی: کەهۆی * والی: خاوەن * حامی: پارێزەر * داد: عەدالەت * سایە: سێبەر * لوطف: چاکە و دلۆڤانی * کردگار: خودێ * نەظەر: تەماشا * کیمیا: مس بەزێڕکەر * ئەثەر: شوێن کردەوە * ضیا: رۆشنی * ڤەخۆندن: بەسەر کردنەوە * عەزیز: بەڕێز و قەدر * تەمیز: فەرق و جودایی * بەندە: بەنی، کۆلە * گەدا: پارسەک * هاتن: هاتووین * رەجا: تکا * چەراغی: خزمایەتی لە ژنەوە* دنازت: شانازی دەکا * قول: کۆلە، کۆیلە، بەنی* وەکیل: بریکار * مەولا: مەلا * خوطبە: وتار بۆ مارەبڕانە * عەقد: گرێدان، مارەکردن * ئیجاب: بەجێ

عەقدا ستییێ مە کر ل تاجدین
ئیجابە ئەڤە قەبوولە ئامین
فیلحال "چەکۆ" بەزی یو پییێ میر
تەقبیل کر و قەبوولێ تەقریر
مەجمووعێ مەلا و شێخ و میران
ئاغا و ئەکابیر و فەقیران
ڤێکرا ب دەڤێ خوە وان ثەنا کر
تێکدا ب دلێ خوە وان دووعا کر
میر گۆ بقوتن دەف و رەبابان
بینن هەمی شەربەت و شەرابان
دا بەزمەکە شادیمانە دانین
ئیرۆهە کو صوبحە ئەم نزانین
دێ شبهەتی ڤێ دەمێ دخوەش بین
یا دێ بمرین وەیا نەخۆش بین؟
حوبلایە لەیالی ئەی مەوالی
کانێ چ دەزێن عەلەتتەوالی؟
ئەڤ شیوەن و شاهی تەوئەمانن
ئەڤ چەرخ و فەلەک دبێ ئەمانن
گەهـ نوور نومانە گاهـ مەظلەم
گەهـ سورنومانە گاهـ ماتەم
گاڤا کو دبینی وەقتێ عوشرەت
دافەوت نەکی زەمانێ فورصەت
لەوڕا کو زەمان میثالێ شیرە
نابێژیتن ئەڤ مەلایە میرە
ئیرۆهە ژ بۆ رەضاییێ تاجدین
من ژی ژ خوە عەد بکن ب خوازگین

* قەبوول: قبووڵ * بەزی: غاری دا * تەقبیل: ماچ * مەجمووع: جڤات * ئەکابیر: گرە گرە * فەقیر: هەژار * ثەنا: پەسندان * دوعا: نزا * بقوتن: بکوتن * بەزم: هەنگ * شادیمانە: بەخۆشی * صوبح: بەیانی * حوبلا: زکپڕ * لەیالی: شەوان * مەوالی: دۆستان * عەلەتتەوالی "على التوالي": بەشوێن یەکتردا، لە دووهەڤ * شیوەن: شین * شاهی: داوەت، شایی * تەوئەم: جمک، دووانە * چەرخ: خول، زەمان * بێ ئەمان: بێ دەرەتان * گەهـ: جار * نورنوما: رووناکیدەر * مەظلەم: جێ تاریکی * سوور: بەزم و ئاهەنگ * ماتەم: ئازیەتباری * عوشرەت: خۆش رابواردن * فورصەت: دەرفەت * فەوت نەکی: لەدەست نەدەی * میثال: وەکو * رەضا: رازیبوون * عەد: حیساب * غولام: خزمەتکار، خولام * فەنا بوو: لەناو چوو

ئەڤ چەندە زەمانە ئەو غولامە
دایم د غولامییێ تەمامە
ئەو هندە دخزمەتا مەدا بوو
عومرێ وی د بەر مەدا فەنابوو
شەرطە د شەریعەتا وەفاییێ
ئەم ژی ژویرا بخون جەفایی
ئیرۆهە د خزمەتا وی رابین
بیذذات د خذمەتا ویدا بین
میرێ وەهە کێ بتن کوجانی
شاباش نەدتێ ب شادمانی
گەر من هەبتن هەزار و یەک سەر
وان جوملە ب رۆژەکی ب دەفتەر
گەر ئەز نەکرم فیدا ب جارەک
میرینی ل من نەبت موبارەک
تاجدین کو د خذمەتا ئەمیر بوو
چەشناوی ددەست و چاشنی گیر بوو
ئەلقیصصە ب شەوکەتا خوە ئەو میر
رابو ب خوە بوویە چاشنی گیر
کێشا وی ب مەجلیسا خوە خوانەک
گۆیا کرە فەرش ئاسمانەک
قورصێ مەهـ و میهرێ ئاسمانی
ئانین تەد گۆ جاییێ نانی
ئەڤ لەنگەرییێد زیڤ و زێڕین
شبهەت فەلەکێد ژۆر و ژێرین
هەر صەحنێ مەزن میثالێ بورجەک
سەرپۆشێ ل سەر ژڕەنگێ دورجەک

* شەریعەت: رێوشوێن * جەفا: زەحمەت * بیذذات "بالذات": هەر خودێ خۆ * فیدا: گۆری، قوربان * میرێنی: میرایەتی، سەرداری * موبارەک: پیرۆز * چەشن، چاشنی: لای شا و خان و گەورە پیاوان کەسێک کە زۆر نۆکەرێکی باوەڕ پێکراوە لەو خواردنەی دێتە دیوان لە هەریەکی کەمێک دەچێژێ نەوەک دەرمانی خراپی تێ کرابێ، بەو کابرایە دەڵێن چاشنیگیر و بەو کەوچکەی پێیەتی دەڵێن چەشنی... چاشنی چەشن: چاشنی: چێژە * شەوکەت: شکۆ * مەجلیس: کۆڕ * خوان: سفرە * فەرش: رایەخ * قورص: کولێرە * مەهـ: هیڤ * میهر: خۆر * بەجایی: لە باتی، لە بری * لەنگەری: قاپی قووڵ و گوشاد * صەحن: صەحەند، قاپی شیو تێکردنێ * بورج: قۆنگرەی قەڵا * دورج: صندووق * تەبسی: ئامانی زەلامی لالێو هەڵگەڕاوە * کاسە: زەرک * کاسە ئێد فەغفوور: زەرکن چینی * ئەختەر: ئەستێرە * ضیاء: رووناکی

هەر تەبسی یو کاسەێد فەغفوور
یەک ئەختەری پڕ ضیایێ پڕ نوور
جەدی و حەمەلێد ئاسمانی
بریان و کەبابێ میهمانی
هەر کاسە و تەبسییەک یەک ئەنبار
سەرشار شەبیهێ نەفسێ ئەممار
ئەنواعێ طەعام چەرپ و شیرین
ئەلوانێ غەذا و نوقلێ رەنگین
ڤان مەشرەبە و ئەیاغێ چینی
دەوران دکرن ب نازەنینی
سەییارە صیفەت ب گەشت و سەیران
هەرچی کو ددی دمایە حەیران
نارنج و تورنج و نار و لیمۆ
نەوباوەیێ شاخساریێ مینۆ
فانیذ و نەبات و قەند و شەککەر
ماوەرد و زەباد و میسک و عەنبەر
هندان دکرن مەعیددە غاذە
هندان دکرن دیماغ تازە
مەجمەر گەڕییان ب عود و عەنبەر
بون جوملە مەشامێ جان موعەططەر
رامیشگەر و خوەش نەوا و خوەش دەنگ
شایستە و خوەش قوماش و خوەش رەنگ
هەڤدەنگ هنەک ب صەوتێ سازان
هەڤ سەنگ هنەک ب فەخر و نازان
مەغنا و کەمانچە عود و طەنبوور
چەنگ و دەف و صورنای و سەنتوور

* جەدی: کارژیلە * حەمەل: بەرخ * بریان: کەباب، بریانی * ئەنبار: عەنبار * سەرشار: تژە، پڕ * نەفسی ئەممار: نەوسی فەرماندەر بە خراپی * خوا لە قورعاندا فەرموویە: "نەوس زۆر فەرمانی خرابە دەدا، مەگین خوا روحمی پێ کربێ" * طەعام: خواردن * چەرب: چەور، دهون * غەذا: بژیو، خواردن * نوقل: شەکرۆکە و مێوژ و گوێز و چڵە * نوقل: مەزەی مەی * مەشرەبە: شەربە * ئەیاغ: کاسکێ شەراب پێ ڤەخواردنێ * دەوران: سووڕدان * سەییارە: گەڕیدە، ئەسێرەی گەڕۆک * نار: هەنار * نەوباوە: نۆبەرە * شاخسار: سەرلق * مینو: بەهەشت * فانیذ: هەڵوای لەشەکر و رۆن و بادام و هەویر * فانیژ: شەکری سپی * نەبات: قەندی قامیشی شەکر * قەند: شەکری تۆڵاکراو * ماوەرد: گوڵاو * زەباد: بۆن خۆشێکە لە جۆرێ پشیلەی کێوی دەگرن * میسک: بۆن خۆشێکە لە ناوکی جۆرێ مامز دەست دەکەوێ * عەنبەر: بۆن خۆشێکە لە ورگی جۆرە ماسییەکدا پەیدا دەبێ * مەعیددە: عور، ئاشک، ورگ * غاذە: خواردن دان * دیماغ: مەژی، مێشک * مەجمەر: مەنقەلی، ئاگردان * عود: دارێکی بۆن خۆشە کە دەسووتێنرا * مەشام: بۆنگە * موعەططەر: بۆن خۆش * رامیشگەر: بەزمگێڕ * خوەشنەوا: دەنگخۆش * شایستە: لەبار و شیاو * خوەش قوماش: جل جوان، لەبار * صەوت: دەنگ * هەڤ سەنگ: هاوکێش * فەخر: خۆهەڵکێشان * مەغنا: گۆرانی، ستران * کەمانچە و عود و طەنبوور و چەنگ و دەف و صورنا و سەنتور: هەریەک لەو حەوتانە ناوی ئامرازێکی مۆسیقا و بەزم سازدانن * عوششاق، نەوا، عیراقی، ئەوج: هەر چوار ناوی هەوا و ئاهەنگی جیاجیان * زەوج: جووت

عوششاق و نەوا عیراقی یو ئەوج
ڤێکرا دکرن ب راستی زەوج
ئاوازەیێ شوعبە و مەقامات
بێ پەردە ب موعجیز و کەرامات
ظاهیر کو دبوون ژ نایێ گەردان
غارەتگەرێ عەقل و دین و ئیمان
ساقی شەوشین ب ئابێ ئەنگوور
موطریب هەرشین ب صەیتێ سەنتوور
قەووال و موغەننی و غەزەلخوان
مەخموور و سیاه مەست و سەکران
ئەلقیصصە ل رەغمێ سەبعی شەدداد
دانین وی رەسمی عورس بنیاد
خەططاطێ فەلەک ژ دەست قەلەم کەت
جەللاد دکر کو وی قەلەم کەت
... ناهید عەردێ دا ددا چەنگ
مەه چو ڤەشری د بورجێ خەرچەنگ
کەیوان د دەلوێدا نیهان بوو
بەرجیس د حوتێ بێ نیشان بوو
دونیا هەمی بوویە عەیش و عوشرەت
زالا فەلەکێ ژ کەرب و حەسرەت
چو ژ دەست نەدهات و مایە عاجز
ناچار عەجووزە بوویە کادز

* شوعبە و مەقامات: دو جۆرە هەوا و ئاهەنگن * بێ پەردە: بە ئاشکرا * موعجیز: موجیزات * کەرامات: کاری سەیری شێخان * نای: بلوور، بلوێر * گەردان: گەڕیدە * غارەتگەر: تاڵانکەر * شەوشین: تێک چوون، شێوان * ئای ئەنگور: ئاوی ترێ: شەراب * موطریب: مۆسیقاژەن * هەرشین: لەبەر یەک بڵاوبوون، داپڵۆخان * صەیت: دەنگ * قەووال، موغەننی، غەزەل خوان: هەرسێک بەواتا سترانبێژن * مەخموور: مەست * سیاه مەست: زۆر سەرخۆش * سەکران: مەست * ل رەغمی: لە ڕقی، بە ئینکەبەری * سەبعی شەدداد: حەوتی زۆر خاوەن توند و تیژی، مەبەست حەوت عاسمانە * رەسم: دام و دەستوور * عورس: زەماوەند * بنیاد: خیم، هیم، بناغە * خەططاط: خەت لێدەر، نڤیسار * قەلەم: قەڵەم * قەلەم: پەڕاندن * ناهید: هەسارەی زوهرە * خەرچەرنگ: کیفژال، قرژانگ * کەیوان: هەسارەی زوحەل * دەلۆ: دۆڵچە: برجێک لە عاسمانە بەو ناوەیە * بەرجیس: ئەستێرەی موشتەری * حوت: ماسییەکی زەبەلاحە، بورجێک لە عاسمانە بەو ناوەیە * عەیش و عوشرەت: خۆشی و خۆشگوزەرانی * کەرب: نارەحەتی * حەسرەت: ئێرەیی و داخ * عەجوزە: پیرێژن * کادز: دزی کا: "کاکێشانی عاسمان بە کرمانجی کادزی پێ دەڵێن" * عاجز: داماو

شەیخوخەیێ چەرخێ رەنگ سەماوی
رەهوار سیماع کر رەهاوی
عالەم هەمی بوویە عوشرەت ئاباد
شەهری بەدەوی عەبید و ئازاد
موستەغرەقێ نیعمەت و طەرەب بوون
موستەجمەعێ شاهی و لوعەب بوون
رابووڤە کو خوان ژبەر خەواصان
ساقی گەڕییان جام و کاسان
میر خۆندنە پێش مەمۆ و تاجدین
گۆ چەرخە ل من مەمۆ تو شوشبین
ئەو هەردوو کرن تەمامی مەلبووس
رابوون ب ئەدەب ئەتەک کرن بووس
رۆنشتن و پێکڤە وان ڤەخوارن
ئەڤ رۆژێ ب یەکڤە رابوارن

* شەیخوخە: پیری * چەرخ: عاسمان * رەنگ سەماوی: کەوەڕەنگ، عابی رەنگ * رەهوار: خۆشڕۆ * سیماع کر: بیستی * رەهاوی: هەوایەکی مۆسیقی لەمێژینەیە * عوشرەت ئاباد: خۆشیاوا، شادیاوا * شەهری: باژێڕی * بەدەوی: چۆڵ پەرست * عەبید: کۆلە * ئازاد: ئازا، بەرانبەری کۆیلە * موستەغرەق: نقوم بووگ * نیعمەت: بەهرە و خۆشی و رۆزی * موستەجمەع: جڤاتگە * شاهی: خۆشی * لوعەب: کۆی لەعب ... گەمە و گاڵتە. خەواص: تایبەتییەکان * چەرخە: کێشک و پاسداری * شوشبین: برازاڤا * مەلبووس: جل لەبەرکراو * ئەتەک: داوێنی کەوا

شاهی و گۆڤەند

وەقتێ وەکو نەوعەروسێ خورشید
نەهقوببە میثالێ جامێ جەمشید
فیلجوملە کرن روخ موجەللا
گۆیا کو کرن ب زەر موطەللا
مەششاطە و دایە و پەرستار
عیشقێ کری جوملە گەرمە بازار
چون زەین بکن ستی یو زینان
نازندە کن دوو نازەنینان
ئەووەل فکرین د زولف و خالان
دیتن کو دلان دبن بتالان
گاڤا فکرین د قەوسێ ئەبرو
بون شبهەتێ وەسمە ژێ سیەهرو
فکرینە روخێد وان د تازە
شەرمەندە دبوون ب جایێ غازە
قادر نەدبوون ژ سورمەیێ رەش
ئاهوی خوتەن بکن موشووەش
سەر تا ب قەدەم ژ رەنگێ شانە
صەد سەعی کرن ژ بۆ بەهانە
مەحضا ژ دوو ئاهوان یەک ئاهوو
وان سەهـ نەکرن حەتا سەرەک موو
ئیللا سەری موویەکی میان بوو
ئەو ژی ب مەثەل نەتەن نەجان بوو
قەطعا ژ مەخافەتا شکەستن
قەط لێ کەمەرەک نەهاتە بەستن

* نەوعەروس: تازەبووک * نەهقوببە: نۆ گونبەز، مەبەست نۆ عاسمانە * روخ: دێم * موجەللا: مشتومالٚ * موطەللا: رووکێش، تێ هەڵسواو * مەششاطە: شانەکەر، شەکەر * دایە: تایەن * پەرستار: ژنی خزمەتکار * زەین بکن: بڕازێننەوە * نازندە: بەناز * قەوس: کەوان * وەسمە: دەرمانی برۆ رەنگکردنە * سیەهڕوو: رووڕەش * تازە: جوان * شەرمەندە: خەجاڵەت، فهێدکار، فەدیکار * بەجایی: لەباتی * غازە: سووراوی کوڵمە سوورکردن * سورمە: کل * خوتەن: تورکوستانی چین * موشەووەش: پەرێشان، لێک بڵاو * ژڕەنگی: لە گوێرەی، هەروەک * سەعی: تەقالا، هەوڵ * ئاهو: مامز * ئاهو: عەیب و کەمایەسی * سەهـ: سەح: هەست * حەتا: تەنانەت * سەرەک موو: سەری موویەک * ئیللا: مەگین * میان: ناوقەد، کەمبەر * مەخافەت: ترس * شکەستن: شکان، شکیان * قەط: بەهیچ جۆر * کەمەر: پشتێن

کەس دل نەددا چو لێ ببینت
بەلکی کو ژ نازکی شکینت
ما دەست ددا؟ کو دەست و پەنجە
حەننا بکەتن ب رەنگێ رەنجە
نەقشێ کو خودێ کری موخەییەر
کی قادرە وی بکەت موغەییەر
ئاخر گەڕییان ژ رەنگێ مەئیووس
ئەو مان و حەنا و رەنگ و پابووس
زینەت ژ قەدێد وان حەبیبان
بەخشینە زەمین طیلا و شیبان
فەرخوندە کرن ب فەرقێ ئەفسەر
تابەندە کرن ب تاجێ گەوهەر
سەر لەوحەیێ صەفحەیێ موصەننەع
زیبندە ب زیوەرێ مورەصصەع
پیرایە ژ رەونەقا جەمالێ
بو هالە ل خەرمەنا هیلالێ
ئەلماس و زومەڕەد و مراری
خال و خەط و طوڕەیێ د طاری
مانەندێ کیتابێ شاعیرانە
مەوضووع ب وەضعێ خانە خانە
ئەڤ رەونەقێ عارضی یو ذاتی
بو نوسخەیێ سیحر و موعجیزاتی
ئەبیات ب جەمعێ بوونە دیوان
ئایات ب صونعێ بوونە قورئان
ئەو صەنعەتێ ئوستادی موطلەق
هەرچی کو ددی دگۆ هوەلحەق

* حەننا: خەنە * رەنجە: ئازار * موخەییەر: هەڵبژاردە * قادر: توانا * موغەییەر: گۆڕدراو * مەئیوس: بێ هێڤی، ناهومێد * پابوس: ماچی پێ، پێ راموس * قەد: بەژن * طیلا: شەرابی رەشی زۆر توند * شیبان: شێواوی لەبەر مەستی * فەرخوندە: پیرۆز * فەرق: سەر، تۆقەسەر * ئەفسەر: تانج * تابەندە: تیشکدەر * سەرلەوحە: سەر رووی لاپەڕی، رووکاری لاپەڕی * موصەننەع: دروستکراو * زیوەر: زەنبەر، خشڵ * مورەصصەع: گەوهەربەند * پیرایە: رازانەوە * رەونەق: جوانی * هالە: خەرمانەی مانگ، سەیوانا دۆرا هەیڤێ * هیلال: هیڤک، مانگیلە، مانگی یەک شەوە * ئەڵماس: بەردێکی زۆر بەقیمەتە * زومەڕڕەد: گەوهەرێکە * مراری: مرواری * خال: نیشان * خەط: مووی نەرم و جوانی دێم * طوڕڕە: مەبەست کەزی و بسکە * طاری: رەش و تاریک رەنگ * مانەند: وەک * کیتاب: کتێب، پەڕتووک * شاعیر: بوێژ، هەستیار * مەوضووع: داندراو * وەضع: بار و چۆنیەتی * خانەخانە: چاوە چاوە * رەونەق: صافی و تورتی و شەقی * عارض: لاجانگ * عارضی: هاتگ * ذاتی: خۆیی * نوسخە: لەبەر نووسراوە * سیحر: جادوو * موعجیزات: کردەی بێ وێنەی پێغەمبەران * ئەبیات: کۆی بەیت: تاک هەڵبەست، مالک * جەمع: کۆم * دیوان: دەفتەری شیعران * ئایات: کۆی ئایەت: نیشانە، پاژێکی کەم لە قورعان * صونع: چێکری * صەنعەت: چێکرن * ئوستادی موطلەق: خودێ * هوەلحەق "هو الحق": ئەو راستە

تەزیین کو بوو تەمام ل بووکان
ئاین کەتە چارسو و سووکان
ئەنواعێ تەجەممول و مەلابیس
ئەلوانێ جەواهیر و نەفایس
صەد جاریە و و دووصەد بەنی چوون
زەربەفت لیباس و زەربەنی چوون
ناقە ب قەطار و دوڕ ب قەنطار
یاقووت ب بار و زەر ب خەروار
خاریج ژ تەعەددودا حیسابان
خاریق ژ تەقەییودا کیتابان
نەدهاتە تەعەققول ئەڤ جیهازە
نەدبوون موتەحەممیل ئەو جەمازە
ڤێ دەبدەبەیێ وە کرنە شایق
بو زەلزەلە راکرن خەلایق
شەهری ژ موذەککەر و موئەننەث
فیلجوملە موزەییەن و مولەببەس
تەشبیهـ ب بەحرێ پر تەمەووج
جونبوش دکرن غەرەض تەفەڕوج
ناگەه گەڕییا ب جودێ مەفتووح
دەرگاهێ کەرەم ل کەشتییا نووح
یەعنی کو عەماری یا ستی تێ
قەصرا پەرییان ب راستی تێ
هەر تەختە ژ عودێ سەندەرووسی
تەختەک خەتەبەندی ئابەنووسی
عەرشەک ژ جەواهیران مورەصصەع
بەلقیس جەلیس و لێ مورەببەع

* تەزیین: رازانەوە * ئاین: چراخانی و جوان کردنی شار * چارسو: راستە بازاڕ * سووک: بازار * تەجەممول: جوانبوون * مەلابیس: جلکان * ئەلوان: رەنگان * نەفایس: تشتێن هێژا * جاریە: کارەکەر، کەنیز * بەنی: کۆلە، خولام * زەربەفت: بەزێڕ چنراو * زەڕبەنی: رایەڵ زێڕ * ناقە: دەڤا مێ، وشتری مێچکە * قەطار: جەلە، ریزک * دوڕ: مراری گر * قەنطار: پێوانەی پڕی پێستی گا * خەروار: کێشانەی بەرانبەر بە سێصەد کیلۆ * خاریج: بەدەر * تەعەددود: بژارتن، حیساب، ژمارە * خارق: پێچەوانە * تەقەییود: بەستن، مەبەست خستنە ناو نووسینە * تەعەققول: بەر ئاوەز * جیهاز: جیاز، گیازی بووکان * موتەحەممیل: تاقەتی هەڵگرتنێ * جەمازە: وشتری بە هەیکەل و خۆشڕۆ * دەبدەبە: زرم و کوت، بە شان و شکۆ * شایق: بە ئارەزوو، بەکەیف * زەلزەلە: بولەرزە * خەلایق: حەشامات * تەمەووج: پێلدان * جونبوش: بزووتن * غەرەض: مەبەست * تەفەڕوج: سەیران * جود: دلاوایی * جودی: چیای جودی کە لە بۆتانە * مەفتوح: ڤەکری * دەرگاه: دەری، دەرکە * کەرەم: بەخشین * کەشتی: گەمی * نوح: پێغەمبەرێک بوو زۆر ژیا * عەماری: کەژاوە * قەصر: کۆشک * تەختە: دەپ * عود: دار * سەندەروس: ئەو دارەیە کارەبی لێ دەگرن * خەتە: پەروازە، پەراوێز * ئابنووس: دارێکی رەش و زۆر بەنرخە * عەرش: تەخت * مورەصصەع: جەواهیربەند * بەلقیس: ژنی عەزرەتی سلێمان * جەلیس: دانیشتوو * مورەببەع: چوارگۆشە، چوار مێردەکی

دەست بەستی ل پێشڤە پیشەکاران
زەڕینکەمەر و گوهەر گوهاران
صەد ئاصەفێ بەرخی یا وەکی با
حەممالی دکر ب عەرشێ دل شا
هەل گرتنە سەرسەرێ خوە ئەو مەهد
دەست دەست درەڤاند ژ هەڤ ب صەد جەهد
ئەو تەختێ رەوان وەکی گەمی بوو
بەحرا کو ب سەرکەت ئادەمی بوو
بەحرەک ژ هەوا کو بێتە جۆشێ
ناچار ژ دل دکەت خرۆشێ
خەلقی جیهێ جوملە عاشقانە
پەروانە و شەمع دەر میانە
صۆفی یو مەلا فەقیر و پاشا
ڤێکرا ل تەفەڕوج و تەماشا
خەلقی کو ژ دەست غەمان ب فەریاد
فەردەک قە نەما نەبوویی دلشاد
هەر بەردەرەکی شەماطەیەک لێ
هەر مەجمەعەکی تەماشەیەک لێ
تە دگۆ کو عەروس عەینێ جانە
لەوبوونە ب دل ل پەی رەوانە
سازان مری حەی کرن وەکی صوور
کووس و دەف و کەڕەنا و ناقوور
شاباش و صەدا و گازەگازان
گوهدار غەنی کرن ژ سازان
ڤێکرا کو صەدا ژوان ب دەرکەت
قەصرا فەلەکێ صەدا ب سەرکەت

* ئاصەفی بەرخیا: وەزیری عەزرەتی سلێمان * حەممالی: بارهەڵگری * دلشا: دڵخۆش * مەهد: دەرگوش، بێشکە * جەهد: کۆشش * تەختی رەوان: تەختی ماقولان کە بەچوار دەست رادەگوێزرا * هەوا: ئەڤین * شەمع: مۆم * میانە: ناوەند * فەرد: تاک * شەماطە: کۆمەڵی جیاجیا و تێکەڵ * مەجمەع: کۆڕ، کۆمگا * تەماشە: سەیران * ل پەی: لەدوای * رەوانە: بەڕێوە چوون * رەوان: رح، گیان * مری: مردوو * حەی: زیندوو * صور: کەڵە شاخەکەی ئیسرافیل کە تێی دەتوڕێنێ و مردوو زیندوو دەبنەوە، باسی لە قورعاندا هەیە * کوس: دەهۆڵ * دەف: عەرەبانە * کەڕەنا: قەرەنەی * ناقوور: شەیپوور * غەنی: بێ نیاز * صەدا: دەنگ و ئاواز

ئەڤ عەیش و نیشاطێ شادمانی
نادیدە ب دیدەیان زەمانی
فولکا فەلەکا مەلەک دناڤێ
مەوجان کو رەڤا دوەقت و گاڤێ
ئەڤ طەنطەنە و شیعار و ئایین
چون لەحظەیەکی گیهانە تاجدین
تاجدین ب خوە بویە پادشاهەک
مەم ژی ل طەنشتی شبهێ ماهەک
رونیشتی ل شەهنشینێ عالی
جەمعەک ژ ئەکابیران حەوالی
رابون ل تەفەڕوجێ ڤەوەسطان
وان جوملە طەبەق د هەردوو دەستان
مانەندێ طیباقێ ئاسمانی
یاقووت و زموڕەدێ دکانی
ریهتن طەبەقێ دوڕێ نیثارێ
ژوردا ل عەماری یا نیگارێ
ئەمما طەبەقێ د وان هەمی پوڕ
زێڕ و وەریق و جەواهیر و دوڕ
یەغما کەری گەنجێ بوونە ماشا
خێزان هەمی بوونە میر و پاشا
صەد جاری ل هێڤی یا حەریصان
خاریج ژ جڤاندنا خەسیسان
فاضل ژ کەرامەتا کەریمان
زاید ژ خودانی یا لە ئیمان
خێزان و گەدا، وەبوونە مونعیم
موفلیس بویە ژن پەرست و موغلیم

* عەیش و نیشاط: خۆشی و گەشی * نادیدە: نەدیتراو * دیدە: چاڤ * زەمان: زەمانە، دنیا * فولک: گەمی * فەلەک: عاسمان * مەلەک: فریشتە * مەوج: پێل * رەڤا: رفاندن * طەنطەنە: شکۆ و جەلال * شیعار: درۆشم و بانگ کردن * ئاین: دام و دەستوور * لەحظە: یەک دەم، چاوترووکانێک * شەهنشین: شانشین، جێی ماقولان لە دیوەخانی * عالی: بڵند * جەمع: کۆمەڵ * ئەکابیر: گەرەگرە * حوالی: دەورە * جوملە: هەمی * طەبەق: سینی و یالتەبەق * طیباق: توێ لەسەر توێ * نیثار: زێڕوەشانی بووک * عەماری: کەژاوە * وەریق (وەرەق): پارە، پوول، پارەی زیو * یەغما: تالان * گەنج: خەزنە * ماشا: چۆنیان بویستایە * خێزان: هەژار، نەدار * حەریص: دڵبژۆک، چاوچنۆک * خاریج: بەدەر * چڤاندن: کۆکردنەوە * خەسیس: چکۆس، چکود، رژد، چرووک * کەرامەت: رێز و حورمەت، بەخشین * کەریم: دلاوا، بەخشەندە * لەئیم: ناکەس بەچە و بێ ئاکار * مونعیم: خاوەن ماڵ و رۆزی * موفلیس: بێ پارە، نەدار * ژن پەرست: تۆلاز * موغلیم: مناڵ دۆست

خێزان و گەدا غەنی یو زەنگین
شادان و حەزین و شا و غەمگین
ئێدی نەدبون ژ هەڤ موشەخخەص
تە دگۆ هەمی میرەکن مورەخخەص
تێکدا د موناسب و مووافیق
ڤێکرا د موصافیح و موعانیق
حاصل کو ژ مەقصەدا سەرامەست
بون ئەو دەر و بان و ئەو سەرا مەست
هن مەست و هنەک دکر دەبەنگی
خوانندە و بەذلەگۆ و چەنگی
هەر بەنگی یو سەرخۆشێ د بۆتان
تێک هاتنە چەرخ و باز و لۆتان
بێریتە سەما و ساز و گۆڤەند
شیرین و شەکەرلەب و شەکەرخەند
عەذرا و روال و بیکر و موردان
حور و مەلەک و پەری یو ویلدان
گول پیرەهەن و سەمەن قەبایان
شەککەر دەهەنان و قەندخایان
زەررین کەمەران و کەج کولاهان
طەلعەت قەمەران و خەط سیاهان
سیمین بەدەن و سەمەن عوذاران
سێڤین ذەقەن و مەمک هەناران
ئەڤ مووی میان و مارگیسو
ئەڤ چاردەساله چار ئەبرو
موردان و موراهیق و موجەڕەد
لاوی وە کو خەط وەکی زومەڕەد

* غەنی: بێ نیاز * زەنگین: دەوڵەمەند * شادان: بەکەیف * حەزین: دل ب کول * شا: شاد، دڵخۆش * موشەخخەص: دیاری * مورەخخەص: دەستوور پێدراو * موناسب: شیاو * مووافیق: وەکەهەو * موصافیح: دەست لەناو دەست * موعانیق: دەست و گەردن * سەرامەست: سەرانی سەرخۆش * دەبەنگ: گێل و حۆل * خوانندە: ستران بێژ * بەذلەگۆ: قسەخۆش * چەنگی: چەنگ ژەن * بەنگی: حەشیشەکێش * چەرخ: سووڕدان * لۆت: باز، هەڵبەزین * بێریتە: جۆرێ داوەتە، داوەتا فەقێیانیشی پێ دەڵێن * سەما: هەڵپەڕکێ * گۆڤەند: زەماوەند * شەکەرلەب: شەکرلێو * شەکەرخەند: کەن وەک شەکر * عەذرا: کەچ * روال: کوڕی تازەلاو * بیکر: کیژی شوونەکردوو * مورد: کوڕی دمرووت * ویلدان: کوڕە بێ مووەکانی بەهەشت * پیرەهەن: کراس * سەمەن: یاسەمەنە * قەبا: کەوا * دەهەن: دەڤ، زار * قەندخا: قەندکرۆژ * زەڕینکەمەر: کەمبەرەزێڕ * سەمەن عوزار: لاجانگ زێوین * سێڤین: وەک سێو * ذەقەن: چەناگە * میان: ناوقەد * گیسو: کەزی * چار ئەبرۆ: تازەلاوێ کە تازە خەتی سمێڵی داوە * مورد: کوڕی بێ موو * موراهق: گەنجی ئاوتێ گەڕاو * موجەڕەد: بێ ژن

خۆشدەنگ هنەک هنەک د خۆش رەنگ
هن جەرگە بەزی یو هن دیگەر لەنگ
بیلجوملە ل رەغمێ وێ عەجوزێ
یەعنی ل خیلافێ پشت کوزێ
کیژێ د سڤک کوڕێ دلاوین
مانەندێ بەنات و میثلێ پەروین
هن دایرەبەند و هن د دەووار
هن سیلسیلە بەند و هن د سەییار
ئەنجوم صیفەت ئەنجومەن فروزان
هەفت شەڤ د تەمام و هەفت روزان
بەزما ستییێ و جەمعێ تاجدین
گێڕان ب ڤی رەنگی زیب و تەزیین

* جەرگە: ناوەڕاست * بەز: غاردان * لەنگ: شەل، شلە * رەغم: ئینکەبەری * عەجوز: پێرەژن، مەبەست دنیایە * خیلاف: پێچەوانە، دژ * پشت کوژ: پشت کۆم، پشت چەڤی * مانەند: وەک * بەنات: کچان ... بەناتول نەعش: حەوت ئەستێرەن پێکەوە * پەروین: کۆ، ئەستێرەی کۆ * دایرە: جەغز * دەووار: سووڕدەر * سیلسیلە: زنجیر * سەییار: گەڕۆک * ئەنجوم: کۆی نەجم: ئەستێرە * ئەنجومەن: کۆڕ و جڤات * فروزان: رۆهنیدەر * روز: رۆژی حەوتە * زیب: جوان و رازاوە * تەزیین: جوانکردن

قالا شەمال

دامانێ عەروسێ پاکێ گەردوون
دامادی کوکر ب میهرێ گولگوون
طاریتی ب روهنی کو راکر
غەم شبهەتێ ظولمەتێ فەناکر
وەقتێ سەحەرێ ژ رۆژێ حەفتێ
ئاگر تەدگۆ گەهیشتە نەفتێ
گەرمی یەتێ نارێ قوربێ مەقصوود
راکر ژ وجوودێ عاشقان دوود
جەمعییەتێ خاصێ ئاتەش و باد
ئەلبەتتە دکەت مرۆڤی بەرباد
ئەڤ عیشق و هەوا کوبوونە دلداش[١]
جان و دلێ دێ بدن ب شاباش
صەبرێ شەوطاندی ئیفتراقێ
تێک صۆهتی قیران و ئیحتراقێ
دەریایێ مەحەببەت ئەشتەلوم کر
ئارام و شەکیب و صەبر گوم کر
مەحبووب و موحیب ژ فەرطێ تەشویر
هاتن کو بن ب شەوقێ تەقدیر
مەششاطە و میهرەبان و داین
شوشبین و مەحارمێ د تاجدین
موستەوجیبێ وەقت دین مولاقات
بەر موجیب و موقتەضایێ عادات
مەجموعێ موبەخخیرات و موعطیر
مەمزوجێ موفەڕیحات و موسکیر

(١) لە چەند نوسخەدا (ولداش) نووسراوە.

* دامان: داو، داوێن * گەردوون: عاسمان * داماد: زاڤا * میهر: رۆژ، خۆر * گولگوون: گوڵڕەنگ * فەنا: لەبەین چوون، چوون، نەمان * سەحەر: بەیان * نار: ئاگر * قورب: نزیکی * مەقصوود: مراد: مەبەست * دوود: دووکەڵ، کادوو * جەمعییەت: کۆوەبوون * خاص: تایبەتی * ئاتەش: ئاگر * باد: با * ئەلبەتتە: بێگومان * بەرباد: هەڵلاداد، نەماو * دلداش: هاودڵ، "ولداش: هاوڕێ" * شاباش: بەخشش * صەبر: هێور * شەوطاندی: سووتاندی * ئیفتیراق: جودایی * قیران: نزیکی و بەرانبەری * ئیحتیراق: سووتان * ئەشتەلوم: هەڵچوون و تووڕەبوون * شەکیب: صەبر، هێور * گوم: وندا، ون * فورط: زێدە لە ڕادە * تەشویر: دڵنیگەرانی * شەوق: ئارەزوو * شەوق: گڕ و رووناکی * تەقدیر: بڕیاردان، مرن * مەششاطە: شانەکەر، مەبەست بووک رازێنەوەیە * میهرەبان: ئەو کەیبانووە سەرسپییە کە بەسەر کاروباری ماڵەگەوران رادەگا * شوشبین: برازاڤا * مەحارم: هاوڕازان * موستەوجیب: بەگۆرەی * مولاقات: تووشی یەک هاتن * موجیب: سەبەب * موقتەضا: داوخوازی * عادات: دام و دەستوور * موبەخیرات: بخوران، سووتەمەنیی بۆنخۆش * موعەطیر: خۆشبۆن * مەمزووج: تێکەڵ کراو * موفەڕیحات: دڵخۆشکەران * موسکیر: مەستی هێن

جام و قەدەح و ئەیاغ و مەخمەر
ئەڤ میسک و زەباد و عود و عەنبەر
ماوەرد و گولاب و عەطرێ شاهی
ئەلقیصصە ژ ماە تا ب ماهی
ئەسبابێ نیشاط و عەیش و عوشرەت
ئالاتێ صەفا و و ذەوق و صوحبەت
ئەو چەند کرن ئەوان موهەییا
مەحضا مری پێ دبوون موحەییا
ئاراستە بو عەرووسخانە
دیوار و دەر و عرووشێ خانە
رابوونەڤە خاصەکی یو خادیم
هندەک د ئەقاریب و مەحاریم
شەمعەک بیتەمامیها موطەللا
شەمسەک بیجەمالیها موجەللا
هەلگرتنە سەر سەرێ خوە رەققاص
ئینانە مەیانێ مەجلیسا خاص
شەمعێ ب زەبانێ حالێ بێ قال
ئەڤ رەنگەهە کر بەیانێ ئەحوال
کەی عاشقێ بێ قەرار و بێ تاب
گەر شبهێ منی خودان تەب و تاب
رابە هەڕە حەجلەیا عەروسێ
پابەندە ببە ب پایبوسێ[١]
شەمعاتە وەکی تە ئینتیظارە
شەوقا تە ل جان و جیسمێ نارە
صۆهتن تە بەسە میثالێ شەمعان
بەس شبهەتێ من ببارە دەمعان

(١) لە هەندێ نوسخەدا پاینده نووسراوە.

* جام: زەرک * قەدەح: پیاڵە * ئەیاغ: نیم کاسەی پێ ڤەخوارنێ * مەخمەر: شەرابدان * عەطری شاهی: گوڵاوی پادشایانە، ناوی گوڵێکیشە * نیشاط: کەیف * عەیش و عوشرەت: خۆشی و رابواردن * ئالات: ئامرازان * صوحبەت: هەواڵەتی * ئاراستە: رازاوە، خەملی * عەرووسخانە: پەردوو * عورووش: کەپر و میچ و بەرزایی * خاصەکی: خزمەتکارانی تایبەتی * خادیم: خزمەتکار * ئەقاریب: خزمان * موهەییا: ئامادە * مەحضا: بێ گومان * مری: مردوو * موحەییا: دووبارەزیندی، لە مردن گەڕانەوە * بیتەمامیها "بتمامها": بەهەمووییەوە، سەرتاپا * موطەللا: زێڕکفت کراو * بیجەمالیها "بجمالها": بەجوانیی خۆیەوە * موجەللا: رۆشن و پاک و صاف * رەققاص: سەماکەر * مەیان: نێوەڕاست * مەجلیس: کۆڕ * خاص: تایبەتی * زەبان: زمان * زەبانی حاڵ: قسەی بێ دەنگ * قال: قسە، پەیڤ * بێ قەرار: بێ ئۆقرە * بێ تاب: بێ تاقەت و بێ صەبر * تەب و تاب: هەڵچۆقان و هەڵبزۆقان، تاوتوێ * حەجلە: پەردە، پەردوو: ژووری تازەبووک و زاوا * پابەند: گیرۆدە و مژۆل "پایندە: بەردەوام" * پای بوس: زیارەت، دیدەنی، بەدیتن سەرفراز بوون * ئینتیظار: چاوەنواڕ * شەوق: ئارەزوو، تاسە * نار: ئاگر * ببارە: ببارێنە * دەمع: رۆندک

گەر عاشقی را بە شبهێ فەڕاش
جانێ خوە بدە نیثار و شاباش
ئەی ساعی یێ مەقصەدا طەوافێ
وەی سالکێ مەنهەجا مەطافێ
ئەو قیبلە و کەعبەیا تە مەقصوود
نیزیکی تە بویە ئەمری مەعبوود
بەیت و حەجەر و مەقام و حوجرە
سەعی و طەلەب و طەواف و عومرە
باری ژ تەرا کرن موقەددەر
ها بونە ژبو تەرا مویەسسەر
ئاڤێ تە رەوان بە پێشێ سەلوێ
شێری تو هەمان کەرەم کە خەلوێ
تاجدین ژ صورەتێ شەمالێ
مەعنایێ مەحەببەتا شەپالێ
زانی ب تەئەممول و ب ئیدراک
رابو ژ جیهێ خوە چوست و چالاک
یاری غەم و شاهی یان مەمێ ژار
ڤێرا بویە صاحیب و سیلەحدار
دەستێ وی د دەست و دل ددل بوو
بو حاجیبێ دەرگە شیر ل مل بوو
تاجدین ب وی طەرزی چو سەرایێ
مەم ما ل دەری دگەل دوعایێ
لەوڕا کو مەخوف بوو ئەو مولاقات
مەلزوومە ل عاشقان موعادات
گەر قیسمێ موحیب و گەر حەبیبن
ئەلبەتتە ب دوژمن و رەقیبن
هن دێو و هنەک ژوان پەرینە
هندەک دمونافق ئادەمینە

* فەراش: فەراشە، پەپوولە: منمنۆک * نیثار: بەخشین * شاباش: بەخشینی پاداش * ساعی: رێونگ * مەقصەد: جێگەی مراد * طەواف: لەدەورە گەڕان * سالک: ڕێڕەو * مەنهەج: ڕێگا * مەطاف: جێگەی دەدەورەگەڕان * قیبلە: رووگە * کەعبە: کابە، مالا خودێ * ئەمر: فەرمان * مەعبوود: پەرستیاو، خودێ * بەیت: مال * حەجەر: بەرد * مەقام: جێگە * حوجرە: ئۆدە * سەعی: رێوەچوون * طەلەب: داخواز * عومرە: زیارەتێکە، ئەمانەی لەم بەیتەدان هەمووی دەربارەی زیارەتی حاجییانە * باری: خودێ * موقەددەر: بڕیاردراو * مویەسسەر: هاسان و پێکهاتوو * سەلو: داری سەروو * کەرەم کە: فەرموو بچۆ * هەمان: هەر ئێستە * خەلوێ: خەلوەتێ: ژووری تەنیایی * شەمال: مۆم، شەمێ * مەحەببەت: ئەڤاندن * شەپال: شەنگ و شۆخ * تەئەممول: بیرکردنەوە، رامان * ئیدراک: تێگەیشتن * چوست و چالاک: لەزگین و مەزبوت * سیلەح: سیلاح، چەک * صاحیب: هەڤاڵ * حاجیب: پەردەدار * مل: شان * سەرا: ژووری ماڵ * مەخوف: بەترس * مولاقات: تووشی یەک هاتن * مەلزوم: لە ناچاری، پێویست * موعادات: دوژمنی * دێو: شەیتان * پەری: فریشتە * مونافیق: دووڕوو

بویک و زاڤا

زاڤا ب ئەدەب کو چوو ژ دەردان
شەمعا کو ل پشت حیجاب و پەردان
رابو کو ژ پێشڤە چو خەرامان
کێشا ل زەمین بناز دامان
زولفێ دخوە کرنە پای ئەنداز
دەستێ د خوە کرنە فەرق پەرداز
دێما کو ب نوورێ بەیتول ئەقصا
قەندیلێ فەلەک ب وی دە ئیسا
مەخموورێ غەبوقێ دەردێ هیجران
موشتاقێ صەبوحێ وەصلێ جانان
ژەووەلڤە ل عادەتێ موباحی
دەستێ خوە درێژ کرە صوراحی
نۆشی ژ صوراحییا شەکەرلەب
نوشین قەدەحەکە ژ مەی لەبالەب
مەخمووری کو دەفع کر مەیا ناب
بیهن کر گول و سونبولێ دسیراب
گەه نەرگس و لالە گاه صۆرگول
ریحان و بنەفشە گاه سونبول
تێک تیکڤە ددان و تێک دبەستن
هن بوسە ددان و هن دگەستن
ئەو چەندە ب یەکڤە را دموسان
نەوبەت نەددانە هەڤ ل بوسان
ئەلماس و گوهەر جومانێ دندان
تەبدیل بوین ب لەعل و مەرجان

* خەرامان: بەلار و لەنجە * دامان: داوێن * پای ئەنداز: رایەخێ کە بەسەریدا بڕۆن * فەرق: تۆقەسەر * فەرق پەرداز: سەر رێکخەر * بەیتول ئەقصا "بیت الاقصی": ماڵی هەرە دوور، مەبەست قودسە، رووگەی جولەکەکان * قەندیل: چرا* مەخموور: خومار، بێ واز لە سەر ئێشەی خواردنەوەی شەوێ * غەبوق: مەی خواردنەوەی شەو * موشتاق: بەتاسە * صەبوح: شەرابێ کە بەیانی ڤەخۆن * عادەت: رێوشوێن * موباحی "مباحی": حەڵالی، رەوایی * صوراحی: قومقۆکە، دەفری گەردن باریکی شەراب * نۆشی: ڤەخوار * نوشین: خۆش چێژە و رەوان * قەدەح: پیاڵە * لەبالەب: پڕاوپڕ، تژە * دەفع: دەرکرن * ناب: خالیص، بێ خڵتە * سیراب: تێراو * لالە: رەبەنۆک، مێلاقە * بوسە: ماچ * جومان: مراری، مرواری * دندان: دران، ددان * لەعل و مەرجان: دوو گەوهەری سوورن

دەریایێ محەببەتێ وەکر جوش

دەست گەردەن و لەب ب لەب هەم ئاغوش
مەدهوش بوین ب وێ مودامێ
بێهش وەکەتن ژ سەر قیامێ
قادر نەدبوون بکن قوعودێ
گێرِ بوونە ب یەکڤە بۆ سجودێ
تەکرار ژ سەجدەئێ کو رابوون
ئەو چەندە ب یەکڤە هەردوو شابوون
شەککەر ژ لەبێ دیەک رەڤاندن
سۆرگول ژ روخێد یەک جڤاندن
تەرکیب کرن ژ بۆ خوە گول قەند
تەزویج کوبو ب یەکڤە دلبەند
سێ رۆژ و شەڤان ب دل پەیاپەی
وان تەشنە لەبان ڤەخوارن ئەو مەی
موستەسقی یێ شەربەتا مەیا ناب
ئاخر کو نەبوون ب شوربێ سیراب
کەیفییەتێ نەشئەیا شەرابێ
کێشانە کەمالێ ئیضطرابێ
صافی ذەقەن و بەدەن شەفافێ
کر مەیل و محەببەتا زەفافێ
سەرمەست ب دەست تێک هەرستن
بو کەلتە و کەلج و داهەرستن
دەم لێک پچیان و دەم جودابوون
گەه تێک هەژیان و گەه دەبابوون
دەم ئەو ددو بون و گاه یەک بوون
گەه جوت و بیەکفە گاه تەک بوون

* لەب: لێو * ئاغوش: هەمبێز * مودام: شەراب * موودام: هەمیشە * قیام: وێستان بە پێوە * قادر: توانا * قوعود: رۆنیشتن * سجود: سوژدەبردن * تەرکیب: لێکدان، پەیوەند * گول قەند: ماجوم لە پەلکی گوڵەباخ و شەکر * تەزویج: لێک جووتکردن * پەیاپەی: بێ پسانەوە * تەشنە: تی، تینوو، تاونی * موستەسقی: داواکاری ڤەخوارنێ * شەربەت: شرووب، یا ڤەخوارنێ * شورب: ڤەخوارن * سیراب: تێراو * کەیفییەت: چۆنەتی * نەشئە: کەیف * کەمال: تەواوی * ئیضطراب: پشێوی * شەفاف: سپی وەک شووشە و ئاو * مەیل: ئارەزوو * زەفاف: پێکگەینی بووک و زاوا * تێک هەرستن: لێک چەسپان * کەلتە: کلتوور *کەلەج: کلچۆک * داهەرستن: بەناو یەکدا چوون * پچیان: پێچان * لێک پچیان: لێک هالان * هەژیان: لاربوونەوە * دەبابوون: لەرزین * دەبا: لەرز

تیرا کو ژ عاجێ بەر هەدەف بوو

ئامانج ب صەفوەتا صەدەف بوو
ئامانج کو بو مەحەللێ پەیکان
دور دانە بەدەل کرن ب مەرجان
نەبل هاتە ڤە نەصل ما دوێدا
نەسلا خوە ژ جان و دل ب وێ دا
پەیوەستە ب رۆژ ئەگەر ب شەڤ بوو
وان بەر ژ محەببەتێ ب هەڤ بوو
هەموارە دو سەر خوەشێد سەرکەش
ڤالا دکرن ل یەکدی تەرکەش
گەر رۆژ و ئەگەر شەڤێ د رەش بوون
ئەو هەردو مەلەک وەپێکڤە خوەش بوون
گۆیا تە د گۆ دوو کیمیاگەر
مەشغوول بوین ب عەقدێ جەوهەر
ئەو روح و جەسەد ب یەکڤە مونضەم
نەفسەین ب یەکڤە بوونە مودغەم
ئینزالێ لەگەن نزولێ ئیبریق
تەصعید کرن ب قەرع و ئەنبیق
مەمزووج شەبیهێ شیر و شەکەر
مەخلووط وەکی حەیات و کەوثەر
قەطعا چو نەبوو نەخور نەخوابەک
وان بیر نەدهات نان و ئابەک
ئەو حەفتە تەمام بوویە گەردەک
ئاگاه نەبوون ژ حالێ فەردەک
غالب گەرییا ل دەردێ صیحەت
غەم چون ڤەشرین ژ کەربێ وەصلەت

* عاج: ددانی فیل * هەدەف: کێلک، ئامانج، نیشانە * صەفوەت: پاکی و صافی * صەدەف: قالکێ مراری * نەبل: لاسکە تیر * نەصل: سەرەتیر * نەصل: دەرکەوتوو لە شتێ * نەسل: تۆم، تۆرەمە * پەیوەستە: بەدایم * بەر: سنگ، روو * هەموارە: هەمیشە * سەرکەش: توورِە و یاخی * تەرکەش: تیردان * عەقد: گرێ * جەسەد: لەش * مونظەم: پێوە نووساو، چەسپاو * نەفسەین: دوونەفس * مودغەم: تێکەڵ کراو * ئینزال: رژتن، رژتنەخوار * نزوول: هاتنەخوار * ئیبریق: ئافتاوە، لوولێنە * تەصعید: بالابردن * قەرع: لێدان وەک کوتانی دەرکە * قەرع و ئەنبیق: دوو ئامرازی حەکیمانە کە خوێن و شتی تری تێدا دەزموون * مەمزووج: تێکەڵ * مەخلووط: لێکدراو * حەیات: ژیان، ئاوی حەیات * کەوثەر: ئاوێکە لە بەهەشت * خور: خواردن * خواب: خەو * ئاب: ئاڤ * گەردەک: پەردوو، لە ئۆدەیەکدا بوونی زاوا و بووک * فەرد: تاک * غالب: زاڵ * دەرد: ناخۆشی * صیحەت: ساخی * کەرب: نارەحەتی * وەصلەت: پێک گەیشتن

ناگەهـ سەحەرێ ژ رۆژێ حەشتێ

ریضوان مەشییا ژنێڤ بەحەشتێ
مەم هێژ وسا ل بەر دەرێ بوو
دایم ئەوی سەر ل سەر بەرێ بوو
هێژا ئەوی مەسکەن ئاستان بوو
رۆژان و شەڤان وە پاسبان بوو
تاجدین کو ژ گەردەکێ ب دەرکەت
رۆژەک تەدگۆ مەمێ ب سەرکەت
فیلحال وەرەنگ شادمان بوو
هەم ئەفسەرێ ئەوجێ ئاسمان بوو
یارەک تەهەبت مەگەر وەبیتن
گەردێ وەنەبت مەگەر نەبیتن
یارێ ب تەرا بتن موافق
صەد خزمێ دخاین و مونافیق
قوربان بکە قەط مەبێ مخابن
چ دکی ب کەسان کو بێ وەفابن
قوربان بکە قەط مەبێژە کینە
بێ کینە برا ئەگەر ب کینە
یارێ تە ژ بۆ تەرا برایە
هەم چاڤە ژ بۆتە هەم چرایە

* ریضوان: فریشتەی ئاگاداری بەهەشت، "رضوان" لە قورئانیشدا هاتووە ... لە رەزڤان وەرگیراوە * بەر: سنگ * ئاستان: بەردەرگا * مەسکەن: نشیمەن * پاسبان: پاسدار، کێشکگر * موافیق: هاوبیر * مونافیق: دوورِوو * مەبێ: مەبێژە * مخابن: حەیف * قوربان: گۆری * کین: رک * بێ کینە؟: بپرسە کێن؟ واتا: مەیانناسە با براش بن

بەکر عەوان

گاڤا ژ عەدەم خودێ کر ئیجاد
ئەڤ کەون و مەکان ژ نوڤە بنیاد
مەجمووعێ موکەووەناتێ عالەم
حەتتا ڤە خولاصە نەوعێ ئادەم
ئەشیا ب حەسەب صیفات و ئەفعال
ئینانە وجوودێ موختەلیف حال
مەوجوود کرن ب هەڤ موعەییەن
ئەضداد کرن ب ضید موبەییەن
ئەڤ ئەرض و سەما بەطیئ و دایر
ئەڤ مولک و مەلەک موقیم و سایر
ئەڤ نوور و ظەلام و کوفر و ئیمان
ئەڤ خولد و سەقەر بەهەشت و نیران
ئەڤ بارید و حارِ و رەطب و یابس
ئەڤ میر و گەدا غەنی یو بائیس
ئەڤ ئاخ و هەوا و ئاگر و ئاڤ
ئەڤ لەیل و نەهار و سی و سیطاڤ
ئەڤ هیجر و ویصال و شاهی و غەم
ئەڤ مەوت و حەیات و سور و ماتەم
هن نوور میثال و هن وەکی نار
هندەک دحەلیم و هن دژوار
ڤان صادیق و راست و خێرخواهن
ڤان قەمصی و خوار و رووسیاهن
ڤان ئەهلێ جەهەننەم و عەذابن
ڤان لایقێ جەننەت و ثەوابن

* عەدەم: نەبوون * ئیجاد: پەیدا * کەون: دنیا * مەکان: جێگە * موکەووەناتی: دروست بووان * ب حەسەب: بەگوێرەی * صیفات: ئاکاران * ئەفعال: کرداران * وجوود: هەبوون * موختەلیف: جیا * موعەییەن: دیاری * ئەضداد: کۆی ضد، دژ * موبەییەن: ئاشکرا * بەطیئ: سست * دایر: خولدەر، گەرِیدە * موقیم: نیشتەجێ * سایر: گەرۆک * خولد: بەهەشت * سەقەر: دۆژ، جەهەندەم * نیران: ئاگر * بارید: سار * حارِ: گەرم * رەطب: تەرِ، شل * یابس: زوا، وشک * بائیس: نەدار و بێچارە * ئاخ: گڵ، خاک * لەیل: شەڤ * نەهار: رۆژ * سی: سێبەر * سیطاڤ: سێبەری هاوتای تاو * هیجر: دووری * ویصال: پێک گەیین * مەوت: مردن * سور: بەزم و جەژن * ماتەم: پرسە * حەلیم: لەسەرخۆ * دژوار: توندە تەبیات * صادیق: دروست * قەمصی، قەمسی: دەغەڵ، ناراست * رووسیاە: رووڕەش * عەذاب: دەرد * ثەواب: پاداشتی باش

نابینی کو پێکڤە جوملە ضیددن

حیکمەت چییە بۆچی پێکڤە نیددن؟
لەورا کونەبت ئەگەر تەخالوف
تەمییز مەحالە هەم تەعاروف
ئەلقیصصە ب ئیقتیضایێ خیلقەت
میرێ ب کەمال و عیز و رەئفەت
راگرتی ژ بۆ خوە دەرگەوانەک
فەتتانێ زەمانە صەی پصانەک
دایم ل دەرێ وی قاپوچی بوو
قەللاع و قەلاش و قەهوەچی بوو
ئەمما ب نەسەب نەمەردێ بوهتان
بەلکی موتەوەللیدێ ژ بوهتان
ئەصلێ وی دبێن ژ مەرگەڤەڕ بوو
مەحضا وی بەشەر ب شۆر و شەڕ بوو
ناڤێ وی مونافقی بەکر بوو
بەلکی ژ "ب لوقیا" بەتر بوو
مەنناع و موذەبذەبین و ئیبلیس
خەدداع و خەبەربەزین و تەلبیس
شاگردێ شەئامەتا وی شەیطان
شەرمەندە و ژ گۆتنا وی بوهتان
بەد چهرە ژ رەنگێ دێوێ کابووس
بەد فیعل و ستیزەکار و سالووس
تاجدین دگۆتە میر عەیانی
میرم بکە دەر ڤی دەرگەڤانی
ئەڤ لایقێ دەرگەهێ تە نینە
ئەڤ کەلبێ نهێندرێ ب کینە

* نیدد: بەرامبەر، هاوتا * تەخالوف: دژایەتی * تەمییز: فەرق و جیاوازی * تەعاروف: هەڤدوو ناسین * ئیقتیضا: گۆرە * خیلقەت: سرشت * عیز: حورمەت و رێز * رەئفەت: دلۆڤانی * فەتتان: شەڕهەلائیسێن * صەی پصان "یان صەی پسانک": تووتکە سەگ * قاپوچی: دەرگەوان* قەللاع: درۆزن * قەللاع: شەیتانی کەر * قەلاش: گزیکار* قەهوەچی: شەرابخۆر * قەهوەچی: دەم بۆگەن * مەرد: پیاو * موتەوەللید: بەدنیاهاتوو * بوهتان: بوختان * واتا: زۆڵ و بێژو بوو * مەحضا: تەواو، شەشدانگ * شۆر: گەڕ و هەرا، شەڕ و خراپە * مونافیق: دووڕوو "بەلوقی یا": لە چیرۆکاندا ناوی جووێکی زۆر شەیتان و شۆفار و بەدفەڕ بووە * بەتر: خراتر * مەنناع: بەرهەڵستی چاکە * موذەبذەب: وازوازی * ئیبلیس: شەیتان * خەدداع: خاپینۆک * شەرمەندە: فەدیکار * بوهتان: بوختان، درۆی هەڵبەستە * بەد چیهرە: دێم کرێت * دێو: شەیتان * کابووس: مۆتەکە، مۆتە * بەد فیعل: بەدکار * ستیزەکار: شەڕخواز * سالوس: شالوز، ریاباز * عەیانی: ئاشکرا * کەلب: سەگ * نهێندر: یانی گر * ب کینە: دڵ پیسە

هەرچەند صەو و دەرگەڤان برانە

ئەکثەر صە ب میهر و باوەفانە
ئەڤ رەنگەهە میر دگۆتە تاجدین
فیعلێ د بەکر مەگەر نزانین؟
ئەم قیسمێ ئەمیر قیسمێ ئاشین
پر فەتل و گەڕین و پێش و پاشین
ناچارە ژ بۆ مە ئاشڤانەک
لابوددە ژ بۆمە دەرگەڤانەک
هندی ب حکومەتێ دکین دەور
گەه عەدلە ژ بۆمە کار و گەه جەور
هەرچەندی بەکر وەلەد زینایە
ئاشێ مە ژ وی ب فەتل و بایە
ئەڤ زومرە کو ظالم و عەوانن
سوباشی و شەحنە دەرگەڤانن
ئاشێ د مە ظالمان دگێڕن
دەخلێ د مە ظالمان د هێڕن
ئاشێ مە ئەگەر چی وەقفێ عامە
گەوری تژی گارسێ حەرامە
وێ گارسێ حاریثەک دچینت
ئەڤ حاریثە بۆ مە دێ هەلینت
ئەڤ عادەتە نینە خاصێ میران
نابینێ ل بەر دەرێ فەقیران
وان ژی هەمی پاسەبان ژ صانن
ئەو ژی هەمی قیسمێ دەرگەڤانن
سولطانێ سەریرێ بێ نیازی
نابینێ ژ بویێ کار سازی

* کەمین: بۆسە * ئەکثەر: زۆرتر * میهر: خۆشەویستی * باوەفا: بە ئەمەگ * فیعل: کردە * فەتل: زڤڕین، سوڕان * لابودد: ناچار و لازم * جەور: زولم * وەلەد زینا، بێژوو، بیژ، بیج * با: باو، سوڕ * عەوان: گزیر * سوباش: میراو * شەحنە: دارۆغە * مەظالم: ناهەقیان * وەقفێ عام: تەرخان بۆ گش * گەوری: گەروو، گەرووله * حەرام: نارەوا * حاریث: زەوی کێل * سولطان: دەسەلاتدار * سەریر: تەخت

هندی ئەوی راکرن سەلاطین

دەه چەند ئەوی چێ کرن شەیاطین
حاصل د صەیێ خوە میر نەبووری
تەعلیل ددانە بەر ضەرووری
میرن هەنە ئەو صەیێ د تازی
نادەن ب عەدالەیی د تازی
ئەو کینەوەر و خەبیث و مودبیر
یەعنی بەکرێ ب دل موزەوویر
خەوفا وی هەبوو ب خەف ژ تاجدین
دایم ددلێ ویدا هەبوو کین
وەقتێ کو ب دەولەت و سەعادەت
ئەڤ دەعوەتە بو ب رەسم و عادەت
خەف ژادەمی یان وەکی عەزازیل
مەحضا غەرەضاوی کیذب و تەسویل
تەنها وەهە گۆتە میر دخەفدا
میرم تەستی قەوی تەلەف دا
ئەو جەوهەرێ تاج و تاجێ جەوهەر
ئەو ئەفسەرێ زیب و زیبێ ئەفسەر
ئەو رەنگە سزایە تەخت و ئەورەنگ
فەرزانە ب عەقل و فەڕ و فەرهەنگ
کیسرا ب کەسەر ژ بۆیی دینێ
فەغفوور ب غەور بۆ ئەڤینێ
قەیصەر ژ کوڕێ خوە رابخوەستا
خاقان ژ پێشڤە دەست ببەستا
هێژا نەدبوو ئەوی تو ئەرزان
ئەڤرەنگە هە سەرسەری بدی وان

* سەلاطین: کۆی سولطان * شەیاطین: شەیتانان * تەعلیل: بەهانە دۆزینەوە * ضەرووری: ناچاری * عەدالە: ئەسپی حدوود و رەسەن * کینەوەر: رکۆنی * خەبیث: پیس * مودبیر: بەخت وەرگەڕاو * موزەوویر: درۆهەڵبەست * خەوف: ترس * خەف: نهێنی * کین: بوغز و رک * دەولەت و سەعادەت: بەخت و پیرۆزی * دەعوەت: زەماوەند * عەزازیل: شەیتان * کیذب: درۆ * تەسویل: دڵ کرمێ کردن * قەوی: زۆر * تەلەف: بەتاڵان * ئەفسەر: تانج * زیب: خشڵ * ئەورەنگ: تەختی پادشایان * فەرزانە: فرەزان، بە ئاوەز* فەڕ: شکۆ * فەرهەنگ: ماریفەت * کیسرا: شای ئێران * دین: دیتن * فەغفوور: پادشای چین * غەور: کوورانی، چالایی

میر گۆ قەددم ئەیا بەد ئەختەر

تاجدین و مەمێ ب تەختێ قەیصەر؟
رۆژا وەکو بویە جەنگ و پەرخاش
تاجدین و مەمێ دووصەد قزلباش
بیلجوملە بزرە و زەند و بن پەڕ
ئینان ژ مەرا ب شیر و شەشپەڕ
خاقان کییە ئەز چ کم ب فەغفوور؟
نادەم ئەز ئەوان ب روبعێ مەعموور
مەلعونێ کودی نەبو چو تەئثیر
ئەو مەسئەلە وەرگەڕاندە تەزویر
گۆ قەنجە حەقیقەتا هومامان
هەم سەنگی صەداقەتا غولامان
رۆژا ڤەدخون شەرابێ بەلوای
گاڤا کو دخون کەبابێ سەلوای
چاوانە د شاهی و صەفایێ
ئەو رەنگە د طەنگی و جەفایێ
عاریض نەبتن ل وان تەبەددول
ظاهیر نەبتن ژوان تەحەوول
مەحضا نەکن ئەو قوصوری خزمەت
قەطعا نەکن ئەو فوتوری هیممەت
ئەو ذەوق و جەفا ببن موقابیل
ئەو صیدق و وەفا ببن موعادیل
لێ ضایعە هیممەتا کەریمان
دەرحەقێ نەلایق و لەئیمان
ناکەس نەسزایێ گەنج و مالە
نەورەس نەموناسبێ جەلالە

* قەددم: قەط دەدەم؟ * ئەیا: هەی * بەد ئەختەر: خراب ئەستێرە، بێ بەخت * پەرخاش: شەڕ و پەڤ چوون * قزلباش: چەکداری زەمانی سەفەوی * زرە: زرێ، کراسی ئاسن * زەند: قۆڵبەندی شەڕکەران * بن پەڕ: تیغی جەوهەردار * شەشپەڕ: گورز * روبع: چارەک * مەعموور: ئاوا * روبعی مەعموور: بەهەموو سەرزەمینی ئاوەدان دەگوترا ... روبعی مەسکونیشیان پێ دەگوت * مەلعوون: نەفرەکراو * تأثیر: کاری * تەزویر: فێڵبازی * هومام: میری گەورە و نەجیب * صەداقەت: راستی * بەلوا: ئازایی لە شەڕدا * بەلوا: بەڵا * سەلوا: خاترجەمی * سەلوا: شێلاقە ... ئەو مەلەی خوا لە ئاسمانەوە بۆ جوولەکە بێگۆشتەکانی دەشتی سینایێی دەباراند * عاریض: رووداو * تەبەددول: گۆڕان * تەحەوول: وەرگەڕان * فوتور: سستی * ذەوق: خۆشی * جەفا: ئازار * موقابیل: بەرانبەر * صیدق: راستی * موعادیل: وەکەهەڤ * ضایع: خەسار * کەریم: بەخشندە * نەلایق: نەشیاو * لەئیم: ناکەس و ناکەس بەچە * سزا: شیاو * نەورەس: تازەکیسە * جەلال: شکۆ

مەنظوریێ نەورەسان شەرابە
مەخموریێ سەرخوەشان خەرابە
پڕ عەقل دڤێت و پڕ تەحەممول
نەورەس ب مەیێ نەکەت تەحەوول
میرم تەنەدی کوڕێ سکەندەر
داییتە نەظەر ژ حەددێ چو دەر
رۆژا کو ستی تە دایە تاجدین
وی ژالی خوە داییە مەمێ زین
میر گۆ چ عەجەب ب من نەکر پرس؟
یا نە قە نەمایە وی ژ من طرس؟
گۆ ما تو نزانی ئەو کسانە؟
میرزایە جوانە پەهلەوانە
مەیدان دییە وی جەلەو رەڤایە
هەرچی وەکو ئەو بکەت رەوایە
طرسا من ئەوە ب کیبر و کینێ
طوغیان بکەتن ژ پاشی زینێ
دەعوا نەسەبێ بکەت ب خالید
قەصدا حەسەبێ بکەت زەواید
میر گۆ مە ژ دل هەبو ب داخواز
زینێ ب مەمێ بکم سەرئەفراز
سوندێ دخوم ئەز ب روحێ والید
حەتتا بگەهیتە جەددێ خالید
مەحضا بذکورێ نەسلێ ئادەم
زینێ بژنیتی ئەز قە نادەم
هەرچی ژ سەرێ خوە بویە بێزار
ها زین و بلا ببت خەریدار

* تەحەممول: حەوسەڵە * حەد:
ئەندازە، سنوور * عەجەب: سەیر *
کسانە: چلۆنە * جەڵەو: هەفسار *
رەوا: دروست * کیبر: فیز * طوغیان:
سەرکێشی * زەواید: زێدەتران،
زیادییان * سەرئەفراز: سەربڵند *
والید: باب * جەد: باپیر، کال * ذکور:
نێرینە

مەردێ ژ سەر و رحا خوە تێرە
بێ خەوف بخوازتن کو مێرە
حوککام ب باطن و ب ظاهر
بێ شبهە موشابهن ب ئاگر
ظاهر دسپاهی و ب نوورن
باطن ژ موداڕەیێ د دوورن
رەحمێ کو دکن ژ رەنگێ رۆژن
قەهرێ کو دکن جیهان دسۆژن
زینهار ب وان نەکی تو باوەر
گەرباب و پسی وەگەر بەرادەر
خاصما کو موقەڕەبێد بەدخواه
نێزیکی ببن "نەعووذ و بیللاه"

* حوککام: میران، حاکمان * باطن و
ظاهر: ناوەوە و دەرەوە * موشابیهن:
هاووێنەن * سپاحی یا "سپاهی":
جوان، خۆشیک * موداره: سازان *
قەهر: تووڕەیی * جیهان: دنێ *
زینهار: دەخیلە * بەرادەر: برا *
موقەڕەب: نێزیک * "نەعووذ بیللاه":
خۆدەپارێزین بەخوا، پەنا بەخوا

زین و مەم و خەم

تاجدین و ستی کوبوون ب هەڤ شاد
وەصلێ کرن ئەو ژ هیجرێ ئازاد
مەم مایی د کونجێ وەحدەتێ فەرد
نەیار و نەهەمنیشین و هەمدەرد
هەمدەم کونەبن ژ بۆ دەمانڕا
هەمدەرد نەبن ژ بۆ غەمانڕا
غەمگین ب چی دێ بکن تەحەمموڵ
شاهین ب چی دێ بکن تەوەسسول
شاهی یو غەمان دڤێت ئەنباز
دەردان و دەمان دڤێت دەمساز
ئونسییەتێ عاشقان سکوونە
سەرمایەیێ وەحشەتێ جنوونە
ئاسوودە دبن ب یەکدوو هەم قال
خاصما کو هەبن ب یەکڤە هەم حال
زین و ستی یو مەمۆ و تاجدین
ڤێکرا دکرن مودار و تەسکین
ینێ کو دکر ژ دەردێ ئەفغان
دەنگێ ستییێ دبوویە دەرمان
گاڤا وەکو مەم ب دل دنالی
تاجدین دبوویە حەکیم ل ئالی
ئەڤ هەردوو ژ هەردووان جودابوون
چون هەردوو ب مەقصەدا خوە شابوون
مان زین و مەمێ دبێ سەرئەنجام
بێ مەقصەد و بێ مراد و بێ کام

ئەحمەدی خانی (٩)

* کونج: گۆشە، سووچ * وەحدەت: تەنیایی * فەرد: تاک * شاهین: دڵشادان * تەوەسسول: لێک نزیک بوون * ئەنباز: هاوبەش * دەمباز: هاوڕاز * ئونسییەت: هۆگری، سەبووری * سکون: هێوری * سەرمایە: سەرمەیان، دەسمایە * وەحشەت: دووری لە خەڵک و ئاوایی * جنوون: شێتی، دینی * قال: قسە، پەیڤ * هەم حال: هاو حاڵ و چۆنایەتی * مودار: مدارا، دەربردن * تەسکین: هێوری * ل ئالی: لەلای * مەقصەد: مراد، مەبەست * شابوون: شادبوون * سەرئەنجام: بەرهەم، داوی، دوایی * کام: مراد

چل رۆژێ نەخور نەخواب زینێ

سەر رانە دبوو ژ سەر گرینێ
خونا دلی بوو غەذا و خوارن
هێستر ب خوە شەربەت و ڤەخوارن
هەموارە ب رۆژ ئەگەر ب شەڤ بوو
وێ حالێ ژ فیرقەتێ هەر ئەڤ بوو
رۆژان دگری بشەڤ دکر ئاه
ئەو رەنگ گەڕییا ضەعیف ئەو ماه
بەدرا روویێ وێ بوویە هیلالەک
طەلعەت دنوما وەکی خەیالەک
هەمزاد و هەڤال و هەم نشینان
هەمڕاز و ئەمین و نازەنینان
هەر لەحظە د گوتنێ ب ریقەت
کەی سەروێ ریاضی باغێ رەفعەت
سەر سەبزی یو تازە بەرگ و باری
ئەڤ چەندە چ هیستران دباری؟
هەمشیرە ئەگەر ژ تە جودا بوو
خوەش چو و ب هەمسەرێ خوە شابوو
وێ گرتییە بۆ خوە صەبر و تەمکین
ئەو شایە ل وێ تو لێرە غەمگین
مین بەعد غەمان ژ قەلبێ راکە
تەشبییە ب زولفێ بەرڤە با کە
چین چین بکە طوڕەئی د شەبڕەنگ
گول گول ڤەکە عارضێ دگولڕەنگ
زولفان ڤەکە تا بن موسەلسەل
ئیکلیل ل جەبهەتێ موکەللەل

* خور: خوارن * خواب: خەو * غەذا: بژیو * فیرقەت: جودایی * ضەعیف: لاواز * بەدر: مانگی پڕ * هیلال: هیڤک * طەلعەت: دێم، روخسار * هەمزاد: هاوتەمەن، هاوخواردن * ئەمین: جێ باوەڕ * نازەنین: بەناز * ریقەت: نەرمی * ریاض: باخچان * رەفعەت: بڵندی * سەرسەبز: تورت و شەق، تەڕ و تازە * بەرگ: گەڵا، بەڵگ * بار: میوە، بەر * هێستر: رۆندک * دباری: دەبارێنێ * هەمشیرە: خویشک * هەمسەر: مێر بۆ ژن، ژن بۆ مێر * تەمکین: دامەزران * مین بەعد "من بعد": لەمەودوا * بەرڤەبا: روو بەرەو با، واتا بڵاو * شەبڕەنگ: شەڤڕەنگ، رەش وەک شەوی رەش * ڤەکە: بکەرەوە، دیسان وەلێ بکە * عارض: روو، دێم * گولڕەنگ: بەڕەنگی گوڵ * ڤەکە: بکەوە، بڵاوکە، بامەدە * موسەلسەل: زنجیری * ئیکلیل: تانج * جەبهەت: ئەنی، هەنیە * موکەللەل: تانج بەسەر

بسکان تو ژ خەمرییان جوداکە
زولفان شەکە پێکڤە بەرهەواکە
دا صۆرگول و سونبول ئاشنابن
رەیحان و بنەفشە طا ب طابن
بسکان بوەرینە سەر هیلالان
سەوداکە د بەککەیی بیلالان
دیسان بکە خەمرییان قەدەح نوش
جەعدان ڤەکە کەعبە بت سیەهپوش
تا خەلق ژ غەرب و شەرقێ تا شام
حەججاج صیفەت ببەستن ئیحرام
پەیوەند بکە پێکڤە بسک و خالێ
شیرازە کە مەصحەفا جەمالێ
سەر لەوحەیێ دێم ببت موذەههەب
ئایاتێ خودێ ببن مورەتتەب
دا فیرقەیێ کافر و موسولمان
تەصدیقێ بکن ب نەصصێ قورئان
ڤان غەمزە و ئاورێ دخونخوار
وان خەنجەر و کەیبەرێ د دژوار
زینهار مەدی جەواز و روخصەت
وان نینە ب کەس چو ریفق و رەحمەت

* خەمری: دەسرۆکەی سوری سەرپۆش * شە: شانە * بەرهەواکە: وەبەر با دە * ئاشنا: دۆست و ناسیاو * بنەفشە: وەنەوشە * طا ب طا: لق بەلق * بوەرێنە: داوەرێنە، بهێنە * هیلال: هێڤک * سەودا: عاشق * سەودا: رەش، کڕین * بەککە: "شاری مەکە * بیلال: کۆیلەیەکی حەبەشیی رەش بووە لە مەکە، بوویتە بانگدەر لای پێغەمبەر * خەمری: شەرابخۆر * خەمری: سەرپۆشی ژنانە * قەدەح: پیاڵە * جەعد: کەزیی لوول و بادراو * کەعبە: کابە، مالا خودێ * سیەهپۆش: رەشپۆش * غەرب: خۆرنشین * شەرق: خۆرهەلات * شام: ولاتی سوریای ئێستا * شام: شەو * حەججاج "حجاج": زیارەتکەرانی کابە * ئیحرام: چونە ناو مەکەوە کە حاجی فۆتەی بێ تەقەڵ لەبەر دەکەن و نارِەوایان لەخۆ دوور دەخەنەوە * پەیوەند: ل هەڤ جوت کرن * شیرازە: بە ئاوریشم دروونی بنی کتێب * مەصحەف: قورئان * سەرلەوحە: سەری لاپەڕ * دێم: روو * موذەههەب "مذهب": زێرِکفت* ئایات: نیشانان * خودێ: خوا * مورەتتەب: تەکوز * فیرقە: کۆمەڵ * تەصدیق: برِوا * نەصص "نص": دەق * غەمزە: چاوداگرتن، چاڤ شکاندن * ئاورِ: لاکردنەوە * خونخوار: خوێنمژ * کەیبەر: تیری سەرپان و تیژ * زینهار: دەخیلە * جەواز: دەستوور * روخصەت: ئیجازە * ریفق: نەرمی * رەحمەت: دلۆڤانی

مەئذوون بکە طورەیێ د طەڕار
دا حوکم بکن ل شاه و خوندکار
پەردێ تو ژ بەر گولان هەلینە
بێ صەبرییێ بولبولان ببینە
خەندان بکە خونچەیا دەهانێ
نالان کە هەزار داستانێ
سەرخوەش کە ل گەردەنێ گوهاران
سەرسام کە جنوون و دین و هاران
مەیخۆر کە مەلان ب غەنج و نازان
شێخان تو بشینە بەر بەرازان
دەستوور بدە بسک و زولف و خالان
ئاگاه بگێڕە ئەهلێ حالان
دا مورشیدێ بێ طەریقێ هایم
سەرگەشتە نەبن وەکی بەهایم
ئینکار بکەت ضەلالێ موطلەق
ئیقرار بکەت ب صورەتێ حەق
فاریغ ژ تەجەللییا جەلالێ
قانیع ب تەصەوورا جەمالێ
فانی بکەتن ئەوی وجوودێ
باقی ببتن ب ڤێ شوهوودێ
ئەڤ چەندە ئەوان دگۆتن ئەوبەند
زین پێ نەدبوو صەبوور و خورسەند
بەلکی ب نەصیحەت و ب پەندان
یەکجار دکەتە بەلا و بەندان
عیشق ئاگرە نەفحەیە نەصیحەت
سیڕ پەردەیە لەومەیە فەضیحەت

* مەئذوون: دەستورداری * طورِە: پەرچوکەی سەر هەنیە، بسکی کۆکراوە * طەرِار: رێگر و دز، دزی ئاوەز * دا: تا * حوکم بکن: فەرمان رەوابن * خوندکار: پادشای زل * هەلینە: لادە * خەندان: دەڤ ب کەن * خونچە: پشکۆژ * دەهان: دەڤ * نالان: بنالین * هەزار داستان: هەزار دەستان: بولبول * گوهار: گوارە * سەرسام: حەپەساو * جنوون: دین، شێت * هاری: نەخۆشییەکی گرانە * هار: نەخۆشیی هاری * مەلان: مەلایان * غەنج: ناز، دەلال * بشینە: بنێرە * ئەهلی حال: خواناسی لە زەبر * مورشید: رێبەر * طەریق: رێک * هایم: بەرهەڵدای سەرلێشێواو * سەرگەشتە: سەرگەردان * بەهایم: حەیوانات * ئینکار: حاشا لێکردن * ضەلال: ئاڤارێ تی، گومرِایی * موطلەق: یەکجاری، تەواو سەنگ * ئیقرار: دان پێدانان * صورەت: شکل، دێم * حەق: راست * حەق: خودێ * فاریغ: والا، ئاسوودە * تەجەللی: خۆشاندن * جەلال: شکۆ و گەورەیی * قانیع: بەسکر، رازی * تەصەوور: ئینانە بەر هزر * جەمال: خۆشیکی * فانی: تەرت و تونا * وجوود: هەبوون * باقی: هەرمای * شوهود: شایەتان * شوهود: دیتن * صەبوور: ب قەری، پشوو لەسەرخۆ * خورسەند: رازی و شاد * نەصیحەت: شێور، ئامۆژگاری * پەند: ئامۆژگاری * بەند: زیندان، گیرۆیی * نەفحە: سەرەتای هەڵکردنی با * سیرِ: نهێنی، راز * لەومە: سەرکۆنە * فەضیحەت: ریسوایی، بەدناوی، عەیب دەرکەوتن

هندی کو ئەوان دکر مەلامەت
وێ زێدە د بوو ژوان نەدامەت
ئەشکان نەددانە چاڤێ فرصەت
ئاهان نەددا دەهانێ موهلەت
دا ئەو ب کەلامەکی خەبەر دت
یا ئەو ب مەقامەکی نەظەر دت
ناصیح فکرین کو وەعظ و تەقریر
ناکن بچو رەنگی نەفع و تەئثیر
مایین د تەعەجوبێ کو ئەو ماه
ئەڤ چەندە ژ بو چرا دکەت ئاه؟
وان هەر وەقیاس دکر کو زینێ
هەر بۆ ستییێ دکەت گرینێ
دیتن کو خەبەر هەمی هەوا بوون
ناچار کرن سکووت و رابوون

* مەلامەت: سەرکۆنە * زێدە: زەحف * نەدامەت: پۆژمانی * ئەشک: رۆندک * فرصەت: دەرفەت، هەل * دەهان: دەڤ * موهلەت: مۆڵەت، قان * کەلام: ئاخافتن * خەبەردەت: قسە بکات * مەقام: جێگە * نەظەر: تەماشا * ناصیح: پەندبێژ * فکرین: دیتیان * وەعظ: ئامۆژگاری * تەقریر: قسە بە خەرجدان * نەفع: بەهرە * تەئثیر: کار تێکردن * تەعەجوب: سەیرمان * چرا: بۆچی * قی یاس "قیاس": تەخمین * خەبەر: قسە * هەوا: با * سکوت: بێدەنگی

زین ژ خەمێرا دبێژە

زین ما ب تەنێ دگەل غەمان جوت
غەم لێ جقییان ژ بۆ غەمان گۆت
کەی هەم نەفەسێ د بێنەوایان
فەریادرەسێ د پر جەفایان
هەمدەردێ دلێ د دەردمەندان
هەمپەردەیێ سیرێ موستەمەندان
هەمرازێ دلێ د دلبرینان
هەمخوابەیێ خاطرێ حەزینان
هەمکاسەیێ خوانێ بێ طەعامان
هەممەشرەبێ راحێ تەلخ کامان
عاشق بووە واصلێ جەمالێ
سالیک بووە نایلێ جەلالێ
وێرانەیێ دل وە مایە خالی
قەط غەیرێ وە کەس نەهن حەوالی
چاوان دکرن ژ بۆ خوە مەعموور
موطلەق ژ وەرا مەدایە دەستوور
دەولەت ب وەیە دداری دنیا
رەفعەت ژوەیە سەرایێ عوقبا
غەم لەو مە دڤێن کو باوەفانە
نابێن ئەڤە طەحلی یو جەفانە
رۆژا رەشییانە یارێ جانی
یارێ خوەشییانە شادمانی
کەونەین چعاجیل و چ ئاجیل
غەمخواری نەبت کوتینە حاصل
حاصل ب وە خوەش دبت ل من دل
بێ گەنجێ غەمان ژ دل چحاصل

* هەم نەفەس: هاو هەناسە * بێنەوا: بێچارە * فەریادرەس: هانا * جەفا: ئازار * دەردمەند: خودان دەرد و ژان * موستەمەند: ژار و فەقیر * هەم خوابە: هاوخەو * خاطر: دل * حەزین: دل ب کول * طەعام: خواردن * مەشرەب: جێ ڤەخوارن * راح: شەراب * تەلخ کام: دەڤ طەحل * واصل: گەهایی * سالیک: رێونگ * نایل: گەیشتوو * جەلال: شکۆ * حەوالی: دەوروبەر * مەعموور: ئاوەدان * موطلەق: تەواو، یەکجاری * رەفعەت: بڵندی * سەرا: خانی * عوقبا: روژا داوی، قیامەت * طەحلی: تاڵی * کەونەین: دنیا و قیامەت * عاجیل: پەلە * ئاجیل: مۆڵەت دراو * حاصل: پەیدا * حاصل: پوختەی وتار * گەنج: خەزینە

ب خۆهها خوەڕا

گەهگاهـ ستی دکر موخاطەب
ئەڤرەنگەهە ئەو مەلەک موعاتەب
کەی روح و رەوان و قەلبێ زینێ
نوورا بەصەرێ دیار و دینێ
هەمشادی یو هەمجەفا و هەمدەم
هەم لەحم و عیظام جیلد و هەم دەم
هەم شیرە و هەم جەناح و هەمسەر
هەم بەیضە هەم ئاشییان و هەمپەر
وەی طەبع ب طەبعێ من موطابیق
ئیللا کو ب بەخت ناموافیق
صەد شوکور تە بەخت بوویە یاوەر
چاوا تەدڤێ وە دا تە داوەر
صەد شوکور تە بەخت بوو موساعید
طالیع گەڕییا ژ بۆ تە صاعید
بەختێ من ئەگەرچی زێدە ڕەش هات
ئەڤ قیسمەتە بۆمە زێدە خوەش هات
تەقسیمێ غەمان ژ بۆ مرا بوو
تەقدیرێ ئەزەل یەقین وسابوو
شاهی ژ تەڕا و غەم ژ بۆ من
تاجدین ژ تەڕا و مەم ژ بۆ من
غەم چون کو ب صورەتێ مەمێنە
لەو غەم ژ مڕا ل سەر غەمێنە

* موخاطەب: ئالی گفتوگۆ * موعاتەب:
سەرکۆنەکری * بەصەر: چاو * دیار:
وەڵات * دین: دیتن * لەحم: گۆشت *
عیظام: هەستیان، ئێسکان * جلد:
پێست * دەم: خون، خوێن، نەفەس *
هەمشیرە: خویشک * جەناح: باڵ،
چەنگ * بەیضە: هێک، هێلکە، خا *
ئاشییان: هێلین * پەڕ: باڵ، تووکی مەل
* طەبع: مەجاز، سرشت * موطابیق:
وەکەهەڤ * ئیللا: مەگین * موافیق:
هاوتا * یاوەر: هاریکار، ئالیکار *
داوەر: خودێ * موساعید: یاریدەر *
طالیع: بەخت * صاعید: بالا، بڵند * م:
من * مڕا: بۆ من * تەقدیر: بڕیاری
خوایی * ئەزەل: رۆژا بەرێ * یەقین:
بێگومان * صورەت: شکل

ل فندێ ب گازنە

دەم شەمعێ دکر ژ بۆ خوە دەمساز
کەی هەمسەر و هەمنشین و هەمڕاز
هەر چەندی ب صۆتنی وەکی من
ئەمما نە ب گۆتنی وەکی من
گەر شبهەتێ من تەژی بگۆتا
دێ من قەوی دل ب خوە نەصۆتا
دەردێ من و تە ژ یەک ب فەرقە
ئەو فەرقە ژ غەربێ تا ب شەرقە
مەشریق توویی ئاگرێ تە ظاهیر
مەغریب ئەز و باطنێ من ئاگر
دایم دصۆژت مە رشتەیی جان
تە ناصۆژتن ب غەیرێ ئەزمان
پێهتێ مە ل سەر د دل پەڕەنگە
جانێ مە دگەل پەڕەنگێ جەنگە
شەوقەک تە ل سەر سەری دیارە
سەودایەکی سەرسەری دیارە
ئەو شەوق ژ بۆ تەرا زەبانە
ئەڤ پێهت ژ بۆ مەرا زیانە
پێهتا ژ دلێ مە دایێ سەر سەر
حوکمێ دکەتن ل بایێ صەرصەر
هەرچەندی ب شەڤ دمینی بێدار
صوبحان دنڤی حەتا ڤ ئێڤار
ئێڤار و سەحەر ب رۆژ ئەگەر شەڤ
ئەز هەر دسۆژم و سال ل سەرهەڤ

* دەمساز: هەڤال، هاوقسە * قەوی:
زۆر * فەرق: جیا * مەشریق: رۆژهەڵات
* ظاهیر: دیاری * مەغریب: رۆژئاڤا *
باطن: هەناو * رشتە: گا، هەودا *
ئەزمان: زمان * پێهت: بڵێسە *
پەرەنگ: پۆل، پۆلو، سکڵ * شەوقەک:
رۆناکییەک، گڕێک * سەودا: ئەڤین *
سەرسەری: هیچ و پووچ، نەڕاست *
زەمان: زمان * زەبانە: گوڕ، پێت *
زیان: خەسار * بایێ صەرصەر
"صرصر": بای گەلێک بەهێز، رەشەبا *
بێدار: شیار، بێخەو

گلی ل منمنۆکێ

گەهگاه ژ دەست دلێ بریندار
ناچار د بو ژ جانێ بێزار
پەروا نەدکر ب ئاگرێ غەم
پەروانە دکر ژ بو خوە هەمدەم
کەی طائیرێ ئاشیانێ فیرقەت
وەی بلبلێ بوستانێ حیرقەت
ئەی حوجەتێ عاشقێ د صاییب
وەی موبطیلێ موددەعایی کاذیب
مەردانە دبەخشی جانێ ئەرزان
حەیفا کو ب مر گرانی لەرزان
ناوەسطی دەمەک ل بەر هەوایێ
ناپوختە طەلەب دکی فەنایێ
ئەو لەز ژ تەرا گەلەک قوصورە
ئەو لەرزە ژ بۆ تەرا فوتورە
بێ صەبری یو بێ سکون و بێ تاب
لەورا خوە دکی ب زوویی پورتاب
ناپوختەیی عەیبەکێ تەمامە
مەطبووخ دبێژنێ کو خامە
پوختە دصوژن مەگەر چو جاران
فانی قە دبن ب نورو ناران؟
باقی دگەڕن وەکی سەمەندەر
وان جسمێ دبیتە جانێ ئەنوەر
وێ جیسمێ مونەووەرا وەکی روح
بەیضا قەمەرا موقابیلێت یوح

* پەروا: گۆهدان * پەروانە: پەپوولە، منمنۆک * طایر: پەڕندە * ئاشییان: هێلین * بوستان: باغ * حیرقەت: شەواط، سووتان * حوجەت: بەڵگە * صائیب: کاردروست * موبطیل: پووچکەر * موددەعا: داوا و گۆتن * کاذیب: دەرەوین * مەردانە: وەک مێران * ئەرزان: هاسان، کەم نرخ * ب مر: بەمردن، لە کاتی مردندا * گرانی: قورسی، بەنرخی * لەرزان: بەلەرزین، واتا گیان هەرزان دەدەی، لە دەمی مردندا گرانجانی و دەلەرزی * هەوا: ئەڤین * ناپوختە: نەگیهایی، کاڵ * فەنا: ژناڤ چون، نەمان * لەز: پەلە * قوصور: کۆتایی * فوتور: سستی، نەکاملی * صەبر: ئۆقرە * سکوون: هێور * تاب: تاقەت و توان * پورتاب: ئاڤیتی * مەطبوخ: گیهایی، پوختە * خام: کاڵ * باقی: هەرمایی * سەمەندەر: جانەوەرێکە لەبەرەی خەمەگرِوو لە ئاگردا ناسووتێ * ئەنوەر: رووناکتر * مونەووەر: رووناککری * بەیضا: سپی، چەرمگ * موقابیل: بەرامبەر، هەمبەر * یوح: رۆژ، خۆر

یەک ذەرِە ژ ئاسمان و عەردان
نەدما کو نەکەت دگەل خەبەردان
ژەڤ ئادەمییێ د صاحیب ئەغراض
مەحضا دکر ئیحتیراز و ئیعراض
فکرا خوە دکر ژ ئینس و جانان
سیرِا خوە د گۆتە بێ زەبانان
سەر تا ب قەدەم غەریقێ غەم بوو
نەقشێ دل و جان خەیالێ مەم بوو

* ذەرِە: تۆسقاڵ * صاحیب ئەغراض: دل ب کین * مەحضا: تمام، تەنیا * ئیحتراز: پارێز * ئیعتراض: دوری و نامۆیی * سەرتا ب قەدەم: غەریق: نوقم
.

مەم و ژانا ئەڤینێ

مەم ژی ژ خەیالێ روویێ دلدار
یەعنی کو ژ ئارەزوویێ دیدار
بو دینەکی دلپەزیر و سەودا
مەجنوونەکی بێ نەظیر و شەیدا
غالب گەرییا ل عەقلێ دەهشەت
مونس گەرییا ل قەلبێ وەحشەت
نەقابلێ حەملێ داغ و دەردان
نەمایلێ سەیرێ باغ و وەردان
حاصل کو نەبوو ویصالێ زینێ
راحەت چو نەبوو ژ بەر برینێ
لەورا کو دو تەشنە لەب دبێ گاڤ
بێ تاب ببن ژ بو فڕەک ئاڤ
ناگەه برژت ژ ئاسمانی
سەرچەشمەیێ ئابێ زیندەگانی
یەک تەشنە مورادێ دل هەلینت
یەک سوختە هەر وسا بمینت
یەک کەسب بکەت حەیاتێ سەرمەد
ئێ دی دچێتە مەماتێ مومتەد
تاجدین کو ئەو ویصال دەست دا
ئەو رەنگ ل مەمێ مەلال دەست دا
ئەصلا ژ غەمان نەبوویە هێسا
مەحضا ب کەسان نەبوو مواسا
قەطعا وی نەبوو ل جێە قەرارەک
ئەصلا وی نەبوو ب کەس مدارەک

* دیدار: دیتن * دین: شێت * دلپەزیر: خوێن شیرین * سەودا: دین، عاشق * مەجنوون: دین، شێت * بێ نەظیر: بێ هاوتا، بێ وێنە * شەیدا: دینێ ئەڤینێ * غالب: زاڵ * دەهشەت: سەرسوڕمان * مونس: ئاودەنگی * وەحشەت: دووری لە خەڵک و ئاوایی * حەمل: هەڵگرتن * قابیل: بەتوان * مایل: ئارەزووکەر * وەرد: گوڵ * ویصال: گەیشتن بەیار * راحەت: ئاسوودە * تەشنە لەب: لێو تی * تاب: توان * فڕ: قوم * سەرچەشمە: سەرچاوە، کانی * ئابی زیندەگانی: ئاڤا حەیاتێ * سوختە: شەوطی * کەسب بکەت: پەیدا بکات * حەیات: ژی * سەرمەد: هەمیشەیی، هەرهە * مەمات: مرن * مومتەد: دوورودرێژ، درێژایی * مەلال: جاڕزی * مەحضا: بەهیچ جۆر * مواسا: دڵداری، سەبووری

ئەو وەقتێ وەکو دچویە پێش میر
تە دگۆ کو دوساغە پێ د زنجیر
هەر لەحظە ژ دەرد و ئاه و واهێ
ئاگر دگیهاندە بارگاهێ
گاڤا کو دچویە پێشی تاجدین
ئەو ژار دگەل دلێ ب نالین
نەدشی بکەتن مدار و صوحبەت
نەدبو بگرت قەرار و ئولفەت
ناچار ژ هەیشەتێ دچو دوور
هەمدەرد دبو دگەل شەطێ کوور

* دوساغ: بەندی، ئێسیر، زیندانی * بارگاه: مالامیر * نەدشی: نەی دەکرا * صوحبەت: هەواڵەتی، ئاخافتن * قەرار: ئۆقرە * ئولفەت: ئۆگری * هەیشەت: ئاوەدانی و ناو حەشامات * شەط: چەم، چۆم، چێم * کوور: قووڵ

پەیڤینا مەم دگەل چەم

کەی شبهەتێ ئەشکێ من رەوانە
بێ صەبر و سکونێ عاشقانە
بێ صەبر و قەرار و بێ سکونی
یان شبهەتێ من تو ژی جنوونی
قەط نینە ژ بۆ تەڕا قەرارەک
غالب د دلێ تەدانە یارەک
هەر لەحظە تەژی چتێتە بیرێ
سەرگەشتە دبێ ل رەخ جزیرێ
ئەڤ شەهرەیە گەر ژبۆتە مەحبووب
حاصل گەڕییایە بۆتە مەطلووب
دایم ددلێ تەدانە مەنزیل
دەستێ تە ل گەردنێ حەمایل
هێژا ژ خودێ تو فکرێ ناکی
هەر رۆژێ هەزار شکرێ ناکی
ئەڤ چەندە دکی هەوار و گازی
ئێدی چ موورادەکی دخوازی
بێهودە چڕا دکی تو فەریاد
ئاوارە دچی دیارێ بەغداد؟
گەر ئەز بگریم وەگەر بنالم
وەر ئەز بمرم وەگەر بکالم
هەرچی وەکو ئەز بکم رەوایە
مەعقوول ژ بۆ مەڕا فەنایە
جارەک ل دلێ مژی گوزەر کە
سەرچەشمەیێ چەشمێ من نەظەرکە

* کەی: کەئەی * رەوانە: ئاو لە کاتی رۆیشتندا، جاری * توژی: تۆش * غالب: زۆر وی دچێ * رەخ: کەنار، قەراخ * مەحبووب: گراوی * حەمایل: راست و چەپ لە ملدا* شکر: سوپاس * دیار: ولآت * رەوا: دروست * ماقوولی: قەدر و رێز، شتی بەر عەقڵ * سەرچەشمە: سەرچاوە * چەشم: چاڤ * نەظەر: تەماشا

دەردێ دلێ من کو بێ دەوایە
چەشمێ تەڕێ من چ ماجەرایە
دێوانە مە من پەری ب دەردا
ئەز دیجلەمە زەنبەری مە بەردا
"وەسطانی" یو "نێرگزی یو" "سەقلان"
"دەروازە" و "عۆمەری" یو "مەیدان"
ڤان سەیرگەها تو لێ دکی گەشت
ئەز مامە ژ بۆ مرا دەر و دەشت

* ماجەرا: رووداو * دێوانە: دین * دیجلە: چۆمی بەناوبانگ * زەنبەری: گەمیەی مەزن * وەسطانی، نێرگزی یا نەرگزان، سەقلان، دەروازە، عوممەری یا ئۆمەران، مەیدان: هەریەک لەو شەشانە ناوی جێگەیەکن لەسەر رێگەی چەمی دیجلە لە نزیک جزیری بۆتان * سەیرگەه: سەیرانگا * گەشت: گەڕیان

لاڤایی مەم ل بەر بایی

گەه بەحث دکر دگەل صەبایێ
شەرحا غەمێ دل دگۆتە بایێ
کەی جیسمێ لەطیفێ شبهەتێ روح
دەرگاهێ بەدەن ل بەر تە مەفتوح
ئەز هێڤی دکم کو بێ تەوەققوف
رەنجیدە قەدەم بەبێ تەکەللوف
جارەک هەرە سوددەتو سسەعادەت
گاڤەک هەرە سیدرەتو ننیهایەت
ئەووەل تو ببووسە ئاستانێ
پاشێ هەرە پێشێ دلستانێ
ئەمما ب تەواضوع و بەتەعظیم
صەد مەرتەبە ئیحترام و تەکریم
ئاهیستە ژ بۆ بکە دوعایێ
وابەستەیێ وی بکە ثەنایێ
شایستە بکە تو ئیحترامێ
دەست بەستە ڤەوەست بکە سەلامێ
پاشێ حەرەکەت کە پێشڤە چاپک
ثیقلەت نەکری ژ طەبعێ نازک
ئەڤ نامە کو خونێ دل میدادە
ئەڤ صەفحە کو مەردومەک سەوادە
پەردێ مەلڤین ل بەر جەمالێ
تەنها بدە دەستێ عەرضی حالێ
زینهار دەبا نەکی نیقابێ
گاڤا کو دخوینتن کیتابێ

* بەحث: باس * صەبا: بایەک کە لە باکووری رۆژهەڵاتەوە دێ، زریان * شەرح: راوە * جیسم: لەش * لەطیف: نەرم و روون * شبهەتێ روح: وەک گیان * مەفتووح: ڤەکری * تەوەققوف: وێستان * رەنجیدە: ئازاردیتوو * قەدەم: پێ * تەکەللوف: گرانی و زەحمەت * سوددەتو سسەعادەت "سدة السعادة": سدە، یا سوودە: نشیمەن، جێ نشین * سەعادەت: پیرۆزی و مبارەکی * سیدرە توننهایەت "سدرة النهایة": سیدرە: داری کنار * نهایەت: ئەوپەڕ، ئاخر ... لە قورعاندایە: دارێک لە کن تەختی خوایە کە لەوپەڕی ئاسمانانە بەناوی "سدرة المنتهی"... دار کنارەکەی ئەوپەڕ *ئاهێستە: هێدیکا، لەسەرخۆ * وابەستە: شیاو * پەنا: پەسن * شایستە: شیاو * ئیحتیرام: رێز لێنان * دەست بەستە: دەست لەسەر دەست، دەست لەسەر سنگ * چاپک: ب لەز * ثیقلەت: گرانی * میداد: مەرەکەب * مەردمەک: بیبیلەی چاو، گلێنە، رەشکێنە * سەواد: رەش * صەفحە: لاپەڕ * مەلڤین: مەبزوێنە * عەرضی حال: عەرض و حال * نامەی گلی و شکیات * زینهار: دەغیلە، ئەز بەختێ تە دامە * دەبا: بەلەرزە لەرز * نیقاب: رووبەندە، پووشی * کیتاب: نامە

بێژێ ژ مەدا کو پادشاهم
"بەندەن ئانا سۆیلە: قیبلەگاهم"
لەو مەطلەعێ نوورێ ذول جەلالی
لەو مەنبەعێ کەوثەرا زەلالی
لەو مەنظەر و مەظهەرا ئیلاهی
ئەم بوونە گەدا تو پادشاهی
دا بۆمە ب حەقێ موتتەصیف بی
دەرحەققێ مە عەدل و مونتەصیف بی
دەردیدە ژ دیدەیێ تەوەللا
گەهگاه بکی ل دل تەجەللا
ئەڤ دەئبێ قەدیمە پادشاهان
وان عامە نەظەر ل پڕ گوناهان
وەڵڵاه گونەهێ خوە ئەز نزانم
ئەمما مە دلەک هەبوو دزانم
ئەڤ دل پەرییان ژمن رەڤایە
ئەڤ پێلەکە ئەو ژمن جودایە
وەقتێ کو دگەل من ئەو تەبابوو
صاحیب هەوەس و خودان هەوا بوو
بەلکی کربت خەطا و عصیان
ئینسان خولقین ب نەقص و نسیان
صەد جاری کو زێدە پڕ گوناهە
لێ سایەیێ زولفێ تە پەناهە
گەر قەهر بکی ل وی جەزایە
وەر عەفو بکی عەجەب عەطایە
ئەڤ رەنگە ببێژە ئەی صەبا تیز
وانگاه زەمین ببووس و بەرخیز

* مەدا: وەخت، دەم، ماوە، مەودا * پادشاهم: ئەی شای من * بەن: من * بەندەن: لەمنەوە * ئانا، ئانە: بەوی * سۆیلە: بێژە * قیبلەگاهم: ئەی رووگەی من "ئەم بەیتە کە نیوەی بە تورکییە: لە نوسخەی حەمزە و نوسخەی ئەستەمبولێ بە لاتینیدا هاتووە لە نوسخەی لینینگرادا "خالا ئەنی یا تەقیبلەگاهم" نووسراوە. لە پەراوێزی ئەویشدا لەتە بەیتە تورکییەکە نووسراوە" * لەو: چونکە * مەطلەع: جێگەی دەرکەوتن و سەرکەوتن * ذولجەلال: خودێ، خاوەن شکۆ * مەنبەع: کانی * کەوثەر: ئاوێکی بەهەشتێ * زەلال: روون و صاف * مەنظەر: دیمەن * مەظهەر: جێ نواندن * ئیلاه: خودێ * موتتەصیف: پەسندرای * عەدل: عادل * مونتەصیف: بە ئینصاف * دەر: لە * دیدە: چاو * تەوەللا: دۆستایەتی * تەجەللا: دەرکەوتن، خۆشاندان * دەئب: رێ و شوێن * قەدیم: کەون * عام: گش، هەمووانی * پێلەکە: ماوەیەکە * تەبا: ئاشت * هەوەس: ئارەزوو * هەوا: ئەڤین * هەوا: فیز و دەعیە * خەطا: هەڵە * عوصیان: سەرپێچی، بێ فەرمانی * خولقێن: چێبوون * نەقص: کێمایی * نیسیان: ژبیرکرن * وەر: ئەگەریش * عەجەب: سەیر * عەطا: بەخشین * تیز: تیژ، زوو * زەمین ببووس: عەردێ ماچ بکە * بەرخیز: رابە

ئەی بادێ صەبا ب حەققێ مەعبوود
گاڤا وەکو تێ ژپێشی مەقصوود
زینهار هنەک ژ خاکێ دەرگاه
بینە ژ مڕا دگەل خوە هەمراه
تۆزا کو ژ رەنگێ توتیایە
بینە ب خوەڕا کو کیمیایە

* مەقصود: لێرە مەبەست یارە * خاک: ئاخ * هەمڕاه: هاڤرێ، ب خوەرا * توتیا: خاکەی بەردێکە چاوی پێ دەڕێژن

گلی و گازن ژ دلێ کول

گەه جەنگ دکر دگەل دلێ ژار
کەی خاینێ شەرمەسارێ غەددار
کان قەول و قەرار و عەهد و پەیوەند
پەیمان و قەسەم یەمین و سەوگەند
تە دگۆ کو دگەل تە صادیقم ئەز
تە دگۆ ب تەڕا موافیقم ئەز
تە دگۆ کو دگەل تە یەکدلم ئەز
تە دگۆ کو خودان تەحەممولم ئەز
حەیفا کو زیادە بێ وەفایی
حەیفا کو نەقابیلێ جەفایی
قەلبێ دەغەلی ب دل نەیاری
پرچیل و چەپ و خراب و خواری
ئەی توتییێ پەروەرش شیرینی
وەی طیفلێ طوفەیلێ نازەنینی
یاری خوەشییان بوویی مەگەر توو
قەلبێ رەشییان بوویی مەگەر توو
دلهایێ کەسان دەروونێ تەنها
ئینصافە تەنێ بهێلی تەنها
ئەڤ بلبلێ جان د مەحبەسا تەن
مایە ب تەنێ میثالێ بیژەن
ئینصافە بکی تو جانێ بەدروود
دەروازەیێ تەن بگێڕی مەسدوود
سیڕا د تەدا ژ فەیضێ جانە
نوورا د زەمین ژ ئاسمانە

* جەنگ: پەڤ چون، شەڕ * شەرمەسار: فەدیکار * غەددار: سۆزشکێن * قەول: بەڵێن * قەرار: بڕیار * عەهد: پەیمان، شەرت * قەسەم: سوند، سوێند * یەمین: قەسەم * سەوگەند: صۆند * صادیق: دروست و راست * موافیق: وەکهەوە * تەحەممول: خۆڕاگری لەبەر بەڵا * حەیفا: مەخابن * قابیل: قەبولکەر * دەغەل: نەڕاست * نەیار: دژمن * چیل: گزی کار، حیلە باز * چەپ: نەڕاست * پەروەرش: خودان کرن * طیفل: زارۆک * طوفەیل: میوانی دەعوەت نەکراو، زگ لەوەڕین * رەشی: ناخۆشی * دلها: دڵان * کەسان: خەڵک * تەنها: لەشان * ئینصاف: عەدالەت و پیاوەتی * مەحبەس: زیندان، بەندیخانە * تەن: بەدەن، لەش * بێژەن: پاڵەوانێکی چیرۆکی شانامەی فردەوسییە کە لەناو زیندانی دوژمناندا قەتیس ماوە * بەدروود: خاترخوازی * مەسدوود: گرتی * فەیض: بەهرەی زۆر

ئەی دل مەچە بێ چراغێ جانی
ظولماتە تەکۆری رێ نزانی
مەقصوودە ئەگەر ژ بۆتە جانان
جانان تە دجانێ دانە پەنهان
لەورا تو نموونەدارێ ذاتی
ئایینەیێ صورەتێ صیفاتی
زینهار مەچە ل دو تەسەڕا
دا جان نەکەتن ژ تە تەبەڕا
چونا تە دبیتە خاریجییەت
تەرکا تە دبێتە رافضییەت
خاریج مەبە تا ببی تو داخیل
تەرکێ مەکە تا ببی تو واصیل
رەفضێ مەکە تو ب دل بە سوننی
"مابالوکە وەیحەکە ئەنتە میننی"؟
ثابیت بە کو دا نە ناخەلەف بی
دا واقیفێ سڕی "مەن عەرەف بی"؟
هەرچەندە تو چویە بەردەرێ دۆست
لێ دۆست ل نک منە ل وێ پۆست
قەددا تە حەباندی بۆ تە دارە
زولفا تە چڤاندی ئەو قەنارە

* چراغ: چرا * ظولمات: تاریکی * کۆر: کوێر، نەبین * جانان: یار، دۆست * پەنهان: ڤەشری * ذات: هەبوو، مەبەست خودێیە * نموونەدار: نیشانەدار * ئایینە: نەینک * صورەت: شکڵ * صیفات: ئاکاران * تەوەللا: دۆستایەتی، هەستی خۆشەویستی * تەسەڕا: خۆشادکردن، کەیف کردن * تەبەڕا: دەست لێ بەردان، یەخە لێ دادڕین "بەبڕوای من وێ دەچێ دووهەم قافیەش تەوەللا بووبێت کە بە مانا پشت تێکردنە. بەڵام لە هەرسێ نوسخەدا تەبەڕایە"، یان: هەوەڵ تەسەڕایە وەک نووسیومە – ھ * خاریج: دەر * خاریجییەت: لەسەر شۆپی خاریجی "کۆمەڵێک دژی ئیمام عەلی بوون، ناویان نرابوو خاریجی" * تەرک: جێ هێشتن، نەبانی * رافضی: نەویست * رافضییەت: شیعایەتی کە دان بە ئەبوبەکر و عومەر و عوسماندا ناهێنن، بە خەلیفەی راستیان نازانن * سوننی: رەوشت و ئاکاری من، پێچەوانەی شیعە * مابالوکە: فکرا تە چییە؟ * وەیحەک: هەوارە لتە * ئەنتە: تۆ * میننی: لە منی "مابالك ويحك انت مني" ئەم لەتە بەیتە بە عەرەبییە * ثابیت: چەقیو، خۆڕاگر * ناخەلەف: کوڕ کە لە شێوەی بابی لابدا و ئاکاری چاک نەبێ * واقیف: هایدار * سیڕ: راز * مەن عەرەف "من عرف": کێ ناسی؟ فەرموودەی پێغەمبەرە "کێ خۆ بناسێ خودێ ناس دکا" * قەدد: بەژن و باڵا * دار: سێدارە * چڤاندی: خوار و لار کردووەتەوە * قەنارە: دار و پەتی پێخنکاندنێ

جەذبا بتو رەڤایی جان ل بالە
سیڕا تو فیدایی ئەو خوە مالە
باوەر تە نەیێ ب زولف و خالان
مالێ مەدە هیندووان ب تالان
پابەند مەبە ب تارێ گیسو
سەر گەشتە مەبە ب قەوسێ ئەبرو
هەرچەند خەلیلی ئەی بەلاکەش
گولزار ل تە دبیتە ئاتەش
تەشبیهێ تە صەد هەزار بولبول
صەد جاری بکن فەغان و غولغول
پەروانە صیفەت ل پێشێ وەردان
هەردەم دصۆژن ب داخ و دەردان
ئەی دل تە خوە دایە بەرهەوایێ
قەصدا تە ئەوە بکی صەفایێ
ئەمما ژ طەبیبێ عیشقێ صادیق
من زانییە بۆ تەرا موافیق
پەرهێزە ژ قیسمێ موشتەهاتان
تەقوایە ژ ڤان مولەذذە ذاتان
هەرچی کو موخالیفێ هەوایە
عەینێ وی ژ بۆتەرا شیفایە
من پرسییە بێگومان ژ لوقمان
خاصییەتێ شەربەتان و لوقمان
هەرچی کو شیرینە عەینێ دایە
هەرچی وەکو طەحلە ئەو دەوایە
ئەو چەندە ئەوی دگەل دلی گۆت
ناچار دلێ دلی ب وی صۆت

* جەذبە: راکێشان * رەڤایی: رفاندوویە * فیدا: گۆری * هیندو: هیندی، لە شیعری شاعیراندا بە تالانچی و رێگر دەگوترا * تار: طا، تاڵ * گیسو: زولف، کەزی * سەرگەشتە: سەرگەردان * قەوس: کەوان * خەلیل: دۆست * خەلیل: نازناوی برایم پێغەمبەر * بەلاکەش: ئازارکێش * ئاتەش: ئاگر * غولغول: زەنازەنا، دەنگە دەنگ، هەراوهوریا * وەرد: گوڵ * هەوا: ئەڤین * هەوا: با * هەوا: ئارەزوو * قەصد: نیاز، مەبەست * صەفا: خۆش رابواردن * طەبیب: بژیشک * صادیق: راستبێژ * موافیق: باش و مناسب * موشتەها: هەرچی دل حەز لێ دەکە * تەقوا: پارێز * مولەذذەذ: تشتێد خۆش و تامدار * موخالیف: دژ * هەوا: ئارەزوو * عەینی وی: هەر ئەو * شیفا: مفا، چێبوون* لوقمان: بژیشکی هۆزان و بلیمەت * لوقمان: پاروان * عەین: سەرچاوە * دا: دەرد، نەساخی * طەحل: تاڵ * دەوا: دەرمان

دووکەل ژ حەرارەتا سوەیدا
رابو تژی بوو مەحەللێ سەودا
رابو ڤە ژ دل دوخان و یەحموم
رەش کر ل سەرێ دیماغێ خەیشوم
نەینیکی خەیالێ بوو موکەددەر
ئایینەیێ عەقلێ بوو موغەببەر
عەورەک تەدگۆ ژ ئەرضێ رابوو
ئەڤراز ل ئاسمان جەمابوو
وی عەوری ژنیڤکا هناڤان
خونباری دکر ب هەردوو چاڤان
سەیلا جگەرێ وسا ل گوڕ هات
گۆیا کو ب سەر ئەرەز ڤە گوڕهات
ئەلقیصصە ژ عیللەتا ددلدا
سەیلەک وە دچو مەمێ ب ملدا
شەططول عەرەب و فورات و جەیحوون
هەرسێ تەدگۆ ب یەکڤە رابوون
هەرچەندی ژ هێسترێ مەمێ ژار
شین بوون ل رەخێ شەطێ سپیندار
صەحرا هەمی بوویە صەحنێ بوستان
ساحیل بوویە گولشەن و گولستان
وی بێ دلی هەر ل وێ مەکان گرت
وی بلبلی بۆ خوە ئاشیيان گرت
ئەو بلبل ئەگەرچی پر هەوەس بوو
زیندانێ بەدەن ل وی قەفەص بوو
ڤێکرا وەرییان ل وی پەر و بال
تێکدا وەشییان ژوی خەط و خال

* دووکەل: کادوو، دو * حەرارەت: گەرمی * سوەیدا: ناوەندی دڵ * مەحەل: جێ، مزل، جێ دابەزین * سەودا: ئەڤین * دووخان: کادو * یەحموم: رەشەدووکەڵ * دیماغ: مەژی * خەیشوم: ئەوپەڕی بێڤل، رەگی لای سەرووی کەپۆ * نەینیک: ئاوێنە * موکەددەر: لێڵ، بێ رەنگ * موغەببەر: تۆزاوی * عەور: هەور * ئەڤراز: هەوراز، بەرەژوور * جەما: کوم * سەیل: لەهی، لی * ل گوڕ: بەتەوژم * ئەرەز: چۆمێکی بەناوبانگە * گوڕ: پێت، بڵێسە * عیللەت: نەخۆشی، سەمەد * شەططول عەرەب: زێی بەناوبانگ * فورات و جەیحوون: هەر یەک ناوی چۆمن * رەخ: قەراغ، کەنار * شەط: چۆم، قەراغ چۆم، بەستێن * صەحرا: دەشت * صەحن: هەرێم، ئاقار * بوستان: باغ * ساحیل: بەست، بەستێن، بەستۆڕە * گولشەن: جێ گوڵ * گولستان: جێگەی گوڵان * مەکان: جێ * ئاشییان: هێلین * هەوەس: ئارەزوو * قەفەص: رکە * وەشی: دوور هاوێژرا

قەددا وییێ شبهەتێ صنەوبەر
خەم بو، چڤییا میثالێ عەرعەر
روویێ د وی گەرچی هەر دتەڕبوون
مانەندێ خوزامێ لیک زەربوون
عارض قەومی ل نەینکێ ژەنگ
رەونەق چو نەما ل نەقشێ ئەرژەنگ
عیشقێ وەنەخوەش کر ئەو بەلاکەش
حوببێ وە تەلەس کر ئەو موشەوەش
دێما وی نەما چو ئاب و رەنگەک
نوطقا وی نەما جەواب و دەنگەک
ژەووەلڤە ل رەخ شەطێ نەخوەش کەت
چل رۆژێ تەمامی شبهێ لەش کەت
عەقل و خیرەد و شعوورێ ئینسان
حیسس و حەرەکەت قوایێ حەیوان
قەطعا قە نەما ژ ڤان چو ئاثار
یەک جوزء ل نک مەمێ بریندار

* قەد: بەژن * صنەوبەر: دارێکە * عەرعەر: دارێکە * خوزام: گولێکی تورت و پڕ خوناڤە و سوورە * لیک: بەڵام * عارض: رووداو، تازە پەیدا * قەومی: قیوامی گرد، خۆی سەپاند * رەونەق: جوانی و شۆق * نەقش: نەخش * ئەرژەنگ: کتێبی وێنەدانی مانیی بەناوبانگ * بەلاکەش: لەش بەبار، بەدەرد و بەڵا * حوب: ئەڤین * تەلەس: مەستی بێ هۆش * موشەووەش: شێویاو * دێم: روو * ئاب: تەڕ و تازەیی * نوطق: پەیڤ * جەواب: بەرسیڤ * لەش: لاشەی مردووان * خیرەد: ئاوەز، عەقل * شعور: هەست * حیس: هەست * حەرەکەت: بزاو * قوا: کۆی قووەت، هێز * حەیوان: گیاندار * ئاثار: شوێنەوار * جوزء: پاژ

دەما بوهارێ و گاڤا شکارێ

صەییادێ شکارێ حوسنێ ئەخبار
کر بۆ مە کو سەرگوزەشتە ئیظهار
گۆ رۆژەکی خوەش ب فەصل و ئەییام
دەورا فەلەکا فەنا سەرەنجام
فەڕاشێ قەضا ب صونعێ قودرەت
غەبرا کربوو میثالێ جەننەت
مەششاطە صیفەت جیهانێ دێرین
تەزیین کربوو عەروسێ ئایین
هەریەک ژنەوال و کۆه و دەشتان
ڕەه شبهەتێ گۆشەیێد بەهەشتان
هەر ڕەوضە ریاضێ خولدێ ئەکبەر
هەر چەشمە ژ عەینێ ئابێ کەوثەر
هەر کۆه ژ ڕەنگێ طورێ موسا
ژەنوارێ تەجەللییێ تەئییسا
هەر نەهر ژ ڕەنگێ ئەژدەها بوون
هەر سەبزە ب موعجیزان عەصا بوون
هەرداری ژ فەیضی نەوبەهاری
تێک شوعلە ددا ژ نوورێ باری
هەرگول ژ میثالێ ئاتەشێ طور
یەک مەشعەلە بێ قوصوور و پڕ نوور
هەر مورغێ سەحەر ب خوە کەلیمەک
هەر طوطی و قومرییەک نەدیمەک

* صەییاد: نچیروان * شکار: ڕاو * حوسن: جوانی * ئەخبار: دەنگ و باسان * سەرگوزەشتە: سەربهورد * ئیظهار: دیاری * فەصل: کژ * ئەییام: ڕۆژان * دەور: خول، سووڕ * فەنا: سەرەنجام: بێ دوایی * فەڕاش: جێ ڕایەخ * قەضا: حوکمی خودا * صونع: کردە * قودرەت: توانایی * غەبرا: زەمین، هەرد * دێرین: لە مێژینە، کەون * تەزیین: خەملاندن * نەوال: نوهال * ڕەه: ڕاست * گوشە: سوچ * ڕەوضە: باخچە * ریاض: باخچان * خولد: بەهەشت * ئەکبەر: مەزنتر * عەین: کانی، وەک * ئاب: ئاڤ * طور: چیایەکە لە سینا * موسا: ناوی پێغەمبەری مەزنی جوهوان * ژەنوار: لە ئەنوار، لە ڕۆشناییانی * تەجەللی: خۆشاندان * تەییسا: داییسا * نەهر: چەم، شەقە جۆگە * ئەژدەها: حەزیا * سەبزە: شینکە * موعجیز: کاری بێ وێنەی پێغەمبەران * عەصا: داردەست * فەیض: ودم و بەرەکەت * نەوبەهار: تازە بەهار * شوعلە: گڕ، پێت * باری: خودێ * مەشعەلە: مەشخەڵ * مورغ: مەل، باڵدار * سەحەر: سپێدە * کەلیم: بێژەر * کەلیم: نازناوی موسا پێغەمبەرە * نەدیم: هاودەم و هاونشین

هەر نەخل نیدا کونەندە هەرگاه
تەشبیهێ شەجەر دگۆ "ئەنەڵڵاه"
خەرگوش و غەزال و گۆڕ و ئاهوو
ئەڤ قاز و قولنگ و کەبک و تەیهوو
کەرکەر دچرین ل کۆه و دەشتان
ڕەف ڕەف دفرین دنێڤ بەهەشتان
ئەلقیصصە ب ئیقتیضا زەمانی
بو فرصەتێ عەیش و کامڕانی
فەصلا بگەڕن ل گەشت و سەیران
نێچیر بکن ژ وەحش و طەیران
میرێ کو فەلەک موطیعێ فەرمان
گۆ صبحە نەبویە قەومێ بوهتان
ڕابەستی سیلاح و گورز و شمشیر
بیلجوملە دگەل مە بێنە نێچیر
حاضر نەبتن کەسەک د صەیدێ
ئەو دێ بمرت دبەند و قەیدێ
خەلقێ کو حەتا ب صوبحێ کاذیب
حاضر کربوون بیساط و ڕاتیب
فەجرێ کو نومایە وان عەلامەت
ڕابو د وی شەهریدا قیامەت
مێران ڤەکرن عوقاب و بازی
شێران دبرن پڵنگ و تازی
دەڕندە و ئادەم و بەهایم
فەردەک قە نەما د شەهری قایم
دام و دەد و ئادەمی یو حەیوان
طیفل و صەبی ئاشڤان و ڕەزڤان

* نەخل: دارخورما، داری بڵند * نیدا کوننده: بانگ کەر، جاڕکێش * هەرگاه: * هەموو دەم * شەجەر: دار * ئەنەڵڵاه "انا الله": ئەز خودێمە "باسی موسا و چیای طوور و ئاگری دار کە گوتوویە من خوام، لە قورعاندایە"* خەرگوش: کێروشک * غەزال: ئاسک * گۆڕ: کەرەکێوی * ئاهو: مامز * قولنگ: قورینگ * کەبک: کەو * تەیهو: زڕەکەو * کەرکەر: کۆمەڵ کۆمەڵ، مێگەل مێگەل * ڕەف ڕەف: پۆل پۆل * ئیقتیضا: بەگۆڕەی * فرصەت: هەل و دەرفەت * عەیش: ژیانی خۆش * کامرانی: ڕابواردن بە ئارەزوو * موطیعێ فەرمان: بەرفەرمان، بەرحوکم * قەوم: خەڵک * سیلاح: چەکی شەڕ * صەید: ڕاو * بەند: گرتووخانە * قەید: کۆت و زنجیر * کاذیب: دەرەوین * بیساط: ڕایەخ * ڕاتب: جیرە، تۆشە، زاد * فەجر: سپێدە * عەلامەت: نیشانە * عوقاب: هەڵۆ * بازی: باز * تازی: تاژی، تانجی * بەهایم: ئاژەڵ * قایم: وێستاو * دام: جانەوەری کەدی * دەد: جانەوەری دڕندە * صەبی: زارۆک * قەبیلە: کۆمەڵان * ریجال: پیاوان

ئەلقیصصە قەبیلەیا ریجالان

فیلجوملە کەسەک نەما د مالان
بو حەشرگەهەک ل صەیدگاهان
شەفقەت نەکرن ل بێ گوناهان
ئەو چەندە ل وەحشییان دکوشتن
گویا کو وحووش قەط نەهێشتن
دەرِندە دەوەندە و پەرەندە
هن کوشتی دگرتی هن فگەندە
چاپوک حەرەکات و نەوجەوانان
وان فاریس و گورد و پەهلەوانان
دەرِندە دراندبوون ب شێران
پەرەندە براندبوون ب تیران
مەحبووبە میثال شەهلەوەندان
مەرکەب عەرەبان خودان کەمەندان
چەوگان ددەست دگەل گۆپالان
ئاڤێتنە گەردنێ غەزالان
ئەوشێرە سوار ب پەرِ و چەنگی
خونی کربوون بەلەک بەلەنگی
ئەو چەندە غەزال ئەوان کرن صەید
ئەو چەندە پلنگ ئەوان کرن قەید
ئێ دی نەدشین دگەل خوەبین
بەلکی نەدشین ژ جیهـ هەلین
کوشتی ژ خوەرا برن فەقیران
گرتی ب خوەرا برن ئەمیران

* حەشرگەه: جێ کۆبوونەوە * صەیدگاه: راوگە * شەفقەت: روحم، بەزەیی * دەوەندە: بازدەر * پەرِەندە: باڵدار * فگەندە: تخێلّ * فاریس: سوار، ئازا * گورد: پاڵەوان * لەوەند: لاوچاک * شەهلەوەند: سەرداری لاوچاکان، شۆرِە لاو * مەرکەب: ماڵی سواری، مەبەست ئەسپە * مەرکەب عەرەبان: ئەسپی رەسەنی عەرەب * پەرِ: تیری پەرِدار * چەنگی: رمبی چەند فلیقانە، چەند حاچە * لەک: صەد هەزار * بەلەنگ: بەلەنج، ئەندازە * کوشتی: کوژراو * فەقیر: هەژار

باغ و بەخچا میر

باغەک وە هەبوو ئەمیر زێندین
باغێ ئێرەمێ دچوو ب مزگین
هەر دەوحە ژوی یو هەر طیوورەک
یەک قەصر ژ جەننەتێ و حوورەک
بۆ شوشتنێ دەست و پێ و چاڤان
کەوثەر کربوو سەبیل رضوان
هەمسەر ب مەقامێ سیدرە سەروەک
مانەندێ فریشتە هەر تەزەروەک
تەشبیهێ مەمێ دلێ صنەوبەر
صەد پارە ژ عیشقێ قەددێ عەرعەر
نارنج و توورونج شبهێ زینێ
زەربوییێ ل عەیللەتا ئەڤینێ
سێڤ و روطەب و ئەناری بوستان
لێڤ و ذەقەن و ئەناری پوستان
شمشاد و چنار هەم قەدەم بوون
خوەش سایەدەر و عەلا هیمەم بوون
زەرین قەدەحێ دمەست لەبریز
رەیحان و بنەفشە جوملە نەوخیز
مەجموعەیێ خوضرەوات و ئەزهار
شیرازەیێ سەلسەبیل و ئەنهار
صەحنارەزی موجمەلەن کیتابەک
هەر قەطعە و فەصل فەصل و بابەک
گۆیا ب ئەدەب ئەدیبێ تەنجیم
سەر صەفحەیێ باغێ شبهێ تەقویم

* ئیرەم: بەهەشت * دەوحە: داری زۆر زل و ئەستوور * طیوور: کۆی طەیر، مەل * قەصر: کۆشک * چەعو: چاڤ * سەبیل: ئاوی خێرێ * سەبیل: رێگە * ریضوان: باغەوانی بەهەشت * هەمسەر: سەریان گەیشتبووە یەک * مەقامێ سیدرە: جێگەی دارکنارەکەی عەرشی خوا * مانەند: وەکی * تەزەروو: کەڵەشێری لێرِەواری کە بە فارسی پێی دەڵێن: قرقاول * روطەب: خورمای تەرِ * پوستان: مەمک * شمشاد: شمشاڵ، دارێکە * سایە: سێبەر * عەلا: بڵند * هیمەم: هیمەتان، نیازان * زەرِین: زێرِین * قەدەح: خونچە، بشکۆژ * قەدەح: پیاڵەی مەی ڤەخواردنێ بەوالایی * لەبریز: تژە و پرِ * نەوخیز: تازە سەر دەرهاتوو * خوضرەوات: سەوزایی * ئەزهار: گولان، چیچەکان * شیرازە: ئاوریشمی دروونی بن کتێبان * سەلسەبیل: کانییەکی بەهەشتە * ئەنهار: چەمان * موجمەلەن "مجملا": بە پوختەیی، بەتێکرِایی * قەطعە: پارچە * فەصل: نێوان * فەصل: بەشێک لە کتێب * باب: بەشی گەورە لە کتێب * ئەدەب: رێکوپێکی * ئەدیب: زانا * تەنجیم: ئەستێرە ناسین، نجومگەری * سەرصەفحە: سەر رووپەرِ* تەقویم: ساڵنامە، ساڵپێو

جەدوەل کربوو ب حەللێ سیماب
شەنگەرف سیفەت گولێ دسیراب
ئەطراف ژ سونبول و رەیاحین
ئەلوان ژ خوطوطێ سەبز و مشکین
هەریەک دکرن بەیانێ ئەحکام
بەختێ سیەه و سفید ئیعلام

* جەدوەل: جۆگە * جەدوەل: خەتی تێک پەڕیوی خانە خانە * حەلل: تاواوە * سیماب: جیوە * شەنگەرف: خاکە بەردێکی سوور ڕەنگە لە رەسامیدا بەکاردێ * سیراب: تێراو * ئەطراف: کۆی طەرەف: ئالی، لا * رەیاحین: گیایانی بۆن خۆش * ئەلوان: رەنگان * خوطوط: خەتان * سەبز: کەسک، سەوز* مشکین: رەش، بۆن وەک میسک * بەیان: مەعلووم، دیاردە * ئەحکام: حوکمان * سیەه: رەش * سفید: سپی * ئیعلام: خەبەردان، نیشاندان

گول ب گولاڕا داخێوە

ئەو ئاهویێ صەیدگاهێ وەحشەت
ئەو بانویێ بارەگاهێ ئولفەت
سەرگەللە غەزالێ دەشت و دەردان
سەر گەشتە نیهالێ باغ و وەردان
پابەستەیێ قەیدێ عیشقێ خونخوار
صەیدا کو مەمێ کری گرفتار
دی شەهر و مەحەللە جوملە خالی
خالی بوویە کووچە و حەوالی
تەنها و تەهینە باغا و بوستان
بێ ئینس و پەرینە صەحن و ئەیوان
زانی کو زەمانە بێ ئەمانە
گۆ رابە دلۆ عەجەب زەمانە
فرصەت خوەشە دا بچینە سەیران
جا سەیر بکین ل وەحش و طەیران
کانێ قە هەیین ژوان مە هەمفەرد
لەورا کو ئەڤ ئادەمینە بێ دەرد
طەیرەک کە مە بهیستییە د باغان
بەختێ وی رەشە ژ رەنگێ زاغان
لێ ژار و ضەعیف و بێ مەجالە
ئاشوفتەیێ روویێ وەردێ ئالە
رۆژان دکەتن فغان و زاری
خونا خوە د خوەت شەڤێ دطاری
دایم دکەتن فغان و غولغول
هەڤدەنگێ منە ب ناڤێ بولبول

* ئاهو: ئاسک * صەیدگاه: راوگە * وەحشەت: دووری لە خەڵک * بانو: خانم، خاتوون * بارەگا: داوودەزگا * ئولفەت: هۆگری * سەرگەللە: رەمکێش، سەرگەلە * سەرگەشتە: سەرگەردان * نیهال: نەمام * وەرد: گوڵ * پابەستە: پاق بەسترای * قەید: کۆت و زنجیر * مەحەللە: تاخ، گەڕەک * خاڵی: واڵا * حەوالی: دەوروبەر * تەهی: خاڵی * ئینس: مرۆڤ * صەحن: حەوش * ئەیوان: هەیوان * ئەمان: دەرفەت * دلۆ: ئەی دڵ * فرصەت: هەل * جا: ئەوسا * زاغ: قەلەڕەشە، قژک * مەجال: دەرفەت * ئاشوفتە: شێواو، پەشێو * وەرد: گوڵەباغ * ئال: سووری ئاچوخ * غولغول: هەر هەرا

هەم دەردەکی قەنجە ئەهلێ حالە
دەرمانەکی دەردێ من لە بالە
ئەی دل وەرە دا بچین نیهانی
هێژا کو هەیە مە زیندەگانی
بەلکی ب نەصیحەت و ب پەندێ
ئازا مە بکەت ژ قەید و بەندێ
ئەڤ رەنگەهە گۆت و بێ تەوەققوف
زین هاتەڤە باغێ بێ تەکەللوف
ئاگاه نەبوون ژوی چو دەییار
نەدایە نە خادیم و پەرستار
مەقصودێ ئەوێ نەعوشرەتەک بوو
وێ مەحضێ موورادێ عوزلەتەک بوو
لەو هاتە ڤە باغێ ئەو پەریزاد
دا تێر بکەت ژ دەست غەمان داد
هەر لالە ل سینە بوونە داغەک
هەر غونچە ب صۆهتنێ چراغەک
هەردار ل جیسمێ بوونە بارەک
گولنار ل قەلبێ بوونە نارەک
تەنها کو خوە دی بەرەک ددەس بوو
ئەو سەنگ زەبانەیێ جەرەس بوو
دەم دەم وەددا ل دەفڤێ مەرمەر
بێ شبهە دلێ بەران دبوو کەر
گاڤا کو نەظەر دکر ل ئاڤان
خونابە دچو ژ هەردوو چاڤان
صەحنا رەزێ بۆ هەوایێ بولبول
شاداب دکر ب ئابێ گول گول

* بال: نک، جەم * نیهانی: نهێنی، نادیار * زیندەگانی: ژی، ژیان * ئازا: ئازاد، رزگار * تەوەققوف: وێستان * تەکەللوف: بێ زەحمەت دان * دەییار: دانیشتووی ئاوایی * عوشرەت: خۆش رابواردن * عوزلەت: دووری، گۆشەگیری * لالە: رەبەنۆک، میلاقە * سینە: سنگ * داغ: جێ پێداچزانی ئاسنی سوورەوەبووگ * گولنار: گولی هەنار * نار: ئاگر * بەرەک: بەردێک * سەنگ: بەر، بەرد * زەبانە: زمانە * جەرەس: زەنگۆلە * دەف: دەفە: پانایی سنگ * مەرمەر: کەڤرێکی سپی و صافە * کەر: لەت * خونابە: خوێناو * صەحن: ئاقار

قەددا کو ب راستی صنەوبەر
دێما ب ضیایێ میهرێ ئەنوەر
ئەو رەنگە ددا ل ئاخ و عەردێ
ئەو چەند دهەسو دتۆز و گەردێ
ئاخێ دکر ئاخ و بەر دنالین
داران دکر ئاه و پەل دکالین
هەردەم کو دکر ژدەرد یاهوو
میرئاتێ فەلەک دکر سیەهڕوو
پەژمەردە کرن ب رەنگێ صۆرگول
ئەفسوردە کرن ب دەنگێ بولبول
بولبول نەدشی ببێتە هەڤدەنگ
صۆرگول نەدبوو ببێتە هەڤڕەنگ
هندی کو دباغێ دا نەظەر کر
بەحتا خوە دگەل گولێ د زەر کر
کەی شبهەتێ عاشقان دیگەر گون
وەی شبهەتێ من زویر[1] و زەرگون
بەرگێ د وە صەدنە ئەو هەزارن
هون بوچی زەرن ضەعیف و ژارن
یان شبهەتێ من دبێ مەمن هوون
لەورا وەکی من دپر غەمن هوون
بلبل ب گولێ د صۆرە مەشغوول
هون مایینە شبهێ من د مەعزوول
لەورا د عەلیل و دەردناکن
لەورا د حەزین و سینە چاکن

* شاداب: تێراو * ئاب: ئاڤ * ضیا: رووناکی * میهری ئەنوەر: خۆری پڕ لە رۆشنی * دەهسو: دەی سوو، رێی دەخست * گەرد: تۆز * ئاخ: خاک * پەل: پەلک، بەنگ، لکی باریک * یاهو: ئەی خوا * میرئات: ئاوێنە * سیەهڕوو: رووڕەش * پەژموردە: پەژمەری، سیس، ژاکاو * ئەفسوردە: کزو خەمگین * دیگەر گون: رەنگ گۆڕاو * زویر: مات و کز * زەرگون: بەرەنگی زێر * بەرگ: گەڵا، پەلک * ئەو: یان * زەر: زەرد * هون: ئەنگۆ، هنگ * مەعزوول: وەکەناردراو * عەلیل: نەخۆش * دەردناک: بە ژان * حەزین: خەمگین * سینە چاک: سنگ لەت و دادڕاو * دەلیل: شارەزاییکەر

(١) لەباتی زویر: زرير نووسراوە . زرير بە گیایەک دەڵێن لاسکی باریک و زەردە، وابیر دەبەم زویر بووبێ نەزرير.

هون قەنج ژ بۆ مرا دەلیلن
هون بۆ مە دحالێ دا عەدیلن
خوشکەک مە هەبوو ژ رەنگێ صۆرگول
هەل گرتییە وێ ژ بۆ خوە بولبول
ها هێشتییە بۆ مە عەندەلیبەک
مەحرووم و سەفیل و بێ نەصیبەک
ئەز ژی ژ ذەلیل و بێ نەصیبێ
زەر بوومە ژ هیجرێ عەندەلیبێ
دێما منە صۆرە ئەرغەوانی
زەربوویە وەکی وە زەعفەرانی
جارەک بدیا من ئەو ب دلخواە
ئێدی نەدکر من ئاە بیللاە

* عەدیل: بەرانبەر * ها: ئەوا * عەندەلیب: جۆرێ بولبولی رەنگاورەنگ * مەحرووم: بێ بەش * سەفیل: کەچ بەخت * نەصیب: بەش * ذەلیل: زەبوون * هجر: دووری * ئەرغەوان: گوڵێکی سووری ئاڵە * زەعفەران: بەری گیایەکە زۆر زەردە.

ژوان

هەرچی ببتن ژ خەیر ئەگەر شەڕ
بێ داعیە نابتن مویەسسەر
گەر وەصلە وەگەر قوماشێ دیدار
بێ داعیە نابتن چو بازار
ئەو داعیە جوملە رەمز و حالن
بەلکی ژ جەنابێ ذول جەلالن
قەلبێ تە دبێژتن کو رابە
ئەڤ ساعەتە عەینێ فەتحێ بابە
ئەو کوهێ ویقار و بەحرێ مەوزوون
عیشقێ کربوو خەفیف و مەجنوون
یەعنی کو مەمێ مەریضێ بەدحال
ضەعفێ کربو زیادە پامال
رۆژا کو ژ شەهرێ خەل ب دەرکەت
سەودایێ خەیالێ زین ب سەرکەت
بیماری ب دەردێ عیشقێ سەکران
بێ نەضجێ مەرەض گەهیشتە بوحران
بو قەلقەلەیەک د قەلبێ غەمگین
ئەصلا نەدبوو د خانی تەسکین
ناچار ژ خانی ئەو ب دەرکەت
ئەو داعیە خضر بوو ب بەرکەت
ئەو خضر چ بوو تەشەووقا دل
ئەو شەوق چ بوو تەعەششوقا دل
قەلبێ وی دگەل وی بوویە باغی
کێشان و کەشان گیهاندە باغی

* خەیر: چاکە * شەڕ: خراپە * داعیە: هۆ، سەمەد * مویەسسەر: پێکهاتوو * وەصل: گەیین بەدۆست * قوماش: کاڵا * دیدار: دیتن * چو: هیچ * بازاڕ: سەودا، مامڵە * بازار: برەو، رەواج * رەمز: هێما * ژ جەنابێ ذول جەلال "ذو الجلال – لەلایەن خاوەن شکۆ": مەبەست خوایە * ساعەت: دەم، گاڤ * عەین: تەواو * فەتح: ڤەکرن * باب: دەری * کوە: چیا * ویقار: سەنگینی * بەحر: دەریا * مەوزوون: بێ کەمایەسی و لەنگ و لۆری * بەحرێ مەوزوون: بەڕەوتی قەسیدەی شیعریش دەڵێن کە زۆر رێک بێت * حەفیف: وشک هەڵاتوو * مەریض: نەخۆش * بەدحال: حاڵ خراب * ضەعف: لاوازی، کزی * پامال: بەرپێ دراو، پەلشتی * سەودا: خەیاڵات، ئارەزوو، ئەڤین، تاسە * بیماری: نەخۆشی، نەساخی * نەضج: پوختەبوون، گیهان * مەرەض: دەرد * بوحران: قەیران، هەڕەت و جەنگەی گرانایی دەرد * قەلقەلە: نیگەرانی، دڵەتەپێ * تەسکین: ئارامی، هێوری * خضر "خدر": ناوی پیاوەکی خوایە دەڵێن لە هاواری لێقەوماوان دێ و هەرگیزیش نامرێ * تەشەووق: ئارەزوو، تاسە * تەعەششوق: ئەڤاندن * باغی: سەرکێش، ئەشقی * کێشان و کەشان: بەڕاکێش ڕاکێش

زینا کو شەڤێ د رەش د طاری

هەردەم ب فغان و ئاه و زاری
دایم ژ خودێ دکر تەمەننا
مەم رابت و بێتە نک ب تەنها
ناگەه فکری کو مەم ژ دەرهات
بیماریێ مەسیح دی ب سەرهات
زینێ ژ ئەڤین و شادمانی
فیلحال نەما چو زیندەگانی
بێ هش کەتە سەر چەمەن وەکی گول
صەد پارە جگەر ژ عیشقێ بولبول
مەم هات و تەفەڕوجا گولان کر
سەیرەک ل ریحان و سونبولان کر
گۆ ئەی گول ئەگەر تو نازەنینی
کەنگێ تو ژ رەنگێ روویێ زینی!
ئەی سونبول ئەگەر هەیی تو خوەش بوو
رەیحان ژتە بوینە سیەهڕوو
هون نە ژ میثالێ زولفێ یارن
هون هەردوو فضول و هەرزەکارن
ئەی بولبول ئەگەر تو ئەهلێ حالی
پەروانەیێ شەمعێ وەردێ ئالی
زینا مە ژ صۆرگولا تە گەشتر
بەختێ مە ژ طالعێ تە رەشتر
بولبول ئەزم ئەی نیکوسەرەنجام
بێهوودە چرا دکی خوە بەدنام؟
گول یەک نەتەنێ کو صەد هەزاران
گولشەن ددتن د نەوبەهاران

* تەمەننا: ئاوات خواستن * مەسیح:
عیسا پێغەمبەر کە مریی زیندی دکرد *
فیلحال: لەجێ * پارە: لەت، کەر *
تەفەڕوج: سەیران * سەیر: دیتن *
خوەشبوو: بۆن خۆش * سیەهروو:
رووڕەش * میثال: نموونە * زولف:
کەزی، بسک * فضوول: خۆتی
هەڵقوتێن * هەرزەکار: کارسووک *
هەرزە: بێ نرخ * ئال: سووری ئاچخ *
گەش: تورت و شەق * طالیع: بەخت *
نیکوسەرەنجام: داوی باش، ئاخر خێر
* بێهوودە: بێ فەیدە * بەدنام: ناوزڕاو

مەعشووقە کو میثلێ وان گەلەک بن
هەرچەندی کو حووری یو مەلەک بن
ئەو نابنە موجیبێ چو دەردان
لەوڕا کو هەیین ل جوملە عەردان
یەک بیت و نەبت میثال و هەمتا
مەستوور ژ رەنگێ زین و عەنقا
عاشق ب چی دێ بکەت مدارە
بێ صەبر و مرن ئەوی چ چارە؟
ئەڤ رەنگە د گۆ ژ حالێ غافیل
ناگەه فیکری کو پێش موقابیل
زینا کو دووصەد پەری پەرەستار
حوورا کو مەمۆ ژ بۆ گرفتار
وێ سەبزە صیفەت ل سەر زەمینێ
بێ هش کری داروییێ ئەڤینێ
زینا کو شەبیهێ دوڕێ مەکنوون
فیلحال کودی مەمێ جەگەرخوون
بێ هش کەتە بەر پییان و بێ گاڤ
سەروێ کو گەهیشتە بەر پییان ئاڤ
غونچە ژ خەوا سەحەر ڤە پشکفت
وێ بویی ب بولبولێ خوەڕا جفت
گۆ ئەڤ خەوە یانەخود خەیالە؟
ئەڤ خەونە صەحیحە یا بەطالە؟
حاصل کو ژ پاشێ صەد خەیالان
خاصیيەتێ بویێ زولف و خالان
زینێ کو گەهاندە بەر مەشامێ
صەیدێ مری زیندە کر ب دامێ

* مەعشووقە: دلبەر، گراوی * حووری:
کیژی بەهەشت * مەلەک: فریشتە *
موجیبێ: سەبەبێ، سەمەدی * هەیین:
هەنە، هەن * مەستوور: پۆشراو *
عەنقا: سیمورغ: باڵدارێکی خەیاڵییە لە
چیرۆکاندا ناوی هەیە و نەبینراوە *
مدارە: مدارا: گوزەران * مرن: مردن *
غافیل: بێ ئاگا، های لێ نا * ناگەه:
ژنشکاڤ * فکری: دیتی * موقابیل:
بەرانبەر * پەرەستار: کارەکەر *
سەبزە صیفەت: وەک شینکە گیا* بێ
هش: بێ هۆش * دارو: دەرمان * دوڕێ
مەکنون: مرواری درشتی لەناو
صەدەف، ڤەشری * جەگەر خون:
جەرگ خوێن * بێ گاڤ: لەپڕ و نەکاو *
سەحەر: سپێدە * بشکفت: پشکوت *
جفت: جووت * صەحیح: راست *
بەطال: ناراست و پووچ * خاسییەت:
بەهرەی تایبەتی * بو: بۆن

رابو کو ل پێشڤە دەستێ زینێ
فیکری کو دو دەست ددەستێ زینێ
مان هەردوو گەلەک ل پێشێ یەک لال
نە نوطق و خەبەر نە قیل و نەقال
ئەووەل دکرن ب دەست ئیشارەت
پاشی کو ڤەبوو ل وان عیبارەت
ئەو چەندە کەلام پێکڤە گۆتن
ئەو چەندە ژ پێشی یەکڤە سۆتن
ئەو چەندە شەکەر ب یەکڤە ریتن
ئەو چەندە لەبێ د یەک ڤەمیتن
ئەو چەندە قەدەح ب یەکڤە خوارن
ئەو چەندە قەضا ژ نو بژارن
چەشم و لەب و سینە گەردەن و دوش
روخسار و ذەقەن بەر و بەناگوش
یەک ئێکێ ب دل ژ یەک دخوەستن
هن بوسە ددان و هن دگەستن
ئەو تەشنە لەبێد ژ وەصلی یەک تێهن
گەردەن دکرن ل ئێک و دوو بێهن
زینا کو ب روخ میثالێ شەمعان
پر شەوق و ضیا و نوور و لەمعان
پەروانە صیفەت مەمێ ب ظاهیر
جیسمێ خوە و جان ددانە ئاگر
گەه گەش دبوو ئاگرێ ئەڤینێ
پەروا نەدما ژ بۆیێ زینێ
هەردوو دوی حالیدا عەیانێ
بێ پەردەسەرا و بێ نوانێ

* نوطق: ئاخافتن * خەبەر: پەیڤ * قیل: گوتراو * قال: گوتی، قیل و قال: خەبەردان * ئیشارەت: هێما * عیبارەت: قسەی واتادار * کەلام: وتار * ریتن: رژاندن * میتن: مژتیان * قەدەح: پیاڵە * قەضا: ڤەگەڕاندنی نوێژی چوو * چەشم: چاڤ * لەب: لێو * سینە: سنگ * گەردەن: ئەستۆ * دوش: شان، مل * روخسار: روو * ذەقەن: چەنە * بەر: بەرۆک، پێشە سنگ * بەناگوش: لامل، لاجانگ * بوسە: ماچ * تەشنە: تینوو، تێهن * تی: توونی * ئێک و دوو: یەکتر * بێهن: بۆن * شەوق: تیشک * ضیا: رۆهنی * نوور: رۆشناکی، تیریژ * لەمعان: ترووسکە * ب ظاهر: هەر ئاشکرا * جیسم: لەش * پەروا: باک و فهێد * عەیانی: بەرچاو * پەردەسەرا: کوچک و سەرسەرا * نوان: ئەنوا، پەسیو، پەنا

وان دیتی د باغێدا سەرایەک
ئایینەیێ جەم جیهان نوومایەک
رابوون و مەشینە شەهنشینان
رونیشتن و هەردوو نازەنینان
هیجران دکرن ژ سەر حیکایەت
وجدان دکرن ژ نوو ریوایەت
دەم ئەبر صیفەت حەزین و گریان
گەه غونچە مەثەل لەطیف و خەندان
هەردەم دکرن قەضا و سوننەت
فەرضا وەکو بوسەنە چ میننەت!
هەرچەند کو رەفع بوون تەکەللوف
لاکین ئەفشاندبوون تەصەڕوف
ئەو گەرچی هەبوون ژ هەڤ بهێڤی
ئەمما نەدچوون قەوی نشێڤی
حوببا ددلان ژ حەددێ دەر بوو
سەر حەددێ ظەرافەتان کەمەر بوو
عیشقا کو ژ سەرحەدێ کەماله
ئاڤا کو ژ مەنبەعێ زەلاله
ئەلبەتتە خوەدێ بکەت حیراسەت
ناکەت چو قەبولی یا نەجاسەت
جوانی یو بەهار و باغ و مەحبووب
ئایا ددنێ چ مایە مەطلووب
خاصما هەبتن ئەڤینێ غالیب
لەب تەشنەیێ عیشق هەردوو جانیب
ئێدی چ بێژم؟ ئەز نزانم
"بیلمەز کی نە سویلەیە زەبانم"

* سەرا: خانی، خانوو * مەشین: چوون * شەهنشین: شوێنی روونیشتنی پیاوی گەورە لە ئۆدە و باڵەخانەدا * هیجران: دووری * حیکایەت: گێڕانەوە * وەجد: ئارەزووی دیتن، تاسە * ریوایەت: باس * ئەبر: هەور * حەزین: خەمگین * مەثەل: وەکی * لەطیف: نەرم و خۆش * خەندان: دەڤ ب کەن * قەضا: گێڕانەوەی نێژی چوویی * سوننەت: نمێژی نەواجب * فەرض: واجب و پێویست * رەفع ببوو: هەڵگیرابوو * تەکەللوف: خاطر گرتن و شەرم لێک کردن * ئەفشاند بوون: دووریان هاویشتبوو * تەصەڕوف: کار بە هەوای دڵی خۆیان * نشێڤی: بەرەژێر * سەرحەد: سنوور، کەوشەن * ظەرافەت: گەمە و گەپ * کەمەر: ناوقەد * کەمال: تمامی * مەنبەع: کانی، سەرچاوە * زەلال: پاک و روون * ئەلبەتتە: بێ گومان * حیراسەت: پاسداری * نەجاسەت: پیسەتی * جانیب: ئالی * بیلمەز: نازانێ * کی: کو * نەسۆیلەیە: چێ بلێ * زەبانم: زمانم

میر و مەزن سەردا دچن

ساقی مە بگر کو ئەز ب دەستەم
مەخموورم و مەی نەخوارە مەستەم
گاڤا کو ڤەخار مەمێ و زینێ
ئاخفتی ل من جهێ برینێ
ئەم عاشق ئەگەر چی مەی پەرستن
ئەمما ژ مەیا ئەلەستێ مەستن
ئەو مەی نەوەکی مەیا تە ئالە
ئەو مەی ژ جەمالێ ذول جەلالە
ئەو حوببێ حەبیبێ پاک ذاتە
ڤینوانێ حەدیقەیێ صیفاتە
ساقی بدەمن ژ بۆ خودێڕا
جامەک ژ مەیا تە دۆه دگێڕا
هەر جورعەیەکی ئە ژێ بکم طام
یەک نەشئە بەسە حەتا سەرەنجام
ئەو کەیفە کە مەحضە بێ کەم و کەیف
ئەسرارەکە بێ خەیال و بێ طەیف
دا دەفع بکم خومارێ دوشین
هشیار بم ژ خوابێ نوشین
دا شبهێ مەمێ نەبت کو غافیل
بێت میرێ ئەجەل ب سەرمە عاجیل
رۆژا منە عومر چویە ئێڤار
هێژا نەبم ئەز ژ خوە خەبەردار
زینا هەوەسا دلێ هەوایی
من دابتە ناڤە خوە عەبایی

* ساقی: مەیگێڕ * بەدەستم: خەرابم، حالم خەرابە * مەخموور: خومار * مەی نەخوارە: شەراب نەخواردوو * مەستم: سەرخوەشم * مەیا ئەلەستی: خودێ رۆژا بەرێ کە هێژ لەش چێ نەکردبوون گۆتە رحان "الست بربکم؟" ئایا ئەز خودانێ وە نیمە؟ هنەک گۆتن بەلێ، هنەک گۆتن تە خودانێ مە ننی، ژ ڤێ رۆژێ کافر و ئیماندار ژ هەڤ جدابوونە * جەمال: خوەشیکی * ذول جەلال: خاوەن شکۆ، خودێ * ڤینوان: هۆشی، هێشوو * حەدیقە: باخچە * صیفات: مەبەست ئاکاری خوایە * دوه: دوێنێ * جورعە: قوم، فڕ * طام: تام، چێژە * نەشئە: کەیف * سەرەنجام: داوی * مەحض: بێ غەوش، خالیص * کەم: چەند * کەیف: چۆن * طەیف: ئەوی لە خەودا دەدیترێ * دوشین: دوێ شەو، شەڤادی * نوشین: شیرین * خواب: خەو * غافیل: بێ ئاگا * ئەجەل: دەمی مەرگ * عاجیل: ب لەز * هێژا: هێشتا، هێمان * عەبا: باڵاپۆشی پیاوان

میر هاتی ل سەر وی هندی عەسکەر
زورنا و نەفیر و کووس و میهتەر
دادایی ل طەبل خان و سازان
چاوش و صەدا و گازەگازان
پابەندە ب عیشقێ هەردوو جەیران
دەرماندە ژ پێشێ یەکڤە حەیران
قەط صەه نەکرن کو ئەڤ چ ڕەنگە
قەط گوه نەکرن کو ئەڤ چ دەنگە
میر گۆ کو ڤەکن ئەڤان غەزالان
پابەندە مەکن ئەڤان شەپالان
تێک بەردنە باغێ وان وەکی طەیر
دا ئەم بکرن هەڕۆ ل وان سەیر
خەلقێ کو غەزال و گور و خەرگوش
خوەش گرتی ل سەر مل و دەراغوش
ئانین هەمی مێر و تژژە رەزکر
ئاغەل کو شفان تژی ل پەز کر
میر گۆتە ئەکابیر و خەواصان
تەنبیه بکن نەدیم و ناسان
داچین و دەمەک د باغێ روونین
لەورا کو ژ رەحتی یان زەبوونین
ئەو هاتنە دەر سەرایێ عالی
دیتن دەروبان هەمی د خالی
ئەمما کو دەریچە تێک گوشادن
رەنگ قورعەیێ تەختەیێ مرادن
حاضر کەتە قەلبێ وی خەیالەک
زانی کو نەخالیە ژ حالەک

* نەفیر: شەیپوور * کوس: دەهۆڵ * میهتەر: سەردار و سەرۆک * میهتەر: سایسی ئەسپان: مەیتەر * عەسکەر: لەشکەر * طەبل: دەهۆڵ * طەبل خان: طەبل خانە، نەقارەخانە، ئامرازی ژەنین و کوتانی سواران بە تێکڕایی * چاوش: پێشەنگی سوپا * صەدا: دەنگ * گازە گاز: زەنازەنا * پابەند: گیرۆدە * جەیران: مامز، خەزاڵ * دەرماندە: داماو * حەیران: سەرگەردان، وڕماو * صەه: سەح: هەست * ڤەکن: بکەنەوە * شەپال: شۆخ و شەنگ * هەڕۆ: هەموو رۆژێ * دەراغوش: دەباوەش، دەهمبیز * ئانین: هێنایان * مێر: پیاو * تژژە: پڕپڕ * ئاغەل: هۆڵ، زاخە * کو: چلۆن، هروەک * پەز: مەڕ، مێ * ئەکابیر: گرە گرە * خەواص: تایبەتییەکان * تەنبیه: ئاگا، هایداری * نەدیم: هاونشین * ناس: ئاشنا، ناسیاو * داچین: بابچین * روونین: دانیشین * رەحتی: ماندووبوون، وەستان لە ماندوویی * زەبوون: بێ هێزی * دەریچە: دەری بچووک * گوشاد: ڤەکری * قورعە: پەتە، پسوولە . یان هەرچی نیشانەی بەشداربوون لە گەمە و قوماردا بێ * تەختە: دەپ * مراد: مەبەست "تەختەی مراد: جۆرێ ئاکاری فاڵگرەوان بووە کە ئەگەر لە چەند لاوە ڤەکری بوایە نیشانەی باش هێنان بووە" * حاضر: دەسبەجێ

میرێ ب ویقار و عەقل و فەرهەنگ
تاجدین و بەکر خوەه دانە بن چەنگ
ئینانە سەرا کو زین و مەم تێ
گوەه دانە صەدا کو زیر و بەم تێ
میر هاتی ب سەرڤە دی مەمێ ژار
پال داییە بەلگەهێ د زەرتار
کێشایە سەری خوە وی عەبایەک
ئێڤارە نەشەمع و نەچرایەک
میر گۆ کییە ئەڤ دڤێ زەمانی
بێ روخصەتی من دڤێ مەکانی
زینێ کو بهیستی دەنگی ناسی
فیلحال خوە دایە بن لیباسی
مەم قەط ژ جیهێ خوە رانەبو گۆت
صەیدا تە ل من دل و جەگەر صۆت!
میرم تە دزانی ئەز نەخوەش بووم
حەتتا ڤە دوهێ قەوی نەهەش بووم
ئیرۆ مە بهیست کو خەل دگەل میر
تێکدا ب تەبایی چوونە نێچیر
صەبرا م نەما دناڤ نڤینان
رابووم و دگەل ئەڤان برینان
ناچار ب دەرکەتم ژ خانی
ناگەه مەخوەدی ل ڤی مەکانی
میر گۆ نەخوەشان نەهن ژ بۆ قەید
باری تە د باغێدا چکر صەید؟
گۆ ئەز کو ببێم بکە تو باوەر
داوەر ب مەرا کو بوویە یاوەر

* ویقار: سەنگینی و بەدەماری * فەرهەنگ: زانست * چەنگ: باڵ و باسک * زیر: دەنگی باریکی موسیقا * بەم: دەنگی زلی موسیقا * بەلگەه: سەرین، سەنیر * زەرِتار: هەودا زێرِین، رایەڵ زێرِین * روخصەت: دەستوور، ئیجازە * مەکان: جێ * دوهێ: دوێکە * قەوی: زۆر * نەهەش: بێ هۆش * ب تەبایی: بە تێکرایی * نەهن ژ بۆ قەید: قەیدی ناکە بۆیان * باری: دەیسا * ببێم: ببێژم * داوەر: خودێ * یاوەر: ئاریکار

من دی دڤێ باغێدا غەزالەک
ئەمما نەغەزالە بوو شەپالەک
ئاهوێ سپی یو چاڤ د رەش بوو
بسکێن د سیاه و بێهنێ خوەش بوو
هەر لەحظە ژ نافەئێد تەتاری
صەد بار ژ طورِەیان دباری
صەحرایێ خوتەن تژی بتن میسک
یەک طایە ژ زلفێ وێ و یەک بسک
هەرچەندە سپی یو چاڤ بەلەک بوو
ئەمما ب قیاسێ من مەلەک بوو
لەورا کو تو هاتی ئەو نیهان بوو
هندی تو نەهاتی ئەو عەیان بوو
تاجدین ژ تەکەللوما وی زانی
زین هاتییە با مەمێ نیهانی
گۆ گوەه مەدەنێ مەمێ کو دینە
مالخۆلییە وی عەقل چو نینە
ئیعراض کرن ژ وێ کەلامی
ئەعیان هەمی ڤێک کەتن تەمامی
ساقی یو شەراب و شەمع خوەستن
دیوانەکی حاکمانە بەستن

* هەر لەحظە: هەر تاوە * نافە: میسکی ناوکی ئاسک * تەتاری: مامزی وڵاتی تاتار * طورِە: کەزی و بسک * خوتەن: وڵاتێکە ئێستا شوێنەواری ئاواییەکانی لە تورکستانی چینە بە میسکی زۆر باش بەناوبانگ بووە * طا: داو، تاڵ، هەودا * قیاس: تەخمین، بەراورد* نیهان: نەپەنی * عەیان: دیار * تەکەللوم: پەیڤین * با: کن، جەم، نک * مالخولی: ماخولیا، کەم هۆش * ئیعراض: گوێ پێنەدان * کەلام: قسە * ئەعیان: پیاوە گەورەکان * دیوان: دیوەخان، کۆڕ و کۆبوونەوە

برای تەنگانە

تاجدین فکری کو بەزمە بۆشە
پڕ ذەوق و صەفا و عەیش و نۆشە
مەم زێدە ب غوصصە و مەلالە
چو بالڤە و گۆ برا چ حالە؟
ئەمما ب ئیشارەت و موعەمما
پرسی یو مەمێ ب رەمز و ئیما
دەستێ خوە ژ هۆچکێ عەبایێ
کێشا و عەجایبەک نومایێ
دیتن دوو کەزی و ژ میشکی تاتار
مانەندێ دووسەر ب موهرە شەهمار
گەردایی د پاشلا مەمێدا
مەم مایی د هەیبەت و غەمێدا
زانی کو قەوی خرابە ئەحوال
رابو ب لەز و بەزی و چوو مال
ناگەه بغەضەب کو چوو ژدەردا
زانی ستی یێ دگەل خەبەردا
گۆتێ تە چ حالە ئەی تەهەمتەن
تەعجیل چییە کییە تە دوشمەن؟
گۆ رابە ستی کو من دەرەنگە
ئیرۆ مە دگەل ڤێ مالێ جەنگە
طفلێ خوە خەلاص کە دێ بچت مال
مال بۆ من و ها ژ بۆتە مندال
سەرمایەیێ عومری زیندەگانی
یەعنی مەم و زین ب دلگرانی

* بوش: تەڤ ل هەڤ، تێکەڵ پێکەڵ * ذەوق: شادی * صەفا: خۆشی * عەیش: رابواردن * نوش: ڤەخوارن * غوصصە: کەسەر * مەلال: وەرەزی * موعەمما: شتێ کە خەڵک تێ نەگەن * رەمز: ئیشارە * ئیما: هێما * هۆچک: قۆڵ، جێ دەست لە باڵا پۆشدا * میشک: میسک * موهرە: مورو، موری * شەهمار: شامار * گەردایی: بەسەریەکدا هاتوو، پاپۆکە خواردوو * غەضەب: توورەیی * تەهەمتەن: نازناوی روستەم بووە واتا: زەلامی زۆر بەهێز * تەعجیل: پەلە * دوشمەن: دژمن * جەنگ: شەڕ * طفل: زارۆ، ساڤا * مەندال: زارۆ، مناڵ

مایینە د وەرطەیا بەلایێ
من قەصدە کو ئەز بکەم رەهایێ
خەل ڤەدکوژت ئاگری ب ئاڤێ
ئەز دێ ڤەکوژم ب ئاگر ئاڤێ
مالا خوە ژ رەنگێ قەومێ زەردەشت
دائاگر و گازییا خوە راهەشت
ئاگر کو دگرتە خانو مانان
وی گرتە بگازی یو فغانان
ئەقوام و قەبایل و عەشایر
بیلجوملە بەزینە دەفعێ ئاگر
ئاگاه کو بوون ئەمیر و غیلمان
خالی کرن ئەو سەرا و دیوان
ئەوژی کو بەزینە وێ هەوارێ
وی موتتەهەمی وە گۆتە یارێ
تاجدین تە دی چ ڕەنگ ئەداکر
موسا ل مە بەحرێ غەم زوا کر
رابە تو هەڕە حەرەم سەرایێ
دا ئەز چمە ئاگر و نیدایێ
زین رابوو و چوویە خەلوەتا خاص
تاجدینی نەما نە جل نە پالاس
ئەسباب و تەجەممول و دەفاین
ئەملاک و جەواهیر و خەزاین
جوملە دەری یا برایێ صۆتن
لەو ناڤێ ب قەنجی تێتە گۆتن
مالێ مەحەبین تو ئەی نکونام
حوببا وی دکەت مرۆڤی بەدنام

* وەرطە: زەلکاو، باتلاغ * رەهایی: رزگاری * ڤەدکوژت: دەکوژێنێتەوە * قەوم: کومەڵی پەیڕەو * زەردەشت: پێغەمبەری مەجووسان * خان و مان: ماڵ و دارایی * گازی: بانگ * ئەقوام: کۆی قەوم: خزم * قەبایل: کۆی قەبیلە: تایفە * عەشایر: هۆزەکان * دەفع: بەرگری * غیلمان: تازە لاوان، خزمەتکاران * موتتەهەم: خەم داگرتی، مەبەست مەمە * ئەدا: جێ بەجێ * بەحر: زەریا * زوا: وشک، زوها * حەرەم سەرا: ژووری ئەندەروون * نیدا: هاوار، جاڕ * خەڵوەت: ژووری تەنیایی * خاص: تایبەتی * پالاس: پەلاس، بەڕە، وەڕش، رایەخی جگە لە مافوورە * ئەسباب: کەلوپەلی ماڵ * تەجەممول: شتی ماڵ رازاندنەوە * دەفاین: ئەو شتانەی قایم هەڵدەگیرێن لە بن خاکدا* ئەملاک: ئەوانەی تایبەتی کەسێکن * جەواهیر: جەواهیرات، بەردی بە قیمەت * خەزاین: پارەی تاقەت کراو * جوملە: گش * مەحەبێن: خۆشت نەوێ * نکونام: خۆش ناو، باش ناو * بەد نام: ناو خراپ

زینهار مەبە ل مالێ حاریص
لەورا کو دبن ژ دەست تە واریث
جەمعا وی ژ بو تە بارێ زەحمەت
تەرکا وی ژ بۆ تە نارێ حەسرەت
رۆژا بچی پێشە دەستێ باری
دەستێ تە ژ گەنج و مالێ عاری
ئەڤ جەننەت و ئەڤ قوماشێ دیدار
ئەی موفلیسێ ئاخیرەت خەریدار
کەنگێ ژ تەرا دبن مویەسسەر؟
دێ بێنە تە موفلیسۆ هەڕە دەر
رەهـ شبهەتێ ڤێ جیهانێ فانی
مفت نادنە پاریەک ژ نانی
مالێ مەدە واریثان تو مەجان
گەردێ تە ب ڤێ هێساییا جان
واریث ژ تەرا کەفەن بەهایێ
حەتتا بکرن دبن حەصایێ
هێژا کو خوەشی تەلەف بکە مال
بیلجوملە بدە ب حوسنێ ئەعمال
یان صەرف بکە میثالێ تاجدین
پێ ناڤێ ئەبەد ژ بۆ خوە بستین
یان پێ بگرە تو یارەکی قەنج
ئەو چێ ترە بۆ تەرا ژ صەد گەنج

حاریص: دل بژۆک، چنۆک * واریث: میراتگر، کەلەپوور بەر * جەمع: کۆکردنەوە * زەحمەت: دژواری * حەسرەت: داخ و کەسەر * باری: خودێ * عاری: رووت، طازی * موفلیس: نەدار، نابووت * ئاخیرەت: قیامەت * خەریدار: کڕیار * رەهـ: تەواو، راست * مفت: بەخۆڕایی، بەلاش * مەجان: بەلاش، خۆڕایی * هێسایی: ئاسوودەیی * کەفەن: کفن، بالاّ پۆشی تازە مردی * حەصا: حیصصە: بەش * خوەش: ساغ * تەلەف بکە: لەبەین بەرە * حوسنی ئەعمال: کارانی چاک * صەرف: خەرج، بەخت * ئەبەد: تاهەتا

ئەڤین نایەتە ڤەشارن

سولطانێ ویلایەتێ مەحەببەت
سەرخەیلێ ئەیالەتێ مەوەددەت
گاڤا کو ژمەکمەنێ خلووصێ
بنمێت ل تەختێ دل جلووسێ
کەنگێ دکەتن قەبولێ ئەستار؟
حەتتا عەلەما خوە ناکەت ئیظهار!
رەهـ شبهەتێ پادشاهی ئەنجوم
تابەندە ژ طارومێ چەهاروم
ژەوچەند طەبەقاتێ ئاسمانی
ژەو چەندە مەسافە و مەکانی
ژەوچەندە عەناصر و سەحابان
ژەوچەندە مەوانیع و حیجابان
ناچار دکەت نفووذ هەر روز
ئەلبەتتە دبێتە عالەم ئەفروز
ئەڤ پادشەهێ کو عیشق نامە
رۆژێ ب وی نیسبەتەک تەمامە
ئەڤ ژی قە ڤەناشرت چو جاران
ناچار ب کەر دکەت ستاران
رازێ ددلێ مەمێ و زینێ
سازێ کو دپەردەیا ئەڤینێ
هندی نە گەیشتبو زوبانان
نەدبو چو زیان ژ بۆ خودانان
میضرابێ زەبانی خەلکێ ناساز
بێ پەردە کو بو تەرانە پەرداز
زینێ نەگونەهـ مەمێ نە سووچەک

* سولطان: دەسەلاّتدار * ویلایەت: ولاّت، مەڵبەند * سەرخەیل: سەرۆکی سواران، سەرۆکی قەوم و هۆز، سەرخێڵ * ئەیالەت: مەڵبەندی والی نشین * مەوەددەت: خۆشەویستی * مەکمەن: شوێنی لێ شاردنەوە * خلوص: راستی و بێ غەوشی * بنمێت: بکات * جلووس: رونیشتن * ئەستار: کۆی سەتر: پەردە * عەلەم: ئالاّ * ئیضهار: دیاری * طاروم: گونبەرز، مەبەست ئاسمانە * چەهاروم: چوارەم * مەسافە: مەودا * عەناصر: ماکەکان، کە بریەتین لە ئاگر، ئاو، خاک، با * سەحاب: هەور * مەوانیع: بەرگران * حیجاب: پەردە * نفوذ: لێوە تێ پەڕین * عالەم ئەفروز: دنیا رۆشنکەر * نیسبەت: خزمایەتی * ب کەردکەت: لەت دەکا . دەدڕێنێ * ستار: پەردە * هندی: هەتا * میضراب: کلکەپەڕ یان دارۆکە یان ئاسنۆکەیەک کە سازی تاڵ تاڵی پێ لێ دەدەن * زەبان: زمان * ناساز: خراب و ناقۆلاّ * تەرانە پەرداز: ئاهەنگ ساز، سترانبێژ

* بوزورگ: مەزن * کوچەک: بچووک *

ئاگاه کرن بوزورگ و کووچەک
زەنگل ب دەفا گەهان ڤە زەنگول
مەفتوولێ ئەنامیلان ژ مەرغوول
عوششاق حەزین و بێ نەوابوون
خەل تەشنە حوسەینێ کەربەلا بوون
مەجلیس ب نەوایێ زیروبەم بوون
مەملو ژ هەوایێ زین و مەم بوون
بارێ ل جەمازەیێ نەبەس بوو
غەمماز د مەرتەبا جەرەس بوو
یەعنی خەبەرێ د هەردوو یاران
نەممام و حەسوود و حیلەکاران
ئەو چەندە دمەجلیسان گەڕاندن
ئەو چەندە د قەمسی یان گەهاندن
حەتتا بەکرێ ژ رەنگێ ئیبلیس
صاحیب غەرەضێ خەبیثێ تەلبیس
ئەو ژی ژ وی حالێ بوو خەبەردار
رابوو ژ جیهێ خوە ئەو غەرەضدار
تەنها خوە گەهاندە خەلوەتا میر
ئەلقیصصە کر ئەو قەضییە تەقریر
میر هاتە تەهەوورا ب غیرەت
بو غەرقەیێ بەحرێ فکر و حیرەت
پرسی ژ ئەوێ خەبیثێ سالووس
گۆ ئەڤ خەبەرا خیلافێ نامووس
ئەم دێ کو حەقیقەتێ عەیان کین؟
سەر رشتەیێ توهمەتێ بەیان کین؟
گۆ ئەمر بکە مەمێ بخونن
هون هەردوو د خەلوەتێ کو روونن
مەم عاشقێ صادقە بزان قەنج

زەنگل: زریزە و زەنگۆڵەی بچکۆلە کە لە دەفە و لەسەر قۆڵ قایم دەکرێن * زەنگول: مەقامێکی موسیقایە لە پەردەی راستی پێنج گادا * مەفتول: بادراو * ئەنامیل: سەری قامکان * مەرغول: درێژ کردنەوەی هەوای گۆرانی بەدەنگی بەرز، مەبەستی خانی ئەوەیە کە رازەکە لە پێشدا کەم دەنگ بوو وەک زریزە یان زەنگڵۆکەی زۆر بچووک. هندی دەستاودەست کرد و دەماودەم چوو وەک مەقامی راستی پێنج گای زۆر پڕ هەرا و بەکێشی لێ هات و هەموو کەس بیستی * عوششاق: ئەڤینداران * عوششاق: هەواو ئاهەنگێکی موسیقایە * حەزین: غەمبار * بێ نەوا: بێچارە * نەوا: دەنگ و ئاواز * خەل: خەڵک * تەشنە: تینوو * مەجلیس: کۆڕ * زیر: دەنگی باریکی موسیقا * بەم: دەنگی قەبەی موسیقا * مەملو: تژی * هەوا: ئەڤین، هەوای ستران * جەمازە: وشتری خۆشڕۆ * غەمماز: چاو داگر، شوفار * مەرتەبە: پلە * جەرەس: زەنگۆڵە * قەمسی: قەمصی، ناڕاست، دەغەل، زەغەل * ئیبلیس: شەیتان * خەبیث: پیس * تەلبیس: گزیکار و دەرەوین * غەرەضدار: دل ب کینە * نەممام: دووزمان و شەیتانیکەر * حەسوود: بە ئێرەیی، بەغیل * حیلەکار: گزیکەر * تەنها: تەنێ * قەضییە: مەسەلە * تەقریر: باس * تەهەوور: بێباکی، تووڕەیی * غیرەت: نامووس پارێزی * غەرقە: نوقم * فکر: هزر * سالووس: شالووذ، ریاباز * خیلاف: دژ

* حەقیقەت: راستی * عەیان: ئاشکرا * توهمەت: گوناح وە پاڵدان * بەیان: دیاری * ئەمر کە: فەرمان بدە * بخوێن: بانگ بکەن * خەلوەت: ئۆدەی تەنیایی و چۆڵ

ڤێرا بلەیزە تو ب شەطرەنج
شەرطێ خوە ژ وی بخوازە دلخواز
دێ کەشف ببت حەقیقەتا راز
گاڤا کو ئەوی دکی تو مەغلووب
بێ راست ببێ کییە تە مەطلووب؟
مەم فێرس و، بەطل و سینە صافە
خاسما ب تەراخوە بێ خیلافە
حوببا ددلێ خوە ناکەت ئینکار
سیڕا خوە دکەت ژ بۆتە ئیقرار
ثابیت قەدەمە دڤی ئەڤینێ
دێ بێژێ کو عاشقم ل زینێ
پاشی تویی صاحیبێ کیاسەت
لایق وی ببین چییە سیاسەت
حوککام ل جنسێ شاه مارن
ئەصحابێ سموم و موهرەدارن
موهران کو ددن بزان کو زەهرە
میهرێ کو دکن بزان کو قەهرە
عاقل حەذەرێ دکن ژ ماران
غافل دبنە موحیب و یاران
هەرچەندی ل نک بەعیزز و نازی
هەرچەندی دگەل ب لەعب و بازی
جوزئی ببتن ژتە تەغەییور
کوللی دکەتن ل تە تەدەییور
خاصما کو هەبن خەبیث و خەنناس
بەدخواه و بەخیل بن مینەنناس
تەحقیقە خرابترن ژ شەیطان
یاڕەب مەکە وان قەریبێ سولطان

بلەیزە: گەمە بکە * لەیزتن: گەمە و کایەکردن * کەشف: ئاشکرا * راز: نهێنی * مەغلووب: دۆڕاو * بێ: ب بێژە * ببێ: ببێژە * مەطلووب: داخواز * فێرس: پیاوی زۆر ئازا * بەطل: پاڵەوان * خیلاف: دەرەو * کیاسەت: زرنگی، وریایی * سیاسەت: سزا * حوککام: میران * شاه مار: ماری مەزن و خەتەر * ئەصحاب: خاوەنان * سمووم: کۆی سەم، ژەهر * موهرە: موروو، بە ماری سەر زل و ژەهردار دەڵێن مورەدار * موهر: مۆر * زەهر: ژەهر * میهر: دلۆڤانی * قەهر: تووڕەیی، غەزەب * حەذەر: پارێز * ب عیزز: بەقەدر * لەعب: گەمە * بازی: گاڵتە و یاری * تەغەییور: گۆڕان * تەدەببور: پشت تێکردن * خەنناس: شەیتان و دڵ کرمێکەر * بەد: خراب * بەخیل: چرووک * مینەنناس "من الناس": لە خەڵک * قەریب: نزیک * سولطان: دەسەڵاتدار

میر و مەم دلەیزن

سالارێ مەواکیبێ کەواکیب
سەردارێ طەوالیع و غەواریب
سولطانێ سەریرێ چەرخێ رابیع
وەقتێ وەکو بوو ژ شەرقێ طالیع
شەطرەنجییێ ماه و جوندێ ئەختەر
بیلجوملە ل سەر بیساطێ ئەخضەر
شەهمات کرن ب بەیدەقا نوور
تەدگۆ هەمی بوون د تووری مەستوور
میرێ کو ژ غیرەتێ دلەفگار
شێرێ ژ حەمییەتێ بریندار
حەتتا صبەح خەو نەهاتە چاڤان
ساکین نەدبوو، ژ رەنگێ ئاڤان
رۆژێ کو ژ مەشریقێ نوما نوور
ئافاق کرن ژ ظولمەتێ دوور
میر رابوو و هاتە شەهنشینێ
نێزیکێ سەرایێ نازەنینێ
رونشت و ڤەگۆتە پێشکاران
هوون گازی بکەن نەدیم و یاران
تەنها ژ مرا مەمێ بخوانن
تاجدین و دگەل بران نزانن
ئیرۆ ل مەمێ ئەزێ غەضەب کم
سووچەک وی هەیە ئەزێ ئەدەب کم
نابت کو ژ من ببن د غافیل
بیلجوملە ب ئەمرێ بن د عاجیل

* سالار: سەردار، مەزن * مەواکیب: کۆی مەوکەبە: دەستەی سواران و پیادان کە لەگەڵ پادشا دەڕۆن * کەواکیب: کۆی کەوکەب، ستێر، هەسارە * سەردار: سەرۆک * طوالیع: کۆی طالیع، هەڵاتوو لە ئاسۆ * غەواریب: کۆی غاریب ئاوابووگ * سوڵطان: پادشاه، دەسەڵاتدار* سەریر: تەخت * چەرخ: عاسمان * رابیع: چوارەم * شەرق: خۆرهەڵات * طالیع: دەرکەوتوو، سەرکەوتوو * ماه: هیڤ * جوند: لەشکر، مەبەست: پیادەی شەطرەنجە * ئەختەر: ئەستێرە * بیساط: رایەخ * ئەخضەر: کەسک * شەهمات: ماتبوونی شای شەطرەنج * بەیدەق: پیادە، پیادەی شەطرەنج * نوور: رۆشنی * توور: کیسە، توورەکە * مەستوور: پۆشراو * دڵ ئەفگار: دلەفکار، دڵ نارەحەت * حەمییەت: غیرەت و مرۆڤانی * نوما: خۆی نواند * ئافاق: ئاسۆیان * ظولمەت: تاریکی * پێشکار: خولامی بەردەست * بخوانن: بانگ بکەن * ئەدەب کم: تەنبێ کەم * عاجیل: لەز

ژەوپاشێ شیهاندە نک مەمێ خوەند

حاضر کربوون گولاب و گولقەند
ئەو چەندە شەراب و قەند و شەککەر
ئەو چەندە گولاب و میسک و عەنبەر
ئینان و د مەجلیسێ گەڕاندن
کەیفێ دخوە سەر ب سەر گەهاندن
ئەنجامێ تەکەللوم و خەبەردان
کێشا کو ب شاطرەنج و نەردان
میر گۆتە مەمێ ب کین و کەربە
ئیرۆ مە دگەل تە جەنگ و حەربە
رابە ژ مرا وەرە موقابیل
بێ شک ب تەڕا ئەزم موجادیل
شەرطێ مە دگەل تە ئەی سەرەفراز
هەرچی تە بڤێ ژ بۆمە دلخواز
لێ میر ژ کوڕان هەبوو جەوانەک
مەحبووبێ زەمانە نوکتە دانەک
یووسوف ژ مەلا حەتا وی مەحجووب
روستەم ژ شەجاعەتا وی مەغلووب
هەم صوحبەت و هەمدەمێ مەمێ بوو
هەم شاهی یو هەم غەمێ مەمێ بوو
سەردارێ کوڕان ب ناڤێ گورگین
فیلحال خەبەر گەهاندە تاجدین
ئەو بەطل کو بو ژ حالێ واقیف
رابوون ب ویرا چەکۆ و عاریف
شێران ڤەڕساندی قەید و زنجیر
هەرسێ ب تەبایی چوونە نک میر

* شیهاند: ناردی * ئینان: هێنایان * ئەنجام: دوایی * نەرد: تەختەنەرد، تاوڵە * کین: تووڕەیی * کەرب: عاجزی * جەنگ: شەڕ * حەرب: شەڕ * موجادیل: بەکێشە * جەوان: لاو * نوکتەدان: وریا و زۆرزان * مەلاحەت: جوانی و دڵکێشی * مەحجووب: ژێرپەردە * شەجاعەت: مێرخاسی * بەطل: پاڵەوان * واقیف: هایدار: ڤەرساندی: رایان پسکاند * ب تەبایی: پێکەوە

تاجدین کو دگەل بران ب مەش هات

کەعبەین ژ بۆ مەمێ دووشەش هات
فیل و روخ و کەرگەدەن کو هاتن
دین میر و موعەللیمێ خوە ماتن
زانین کو مەمۆ ب بەند و بازە
میر گۆتە مەمێ دوو دەسێ تازە
سێ دەست ژ میر برن تەمامی
موفسید فکری ژوێ مەقامی
زین دی کو ل پەنجەرێ دیارە
میهرە ل مەهێ دکەت نەظارە
بەدخواه بنێ چ حیلە راکر؟
ئەڤ رەنگە بەهانەیەک ئەداکر
گۆ بەند و لەییز و جێیە ب دۆرن
هون هەردوو جییان ب هەڤ بگۆڕن
مەم دێ ببتن ڤێ جارێ مەغلووب
حاصل ببتن ژ بۆتە مەطلووب
میر رابو و چو جیهێ مەمێ ژار
مەم هاتە جیهێ ل پێشقە دلدار
چاڤێ دمەمێ کودین رووێ زین
مفت دانە ژ دەست خوە فیل و فەرزین
دل مایە ل پەنجەرە و شباکان
هەسپێ خوە ددا ل جێی پەیاکان
میر بر ژ مەمێ تمام شەش دەست
مەم بو ژ مەیا ژ پێشقە سەر مەست
میر گۆتە مەمێ مەبر خوە دلخواز
وی گۆ کو ببێ چییە تە داخواز

* مەش: رەوت * کەعبەین: دوو زاری نەرد * بەند و باز: مەبەست سەرکەوتن و باوخۆشییە لە کایەدا، بەدەستوبرد * موفسید: کارتێکدەر، شەیتانیکەر * فکری: دیتی * مەقام: جێگە * نەظارە: تماشە * بنێ: بنۆڕە * بەند: فەند و فێڵی کایە * دۆر: دەورە * دڵدار: گراوی * فیل و فەرزین: دوو ئامرازی لەیستنی شەطرەنجن * شباک: پەنجەرە * هەسپ: ئەسپ، داشێکە لە شەطرەنجدا * پەیاکان: پیادان، پیادەی شەطرەنج

میر گۆ مە غەرەض نەکەسبێ مالە
مەقصوود ژ تە مە کەشفێ حالە
مەطلووب ژ لەعب و بەند و بازان
قەط نینە ب غەیرێ کەشفێ رازان
شەرطێ من ئەوە بکی تو ئیقرار
کانی ددنێ کییە تە دلدار؟
هەرچی پەرییا تە دل ل بالە
حوری صیفەتە مەلەک خیصالە
گەر لایقێ تە ئەوی ببینم
مالێ خوە بدم ژ بۆتە بینم
صاحیب غەرەضێ د وەقتێ فورصەت
طەعنا خوە ژ رەنگێ دەفعێ توهمەت
گۆ من دییە یا مەمێ حەباندی
کیژەک عەرەبانە لێڤ دەقاندی
سەر تا ب پێیان رەشە وەکی قیر
نەلایقێ بەحث و خوەستنا میر
طەعنێ د مەمێ وەرەنگ ئەثەرکر
یەکجارەی ژ عەقل بێ خەبەر کر
بەحرا د دلێ مەمێ ب جۆش هات
ناگاه ب گازی یو خرۆش هات
گۆ قەط نەوەیە وەکی وی گۆتی
میرم پەرییا دلێ م سۆتی
شەهزادەیە شەهنشین مەکانە
عەنقایە بولەند ئاشیانە
میرانییە ئەو ژ نەسلێ پاکە
نوورانییە ئەو نە ئاب و خاکە

* غەرەض: مەبەست * کەسببردنەوە، پەیداکردن * کەشف: خویاکرن * دنێ: دنیا * ل بال: لەنک، ل جەم * حوری صیفەت: تەرز حۆری * مەلەک خیصال: ئاکار فریشتە * لایق: شیاو * صاحیب غەرەض: دڵپیس، خاوەن کینە * طەعن: تیز و تەشەر * حەباندی: ئەڤاندی * دەقاندی: خاڵ کوتراو * بجۆش هات: کوڵی * خرۆش: هاوار * عەنقا: سیمورغ * ئاشیان: هێلین

سەردەفتەرێ حور و نازەنینە
هەرچەند مەلەکە ب ناڤێ زینە
میر ئەڤ خەبەرا خیلافێ هەیبەت
گاڤا کو بهیستی هاتە غیرەت
وی گۆتە قەبیلەیا غولامان
هون بۆچی گەلی نمەک حەرامان
ڤی ناکەسی ناگرن ب زیللەت
دا ئەز بکوژم ئەوی ب عیبرەت؟
رابوونە مەمێ دووصەد غەضەنفەر
مەم رابو پییان ب دەستێ خەنجەر
تاجدین و چەکۆ دگەل برایی
رابوون ب تەعەصصوب و تەبایی
گۆتن گەلی جندییان ڤەوەستن
هون جوملە نەسەر خوەش و نەمەستن
هون قەنج دزانن ئەم کوسانن؟
صاحیب هونەرن د پەهلەوانن
پانصەد ژ وەحەملەکن ب کەربان
نادینە وە نۆبەتا چو ضەربان
گەرچی وە ئەجەل ب دەست مە نینە
ئەمما وەگەلەک ژ دەست مە دینە
حەتتا کوبکن مەمێ گرفتار
سێصەد ژ وە دی ببت برینداد
حەتتا نە مە هەرسێیان ب کەرکن
هون دێ ل مەمێ کوسا نەظەرکن؟
هەرچی کری حاکمێ مە فەرمان
ئەم نابنە مانیعێ چو حوکمان

* نەسل: رەگەز، بنیچە * ئاب: ئاڤ * خاک: ئاخ * قەبیلە: کۆمەڵە * نمەک حەرام: نا سوپاس، بێ ئەمەگ * عیبرەت: پەند، چاوترساندنی خەڵکی تر * تەعەصصوب: لاگیری * ڤەوەستن: راوەستن * کوسان: چلۆن، چتۆ * حەملە: پەلامار: هێرش * ضەرب: لێدان بە تیخ * ب کەرکن: لەت کەن * نەظەر: تماشا

دەستێ د مەبەستنە ل بەر میر
ها گەردەن و دەست و پێ و زنجیر
میر رابوو و دەست و پێی مەمێ بەست
تاجدین مرنا خوە وێ دەمێ خوەست
ئەمما چ بکەت ژ بۆ نە عارە
جەللاد ئەمیرە خوندکارە
مەم گرت و شەهاندە پێشێ سەرهەنگ
گۆ حەبس بکن د قوللەیا تەنگ
هەلگرتن و برنە پێشی دزدار
مەحبووس کرن د قوللەیا طار
دیوانی یو مەجلیسی بەلاڤ بوون
بیلجوملە ژ بۆ مەمێ د مەحزوون
دیوانە صیفەت ب ئاه و فەریاد
هەمیان دکرن ژ بۆ مەمێ داد

* عار: نەنگ، عەیب * جەللاد: میر غەزەب * شەهاندە: ناردیە * سەرهەنگ: سەرکردەی لەشکر، لێرەدا مەبەست سەرۆکی زیندانە * قوللە: بورجی تەنگی بەندیخانە * مەحزوون: خەمگین .

مەم د کەلهێدا

میهرا فەلەکێ ئەزەل عەدیمە
کینا فەلەکێ ئەبەد قەدیمە
هەرچی وەکو ئەو ژ عەردێ راکەت
ئەلبەتتە وی دێ د عەردێ را کەت
عولوی ژ خوەرا عەیان د خوازت
سوفلی ژ مەرا نیهان د خوازت
نابینی هەرۆ کو ئافتابێ
داڤێتە مغارەیا تورابێ؟
خاصما کو دگەل قەبیلێ عاشق
هەم خاین و خوارە، هەم مونافق
ئەلبەتتە دلێ مە عیشقبازان
ئەووەل د بەتن ب غەنج و نازان
ئاخر دکەتن مەلوول و مەئیووس
مانەندێ مەمێ ذەلیل و مەحبووس
داڤێژتە مەحبەسێ ب ناکام
داتینتە مەرقەدێ سەرەنجام
ئەو بەخت رەشێ لەقەب ل وی مەم
بێ هەم نەفەس و هەڤال و هەمدەم
هاڤێتنە چالەکێ ب زاری
تەشبیهـ ب گۆڕێ تەنگ و طاری
مەکروهـ وەکی دەهانێ ئەژدەر
مەنکوور وەکی نەکیر و مونکەر
رونشتی د وێڤە عابیدانە
زیندان ل وی بوویە چللەخانە

* میهر: خۆشەویستی * فەلەک: ئاسمان * ئەزەل: هەرەبەری * عەدیمە: توننە، چونیە * کین: رک * ئەبەد: تا هەتا * قەدیمە: کەونە * عولوی: بڵندی، عالەمی باڵا * عەیان: دیاری، بەرچاڤی * سوفلی: ژێری، خواروویی * نیهان: نادیار * ئافتاب: خۆر* مەغارە: ئەشکەفت، غار * توراب: ئاخ، خاک، خۆڵ * مونافیق: دووڕوو * غەنج: ناز، دەلال * مەلوول: جاڕز، وەڕەز * مەئیووس: بێ هێڤی * مانەند: وەک * ذەلیل: زەبوون * مەحبووس: زیندانی، بەندی * مەحبەس: گرتووخانە * مەرقەد: جێ خەوی یەکجاری، قەبر، گۆڕ * سەرەنجام: لە ئاخریدا* لەقەب: نازناو، ناو * هەم نەفەس: هاو هەناسە، ئاودەنگی * چاڵ: زیندان، ژوورێکی تەنیایی لە زیندان * زاری: زەلیلی * مەکروهـ: کرێت، ناحەز * دەهان: دەڤ، زار * ئەژدەر: حەزیا، زەها، هەژدیها * مەنکوور: رەزاگران، ناحەز * نەکیر و مونکەر: دوو مەئمووری خودان لە قەبردا پرسیاران لە مردوو دەکەن * عابیدانە: خواپەرستانە * چللەخانە: ئەو جێی صۆفی چل رۆژان تێیدا کروشمە دەکەن * چاهـ: چاڵاو

ئەو جیهـ ل وی بوویە چاهێ نەخشەب
ئەو مەهـ گەڕییا هیلالی یەکشەب
صوفی کو گەهیشتە کونجێ خەلوەت
شێخینی گەها مەقامێ وەحدەت
گەهـ شبهەتێ عاشقان ب دلخواز
گەهـ شبهەتێ عابیدان ب داخواز
هەر لەحظە دگەل کەلا گرینێ
ئەڤ رەنگەهە وی دگۆتە زینێ
کەی میثلێ حەرارەتا غەریزی
ئیرۆهە د میصرێ من دل عەزیزی
صەد جاری هەرۆ ل قەلبێ غەمناک
پیراهەنێ صەبرێ من تەکر چاک
گەهـ گەهـ چ دەبت وەکی زلەیخا
پرسا مە بکی تو ئەی شەکەر خا
لەیلا تویی ئەز ژ بۆ تە مەجنوون
گولگون ژ تەرا سرشکێ پر خوون
فەرهادم ئەز و تو بۆ مە شیرین
سەیلابێ سرشکێ جۆیێ شیرین
دونیا ل مە گەرچی بوویە زیندان
ئیرۆهە تەنێ ئەزم موسولمان
لەوڕا ژ دەڤێ نەبییێ مورسەل
بو ئەڤ خەبەرە صەحیح و مورسەل
دونیا کو بەهشتێ کافرانە
مەئوایی بەلایێ موئمینانە
هەرچەندی قەوی موشەووەشم ئەز
ئەو چەند ب موشەووەشی خوەشم ئەز

* نەخشەب: شارێک بووە چوار رۆژەرێی شاری بوخارا "هاشم یان هشام کوڕی حەکیم کە نازناوی موقەننەع بووە واتا رووبەندپۆش. لە چەرخی دووەمی کۆچی لە خەلیفەی عەبباسی (المهدی) یاغی بوو. ساڵی ١٦٩ ژێر کەوت، خۆی و ماڵ و منداڵی خۆی سووتاند تا نەبنە دیلی عارەبان. موقەننەع مانگێکی لە چاڵاوێکەوە دینا دەرێ و تا چوار فەرسەخ وڵاتی رووناک دەکرد..." مانگی نەخشەب لە شیعراندا زۆر هاتووە * مەقامی وەحدەت: جێگەی یەکایەتی، ئەولیا لەم پلەدا تێکەڵ بە خوا دەبن و خۆیان لە بیر دەکەن و تەنیا هەر خوایان لە بیرە و هیچی تر * کەل: کوڵ، کوڵین، قوڵت * حەرارەت: گەرمایی * غەریزی: سرشتی و بنەڕەتی * میصر: شار، شاری میصر* عەزیز: بەقەدر * عەزیزی میصر: مەبەست حاکمی میصرە کە شووی زولەیخا بوو * هەرۆ: هەموو رۆژ * پیراهەن: کراس * صەبر: ئۆقرە و سەبووری * چاک: دڕیاو، لەت * زلەیخا: ژنە میصرییەکەی ئەڤینداری یوسف بوو * شەکەرخا: قەند کرۆژ * گولگون: بەڕەنگی گوڵ * سرشک: فرمێسک * سەیلاب: لەهی، لافاو * جو: جۆگە * جوی شیر: جۆگەی شیر * ئیرۆهە: ئەمڕۆکە * ئەزم: منم * نەبی یێ مورسەل: پێغەمبەری خودێ * مورسەل: ناردراو * خەبەر: فەرموودەی پێغەمبەر * صەحیح: راست * مورسەل: حەدیثی مورسەل: فەرموودەی پێغەمبەر کە لە چەندین بەڵگەی جیاوە گەڕابێتەوە * مەئوا: جێگە * موئمین: خاوەن باوەڕ، ئیشارەتە بەو فەرموودەیە "الدنیا سجن المؤمنین وجنة الکافرین"، دنیا زیندانی ئیمانداران و بەهەشتی کافرانە * موشەووەش: پەشێو، شەڕپەز

صەد سالی بگێڕی من تو مەحبووس
ما ئەز قە دبم ژ وەصلێ مەئیووس؟
صۆندێ دخوەم ئەز ب سورەیێ نوور
دێما کو ئەوە کیتابێ مەسطوور
دەه جاری ب حەقێ بەژن و بالێ
چل جاری ب حەقێ زولف و خالێ
تەحقیق ب ئافتابێ روخسار
تەصدیق ب ماهتابێ دیدار
تەوکید ب قیبلەگاهێ ئەبرو
تەعظیم ب سەجدەگاهی گیسو
صەد جاری قەسەم ب هەردوو نوونان
عەهدا من ئەوە دگەل عیوونان
حەتتا رەمەقەک هەبت ژ جانی
جانا تو د جانیدا نیهانی
هندی کو ژ هیجرێ بێ قەرارم
ئەو چەندە ژ تە ئومیدەوارم
هەرچەندی کو میر ل من غەضەب کر
ئەڤ قەهرە ل من نەبێ سەبەب کر
هەرچەند خەبەرێ بەکر وی گوه کر
ئەڤ جەبرە ل من ئەوی ب جێه کر
لەورا کو توشاهی ئەز گەدا بووم
ئەز بۆتە نەکوفئ و هەم لیقا بووم
تو میهر جەمال و مەه جەبینی
ئەڤ چەندە لەطیف و نازەنینی
ئەز خوار و ذەلیل و خاکسارم
ئەڤ رەنگە ضەعیف و دلفگارم

* مەئیوس: بێ هێڤی * سورەیی نوور: سورەتێکە لە قورعاندا، رووی زینی شبهاندووە بەو سوورەتە * نوور: رووناکی * کیتابی مەسطور: کتێبی خەت دراو، ناوی قورعانە * تەحقیق: بێگومان * روخسار: روو * تەصدیق: بڕواکرن * ماهتاب: طاڤ هەیڤ * دیدار: دیتن، سیما و تەرح * تەئکید: سوندی گەورە و پتەو * قیبلەگاه: رووگە * ئەبرۆ: برۆ، برە * تەعظیم: کڕنوش * سەجدەگاه: جێ سوژدە * گیسو: کەزی * هەردوو نوون: هەردوو برۆ * قەدیم (ن) سەربەرۆژێر دەنووسرا، شاعیران برۆیان پێ دەشبهاند * عیوون: چاوان * رەمەق: تەڕایی کەمی ژیان * جانا: ئەی گیان، ئەی یار * گۆه کر: بیستی * جەبر: زۆری * گەدا: پارسەک * کوفو: هاوشان * لیقا: تووشبوون * جەمال: خۆشیکی * جەبین: توێڵ، ئەنی * لەطیف: نەرم و ناسک * خوار: زەبوون * خاکسار: وەک ئاخ، خاکەسەر * ضەعیف: لاواز * دلفگار: دڵ بریندار

پەروانە مە، تەن م دایە ئاگر
صۆهتیمە ب باطن و ب ظاهر
نەیلوفەرە دل، تو ئافتابی
تەن شبهێ کەتان تو ماهتابی
گەر تەن بڕزت، وەیا ببت خەرق
وەر دل ببتن د بەحرێ غەم غەرق
حەقێ منە، عەدلە، ظولم نینە
خاصیەتی ئاگری ئەڤینە
ئەڤ چالە ئەگەر چی زێدە کوورە
ئەمما ژ عەدالەتێ نە دوورە
صوفیمە و صەومەعە نشینم
خوەش طالبێ نورێ روویێ زینم
حاصل قەومێ مەقامێ "موتو"
بەر موجبێ "قەبلە ئەن تەموتو"
تەزکیەیێ نەفسێ بوو موکەممەل
تەصفییەیێ قەلبێ بوو موحەصصەل
ئایینەیێ روحێ بوو موجەللا
نەفس و دل و جان ب هەڤ موصەففا
ئەو موعتەکیفێ د غەورێ چالێ
هێژا نەگەهیشتی دەورێ سالێ
بەلکی نەچل و نە ئەربەعینەک
ظەننا د دلی وی بوو یەقینەک
مەشهوود بوین ل قەلبێ ئەنوار
مەکشووف بوین ل بەر وی ئەسرار
ئایینەیێ دل وەبو موصەیقەل
صورەت وە ب مەعنێیێ موبەددەل

* نەیلوفەر: گوڵێکی خۆرپەرستە * کەتان: پرزەی گیایەکە دەکرێتە جلک لەبەر مانگەشەو دادەڕزێ * خەرق: دڕاو، کون * غەرق: نوقم، خنکاو * عەدل: داد، حەق * ظولم: ناهەقی * خاصیەت: کردەی تایبەتی * کوور: قوول * صەومیعە: جێگەی دوور لە ئاوایی بۆ خواپەرستن * حاصل قەومی: گەیشتە * مەقام: جێ * موتو "موتو": بمرن * بەرموجبی: بەگوێرەی قەبلەئەن تەموتو "قبل ان تموتو": بەر لەوەی بمرن "حەدیثی پێغەمبەرە" * تەزکییە: پاکبوونەوە * نەفس: روح * موکەممەل: تەواو * تەصفییە: پاڵاوتن * موحەصصەل: پەیدابووگ * موجەللا: مشتومالدراو * موصەففا: رۆشن و صافکراو * موعتەکیف: کروشمە کردوو لە پەرستگادا، ئەوی چەند رۆژ لە مزگەوتەوە ناچێتەوە ماڵ * غەور: تەختی بنی قووڵایی * دەور: وەرسوڕان * ئەربەعین: چل * ظەن: گومان * یەقین: بڕوای راست * مەشهوود: دیاری * ئەنوار: رۆشناکیان * مەکشووف: کفش، بەرچاو * موصەیقەل: مشتومالدراو * صورەت: شکل، مەبەست دیمەنی دەرەوەیە * مەعنی: نیاز لێرەدا بەمانا ناوەڕۆک و دەروونییە * موبەددەل: گۆڕاو

ئەو هەیکەلێ مـەطلەبا مـەجـازی
بو مـەلعـەبێ طیـفلێ عـیـشـقبـازی
ئەڤ مـومکین و مـاسـیـوا سـەراسـەر
فـیـلجـوملە ژ بۆ وی بوونـە مـەنظەر
ئەڤ دار و بەر و دەواب و ئینسـان
ئەڤ مـەعـدەن و ئەڤ نەبات و حـەیوان
هەرچی کـو ب دل وی لێ نەظەر کـر
هەرچی ب خـەیال وی لێ گـوذەر کـر
هـەریـەک دنومـا ژ بۆ وی زینـەک
مـەشـهـوود ژ هەریەکێ یەقـینـەک
گـۆیا ب خـوە ئەو رەصـەد نشـین بوو
ئـەو چـال ژ بـۆ وی دووربـین بـوو

* هەیکەل: قـەواره، پەیکەر، لەش * مەطلەب: داخواز * مەجازی: بەدەڵ * مەلعەب: گاڵتەجار، لەیستۆک * طیفل: زارۆک * مومکین و ماسیوا: هەرچی هەیە جگە لە خوا * سەراسەر: سەر لەبەر * مەنظەر: دیمەن، بەرچاو، چاوەنداز * بەر: بەرد * دەواب: هەرچی بەسەر عەرزا دەڕوا جگە لە مرۆ * ئینسان: مرۆ * مەعدەن: کان * نەبات: رووەک * حەیوان: زیندەوەر * نەظەر: تماشە * گوذەر: رابوورین * دنوما: دەینواند، دیاری دەدا * یەقین: باوەڕ * رەصەد: روانگە، ئەو شوێنەی نجووم گەران لێیەوە دەڕواننە ئەستێرەکانی ئاسمان

داغا ئەڤینێ ل زینێ

زینا کـو بدەردێ هیـجـرێ غـەمگین
بێ صـەبر و سکوون قـەرار و تەمکین
هندی وەکو مەم نەبوویی مەحبووس
هێـژا نەدبوو ژ وەصلێ مـەئیـووس
گـاڤا وەکـو مـەم گـەهیشـتـە چالێ
ئومـێـد نەمـا ژ بۆ ویصـالێ
نەزهـەتگەه و شـەهنشین و ئەیوان
لێ بوونە حـەصار و حـەبس و زیندان
هندی وەکـو شـەربەت و طـەعـام بوو
گـۆیا کـو ل وی هـەمی حـەرام بوو
جـانێ نەدکـر چو خـواب و راحـەت
جـیـسـمێ نەددی چو تاب و تاقـەت
ئەو رەنگە ضـەعـیف و ژار بووبوو
گۆیا کـو ب جیسمێ طایێ موو بوو
ئەو مو گەڕییا ژ زەعفەرانی
تەشبیە ب رەنگ و روویێ "خانی"
شەب تا ب سەحەر سەحەر حەتا شەب
فـاریغ نەدبو ژ ذکرێ یاڕەب
هەر لەحظە دگۆتە چەرخێ دەووار
کەی ظالمێ بێ ئەمانێ خون خوار
من قەصد و غەرەض دگەل تە نینە
ئایا تو دگەل من ئەو چکینە؟
دەورەک تە نەکر دەمەک ژ بۆ من
پڕ دی تە مەگەر مەمەک ژ بۆ من؟

* صەبر: ئۆقرە * سکون: ئارام * قەرار: هەدا* تەمکین خۆگرتن * مەحبووس: گرتی * مەئیووس: ناهومێد * نەزهەتگەه: سەیرانگا* حەصار: قەڵا و شووره * شەربەت: ڤەخوارن * طەعام: خوارن * حەرام: ناڕەوا * خواب: خەو * راحەت: هێسایی * جیسم: لەش * تاب: توان * ضەعیف: لاواز، کز * گا: داو، هەودا* زەعفەرانی: زەرد وەک زەعفەران * فاریغ: والا، ئاسوودە * ذکر: باس، ناوگوتن * یاڕەب: ئەی خوا * قەصد: مەبەست * غەرەض: دڵمەندی * کین: رک * دەورەک: زڤرانەک * پڕ دی: بە زەحف زانی

نوورەک د روویێ مە کر تە پەیدا
صۆهتن ل مەمێ تەپێ سوەیدا
شەوقەک د روخێ مەمێ تە هل کر
قەلبی مە ب وێ تە صۆت و کول کر
ئایا تە چ مەصلەحەت دمن دی؟
نیشانی مەدا تە ئیکە جندی؟
ئەووەل تە کوسان ل من عەیان کر
پاشی تە چرا ل من نیهان کر؟
صۆهتین تە ب ئاگرێ فیراقێ
کوشتین تە ب دەردێ ئیشتیاقێ
عالەم هەمی پێکڤە شاد و خورەم
داینە من و مەمێ تە ماتەم
دەردێ خوە ژ بۆ مرا ببێژە
ژەهرا د دلێ خوەدا برێژە
یوسوف تە ل من شەهاندە چالێ
کوشتم تە د ڤێ خەرابە مالێ
یەعقووب صیفەت حەزین و نالان
صەبرا دل و جان تە بر ب تالان
ئەز مایمە هەروەکی زەلیخا
بێ یوسوف و بێ مراد و مەئوا
گەه شەکوە دکر ژ بۆ مەمێ ژار
کەی یوسوفێ بێ گونەه گرفتار
دا فکر نەکی کو راحەتم ئەز
دا ظەن نەبری ب طاقەتم ئەز
وەڵڵاهی قەسەم دکم ب باری
رۆژێ د سپی شەڤێد د طاری

* مە: ئێمە * سوەیدا: ناوەندی دڵ * شەوق: گر و پێت * کول: بریندار * مەصلەحەت: فایدە، بەهرە * جندی: لاوچاک * کوسان: چلۆن * عەیان: دیاری * نیهان: ڤەشری * فیراق: جودایی * ئیشتیاق: تاسە و ئارەزوو * خورەم: خۆش، دڵشاد * ماتەم: ئازیەتباری * شەهاند: نارد * خەرابە: کاول، وێرانە * یەعقووب صیفەت: بەدەردی یاقووب... یاقووب باوکی یوسف پێغەمبەر بوو * حەزین: غەمگین * نالان: بناڵە * زەلیخا: ئەو ژنەی دڵی چووبووە یوسف * مەئوا: ئەنوا، پەنا * شەکوە: گلی * کەی: کوئەی * راحەت: ئاسوودە * ب طاقەت: خاوەن توانایی و صەبر

نینن ژ مرا چو خواب و خوارن
ئیللا کو دودیدە خون دبارن
بێدارییە صەنعەتێ دوچاڤان
خونخوارییە خوارنا هناڤان
ئەی قیبلەیێ قەلبێ من ب دل خواه
وەی کەعبەیێ جان ب کەعبەتوڵلاه
هەر لەحظە ژ دەستێ فیرقەتا تە
هەروەقت ژ دەستێ حەسرەتا تە
صەد ئاه و دوصەد ئەنین و ئەفغان
بێ گاڤ مەتێن ژ ناڤ دل و جان
ئەڤ رەنگەیە حالێ من شەب و روز
حالێ تە کوسانە ئەی دلئەفرووز؟!
زیندانیێ من تە کی جەلیسە؟
سەوداییێ من تە کی ئەنیسە؟
ئەی دل تو ژ قەلبێ من ب دەرکەڤ
وەی جان تو ژ بۆ دلێ ب بەرکەڤ
هوون هەردوو هەرن مەمێ ببینن
لێ یەک خەبەرێ ژ بۆ مە بینن
ئەی دل تو کو لێ دکی سەلامێ
زو بینەڤە بۆ مەرا پەیامێ
کانێ ب چ حالە ئەو گرفتار
دانین چ خەیالە ئەو دل ئەفگار
کانێ ل مە ئاشە یانە زیزە
باغێ وی بوهارە یا پەییزە؟
خوەش رەنگ و لەطیفە شبهێ صۆرگول
یان ژار و ضەعیفە میثلێ بولبول

* دیدە: چاو * بێداری: شیاری * صەنعەت: کردە * هناڤ: دەروون * قیبلە: رووگە * دلخواه: بەدلخوازی * وەی: وەئەی * کەعبە: کابە، مالا خودێ * کەعبەتوڵلا: "كعبة الله" کابەی خودێ، سوند بە کابەی خوا * لەحظە: تاو * فیرقەت: جودایی * وەقت: گاڤ * حەسرەت: عەزرەت و تاسە * ئەنین: ناڵە * ئەفغان: هەوار * دڵ ئەفروز: رووناکیی دڵ * جەلیس: هاونشین * ئەنیس: خەمرەوێن، هۆگر * لێ: لەو * پەیام: خەبەر، راسپێری * گرفتار: گیرۆدە * دڵ ئەفگار: دڵ خەمین * ئاش: ئاشت * زیز: توورە * پەییز: پایز * خوەش رەنگ: رەنگ و رووخۆش * لەطیف: ناسک و جوان

ئەیوان ل مە بوویە داریَ میحنەت
زیندان ب مە بوویە باغێ جەننەت
خوەزیا کو ل من غەضەب کرا میر
مانەندێ هەمێ ب غولل و زنجیر
ئەز ژی بشەهاندما وی چالێ
رۆژەک ڤەکەتان ل من ژ سالێ
جارەک بدیا من ئەو گرفتار
دەرمان بکرا من ئەو بریندار
عومرێ من ئەگەرچی یەک رەمەق بوو
حەقفا کو مرن ژ بۆمە حەق بوو

* دار: مالّ، خانی * میحنەت: نارەحەتی و ئازار * خوەزیا: بری، کاشکا * غولل: تۆقی ئاسن * ڤەکەتان: وا هەڵکەوتبا * رەمەق: کەموسکەیەک لە ژیان * حەقفا: ب راستی * حەق: رەوا ، دروست

تاجدین دغەیدە

ئەجزایێ کیتابێ عیشقبازی
صەحافێ موجەللەدێ مەجازی
شیرازە و جزوەبەند و تەرکیب
ئەڤ رەنگە کرن ب نەظم و تەرتیب
گۆ زین و مەمێ د ناز پەروەرد
گاڤا وەهە دەر ڤەبوون ل وان دەرد
ئەو دەرد وەبوونە بەحرێ ئاتەش
ئەو ئاتەشێ غەم وەبوویە سەرکەش
خەلقێ کو هەبوو ل عیشقێ تەشویر
وێ ئاگرێ کر ل وان وە تەئثیر
مەعلوول بوین هەمی ب دەردان
یەک جاری ب دەرکەتن ژ پەردان
خاصما کو موافیقێ د دێرین
هەم صوحبەتێ وان ستی یو تاجدین
دەردان وە ل وان ژ نووڤە سەردان
ئێدی نەدهاتە ژێ خەبەردان
هەرچەندی کو ئەو ژڤان جودابوون
دیسان ب وی دەردی موبتەلا بوون
دەردێ ستییێ خەیالێ زین بوو
تاجدین ژ غەما مەمێ وە دین بوو
هەر لەحظە دگەل بران ب شەڕ بوو
قەصدا د دلێ وی ئەو خەبەر بوو
رابت ب غەضەب بچیتە پێش میر
داخواز بکەت مەمێ ب تەقصیر

* ئەجزا: کۆی جوزء، پاژ * کیتاب: کتێب * صەحاف: کتێب دەبەرگ گر * موجەللەد: بەرگ تێگیراو * شیرازە: هەورەمیش بەندی لێواری بنی کتێب * جزوەبەند: پاژ پێکەوە گرێدان * تەرکیب: تێکەڵ و لێک قایم کردن * نەظم: تەکوزی * تەرتیب: بەشوێن یەکترا، پلە لەسەر پلە * ناز پەروەر: بەنازەنینی خودان کراو * ئاتەش: ئێگر، ئاهیر، ئاوڕ * سەرکەش: سەرکێش، گڕبڵند * تەشویر: پەشێوی * تأثیر: کار تێکردن * مەعلوول: نەخۆش * موافیق: مەبەست هەڤاڵ و هاودەردە * دێرین: لە مێژینە * موبتەلا: دوچار * دین: شێت * تەقصیر: دەست لێ هەڵگرتن

جارەک بچن مەمێ رەجا کەت
صوچ و گونەهێ مەمێ ئەدا کەت
دا میر ژ وی را برایێ بەردەت
یا ئەڤ سەرومال تێ ب دەر دەت
عارف وەهە گۆتە روستەمێ زال
ئەڤ ئەمر ب من محالە بێ قال
بێ جەنگ و جیدال و بێ تەهەوور
قەط ڤێ شوغولێ مەکەن تەصەوور
ئەڤ مەعرەکە نابتن ب دیوان
ئەم مانە و صبحە صەحنێ مەیدان
یا قەنج ئەوە ئەم صبە سواربین
هەر سێ ب سیلاح و کار و بار بین
چارانە و جەوشەنان دبەرکین
زەندانە و مەغفەران ل سەرکین
گورزان بهەژین رمان ببازین
ئەڤ رەنگە مەمێ ژ میر بخوازین
یا دێ ب کوتەک مەمێ خوە بەردین
یا جوملە ب مەردی سەر ب دەردین
گەر وی ب ڤێ رەنگی مەم رەها کر
دەردێ د دلێ مە وی دەواکر
وەر مایی موصیر ل سەر عینادێ
ئەم دێ بکرین وەرەنگ جیهادێ
ژەووەلڤە بچین بەکر ب کەرکین
وی مودبری ژێرە دەر ب دەر کین
هەر بەردەرەکی کەرەک ل بەربت
خەسمانەیە قەنج سەر ب سەر بت

* رەجا: تکا * ئەدا: بژاردن، گوتن * تێ: تێدا * محال: نەشیاو * بێ قال: بێ قیرە و هەرا * جیدال: کێشە * تەهەوور: توندی نواندن * شوغول: کار * تەصەوور: هێنانە بەر دیمەن * مەعرەکە: مەیدانی شەڕ، لێرە مەبەست شەڕە * صەحن: ئاقار، گۆڕاپی * سیلاح: چەکی شەڕ * چارانە: چارئاینە: جۆرێ بەرگی شەڕ کە چوار پارچە ئاسنی مشتومالّدراوی لە مەخمەر گیراو لەبەر سینگ و لەسەر پشت دەبەستران * جەوشەن: زرێی بەئالّقە، وشەیەکی کوردی بووە: گەوچن، عارەب کردوویە بە جەوشەن * زەندانە: ئاسنێ کە زەندی دادەپۆشی لە کاتی شەڕدا * مەغفەر: کلّاو و خودە، کلّاوی ئاسنین * رم: نێزەی درێژ * گورز: گۆپالّی ئاسنی سەر زەلام * کوتەک: زەبری کوتان و لێدان بەزۆری، ب خورتی * رەها: رزگار * وەر: وەئەگەر، ئەگەریش * عیناد: لاساری * جیهاد: شەڕی پیرۆز * بکەرکین: لەت و پەت کەین * مودبیر: تەکبیر کەر* مودبیر: بێ بەخت

میر ئەر ژ ویرا بکەت تەعەصصوب
رابت ل مە ئەو بکەت تەغەللوب
ئاشێ ئەجەلێ وسا بگێڕین
تەشبیهێ حەبان سەران بهێڕین
بوهتان بکرینە رەقص و گۆڤەند[1]
دا بێنە تەماشەیێ شەکەر خەند
گاڤا وەکو دەست بدینە حەربان
مەحبووب تەماشەکن لە ضەربان
هەر لەحظە ببێژن ئەو پەریزاد
دەستێ د وە ئەی جوان مەریزاد
هندەک بگرین هنەک پەنا کن
هندەک بکەنن هنەک دوعاکن
دلدار نەظەر بکن ژ بورجان
دوڕدانە ب دەرکەڤن ژ دورجان
شەهزادە ژ پەنجەران نەظەرکن
گول پیرەهەنان د بەرخوەکەرکن
هەردەم ببهێن ژ نازەنینان
صەد مەدح و هەزار ئافەرینان
تاجدین خەبەرا برایی گۆه کر
مەحکەم د دلێ خوەدا بجێه کر

* ئەر: ئەگەر * تەعەصصوب: لاگیری * تەغەللوب: زالّبوون * حەبان: دەنکان * شەکەر خەند: کەن شیرین * حەربان: کۆی حەربە، نێزە * مەحبووب: گراوی * ضەرب: لێدان * مەریزاد: نەڕزێ، نەڕژێ * پەنا: پەسن، تاریف * دوڕدانە: مرواریی تاقانە * دورج: صندووقی جەواهیرات * پیرەهەن: کراس * ببهێن: ببیسن * مەدح: پەسن * ئافەرین: عافەرم، دەسخۆش * ب جێه کر: بەجێ و عاقیلانەی زانی

(١) لە دوو نوسخەدا: (بوهتانە بکینە) هاتووە، واتای سەمای بۆتانییانە سازکەین.

مەیدانێ مەردان

سەر صبحە کو شەهسەوارێ ئەفلەق
ئەصهەب کو کشاندە جایێ ئەبلەق
ئەدهەم د طەویلەیی نهین کر
ئەشهەب ژ خوەڕا ژ نووڤە زین کر
گورزێ خوەیێ ئاتەشین دەرانی
تیغێ خوەیێ زەرڤەشین کو دانی
دنیا ز مەهابەتا خوە زەر کر
تیغ و کەمەرا چیان ب کەر کر
تاجدین و بران ژ خەلقێ لالی
خوەستن ب دلێ خوە وان حەلالی
کێشانە دەرێ ب رەقص و بازی
رەخشێ عەرەبی سەمەندێ تازی
مسمار کرن بەدو ژ غەفلەت
هشیار کرن عەدو ب صەولەت
مەیدان ب دەوان کۆلان ب دەست کور
گۆیا ڤەدان ل دژمنان گور
تاجدین ژ تەوابیعێ خوە یەک پیر
تەعیین کر و زوو شیهاندە پێش میر
گۆتی هەڕە بێژە میر و ئاغان
بیننده ڤەناکوژن چراغان
میرێ مە ئەگەرچی دووربینە
ئیرۆ وی د چاڤێ نوور نینە

* سەرصبحە: سەرلەبەیانی * ئەفلەق: لەت کەر، قەڵشێن * ئەصهەب: سپیایی لەگەڵ سوورایی: ئەبلەق: بەڵەک، بازوو * ئەدهەم: ئەسپی رەش * طەویلە: گەوەڕ، پشتیر * ئەشهەب: ئەسپی شێ: رەنگ زەرد * ئاتەشین: ئاگرین * زەرڤەشین: زێروەشێن * مەهابەت: مەترسی * تیغ: سەر و ترۆپک و دوندی کێو * کەمەر: قەدپاڵ * چیان: کێوان * بکەر: لەت * لالی: سووکەڵەی ل ئالی، ئەوانەی لایان بوون * حەلاڵی: گەردن ئازایی * رەقص: سەما * بازی: گەمە * باز: لۆقاو هاویشتن * رەخش: ناوی ئەسپی رۆستەم بوو * سەمەند: ئەسپی شێ * تازی: عارەبی مسمار، ئەسپی حدوود * بەدو: ئاشکرا * غەفلەت: نشکاڤ * عەدو: دوژمن * صەولەت: هەیبەت، ترساندن * صەولەت: شالاوبردن * ب دەو: ئەسپی غارخۆش، چاپک * کۆلان: کۆڵییان * کوور: قوڵ * تەوابیع: پەیڕەوان، لەگەلان * تەعیین: دیاری * شیهاندە: ناردیە * بیننده: چاوساغ * چراغ: چرا

ئەم چار برا هەبوون د صادق
هەرچار ل خذمەتا وی عاشق
ئینصافە کو زێدەتر ژ سالێ
مەم مایە بێ خودان د چالێ؟
دژمن ل مە شانە دوست غەمگین
فەرضە مرنا چەکۆ و تاجدین
مەم گەرچی کو زێدە پڕ گوناهە
لێ عاشقە عیشق پادشاهە
حوکمی تو مەکە ل پادشاهان
ظولمێ تو مەکە ل بێ گوناهان
ئەم هێڤی دکن مەمێ رەها کەت
دەردێ د دلێ مەمێ دەوا کەت
ئەم چار برانە چار دیوار
ئەرکانی سەعادەتا وی هەرچار
هەرچار سەرێ د مە وەکی گۆ
چەوگانی ئیرادەتا وی کاشۆ
یا مەصلەحەتێ ژ بۆ مە چێ کەت
یا نە ژ مەڕا بەکر ڤەڕێ کەت
دا ئەم خەبەران ژ بۆ وی بێژین
دەردێ د خوە ئەم ل وی بڕێژین
روومەت مە نەما ل روویێ عامێ
دێ نەقل بکین بچینە شامێ

* ئینصافە: رەوایە؟ * فەرضە: زۆر پێویستە * ئەرکان: کۆی روکن: پایە، کۆڵەکە، ستوون * سەعادەت: بەختەوەری * گۆ: تۆپی دارینی شەقێن * کاشۆ: گۆچانی گۆبازی * مەصلەحەت: ئاشتی و پێکهاتن * روومەت: حورمەت، رێز، ئابڕوو * عامی: پڕاییی خەڵک * نەقڵ: گویستنەوە، ماڵ بارکردن، کۆچ * شام: سوریا

شوفار بخوه دحەسە

تەقریر کو کر تەمام قاصد
واقیف گەڕییا ب حالێ حاسید
زانی کو ژ بۆ ویڕا خرابە
گۆ عەفو ژ بۆ مەمێ صەوابە
میرم مە نەگۆ ژ بۆتە پێشین
تاجدین و بران ژ خوە مەئێشین
زینێ بدە وان وەیا بکوژ من
یان ئەو ب تەڕانە خەصم و دوژمن
یا قەنج ئەو قەط نەکی تەکەللوم
تاجدین ژ تە ناکەتن تەوەهوم
بێژە مە فیدا کرن مەم و زین
تەزویج کرن مە دانە تاجدین
ظاهیر تو مەکە ئەڤێ عینادێ
جارەک ڤەکوژ ئاگرێ فەسادێ
ژەو پاشی تو بێخە وەقتێ فرصەت
زینهار مەدی ئەمان و موهلەت
خەصما کو نەشی ببی موقابیل
دەرمان چییە؟ شەربەتێ هەلاهیل
لەو لازمە حاکمان دوو فنجان
یەک خاصێ خراب و ئێکە قەنجان
دایەک نەخوەشان ژ بۆ وی خوەش کەت
یا دی ژ وێرا خوەشان نەخوەش کەت
یەک جانێ ژ دوژمنان جوداکەت
یادی مرییان ژ نووڤە راکەت

* واقیف: ئاگادار* حاسید: ئێرەیی بەر * عەفو: بەخشین لە گوناھ * صەوابە: قەنجە، باشە * تەکەللوم: ئاخافتن * تەوەهوم: دڵپیسی، خەیاڵاتی نەباش، ترس * فیدا: گۆری * تەزویج: لێک جووتکردن * عیناد: لاساری * فەساد: خراپە و فیتنە * موهلەت: مەودا، ماوە * خەصم: دژمن * هەلایل: ژەهرێکە لە گیایەک دەگیرێ زۆر توندە * لازم: پێویست * خاص: تایبەتی * خوەش کەت: چاک بکاتەوە * خوەش: ساغ، وەش

کەربا خوە مەکە تو ئاشکارا
یا قەنج ئەوە ئەم بکین مودارا
شوولن هەنە ئەو ب کەربێ نابن
لەورا کو ب زۆر و ضەربێ نابن
ئوستادی دبێتن و تەئەممول
ئیخفا و تەغافول و تەحەممول
ئەوقاتێ زەمانە گونە گونە
باری ژ مەرا کرن نموونە
یەعنی شەڤ و رۆژ و صوبح و شامن
هن روهنینە هن ژوان ظەلامن
ئەم ژی د لەیالی و نەهاران
دابین ب نیهان و ئاشکاران
هن ظاهیر و هندەکان ب خەف کین
راکین هنەکان هنەک تەلەف کین
وی مولحیدی شیر و سا سەقا کر
میصری ژ خوەڕا وسا برا کر
پەندێ غەلەط و خیلاف و یالان
بەندێ سەقەط و غیلاف و کالان
تەصنیع کرن وی هندە تەشنیع
بەستن وی ل شیرێ شبهێ تەرصیع
ئەو شیر ل بن سەرێ خوە دانی
ئەو رەنگە ڤەشار کو کەس نزانی
میرێ وەکو دل ب کەربێ صۆتی
هەرچی کو بەکر ژ بۆ وی گۆتی
باوەڕ کر و گۆتە مەردێ قاصید
ئەی پیر مەکە تو فکرێ فاسید

* کەرب: دەرد و داخ * موادرا: سازان * شوولن: کاران * ضەرب: لێدان * ئوستادی: کارامەیی * تەئەممول: پشوو لەسەرخۆیی * ئیخفا: وەشارتن * تەغافول: خۆ گێلکردن * تەحەممول: خۆڕاگرتن * ئەوقات: دەمان * گونە گونە: جۆرە جۆرە * باری: خودێ * نموونە: وێنە * شام: شەڤ * ظەلام: تاریکی * لەیالی: شەوان * نەهاران: رۆژان * دابین: تاببین * نیهان: نهێنی * خەف: بەدزی و نهێنی، نادیار* تەلەف کین: لە بەین بەرین * مولحید: خوانەناس * سەقا: ئاودان * میصری: شیری میصری * برا: بەبڕشت * پەند: شیرەت، ئامۆژگاری * غەلەط: هەڵە * خیلاف: پێچەوانە * یالان: درۆ، دەرەو * بەند: بەندوباو * سەقەط: چرووک و بێ نرخ * غیلاف: بەرگی شیر * کالان: بەرگی خەنجەر و شیر * تەصنیع: چێکرن * تەشنیع: خراپە گوتن * تەرصیع: پێوەلکاندن * فاسید: خراپ

گەر فەوت بکم جەمیعێ فەرضان
تاجدین کو ددم ژ دەست خوە ئەرزان؟
من شەوکەت و سەلطەنەت ب وینە
ئەڤ شوهرەت و شانێ من ژ وینە
ئەڤ نام و نیشان و ئەڤ مەقامە
بێ خاترێ وی ل من حەرامە
ئەو روستەمە گیوە لەندەهایە
گەنجینەمە ئەز ئەو ئەژدەهایە
بێژێ ب دلی خوە من مەم و زین
هەردوو ب حەلالی دانە تاجدین
بێ وەجهـ ل من توو بویی وەحشی
داخواز تە کر کو من نەبەخشی؟
تاجدین و چەکو ب عیزز و نازن
دێ هەر وەبتن وەکی دخوازن
قاصید کو رەوانە بوو ژ پێش میر
تەقریر کو کر تەمامی تەعبیر
شێرێ د ل شەڕ وەبوون مولایم
گۆتن دەم و دەولەتا وی دایم

* فەوت: چوان * جەمیع: هەموو * فەرض: ئەرکی خودایی * ئەرزان: هاسان * شەوکەت: شکۆ * سەلطەنەت: دەسەڵات و گەورەیی * شوهرەت: ناوبانگ * شان: قەدر و پلە * نام و نیشان: پێناس، جێ گەورەیی * مەقام: پلە و جێ * حەرام: ناڕەوا * گیو: پاڵەوانێکی هەڤاڵی رۆستەم * لەندەها: سووکەڵەی لەندەهور، زەلامی زۆر بەهێز و تاقەت * ئەژدەها: حەزیا * بێ وەجهـ: بێ سەمەند، بێ سەبەب * عیزز: قەدر، رێز * تەعبیر: مانا لێکدانەوە، باسکردن، راڤە * مولایم: دوور لە توندی و تیژی، نەرم و رێک بوون * دەم: وەخت * دەولەت: دارایی و زاڵبوون * دایم: هەمیشەیی، بەردەوام

شیرەتا بێ بەختی یێ

ئێڤارێ کو ئاسمانی مەنقەل
دانی یو ل وان ڤەشاری مەشعەل
یەعنی کو ڤەکوشت چراغی زەڕین
وەرگرتی ژ نوو لیباسێ رەنگین
میرێ کو هەمیشە شاد و خوڕەم
گویا کەتبوو لیباسێ ماتەم
وی بەختەکی رووسیاهێ مەلعوون
گاڤا ئەوی دی کو میرە مەحزوون
گۆ غەم مەخوە ئەی چراغی دەولەت
گەر عومر بدت ژ بۆمە موهلەت
ئەو کەرب و ئەلەم ئەگەر تە ناڤێ
زینێ و مەمێ ژ دل خوە باڤێ
ئەو هەردوونە باعیثێ فەسادی
ئەو بوونە سەبەب ژ بۆ عینادی
گەر ئیذن بدت ژ بۆ مڕا میر؟
ئەز دێ بکوژم مەمێ ب تەدبیر
تاجدین و بران ب شەربەتەک زەهر
تو دشی دەمەکی ئەوان بکی قەهر
ئەمرێ کو دبت تەداروک ئاسان
ئاگەهـ مەکە پێ تو خەلق و ناسان
میرم تو هەڕە ببێژە زینێ
مەم صۆهتییە ئاگرێ ئەڤینێ
مەم تەشنە تو ئابێ زیندەگانی
مەم موردە تو جانێ جاویدانی

* مەنقەل: ئاگردان * مەشعەل: مەشخەڵ * چراغی زەڕین: چرای زێڕین، خۆر * بەختەک: مۆتەکە، کابووس * روسیاه: رووڕەش * مەلعوون: نفرەکراو * مەحزوون: غەمبار* ئەلەم: ئێش، ژان * باعیث: هۆ، بۆنە * فەساد: فتنە و شەڕ * عیناد: لاساری * ئیذن: دەستوور * تەدبیر: تەگبیر * تو دشی: تۆ دەتوانی، تو دکاری * تەداروک: پێکهێنان * ناس: مرۆڤ، ناسیاو * موردە: مردوو * جاویدان: هەمیشەیی، نەمر

بێژێ کو هەرە مەمێ دەرینە
من دایییە تە ژ بۆ خوە بینە
من زانییە مەم زیادە ژارە
پەروانەیە مەقصەدا وی نارە
گاڤا کو نەظەر بکەت ل زینێ
تەحقیقە کو ناکەتن چو ژینێ
فیلحال دەما کو وی دبینت
باوەر مەکە ئەو ب روح بمینت
مەم گەر ب ڤی رەنگی زوو فەنابت
دێ کەشمەکەش و نیزاع رابت
میرن هەنە عاقلن عەزیزن
لێ شادە دلن د بێ تەمیزن
ئەو سادە ژ بو لهو ناتەمامی
دل نادەنە مەنشەئا کەلامی
وان دل گوهە گوه ب دلڤە نینە
رەش چاڤن و مەردوومەک سپینە
هەرچی کو دبێژنێ غەرەضدار
باوەڕ دکن ئەو ب راستیێ خوار
نابێن ئەڤە قەنجەیا خرابە
نابێن ئەڤ خەطئەیا صەوابە
قاصر نەظەرن د بێ تەئەممول
حاضر غەضەبن دبێ تەحەممول
ئەغلەب دبن ئەو ب عەقلێ مەغروور
ئەکثەر دگەڕن ژ دانشێ دوور
بەدخواه و بەخیل و بەد سگالان
بەد ئەصل و سەفیل و بەد فیعالان

* مەقصەد: مەبەست * نار: ئاگر * نەظەر، تماشا * تەحقیق: بێ گومان * فیلحال: هەرلەجێ * فەنابت: لە بەین بچێ، توونابێ * کەشمەکەش: کێشەکێش * نیزاع: شەڕ و هەرا * عاقل: بەئاوەز * عەزیز: بەقەدر * بێ تەمیزن: فەرقێ چاکە و خراپە ناکەن * سادە: ساکار * سادە: ئاغاوات، گەوران * مەردومەک: رەشکێنەی چاو، بیبیلەی چاو * خوار: ناراست * خەطەء: هەڵە، خەتا * صەواب: راست * قاصیر: کورت * نەظەر: تماشا * حاضر: پەلە، زوو * غەضەب: رک و تووڕەیی * ئەغلەب: زۆرتر * مەغروور: بایی * ئەکثەر: پتر * دانش: زانین * بەدخواه: خراپەخواز * بەخیل: چرووک * بەدسگال: بیر پیس، هزر خراپ * ئەصل: رەگەز * سەفیل: سپڵە، بێ ئەمەگ * بەدفیعال: ئاکار خراپ

تینن دکنە رەفیق و رەهبەر
بەدنام دبن وەزیر و سەروەر
دسپێرنە ڤان کەسان ئوموورێ
ئەو تێخنە دەولەتا قوصوورێ
میرێ د ب دەولەت و فیراسەت
صاحیب شەفەقەت خودان سیاسەت
ئەو هەرکەسەکی خودان ناکن
حەتا وەکو ئیمتیحان ناکن
چل جاری دکن یەکێ موجەڕەب
پاشێ ئەوی دێ بکن موقەڕەب
ئەڤ میر و وەزیریا جیهانی
ئەڤ بەگم و گزیریا زەمانی
هەردوو ب میثالی یەکن دلیزن
هەردوو د بەطال و بێ تەمیزن
حەتتا وەکو کڕ نەبی تو ئەز حەق
کەنگێ دبێیە وەزیرێ موطلەق

* رەفیق: هەڤال * رەهبەر: پێشەوا، ڕێبەر، شارەزا * بەدنام: ناو زڕاو، ریسوا * سەروەر: سەرۆک * ئومور: کاران * قوصور: کۆتایی * فیراسەت: زرنگی * شەفەقەت: دلۆڤانی * سیاسەت: رامیاری * ئیمتیحان: ئەزموون * موجەڕەب: جەڕباندی، تاقی کراوە * موقەڕەب: نزیک بوویی، لە ڕوو * "گەمەیەک بەجگ دەکرێ: بەناوی میر و گزیر وەک پیرەمێرد دەڵێ: شەوێ دەس ئەهریمەن کەوت خاتەمی موڵکی سولەیمانی، کەچی میر و گزیری پێ دەکرد، قەدری وەها زانی... میچ هەڵداوێن ئەگەر لەسەر لاصافەکەی وێستا لای قووڵی روو بەسەرەوە بوو، میر هاتووە، ئەگەر لاصافەکەی لەسەرەوە بێ گزیر هاتووە دیارە لە زاراوەی خانیدا: بەگم و گزیری پێ دەڵێن." * دلیزن: گەمە دەکەن، کایە دەکەن * بەطال: بێ کارە، بێ تەمیزان، بێ ئاوەزان * کڕ: بێ دەنگ * ئەز حەق: لە ڕاستی و راست گوتن * وەزیری موطلەق: وەزیری سەربەخۆ

زین ل هەمبەرێ میر

تەدبیر کونەندە پیرێ عاقیل
ئەو رەنگەهە بوو ژ بۆ مە ناقیل
گۆ میر ب مشاوری و رایێ
وەقتێ وەکو چوو حەرەم سەرایێ
زین گازی کر و ل باخوە دانی
ئەو پەردە ژ سەر سڕێ هەلانی
گۆ بێدلیا مەمێ مە بەس کر
ئازوردەنی من ل وی عەبەث کر
جەور و ستەما کو من ل وی کر
ئەو جەور تەکر ستەم ئەوی کر
عیشقا تە ژ وی عەقل رەڤا بوو
شەیدا و جنوون و موبتەلا بوو
زانی ژ حەکیمەکی مە تەدبیر
دیوانە دەوا دبن ب زنجیر
لەو من ب غەضەب شیهاندە چالێ
ئەو حەبس ل وی گیهاندە سالێ
دا عیشق بکەت کەمال حاصل
حوببا وە نەکەت ویصال باطل
ئەلحال دەما ب قەلب و جانی
میقداری مەحەببەتا وە زانی
هون هەردوو د مەرتەبا کەمالن
مەقبوولن و قابیلێ ویصالن
مەم عاشقێ صادقە ب تەحقیق
قەلبێ مە دکەت ژ بۆ وی تەصدیق

* تەدبیر کونەندە: تەگبیر کەر * ناقیل: قسەگێڕەوە، نەقل بێژ * ب مشاوری "لەسەر تەدبیر و شیرەت": را، هزر * حەرەم سەرا: ئەندەروون، ژووری ماڵ * سڕ: راز * ئازوردەن: ئازاردان، رەنجاندن * عەبەث: لەهیچێ، بێ هوودە * جەور: ظولم * ستەم: ناهەقی * حەکیم: بژیشک، هۆزان * دەوا: چارەسازی * میقدار: ئەندازە * مەحەببەت: خۆشەویستی * مەرتەبە: پلە* کەمال: تەواوی * مەقبوول: قبووڵ کراو * قابیل: شیاو * ویصال: پێک گەیشتن * بەس: زۆر، چیترنا

مەئموورە ب ئەمرێ پادشاهی
مەعذوورە ب عوذرێ بێ گوناهی
هەرچی کو ل وی بکەت عیتابێ
ئەلبەتتە دبینتن عیقابێ
حوسنا تەیە ئەو کری گرفتار
حوببا تەیە ئەو کری بریندار
تیرا وی ل دل کەتی تە لێ دا
ئەو داروێ بێهەشی تە پێ دا
ئەو سورمە د چاڤێ وی تە کێشا
حەتتا تو نەدی وی دل نەئێشا
زولفا تە ل دەست و پێ وی بەستی
عەقرەب صیفەتا دلێ وی گەستی
طەوقا تە ل گەردنێ وی دانی
داڤا تە ڤەدا ل قەلب و جانی
چاوا ڤەکرن تە هەردوو ئاهوو
بەردانە فەقیرێ هەردوو جادوو
دیسان تو هەرە دگەل خەبەردە
قەیدان تو ڤەکە ژ بۆ خوە بەردە
ئەی غونچەیێ ناشوکوفتە صۆرگول
بشکێن قەفەصێ دەرینە بولبول
ئەو تێهنە تو کانیا فوراتی
ئەو خەستە تو چەشمەیا حەیاتی
ئەو تەشنە تو ئابێ زیندەگانی
ئەو موردە تو جانێ جاویدانی
ئەو پەردەگییێ کو پڕ هەوابوو
مەضبووط د پەردەیا حەیا بوو

* مەئموور: فەرمان پێدراو * مەعذوور: دوور لە گلەیی * عیتاب: سەرکۆنە * ئەلبەتتە: بێگومان * عیقاب: سزا * سورمە: کل * عەقرەب: دوپشک، دەمارەکۆڵ * طەوق: ئاڵقەی گەردن * داڤ: داو * جادوو: سیحرباز * قەید: کۆت و پێوەند * خەستە: نەخۆش، ماندوو * چەشمە: کانی * حەیات: ژی * پەردەگی: نازناوی خانمان بوو کە لە پشت پەردە بوون و کەس نەیدەدیتن * هەوا: ئەڤین * مەضبووط: گیراو، راگیراو * حەیا: شەرم

ئەو پەردە برای کو لێ هەلاڤێت
خونێ د دەڤ و کەپێ وێ هاڤێت
زینا کو بوو صەد برین ل جەرگێ
چو حالەتێ فەوتێ شادە مەرگێ
بەحرا کو ژ جونبوشا هەوایێ
مەحفووظە ب پەردەیا حەیایێ
حاجیز کو هەوا رەڤا ژ مابەین
بەرزەخ ژ حەیا نەما د بەحرەین
ئەو قولزومێ غەم کەلی ب سەرجۆش
سەرجۆش و کەلی پەڕاندی سەرپۆش
سەرپۆش پڕی ژ دل پەلا خوون
هاڤێتی وەکی فورات و جەیحوون
گۆیا هەژییا هەزار پیشە
مەی بو رژییا ژ قەلبێ شیشە
میرێ ب غەرەض کەتی ل زینێ
ئەو رەنگ رەڤا کەلا گرینێ
حاضر ژ دوویێ کەبابێ ئولفەت
گەریا وی د چاڤێ ئەشکێ شەفقەت
فەووارەیێ مەرحەمەت ب کەل هات
بێگاڤ گری ئەوی دگەل هات
ئەو چەند گری با د گەل وێ
حەتتا صبە هەر وەمان د خەلوێ
زین غەرقەیێ خونی دل وەکی گول
میر لێ دگری میثالی بولبول
مەحرەم هەمی ڤێک کەتن ل باوان
بیلجوملە بەزینە دەست و داوان

* کەپ: بێڤل، کەپۆ، دفن * شادەمەرگ: گەشکەی مردنی * جونبوش: بزاو * مەحفووظ: پارێزراو * حاجیز: نێوان، بەربەست * بەرزەخ: بەرزەک، بڵندایی نێوان دوو ئاوان * بەحرەین: دوو زەریا * قولزوم: دەریای سوور * کەلی: کولاَ، هاتە جۆش * سەرپۆش: دەرخۆنە * پڕی: فڕی، بڵند بوو، لاچوو * پەلاخون: پێلا خون، شەپۆلی خوێن * هەژییا: راژێندرا، راوەشێندرا * هەزار پیشە: صندوقێکی چاوە چاوەی چەرچی و حەتارانە * کەل: کوڵ

* حاضر: دەسبەجێ * دوو: دووکەڵ، کادوو * ئولفەت: هۆگری * شەفقەت: دلۆڤانی، بەزەیی * فەووارە: فیچقە * مەرحەمەت: دلۆڤانی * بێگاڤ: بێ وەخت، لەناکاو * خەڵوە: ژووری تەنیایی * غەرقە: نوقم * مەحرەم: کەسوکاری ماڵێ * داوان: داوێن

کەی خوسرەوێ حەق شناسێ عادیل
ناحەق تو ژ بۆچی بویە قاتیل؟
زین گولینی باغێ عیصمەتێ بوو
زین سەروێ ریاضێ عیففەتێ بوو
پاکیزە دوڕا صەدەف ژ دوڕجان
لایق تە نەبوو بگێڕی مەرجان
نازک بەدەنا لەطیفە مەعصووم
بێ جورم بکی ژ عومرێ مەحرووم
ئەڤ رەنگە د خاک و خون تو راکی
بێ سوچ ژ جان بەدەن جوداکی
میر گۆ مە کرن خەیالێ باطیل
ئەو بێ هشە ئەز نەبوومە قاتیل
زینێ د کوژم مەگەر ب عەمدا؟
طوبایە د جەنەتێ حەرەمدا
ئەهلێ حەرەمی بەزینە سەر وێ
جوبار رەوان کرن ل سەر وێ
بو شیوەن و شین د خانومانان
فەریاد گیهانە ئاسمانان
یەک هاتی ژ دەرڤە ناگەهانی
گۆ مەم مرو دا وە زیندەگانی!
زینێ مرنا مەمێ ب گوە کەت
گۆیا مربوو ژ نوو ب روە کەت
رابو فکری د چار کەناران
دی میر د گریت شبهێ باران
خەلقێ حەرەمی خەواص و عامی
ماتەم زەدە بوونە بیتتەمامی

* خوسرەو: پادشا * شوناس: ناس * عادیل: بە ئینصاف * قاتیل: کوژەر، کوژۆخ * عیصمەت: داوێنپاکی * عیففەت: شەرم و پاکژی * پاکیزە: پاقژ * مەرجان: مووررووی رەنگ سوورە * جورم: گوناهـ * عومر: تەمەن * مەحرووم: بێ بەش * عەمدا: ب قەست، لە ئانقەس * گوبا: دارێکی زۆر جوانە لە بەهەشت هەرچی خوا زۆری خۆش بوێ دەیباتە بن سێبەرەکەی * حەرەم: دیوی ژوورەوە، لای ژنان * خانومان: ماڵ و خانوو * فەریاد: هاوار * ماتەمزەدە: ئازیەتبار * بیتتەمامی "بالتمامی": بەتێکڕایی، هەموویان

گۆ ئەی سەبەبێ سەعادەتا من
بێ کەیف تو مەبە د داوەتا من
ئەی شاه تە دایە روحێ روخصەت
فەوتا خوە وی دی ژ بۆ خوە فورصەت
جان چوو و ب جانێ موتتەصیل بوو
ئەو روح ب روحێ موضمەحیل بوو
حەتتا کو نەبوو ژ دەڤ تە ئیقرار
ئەو مایی دحەبسێ تەن گرفتار
تەشبیهێ مەمێ مەلوول و مەحبووس
بۆ حیفظێ رەضا و نام و نامووس
ئەو لەو نەدچوو حەتا ڤە ئیرۆ
مابو لژڤانیا تە گیرۆ
روحمێ تە ژ دل دەما رەضا دا
شاهم تە د ملکێ دل صەدا
داجیسمێ منێ بێ نەوا گران بوو
روحێ منێ ناتەوان رەوان بوو
دەرحال ژ قالبێ ب دەرکەت
شەوقەک ژ روحێ مەمێ ب بەرکەت
وان تەرک کرن سەرایێ فانی
ئەو چوونە جیهانێ جاویدانی
هەرچی کو قەبوول نەکەت مەکانان
دێ سەیر بکەت د لامەکانان
هوون وێ سەفەرێ غەلەط مەخوونن
شاهید ژ مەرا موقەڕەبوونن

* داوەت: زەماوەند * روخصەت: ئیجازە، مەرەخەسی * فەوت: نەمان * فورصەت: هەل و دەرفەت * موتتەصیل: پێکەوە لکاو * موضمەحیل: تەرت و تونا * ئیقرار: درکاندن * حیفظ: پاراستن * رەضا: قایل بوون * ژڤانی: ژوان: بەڵێنی پێک گەیشتن، شوێنی پێک گەیشتن * گیرۆ: گیرۆدە، چاوەنۆڕ * صەلا: بانگەواز * رەوان بوو: رۆیشت * سەرایێ فانی: ماڵی لە ڕێگەی نەمان، مەبەست دنیایە * مەکان: جێ * لامەکان: بێ جێگە: خوا لامەکانە و لە هەموو جێش هەیە * شاهید: هایدار * موقەڕەبوون: نزیکانی خوا، فریشتە خۆشەویستە پایە بەرزەکان

گاڤا وەکو جان ژ تەن رەوان بوو
جانان ئەوی دیت و جان ب جان بوو
حاصل کو ژ پاشێ ئیتتیصالێ
ئەو پورتەو و مەشعەلا جەمالێ
گاڤەکە سەکنین و موطمەئین بوون
حینا کو ب یەکڤە موئتەمین بوون
ئەو قەطرە د قولزوما صیفاتان
ئەو ذەڕڕە د بەحرا موهلیکاتان
دەم هاتنە ساحیلێ فەنایێ
گەه چونە ب سەر حەدێ بەقایێ
فیلجوملە ژ مەرکەزا تورابێ
ئەو ذەڕڕە گیهانە ئافتابێ
قەطعا نە ب ئیتتیصال و تەحلیل
مەحضا نە ب ئینفیصال و تەحویل
وان رێ کو برن ب جانبێ ذات
باقی گەڕییان ب ذاتێ ذەڕڕات
نینن عەجەب ئەو خەبەر ژ بۆ من
هون ڤێ مەکنە هونەر ژ بۆ من
شێخێ وەکو ئەز ب دل موریدم
ئەو روح و رەوانە ئەز قەدیدم
هەرچەندی ل باوە ناڤی مەم بوو
لێ پادشاهەک عەلی هیمەم بوو
بو لایقێ فەڕێ پادشاهی
مەقبولێ تەقەڕوبا ئیلاهی
قەلبێ وییە وادییا موقەددەس
روحا وی ب نوورێ حەق موقەببەس

* تەن: لەش * رەوان بوو: رۆیشت * جانان: یار * پورتەو: تیرێژ * مەشعەل: مەشخەڵ * سەکنین: راوەستان * موطمەئین: خاترجەم، ئارخەیان * حین: دەم، گاڤ، تاو * موئتەمین: لێک ئەمین * قەطرە: دڵۆپ * قولزوم: دەریا * صیفات: ئاکاری خوایی * ذەڕە: تۆزقالۆکە * موهلیکات: بەهیلاکەت بەران، فەلاکەتان، هەتەران * ساحیل: کەنار * فەنا: نەمان * بەقا: مان * مەرکەز: ناوەند * توراب: ئاخ، خاک، خۆڵ * تەحلیل: توانەوە * ئینفیصال: لێک جیابوونەوە * تەحویل: گۆڕان * جانب: ئالی * ذات: کەسایەتی ... مەبەست لێرەدا خوایە * ذەڕات: زۆر وردیلەکان * قەدید: گۆشتی وشک هەڵاتوو * عەلی هیمەم: هیممەت بڵند * فەڕ: شکۆ * تەقەڕوب: نزیکی * ئیلاهی: خوایی * وادی: نوهال * موقەددەس: پیرۆز، ممبارەک * موقەببەس: چرووسک وەرگرتی، خوا لە قورئاندا بە مووسا دەفەرمووێ: تۆ ئێستە نوهالی پیرۆز بە دەورتەوەیە، لە نوهالی پیرۆزدای

هەلگرتم و برمە طووری سینا
بیننده کرم دگەل خوە بینا
ئینامە دەرێ ژ وێ حیجابێ
ئەڤ ذەرِە گیهاندە ئافتابێ
حینا کو ب جان من ئەڤ سەفەر کر
ئەڤ جان مە ژ جان فروشێ قەرکر
هەرچەند ب ظاهر "ئیقلەعی" گۆت
حاضر وی د پەیڤە "ئیرجەعی" گۆت
لەو هاتمە دابکم وە راضی
مەرضییە ببم ل پێشی قاضی
دا ئەز بکرم د گەل وە تەودیع
دا هون بکرن دگەل مە تەشییع
دیسا ڤەگەرِم ژ با وە رەقڨاص
مورتاض ببم ب جەننەتا خاص

* طوری سینا: چیایەکە لە سارای سینا، خوا لەوێوە دەگەڵ موسا دواوە * بیننده: چاوساغ، چاوبین * بینا: دیتۆخ * حیجاب: پەردە * قەر: قەرز، قەرد، وام * ئیقلەعی: هەڵکەنێ... لە قورئاندایە خوا لە باسی تۆفانی نوحدا فەرموویە: ئەی عاسمان هەڵکەنێ واتە دەست بەردار بە * د پەیڤە: بەدوای ئەوە * ئیرجەعی: بگەڕێوە... خوا لە قورئاندایە فەرموویە "ئەی گیانی خاترجەم بگەڕێوە بۆ لای خودانی خۆت. تۆ دڵخۆش و خواش لە تۆ رازییە. وەرە ناو جەرگەی عەبدانی من و بچۆرە بەهەشتی من" * راضی: قانع * مەرضییە: بەرەضا گەیشتوو * قاضی: حاکم . مەبەست خوایە * تەودیع: خاترخوازی * تەشییع: بەرێکردن * رەقڨاص: سەماکەر * مورتاض ببم: تووشی خۆشییان ببم، بگەمە رەضای خوا * جەننەت: بەهەشت * خاص: تایبەتی

وەصیەتا زینێ

زینێ کو نومانە وان کەرامات
ئەڤ چەندە مەنازیل و مەقامات
رونیشت و، وەصییەتا خوە بۆ میر
ئەڤ رەنگەهە کر بەیان و تەقریر
کەی پادشەهێ روحان و قەلبان
هەمشیرە بوویی فیدا و قوربان
قوربانێ تەبن هەرۆ دووصەد زین
ئەز هێڤی دکم نەبی تو غەمگین
رۆژا وەکو بر مە مەم ژ بۆ خوە
بیلجوملە برن مە غەم ژ بۆ خوە
مەنصوور بویم ل کیشوەرێ غەم
غەم بوونە ژ بۆ مرِا موسەللەم
مەم بۆ من و هەیمەنەت ژ بۆ تە
غەم بۆ من و سەلطەنەت ژ بۆتە
شاهم ب مرا مەبە مونازیع
ئەز بوومە ب حیصصەیا خوە قانیع
روونە تو ل تەختێ شبهێ خوسرەو
تاجێ خوەیێ زێرِ بگێرِە کەجرەو
بەزما طەرەبێ بدێرە تەرتیب
ذەوق و فەرەحی بگێرِە تەرکیب
سەرخوەش بکە سادە و روالان
چون خوەش کە ژنووڤە پیر و کالان
ئەسبابێ نیشاط و کامرانی
ئادابێ صەفا و زیندەگانی

* کەرامات: کار و حاڵی دۆستانی خوا * مەنازیل: مەنزڵان * مەقامات: دەرەجات و پلە و پایە * وەصییەت: راسپێری، قەوینتی * کەی: کەئەی * مەشیرە: خوشک * مەنصوور: یاردەدراو، سەرکەوتوو * کشوەر: وڵات * موسەللەم: تەسلیمبووی بێ کێشە و قسە * هەیمەنەت: دەسەڵات بەسەر رۆزی و کار و گیانی خەڵکدا * سەلطەنەت: پادشایەتی * مونازیع: بەکێشە و داواکار * حیصصە: بەش، پار * قانیع: راضی * خوسرەو: نازناوی نۆشیروان بووە * کەج رەو: خوار، واتا تاج بەلاتیلاگی سەرتەوە نێ * طەرەب: خۆشی و شادی * بدێرە: بکە * تەرتیب، رێکوپێک * ذەوق: کەیف * فەرەح: شادی * تەرکیب: دروست، لێکدراو * چوون: رۆیشتن ، مەبەست ئەوە، پیرو و پەککەوتەش باوخوش بکە لە رۆیشتن * چون: چلۆنایەتی * حالات: ئەسباب، هۆیان * نیشاط: کەیف * کامرانی: بەمراد گەیشتن، خۆش رابواردن * ئاداب: دام و دەستور، شێوە * صەفا: خۆشی، بێ خەمی

ئامادەکە شەربەت و طەعامان
ئازادە کە جاریە و غولامان
پڕکە طەبەقان ژ بۆ نیثارێ
دابێن فوقەرا دڤێ هەوارێ
مەجمووع بکە موفەڕیحاتان
مەخلووط بکە موعەططیراتان
مەجلیس ببتن ب وان موهەذذەب
تەهنییە ببت ژ نوو مورەتتەب
داڤێک بکەڤن ل من شەکەر خەند
تێکڕا بهەژن ب رەقص و گۆڤەند
ئەقسامی بخورو و عوود و عەنبەر
ماوەرد و زەباد و میسکێ ئەذفەر
ئەڤ جینس ژ نیعمەتان بتر بن
ئەڤ قیسم ژ حەددێ زێدەتر بن
حەیوانییەتا مە بوویە زایل
روحانییەتا مە بوویە کامیل
جیسمێ مە ئەگەر دچێتە چالێ
روحی د مە دێ بکن ویصالێ
عەقدا وەکو داوەتی مەلەک بن
ئەقسامێ بخوورێ دێ گەلەک بن
لەورا ئەز و مەم مەلەک صیفاتن
ئەم مایلێ طیب و طەییباتن
عورسا کو فریشتە داوەتینە
داماد و عەرووس جەننەتینە
رۆژا کو ستی تە دایە تاجدین
چاوا تە د شەهرێ بەستن ئایین

* جاریە: کەنیزی بەزێڕ کڕاو * غولام: بەنی، بەزێڕ کڕاو * طەبەق: سینی * نیثاری: زیر وەشانی بووک * فوقەرا: هەژاران * مەجمووع: گش * موفەڕیحات: دڵخۆشکەران * مەخلووط: تێکەڵاو * موعەططیرات: بەرامە خۆشان * موهەذذەب: رازاوە و بێ کەموکوڕی * تەهنییە: پیرۆزبایی * مورەتتەب: تەکوزو رێکوپێک * ئەقسام: جۆرە جۆرە * بخوور: سووتەمەنی بۆن خۆش * عوود: دارێکە بۆنی دووکەڵەکەی خۆشە * عەنبەر: بۆن خۆشێکە لە ورگی جۆرە ماسییەک پەیدا دەبێ * ماوەرد: گوڵاو * زەباد: بۆن خۆشێکە لە جۆرێ پشیلە کێوی دەس دەکەوێ * میسک: میشک، کە لە ناوکی هێندێک مامز پەیدا دەبێ * ئەذفەر: بۆن بڵاوکەر * نیعمەت: مایەی خۆشی و رابواردن * پتر: زێدەتر * حەدد: ئەندازەی باو * حەیوانییەت: باری جانەوەرایەتی * زایل: تونا نەماو * روحانییەت: هەرگیانی و سەر بەگیان * کامیل: بێ کەم و کۆتایی * ویصال: پێک گەیشتن * عەقد: مارەبڕانە * داوەتی: بووکنی، ئەوانەی دێنە سەر زەماوەندێ * مەلەک صیفات: ئاکار *مایل: ئارەزوودار * طیب: بۆنخۆش * طەیبات: پاکژی یان باشان * عورس: زەماوەند * داماد: زاڤا * عەرووس: بووک، وەوی * جەننەتی: بەهەشتی * ئایین: چراخانی و رازانەوە

تەنبیە بکە دووکان و سووکان
تەزیین بکن ژ رەنگێ بووکان
بۆتان تو ببێ بلا سوار بن
جندی تو ببێ بلا ل کار بن
سەرگەرم بن وەکی د عیدان
هندی کو ل هەڤ ددن جریدان
رۆژا کو تو ئەو پەری ڤرێ کر
چەندی وەکو کێف خوەشی تە چێکر
ئەز هێڤی دکم بکی عینایەت
قانونێ بکی وسان ریعایەت
ئیرۆهە ژ بۆ مرا دووچەندان
دیسان تو وسان بی شاد و خەندان
ئیحسان کە تەداروک و جیهازان
حاضر بکە موطریبان و سازان
مانەندێ عەمارییا ستی تێ
هەر شبهەتێ مەحمەلا پەری تێ
تابووتەکە زەرنیگار و رەنگین
صندووقەکە خوردەکاری زەڕین
سەرپۆشی ئەوێ زەمین طەلابت
سەیوانێ ئەوێ خودان جەلابت
زینهار مە هەردوو بووک و زاڤان
بێ قەدر نەکی ل پێشی چاڤان
گاڤا کو دچینە نێڤ مەزاری
دا خەلق نەبێژتن ب زاری
عەقدا ستییێ چ رۆژێ خوەش بوو
زینێ ژ ئەزەل چ بەخت رەش بوو؟

* تەنبیە: ئاگادار * سووک: بازاڕ * تەزیین: رازانەوە * جندی: لەشکری، لاوچاکان * سەرگەرم: مژوول * عید: جەژن * جرید: جلیت * ڤرێ کر: بەڕێ کرد * عینایەت: چاودێری، چاکە * ریعایەت: ئاگاداری * تەداروک: ئامادەکردنی ئەسپابان * جیهاز: دیارییەک کە لەگەڵ بووک بەڕێ دەکرێ، جیاز * موطریب: بەزمگێڕ * عەماری: کەژاوە * مەحمەل: کەژاوە * تابووت: داربەست * زەڕنیگار: بەزێڕ نەخشاو * خوردەکاری: ناسککاری * گەلا: سواغ دراو بەزێڕ * سەیوان: سەرەوەی تابووتە کە سایە دەدا * جەلا: مشتوماڵ * مەزار: گۆڕخانە * زاری: زەلیلی، ژاری * ئەزەل: رۆژی بناوان * نەعش: جەنازە، تەرم * بەدەڵ: لەبات ... مەبەست برازاوایە * شووشبین: برازاوا

نەعشێ مە بلا ستی دگەل بی
تاجدین دگەل مەمێ بەدەل بی
مانەندێ مەمێ ژ بۆیێ تاجدین
تاجدین ب وێڕا بگێڕە شوشبین
شوشبین بتن ئەو دگەل مەمێ من
شاهی بتن ئەودگەل غەمێ من
ئەی مایلێ خەیرێ بێ موکافات
وەی باذلێ مەقصەد و مورادات
حەتتا وەکو سالەکی تەمامی
هندی کو تەلەف دی طەعامی
هندی کو ب دەر ددی لیباسان
هندی ڤەدخونی عام و خاصان
هندی کو ب کەر دکی قوماشان
هندی کو بەلاڤ دکی مەعاشان
هەر ڕۆژی ب نییەتا غەزایێ
هندی کو گەلەک دکی عەطایێ
هندی وەکو تو ل تەختی روونی
هەر ڕۆژی تو جندییان ڤەخوونی
هندی کو تو پڕ دکی خەزینان
هندی وەکو شا دکی حەزینان
هندی کو غەنی دکی فەقیران
هندی کو ڕەها دکی ئەسیران
هندی د حوکومەتێ خەبەر دی
هندی وەکو گرتییان تو بەردی
هەرچی کو ژ بۆ خوەڕا دکی خەرج
هەرچی د خەزینەیان دکی دەرج

* شاهی: شادی، خۆشی * خەیر: خێر، چاکە * موکافات: پاداشت، تۆڵە * وەی: وەئەی * باذل: بەخشندە * مورادات: مرادان، پێداویستان * ب دەر ددی: وەدەردەخەی * ڤەدخوونی: بانگ هێشتن دەکەی، مەعاش: بژێو، مەبەست جیرە و هەقدەستە * نییەت: هزری دڵ * غەزا: شەڕی ڕەوا دەگەڵ کافران * عەطا: بەخشین * حەزین: خەمبار * غەنی: بێ نیاز * ئەسیر: دیل * خەرج: بەخت، صەرف * دەرج: هەڵگرتن و شاردنەوە

قەهرا وەکو دژمنان دکەت دەفع
زەجرا وەکو ظالمان دکەت ڕەفع
عەدلا کو ژ بۆ خودێ تو خاص کی
مەظلووم ژ ظالمان خەلاص کی
سازێ کو د جەنگێدا دبێژی
خونا ژ موخالیفان دڕێژی
حەتتا خورەکێ صەیێ شکاری
حەتتا عەلەفی کەرێ د باری
شاهم ل تەبت وەصییەتا من
وان صەرف بکە ب نییەتا من
مەفکر د حەقیقەت و مەجازێ
بنڤیس ل دەفتەرا جیهازێ
دا فەخر بکم ل پێشی زاڤا
شەرمەندە نەبم دوەقت و گاڤا
هەرچەند کو من قەوی درێژ کر
پڕ بێژییێ سەر ل تە مەگێژ کر
گۆری تەمە مەقصەد مە دوورە
دوور بت ژ تە مەرقەدا مەکوورە
لەو هندە قەدەر دبێم ب دیقەت
دابێتە دلێ تە ڕەحم و ڕیقەت
دەرحەقێ من و مەمێ نەکی عار
گاڤا دمرت مەمێ بریندار
ئەز دێ بجەنازەیێ ویڕا بم
حەتتا وەکو مەقبەران تەبا بم
وەقتێ دمرم بدی تو دەستوور
دا من بکرن دگەل وی مەستوور

* دەفع: لادان * زەجر: سزا * ڕەفع: لابردن * موخالیف: دژ * صەیێ شکاری: تانجی و تولەی ڕاوێ * عەلەف: پووش و گیا * صەرف: خەرج * مەفکر: مەڕوانە، گوێ مەدە * فەخر: شانازی، خۆهەڵکێشان * شەرمەندە: فەدیکار* گۆری تەمە: بەقوربانی تۆم * مەقصەدامە: جێگەی بۆی دەچین، قۆناغ * مەرقەد: جێ خەو، قەبر * دبێم: دەڵێم * دیقەت: وردی * ڕیقەت: نەرمی * عار: عەیب * جەنازە: تەرم * مەقبەران: گۆڕخانە * تەبا: دەگەڵ * مەستوور: داپۆشراو

من ژالی وی دەر ب دەر نەگێری
بێ پەردە د گەل وی من ڤەشێری
زینێ کو کرن وەصیەت ئاخر
غایب گەڕییا ژ دەردێ حاضر
میر گۆ تو هەڕە مەمێ ببینە
گەردێ مربت ئەوی ڤەژینە
باوەڕ تو بکە ب صیدق و ئیمان
بوومە ل تە و مەمێ پەشیمان
گەر هوون بمرن وەگەر کو رابن
نابت تو و مەم ژ هەڤ جودابن

* دەربەدەر: ئاوارە، دوور کەوتوو * دەرد: ژان و ئێش * حاضر: لەجێ * صیدق: راستی * ئیمان: باوەڕی

بویکا زیندانێ

زینێ کو بهیستی ئەڤ تەکەللوم
ئەڤ میهر و وەفا و ئەڤ تەرەحوم
رابوو خەملی ژ پای تافەرق
بو بەحرێ حوسن د گەوهەران غەرق
داین و ستی یو صەد پەرستار
خورشید و مەه و نوجومێ سەییار
بیلجوملە ب دەرکەتن ژ بورجان
دوڕدانە ب دەرکەتن ژ دورجان
صەد جاریە و ستی یو داین
هەلگرتن ئەوی ب رەسم و ئاین
زانی کو نەبوو موراد حاصیل
بێ خەلوەتێ خاصێ شێخێ کامیل
ئەو زوهرە میثالێ ذەڕە رەقاص
بو مەحرەمێ رازێ خەلوەتا خاص
گاڤا کو گیهانە خەلوەخانێ
دەرگەه ڤەکرن ل حەبس خانێ
ئەڤ پێکڤە ب مەشعەل و فەنەر چوون
داین و ستی هنەک د بەر چوون
دیتن کو دسا حیلێ صەدەف وار
ئەو غرەقەیێ بەحرێ عیشقێ خونخوار
دوڕدانەیە بێ بەهایێ جانی
دەردایە ژ دەست خوە رایەگانی
فانووسێ قەفەص وە مایی بێ تاب
گولزارێ بەدەن وە مایی بێ ئاب

* تەکەللوم: ئاخافتن * میهر: دلۆڤانی * وەفا: ئەمەگ * تەرەحوم: بەزەیی * فەرق: تۆقەسەر * نوجوومی سەییار: ئەستێرانی گەڕۆک * رەسم و ئاین: دام و دەستوور * خەلوەتی خاص: ژووری تەنیایی و تایبەتی * شێخی کامیل: پیری تەریقەتی گەورە * زوهرە: ئەستێرە هەر گەشەکە * ذەڕە: وردیلەی بەرتیشک * رەقاص: سەماکەر * مەحرەمی راز: رازدار * فەنەر: چرای ناو شووشە * ساحیل: کەنار دەریا * وار: وەکی، وێنەی * غەرقە: نوقمی خنکاو * بەها: رووناکی * بەها: نرخ * رایەگانی: بەخۆڕایی، مفت * فانووس: شووشەی قاپێلکی چرا * قەفەس: ڕکە، مەبەست لەشە * بێ تاب: بێ رەونەق، بێ تاقەت * ئاب: ئاو

وان پرس کرن ژ خەلقێ بەندی
حالێ وی فەقیر و موستەمەندی
خەلقێ کو دگەل مەمێ گرفتار
گۆتن کو مەدی ژ سەطحێ دیوار
بەرقەک ب عەجەب مەمێ ب سەرکەت
شەوقەک ژ سەرێ مەمێ ب دەرکەت
یەک شبهەتێ رۆژێ ئێک هیڤ بوو
یەک شبهەتێ زێڕ و یەکژی زیڤ بوو
ئەو شەمس و قەمەر کو موتتەصیل بوون
دەرحال ب یەکڤە موضمەحیل بوون
گاڤا وەکو پێکڤە موقتەبیس بوون
ئەو هەردوو ل چەوئێ مونعەکیس بوون
ئەو رەنگ گەڕییان مونیر و رەوشەن
زیندان ل مە کرنە صەحنێ گولشەن
مەم ژی ب ڤی رەنگی بێ خەبەر بوو
خونا دلێ وی ب دەرڤە دەر بوو
ئەی دیدەیێ دل نەبوویی مەفتووح
ئینکار نەکی تەجەللییا رووح
دا فکر نەکی کو ئەڤ حولوولە
یان نەسخە خوروجە یان دخوولە
دا ظەن نەبری کو ئەڤ میثالە
یا قەولێ ضەعیفە یا بەطالە
خەونا تو دبینی ئەڤ مەقامە
شەیئەک ژ شهوودە ناتەمامە
هەم صوحبەتی یا مەمێ موکەڕەم
ئاگاە کرن هەڤال و هەمدەم

* بەندی: حەبسی * موستەمەند: بێ چارە * سەطح: بان، رووکار * بەرق: برووسک * شەوق: تیشک و رووناکی * موضمەحیل: تاوارە و لێک هالاو * ضوء: رووناکی * مونعەکیس: کەوانە کردنەوە * مونیر: روهنیدەر* رەوشەن: رووناک * صەحن: ئاقار * گولشەن: باخچەی گوڵان * ئەی: ئەی کەسێکی * دیدە: چاو * مەفتووح: ڤەکری * ئینکار: حاشا، دان پێدانەنان * تەجەللی: خۆنیشاندان * حولوول: هاتنی خوا بۆ ناو لەشی کەسێک. مەزەبێکی جیایە لە مەزەبەکانی موسڵمانان * نەسخ: راگوێزانی گیانی کەسێک بۆ لەشێکی تر* خوروج: دەرکەوتن * دخوول: چوونە ناو * ظەن: گومان * میثال: گێڕانەوە لە دەمی خەڵکەوە * قەول: قسە، پەیڤ * ضەعیف: کز و بێ هێز، شل و بێ پێز * بەطال: ناراست و بێ ناوەڕۆک * مەقام: جێگە * شەیئەک: شتێک * شهوود: دیتن * ناتەمام: بەکەم و کوڕی * هەم صوحبەت: هاوار، مەبەست هاو زیندانییەکانی * موکەڕەم: لای خوا بەقەدر

وی مورشیدێ قەنج ل وان نەظەر کر
قەلبێ وی د قەلبێ وان ئەثەر کر
هەم خەلوەتییا مەمێ گرفتار
بو پەردە گوشایێ یار و ئەغیار
دایین و ستی کو چون ب سەردا
هندی کو ئەوان دگەل خەبەردا
گۆتن کو مەمۆ تو رابە زین هات
روحا تەیە بێ گومان یەقین هات
ئەو تەشنە لەبێ زەلالێ دیدار
شاداب نەبوو ب ناڤێ دلدار
هندی کو رەها دلێ کشاندن
هندی کو گولاڤی لێ رشاندن
وان سەه نەکرن د جیسمێ جانەک
ئیللا ژ سەری دچوو دوخانەک
وی موردە چراغێ ناگەهانی
دووکەل ژ سەری د چوویە بانی
زین هات و ژ پێشڤە بوو حەوالە
بەدرێ کو ڤەدا ژ بەرخوە هالە
بەرقێ کو ڤەدا ژ بەر جەمالێ
خورشید نوما دگەل هیلالێ
زینێ وەهە گۆتە وی بەدیهی
"قوم یا جەسەدەن نەفەختو فیهی"
شەوقا خەبەرێ دڤێ شەپالێ
بەربوویە سەرێ دویێ شەمالێ
وی دویی قەبەس ژ شەوقێ راگرت
قەندیلێ قەفەس قەبەس کو داگرت

* مورشید: پیری طەریقەت * نەظەر: تماشا* ئەثەرکر: کاریگەر بوو * پەردە گوشا: پەردەلادەر* ئەغیار: نامۆ زەلال: روون * دیدار: دیتن، چاوپێکەوتن * شاداب: تێراو * رەها: رەگ * رەشاندن: پرژاندن * سەه: هەست * دوخان: دوو، کادوو * حەوالە: دەورەگرتن * بەدر: مانگی چاردە * هالە: خەرمانەی مانگ * بەرق: برووسکە * نوما: نواندی، خۆی نیشان دا* بەدیهێ: راستەوخۆ و لە نکاو * قوم یا جەسەدەن نەفەختو فیهی "قم یاجسدا نفخت فیە" رابە ئەی لەشی فووم پێدا کرد... حەزرەتی عیسا فووی بە لەشی مردوودا کردووە، زیندووی کردووەتەوە * دو: دووکەڵ * شەمال: فند * قەبەس: چرووسک * قەندیل: چرا * قەفەس: ڕکە

ئەو خەلوەتییێ د ئیعتیکافێ
رابووڤە ب نییەتا طەوافێ
ئەووەل ئەوی کر ب صیدق دەردەم
تەجدیدی وضو ب ئابێ زەمزەم
وەسطا ل موصەللە و مەقامێ
وی جەبهە گیهاندە ئیستیلامێ
طەوفەک دو کرن ل دۆرێ بەیتێ
پەروانەیێ پەڕ گیهاندە زەیتێ
گاڤا وەکو پەڕ ل وی دصۆتن
وان چەندە کەلام پێکڤە گۆتن
پەروانەیێ گۆ تو خوەش دەلیلی
شەمعێ وەهە گۆ تو خوەش خەلیلی
پەروانەیێ گۆ تو رەهنومایی
شەمعێ وەهە گۆ تو جان فزایی
پەروانەیێ گۆ تو دلفروزی
شەمعێ وەهە گۆ تو سینە سوزی
پەروانەیێ گۆ تو چارەسازی
شەمعێ وەهە گۆ تو دلنەوازی
پەروانەیێ گۆ تو پادشاهی
شەمعێ وەهە گۆ تو قیبلە گاهی
پەروانەیێ گۆ تو حووری ذاتی
شەمعێ وەهە گۆ تو نووری ذاتی
وان تەشنە لەبێ د بێ تەکەللوف
وان سوختەیێ د بێ تەصەڕوف
ئەڤ رەنگ دکرن ب یەکڤە صوحبەت
لێک عەرض دکرن کەمالێ ئولفەت

* نییەت: نیاز * طەواف: لە دەورە گەڕان * دەردەم: هەرلەجێ * تەجدید: تازەکردنەوە * وضو: دەستنوێژ، دەستنمێژ* ئاب: ئاو * زەمزەم: کانییەکی پیرۆزە لە مەکە * وەسطا: راوێستا * موصەللا: جێ نوێژ * مەقام: جێگە * جەبهە: توێڵ، ئەنی * ئیستیلام: جێگەی ماچ کردن... حاجی دەبێ بەردە رەشەکە ماچ بکەن یان هیچ نەبێ دەستی پێدا بساون و دەستی خۆیان ماچ بکەن * طەوف: دەورەدان * دۆرا: دەورە، چەرخ * بەیت: مال... مەبەست مالا خودێیە * زەیت: رۆن، رۆن زەیتوون... مەبەست رۆنی ناوچرایە * خوەش دەلیل: شارەزای چاک * خەلیل: دۆست * رەهنوما: رێنوێن * جان فزا: گیان زێدەکەر * دلفرووز: دڵ رووناککەر * سینە سۆز: سینگ سووتێن * دلنەواز: دڵ لاوێنەوە * قیبلە گاه: رووگە * نوری ذات: نووری خوا * بێ تەکەللوف: بێ خۆ زەحمەتدان * سوختە: سووتاو * تەصەڕوف: دەستکاری و گۆڕین * عەرض کرن: رایان نا * ئولفەت: هۆگری

داین و ستی یو ئەو پەرستار
ئەو بەندی یو حەبسی یو گرفتار
سەرگەرم بوین ب گفتوگۆیێ
سەرمەست بوین ژ بێهن و بۆیێ
وان گۆتە مەمێ کو ئەی جەگەرخوون
ئەم هاتنە دا نەبێ تو مەجنوون
زین بوو سەبەبێ جنوونیا تە
میر بوو سەبەبێ زەبوونیا تە
میر بوو ب تەرا خودان تەرەحوم
زین هات و دگەل تە کر تەکەللوم
گەر تەشنەیی ئەڤ هە ئابێ حەیوان
وەرخەستەیی هاتە سەر تە لوقمان
مەجنوونی خۆ هاتە با تە لەیلا
گەر وامیقی ها چ بۆ تەعەذرا
گەر بولبولێ گول ژ بۆ تە حاضر
نەیلوفەری میهر بویە ناظر
پەروانەیی شەمع وێ ئەییسا
وەر موردەیی هاتە سەر تە عیسا
دیوانە مەبە ب ڤێ هەوایی
بێگانە مەبە تو ئاشنایی
حورا کو تە جان و دل د دەس بوو
زینا کو تە دایما هەوەس بوو
چاوا تە دڤێ ڤەهاتە با تە
دنیایە فەنایە هات و باتە
ئەرزان مەفرۆشە عومرێ ضایع
بێهودە مەبە ل جانێ بایع

* بەندی: گیراو * حەبسی: زیندانی * دانەبی: هەتا نەبی * جنوونی: شێتی * زەبونی: کزی و کەنەفتی * تەرەحوم: بەزەیی * خەستە: نەخۆش * میهر: خۆر* ناظر: تماشاکەر * موردە: مردوو * هەوا: ئارەزوو * ئاشنا: دۆست و ناسیاو * هەوەس: ئارەزوو * هات و بات: هات و نەهات، هەر رۆژە لە بارێکدا * ضایع: وندابوو * بێهوودە: بەخۆڕایی، لە هیچێ * بایع: فرۆشیار، فرۆتۆخ

جاما ئەجەلێ حەتا بنوشی
نابینی ژ بۆ خوە جان فروشی
دیسان خوە ب عەقلێ ئاشناکە
زنجیرێ جنوونییێ رەهاکە
لەورا ڤەکرن مە قەید و زنجیر
رابی ب مەڕا بچینە پێش میر
صاحیب کەرەمە، خودان عەطایە
ظیللا وی سیها پەڕێ هومایە
ڤێک دانە ژ بۆتە یار و ئەحباب
حاضر کرنە بیساط و ئەصحاب
ثابیت قەدەمە ل دەعوەتا تە
روو دایە تە بەخت و دەولەتا تە
دەرحال دەما بچی موقابیل
دێ بۆ تە بکەت موراد حاصیل
چاوا تە ژ وی مورادە دلخواز
ئەو رەنگە تە دێ بکەت سەرەفراز
وەقتێ کو مەمێ بهیستن ئەڤ پەند
ئەڤ رەنگە هە گۆ ئەوی هونەرمەند
ئەز ناچمە حەضرەتا چو میران
ئەز نابتمە بەندەیێ ئەسیران
ئەڤ میر و وەزیریا مەجازی
ئەڤ شوعبەدە و خەیالبازی
بیلجوملە بەطال و بێ بەقانە
بێ عاقیبەتن هەمی فەنانە
میرێ کو مرن هەبت نەمیرە
مەعزوولی هەبت ئەوی ئەسیرە

* جام: شووشە، زەرکییێ ڤەخوارنێ * کەرەم: بەخشین، دلاوایی * عەطا: بەخشش * ظیل: سێبەر * سیە: سێبەر* پەڕ: باڵ، چەنگ * هوما: باڵداریکی ناو چیرۆکانە دەڵێن سێبەری بەسەر هەر کەسدا بێ ئەو کەسە سەری بە پادشایەتی دەگا * ثابیت قەدەم: پێ چەقاو، لانەدەر * بەخت و دەوڵەت: بەخت و ئیقبال * موقابیل: بەرانبەر * حاصیل: جێبەجێ، پێکهاتوو * سەرەفراز: سەربڵند * هونەرمەند: ژێهاتی، بەجەوهەر * حەضرەت: نزیکی و رووبەڕوویی * بەندە: بەنی * ئەسیر: دیل * مەجازی: بەدەڵی * شوعبەدە: فێڵ و تەڵەکە * خەیاڵبازی: دوای خەیالات کەوتن * بەقا: مان * فەنا: نەمان * مەعزوول: دەرکراو، لە کار لادراو

ئەم چونە حضورێ میرێ میران
وی حاکمێ حاکم و فەقیران
شاهەنشەهێ میر و پادشاهان
بەخشندەیێ توهمەتا گوناهان
ئێ چێ کری نەینکا جەمالێ
تیرا خوە نوما ب زولف و خالێ
فانووسێ بەدەن کری موطەللا
تێدا ژ مەڕا کری تەجەللا
ئەو میری حەکیمە ذولجەلالە
بێ عەزل و تەغەییور و زەوالە
تەزویج کرن د عالەمێ غەیب
تەئیید کرن ب ئەمرێ لارەیب
باکورەیی باغێ عیزز و نازن
صەد شکر کو بیکر و سەرفرازن
حاشا کو دڤێ سەرایێ فانی
بێ جەننەتێ عەدنێ جاویدانی
حەیوان صیفەت ئەم بکین زینایێ
بێهودە دمەسکەنێ فەنایێ
تەڕدامەن و سەرنگون و مەردوود
شەرمەندە بچینە پێشی مەعبوود
مەعبوود ژ بۆ مە حوور و غیلمان
تەزیین کرنە د باغێ ریضوان
ئەو مونتەظیرن ل ریحلەتا مە
فەخرێ دکن ئەو ب دەعوەتا مە
لێ جەننەتێ عاشقان جودایە
میعادێ لیقایێ کیبریایە

* حوضوور: رووبەڕوویی، نزیکی * میری میران: گەورەی گەوان * ئێ: ئەو کەسەی * نەینک: ئاوێنە * جەمال: خۆشیکی، جوانی * فانووس: شووشەی قاپێلکی چرا * موطەللا: زێڕ ماڵ، سواغ دراو بە زێڕ * تەجەللا: خۆشاندان * حەکیم: زۆر زانا * ذولجەلال: خاوەن شکۆ * عەزل: لەکار لاچوون * تەغەییور: گۆڕان * زەوال: کلابوون * تەزویج: جووت کردن * عالەم: دنیا * غەیب: نادیار * تەئیید: لاگیری بەتوندی * ئەمر: فەرمان * لارەیب: بێ گومان، دوور لە گومان * باکورە: نۆبەرە * عیزز: رێز و قەدر * بیکر: مۆر، دەسکاری نەکراو * جەننەتی عەدن: بەهەشتی خوایی * جاویدانی: هەرهە، هەمیشە بەر قەرار * حەیوان صیفەت: وەک جانەوەرانی جگە لە مرۆ * زینا: داوێن پیسی، زیناح * بێهودە: بەلاش، بێ بەهرە * مەسکەن: جێگە، شوێن * تەڕدامەن: داوێن تەڕ * سەرنگون: قلب، سەربەرواژی * مەردود: رەتێنراو * شەرمەندە: فهێتکار* مەعبوود: خودێ * ریضوان: بەهەشت * مونتەظیر: چاڤ نهێر* ریحلەت: کۆچ و بار * فەخر: شانازی * دەعوەت: بانگ هێشتن * دەعوەت: زەماوەند * لێ: بەلام * میعاد: ژوانگە * لیقا: تووش بوون، دیتن * کیبریا: ناوی خوایە

عالیتره ئەو ژ باغێ ریضوان
ناگونجینە وێ چو حوور و غیلمان
هێڤی دکن ئەم ئەوی ژ مەعبوود
نینن مە ب غەیرێ وێ چو مەقصوود
گاڤا ئەوی کر تەمەننی ئاخر
دەرگاه ڤەبو ل بەر وی حاضر
طەیرێ کو قەفەص ژ بەر ڤەبوویی
ئەو رەنگە فڕی وەکی نەبوویی
دەستی خوە ژ قەیدێ گل کشاندن
چەنگێ د دلێ خوە راوەشاندن
شەهباز ژ قەیدێ مەرکەزا فەرش
پەرواز کر و گەهیشتە ذیل عەرش

* عالی: بڵند * ناگونجنەوی: دوێدا جێگەیان نییە * چو: هیچ * غەیر: جگە، بل ژ * مەقصوود: نیاز و مەبەست * تەمەننی: دوعا، پاڕانەوە * دەرگاه: دەری، دەروازە * حاضر: دەستبەجێ، هەر لەجێ * طەیر: مەل، باڵدار * قەفەص: رکە * قەدی: بەند * گل: ئاخ * چەنگ: باڵی مەل * شەهباز: بازی سپی * مەرکەز: ناوەند * فەرش: رایەخ، مەبەست سەر زەمینە * پەرواز: فڕین، باڵگرتنەوە * ذیل عەرش "ذی العرش": خاوەنی عەرش... مەبەست خوایە

شین بۆ مەمێ

ئەو ماتەمێیێ کو با خەبەر بوو
ئەڤ رەنگە ژ بۆ مە نەوحەگەر بوو
گۆ جان کو ژ حەبسێ تەن جودا بوو
فەریاد و فغان د شەهرێ را بوو
بو وەلوەلە و فغان و زاری
بو زەلزەلە و بەزین هەواری
بوهتان ژ مەزن هەتا بچووکان
نیسوان و کەچ و بەنات و بووکان
ئەعیان و ئەکابیر و ئەعالی
میرزا و رِوال و لائوبالی
یەک فەردە نەما ژ شەهرێ دلخوەش
بیلجوملە د سەرخوەش و موشەووەش
ڤێکرا د بەزین ب سەر مەمێڤە
وان دەردێ برن ب سەر غەمێڤە
تاجدین و بەکر ب ئیتتیفاقێ
بوون هەردوو ل عەردەکی مولاقی
گۆ ئەی سەبەبێ فەسادێ عالەم
شەیطان صیفەتێ ل شکلێ ئادەم
ئەی باعیثێ فیتنە و فەسادان
وەی مانیعێ مەقصەد و مورادان
ئەی پەردە دڕێ مەمێ و زینێ
وەی داغ کەشێ ل سەر برینێ
ئیبلیسێ خەبیثێ پڕ نەدامەت
بەس نینە ل من تە کر قیامەت!

* ماتەمی: ئازیەتبار * نەوحەگەر: ئەوی بەمردوو هەڵدەڵێ * وەلوەلە: هەرا و هاواری خەمناکانە * فغان: هاوار * زاری: گریان، کڕووزانەوە * زەلزەلە: بوومەلەرزە * بەزین: بەغار چوون * هەواری: دەهاوار هاتوان * نیسوان: ژنان * بەنات: کچان * ئەعیان: پیاو ماقووڵان * ئەکابیر: گەورە پیاوان * ئەعالی: پایەبەرزان * میرزا: کوڕە میر * میرزا: نووسەر * روال: تازەلاوی دەم رووت * لائوبالی: گوێ نەدەر بە هیچ... مەبەستی جوانی سەر مەستە * فەرد: تاک * موشەووەش: پەشێو * بەئیتتیفاقی: بەهەڵکەوت * عەرد: هەرد * مولاقی: تووشی یەک * باعیث: هۆ * فیتنە: شەڕ هلایسێنی * فەساد: خراپە * مانیع: بەرگر * داغ کەش: داغ دانەر، داغکەر * خەبیث: پیس * نەدامەت: پوژمانی * ل من تەکر قیامەت: قیامەتت لە من راکر

دەرحەققێ مەمێ سەقەط خەبەردا
حەتتا کو ل من تە مەم ب دەر دا
ئەڤ چەندە مونافیق و نەیاری
هێژا تو ب چاڤێ من دیاری؟
مەم دێ بمرت تو دێ بمینێ!
هێژ خوەش بگەڕێ ل روو زەمینێ!
حاضر وی بەکر د عەردێ راکر
جیسمێ ب بەلا ژ جان جودا کر
گاڤا کو گەهیشتە سەر برایێ
نوورەک وی نەدی د وێ چرایێ
تاجدین ژ سەرێ خوە تاج و تۆمار
هاڤێتنە سەر لەشێ مەمێ ژار
دین بو ژ تەحەسسورا برایێ
هەرچی کو ددی وی ئەژدەهایێ
فیلحال دکر کو وی فەناکەت
تەشبیهێ بەکر د عەردێ راکەت
قەط کەس نەدشی ببت موقابیل
بێ شوبهە ب وی د بویە قاتیل
ناچار خەبەر برن ژ بۆ میر
میر هات و ل پێ وی بەستی زنجیر
گاڤا کو جەنازە وان هلانین
شاهید کو ژ مەشهەدێ دەرانین
مەشهوود بوین ل وان عەلامەت
رابو ل خەلایقان قیامەت
دێوێ کو ڤەبەستی وان ب تەدبیر
بزاندی ل بر خوە قەید و زنجیر

* سەقەط: ناڕاست * مونافیق: دووڕوو
* نەیار: دژمن * هێژا: هێشتا *
حاضر: دەستبەجێ * ب بەلا: بەبەلا:
زەرندە * تۆمار: نامەی پێچراوی
لوولدراو کە نیشانەی پلەوپایەی
وەزیران بوو، دەکەناری کڵاو رادەکرا *
تەحەسسور: عەزرەت، خەم و تاسە *
قاتیل: کوژوخ * جەنازە: تەرم *
هەلانین: هەڵیان گرت * شاهید: کێلی
قەبر* مەشهەد: گۆڕی شەهید *
مەشهوود: بەرچاو * عەلامەت: نیشانە
* بزاندی: پساندی، پچڕاندی

زنجیر و کەمەند ئەوی شکیناند
دەروازە و پەردە وی هەلیناند
ئەژدەر ژ مغارەیێ کو بەر بوو
دەرحال بەزی ب نەعشێ وەر بوو
تابووتێ ل سەر سەرێ خوە دانی
ئەفغان د گیهاندە ئاسمانی
هندی کو د شەهری ئادەمی بوون
تێکدا ب لیباسێ ماتەمی بوون
هندی کو هەبوون د شەهرێ مەشهوور
خاتوون و موخەددەرات و مەستوور
گیسو ڤەکری ب طایێ طەربووش
سەر تا ب قەدەم هەمی سیەهپووش
بێ مەعجەر و بەرقەع و سەرەنداز
رەش گرتی ژ بو مەمێ ب دلخواز
نەییاحە و میهرەبان و دایین
گویندە ب نالە شبهێ گۆیین
وان مەرثییە دستران ب ئاهەنگ
زین رابویە پێ ب قامەتا شەنگ
ناهید صیفەت ل دەنگێ سازێ
رەققاص دچویە بەر جەنازێ
دام و دەد و ئادەمی یو موران
داروبەر و جامید و طیوران
بیلجوملە ژ بۆ مەمێ دنالین
هەریەک ب مەقامەکی دکالین
طەلپێ رەشێ وان سیاه پۆشان
رەه شبهەتی عەورەکی خرۆشان

* ئەژدەر: حەزیا، زەها * مغارە:
ئەشکەوتی قووڵ * بەزی: غاری دا *
نەعش: جەنازە، تەرمی ناو تابووت *
تابووت: داربەست، دارەباز * ئەفغان:
هاوار و گازی * ماتەم: تازیە *
مەشهوور: بەناوبانگ، ناسیاو *
خاتوون: نازناوی ژنی نەجیم زادە *
موخەددەرات: ئەو ژنانەی لە پشت
پەردەن و نامەحرەم نایانبینێ *
مەستوور: پۆشراو * گیسو: کەزی *
طەربووش: فێس: کڵاوی ژنانە * سەرتا
ب قەدەم: سەرتاپا * سیەهپۆش:
رەشپۆش * مەعجەر: سەرپێچ *
بەرقەع: رووبەند * سەرەنداز: عابا،
چارشێو دەسماڵی سەر * نەییاحە:
ژنی مردوو لاوێنەوە بەدەنگ *
میهرەبان: سەرۆکی ژنانی ماڵی میر *
دایین: تایەن * گویندە: بێژەر * گویین:
باڵدارێکە شەو هەتا رۆژ دەناڵێنی *
مەرثییە: پەسنی مردوو * ئاهەنگ: هەوا
و لەحن * قامەت: بەژن و باڵا * شەنگ:
شۆخ و لەبار * ناهید: ئەستێرەی
زوهرە * رەققاص: سەماکەر * دام:
جانەوەری کەدی * دەد: جانەوەری
دڕندەی کێوی * موور: مێرووله *
جامید: کرەک * طیور: باڵندان * نالین:
نالاندن* مەقام: هەوا * کالین: گریانی
بە دەنگ * طەلب، تەلپ: لەسنگ دان،
لەخۆدان * رەش: لێرەدا مەبەست توند
و تیژ و بەگریانەوە * رەه: راست *
عەور: هەور * خروشان: بەگرمەگرم

ئەو چەندە ژ عارضێ دگول گوون
ڤێکرا دوەرین سرشکی پڕخوون
گۆیا کو د فەصلێ نەوبەهاری
باران ل گولشەنان دباری
ئەڤ ماتەم و ئەڤ سیاه پۆشی
ئەڤ چار شەڤ و ئیزار و پۆشی
بوهتان وی زەمانی کرنە عادەت
بو رەسمێ قەدیمی تا قیامەت

* گولشەن: مێرگی گوڵان * عادەت: دام و دەستوور * رەسم: رێوشوێن * قەدیمی: کەونارا

دلۆڤانییا زینێ

وەقتێ وەکو چوونە سەر مەزاران
وان دی مریەک دناڤ دوو داران
هاڤیتنە عەردێ شبهێ موردار
بێ نەوحەگەر و خودان و غەمخوار
پرسین عەجەب ئەو چ بێ نەوایە؟
گۆتن بەکرە خودان جەزایە
تاجدین ژ رووی دنێ فەنا کر
عالەم ب فەناییا وی شاکر
راوی وەهە گۆتە من ریوایەت
زینێ کو بهیستی ئەڤ حیکایەت
ئەڤ رەنگەهە گۆتە میر و تاجدین
ئەی شاه و وەزیرێ عیزز و تەمکین
ئەز هێڤی دکم نەکن عینادێ
دەرحەققێ وێ مەنبەعێ فەسادێ
لەورا کو خودانێ ئینس و جانان
وی خالقێ ئەرض و ئاسمان
رۆژا ئەوی حوببێ دا حەبیبان
هەنگی ئەوی بوغضێ دا رەقیبان
مەوجوود کرن دەما ژ مەعدووم
ئەم پێکڤە د لازمین و مەزلووم
ئەم صۆرگولین ئەو ژ بۆ مە خارە
ئەم گەنجین و ئەو ژ بۆ مە مارە
گول حیفظ دبن ب نووکێ خاران
گەنجینە خودان دبن ب ماران

* مەزار: گۆڕخانە * مری: مردوو * موردار: مردار، مندار، کەوتی، تۆپیو * نەوحەگەر: مردوو لاوێنەوە * خودان: خاوەن* غەمخوار: مشوورخۆر * بێ نەوا: بێچارە، ژار * جەزا: سزا * راوی: چیرۆکبێژ * ریوایەت: ڤەگەڕانی باس * حیکایەت: سەربهورد * تەمکین: دەستەڵات و پایەداری * عیناد: لاساری * مەنبەع: سەرچاوە * فەساد: خراپە * ئینس: مرۆڤان * جانان: روحان، جندۆکان * خالیق: چێکەر * ئەرض: عەرد * حوب: خۆشەویستی * حەبیب: خۆشەویست * بوغض: رک و کینە * رەقیب: چاودێر * مەوجوود: پەیدا * مەعدووم: نەبوو * لازم و مەلزوم: دوو شت کە بێ یەکتر نەیان کرێ * خار: درِک * گەنج: خەزێنە * حیفظ: پارێزگاری

ژەووەلڤە ئەگەر چی وی جەفاکر
ئاخر ب مەڕا ئەوی وەفا کر
ظاهیر وی ئەگەر موخالەفەت کر
باطین ب مەڕا موافەقەت کر
گەر ئەو نەبویا دنێڤ مە حایل
عیشقا مە دبو بەطال و زایل
وی گەرچی ژ بۆ خوەڕا خراب کر
دەرحەقڤێ مە وی قەوی صەواب کر
ئەو بوو سەبەبێ حەقیقەتا مە
داخیل گەڕییا طەریقەتا مە
ئەو ژی د رییا مەدا شەهیدە
تەحقیق بکن کو ئەو سەعیدە
زینهار ژ مەشهەدا کو مەم تێ
ئەلبەتتە ژ مەرقەدا کو ئەم تێ
مەحرووم مەکن بەکر ئەمانەت
ئەم بوونە ب وی صەیێ صیانەت
گاڤا کو دچینە نێڤ صەعیدێ
کەلبێ مە بتن ل بەر وەصیدێ
ئینصافە ژ بۆ خودانی ئینصاف
ئایینە دبیتن ئەو قەدەر صاف!
قەط مومکینە ئاب و ئابگینە
ئەڤ رەنگە نەکەت قەبولێ کینە!
حاشا کو ب غەیرێ پوختەیێ عیشق
کەللا کو سیوایێ سوختەیێ عیشق
ئەڤ چەندە ل صاحیبێ جەفایێ
ئەڤ رەنگە کەسەک بکەت وەفایێ!
ئەڤ طایفە مەرحەمەت سرشتن
لەو لایقێ نیعمەتا بەهیشتن

* موخالەفەت: دژایەتی * موافەقەت: سازگاری * حایل: نێوان، بەرهەڵست * بەطال: بێهودە، پووچ * زایل: کلا، نەماو * قەوی صەواب کر: زۆر چاکی کرد * حەقیقەت: حەقانییەت * داخیل گەڕییا: هاتە ناو * طەریقەت: رێوشوێنی صۆفیانە * شەهید: کوژراو لە ڕێگەی خوا* تەحقیق بکن: باوڕ بکن * سەعید: بەختەوەر* مەشهەد: قەبر * مەرقەد: جێ خەو، جێ رازان، گۆ * ئەم: ئێمە * مەحرووم: بێ بەش * ئەمانەت: دەغیلە * صە: سەگ * صیانەت: پارێزراو، پاراستن * صەعید: بالاّ، بەرەوژوور * وەصید: بەردەرانە، ژێر دەرانە. ئیشارەیە بەو ئایەتەی باسی ئەصحابی کەهف دەکا "وكلبهم باسط ذراعيه بالوصيد" واتە سەگەکەشیان چەنبۆڵەی داداوە لەسەر ژێر دەرانەکە * ئینصاف: هەق و راستی * صاف: بێ غەوش * ئاب: ئاو * ئابگینە: ئاوێنە، شووشە * ئەڤ رەنگە: ئەم جۆرە * کینە: رک * پوختە: کولاّو * کەللا: هەرگیز، نە * سیوا: جگە، بل * سوختە: سووتاو، شەوتی * طایفە: بەرە * مەرحەمەت: دلۆڤانی * سرشت: نیهاد، کەرستەی ژیان * نیعمەت: خۆشی و لەزەت

زین ل سەر گۆڕێ مەم

ئەلقیصصە شەهیدێ عیشقێ جەللاد
مەقتوولێ ستەم قەتیلێ بێداد
ئەو کوشتەیێ جورمێ بێگوناهی
تەشبیهێ بەراتێ پادشاهی
مەنشوور کرن ب نووری پاکی
مەستوور دنێڤ قبوورێ خاکی
ئەو دوڕ ب خەزینەیێ سپارن
ئەو مار ل بەر پێیان ڤەشارن
دایناندنە بەر سەری عەلامەت
یەعنی ئەوە سەروەرێ قیامەت
سەر خەیلێ قەبیلێ پاکبازان
سەردارێ جەمیعێ سەرفیرازان
زین هات و ب قامەتا صنەوبەر
بو سەرو ل سەر وی سایە گوستەر
بێ پەردە میثالێ نەی دنالی
هێستر دوەرین عەلەتتەوالی
عەینی تە دگۆ د فەصلێ نیسان
دەریا رژیا ژ عەورێ دیسان
باران کو ل توربەیێ دباری
هەر دانە دبوونە دەه مراری
هەردەم کو دکر ژ دەردێ دل ئاه
وان ماتەمێیان نەعوذوبیللاه
وێڕا ب نەوا دگرتن ئاهەنگ
هەر نەه فەلەکان ب سەر دکەت دەنگ

* جەللاد: میرغەزەب * مەقتوول: کوشتی، کوشتە * ستەم: ناهەقی * قەتیل: کوشتە * بێداد: ناهەقی * جورم: خەتا، گوناه * بەرات: حوکم و فەرمانی پادشا * مەنشوور: بەلاڤ کری * مەستوور: داپۆشراو * قبوور: قەبران * عەلامەت: نیشانە * سەروەر: سەردار، مەزن * سەرخەیل: سەرکۆمار، سەرهۆز * قەبیل: قەبیلە: هۆز، گەل * پاکباز: کارپاک * جەمیع: گش * سەرفیراز: سەربڵند * قامەت: بەژن * صنەوبەر: دارێکە راست هەڵدەچێ * سەروو: دارێکی راستە * سایە گوستەر: سێبەر راخەر، سێبەر دەر * بێ پەردە: بە ئاشکرا * پەردە: هەوای موسیقا * نەی: بلور، بلوێر * عەلەتتوالی "على التوالي" واتە یەک بە شوێن یەکدا، بێ وەستان * عەینی: تەواو * نیسان: هەوەل مانگی بەهار * دەریا: زەریا * عەور: هەور* دیسان: دووبارە * توربە، توربەت: خۆڵ ... لێرەدا مەبەست قەبرە * مراری: مرواری * ماتەمی: ئازیەتبار * نەعوذ وبیللاه "نعوذ بالله": خۆ د پارێزن بە خوا، پەنا بەخوا * نەوا: ئاواز * ئاهەنگ: هەوای گۆرانی * نەه فەلەک: نۆ عاسمان

جندی یو سپاهی و ئەمیران
دەروێش و رەعییە و فەقیران
دلدار و شەپال و نازەنینان
حوری یو پەری یو غەم رەڤینان
ڤێکرا دکرن هەوار هەرکەس
ئەفغان دگەهانە چەرخێ ئەطلەس
زینێ کونەما قیوام و قووەت
نالی بریان و کەت ژ قودرەت
رونشتی ل بەر سەرێ مەمێ ژار
مەم کر ب تەکەللومێ خەبەردار
کەی مالکی مولکێ جیسم و جانی
ئەز باغچەمە و تو باغەڤانی
باغێ تە گیهاندی بێ خودانە
بێ روویێ تە ئەو ژبۆ چرانە؟
ئەڤ خال و خەط و عوذار و گولزار
ئەڤ حوسن و جەمال و باغێ روخسار
بادامێ سیاه و چەشمێ شەهلا
نار و بێه و سێڤ و شاخێ بالا
خوەش رەنگ و ب لەذذەت و بەطامن
بێ شبهە ل غەیرێ تە حەرامن
نەخلا بەدەنا خوە راوەشینم
ڤێ میوەیێ جملە داوەشینم
ڤان سونبول و لالەیێ د غەڕا
رەیحان و بنەفشەیێ موطەڕا
یەعنی کو عوذار و زولف و خالان
یا قەنج ئەوە ئەز بدم ب تالان

* جندی: لاوچاک، چەکدار * سپاهی: لەشکرچی * ئەمیر: میر * رەعییە: بۆرەپیاگ، گوندی * دلدار: ئەڤیندار، دلبەر * شەپال: شۆخ و شەنگ * چەرخی ئەطلەس: عاسمانی نۆهەم * قیوام: خۆگرتن * قووەت: هێز و توانا * نالی: ناڵە * قودرەت: توان و تاقەت * تەکەللوم: دواندن * کەی: کەئەی * مالیک: خێو، خودان * جیسم: لەش * خودان: خاوەن * ژ بۆ چرانە: بۆ چینە؟ بەکاری چێ دی؟ * خەط: مووی روخسار * خال: نیشان * عوذار: لاجانگ، جینیک * گولزار: جێی گوڵان * حوسن: جوانی * روخسار: روو، دێم * سیاه: رەش * بادام: بەهیڤ، باڤی * شەهلا: کاڵ * نار: هەنار * بێه: بەهێ * شاخ: لق، لک * بالاّ: بلّند * بالاّ: بەژن * لەذذەت: لەذەت، خۆشی و شیرینی * طام: تام، چێژە * شبهە: گومان * غەیر: بل * حەرام: ناڕەوا * نەخل: دارخورما، داری بلّند بالاّ * داوەشاندن: داوەراندن * لالە: رەبەنۆک، گوڵە مێلاقە * غەڕا: گەش و بریقەدار * موطەڕا: تەڕ و تازە و تێراو * عوذار: جنیک، لاجانگ * زولف: کەزی، بسک

مانەندی گولان لیباسێ کەرکم
ئاخ و خۆلییێ ب سەر خوە وەرکم
زولفان هەمی طا ب طا بکێشم
حەقێ منە جاب جا بئێشم
ئەو باغ و بەهار و بەرگ و ئەثمار
ئەنوار و شکوفە جەمعێ ئەزهار
نەذرا نەظەرا تە بوون ب جارەک
وەقفا بەصەرا تە بوون موبارەک
تالان بکم ئەز ئەوان تەمامی
دا بەهرە نەخون ژوان چو عامی
لاکین خوە ب خوە دکم تەصەوور
بەلکی تو ببی ل من تەغەییور
ئەڤ جیذعە نەبت ل با تە مەقبوول
ترسم کو تو من بگێڕی مەسئوول
تەرکیبێ وجوود جیسم و جانن
مولکێ د تەنە نە بێ خودانن
نوقصان ببتن ژ حوسنێ موویەک
بەلکی تو بکی ل من تو سوویەک
گاڤا کو ل من بکی عیتابێ
زانم کو نەشم بدەم جەوابێ
نیزیکە ببم وەکی تە مەدهۆش
ها وەقتە دگەل تەبم هەماغوش
لایق ئەوە طەی بکم بیساطێ
پاکیزە ببم ژ ئیختیلاطێ
یا قەنج ئەوە هەر ب ڤێ جەمالێ
ئازوردە نەکم قە زولف و خالێ

* کەر: لەت * ئاخ: خاک * خۆلی: خۆڵ... خاکی ورد * طا ب طا: تاڵ بەتاڵ، داو بەداو * حەقێ منە: شیاوی خۆمە * جا ب جا: هەموو جێیەک لە لەش * بەهار: هەوەڵ فەصلێ ساڵ * بەهار: گوڵێکی زۆر جوانە * بەرگ: گەڵا، بەنگ، پەلک * ئەثمار: کۆی ثەمەر: بەر، میوە * ئەنوار: گوڵان * شکوفە: خونچە * ئەزهار: گوڵان * نەذر: دەقەبەڵ، بەخشراو * نەظەر: دیتن * وەقف: مەوقووفە، تەرخان کراو * بەصەر: چاو * موبارەک: پیرۆز * عامی: خەڵکی رەمەکی * تەصەوور: هێنانە بەر هزر * تەغەییور: گۆڕان * تەرکیب: لێک دراو * مولک: ماڵ، تایبەتی * نوقصان: کورت هێنان * جیذع: قەوارە و بەژنی دار* مەقبوول: بەردڵ * مەسئوول: بەرپرسیار * سو: گومان، دوودڵی * عیتاب: سەرکۆنە * جەواب: بەرسڤ * مەدهۆش: دڵ بووراوەوە، لە هۆش چوو * هەما غوش: هاو هەمبێز، دەستەملان * لایق: شیاو * طەی: پێچانەوە، لوولدان * بیساط: رایەخ * ئیختیلاط: تێکەڵاوی * ئازوردە: ئازاردراو

تەسلیم بکم ئەمانەتێ حەق
تەفویضێ تەبم ب خەمل و رەونەق
ئەڤ رەنگە ئەدا کرن حەقایق
بزداندی ژ عالەمێ عەلایق
هەمبێز د مەرقەدێ وەرانی
بێزاری بەدەن نوما ژ جانی
دەستی خوە ب دل ژ جانێ شوشتن
گۆیا کو شەمال بو ڤەکوشتن
روحا خوە شیهاندە پێشی باری
جیسمێ خوە سپارە وێ مەزاری
وان ماتەمییێ د دل بریندار
تەکرار ژنووڤە کرنە هاوار
ئەفغانی ژ جانێ حاضرینان
فەریادی نیهادێ ناظرینان
سێ رۆژ و شەڤان ژ فەرشێ غەبرا
پەیوەستە دچوونە عەرشێ ئەعلا
حەتتا وەکو زین ب رەسم و ئایین
تەجهیز کرن وەکی دزانین
لەحدا کو مەمێ مەلەک نەظەر تێ
یەعنی صەدەفا کو ئەو گوهەر تێ
ئەو چەندە ل سەر گرین ب زاری
بارانی سرشکێ لێ دباری
ئەو چەندە ل سەر بوین گوهەربار
سەر لێ ڤەکرن ژ نووڤە تەکرار
ئەو هەردوو گوهەر د دورجەکیدا
ئەو شەمس و قەمەر د بورجەکیدا

* ئەمانەت: ئامانەتی * حەق: خوا * تەفویض: تەسلیم * خەمل: خشڵ * رەونەق: جوانی و صافی * حەقایق: شتانی راستی * بزداندی: پساندی، چڕاندی * عەلایق: هۆی پێوەندان * هەمبێز: ئامێز، باوەش * مەرقەد: قەبر * بێزار: وەڕەز * شەمال: فندی ئایسایی * ڤەکوشتن: کوژاندیەوە * شیهاند، شیاند: نارد * باری: خودێ * مەزار: قەبر، گۆڕخانە * تەکرار: دووبارە * حاضرین: ئەوانەی لەوێ بوون * نیهاد: هەناو * ناظرینان: تماشاکەران * فەرش: رایەخ * غەبرا: هەر * پەیوەستە: بێ وچان * عەرشی ئەعلا: تەختی هەرەبەرزی خوایی * رەسم و ئایین: دام و دەستوور * تەجهیز: ئامادە * لەحد: گۆڕیچە * مەلەک: فریشتە * نەظەر: چاو، دیتن * صەدەف: قاپێلکی مرواری * گوهەر: گەوهەر * سرشک: رۆندک * گوهەربار: گەوهەرباران * تەکرار: سەر لە نوێ * دورج: قوتووی گەوهەران * بورج: مزڵگەی رۆژ و مانگ لە عاسمان

بێ واسیطە وان کرن موقارن
بێ فاصیلە وان ب هەڤ سپارن
حاصل ڤەکرن ژ نووڤە صندووق
میر گۆتە مەمی ژ بۆ تە مەعشووق
سێ جاری ژ قالبێ صەدا هات
ئاواز ب لەفظێ مەرحەبا هات
هەمیان کو بهیستی سیڕێ تەحقیق
بیلجوملە کرن ب عیشقێ تەصدیق
تەحسین و صەد ئافەرین ژوان ڕا
قەط مەیلێ دنێ نەبوو ب وان ڕا
ئالودە نەبون ب خاک و خاشاک
ئەڤ بو ئەثەرا مەحەببەتا پاک
پاکیزە و پاکباز ئەو چوون
دوشیزە و سەرفراز ئەو چوون
لەب تەشنە و بەر ژ هەڤ نەخواری
حەسرەت زەدە چونە پێشی باری
خوەش عەیش کرن ب عیشقێ وەڵلاه
خوەش پێکڤە مرن تەبارەکەڵلاه
هەرچی ب جوانی شبهێ زینێ
تەبدیل بکەت ب عیشقێ ژینێ
یا میثلێ مەمێ ب عیشقێ سەردەت
عەیش و خوەشییێ ل رێ ب دەردەت
ئەلبەتتە مرادی دێ هەلینت
هەرچی کو ئیرادەتێ ببینت
یارەب ب کەلالێ عیشقێ صادق
یارەب ب کەمالێ صیدقێ عاشق

* صندووق: گوریچە * مەعشووق: گراوی * قالب: بەدەن، لەشی بێ گیان * صەدا: دەنگ * لەفظ: پەیڤ * مەرحەبا: خۆش هاتی * سیڕ: راز * تەحقیق: بەڕاستی * تەصدیق: بڕوا * تەحسین: پەسن * مەیل: ئارەزوو * قەط: هەرگیز * ئالودە: لەوتی، پەڵاوی * خاشاک: زبڵ و زاڵ، دڕک و داڵ * مەحەببەت: ئەڤین * پاکباز: کارپاک * دوشیزە: کەچ * سەرفراز: سەربڵند، خاوەن ئابڕوو * بەر: میوە * ژ هەڤ: لەیەکتر * حەسرەت زەدە: دڵ بەخەم و کول * باری: خوا * عەیش: ژی، ژیان * وەڵڵاە: سوند دەخۆم بە خوا * تەبارەکەڵڵا "تبارك الله": پاکی و گەورەیی بۆ خوا * ئەلبەتتە: بێگومان * هەلینت: وە دەست دێنێ * ئیرادە: نیاز * کەلال: ماندوویی و رەنج کێشان * صادق: راست * کەمال: تەواوی * صیدق: راستی

یارەب ب شرینیا جەمالێ
یارەب ب ئەڤینیا جەلالێ
یارەببی ب دەردێ هیجرێ جانگاه
یارەببی ب ذەوقێ وەصلێ دلخواه
یارەب ب حەلاوەتا حەبیبان
یارەب ب عەداوەتا رەقیبان
یارەببی ب نازێ نازەنینان
یارەب ب نیازێ غەم گوزینان
یارەببی ب ئاڤێ چاڤێ بولبول
یارەب ب خوناڤێ ئاڤێ صۆرگول
یارەببی ب ئەشکێ ئالێ مەجنوون
یارەببی ب روویێ لەیلێ گولگوون
یارەب ب مەمێ و وێ ئەڤینێ
یارەب ب تەحەسسورا ل زینێ
وەقتێ کو جودا دکی ژ جانی
بێ بەهرە نەکی ژ عیشقێ "خانی"
یەعنی ژ ویلایەتا موحەممەد
مەحروم نەکی تو یارەب "ئەحمەد"
چاوا ژ نبووەتێ ب قالە
مەطلەب ژ ویلایەتێ وی حالە
دایم ئەوی گوفتوگۆ وەلایە
لاکین ئەوی جوست و جوبەلایە
قەولێ د وی سەرسەری گوزافن
فیعلێ د وی جوملەتەن خیلافن
ظاهیر ژوەڕا سەلیسە گوفتار
باطین ب وەڕا خەبیثە کردار
مانەندێ مەمێ ئەوی مە رەنجان
تەشبیهێ بەکر ببەخشە قەنجان

* شرینی: شیرنایەتی * ئەڤینی: عاشقەتی * جەلال: شکۆ. مەبەست خوایە * هیجر: دووری * جانگاه: گیان گەز، گیان کەم کەر * ذەوق: شادی و خۆشی * وەصل: پێک گەین * دلخواه: یار، مەرازی دڵ * حەلاوەت: شیرنایەتی، شیرانی * حەبیب: خۆشەویست * عەداوەت: دژمنی * رەقیب: چاودێر * نیاز: ئاتاجی * غەم گوزین:: خەم هەڵبژێر * خوناڤ: ئاونگ، شەونم * ئەشک: رۆندک، ئەسرین، فرمێسک، هەسر * ئال: سووری ئاچخ * مەجنوون: قەیسی عامری کوڕی مولەووەح، ئەڤینداری لەیلێ * گول گون: بەڕەنگی گوڵ * تەحەسسور: خەم خواردن * ویلایەت: گەورەیی، دۆستایەتی، خۆشەویستی * مەحرووم: بێ بەش * نبووەت: پێخەمبەرایەتی * قال: قسە، پەیڤ * مەطلەب: مەبەست * حاڵ: باری ناوەوە * وەلا: دۆستایەتی * بەلا: بەڵا * قەول: گفت و وتار* سەرسەری: نەژدل * گوزاڤن: قسەی هەوایین، درۆن * فیعل: کردە * جوملەتەن "جملتا": بەگشتی * خیلاف: دژ و پێچەوانە * ظاهیر: بەڕواڵەت * سەلیسە: رەوان و بێ گرێیە * گوفتار: وتار * باطین: وەکی تر، لەناوەوە * ب وەڕا: دەگەل خەڵکی * خەبیث: پیس * کردار: کردە

چقلێ مەم و زینان

حیکمەت ئەوە ئەو ژ دارێ دنیا
چون سەیر کرن سەرایێ عوقبا
وان تەرک نەدا جیبیللەتا خوە
هەر یەک خولقین ل خیلقەتا خوە
یەعنی کو ل سەر مەمێ و زینێ
شین بو ژ زیراعەتا ئەڤینێ
رسکین دوو عەدەد نیهالێ سەرکەش
رابوون ب هەوا وە هەردوو سەرخوەش
یەک سەروێ سەهی یو یەک صنەوبەر
سەر سەبز و لەطیف و سایە گوستەر
وان دەست د گەردنێ د یەکڕا
قەددا خوە درێژ کرن ب یەکڕا
شین بوو ژ ئەوی بەری ژ خێرێ
دارەک ل قیافەتا کنێرێ
ئەو دار ژ راحەتی بەری بوو
مانەندێ خودانی ب ستری بوو
رابو خوە گیهاندە هەردوو داران
بو مانیعێ وەصلێ هەردوو یاران
راحەت وی نەشی بکەت مدارا
خەصمانەیی کر وی ئاشکارا
دیسان خوە گیهاندە وان حەبیبان
ئەو لێ پچیا وەکی رەقیبان
حاصل ل فرووع و گەر ئوصوولان
ئەولێ فەتلی وەکی فوضوولان

* حیکمەت ئەوە: سەیر و سەمەرە لەوەدایە * دار: ماڵ، خانوو * سەیر: رۆیشتن * سەرا: ماڵ * عوقبا: دوایی. مەبەست قیامەتە * جیبیللەت: سرشت، مایە و کەرستەی دروست بوون * خولقین: چێ بوون * خیلقەت: پەیدابوون، سازدران * زیراعەت: چاندن، کشتوکاڵ * رسکین: رسکان، روان * عەدەد: ژمارە * نیهال: نەمام * سەرکەش: بڵند * هەوا: حەوا، بەرەو عاسمان * سەهی: راست * صنەوبەر: دارێکە * سەرسەبز: کەسک * لەطیف: جوان و شەنگ * سایە گوستەر: سێبەربڵاو * بەری: بێ بەش * خێر: چاکە * قیافەت: شکڵ و بیچم * کنێر: جۆرێ دارە * راحەت: ئاسوودەیی * بەری: بێ بەش * مانەند: وەکی * ب ستری: بە دڕوو، دڕواوی، دڕکاوی * مانیع: بەرگر * وەصل: پێک گەیشتن *راحەت: بەهاسانی * مدارا: رابواردن، گوزەران * خەصمانە: دوژمنانە * پچیا: پێچی خوارد * رەقیب: چاودێری چاوچنۆک * فروع: لقان، لکان * ئوصول: ئەصلان، رەگ و بنان * فەتلی: هالا * فوضول: خۆ تێ هەڵقوتێن

خەلقێ کو ب ئەصل بەدسرشتن
ئەو ئەصل ژ وان قەتێتە شوشتن!
چل سالی تو حەنظەلێ بچینی
صەد ئاڤێ بدی ب هەنگڤینی
پەروەردە بکی ب ئافتابێ
هەردەم بڕەشینی لێ گولابێ
هەر رۆژ رەها وی لێ ب کەرکی
وێ فاصیلەیێ تژی شەکەرکی
خزمەت بکری تو هێند وانە
ئەو بۆتە دبێتە هیندوانە!
دا فکر نەکی دەما کو بەردەت
ئەو غەیر ل طەحلییێ ثەمەر دەت

* ئەصل: رەگەز * بەد سرشت: خراب دروست بووگ * قەتێتە شوشتن: قەط دەشۆرێ * حەنظەل: گوژاڵک، کاڵەک مارانە * رەه: رەگ * کەر: لەت، قەلشی * فاصیلە: نێوان * هیندوانە: وەک هیندو کە بەدەوری بتیان دادێن * هێندوانە: شفتی، شووتی، هەنی، شەبەش، جەبەژ * طەحلی: تالی * ثەمەر: بەر، میوە

بەکر و رەحما خودێ

ئاگاه ژ حالێ دەورێ ئەییام
ئەڤ رەنگەهە گۆتە من سەرەنجام
گۆ پیرەکی میهرداری عاشق
قەولێ وی ژ رەنگێ صوبحێ صادق
وەقتێ وەکو ئەو دبو موراقیب
روحا وی دبو ل جسمێ غالیب
ئەسرار دبوون ل وی دیاری
نێچیر دکر ل عەرشێ باری
غایب کو دبوو ل عالما گل
غالب کو دبو ل عالەما دل
قەلبێ وی ل سرێ لەوحێ مەحفووظ
هەر لەحظە دبو ب کەشفێ مەحظووظ
ظاهیر کو دبوون ژوی کەرامات
ئاگەه دکرن خودان مەقامات
وی پیری ب خەون ئەگەر ب ئیلهام
ئەڤ رەنگەهە کر حەقیقەت ئیعلام
گۆ چوومە دیارێ باغێ ریضوان
من دی دووهەزار حوور و غیلمان
بیلجوملە د قەصرەکی عەمەلدار
ئەو قەصر بتوون ژ دوڕێ شەهوار
یەک شبهێ بەکر ب تاج و بن پەر
وەسطایی ل بەر دەری موەققەر
چەوگانەکێ حەیزەران ددەس بوو
ئەمما مە نزانی ئەو چکەس بوو

* حال: چۆنیەتی * دەور: سوڕ * ئەییام: رۆژان، رۆژگار * سەرەنجام: لە دواییدا * میهر: دلۆڤانی * عاشق: ئەڤیندار * صوبحێ صادق: بەیانی بەڕاستی * موراقیب: کروشمە کردوو بۆ بیر لە دیداری خوا کردنەوە * غالیب: زۆربەساندوو * دیاری: بەرچاو * نێچیر: راو * باری: خودێ * غایب: ون، نادیار * عالەم: دنیا * گڵ: ئاخ * غالب: زاڵ * لەوحێ مەحفووظ: تەتەڵەی لای عەرشی خوا * لەحظە: تاو، گاڤ * مەحظووظ: بەختەوەر، بەشدار * کەرامات: کاری شێخانە * مەقامات: پلەو پایەی ئەولیا * ئیلهام: کەوتنە دڵەوە لەلایەن خواوە * ئیعلام: هایدان * دیار: ئاقار * دیار: دیتن، دیدەنی * قەصر: کۆشک * عەمەلدار: کارکەر * بتوون: سەرپاک، بەگشتی * دوڕێ شەهوار: مرواری شیاوی شاهان * بن پەر: شیری جەوهەردار * موەققەر: سەنگین و گران و بەویقار * چەوگان: گۆچان

من گۆته وی ئەی خودان مەراتیب
ئایا تو خودانی یانە حاجیب؟
گۆ شێخ تو نزانی ما کو کیمە؟
ئەز ئەو بەکرێ کو قاپوچیمە
ئەز موشتەرەکێ مەمێ و زینم
لەو لێرەهە ئاستان نشینم
ئەڤ قەصرە کو هەشت طەبەق عەیانن
یەک یا منە حەفت طەبەق د وانن
ئەز لێرە ئەمین و دەست ب دارم
لاکین دڤێ مولکێ حیصصە دارم
هەرچەندی ب شکل پاسبانم
ئەمما ب مەکان شەریکێ وانم
من گۆتە وی ئەی نکو سەرەنجام
واضح بکە حالێ بۆ من ئیعلام
هەرچەند کەرەما کەریم عامە
باری ب چدا تە ئەو مەقامە؟
گۆ شێخ تو هێژ نەبوویی عارف
ئەمما د دنێ تو بویە واقف
ئەز گەر ب خەبەر رەقیبێ وان بووم
لاکین ب نەظەر حەبیبێ وان بووم
من ئەو ژ دنێ ب پاشڤە کێشان
موعتاد کرن ب دەرد و ئێشان
خوەشی د دنێ ل وان ب دەردان
مونقاد کرن ب داغ و دەردان
ئەو چەندە مە دانە وان سیاسەت
حەتتا وەکو بوون خودان ریاسەت

* خودان مەراتیب: خاوەن پلە و پایە * ئایا: ئاخۆ * خودان: خاوەن * حاجیب: پەردەدار * ما: بۆچی؟ * قاپووچی: دەرکەوان * موشتەرەک: هاوبەش * ئاستان: بەردەری * ئەمین: جێ متمانە * دەس ب دار: کاربەدەست، سەرۆکی کارکەران * حیصصە: بەش * پاسبان: پاسدار، قۆڵچی * مەکان: جێگە * نکوسەرەنجام: ئاخر خێر * واضح: رۆشن، ئاشکرا * ئیعلام: خەبەردان * کەرەم: بەخشین * کەریم: بەخشندە، خودێ * عام: هەمووانی * باری: خوا * مەقام: پایە و جێگە * عارف: ناسیاری خوا * واقف: ئاگادار، هایدار * خەبەر: قسە * رەقیب: چاوێر * نەظەر: فکر لێکردنەوە، دەراستی دا* نەظەر: چاکە لەگەڵ کردن، بە چاکی لێ روانین * حەبیب: خۆشەویست * موعتاد: فێر * مونقاد: جڵەوڕاکێشراو، بەرفەرمان، ملکەچ * سیاسەت: دەرد و ئازار * ریاسەت: سەرۆکی، گەورەیی

لەورا مە ل ضەڕێ وان خەبەردا
حەتتا کو سەرێ خوە تێ ب دەردا
ئەڤ هەردوو جیهان ب هەڤ هەوینە
ئەڤ ضەڕە ل ضەڕێ هەڤ قەوینە
تا دەست ژ ئێکێ بەر تە نادی
نابینی چو لەذذەتێ ژ یا دی
ئەو ضەڕە ب وان مەدایە بەردان
کێشانە ب ئاسمان ژ عەردان
من داییە وان بتوون بەهیشتەک
وان داییە من ژباغێ خشتەک
شێخ مایی ل گۆتنا وی گوهدێر
گۆ ئەی شەقییێ تە عاقیبەت خێر
تاجدین کو تو کوشتی بێ جینایەت
باری ب ویرا چکر عینایەت!
گۆ عەفو کر ئەو جەنابێ باری
بو جەننەتی یو نەچوویە ناری
خەللاق خرابی یو خەبیثی
بەخشینە وی جەننەتی نڤیسی
عالەم کو ب دەست خرابییا من
عاجز کربو فەسادییا من
کوشتم وی ژ بۆ نیظامێ عالەم
بو راحەتییا عەوامێ عالەم
ظاهیر وی ئەگەرچی کر قەباحەت
باطن بویی ئەو قەباحە راحەت
شوولن هەنە ظاهیرەن خرابن
فیعلن هەنە صورەتەن صەوابن

* ضەڕ: زیان، زەرەر * هەڤی: ژنی مێردی دوو ژنە بۆ یەکتر * ضەڕە: هەوێ * ضەڕ: زەرەر * قەوی: توند و چێ، دژوار * بتوون: بەتەواوی، سەرلەبەر * خشت: کەرپووچ * گوهدێر: گوێ دێر، بیسەر * شەقی: بەدبەخت، یاغی * عاقیبەت خێر: ئاخر خێر * جینایەت: گوناحی گەورە، گوناح * باری: خودێ * عینایەت: خۆتێ گەیاندن، لێ روانین * عەفو: بەخشین لە خەتا * باری: خودا * نار: ئاگر * خەللاق: چێکەر، خودانێ عالەم * خرابی: نەقەنجی * خەبیثی: پیسی * نڤیسی: نووسی * کوشتم: کوشتمی * نیظام: تەکوزی * راحەتی: ئاسوودەیی * عەوامی عالم: ئاپۆڕەی خەڵکی دنیایە * قەباحەت: کاری پیس و کرێت * شوولن: کاران * ظاهیرەن "ظاهرا": بەڕوالەت * فیعلن: کاران * صورەتەن "صورة": لەبەرچاو، بەدیمەن * صەواب: راست، باش

یەک عەدلە ل صورەتێ جەفایێ
یەک قەهرە دکیسوەتێ وەفایێ
لێ پەردەکەشێ رمووزێ حیکمەت
بێ سیرٍ نەکر ئەو کنووزێ قیسمەت
تەوزیع نەکر ل عامێ ناسان
مەخصووص ئەوی دا نەدیم و ناسان
ئەو سیر وی نەکر ژ بۆ مە مەعلووم
هن مەحرەمن و هنەک د مەحرووم
صەد شکر ئەزێ خراب و تاجدین
مەحظا ب تەعەللوقا مەم و زین
مەحرووم نەبون ب پرٍ گوناهی
بون مەظهەرێ رەحمەتا ئیلاهی
ئەی دۆست ب دل بە یارێ قەنجان
یا قەنج ببە نەیارێ قەنجان
ئەو قەنجن و قەنجییێ دزانن
ئەو غەیرێ ژ قەنجییێ نزانن
هندی کو ب وان بکی جەفایێ
ئەو دێ بکرٍن ب دەل وەفایێ
زینهار مەبە موحیب خرابان
نە دۆست نە دژمنێ کیلابان
گەر دۆست بی دێ بکن تە موردار
وەر دژمنی دێ بکن بریندار
ئەڤ هیمەتێ خاصێ عاشقانە
ئەڤ مەرتەبە راهێ صادقانە
خەلقێ کو وەکی بەکر شەقینە
فیعلێ د وی جوملە ناحەقینە

* عەدل: هەقانییەت * قەهر: توورٍەیی * کیسوە: بەرگ * پەردەکەش: پەردەدادەرەوە * رمووز: هێمایان * حیکمەت: زانستی خوایی * کنووز: خەزینان * قیسمەت: دابەش * تەوزیع: بڵاو، دابەش * عام: گش * ناس: مەردم، خەڵک * مەخصووص: بەتایبەتی * نەدیم: هاودەم، هاونشین * ناس: ناسیاو، ئاشنا * سیرٍ: راز * مەعلووم: زاندراو * مەحرەم: هاورٍاز خۆیی * مەحرووم: بێ بەش * شکر: سوپاس * مەحضا: بەتەنهایی * تەعەللوق: پێوەند و نزیکی * رەحمەت: دلۆڤانی * ئیلاهی: خوایی * زینهار: دەغیلە * موحیب: دۆست * کیلاب: سەگان، کوچکان، کسۆکان * موردار: مردار، مندار، گڵاو * وەر: ئەگەریش * مەرتەبە: پلە * راه: رێک، رێ * شەقی: بەدفەرٍ، یاغی و خراب * فیعل: کردە

یان شوبهەتێ تاجدین د جەببار
قەتتال و دلاوەر و جەگەردار
مەعفو بکەتن کەرامەتا وان
مەغفوور ببن ژ هیمەتا وان
تەقوییەتێ وان ببت مەدەدکار
تەبعییەتێ وان بکەت سزاوار
ئەڤ رەمز حەقیقەتا لەطیفە
ئیذعان بکە نوکتەیێ ظەریفە
ئیذعان بکە مەسئەلێ مودەرٍیس
تەخینێ مەساحەتێ موهەندیس
دژمن کو ژ عیشقێ بەهرەوەر بن
بەس دۆست نە دێ د موعتەبەر بن!
ئەڤ رەنگە تەعەللوقا رەقیبان
پەس چەندە تەفەووقا حەبیبان؟
خاصما کو موحیب ببیتە مەحبووب
ئەو طالبێ حەق ببێتە مەطلووب
حەققا کو تەنێ وی حەق دزانت
قەط غەیرێ وی کەس ب حەق نزانت

* جەببار: زۆردار * قەتتال: کوژەر * دلاوەر: پاڵەوان * جەگەردار: بەجەرگ و نەترس * کەرامەت: قەدر و حورمەت * تەقوییەت: هێز پێدان، ئالیکاری * مەدەدکار: یاریدەر * تەبعییەت: پەیرٍەوی * سزاوار: شیاو، لایق * لەطیف: ناسک و جوان * ئیذعان: برٍوا، سەلمان * نوکتە: وردەکاری * ظەریف: خۆش و پرٍمانا * مودەرٍیس: دەرسبێژ، فێرکار * تەخمین: بەراورد * مەساحەت: پێوانەی مەودا* موهەندیس: ئەندازیار * بەهرەوەر: پاردیتی، بەشدار، فایدەدیتوو * موعتەبەر: بەئیحتوبار: جێ باوەرٍی * تەعەللوق: پێوەندی * تەفەووق: باوخۆشی، دەسەردابوون * خاصما: خۆنەخوازا* حەق: خوا* ب حەق: بەرٍاستی و وەک هەیە * پەس: دەئیتر، کەوابوو

ئەڤین گەنجینەیە

ئەی موستەمیعێ میثال و تەئویل
وەی موجتەهیدێ قیاس و تەئویل
خانی کو ژ جامێ عیشقێ دین بوو
ئەو شۆرە شەراب پێ شیرین بوو
ئەڤ چەندە ڤەخوار ئەوی نەهشیار
ئاگاه نەما ئەوی ژ گوفتار
مەستانەیە ئەو ب کەیفێ مەئموور
دیوانەیە ئەو ب عورفێ مەعذوور
مەخموورە و بادەنوش و سەرخوەش
لەو باد فروشە و موشەووەش
هەرچی کو دبێژتن هەوایە
گەر گوە بدەنێ نەوایێ نایە
ئەو نەی نەحەلال و نەحەرامە
بێ پەردەیە، لێ نە بێ مەقامە
کوردی عەرەبی دەری یو تازی
تەرکیب کرن ب هەزل و بازی
هندەک ژ فەسانەیێ د بوهتان
هندەک د بەهانە هن د بوهتان

* موستەمیع: گوهدێر، بیسەر * میثال: مەسەلە * تەسویل: خەیالاتی دڵ * موجتەهید: تێکۆشەر، ماندووی کار * قیاس: بەراورد * تەئویل: مانا لێدانەوە بەباری باشدا * شور: شۆر، سوێر * شەراب: ڤەخوارن * نەهشیار: بێ هۆش * ئاگاه: هایدار * گوفتار: ئاخافتن * مەستانە: وەک سەرخۆشان * کەیف: چۆنیەتیی حاڵ، نیشە * مەئموور: فەرمانبەر * دیوانە: دین * عورف: رێو شوێن و دابی ناو خەڵک * مەعذوور: عوزر قبوول، شیاوی لێ بوورین * مەخموور: مەی گەستە، بادەنۆش، شەراب خۆرەوە * سەرخوەش: مەست * بادفرۆش: بافرۆش، واتا قسەی وەک با بێ جێیە * موشەووەش: شێواو، پەشێو * هەوا: با * نەوا: دەنگ * نای: بلوێر، بلوور * نەی: بلوێر * حەڵاڵ: رەوا* حەرام: ناڕەوا * بێ پەردە: ئاشکرا * بێ پەردە: نە لەسەر ئاهەنگێکی تایبەتی موسیقا * مەقام: جێگە، رێوجێ * مەقام: ستران و ئاهەنگ * دەری: فارسی * تازی: عارەبی * تەرکیب: لێکدان و تێکەڵ کردن * هەزل: گاڵتەوگەپ * بازی: گەمە و یاری * فەسانە: ئەفسانە چیرۆکی کەون * بەها: بەنرخ * بوهتان: نەڕاست، هەڵبەست

بوهتی یو مەهمەدی و سلیڤی
هن لەعل و هنەک ژ زێڕ و زیڤی
خەرموهرە و مورک و مراری
هندەک د شەفاف و هن د طاری
تەرصیع کرن وەکی بچووکان
ئینانە ب قەیصەری یو سووکان
هن قیصصە و هن ژوان میثالن
هندەک د حەرام و هن حەلالن
هەر قیصصە ژ حیصصە بەهرەمەندن
هەر ئەمثیلە گەر بزانی پەندن
لاکین وی غەرەض ژ گوفتوگۆیە
مەقصوود ژ هندە جوست و جۆیە
ظاهیر کرنا جەمالێ عیشقە
ثابیت کرنا کەمالێ عیشقە
عیشق ئایینەیێ خودا نومایە
خورشید صیفەت خودان ضیایە
غافل مەبە عیشقێ فیلحەقیقە
ئەی رەهرەوێ ئەقرەبوططەریقە
خوەش جەوهەرە جینسێ کیمیایە
قەدرێ وی بزان گرانبەهایە
طەبعێ وەکو صیفر و بێ جەلانە
قەلبێ وەکو قەلب و یا قولانە

* بوهتی: زاراوەی خەڵکی بوتان * مەهمەدی: زاراوەی هۆزی مەهمەدی کە ئەویش جۆرە زاراوەیەکە * سلیڤی: زاراوەی هۆزەکانی سلیڤانی * لەعل: گەوهەرێکە *خەرموهر: مورووەشینە، کوژەکە، مورووە کەرانە کە زۆر بێ نرخ و هەرزانە * مورک: مورووی شووشە * مراری: مرواری * شەفاف: روون وەک شووشە و ئاو * طاری: رەش و تاریک * تەرصیع: لە تەنشت یەکتر ریز کردن و پێکەوە نووساندن * بچووک: منداڵ، زارۆک * قەیصەری: راستە بازاڕی سەرداپۆشراو * سووک: بازاڕ * قیصصە: سەبهورد، هەقایەت * میثال: وتاری پێشان * ئەمثیلە: کۆی میثال * پەند: ئامۆژگاری * غەرەض: مەبەست * گوفتوگۆ: ئاخافتن: دان و ستان * مەقصوود: قەست و مەبەست * جوست و جو: هەوڵ و کۆشش، بەشوێندا گەڕان * خودانوما: خوا شاندەر * ضیا: رووناکی * غافل: گێل و بێ ئاگا * فیلحەقیقە: ئەگەر راستت دەوێ، لە راستەقینەدا * رەهرەو: رێبوار، رێونگ * ئەقرەبوططەریقە "اقرب الطریق": نزیکترین رێگە * خوەش جەوهەرە: گەوهەری چاکە * جینس: جسن، لە تیرەی ... * کیمیا: زانستێک کە مس دەکا بە زێڕ * گرانبەها: زۆر بەنرخ * صیفر: مس * جەلا: صافی و رۆشنی * قەلب: دل * قەلب: قەڵب و نادروست * قول: پێست رەش

ئەو جەوهەرە وان دکەت موطەللا
ئەڤ صەیقەلە وان دکەت موجەللا
هەرچی کو کەسەک بکەت ئیرادە
یا عیشق موریدە یا مورادە
ئایینەیێ عەکسێ بێ میثالە
گەنجینەیێ سیرِێ بێ زەوالە
کەس نینە ژ عیشقێ بێ ئەثەر بت
مومکین کو ژ ذەوقێ بێ خەبەر بت
هەر کەس ب قیاسێ هیمەتا خوە
دێ صەرف بکەت ئیرادەتا خوە
لێ ئەکثەرێ عامیيان نەزانن
نەفسا خوە ژ بۆ خوەرِا نزانن
نابالغ و ئەبلەه و سەفیهن
یا زاهید و صوفی یو فەقیهن
ئەو جاهیل و ئوممی یو سەفیلن
بێ مورشید و رەهبەر و دەلیلن
ناچار دبن ل عیشقێ بایع
نەقدێ خوە ددن ب حوسنێ ضایع
هن صەرف دکن ب عەیشێ دونیا
هن پێ دکرن سەرایێ عوقبا
ئەڤ هەردوو جەلەب دبن زیانکار
مەحرووم دبن ژ ذەوقێ دیدار

* موطەللا: رووکەش بە زێرِ * صەیقەل: مشتومالّ * موجەللا: بریقەدار و رووناک * ئیرادە: برِیاردان * مورید: پەیرِەو، داواکار * موراد: رێبەر، داواکراو * عەکس: کەوانەکردن * بێ میثال: بێ وێنە * گەنجینە: خەزێنە * سیرِ: نهێنی * زەوال: لاچوون، نەمان * ئەثەر: شوێن و شوێنەوار * مومکین: رەنگە، وێ دەچێ * ذەوق: چێژە، تامکردن * قیاس: ئەندازە، گوێرە * صەرف: خەرج، بەخت * ئیرادە: نیازی دڵ * ئەکثەر: زۆربە * عامی: بۆرە پیاو * نەفساخوە: گیانی خۆ * یان: نرخی خۆیان * نزانن: نازانن، ناناسن * نابالغ: خۆ نەناسیو * ئەبلەه: گێلۆکە * سەفیه: بێ ئاوەز، نەزان * یا: ئەوانەی * زاهید: تەرکەدنیا * صوفی: زبرپۆش، سۆفیلکە * فەقیه: مەلای شەرع زان * جاهیل: نەزان، ئوممی، نەخوێندەوار * سەفیل: نزم و نەوی * مورشید: رێبەر * رەهبەر: شارەزا * دەلیل: رێشاندەر * بایع: فرۆشیار، فرۆتۆخ * نەقد: نەغدینە: زێرِ و زیوی بەردەست * حوسن: جوانی * ضایع: زایە، خۆنەگر * عەیش: ژین، خۆش رابواردن * سەرا: ماڵ * عوقبا: رۆژی قیامەت، ئاخرەت * جەلەب: کۆمەڵ * زیانکار: زەرەر لێ کەوتوو * مەحرووم: بێ بەش * ذەوق: شادی و خۆشی * دیدار: دیتنی خوا

رێکێ خودێ ناسکرنێ

ساقی وەرە بێژە من چلەونە
ئەڤ کەونە خەیالە یانە خەونە!
تەعبیر مەکە کو ئەو بەطالە
تەصویر مەکە کو ئەو خەیالە
ئاغاز ئەگەر چی رەنگ حەیاتە
ئەنجامێ حەیاتێ وی مەماتە
یەعنی کو وجوودە بێ وجوودە
خوەش خیلقەتە حەیفە بێ خولوودە
ئەفلاک و عەناصیر و مەوالید
ئەخلاط و طەبایع و مەقالید
ڤێکرا د بەدیعول ئیشتیراکن
تێکدا د سەریعول ئینفیکاکن
سەر رشتەیێ گەوهەرا بەقانە
سەرمایەیێ عیللەتا فەنانە
هندەک د ثەقیل و هن خەفیفن
هندەک د خەفی یو هن لەطیفن
هەم کار و ژ بۆ مەرا مەزیجن
هەرچار ژ بۆمە ئاخشیجن

* لەون: رەنگ * کەون: دنیا بەعەرز و عاسمانەوە * تەعبیر: مانا لێدانەوە، بەهزر بۆ چوون * بەطال: هیچ و پووچ * تەصویر: هێنانەبەر بیر * ئاغاز: سەرەتا، دەستپێک * حەیات: ژی * ئەنجام: داوی * مەمات: مرن * وجوود: بوون * خیلقەت: چێبوون * حەیف: مخابن * خولوود: هەرمان * ئەفلاک: عاسمانان * عەناصیر: ماکەکان کە ئاگر و با و خاک و ئاون * مەوالید: ئەوانەی لەوان دەزێن، بەرهەمیان * ئەخلاط: ئەو ماکە تراوانەی لە لەشی زیندوودان کە بریەتین لە خوێن، بەلّغەم، رەشاو (سەودا)، زەرداو (صەفرا) * ئەخلاط: تێکەڵاوان * طەبایع: میزاجە سروشتییەکان * مەقالید: کلیلەکانی ژیان، ئەوانەی بەهرە بە گیاندار دەدەن * بەدیع: زۆر جوان چێکراو * ئیشتیراک: هاوبەشی * سەریع: ب لەز * ئینفیکاک: لێک هەڵوەشان * "سریع الانفکاکن": زوو لەبەریەک هەڵدەوەشێن * سەررِشتە: سەرەتا، سەرەداو * بەقا: مان * سەرمایە: سەرمەیان، دەسمایە، ماک * عیللەت: سەبەب، سەمەد، هۆ * فەنا: نەمان * ثەقیل: قورس، سەنگین * خەفیف: سڤک، سووک * خەفی: نەپەنی * لەطیف: ناسک و رەوان و نەرم * هەمکار: ئالیکاری یەک و دوو * مەزیج: تێکەڵاو کراو * ئاخشیج: ماکی ژیان کە بریەتین لە چوارینەی ئاگر، ئاو، ئاخ، با

ئاگر ڤەکوژێ هەوا هەوایە
ئاڤ ئەو چکییا هەبا هەبایە
ئەفلاک میثالێ ئاسیا بن
هەمواره ب چەرخ و ئینقیلابن
دەخلێ ل وی ئاشی ئادەمینە
مەطموورەیێ ئەرضێ ئاردەلینە
ئەو دانە ب نەوبەت و تەوالی
دایم درژن ژ دەڤ جەوالی
هەرچی رژیا دبت موجەززا
ژێک را دبت و دبن موهەڕا
تەخمیر دکن ژ نووڤە تەکرار
ئەو قالبێ قابیلونار
ئەو چەندە دکێشن ئەو سیاسەت
راچینە ب مەرتەبا نەجاسەت

* هەوا: با * هەوا: هیچ و بێ کار * ئەر: ئەگەر* چکییا: تکا، چکا * هەبا: تۆز و گەردی وردیلە * هەبا: نەتشت، لەناوچوو * میثال: وەکی * ئاسیاب: ئاش * هەمواره: هەمیشە، بەردەوام * چەرخ: سووڕ * ئینقیلاب: گەڕ بە هەموو لادا، گەڕان بە هەموو باراندا * دەخل: دەغل: گەنم و جۆ و دانەوێڵە * ئادەمی: مرۆڤ * مەطمووره: داپۆشراو، وەبن دراو * ئەرض: عەرد * ئاردلێنە: ئاردی نەرم * لین: نەرم * دانە: دەنک * نەوبەت: نۆره * تەوالی: بەشوێن یەکدا * جەوال: دەفری دەخل * موجەززا: پاژ پاژ، بەلاڤ * موهەڕا: پلّیخاو، پلّیشاو، هەڕشتی، هەلا هەلا * تەخمیر: شێلان وەک هەویر، ئامیان لێ دان وەک هەویر ترش دەهەویر دەکرێ ... راگرتن و هێشتنەوە تاپێ دەگا وەک هەڵاتنی هەویر * تەکرار: دیسان * قالب: قاپۆر * قەلب: دڵ * قەلب: نادروست * قابیلوننار "قابل النار": شیاوی ئاگر * سیاسەت: سزا و ئازار * راضینە: قانعن، مل کەچن * مەرتەبە: دەرەجە، پلە * نەجاسەت: پیسایی

فیلجوملە نەموردە و نەئەحیا
بەر موجبێ "لایەموتو یەحیا"
ئیللا کو نەفیس و پاک طینەت
یەعنی کو نفووسێ نیک سیرەت
دیهقان ب خصوصیەت هەلینت
وێ دانەیێ خاصصەتەن بچینت
حەتتا نەڕزت هەلاک نابت
نارِسکەت و قەنج پاک نابت
وەقتێ رەسیاو بویە خوشە
وێ دێ بقوطن ژ بویێ توشە
ئاشێ دەڤ و چەق چەقا زەبانان
ئاڤا دەهەن و بەرێ ددانان
ئەو چەند ئەوی دەق ددەن دهێڕن
ئەو چەندە د شەهرێ تەن دگێڕن
ئەو چەند دقوتن وی ئەڤ عەمەلدار
حەتتا وەکو هوور ببت وەکی ئار
حاصل کو ژ پاشێ وان جەفایان
دێ بیتە تەصەڕوفا قوایان
گەهـ جاذیبە باطنێ ڤە کێشت
گەهـ ماسیکە بگڤشت بئێشت
دەم هاضیمە بێت، ئەوێ بکەت هەضم
دەم دافیعە بێت ئەوی بکەت کەظم
تەننووڕێ مەعیددە وێ بپێژت
هەرچی کو خرابە ژێ برێژت
تەصعید بکن هەچی لەطیفە
تەنزیل بکن هەچی کەثیفە

* فیلجوملە: پوختەی وتار * موردە: مردوو * ئەحیا: زیندووان * بەرموجبێ: بەگوێرەی * لایەموتو، یەحیا: نامری و ناشژی... ئیشارەتە بە ئایەتێکی قورعان کە خوا فەرموویە "ئەو کەسەی بە گوناحباری دێتەوەلای خوای خۆی بەشی جەهەنەمە، نەدەوێدا دەمرێ . نە ژیانی هەیە." * نەفیس: بەنرخ، هێژا * طینەت: سرشت * نفوس: گیانان * نیک: باش، قەنج * سیرەت: رەوشت * دیهقان: وەرزێر * خصووصیەت: تایبەتی * خاصصەتەن: بەتایبەتی * هەلاک: لەناوچوو * نارِسکت: نارِوێ * رەسی: گەیشت * خۆشە: گوڵی دەخڵ، هێشوو * بقوطن: بکوتن، بهاڕن * توشە: زاد، بژێو، زەواد * دەڤ: زار، دەم * چەق چەق: چەقەنە * زەبان: زمان * دەهەن: زار، دەڤ * بەر: بەرد * دەق: کوتان * شەهر: باژێڕ، شار * تەن: لەش * عەمەلدار: دەس بەکار، کارکەر * هوور: ورد * ئار: ئارد * تەصەڕوف: کار تێکردن * قوایان: هێزان * جاذیبە: کێشەر * باطنی ڤە: بۆ ژوورەوە * کێشت: دەکێشێ * ماسیکە: گرتۆخ * بگڤشت: دەگوشێ، رێکی دەگوشێ * هاضیمە: توێنەرەوە، عەزمکەر * هەضم: حەلکردن * دافیعە: پاڵ پێوەنەر * کەظم: قوتدان * تەننوور: تەندوور * مەعیددە: ئاشک، عوور، ورگ * بپێژت: پوخت دەکا * تەصعید: بەرەو ژوور بردن * لەطیف: پاک و نەرم و بێ خڵتە * تەنزیل: بەرەژێرکردن * کەثیف: خەست و خڵتاوی

پاشێ ژ وی ئەلطەفێ جـــودا کن
تەمـــــیـــــز بکن ژ هەڤ بەلاکن
طەبباخێ حەرارەتا غـەریزی
صەبباغ و مومەییزێ تەمیزی
تەوزیع بکەت ل جیسم و ئەعضان
مەعموور بین جیهات و ئەرکان
دیزا جەگەر و دلێ زوجاجێ
تەقطیر بکن مەیا میزاجێ
حاصل عەرەقا مەیا حەیاتێ
تەقطیر کو بو وەکی نەباتێ
هێژا ژ گوهورێ ڤان شوئونان
بو قابیلێ عالەما بوطونان
گەهـ غوطە دخوت د بەحرێ مائی
رەنگین دبتن دەمەک دیمائی
دەم عەقد دبت ژ بۆ وی تەرکیب
تەصویر دبت ب نەظم و تەرتیب
تەرکیب کو بو میثالێ مەرجان
بو عەکس پەزیرێ پورتەوا جان
ئەو جان چییە! موهجەیا نەباتێ
ئەو موهجەیە مەنشەئا حەیاتێ

* ئەلطەف: پاک و باشتر * تەمیز: جوداکردن * طەبباخ: پێژەر * حەرارەت: گەرما، گەرمی * غەریزی: سرشتی * صەبباغ: رەنگرێژ * مومەییز: جیاکەرەوە * تەمیز: خاوێن * تەوزیع: دابەش * جیسم: لەش * ئەعضان: ئەعضایان، ئەندامان * مەعموور: ئاوەدان * جیهات: ئالییان * ئەرکان: پایە و ئەستوون * دیز: دیزە * زوجاج: شووشە * تەقطیر: دڵۆپاندن * مەی: شەراب * میزاج: تەبیات * عەرەق: ئارەق * نەبات: قەندێ کە لە قامیشی شەکر دەیگرن، شیلەی قامیش چەند رۆژان لەبەر گەرمایەکی شیاوی ئەو دەهێڵنەوە تا خۆی سەر بەخۆی دەبێ بە قەند * ظوهوور: دیاریدان * شئوون: کاروبار، باروکار * قابیل: شیاو * عالەم: دنیا* بطوون: زگان * غوطە دخوت: نوقم دبت، قوم دەبێ * مائی: ئاڤی * دیمائی: بە رەنگی خوێن، خوێنی * عەقد: مەییو، مەیی * تەرکیب: تێکەڵکردن و لێکدان * تەصویر: بەشکل، بیچمدار * نەظم: تەکوزی * تەرتیب: رێکوپێکی * مەرجان: شەرابی لە ترێ * مەرجان: جۆرێ مورووی سوورە لە جانەوەرێکی دەریایی دەگیرێ * عەکس پەزیرێ: کەوانە قبوول کردن * پورتەو: تیشک، تیرێژ * موهجە: خوێنی دڵ، خوێن * موهجە: گیان، ماک * نەبات: روەک مەنشەء: ژێدەر، ماک * حەیات: ژی

هندی وەکو ساکینی بوطوونە
خاموشە و خوارنا وی خوونە
وەقتێ کو ژ مەزرەعێ خەفایێ
ئەو سەبزەیێ تەر بکەت نومایی
وی سەبزەیی دەم ب دەم ب خوونێ
دێ ئاڤ بدەن ژ پاشێ بوونی
باران نە ژ فەیضێ بت مەدەدکار
ئەو دانە دبیتە نەخلێ بێ یار
سەر سەبز دبت ب بەرگ و باران
گەر لێ بوەرت ژ فەیضێ باران
ئەو سەبزە کو بو نیهالێ سەرکەش
سەر خوەش گەرییا ژ میوەیێ خوەش
ئەو میوە دەما گیها کەمالێ
بو مەظهەرێ پورتەوا جەمالێ
گەر لایقێ عیززەتا ئەمیرە
وەر دەرخورێ حەضرەتا قەدیرە
وی هەڵدگەرن ژ بۆ دیاری
بێ واسیطە وی دبن دیاری
فیلحال کو چو دبێتە مەحبووب
ناڤێ وی ل وێ دبێتە مەجذووب
ئەو نەخلنە وافیرول فرووعن
لێ زیدە د نادیرول وقووعن
وەرمایی وسان ل بەر هەوایێ
ئەو دێ چتە مەعصەرا جەفایێ
لازم ئەوە پەروەرش ببینت
تەربیەتێ دەر خورش هلینت

* ساکین: نیشتەجێ * خاموش: بێ دەنگ، کڕ * مەزرەع: مەزرەعە، کێڵگە، مەزرا * خەفا: نادیاری * سەبزە: شینکە * نوما: هەراش بوون * دەم ب دەم: وەخت بە وەخت * دەم: خوێن * فەیض: مەبەست رێژنەی روحمی خوایە * مەدەدکار: ئاریکار * نەخل: دارخورما * بار: میوە * بوەرت: ببارێت، داوەرێ * نیهال: نەمام * سەرکەش: بڵند و شۆخ * مەظهەر: جێ دیاریدان * پورتەو: تیرێژ * جەمال: جوانی * عیززەت: رێز و قەدر * دەرخور: شیاو * حەضرەت: پێش بەر، نزیک و رووبەروو * قەدیر: توانا، ناوی خوایە * دیاری: سەوقات * واسیطە: هۆ، نێوبژیکەر دیاری: بەرچاو * مەجذووب: جەذبە گرتوو، رفێنراو * مەجذووب: لە زاراوەی ئەولیادا کەسێکە بە پایەیەک بگا کە لە هەموو خراپەیەک پاک و بەدوور بوو بێ و خوا بۆ خۆی هەڵی بژاردبێ * نەخلن: نەخلان، دارخورمایان، دارانی بڵند * وافیر: زۆر * فروع: کۆی فەرع: لق "وافر الفروع" واتە پر لقوپۆپ * نادیرول وقوعن "نادر الوقوع": کەمتر هەڵدەکەون * وەر: ئەگەریش * هەوا: با* هەوا: هەوەس و ئارەزوو * مەعصەر: گوشینگە. ئەوجێی میوەی لێ دەگوشن * پەروەرش: بەخێو کرن، راهێنان * تەربییەت: بەخێوکردن * دەر خورش: شیاو، لایق * ئافتاب: خۆر

گەه پوختە ب ئافتابێ شەرعی
گەه سوختە ب ماهتابێ وەرعی
گاڤا پژیيا گیها کەمالێ
وەقتێ رژییا ژ سەر نیهالێ
حەتا نەکەڤت ژ ئەوجێ عیززەت
حەتتا نەگەهیتە خاکێ ذیللەت
ئەو نابتە سالکی طەریقی
وی نابنە مەعصەرا حەقیقی
ئەڤرەنگەهە دەست ب رێڤە
ئەو مەرتەبە مەرتەبە ب وێڤە
ئەو میوە بخۆت کەمالێ ضەربەت
ئەو لوقمەیێ خوەش ببێتە شەربەت
ئەو میوە ئەگەر شرینە خامە
وەر طەحلە و طرشە ناتەمامە
حەتا نە ب دەستی پیرێ مەیخوەر
ئەو هەلکەلتن دخوممێ ئەکبەر
گاڤا کو دوێڤە کەل ب سەرکەت
وەقتێ ژ خومێ مەزن ب دەرکەت
یەعنی کو ژ کەثرەتا صیفاتان
ئەو طەی بکەتن تەجەللییاتان
ئەلقیصصە ژ گەرمییا جەمالێ
حاصل کو ب شەوکەتا جەلالێ
جەوهەر کو تەمامی موضمەحیل بوو
تەشبیهێ عەرەض کو مونفەعیل بوو
گەرمییەتی وان تەجەللییاتان
وان موحریق و وان موقەوویياتان

* شەرع: رێوشوێنی ئایینی * سوختە: شەوطی، سووتاو * ماهتاب: طاڤ هەیڤ، تریفەی مانگ * وەرع: دوورەپەرێزی لە گوناح * پژیا: پێژراوبوو، کولا * رژیا: داوەری * ئەوج: هەرە بڵندایی * عیززەت: قەدر، رێز * ذیللەت: زەلیلی و زەبوونی * سالک: رێڕەو، رێوی، رێبوار * طەریق: رێ * حەقیقی: راستی، راستەقینە * مەرتەب: پلە * ضەربەت: لێدان * لوقمە: پاروو * شەربەت: ڤەخوارن * شرین: شیرین * خام: کاڵ، نەگەهیشتی * وەر: وەئەگەر * طەحل: تاڵ * طرش: ترش، مزر * مەیخۆر: شەرابخۆر * هەلکەلتن: هەڵکولێ، بوکڵێ و هەڵچێ * خومم: کوپە * ئەکبەر: مەزنتر * کەل: قوڵت و کوڵین * کەثرەت: زەحفی، زۆری * صیفاتان: ئاکاران * طەی: پێچانەوە، رێ بڕین * تەجەللییاتان: خۆنیشاندان لە خواوە * جەمال: جوانی ... مەبەست جوانیی خوایە * شەوکەت: شکۆ * جەلال: شەوکەت و گەورەیی ... مەبەست شکۆی خوایە * موضمەحیل: تەرت و تونا، حەلاندی * عەرەض: رووداو بەسەر ماکدا * مونفەعیل: کارتێکراو * گەرمییەت: تین و گەرمایەتی * موحریق: سووتێن * موقەووی: هێز و پێز بەخش

تەنزیل بکن ژ وێ غوبارێ
تەصعید بکن ژوێ بوخارێ
خالیص کو ببت ژ پاشێ تەصعید
هێژا دچتە مەقامێ تەجرید
جەوهەر ژ عەرەض کو بو موجەڕەد
داتیننە بوتەیێ موجەددەد
ئەو بوتە ئەگەرچی تەنگنایە
صەحرایێ فەنایێ دلگوشایە
هەم رەنگێ صوراحی یو پەیالە
هندی وەکو صوۆرە یانە ئالە
هێژا نەبوویە رەحیقێ مەختووم
هێژا نەچوویە مەقامێ مەعلووم
هندی ژ خوە وی هەبت وجوودەک
نین ژ خودێ ئەوی نموودەک
بێ مەشرەبەیێ وەفایێ شاهی
ئەو ناچتە مەشرەبا ئیلاهی
فانی نەبتن فەنایێ موطلەق
نابینتن ئەو بەقایێ بیلحەق
فانیتی ژ بۆ ویرا بەقایە
باقیتی ژ بۆ ویرا فەنایە
ئەمما نە ب ئیتتیصال و ئیلحاق
بەلکی نە ب ئینفیصال و ئیطلاق
ئەڤ رەنگە دکەت مورادێ حاصل
ئانجا دبتە موریدێ واصل
یارەب چ دبت ژ بەرمە کۆران
جارەک تە ڤەدی حیجاب و تۆران

* تەنزیل بکن: بەرژێر بینن * غوبار: تۆز * تەصعید: بەرەژووربردن * بوخار: هەڵم * خالیص: پاکژ و بێ خەوش * هێژا: هێشتان * مەقام: جێگە * تەجرید: رووت بوون... لە زاراوەی شێخاندا پلەی تەجرید بریەتییە لە بێجگە لە خوا پێوەندیت بە هیچ شتێکەوە نەمێنێ * جەوهەر، گەوهەر: ماک و رەگەز * عەرەض: ئەوی لە لاوە بەسەر ماکدا هاتووە * موجەڕەد: رووت کراو، رووت * بوتە: ئەو قالبەی زێڕینگەران زێڕ و زیوی تێدا دەتوێننەوە * موجەددەد: سەرلەنوێ، ژنو * تەنگنا: تەنگەبەر * صەحرا: دەشت، سارا * فەنا: نەمان * دلگوشا: دڵخۆشکەرە * صوراحی: تونگەی مل باریک * ئال: سووری ئاچخ * رەحیق: شەراب، مەی * مەختووم: سەرمۆر، مۆرکراو * مەقامی مەعلووم: جێگەی دیارکراو * وجود: بوون * نموود: دیاردە و قەدر و قیمەت، برەو، رمێن * مەشرەبە، ئامانێ پێ ڤەخوارنێ * مەشرەب: جێگەی ڤەخورانێ * ئیلاهی: خوایی * فانی: نەماو * فەنایێ موطلەق: نەمانی تەواو * بەقا: مان * بیلحەق "بالحق": بەڕاستی، بە ئیرادەی خوا * ئیتتصال "اتصال": پێوەندی، لکان * ئیلحاق: گەیشتنە شتێکی تر * بەلکی: بەڵکو * ئینفیصال: جیابوونەوە * ئیطلاق: ئازادی و بەرهەڵدایی * ئانجا: ئەوجار * موریدێ واصل: مریدی گەیشتوو بە مراد * یارەب: ئەی خودێ، خودێوۆ* کۆر: کۆرە، کوێر * حیجاب: پەردە * تۆر: گەوچن، داو

بینندە بکی ئەمێ د عاجیز
بێ پەردە و بێ حیجاب و حاجیز
دەریایێ یەقین بکەت تەمەووج
ئەم ژی بکرین دەمەک تەفەڕوج
ئەڤ ظەنن و گومان و عیلم و تەقلید
تەبدیل ببن ب عەینێ تەوحید
ئەسباب و وەسیلە قەط نەمینن
جارەک تە موسەببیبی ببینن
ئیمان مە هەیە ب ذاتێ واجیب
ئیمکانیەتا مە بوویە حاجیب
دیسان ژ مە هەرتو مە خەلاص کە
یارەب مەژ بۆ خوەرا خوە ناس کە
ئەڤ سەیر و سلووک و طەیێ مەنزل
مەخصوصە ژ بۆ موریدێ موقبیل
کەنگی ژ مەرا دبت مویەسسەر
خالیق ژ ئەزەل نەکەت موقەددەر
لەورا کو خرابی یو قەبوولی
نینن ب فەضایل و فضوولی
عابید ب ریایەکی هەلاکن
عاصی ب دوعایەکی دپاکن
عالەم کو وەکی خەیالێ ظیللە
صانیع ب خوە هادی یو موظیللە
ئەو تینەتە مەنظەرا خەیالێ
ئەو تیختە پەردەیا ضەلالێ
لێ دایە مە جوزئێ ئیختیاری
نەفسا مە پەلید و حیلەکاری

* بینندە: دیتۆخ، چاوساخ * عاجیز: زەبوون * حاجیز: نێوان، بەرگر * یەقین: بڕوای تەواو * تەمەووج: پێلدان * تەفەڕوج: سەیران، تماشا * ظەن: گومان، دوودڵی * عیلم: زانست * تەقلید: لاسایی * تەبدیل: گۆڕینەوە * عەین: چاو، خودی خۆ * تەوحید: بەیەک زانین * ئەسباب: هۆیان * وەسیلە: بۆنە * موسەبیب: سەبەب ساز * ئیمان: باوەڕ * ذاتی واجب: خودێ * ئیمکانییەت: دەسەڵات و لە دەست هاتن * حاجیب: پەردەدار * خەلاص: رزگار * سەیر: رۆیشتن * سلووک: رێوە چوون * طەی: پێچانەوە * مەنزل: قۆناخ * موقبیل: بەختەوەر، خاوەن ئیقبال * مویەسسەر: پێکهاتوو * خالیق: چێکەر * ئەزەل: رۆژی هەرەبەرێ * موقەددەر: بڕیاردراو * فەضایل: زانست و هونەران * فضوولی: لە سنوور دەرچوون، خۆ تێ هەڵقوتاندن

ئەو ژی برییە ژ دەست مە ناچار
ئەم مانە و لوطفێ حەق مەدەدکار
بەس قەنج ژبۆ مە عامیانڕا
هەر ئەڤ بەسە بۆمە عاصیانڕا
ژەووەلڤە خودێ ب حەق بناسین
هەرچەندی قوصوور و کێم و کاسین
پاشی ب دلێ خوە ژێ بترسین
دینێ خوە ژ عالمان بپرسین
چاوا کو دبێژن ئەم وسابین
حەتتا کو ژ روو دنێ فەنابین
پالا خوە بدینە لوطفێ باری
بەلکی مە ببەخشتن ژ ناری

* عابید: خواپەرست * ریا: دووروویی، رووبینی * هەلاک: لەبەین چوو * عاصی: گوناحبار، یاغی لە فەرمان * دوعا: نزا * ظیلل: سێبەر * صانیع: دروستکەر، چێکەر... مەبەست خوایە * هادی: رێ شاندەر * موضیلل: گومڕاکەر، ئاڤارێ کار * مەنظەر: دیمەن * خەیال: هزر و بیر * خەیال: تارمایی * ضەلال: رێ ونلابوون * جوزء: پاژ * ئیختیار: دەسەڵات * نەفس: نەوس، گیان * پەلید: پیس، لەوتی * حیلەکار: گزیکەر * عامی: بۆرە پیاگ * عاصی: گوناحبار * قوصوور: کۆتایی * کێم: هندک * کاس: گێژوویژ * عالم: زانا * وسابین: ئاوهابین * پال: پشت * باری: خودێ * نار: ئاگر

بناشتێ خانی ب قەلەمێ خوەڕا

ئەی راکیبێ واقیعێ پیادە
وەی عاشقێ صەفحەیێ د سادە
ئەی شاعیرێ صاغیر و نگون سەر
وەی ساحیرێ ساخیر و فسوونگەر
ئەی هایمێ وادیێ ضەلالێ
وەی غاوییێ دەعوەتا کەمالێ
ئەی خامەیێ سەرتەراشێ بەدڕەنگ
بەس نامەیێ خوەش قوماشێ خوەشڕەنگ
رووڕەش کە ب ناڤێ خەطط و خالان
بەد نام بکە ب بێ و دالان
هندی وەکو خەط غوبار و هورە
ئەو خەط ژ لەگافەتێ نەدوورە
گاڤا کو ژ رەنگێ مەشقێ پڕ بوو
یا شبهەتێ نەسخ و ثولثێ گر بوو
ئەو ناسیخێ نوسخەیا جەمالە
بێ رەونەق و روهنی یو کەمالە
لازم ئەو دلبەرێ د سادە
خەط لێ نەبتن وەکی قەلادە
خوەش زینەتە خەط ل ماهێ روخسار
هندی ل روویان نەبویە هەڤسار
ئەی خامە تەژی گەلەک درێژ کر
ئەڤ نامە بەسە تە پڕ قرێژ کر

* راکیب: سوار * واقیعی: لە ڕاستیدا * واقیع: کەوتوو * صەفحە: رووکار، رووپەل * شاعیر: خاوەن هەست * صاغیر: زەلیل و زەبوون * نگون سەر: نخوون سەر، سەرنخوون * ساحیر: جادووگەر * ساخیر: گاڵتەکەر، تیزکار * فسونگەر: سحرباز * هایم: بەرهەڵدای بێ خاوەن * وادی: گەلی، شیو، نواڵ * ضەلال: ئاڤارێیی، گومڕایی * غاوی: هەڵەی نەزان * دەعوە: ئیدیعا، داوا * خامە: قەڵەم * سەرتەراش: سەرتاشراو * بەدرەنگ: ناحەز، کرێت * خۆش قوماش: پارچە جوان * خەت و خاڵ: نیشان و مووی سەر روو * بەدنام: ناوزڕاو * بێ و دال: ب، د. پێکەوە دەبنە بد... واتا خراب * غوبار: تۆز * خەتی غوبار: شێوە خەتێکی ورد و جوانە * لەطافەت: نەرمی و جوانی * مەشق: لەبەر نووسینەوەی منالان کە تازە فێرە نووسین دەبن * نەسخ: ثولث: هەریەک لەو دووانە شێوە خەتن * گڕ: درشت * ناسیخ: کوژێنەوە، لەبەینبەر * نوسخە: نووسراوەوە * دلبەر: جوانی دلڕفێن * سادە: بێ ریش و سمێڵ * قەلادە: گەردانە، رستە * زینەت: جوانی، خشڵ * ماه: هیڤ * روخسار: روو * هەڤسار: هەوسار * قرێژ: چەپەڵ، چڵکن

هەرچەندی کەلام شبهێ دوڕ بت
بێ قەدر دبت، دەما کو پڕ بت
نابینی ب قیمەتن جەواهیر
لەورا کو د هندکن د نادیر
سەهو و غەلەط و خەطا و نیسیان
مەجمووعەیێ ناپەسەندێ عیصیان
تەحریر کرن تە بێ تەئەممول
کێ دی بکەتن ژ تە تەحەممول
کەس نینە بکەت ژ بۆ تە تەحسین
گویندەیێ ئافەرین و نەفرین
ئەی بێ ئەدەبا خرابە بێ عار
گوستاخ و ستەمگەر و سیەهکار
هندی کو سەرێ تە من قەلەم کر
ئەو چەند تە خەطی خەطا رەقەم کر
هندی کو سەرێ تە من تەراشی
ئەو چەند تەکر گونەه تەلاشی
فەحاشی تە کر ب رەنگێ "خانی"
نەقاشی تەکر میثالێ "مانی"
مەشغوولی بەسە ب لەعب و لەهوان
تۆبا خوە بکە ژ خەطئ و سەهوان
جارەک وەرە سەر طەریقێ تۆبە
هندی نەگەهیشتیە تە نۆبە
نۆبەت کو گەهیشتە خەصم خامە
طەی کر ل مە ئەڤ نزاع نامە
وێ بەطلێ دلاوەرێ زەبەردەست
ئەووەل کەمەرا تەهەوورێ بەست

* کەلام: پەیڤ * دوڕ: مرواریی درشت * پڕ: زۆر، زەحف، زاف * قیمەت: نرخ، بەها، بایی * هندک: کەم * نادیر: کەم وێنە * سەهو: هەڵە، غەلەط، نەڕاست * خەطا: سووچ * نیسیان: لە بیر کرن * ناپەسەند: نەهێژا * عیصیان: گوناح * تەحریر: نووسین * تەئەممول: بیرکردنەوە، رامان * تەحەممول: تاقەتی قبوول کردن * تەحسین: ئافەریم، پەسن * نەفرین: خراپە گوتن، تووک لێکردن * گوستاخ: رووقایم * ستەمگەر: زاڵم * سیەهکار: رەشکار، کار خراب * قەلەم کرن: پەڕاندن * خەطا: هەڵە * رەقەم: نووسین * فەحاش: جنێو فرۆش، قسەی نالەبار بێژ * نەقاش: وێنەکێش، رەنگڕێژ * مانی: پێغەمبەری وێنەکێشی قەدیمی * لەعب: گاڵتە * لەهو: گەمەی بێ تام * تۆبە: گەڕانەوە * خەطأ: هەڵە * سەهو: لە بیرکرن * طەریق: رێگە * نۆبە: نۆرە * خەصم: دوژمن * خامە: قەڵەم * طەی: پێچانەوە، لوولدان * نزاع: کێشە * بەطل: پاڵەوان * دلاوەر: نەترس * زەبەردەست: باڵادەست * کەمەر: پشتێند * تەهەوور: هاروهاجی

بو راکیبێ دولدولێ ئەنامیل
دەرحال دگەل مە بو موقابیل
کێشا ژ زەبانێ ذول فەقارەک
بو خەصم دگەل مە شەهسەوارەک
سل بو رکییا ژوان عیتابان
ئەزمان گەڕییا ب ڤان جەوابان
گۆ ئەحمەد ئەگەر تو نەی خەبیثی
هەرچی کو تە گۆت من ئەو نڤیسی
قەولێ د تە قەنج ئەگەر خرابن
فیعلێد تە خەطا ئەگەر صەوابن
ئەی بەد عەمەلۆ تو قەنج دزانی
تۆ قایل و فاعیل و خودانی
نەی بووم و دعالەما نەییستان
مەی بووم نە ب دەستێ مەی پەرستان
گاڤا کو تە ئەز بریم ژ سازی
نە دەنگ د من هەبوو نەگازی
تەدوور کرم ژ نک هەڤالان
مەهجوور کرم ژ ملک و مالان
بەند و وەصلێ دمن سەرا بوون
ئەووەل تە کرن ب ئەمرێ کون کون
پاشێ کو تە کر د باغێ عیشقێ
کون کر دلێ من ب داغێ عیشقێ
تە پف کرە جیسمێ من دەما جان
هاتن ژ دلێ من ئاه و ئەفغان
نەفخا تە ل من دل و جەگەر صۆت
هەرچی کو تە پف کری من ئەو گۆت

* راکیب: سوار * دولدول: ناوی ئێسترێکە کە ئیمام عەلی سواری دەبوو * ئەنامل: کۆی ئەنمولە: سەرپەنجە، گەی سەری تبل * دەرحال: دەسبەجێ * موقابیل: بەرانبەر * زەبان: زمان * ذولفەقار: دوخدار * "ذوالفقار": ناوی شمشێرێک بووە بە قەدی ئیمام عەلییەوە * شەهسوار: شاسوار، شۆڕەسوار. سل: تووڕە * رکییا: رقی هەستا، لە ڕکەوە چوو * عیتاب: سەرکۆنە * ئەزمان: زمان * جەواب: بەرسڤ * خەبیث: پیس * قەول: پەیڤ * فیعل: کردە * خەطا: هەڵە * صەواب: چاک و راست * بەدعەمەل: کار خراب * قایل: بێژەر * فاعیل: کارا * خودان: خاوەن * نەی: قامیش، قامووش، چیتک، زەل * عالەم: دنیا * نەییستان: قامیشەلین، قامیشەڵان * مەی: شەراب * کو تە ئەز بڕیم: کە تۆ منت بڕی * سازی: ساز و تەیاری * سازی: زەللەک، قامیشەلین * مەهجوور: دوور * بەند: گرێ * وەصل: قەف، گەو * سەرابوون: سەرەوبن، سەرنخوون * ئەمر: فەرمان * کون: ببە: کون: قول، کونا * پف: فوو * جیسم: لەش * دەم: فوو، هەناسە * نەفخ: پف

ئەز لالم و بێ زەبان و خامووش
بێ نەفس و نەفەس ژ قیسمێ قامووش
بەزما طەرەبێ ب من تە خوش کر
دیوانی گونەه ب من تە رەش کر
هەرچەند کو طاهیری هەیم ئەز
سازەندە تویی وەکی نەیم ئەز
ما نەی ب خوە تشتەکێ دبێژت؟
خامە ب خوە رەشحەکێ دڕێژت؟
کاتیب قەلەمێ دکەت سیەهکار
سازەندەیە نەی ژ دەست ب هاوار
نای و قەلەم و کیتاب و نیشان
تیر و هەدەف و کەمان و کێشان
مەحکوم و عەلەیهی بوون ب تەقدیر
هێژ ئیسمێ گونەه نەبوویی تەسطیر
یارەب تو دزانی خانیێ ژار
تەشبیه ب خامەیا گرفتار
قەلبێ وی د دەست تەدایە ئەلحەق
دەستێ وی د دەست خوە نینە موطلەق
گاڤا کو ل وی تە سەر قەلەم کر
هەرچی تە ئیرادە کر رەقەم کر
ئامیر تووی ئەو ب ئەمرێ مەئموور
مەئموور دبن هەمیشە مەعذوور
گەر داییە وی تە ئیختیارەک
ئەو ژی وی سپارە تە ب جارەک
پەیوەستە د دەست تەسەر قەدەم بوو
ئەو گەر عەلەم و ئەگەر قەلەم بوو

* خاموش: کڕ، بێدەنگ * نەفس: گیان * نەفەس: هەناسە * قیسم: بەش * قامووش: زەل، چیتک، چیت، قامیش * طەرەب: خۆشی و شایی * دیوان: کتێبی شیعران * هەیم: هەم * سازەندە: سازلێدەر، سازکەر * نەی: بلور، بلوێر * ما: بۆچی، مەگەر * رەشحە: دەڵاندن، دەڵاو، تەڕاییی کەم * کاتب: نووسەر* سیەهکار: کارڕەش * نای: بلوێر * قەلەم: ئاڵا، خامە * کیتاب: کتێب، پرتووک * نیشان: کێلک، ئامانج * نیشان: نوختە و خەت * هەدەف: ئامانج، نیشانە * کەمان: کەوان * مەحکومو عەلەیهی "محکوم علیە" حوکم بەسەردا دراو * ب تەقدیر: بە فەرمانی خوا، بڕیاری خودێ * ئیسم: ناو * تەسگیر: خەت دران، نووسران * ئەلحەق: بەڕاستی، بێگومان * موطلەق: بەهیچ جۆر* ئیرادە: ویستن * رەقەم: نووسین.

* ئامیر: فەرماندەر * ئەمر: فەرمان * مەئموور: فەرمانبەر * مەعذوور: عوزور قبوول، جێگەی چاو لێ پۆشین * پەیوەستە: هەمیشە * قەدەم: پێ، لاق * عەلەم: ئاڵا

نەفع و ضەرەرا خوە ئەو نزانت
یا قەنج ژ بۆ خوەرا چ زانت؟
چاوا کو ژ بۆتەرا رەضایە
ئەو نەی صیفەتە وی ئەو هەوایە
وەڵڵا ژ سفیدی یو سیاهی
وی قەصد و غەرەض تویی ئیلاهی
ئەمما ب مورەککەبا قەبایح
روو رەش کرنە گەلەک صەفایح
خەططێ تەیە سەر نویشت و سەرمەشق
سیه ساله خەطێ خەطا دکەت مەشق
لەورا کو دەما ژ غەیب فەک بوو
تەئریخ هەزار و شێست و یەک بوو
ئیسال گەهیشتە چلل و چاران
وی پێشرەوێ گوناهکاران
ڤێکدا ژ مەناهیان گەلەک مال
یەک پول نەهن ژ حوسنێ ئەعمال
ئەووەل کو تەدا ژ عیشقێ مەطلەع
ئاخیر بدە وی تو حوسنێ مەقطەع

نەفع: قازانج، فایدە * ضەرەر: زیان * رەضا: رازیبوون * هەوا: با * هەوا: ئەڤین * وەڵڵاه: سوند ب خودێ سفیدی: سپیایی * سیاهی: رەشایی * قەصدا: مەبەست * غەرەض: هزری دڵی * ئەمما: بەڵام * مورەککەب: رەنگی رەش بۆ نووسین * قەبایح: کۆی قەبیح: پیس، خراب و کرێت * صەفایح: کۆی صەفحە: لاپەڕ، رووپەڕ * سەر نویشت: چارەنووس * سەرنویشت: ئەو خەتەی فێرکار بۆ زارۆکانی دەنووسێ تا لەبەری بنووسنەوە * سەرمەشق: خەتی مامۆستا بۆ لەبەر نووسینەوە و راهاتن * دەم: وەخت، گاڤ * غەیب: نادیار * فەک: جیابوونەوە، هەڵپسان * تەئریخ: مێژوو، دیریک، دیرۆک * ئیسال: ئەم ساڵ * پێشرەو: رەم کێش، سەرگەلە * مەناهی: ئەو کارانەی خوا گوتوویە مەیکەن، نارەوایان * پول: قۆشە * حوسن: باشی، چاکی * ئەعمال: کۆی عەمەل * کردە: کار * ئەووەل: سەرەتا * مەطلەع: جێگەی دەرکەوتن و سەرکەوتن * مەقطەع: جێگەی بڕین، بڕانەوە

بەیاری خوا سەعات نۆ و سی و هەشت دەقیقەی رۆژی یەکشەممەی ٥ گەلاوێژ ١٣٦٥ شەمسی ١٩ ناوجێژنانی ١٤٠٦مانگی ٢٧ تەمووز ١٩٨٦ خاچپەرستی لە نووسینەوەی ئەم مەم و زینە بوومەوە. هەژار لە شاری کەرەج.

ئەحمەدی خانی

مەم و زین

هەژار

کردوویە بە موکریانی – سۆرانی

سەرەتا

١

شاعیری نەمر و بەناوبانگی کورد پیرەمێرد ڕاست دەکا کە دەڵێ: (نامرن ئەوانە وا لە دڵی میللەتا ئەژین). میللەتان هەرگیز نامرن، میللەتان هەرگیز ئەستێرو وەجاخ کوێر نابن و شوێنیان کوێر نابێتەوە. کەند و کۆسپ لە ڕێگەی هەموو هۆز و تیرە و بەرە و میللەت و نەتەوەیەکدا بووە و دەشبێت، میللەتان وردە وردە و لەسەرخۆ دەبووژێنەوە و دەگەشێنەوە و بەخۆدا دێن و پێ دەگەن لە کاتی تەنگ و چەڵەمەدا، لە تەنگانە و لێقەوماندا، لە وەختی ژێر دەستی و دیلی و زەبوونیدا، لە تووش هاتنی کەند و کۆسپی نەتەوایەتیدا، کەسانێک هەڵدەکەون کە تیشکی خۆشەویستیی میللەت، نەتەوە دۆستی، هاوخوێن پەرستی، ڕووناکایی جوامێری و پیاوەتی و مرۆڤایەتی، عەشق و ئەوینی بێشکەی باوک و باپیریان، خانە و لانەی خۆیان و کەسوکاریان، مایەی ژین و ژیانیان دەداتە مەغز و مێشکیان، بیریان ڕوون دەکاتەوە، دڵیان دەگەشێنێتەوە ئاسۆی دیمەنگای چاویان هەراو بەرین دەبێن و بە دڵی وریا و زیندوویان زووتر و زۆرتر هەست بە ئێش و ئۆف و دەرد و ناڵەی میللەتەکەیان دەکەن. مرۆڤایەتی و جوامێری، ویژدان و گەل پەرستی تین و تاویان دەدا کە بە پەرۆشی وڵات و نیشتمانی خۆیانەوە بن، خەمی گەلی خۆیان بخۆن و بکەونە چارەسەری هۆز و ئاو و خاکیان، لەسەر وڵات و نیشتمانیان بکەنەوە، مافی خوراوی نەتەوەیان بستێننەوە، خەڵک رابەری بکەن بۆ ژیانێکی باشتر و دوارۆژێکی ڕووناکتر.

ئاشکرایە کە پێداویستیی هەر میللەتێک بە پێی ڕۆژگار و ناوچە و مەڵبەند دەگۆڕێت. بەڵام ئەوانەی ئەو ئەرکانەیان گرتووەتە ئەستۆی خۆیان و لە ڕێگای ئاوات و ئارەزووی میللەتەکانیاندا رەنجیان داوە و ژیانی خۆیان لە پێناودا ناوە چ سەرکەوتووبن و چ تێ شکا بن نەتەوەکانیان رەنج بە خەساریان ناکەن، هەمیشە

لەمەڕ ئەوان ئەمەکدار دەبن و لە کانگای دڵدا جێگەیان دەکەنەوە و هەموو بەرەیەک بەبەرەی پاش خۆیان دەسپێرن. پێشینان چەند جوانیان وتووە: (دڵ ئاگای لە دڵە).

هەروەکو میللەتان لە دڵی ئەو جۆرە پیاوە گەورانەدا حاواونەتەوە، ئەوپیاوانەش لە دڵی نەتەوەکانیاندا دەحەسێنەوە. هەڵکەوتوویی ئەمەیە و هەڵکەوتووش ئەمانن. هەڵکەوتووییش وەکو باوی ژیان و پێداویستی عینسان رەنگاورەنگ و جۆراوجۆرە، دەریای مێژوو پڕە لەم جۆرە گەوهەرانە کە هەر یەک لە بیچمێک و هەر تاکەی لە رەنگێکە.

فەیلەسووفەکانی یۆنان کە خزمەتیان بە زانیاری کردووە، کریستۆف کلۆمب کە ئەمەریکای لە گەرووی ئاودا دۆزیوەتەوە، لنکۆلن و جۆرج واشنگتۆن کە گەلی ئەمەریکایان لە بێگانە و دیلی رزگار کردووە، یان شکسپێر و ڤیکتۆر هوگۆ و دانتی و پۆشکین و مەکسیم گورکی و چیخۆف بە نووکی قەڵەم چاوی دوژمنی گەلیان کوڵیوە، نموونەیێکی بەرز و بەنرخی هەڵکەوتوویین.

میللەتان هەموو لە بنەماڵەی ئینسانن، هیچ نەتەوەیەک لە هۆزێکی کە گەورەتر نییە، ڕەسەن و ناڕەسەنی قسەیەکی پڕوپووچە. پێشکەوتوویی و دواکەوتوویی سەبارەت بە ڕێگە و جێگە و پێوەندیی ئابوورییە کە بووەتە هۆی شارەزایی و دەوڵەمەندی و تێگەیشتن و پێگەیشتن.

ئەو میللەتانەی لە جێگای نەرمان و گەرمێن و بەرێژە و پڕ پیت و بەرەکەت، یان لە قەراخ چەمی گەورە و لەسەر بەندەران و لە پەنای کانگایاندا ژیاون زووتر و زۆرتر بووژاونەتەوە.

ئەمریکا کە ئەمڕۆ خۆی بەسەرگوڵی جیهانی ئابووری دەزانێت چوار پێنج چەرخ لەمەوپێش لەسەر نەخشەی جیهان ناوی نەبووە، یەکەتیی سۆڤیەت[*] کە ئەمڕۆ ئاڵای لەسەر پشتی مانگ هەڵکردووە نیو چەرخ لەمەوپێش لە دەریای چارەڕەشی و نەزانی و دواکەوتووییدا پەلەقاژەی بوو.

کوردیش میللەتێکە لە میللەتان، وەکو نەتەوەکانی دیکەی جیهان لە بنەماڵەی ئینسانە، بە کوێراییی چاوی دیکتاتۆر و کۆنەپەرستەکانی ئێران و تورک و عەرەب

(*) یەکەتیی سۆڤیەت: سیستەمی سیاسیی کۆمۆنیزم بوو لە ڕووسیا، ساڵی ١٩٩١ هەڵوەشایەوە.

ڕەوتی مێژوویی خۆی دەبڕێ و دەگاتە وارگەی بووژانەوە و پێگەیشتن.

نەتەوەی کورد هەرچەند جێگاکەی – کە کوردستانە – کێو و کەژ و سەخت و چڕ و سارد و سڕە و پێوەندیی ئابووری لەگەڵ دنیادا کەم بووە و بەهۆی چاوچنۆکیی ئیستیعمارەوە کوت و پچڕ کراوە دیسان لە زگوزا نەوەستاوەتەوە و ئەستێور و وەجاخ کوێر نەبووە.

بارامی چوبینە کە لە پێش ئیسلامدا خەسرەوی ئیمپراتۆری ئێرانی راو نا و کردی بە ماڵی قەشەدا، سەلاحەدینی ئەیووبی کە رۆژهەڵاتی لە دەستدرێژیی ئەورووپا رزگار کرد و کونە مشکی لە (ریچار شێردڵ)ی ئیمپراتۆری بەریتانیا کرد بە قەیسەری، ئەبو حەنیفەی دینەوەری و ئیبن خەلەکان لە مێژووزانیدا، ئامێدی و شارەزووریی لە رێ و شوێنی ئیسلامدا، ئەحمەدی خانی و مەولەوی و بێسارانی لە جیهانی ئەدەبدا نموونەی بەرز و بەنرخی هەڵکەوتووەکانی کوردن.

لە نزیکتر بدوێین شێخ مەحموود کە بەکوێراییی چاوی ئیستیعمار بانگی حوکومەتی پادشاییی کوردی دا، قازی موحەمەد کە لە کوردستانی بەستراو بە ئێرانەوە ئاڵای کۆماری کوردی هەڵکرد و خوێنی خۆی کردە هەوێن و رشتیە خاکی پاکی مەهابادەوە، مەلا مستەفای بارزانی کە بە بنەماڵە بەربەرەکانیی ئیستیعماری عوسمانی و ئینگلیزیان کردووە و خۆشی بەرەنگاری ئیستیعماری بەریتانیا بوو، لووتی نوری سەعید و فاشیستەکانی تورک و ئێرانی دا لە بەرد و بۆ یەکەمین جار بە شاکارە ستراتیجییەکەی لەمپەر و سنووری ئاسنینی ئیستعمار و نۆکەرەکانی شکاند و چووە یەکەتیی سۆڤیەت، یان لە جیهانی ئەدەبدا پیرەمێرد و بێکەس و حەمدی و کاک هەژاری خۆشمان هەر کامێکیان لە بابەت کاری خۆیانەوە نموونەی هەڵکەوتوویی گەلی کوردن و لەو رۆڵانەن وەجاخی کوردیان رۆشن کردووەتەوە.

٢

ئەحمەدی خانی یەکێکە لەو هەڵکەوتووانە لە دڵی میللەتی کورددا دەژین، لەو رۆڵە بەنرخانەیە وەجاخی کوردی رۆشن کردووەتەوە، لەو ئەستێرە گەشانەیە لە عاسمانی ئەدەبی کوردیدا هەمیشە دەدرەوشێتەوە.

خانی ناوی ئەحمەدە کوڕی ئەلیاسە، لە عێلی خانییانی وڵاتی بایەزید و بۆتانە،

ساڵی ١٦٥٠ لە دایک بووە و لە تەمەنی پەنجا و هەشت ساڵیدا لە بایەزید مردووە و نێژراوە. ئەلیاسی باوکی بە چەند ساڵ پێش لە دایکبوونی ئەحمەد لە بایەزید دانیشتووە، بەڵام پێوەندیی لەگەڵ عێلەکەی خۆیدا هەر بووە. ئەوان لە بایەزید گەورەماڵ بوون. ئەحمەدی خانی لە مزگەوتی مرادیەی بایەزید، لە ئۆرفە و لە ئەخلات و بتلیس خوێندوویەتی و سەری لە میسریش داوە، زانایەکی سەربەدەرەوە و بەناوبانگ بووە.

***

شاکاری ئەحمەدی خانی چیرۆکی مەم و زینە، ئەگەر شاکاری نیزامی گەنجەوی کە لەیلا و مەجنونە پاڵەوانی چیرۆکەکەی عەرەبن و چیرۆکەکەش لە بنەڕەتەوە عەرەبییە، ئەگەر یەکێ لە شاکارەکانی تری کە شیرین و فەرهادە پاڵەوانی چیرۆکەکەی کوردێکە، لە چیرۆکی مەم و زینی ئەحمەدی خانیدا پاڵەوانانی چیرۆکەکەش کوردن و چیرۆکەکەش لە بنەڕەتەوە کوردییە.

مەم و زین ڕەواقی مێشک و شیلەی مەغز و بیری خانییە "ئەو وتارە شیرنانە و ئەو بیرە جۆراوجۆرە پاکی کچی تازەبووک و رووسوورە"، خانی ئەو تەڵای دەستەوشار و ئەو گەنجە بەنرخ و بێ ئەژمارەی لە دەریای بیری هەراو و بەرینی خۆی کۆکردووەتەوە و بە لێزانییەکی هەڵکەوتووانەوە بە هەودای بێ هاوتای هەوریشمی شیعر هۆندوویەتەوە، لە شار و بازاڕی هەندەرانی نەکڕیوە و لە خەزینە و گەنجینەی کەسی نەدزیوە، راست دەکا کە دەڵێ:

ئەم نامە کە خاوە، یان لە باوە
سەد رەنجی لە رێگەدا، دراوە
ساوایە، مناڵە، شیر نەمشتوو
تازە بەرە، تازە پێگەیشتوو
میوەی منە خۆشە بۆی نەماوم
کۆرپەی منە بووەتە چاوی چاوم
خشڵ و جل و یار و زێڕ و زەنبەر
نەمخواستووە هی منن سەروبەر

ئەگەر چیرۆکی مەمی ئالانیش لە پێش ئەحمەدی خانیدا گوترابێت هیچ لە نرخی شاکارەکەی خانی کەم ناکاتەوە، چونکە خانی چیرۆکێکی خەیاڵیی هەڵنەبەستووە، بگرە چیرۆکێکی راستەقینە و رووداوی بەجوانترین خشڵ رازاندووەتەوە و بە شیرینترین شێوە هۆندوویەتەوە. ئەوەتا دەبینین دوای چەند چەرخ تازە لە بازاڕی ئەدەبدا ئەو شتانە پەسەند دەکرێن کە باری راستەقینەی رووداو نیشان بدات، واتە خانی لە سەردەمی خۆیدا و بەسێ چەرخ و نیو لەمەوپێش بە بیری ورد و چاوی تیژ و دڵی رووناکی چیرۆکی ئەمرۆ پەسەندی گوتووە و کاری ئەمرۆی کردووە. سەرەڕای ئەمەش فیردەوسی تووسی دەڵێت: "رۆستەم قارەمانێک بووە لە سیستان من کردوومەتە رۆستەمی داستان". ئایا کەس هەیە بڵێ: چونکە رۆستەم لە پێشا بووە شانامەی فیردەوسی شاکارێکی ئەدەبی نییە؟ یان چونکە چیرۆکی قەیس و لەیلا عەرەبییە و چیرۆکی شیرین و فەرهاد کوردییە، لەیلا و مەجنون و شیرین و فەرهادی نیزامی شاکارنین!

راستە کە ئەحمەدی خانی چیرۆکێکی دڵداری نووسیوە و لەمەدا بە پێی داب و داهاتی کوردەواری بزووتووەتەوە، چونکە نەتەوەی کورد بۆ هەموو جۆرە کارێکی گرنگ چ شەڕ و شۆڕ چ عەشق و دڵداری چیرۆکێکیان لێ گێڕاوەتەوە و پتریش وابووە ئەو چیرۆکانە بە شیعر گوتراون و پێیان گوتووە: "بەیت"، وەکو بەیتی لاسە شۆڕی باڵەکی، ناسر و ماڵ ماڵ، بەیتی دمدم، شێخی سەنعان، خورشید و خاوەر و بەیتی ئەورەحمان پاشای بەبە و... هتد، خانی لە پەسنی پاڵەوانانی چیرۆکەکە و سەریەکخستنەوەی بەسەرهاتەکان و رێکوپێکیی کارەساتەکان و نەرم و نیانیی وشەکان و جوانیی شێوە و خۆشیی راوێژ و تەڕ و پاراویی قسەکاندا، گەیاندوویەتە ئەوپەڕی رەوانی و دادی داوە، بەڵام جگە لەمەش خانی مەبەستێکی گرنگتری بووە و مەم و زینی کردووەتە بەهانە، وەک خۆی ئەڵێ:

دەردی دڵی خۆم بێ لەم وتانە
زین و مەم، ئەدی چین؟ بەهانە

مەبەستی راستی خانی دەردی دڵ بووە، خانی لەو هەڵکەوتووانە بووە کە زۆر زوو هەستی بە ئێش و ئۆفی نەتەوەکەی خۆی کردووە، ئاوات و ئارەزووی میللەتەکەی

خۆی بە گوێچکەی دڵ بیستووە، کوت و پچڕی و دیلی و کەنەفتیی کورد و کوردەواریی بەوردی سەرنج داوە و گلەیی لە بەختی رەشی کورد دەکات و دەڵێ:

بەدبەختی سەری لە ئێمە داوە
تۆزکاڵێ کەمایەسی نەماوە
ئاخۆ دەبێ روو بکاتە کەمبوون؟
یاخۆ هەر دەبێ بە مانی گەردوون!

خانی سەردەمی دەستەڵاتداریی کوردی بیر دەکەوێتەوە و کەنەفتیی پاش سەربڵندی ئەبینێ و گلەیی لە رۆژگار دەکات و دەڵێ:

رێ و شوێنی وەهایە چەرخی گەردوون
نەویایەتییە لە پاش بەرزبوون

خانی ورە بەرنادا و ناهومێد نابێت و تیشکی هیوا لە دڵی دەدا ئارەزووی میللەتی کورد دەردەبڕێ و دەڵێ:

تۆ بڵێی کە هەڵێ چ زوو چ دێرێک
بۆ ئێمە لە عاسمان ستێرێک؟
بەختی مە لە خەو هەڵستێ جارێک
جارێک بکەوێتە کار و بارێک

خانی بە پێی رۆژگاری خۆی دەرمانی دەردی کوردەواری دەدۆزێتەوە و داوای پادشایەک دەکات کوردستان بخاتەوە سەر یەک و کوردان سەربەرز کات و لە کەساسی رزگاریان کا:

بۆ مەش کە هەبایە پادشایێ
خوا تانجێکی پێ ببەخشیایێ
ئێمەی لە کەساسی دەردەهێنا
بێستانی هیوای وەبەر دەهێنا

مەغز و مێشکی خانی لەو رۆژگارەدا رەمەکی نەبووە، بیری ئەم پیاوە لە چاو زەمانی خۆی سەمەرەیە. خانی بلیمەتێکە لەو زەمانەدا پێودان و رێ و شوێن بۆ ئەو

پادشایە دادەنێت کە ئارەزووی دەکات بۆ کوردستان و دەڵێ:

بۆ مەش کە ببایە سەربڵندێک
زۆرزان و بەبیر و مەرد و رەندێک

ئینجا روو دەکاتە پارە و دراوی حکومەتەکەی و وێنەی پادشایەکەی لێ دەدا و دەڵێ:

نەخشێ لە دراوی مەش درابوو
بێ نرخ و چرووک و باو نەمابوو

خانی لە ژێر دەستی تورک و عەجەمان بێزارە و فەرمانبەری بۆ کوردان بەلاوە شەرم و عارە و دەڵێ ئەگەر پادشایەکمان بووبوایە:

تورکان نەدەبوون بەسەرمەدا زاڵ
بۆ کوند نەدەبووینە لانە و ماڵ
چۆن بۆ عەجەمان دەبووینە ژێر دەست؟
ژێر دەستی شتی وەها نەوی و پەست

خانی بیر لە هۆی سەربەرزی و گەورەیی دەکاتەوە و سێ شت دەدۆزێتەوە، یەکیان دلێری و ئازایی، دووەمیان مەردی، سێیەمیان دڵئاوایی و بەخشەندەیی:

ئەم بووکی جیهانە بۆ کوڕێکە
شێرێکی بەدەست و شێردرێکە
خشڵ و جل و شیرینی و نیشانی
بەخشینە بە بیر و رێگەزانی
پرسیم لە جیهان رەقی لە بەردی
نەرمیت بە چییە؟ گوتی: بە مەردی

خانی کە ئەم ئاکارانە هەموویان لە کورددا دەبینێت و تەماشاش دەکات هەر ژێر دەستن، توورە دەبێت و گلەیی لە چارەنووس دەکات:

دنیا کە وەها بە بەخشش و شیر
بۆ پیاو دەستەمۆ دەبێت و دەسگیر

کورد چۆن دەبێ دیل و چارەڕەش بن
کەی راستە لە خۆشی دوورەبەش بن
دەسترژدیی ئەمانە حاتەمێکە
هەر گوردێ لەمانە رۆستەمێکە

خانی لە تووڕەییەکەی خاو دەبێتەوە و دێتەوە سەرخۆ، سەرلەنوێ بە وردی سەرنجی ژیانی نەتەوەکەی دەدات و هۆی راستیی دیلییەکەیان دەدۆزێتەوە و دەزانێ کە ئاڵۆزی و ناکۆکیی ناوخۆیان و سەرڕەقی و دەمارزلییانە، بەڵام دڵی نایە رێوڕاست بیڵێ و بەشێوەیەکی هێجگار نەرم و مامۆستایانە دەری دەبڕێ:

هێندەی کە بەجەرگ و دوورەترسن
کەمتر لە بەیەک گەیین دەپرسن
کەس بۆ کەسێ نابێ چاودەبەر بێ
هەرکەس دەیەوێ زل و لەسەر بێ
لەم سەرڕەقییە و دەماری زلیان
بێگانە دەبن سواری ملیان

ئەمجار خانی دوامین دەرمانی دەرد و ئاخرین چارەی دیلی و ژێر دەستی و هۆی رزگاری و سەربەرزی دەدۆزێتەوە و دەڵێ:

کوردیش کە ببایە یەک دڵ و دەست
دەستیان دەکەوت ژیانی سەربەست
پەیدا دەبوو باو و گەورەیی و ژین
ناومان دەردەکرد بە بیر و زانین

***

وەکو لە پێشەوە گوتمان خانی ئەم چیرۆکەی کردووەتە بەهانە بۆ دەربڕینی دەردی دڵی خۆی، خانی شێوەی ژیان و سەنگباییی مێشک و بیر و ئاکاری میر و بەگ و خانان و مەزنانی ئەو سەردەمەی باش هەڵسەنگاندووە و زۆر چاکیان تێ گەیشتووە، زانیویەتی کە پەیدابوونی پادشایەک و کۆبوونەوەی دەستەلات لە دەست دەوڵەتێکدا بە کەیفی میر و بەگ و خانان نییە، تەنانەت ناشتوانێ ئارەزووەکەشی بێ پەردە و

راستەوخۆ دەربڕێت، ناچار بووە ئەم چیرۆکە بهۆنێتەوە و بەناوی سەرەتاوە لەم بابەتەوە بدوێ، جگە لەمەش دەیەوێت مەیگێڕ رژدی نەکات و پیاڵەی بۆ پڕکا و نەیپسێنێتەوە و لە پەستا بیداتێ تا کار بکاتە سەر دەروونی و هێزدار بکا دڵەی زەبوونی، لە میر و مەزنان نەترسێ و رازی نهێنیی خۆی دەربڕێ، جا لێرەدا بە شێوەیەکی بەرزی ئەدیبانە دەستی وەشاندووە و بەکوێخا و گزیریان ناو دەبات:

مەیگێڕ لە دەسی مەدە هەلێکە
وەک گیانی نەمر مەیێکی تێکە
کوێخا و گزیر بەلاَن نەزانن
دەرکەین کوڵ و خەم ئەویش لەوانن
سەرخۆش ببم و بەخۆم بنازم
نیازم هەموو ئاشکرا بخوازم

خانی جگە لەوە کە مەترسیی لە میر و مەزنان بووە، لە خوێندەوارانی سەردەمی خۆشی دڵنیا نەبووە، چ بکا چارە چییە و بلێ چی؟ "کەڵەشێرێکی بێوادە بخوێنێ سەری دەبڕن"، گوڵێکی لە زستاندا بروێ سەرما دەیبات، چیکڵدانەی خەڵک بیروباوەڕی بەرز و بڵندی خانیی هەڵنەگرتووە، ناچار پەنا بە خوا دەبات و دەپاڕێتەوە چیرۆکەکەی نەکەوێتە دەس لاساران و خوێندەوارانیش لێی لە هەرا نەدەن:

خوایە مەدە دەستی پیاوی لاسار
ئەو دڵبەری شۆخ و شەنگ و نازار
پاڕانەوەمە لە خوێندەواران
بێهودە نەکەوەمە لێو و زاران

خانی پاش ئەوە کە دەزانێ کەس گوێ ناداتە دەردی دڵەکەی، کەس قازانجی خۆی نانێتە پێناوی گەل، کەس ئامادە نییە هەنگاوێک بەرەو ئامانجە بەرزەکەی هەڵێنێت، تاک و تەنیا هەر خۆیەتی و خۆی:

مەزنی مەکە ژیر و چاکەناسە
بۆم تێ نەگەیندرا چ باسە!

لە عاسمانی بەرزی ئامانج و ئارەزوویەوە دەگەڕێتەوە بۆ لای خۆی، ئەرکی خۆی کە ئەدیبێکە ئەنجام دەدات و دەیەوێ تا بۆی بکرێ خزمەتی ئەدەب و زمانی کوردی بکا، و کارێکی وا بکا:

بێگانە نەڵێن کە کورد نەزانن
بێ نووسەر و هونەر و زمانن

چیرۆکی مەم و زینی خانی وەک گەنجینەی پڕ لە گەواهیرات وایە، دەکرێ لە زۆر بابەتەوە لێی بدوێین، بەڵام لەم سەرەتایەدا ئەوەندە بەسە، خوێندەواران خۆیان بە وردی سەرنجی بدەن و بە ئارەزووی خۆیان گەوهەری نایابی لێ هەڵبژێرن.

٣

هەژار ناوی عەبدولرەحمانە، کوڕی حاجی مەلا محەمەدە، ساڵی ١٩٢١ لە دایک بووە، لە بنەماڵەیەکی زانای ئایینییە، هەژار وەکو جارێکی تریش لە سەرەتای دیوانەکەیدا کە بەناوی "ئاڵە کۆک"ەوە چاپ کرا، نووسراوە بیر وردی و باریکبینی لە نالی، میللەت دۆستی و نیشتمان پەرستیی لە حاجی قادری کۆییەوە وەرگرتووە.

حاجی مەلا محەمەدی باوکی هەژار هەرچەندە زانای ئاینی بوو، چاو لە دەستیی پێ ناخۆش بوو، نەیدەویست بە یارمەتیی ئەم و ئەو بژی، خەریکی بازرگانی بوو، بژێوی خۆی بە دەستی خۆی پەیدا دەکرد و کاروباری ئاینیی خەڵکی بە خۆڕایی ئەنجام دەدا. کەس و کاریان لە لادێ زۆر بوو، هێندێک زەوییوزاریشیان هەبوو، جا سەبارەت بەمانە، هەژار لە ژیانی خەڵکی ناوبازاڕ و مەلا و فەقێی مزگەوت و وەرزێر و جووتێری لادێ شارەزایە، واتە لە هەناوی گەلدا ژیاوە و بە ئێش و ئۆف و رەنج و دەردی گەل ئاشنایە. گرینگترین لایەنی شیعرەکانی هەژار ئەمەیە کە بە زمانی ساکار و بێ گرێ و قۆرتی گەلە، ژیانی گەل نیشان دەدات، ئاوات و ئارەزووی گەل دەردەبڕێ، دەردی گەل دەناسێ و دەرمانی بۆ دەدۆزێتەوە.

هەژار شاعیرێکی دڵداری نییە، عاشقی چاوی کەژاڵ و گەردنی پڕخاڵ نییە، عاشقی کێو و کەژ و بەندەن و چیا و شیو و دۆڵی کوردستانە، شەیدای گەلی خۆشەویستی کوردانە، لە پێناوی کورد و کوردستاندا گێرە و کێشە و چەرمەسەریی زۆر و زەوەند و بێ ئەژماری دیوە، بەڵام شاعیرێکی ئازا و دڵقایمە، سەری بۆ هیچ

تەنگ و چەڵەمەیەک دانەنەواندووە، بەهێزی بیروباوەڕی خۆی لە بەرامبەر هەموو تاڵی و سوێری و سارد و گەرمی ڕۆژگاردا ڕاوێستاوە، هەرگیز لە شیعرەکانیدا هاواری خۆی ناکات، هەمیشە بە پەرۆشی گەلەوەیە.

هەژار مێشک و بیری هەراو و بەرینە، ئازادیی بۆ نەتەوەی کورد و گشت نەتەوەکانی تریش دەوێت . هەژار لایەنگری ئاشتییە و دوژمنی شەڕ و جەنگە. هەمیشە نووکی ڕمی قەڵەمی ڕادەدێرێتە چاوی ئیستیعمار و دیکتاتۆری و کۆنەپەرستی و دەرەبەگی. هەرکەس شیعرەکانی بخوێنێتەوە ئەمانەی بە ئاشکرایی تێدا دەبینێت.

گەلێ شیعری هەژار بە زمانی ئازەربایجانی و ڕووسی وەرگێڕاون، سەربەخۆ یان لە ڕۆژنامەکانی وڵاتەکانی سۆڤیەت تەنانەت لە ڕۆژنامە هەرە گرینگەکان وەکو: "پراڤدا" و "ئازڤێسیتا"دا چاپ کراون، هەژار لەم سەفەرەدا کە چووە یەکەتیی سۆڤیەت بە ئەندامی شانازی دەستەی نووسەرانی ئازەربایجانی سۆڤیەت دیاری کرا. بە کورتی هەژار یەکێکە لە ڕۆڵەکانی کورد کە لەباری شیعر و ئەدەبەوە وەجاخی کوردستانی ڕۆشن کردووەتەوە.

هەژار لە هەڤاڵەتیدا ڕاست و بە ئەمەگ، قسەخۆش و دەم و ڕاوێژ شیرینە، بێ فیز و بێ فڕوفیشاڵە، خۆپەسەند و دەمارزل نییە، لە بابەت بیچمەوە حەز دەکەم وێنەیێکی خۆی لەگەڵ ئەم سەرەتایەدا چاپ بکات تا خۆتان ببینن و پێویستی بە گێڕانەوە نەبێ.

هەژار کە مەم و زینی خانیی لە ڕاوێژی کرمانجییەوە بە سۆرانی دەگێڕێتەوە، نەوەرگێڕان و تەرجەمەیە، نەبەڵگەیە بۆ ئەمە کە ئەم ڕاوێژانە وەک دووزمانی جیاوازی وان، بگرە ئاسەوارە بەنرخەکەی خانی بەشێوەی ڕەوان و ڕێکوپێکی ئەمڕۆ و بەکوردی پەتی ژیاندووەتەوە و گیانی خانی بەم کۆماری دیموکراسیی کورد و عەرەبە و بەم ئازادییەی کە ئارەزووی دەکرد شاد کردووە و بەرەی ئەمڕۆی بە شاکارەکەی خانی و ڕۆژگاری خانی ئاشنا کردووە. بەم جۆرە بەخۆداهاتن و بووژانەوەی ئەدەبی کوردی نیشان داوە. هەرکەس مەم و زینی خانی لەگەڵ مەم و زینی هەژار بە وردی سەرنج بدات تێ دەگا کە ئەدەبی کوردی چ مەودایەکی بڕیوە تا

ئاوا گەشاوەتەوە و گەیشتووەتە ئەمڕۆ. لە بازاڕی ئەدەبدا ئەمە کارێکی زۆر گرینگ و هێژایە و خزمەتێکی گەورەیە بە ئەدەب و کولتووری کوردی. ئیتر هومێد وایە هەژار بتوانێ پتر یاریدەی گەل و نیشتمانی بدات.

حەسەن قزڵجی

بەرکولێک لەلایەن وەرگێڕەوە

لە مەڵبەندی سولەیمانیدا باوە دەڵێن "موکریانی نانی بە نانی دەخۆن"، نیازیشیان ئەمەیە نان دەگوشنە شۆرباوە و بەنان دەیخۆن، بەڵام من بەمەشەوە نەوێستام چووم کوردیم وەرگێڕاوەتە سەر کوردی! جا بزانین چۆن و لەبەرچی؟ منداڵ بووم لە تەمەنی سێزدە و چاردەدا فارسیم دەزانی و تازەش گڕوگاڵی کوردی خوێندنەوەم کەوتبووە سەر. لەو رۆژگارەشدا لە مەڵبەندی ئێمە نووسین و خوێندن بە زمانی کوردی بەرانبەر بە یاسای داگیرکەران زۆر بە گوناهێکی گەورە دەژمێردرا.

بەڵام خوێن گەرمی و منداڵی، زۆر بیر لەو وردە وردانە ناکاتەوە. هاوڕێیەکم هەبوو، تۆزێک بەتەمەن لەمن زلتر و بە بیر و ژیری زۆر لە من باوەخۆشتر بوو دەمانتوانی تاق و واز لێر و لەوێ نووسراوەی بەکوردی پەیدا کەین و خۆ بکوتینە ناوباخان و دەری شار و زمانمان بە خوێندنەوەیان رابێنین.

یەکەم نووسراوێکی زۆرم لێ خۆش هات کۆمەڵە هەڵبەستەکەی حاجی قادر بوو کە دەتوانم بڵێم چاوی نیشتمان پەرستیم بەو پشکووت، حاجی هەموو شت بوو لەبەر چاوم، داهێنەری کوردایەتی، یەکەم بژیشکێ کە باش دەردی کۆمەڵی ناسیوە و رێگەی چارەی نیشان داوە، تەنیا هونەرمەندێک کە دەستی لە کلکی نووسەرەکانی بەرێ بەرداوە و باری بەند و باوی لە پێ هەڵگوتنی ئاغا و پیرانەوە خستۆتە سەر رچەی گەل خۆشەویستی و نیشتمان دۆستی و هوروژم بردن بۆ سەر خوێنمژان. تا رۆژێک گەیشتینە ئەم هەڵبەستەی کە دەڵێ: تەنها ئەمە وەها نین دیباچەکەی مەم و زین پێتان دەڵێ چلۆنن ئاکاری پیاوی چازان. هەیاران! لە پێش حاجیشدا یەکێکی دیکە بووە کە گەلی کوردی بانگ هێشتووەتە سەر خوانی گەل پەرستی و دنەی داون بۆ ژیانی سەربەخۆبوون و سەربڵندی و حاجییەکەی ئێمەش یەکێکە لە شاگردە ئەمەگ ناسەکانی ئەو.

کەوتینە پێ و شوێنی مەم و زین، بەخوا دیتم وا رۆژێک هاوڕێکەم بە گەشکەیەکەوە

پیلی کێشام بۆ دەری شار و مەم و زینێکی لە ژێر بەرۆکی دەرخست و دەستمان کرد بە دیباچە خوێندنەوە، بەڵام چت لێ بشارمەوە هەر هێندە بوو بە راوێژ تێ گەیشتین نیازی چ بووە، ئەویش چونکە فارسییەکانمان دەزانی لەوی بەولاوە هەرچی بەدەوریا هاتین و چووین چمان بۆ بە چ نەکرا و هەر تەقەمان لە سەرەوە دەهات. رۆژگار سووڕا و کەوتینە دەربەدەری و کۆڵان گەڕی، ساڵی ١٩٥٣ کە لە بوخارێست گەڕامەوە و پازدە رۆژ لە جەزیرە مامەوە، مەم و زینێکم دەست کەوت ئەمجارە عەرەبیشم دەزانی کە خوێندمەوە بەشی زۆر زۆرتری تێ گەیشتم، تا ساڵی ١٩٥٦ کە کەوتمە کوردستانی داگیرکراوی سوریا و بە باشی زاراوەی کرمانجی فێربووم، توانیم هەمووی ساغ کەمەوە. تازە بۆم دەرکەوت خانی کێیە و چیی گوتووە و پلەی هونەروەریی تا کوێ باڵا چووە.

مەم و زینی خانی گرینگییەکەی نە لەوەدایە کە چیرۆکێکی ئەویندارییە و هۆنراوەتەوە چونکە چیرۆکەکە بەر لە خانیش بەسەتان ساڵ هەر بووە، پایەبەرزیی خانی نە تەنیا هەر لەوەدایە کە پێش هەموو کوردێک هەستی بە دەردی کۆمەڵ کردووە و نیشتیمان پەرستیی هێناوەتە روو، بە بیری من شتی زۆر گرینگ لەو وردەکاری و بنووس لووسی و بوێژییەیدایە کە شانی لە شانی نیزامی گەنجەیی و ئاورەحمانی جامی داوە، تەنانەت دەتوانم بڵێم بەجێشی هێشتوون.

هەر نووسەرێک لە نووسەرە بەناوبانگەکان کە لێیان ورد دەبیەوە هەر لە مەیدانێک و دوواندا توانیویانە خۆ بنوێنن بۆ نموونە فیردەوسی لە جەنگنامە و سەعدی لە ئامۆژگاری و حافز لە پەسەنی دڵداری چارەڕەش و بادە و نیزامی لە پەسەنی جوانی و خەمباریدا سەرکەوتوون، بەڵام خانی بە تەنیا هەموو شتێک بووە.

خانی لە باسی خواناسی و پەسەندیی پێغەمبەر و پاڕانەوە و وردەکاریی دەروێشانەدا دەستی لە هەموو کەس ئەستاندووە. لە پەسەنی جوانی کچ و سروشتی خواکرد و ڕازاندنەوەی کۆڕی بەزم و ئاهەنگدا کێ دەتوانێ لەبەری بکۆخی! لە راووشکار و گەرمکردنی مەیدانداریدا تاقە سوارە هەر خۆیەتی. لە پەند و ئامۆژگاری لە دەردی دڵ و لاواندنەوە لە پێک گەیشتن و لێک بڕانی دڵداراندا دەستی هەموو بوێژێکی لە تەختە بەستووە. "هەرچی جوانان هەموو لایانە بەتەنیا لاتە".

بابگەڕێینەوە سەر نیشتمان پەرستییەکەی

وەرە لەگەڵم بچینەوە سەدەی یازدەیەمی ئاوارەیی کە دەبێتە چەرخی حەڤدەیەمی خاچ پەرستان و لەوێوە سەیرێکی گەڕی گەردوون بکەین بزانین باوی گەلپەرستی و نیشتمان خۆشەویستی گەییبووە چ رادەیەک؟

بەڵێ ئەو بیرە لەناو رۆژئاواییەکاندا تاک و تەرا پەیدا بووبوو بەڵام خۆ لە رۆژهەڵاتی ئێمەدا دەتوانم بڵێم لە هەموو ئاسیاشدا کەس بۆنی نەکردبوو، خۆ بەتایبەتی لەم رۆژهەڵاتی ناوەڕاستەدا تا پەنجا ساڵیش لەمەوبەر سەروبنی بەندوباو و نوێژ و رۆژوومان هەر بە بەژن و باڵای پاتشای موسوڵمانان هەڵدەگوت کە نیازیشمان سوڵتانەکانی عوسمانی بوو.

فارسەکان بێجگە لە شەخسێ و وەخسێ و جەنگی هەمەر و وەتمانی هەزار ساڵ لەمەوبەر هیچیان بە بیردا نەدەهات، حارەب هەر خەریکی تاڵان و بڕۆ و کۆچ و کۆچبار و مەڕ و وشتر لەوەڕاندن بوون. تورکیش بەناوی ئاینەوە دەمیان تێ نابووین و بە پیتاکی هەژاری موسڵمان کچ و لووسکە و بادەی کۆن و خۆراکی تازەیان لە پێش خۆیان ریز دەکرد.

لە کوردستانێکی پڕ لە خان و ئاغا و میر و بەگ و چەکمە رەقدا، لە کوردەوارییەکی بە هەزاران پیر و مەلا و بوێژی وای تێدا بووە کە هەر یەکی خۆی بە نۆ مانگای زاو نەگۆڕیوەتەوە، هەرگیز هەستیان بە هۆرەی تورکان نەدەکرد. کەچی لەو ناوەدا مەلایەک لە قوژبنی مزگەوتێکدا لە شاری بایەزید کە بیرێک لە خۆی دەکاتەوە: هەیاران من خۆم دەزانم لە نیزامی و جەلالەدینی رۆمی کەمتر نیم و چەپێکم دەبەر فیردەوسی و سەعدیدا نییە. بۆ کەس لە من ناپرسێ؟ بۆ ناوێرم لای کەس بڵێم منیش شتێکم؟ پێم دەڵێن کوردی و کورتی، بەڵێ کورتم بەڵام بۆیە کورتم چونکە گەلەکەم دەستی کورتە، چونکە هیچ پەنا و پەسیوێکمان نییە، چونکە کەسمان نییە نرخی هونەر و کردەوەمان بدا. ئەگەر باوەڕیش ناکەن ئەوا من مەم و زینێک دەهۆنمەوە کە هەزاری وەک لەیل و مەجروون و شانامە و مانامە بە تۆزیشی رانەگەن با هەموو کەس تێ بگەن کە:

کورد هێندە نە گێل و گێژ و کاسن
داخم ئەو بێ کەسن کەساسن
ژیر و بەدڵن گەلێک دەزانن
بێ خێوییە بێ سەر و زمانن
بۆمەش کە هەبایە خێو و سەردار
بەخشندە و ژیرو زیت و وشیار
ژیری و هونەری بەدڵ کڕیبا
ژەنگی لە دڵی هەژار سڕیبا
من ئێستە لە کۆڕی وێژەوانان
ئاڵام دەشەکا لە عاسمانان

خانی سێ سەد ساڵ لەمەوبەر بیری ئازادبوونی خستووەتە بیرمانەوە، خانی داهێنەری نیشتمان پەرستییە لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا. خانی کەسێکە شتێکی وا بەنرخ و گەورەی بەکوردی بۆ بەجێ هێشتووین کە بە زۆر شانازییەوە خۆی پێوە رانێین و بەسەربەرزی بڵێین: ئێمە خانیمان هەیە و گەلێکی خاوەنی خانی بێ، هەرگیز نامرێ.

ئەوەی منی هێنایە سەر بیری وەرگێڕانی مەم و زینی خانی ئەوەبوو: وەک گوتمان مەم و زینی خانی پڕیەتی لە عارەبیی رەق و فارسیی گران، ئەمەش نابێ لە خانی بگرین چونکە ئەو دەمەی ئەو پێی ژیاوە ئاوا باو بووە، هونەرمەندیی هەر کەس بەوەدا دەرکەوتووە زۆر وشەی رەقی عارەبی و فارسی بەکاربێنێ. جابۆ ئەو دەمەش بەپێی ئەم رێ و شوێنە خانی دادی هونەروەری داوە.

من هەموو کەس بۆم بڵێ، هەر پێم وایە و لێشم روونە گەلی کورد درەنگ یان زوو رزگار دەبێ و وەک گەلانی خواپێداوی دیکە بۆ خۆی رێ و شوێنی ژیانی خۆی رێک دەخا و ناچار نابێ وەک ئێستا تەنیا گەلێک و بەچەند زمان بخوێنێ و زمانی خۆشی لێ بەربەست کرابێ. جا ئەو ڕۆژەی من لەبەر چاومە، کوڕی کورد هەموو شتێک بە زمانی خۆی دەخوێنێ و ئەگەر زمانی بێگانەش فێربێ دیارە هیچ یەک لەو زمانانەی ئێستا خەریکیانە بەکەڵکی نایە و هەر بیریشیان لێ ناکاتەوە. ئەو رۆژە کوردێکی

وات دەست ناکەوێ لە مەم و زینە کۆنەکەی خانی بگات چونکە هەر کەس عارەبی و فارسی و زاراوەی کرمانجی زۆر باش نەزانێ و تۆزێکیش لە تورکی سەری دەرنەچێ و زۆریش لە وشەی سەیر و سەمەرەی دەروێشانە ئاگادار نەبێ، مەم و زینی خانی بێ گرێوگۆڵ بۆ ساغ نابێتەوە. جا هەموو رۆژ لە کوێ یەکێکی وەک خۆم پەیدا کەین کە لە سایەی دەربەدەری و کوێرەوەری و شەڕەشەقی جیهان و چەرمەسەرەی ژیانەوە بەناچاری فێری ئەو هەموو وردەکارییانە بکرێ! لەبەر ئەوە هەلم بەدەرفەت زانی و لە زستانی ساڵی ١٩٥٨دا لە جزیرە "لە کوردستانی داگیرکراوی سوریا" مەم و زینی خانیم وەرگێڕایە سەر موکوریانی یان بێژین سۆرانی.

بیخوێننەوە ئەگەر پێتان باش بوو ئەوا ئافەریم بۆ خانی بنێرن، ئەگەر وەبەر دڵیشتان نەکەوت ئەوا تاوانی من بگرن. بەڵام منیش بۆ پینە و پەڕۆی هەڵە و چەوتییەکانم دەستە و داوێنی بوێژە کوردەکان دەبم و فەرمایشتەکەی خانی دووپاتە دەکەمەوە:

لێم وەربگرن بە سینەیی روون
لێمی نەگرن، چ خۆشە خۆشبوون
بۆم پینە بکەن هەڵەی زمانم
بابێننەوە بیر منیش لەوانم

سوپاس بۆ خوا کە بە کوردی دروستی کردم، سوپاس بۆ خانەدانی حاجۆ ئاغا لە جەزیرە کە لە پەنانیشینیی ئەواندا توانیم ئەمە بنووسم. سوپاس بۆ بارزانی کە بۆی چاپ کردم. سوپاس بۆ شۆڕشی گەلاوێژ کە دەتوانم بە ئازادی بڵاوی کەمەوە.

هەژار

بەغدا ١٩٦٠/١/١٥

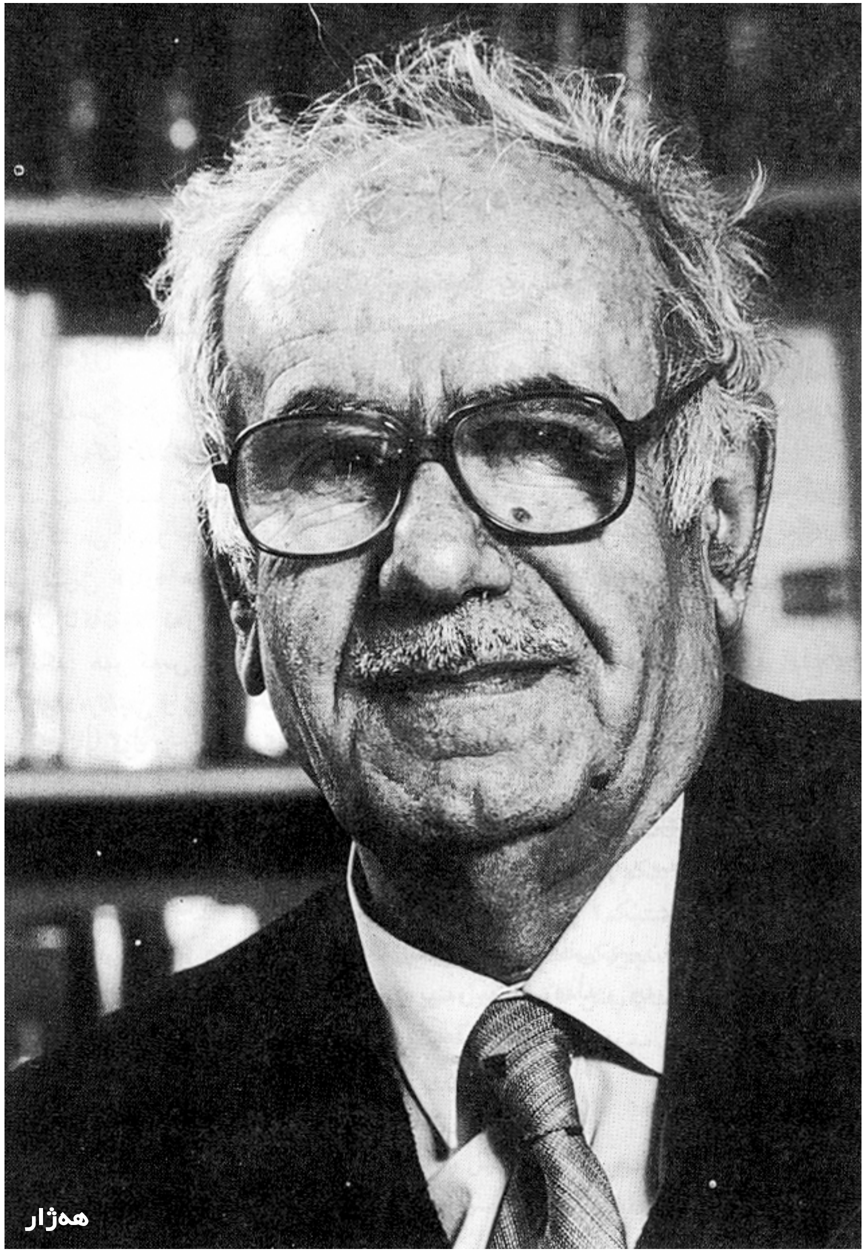

مەم لاوی لە پیسەتی و گوناه دوور   زین ئەو کچی وا بە شەرم و رووسوور

دڵ تەنگە دەدەنگی زیر و بەم بێ   دڵداری لەلانی زین و مەم بێ
وا بکەم کە جیهانێ بێ و بنۆڕی   دەژیەنمەوە زین و مەم لە گۆڕی
دەیکەم بە شتێکی وا تەڕ و خۆش   هەرگیز لە جیهان نەبن فەرامۆش
هەڵبەستی وەها هەچی ببینێ   بۆ خانی دەنێرێ ئافەرینێ

زۆر زانی و بیـــر و وێژەوانی　　پارچێکە برا بە بەژنی خـــانی
خانی وەکو رۆژە تیشکی داوێ　　پێی ناوێ بدەم پەسـەندی تاوێ
ئەو باخی گــولاّن و من بژارم　　بیــر لەو دەکـەم و دەڵێم هەژارم

زیانی نـەدەدین و بێ بـەزین بوو　　نـاویشی ئەمــیـر زەینـەدین بـوو

دیباچە

سەرنامە بەناوی تۆ خوایە
چی بێ ئەمە پیت و پێزی نایە
سەردێری پەری ئەوین پەرستان
جێ ناز و نیازی خۆشەویستان
رووناکی دڵ و بینایی چاوان
گەر تۆ نەبی کێ ئەوینی دا وان؟
بێ ناوی تۆ نامە هیچ و پووچە
نەتنووسێ بنووس کەچ و کورووچە
ناوت بووە شەوچرا لەبەرمان
بۆ دەردی دەروون دەبێتە دەرمان
نەدیاری بەناوی تۆ دیارن
ئەو هۆیە کە مێشک و دڵ لە کارن
گیان بەخشی و ژیندەری گیانی
ئاواتی دڵ و لەبەر دڵانی
دڵخوازی و خۆت ئەوین و نازی
کارسازی و ساز و بێ نیازی
تۆی چوویەتە رەنگی بەرگی سوورگوڵ
تۆی بوویەتە سۆزی جەرگی بولبول
تۆ تیشکی لە کوڵمی دڵبەراندا
تینی لە دەروونی دڵ تەڕاندا
رۆژیت و کەچی ونی لەبەرچاو
رووناکی نە چەشنی ئاگر و ئاو

هەرچی هەیە لێی جیا و جیانی
بێ جێی و چ جێش نییە تیانی
چی دێت و دەچێت و چی هەیە و چوو
هیچی نەبوو تۆ وتت ببە و بوو
گیاندار و نەبوو و دیار و نەدیار
زاناو نەزان و گێل و وشیار
لەو پیتەوە گشتی هاتە بەرهەم
تۆزێ لەوە خاک و ئاوی ئادەم
گەنجینەی و تاکو تۆ بناسین
هاتووین کەچی هێشتە گێژ و کاسین
تاپویەکی تۆیە گەر ژیانە
گەر گیانە دروشمی تۆی نیشانە
ئەو لاشە گڵینە و قوڕینە
هۆی تۆیە کە جێی گیان و ژینە
راسپاردەتە ئەم گیانە پاکە
ناچارە کە یاری خۆڵ و خاکە
گیان تیشکی پریشکی تۆیە روونە
گڵ تیشکی کە لێ نەدا زەبوونە
لێ وردبەوە ئەم وتارە وردە
هەرچەند بە ڕواڵە وردە گردە
پیاو گەر لەشە نزمە رێکی عەرزە
گەر گیانە بڵندە پایە بەرزە
لەو بارەوە پووچ و نادیارە
لەملاوە دیار و یاری یارە
گا سەربەرەژێر و گا بەرەوژوور
هەرکەس لە خوا نزیکە هەم دوور

هەرچی کە دیار و نادیارە
بۆ تیرەیی ئادەمی لە کارە
عاسمانێ کەوا زلە و بەرینە
هەرچی کە فریشتەنە و پەرینە
دەزگایەکی وا بە سوورِ گەورە
سامالە مژە هەتاوە هەورە
تیرێژە ستێرە رۆژە مانگە
چی جانەوەرە و روا و کانگە
ریشە و رەگەزێک لەناو زەویدان
هەر لاسک و چڵ و وەچێ لەویدان
ئەم چەندە شتی بەنرخ و هێژا
دڵخۆشی دەدەن لە بۆن و چێژا
چی دڵ دەیەوێ ببێتە خۆراک
چی لەش دەیەوێ ببێتە پۆشاک
هەرچی لەمە دوورە یا نزیکە
بۆ ئێمە بە رۆژ و شەو خەریکە
تۆی رێکخەری هەر سەروبەرێکی
بۆمان بە تەکووز و رێکوپێکی
داوتینی بەبێ ژمار و سامان
لای ئێمە نە بیر هەیە و نە رِامان
زۆر بەدنمەکین و رِێ نەناسین
نانی تۆ دەخۆین و بێ سپاسین
ئەی خوایە بە دڵ نەزانە خانی
خۆت فێری سپاسی کەی زمانی

پەسندی خوا و پاڕانەوە

ئەی هێنەری هەردوو عاسمانان
ئەی دووری هەموو هەڵە و گومانان
بێ رۆڵە و داک و باب و کاکی
بێ هاوبەش و تاک و پاک و چاکی
نیتن چ وەزیر و یاریکارێک
لات وەک یەکە پادشا و هەژارێک
هەر بووی و دەبیت و پایەداریت
چوونت نییە تا هەتا لە کاریت
تۆ نەچیە زمانێ لال و پاڵە
بیرت لە دڵا بێ مشت و ماڵە
عاسمان و زەوی و مرۆ و فریشتە
هەرچی هەیە وردە یا درشتە
دارا و رەبەن و بەنێو و بێ نێو
دار و دەوەن و کەژ و بەژ و کێو
چێو و چڵ و چاڵ و نزم و باڵا
چی خۆشە چ تاڵ چ پڕ چ والا
هەرچێکی لە ناخی ئاخ و دەریان
هی چووەتە بناو ئەوی لە سەریان
بەرهەم بوو بەهۆی کر و نیگارت
سەر سوورِە جیهان لە کاروبارت
لەو بەرزییە کۆشکی حەوت نهۆمە
کۆکۆ لە دەوری ستێرە کۆمە

هێندێکی چەقیو هێند گەڕیدەن
دیارن کەم و زۆری دووره دیدەن
مانگی گەش و رۆژی رۆشنیدەر
شینکەی لە زەوی دەبێتە راخەر
چوار ئالی و شەش رەخی هەواگر
ماکی گڵ و باو و ئاو و ئاگر
خەست و شل و توند و خاو و گشتی
تۆی دانەر و رانەری لە گشتی
هەریەک لەبەزەت بەپار و پشکە
تیشکت لە هەچی نەداوە وشکە
داهێنەری پاکی بێ نموونە
تۆی بۆنە ئەگەر نەبوون و بوونە
چی پاشی دەبێ و چ هات لە پێشین
چی باوەڕی پێت هەیە و چە بێ دین
هەر گیان و دڵ و سەر و زمانێک
هەریەک لە تۆ شان دەدا نیشانێک
هیچ شت نییە تۆی نە تێکەڵاوی
بەرچاوی ونی خەڕی بڵاوی
چی زیندووە لاشە تۆی گیانی
تۆ ژانی نەماندەری ژیانی
تۆی خشڵی لە رەنگی خۆشەویستان
تۆی کینە لەناو دڵی نەویستان
شیرن دەکەیە شەکر لە پەروێز
فەرهادی لە ژین وەڕێز و پڕ بێز
یوسف دەبەیە پەنای زەلیخا
تا دەست و دڵی بدا بە تیخا

مەجروون و لەیل دەکەیتە ناکام
رامین و وەیس لە یەک دەکەی رام
دات وامقی شەنگ نیشانی عەزرا
لە سوێی دڵی خەو لە چاوی دەزرا
پیری لە جیهان بە دووری چازان
بۆ کیژێ دەنێریە بەر بەرازان
لولوپەری خۆشەویستی نازدار
وات کرد کە لە رۆژ ببێتە کڕیار
تۆ دات بە چنار بڵندی باڵا
تاقتاقکەرە وا لە دەوری هاڵا
دەڕوێنی لەناو دڕوو و گوڵی ئاڵ
بۆی شێت دەبێ بولبولی ژیان تاڵ
رەنگان دەخەیە گیا و گڵووکان
چووکان دەخەیە جرووک و نووکان
گرپێکی دەخەیتە سەر چرایە
دەپرووزێ پەپوولە بەم هەوایە
جوانکردنی دلبەران لە تۆیە
دڵدار کە هەژار و دڵ بەسۆیە
ئەو دڵ تەڕی و ئەوینی دڵگیر
کەزیەی کە لە مل دەبن بە زنجیر
کێ کردی بە یەکتری بەرانبەر
کر تن کە گەش و رەشن سەرانسەر
ئاوێنە و ئاو کە دێنە وێنە
جوانیتە لە روونیان هەوێنە
ئاوێنەیی پێشی توتیانی
کێ دیتی شتێ کە توو تیانی

تۆی دڵ دەگریت و بۆ بەهانە
خاڵ و کەزی دەبنە داو و دانە
تۆ هەرچی بڵێی ئەوی دەبێژین
چیمان بدەیەی لەوی دەچێژین
دڵخوازی دڵی مە تۆی خوایە
لەو پێوە شتێ لە دەست مە نایە
رێگا هەڵە بوون و شارەزایی
سەر ڕشتە بەدەستی تۆن دوایی
هەر کەس دەتەوێ بچێ بە تاڵان
پابەندی دەکەی بە بسک و خاڵان
هەرچێکی کە خۆت بەزەت پیاهات
سەربەرزی دەکەی بە هات و داهات
ئادەم لە قوڕێ پتر نەبووگە
ویستت لە فرشتە بوو بەرووگە
عیسا لە فوێکە دڵ پەسندە
نازدارە لە پێشە جێ بڵندە
ئیدریس بووە ئاشنا بە ڕازێ
پیرۆزە بە بەختی خۆی دەنازێ
ئەهریمەنێ رێزی لێ نرابوو
لای تۆوە بوو هێزی پێ درابوو
نوێژی بەهەزارە دادەبەستن
سەرپێچی نەبوو لە تۆ پەرستن
رووی دانەنواند لەبەر کەسی دی
ئادەم پەرسی کەمایەسی دی
بێگانە پەرستی نەبوو پیشەی
بەدبەخت و کڵۆڵە بۆ هەمیشەی

کردت بەنەمر لە ئاگری سوور
ویستی کە نزیک ببێ خرا دوور
دەرناچێ سەرم لە کاروبارت
کێی وا بووە بووبێ ئاگەدارت
خواناسی مەزن گوتی بەڕاسی
تۆمان وەکو تۆ هەبووی نەناسی
خانی دەبێ چی لە تۆ بوێژێ
گێژێکە سەری دەخاتە گێژێ
لەو بارە خەریک ببێ بەهەرجوور
رێگەی هەڵەیە و لە تۆی دەکا دوور
جا یاری دەری مەگین خوا بێ
پێغەمبەری سایەدا و پەنا بێ
تۆ خوایەکی گەورە و گرانی
پێغەمبەری ئاشناکە خانی

چۆنیەتی و گەورەیی پێغەمبەر

روون بووەتەوە هەرچی هەس دوولایە
یان هەر هەیە یان لە هاتنایە
ئەویانە کە هەر هەیە خوایە
چی دێت و دەچێ لەدەست ئەوایە
کر گەر بوو دەزانی هەیشە کرگار
بۆ هەر شتێ سازکەرێکە ناچار
بڕوانی دەزانی دەفر و ئامراز
وەستایێ نەبێ چلۆن دەبن ساز
کر رۆچنەیی روونی کردگارە
بڕوانی لە خۆت خوا دیارە
گەنجینەیی گەوهەری وەشێراو
پاش پەردەیی کردە دێتە بەرچاو
چی جوان و بە نرخی ئەم جیهانەن
لە جوانیی خوای مەزن نیشانەن
ئەم چەند کر و کاری بێ بژارە
ویستی لەسەری هەبن ژمارە
پێش هەر شتێ کارسازی زانا
هێنای تەتەڵە و بنووسی دانا
خۆی ئێکەم و ئەو یەکەم گیانە
زانای یەکەمە و نە لێک جیانە
بەڕواڵە کە سێنە هەر یەکێکن
هەرسێ وەکو سێ گرێی لکێکن

دای جوانی نەمر برووسکە یەک لەم
پێغەمبەری ئێمە هاتە بەرهەم
ئەو تیشکی خوایە بۆ هەمیشە
بۆ هەر شتێ بووەتە پنج و ریشە
گیانان لە گیانی ئەو پەیابوون
چەند تیرە و هۆز لە یەک جیابوون
هی بەختەوەر و بەرەی بەخت رەش
چی ماون و هەرچی چوونە ناو لەش
سەرپاکی لە تیشکی روونی ئەو بوون
گش هاتن و بوون لە بوونی ئەو بوون
هێشتا نە زەوی نە عاسمان بوو
ئەو سەروەری هۆزی سەروەران بوو
عاسمان و زەوی لەبەر ئەوی بوون
بۆ وی بوو فرشتە سەرنەوی بوون
پێغەمبەرێ بوو لەلای خوا ئەم
پێ خوێیەکی قوڕ بوو باوە ئادەم
ئەو پەنجەرەیە و خوا دەوێڕا
تیشکی لە دڵی رەشی مە گێڕا
شایێ بوو لە بەرگی بێ نەوایە
پێغەمبەری رۆژگاری دوایە
دیتی لە جیهان نەدین نە باوەڕ
هەر خواری و چەوتییە و هەڵە و گەڕ
خوانی لە رەوشتی چاکی دانا
دڵپاکی و پاک رەوشتیی ڕانا
چی بت پەرستە و چە جوو و چە گەورە
بانگ هێشتنی کردە خوانی گەورە

خاقان لە پەنای دەهندەییی وی
ناوبانگی دەرچوو بە نان نەدیوی
هیرقەل نەگەیی بەتۆز و گەردی
قەیسەر سەری خۆی دەدا لە بەردی
قبتی و حەبەش و فەرەنگ و رۆمان
دایانە رچەی قەراچ و دۆمان
ئالآی دەسی ئەو شەکا لە بالآ
کیسرا سەر و لاشی کەوتە چالآ
چی دین و گەلن لەناوی بردن
یان تەرت و تونا و بلآوی کردن
ئاورگی مراند و گاوری کوشت
جێگابتی گش بە ئاگری شوشت
تەورات و زەبوور نەمان لە نێوان
ئینجیل پەڕییە شکەوت و کێوان
عیسا گوتبووی کە مابوو هێنگین
پێغەمبەرێ دێ لە ئێوە مزگین
دڵخوازی دەویست بەدەست و بەزمان
شیری لە دەسا بوو، دەم بە قورعان
هەر لەو دەوەشاوە کار و ئاکار
ترسێنەر و موژدەدەر بەیەکجار
زۆرزان بوو لەگەڵ نەخوێندەواریش
زۆر نان بدە بوو لەگەڵ هەژاریش
شوانێکی هەژاری بێ کەس و کار
چەند تاجی پەڕاند بە تیخی مووکار
بێ لەشکر و چەک بوو سەرزەویی گرت
هەر خۆزگە بەوە دەسی وەویی گرت

بۆ جەنگێ کە لەشکری دەکێشا
پێشمەرگە فرشتە بوون لەپێشا
بێ خێوەت و بارەگاه و هەیوان
هەوران لەسەری دەبوونە سەیوان
دەیدین چە هەبان لەپاش و پێشێ
کەس نەیدی کە لێی بنیشێ مێشێ
چەند گفتی لە یەک دەما دەبیستن
جیاوازی نەبوو چە سەد چە بیستن
سایەی نەدەکەوتە سەر گڵ و خۆڵ
وەدوای دەکەوت گژ و گیا و گۆڵ
دەیدواند لکەدار و بێ گیانان
دەیپرسییەوە دادی بێ زمانان
گیاندار و ژی یاوی هەر شوێنێ
کێ مابوو کە باوەڕی نەهێنێ
بێجگە لە برێ کوڕانی ئادەم
تا ببنە بزووتی ناو جەحەندەم
ئیتر لە زەوی و لە عاسمانان
لە فرشتە و ئادەمی و گیانان
کەس نایەتە رێزی سەروەری مە
بێ ئەو نییە کەس پەنادەری مە
کێ پەیڕەوی ئەو بێ سەرفیرازە
شانازی بەخۆی دەکا و بەنازە
رێ و شوێنی ئەوە کە راستەرێیە
بیبەیتە سەرێ خوا لەوێیە
پێغەمبەری جوولەکان دەزانن
زانای مە هەمووی وەکی ئەوانن

پێنسەد زلە پاڵەوانی گاور
سەرپاکی لە جەنگ و کێشە ئاور
بۆ یارێکی ئەو دەبوون بەرەنگار
مردن بوو دەبوو هەڵێن بە ناچار
لەوبارەوە هەرچی بەدگومانن
کێشەی چ دەکەن! گەلێ نەزانن
قورعان و وتاری ئەو بڕۆنن
هۆشیان هەبێ تێ بگەن کە چۆنن
چواریاری چلۆنی هەڵبژاردوون
فەرمایشی چۆنی راسپاردوون
ئەی شای مەزنی بڵندپایە
عاسمان و زەویت لەبەر دەسایە
چۆن رێم دەکەوێ بدەم پەسەندت
خوای گەورە دەدا پەسەندی ڕندت
تۆزێ لە پەسەندی تۆیە یاسین
بەو بۆنەوە ئێمە تۆ دەناسین
خۆی سوێندێ بە تۆ بخۆت چ ماوە؟
رێگا لە زمانی من بڕاوە
گەر ئێمە هەمان بێ سەد هەڵە و سووچ
سەد جار بگەڕێین لە دووی پڕوپووچ
هێشتا لە بەزەت هومێدەوارین
بەخشندە ئەتۆی و ئەم هەژارین
خانی کە گەلێ گوناهکارە
ناپاکە نەزانە نالەبارە

هیوای هەیە پێت کە لێی ببووری
لەو ڕۆژی ژمارە نەگری دووری
ناتوانێ لە ڕێوە سەربەخۆ بێ
با پەیڕەوی یارەکانی تۆ بێ

پێغەمبەر دەکاتە تکا کار

ئەی بۆنەیی بوونی دوو جیهانان
میوانی خوا لە عاسمانان
شابازی و پاتەخت مەدینە
شانازیی بە تۆیە ئەم زەمینە
لە وزەی هەموو کەس بەدوورە کردەت
قامک دەنوێنی مانگ دەبێ لەت
ئامادە کراوە ئەسپی باڵدار
داخوازە بەدڵ کە تۆی ببی سوار
تیژتر لە برووسکەیەک بە رەوتە
سەرداری فرشتە پێش جڵەوتە
نۆبەرزی و هەرچی وا لەوێیە
پێشوازن و گشتی چاوەڕێیە
جێ بێڵە بڵندیی عاسمانێ
نێزیکی خوا بەژێ کەوانێ
بەو جێ کە دەچی کەسێ نەگەیوە
بێ پەردە لەگەڵ خوا بپەیوە
بخوازە نیاز رەوا دەبن بۆت
بیدوێنە گەلێ لەمەڕ گەلی خۆت
دەسکاری ئەوین لە خاک و خۆڵین
گەر بەختەوەرین و گەر کڵۆڵین
نیازی ئەوە گەر هەبین و گەربووین
ڕێمان کە نیشان نەدا لەدەست چووین

هێزی ئەوە هێز و پێزی پێ داین
هەر خۆی لەبەرێوە رێزی لێ ناین
ئەو بەو پلە بەرزییەی گەیاندین
خۆی رازی گرینگی تێ گەیاندین
دەیزانی زەبوون و ناتەوانین
ئەم رازە گرانە ناتوانین
بۆ کردەوەمان لە رۆژی پێشا
هەر خۆیەتی رێ و شوێنی کێشا
دەسکردی ئەون بەدین و گاور
لای چەشنی یەکن بەهەشت و ئاور
هەرچەن بە رواڵە لێک جیایە
هەریەک رەوشێکی ویی تیایە
سوچمانە لە بەخشش و بەزەی ئەو
بێباوەڕی تاوی تووڕەیی ئەو
ئاورگ و بەهەشت لەمێژە چێ بوون
هەر شت بەری ئێمە جێبەجێ بوون
هەوری بەزەیی کە بێتە رێژن
بۆ یار و نەیار دەبێتە جێژن
گەر تووڕەیی بێتە روو بەیەکدەم
گڕ دەگرێ بەهەشت وەکو جەحەندەم
گەر گاور و گەر گوناهبارین
گشتمان لە بەزەی هومێدەوارین
دەریای بەزەیی دەبا بجۆشێ
چەوتی و هەڵەیی مە دابپۆشێ
تۆ شوانی و ئێمە پەز لە پەیتان
وەک گورگە ددانی چیڕە شەیتان

ڕێگەی مەدە کێس لە ئێمە بێنێ
هەر دەرفەتی بێ دەمانڕفێنێ
کارێ مەکە ئەو بە ئێمە خۆش بێ
گۆڕی ئەوە بێبەش و پەرۆش بێ
هەر خۆی بکرێتە دەستە چیلە
لەو ئاگری پڕ پەڕەنگ و ژیلە
رزگاری ببێ بەرەی گوناهبار
بۆیان لە خوا ببە تکاکار

بەدبەختیی کوردان دەڵێ و بەمەردایەتییان هەڵدەڵێ

مەیگێڕ وەرە توخوا دەسا دەی
بۆم تێکە دەجامی جەم قومێ مەی
تا پیاڵە لە من جیهان نوما بێ
دڵخوازی مە گشتی ئاشکرابێ
روون بێتەوە بۆم شتی نهێنی
پرسێکی گرانە بۆم هەڵێنی
ڕێوشوێنی وەهایە چەرخی گەردوون
نەویایەتییە لە پاش بەرزبوون
بەدبەختی سەری لە ئێمە داوە
تۆزکاڵێ کەمایەسی نەماوە
ئاخۆ دەبێ رووبکاتە کەمبوون
یاخۆ هەر دەبێ بە مانی گەردوون
تۆ بڵێی کە هەڵێ چ زوو چ دێرێک
بۆ ئێمە لە عاسمان ستێرێک
بەختی مە لە خەو هەڵستێ جارێک
جارێک بکەوێتە کاروبارێک
لێن هەڵبکەوێ جیهان پەنایەک
پەیدا ببێ بۆ مە پادشایەک
بۆ نووکی بنووس پەیابێ مایە
شیری هونەری مە بێتە کایە

ئەم بەختە ڕەشەی لەسەر مە راکا
کوردیش لە جیهان برەو پەیاکا
بۆ مەش کە ببایە سەربڵندێک
زۆرزان و بە بیر و مەرد و رەندێک
نەخشێ لە دراوی مەش درابوو
بێ نرخ و چرووک و باو نەمابوو
بێ سۆیە کە زێڕ و زیوی ساکار
نرخی نییە چەشنی هی نیشاندار
بۆ مەش کە هەبایە پادشایێ
خوا تانجێکی پێ ببەخشیایێ
پەیدا دەبوو رێز و گەورەیی و ناو
رەنگ و کری مەش دەهاتە بەرچاو
ئێمەی لە کەساسی دەردەهێنا
بێستانی هیوای وەبەر دەهێنا
تورکان نەدەبوون بەسەر مەدا زاڵ
بۆ کوند نەدەبووینە لانە و ماڵ
چۆن بۆ عەجەمان دەبووینە ژێر دەست
ژێر دەستی شتی وەها نەوی و پەست
هەر رۆژی بەرێ خوای توانا
رۆم و عەجەمی لەسەر مە دانا
بێ شەرمییە ژێردەستیی ئەمانە
ئەم شەرمە لە پیاوە گەورەکانە
شورەییە لە میر و نامداران
سووچیان چییە هۆنەر و هەژاران
کێ دەستی درێژ بکاتە شیری
هەرچی بیەوێ دەخاتە گیری

ئەم بووکی جیهانە بۆ کوڕێکە
شیرێکی بەدەست و شێردڕێکە
خشڵ و جل و شیرنی و نیشانی
بەخشینە بە بیر و رێگەزانی
پرسیم لە جیهان رەقی لە بەردی
نەرمیت بە چییە؟ گوتی بە مەردی
دنیا کە وەها بە بەخشش و شیر
بۆ پیاو دەسەمۆ دەبێت و دەسگیر
سا خوایە لە تۆ سەیر دەمێنم
لەو گێژە چلۆن سەرم دەرێنم
کورد چۆن دەبێ دیل و چارەڕەش بن
کەی راستە لە خۆشی دوورەبەش بن
بۆ بەخشش و دڵ بەناو و دەنگن
شێرن لە هەرا پڵنگی جەنگن
دەستڕژدی ئەمانە حاتەمێکە
هەر گوردێ لەوانە رۆستەمێکە
بۆ رۆم و عەجەم وەکو دیوارن
ئەم هۆیە کەوا کز و هەژارن
گۆپاڵی دەسی ئەوانە ئێمەین
بۆ تیری بەڵا نیشانە ئێمەین
خۆیان لە گەڕ و هەرایە دوورن
کورد بەند و کلیلی سەرسنوورن
یەک هێرشێ بۆ سەر ئیدی بێنێ
هەر کوردە دەبن شەڵاڵی خوێنێ
ئازایی و بەخشیشێ بپرسی
مەردایەتیی و دڵ و نەترسی

هەر بۆ کوڕی کوردسان هەیە و بەس
نەدراوە لەبەر ئەوان بەشی کەس
هێندەی کە بەجەرگ و دوورە ترسن
کەمتر لە بەیەک گەیین دەپرسن
کەس بۆ کەسێ نابێ چاودەبەر بێ
هەر کەس دەیەوێ زل و لەسەر بێ
لەم سەرڕەقییە و دەماری زلیان
بێگانە دەبن سواری ملیان
هەر خۆیەتی زل کەوە و ڕەش و بۆر
هەر بۆیەیە بوونە هێزی خۆخۆر
کوردیش کە ببایە یەک دڵ و دەست
دەستیان دەکەوت ژیانی سەربەست
ڕۆم و عەرەب و عەجەم سەروبەر
بۆ ئێمە بەنی دەبوون و نۆکەر
پەیدا دەبوو باو و گەورەیی و ژین
ناومان دەردەکرد بە بیر و زانین
جیاواز دەبوو گفتی پاک و ناپاک
پڕ نرخ و بەڕێز دەبوو شتی چاک

هۆی ئەم نووسینە و داد لەدەست

گەردوونی چەپگەڕ

تۆمەز لە وڕی و نەزانیی خانی
دەشتی هونەری بە چۆڵگە زانی
واتا نە بە زیرەکی و بە ژیری
سەربەرزیی هۆزی هاتە بیری
لاساری هێنایە بەر بەسەرچوو
با پێشی بڵێین لە ڕێگە دەرچوو
پالاوی ڕژاند و تڵتی نۆشی
وەک فارسی وا زمانی خۆشی
هۆنیوەتەوە بە بەند و ساڵێک
بۆی ماندوو بووە بەهۆی خەیاڵێک
بێگانە نەڵێن کە کورد نەزانن
بێ نووسەر و هونەر و زمانن
پێمان نەڵێ وێژەوانی بیر ورد
دڵداری نەبوو لەناو گەلی کورد
کوا ئێوە نە دڵتەڕن نە دڵبەر
لەم ڕێگە نە ڕێڕەوون نە ڕێبەر
بێبەش لە گڕی لەشی و گیانی
دڵڕەش لە ئەوینی ڕاستەقانی
کورد هێندە نە گێل و گێژ و کاسن
داخم ئەو بێکەسن کەساسن

ژیر و بەدڵن گەلێک دەزانن
بێ خێوییە بێ سەر و زمانن
بۆ مەش کە هەبایە خێو و سەردار
بەخشندە و ژیر و زیت و وشیار
ژیری و هونەری بەدڵ کڕیبا
ژەنگی لە دڵی هەژار سڕیبا
من ئێستە لە کۆڕی وێژەوانان
ئاڵام دەشەکا لە عاسمانان
دەم خستەوە ژین مەلای جزیری
پێم زیندوو دەبوو عەلی حەریری
واشاد دەبوو پێم فەقێی تەیران
گیانی بەفڕین دەهاتە سەیران
چ بکەم کە گەلێ کەسادە بازاڕ
کووتاڵەکە باشە نیمە کڕیار
پایەی هونەران بە پارە بەندە
هەر کەس کە هەژارە کاری گەندە
هەر کەس لە ڕێگەی دراو و قۆشە
سەرخۆشە نەخۆشە دڵپەرۆشە
زانستی هەمووی بدەی بە پووڵێ
پێت وا نەبێ کەس دەسی بجووڵێ
کەس ناکا بە مەیتەری خۆ جامی
ڕاناگرێ بە نۆکەری نیزامی
دیتمان کە جیهان وەها شێواوە
هەرجەنگ و هەرا لەسەر دراوە
ویستم کە ببم بە زێڕ دروستکەر
لێی کەوتمە کار و بۆم نەچۆ سەر

تا بۆم وەگەڕێ زیان لە نیوە
چاوم لە شتێکی دی بڕیوە
چون فێڵ و فەرەج نە پیشەمان بوو
بێ نانی بەشی هەمیشەمان بوو
دین ڕۆیی دراو نەهاتە بەربار
خۆم داوەتە مسگەری بە ناچار
شێراوە بوو خستمە دەر مسی خۆم
وا پەلک و بنووس هەیە و نزاگۆم
پاڕانەوەکەم ڕچێکی زانی
لەو ڕێگەوە گەیمە کامەرانی
ئەو پوولە ئەگەرچی پارە ناکا
تاڵاییی ژیانێ چارە ناکا
بێ فێڵ و گەڕە ئەگەرچی وردە
کرمانجییە خۆشەویستی کوردە
رووسوورە مسی مە خۆ نە زیوە
یان زێڕە بڵێن کە نیو بە نیوە
پوولی مە بە بێ نرخ مەزانە
هەر پارەیە سووکە بێ نیشانە
جوان بێ کچ و کەس ئەوی نەخوازێ
ئەم هەش بەسەرە بە چی بنازێ
نووسراوی هەژار و بێ پەنایان
بێ باشە لە زاری پادشایان
بێ نرخە لەلای گەلێک لە ژیران
هێژایە لەکن گەلێک بە بیران
مەزنی مە کە ژیر و چاکە ناسە
بۆم تێ نەگەیەندرا چ باسە

ئەو میرە کە میرزایە ناوی
سەرچاوەی ژین و پیتە چاوی
تیشکی دڵی رەش وەڕوون دەگێڕێ
پوولێکی چرووک دەکاتە زێڕێ
سەد مس بێ کە چاو بگێڕێ پێدا
سەرپاکی دەبن بە زێڕ لەجێدا
گەر تووڕە بی زل دەخاتە بەردەست
دڵخۆش بی بڵند دەکا شتی پەست
وەک دیل دەگرێ ئەوانی پاشان
وەک رووت بەرەڵا دەبن لە پاشان
هەر رۆژێ هەزار نەدار و بێ جێ
هەر تاوی سەتی گەدا لەسەر رێ
گیرفان هەموو داخنن لە بەخشین
بۆ وانە نە لەمپەرە و نە پەرژین
چاوێکی خشاندبا بەمندا
دەپسا رەگی بێکەسیم لە بندا
ئەم گفتە هەموو دەبوونە هەڵبەست
وردەم وەکو زێڕ دەچوو دەمودەست
چ بکەم دڵی هێندی تێ خزاوە
جێگایەکی بۆ مە لێ نەماوە
ئەو خۆشییە بەس بەشی نەزانە
خوایە تەمەنی بدەی جوانە

پێشدەستەیەک بۆ چیرۆک

مەیگێڕ لە دەسی مەدە هەلێکە
وەک گیانی نەمر مەیەکی تێ کە
تا بەو مەیی گیان و دڵ بەخێوکەر
تاوێکی گەرم بکەین دڵ و سەر
مەیگێڕ بکە پیاڵە ئاوی شابوون
ئەو ئاوە کە چاوی دڵ دەکا روون
خاوێن بکەوە مژی قڕێژم
سەرخۆش کە دڵی نەزان و گێژم
مەیگێڕ دە بە گەوهەرین پیاڵە
لەو شیلە رەوان و پاک و ئاڵە
یاقووتی تواوە لەعلی ئاوە
خۆشاوی دوڕ و دوڕی خۆشاوە
رەنگخۆش و بەچێژ و خۆش بەرامە
دەنکێکی کەمە بپرسە کامە
دەنکێ دوڕی رووتی تێ بهاوێ
خوەدانەکی رووتی وەک گوڵاوێ
زووزوو بدە دەستی مەی پەرستان
ئەو کۆڕی کە هێشتە دڵ لە دەستان
تا پیاڵەیی دڵ بە مەی بکەن رەنگ
تا ساز و بەدڵ بێ بەزم و ئاهەنگ
مەپسێنەوە بیاندەرێ لە پەستا
تا بێ بەش دەبن لە هۆش و هەستا

لەو بەخششی زۆر و دوور لە هەژمار
بەشکو لە دڵۆپێ ببمە بەشدار
گەشکەی مەیی شیلەداری بێ گەڕ
خۆشاوی ترێی بەری رەزی تەڕ
کارێکی بکاتە سەر دەروونم
هێزداری بکا دڵی زەبوونم
تیشکێ بکەوێتە گیانی تاریک
دڵ بێتە سەری خەیاڵی باریک
دا تیری هەناسە کاریگەر بێ
بیرکم بشکێنێ سەد چەپەر بێ
چڵک و چەپەڵی لە دڵ دەرێنم
دەرچم وەکو بولبولان بخوێنم
دڵ مردنی بەس بێ هەستێ بفڕێ
با شەرمێ نەهێڵێ پەردە بدڕێ
گۆرانی و لاوکان ببێژێ
چێژێ لە ئەوینی خۆش بچێژێ
هاواری بخاتە مێرگ و باخان
خونچان بدڕن بەرۆک و یاخان
گوڵخونچە بپشکڤن لە چوقڵان
بولبول بگرین لە داخی چقڵان
جارجار بخەنن لە خۆشی دیمەن
ئاونگ بپژێ لە دەشت و چیمەن
سوێسنە وەزمان بێ بێتە باسان
رزگاربێ لە خەوخەوی و لە تاسان
مەیگێڕ بدە پێم مەیەکی گوڵڕەنگ
سەنتوور چ نەڵێت و دەف نەدا دەنگ

کوێخا و گزیر بەڵان نەزانن
دەرکەین کوڵ و خەم ئەویش لەوانن
دەست رژدی مەکە تژی کە دەفرم
رەنگێکی جیا بە خۆوە بگرم
سەرخۆش ببم و بەخۆم بنازم
نیازم هەموو ئاشکرا بخوازم
مەستم کە نەکەی گەلێک نەنازم
بێ مەی گەڕێ ناگەڕێ زمانم
مەمهێڵە بەهۆش و هیچ نەبێژم
شێتم کە هەتا دوڕان بڕێژم
بێ پەردە وەشاردووان وەسەرخەم
گش راز و نەهێنیان وەدەرخەم
بلوێر بێ دڵم بە داخ و سۆ بێ
وەک تووتی دەمم بە گفتوگۆ بێ
تێ هەڵکەمە لاوک و سێگا و دەشت
حەیران و قەتار و بەست و گوڵگەشت
بێ ورتە دڵم بناڵێ وەک چەنگ
پێ پەنجە و پت دەفم بدا دەنگ
بێ ژێ و کەوان بڵێت روبابم
تۆ بمدەیە مەی دەبێ وەهابم
لەو بەرز و بڵند و لەو هەوایە
زوهرە لە هەوام بکا سەمایە
دڵتەنگە دەدەنگی زیر و بەم بێ
دڵداری لە لانی زین و مەم بێ
دەردی دڵی خۆم بێ لەم وتانە
زین و مەم ئەدی چ بن بەهانە

وا بکەم کە جیانێ بێ و بنۆڕێ
دەژیەنمەوە زین و مەم لە گۆڕێ
لەو دووی لە ئەوین بەزام و بیمار
با خۆم بکەمە بژیشک و زانیار
با گەش بنەوە و بەخەم بڵێن بەس
ببنە نەمر و نەچن لە بیر کەس
داخی جگەری مەمی گرفتار
ناخۆشیی ژینی زینی دڵدار
مەم لاوی لە پیسی و گوناه دوور
زین ئەو کچی وا بە شەرم و رووسوور
دەیکەم بە شتێکی وا تەڕ و خۆش
هەرگیز لە جیهان نەبن فەرامۆش
دڵبەر بۆ مەمێ بکەونە شینێ
دڵدار بخەنن بە دەردی زینێ
هاودەردبوون شتێکی خۆشە
بێ دەرد بگرن کەنار و گۆشە
لام وایە ئەوانی راست و پاکن
دڵڕوون و ژیر و بیررووناکن
هەڵبەستێ وەها هەچی ببینێ
بۆ خانی دەنێرێ ئافەرینێ
هەر کەس کە خوای بڵند و پەستی
پێی داوە بەشێک لە خۆشەویستی
با بێن ببیەن خۆیان لە بیر کەن
کۆرپەی دڵی هێندێ پێوە ژیرکەن
بیکا بڕێ گوێی گیانی لێ پڕ
ماڵیاوا لەدڵ بکەن دوو سێ بڕ

هیوامە لە راست و بێ گریێیان
نەبیەن لە چنۆک و زۆربلێیان
ئەم نامە کە خاوە یان لە باوە
سەد رەنجی لە رێگەدا دراوە
ساوایە منالە شیرنەمشتوو
تازە بەرە تازە پێگەیشتوو
پێش من دەسی هیچ کەسی نەدیوە
میوەی رەزی خۆمە نەمدزیوە
ئەو میوەیە خۆشە یانە تاڵە
دڵبەندی منە وەکوو مناڵە
هیوامە بوێژی هاوزمانم
تەوسان نەگرێتە رۆڵەکانم
ئەو میوە کە وشکە تفتە تڵخە
خۆ کوردییە زۆر لەلام بەنرخە
ئەو کۆرپە دەڵێی نە نازەنینە
چون نۆبەرەمانە خوێن شیرینە
میوەی منە خۆشە بۆی نەماوم
کۆرپەی منە بووەتە چاوی چاوم
خشڵ وجل و یار و زێڕ و زەنبەر
نەمخواستەوە هی منن سەر و بەر
ناوئاخن و پیت و تیپ بەجارێک
ریزێکی وشێکی یان و وتارێک
هی خۆمە لە کەس نەهاتە چەنگم
خۆم خاوەنی کەسم و خێوی رەنگم
ئەو گفتی شیرین و بیری سەد جوور
پاکی کچە تازەبووک و رووسوور

خوایه مەدە دەستی پیاوی لاسار
ئەو دڵبەری شۆخ و شەنگ و نازدار
پاڕانەوەمە لە خوێندەواران
بێهوودە نەکەومە لێو و زاران
بۆ گاڵتە نەڵێن ئەو و ئەمی بوو
باچاکی بکەن ئەگەر کەمی بوو
چی پاکژ و باشە پەردەپۆشن
هەر دڵ چەپەڵن کە گەڕ فرۆشن
هیوام ئەوەیە لە مەرد و ژیران
بۆ گەپ نەبمە نیشانی تیران
کرمێکم و هەوریشم لیکاوم
خۆڕستم و خۆم لە خۆم رواوم
کوردم لە چیا و کەژ و نزاری
چەند گفت و وشێکی کوردەواری
لێم وەربگرن بە سینەیی روون
لێمی نەگرن چ خۆشە خۆشبوون
دڵپڕ لە رقیش کە گوێ بدێرن
چیان لێ دێ کەمایەسیم وەشێرن
ئابڕووی بوێژی با نەڕێژن
گەر دەکرێ شتێکی باش ببێژن
بۆم پینە بکەن هەڵەی زمانم
بابێننەوە بیر منیش لەوانم

پەسندی میری بۆتان و جووتە خوشکە جوانەکەی

رەنگڕێژی پەرانی مێژووزانی
دەنگبێژی جیهانی خۆشخوانی
وانەخشی دەکرد بە رەنگی چەند جۆر
وای بۆ دەگوتم بە بەند و بالۆر
میرێ هەبوو رۆژگاری پێشوو
دڵخوازی بەچی هەبوو هەمووی بوو
سەرداری گەلێ گەلی زل و ورد
تۆوی عەرەبان و سەروەری کورد
پاتەختی جزیر و بەختی چابوو
زۆر دەستی گوشاد و شاد و شا بوو
رۆم و عەرەب و عەجەم لە فەرمان
ناوبانگی هەبوو بە میری بۆتان
خاڵندی دەگرتەوە لە باپیر
پشت پشتی هەموو زل و جهانگیر
عاسمان لەوی بێ ترس نەمابوو
شێرێکی خوا بوو دەرکشا بوو
زیانی نەدەدین و بێ بەزین بوو
ناویشی ئەمیری زەینەدین بوو
بۆ جەنگێ کە تەختی خوانی زین بوو
ئیتر نە بەزین و نەدابەزین بوو
ئازایەتیی ویت دەوی بناسی
ناوبانگی گەیشتە مانگ و ماسی

خواناسیی ئەویش بەدەنگ و ناوبوو
بۆ هەردوو جیهان خوا پێداو بوو
حاتەم لە دەهەندەیی بەزی بوو
رۆستەم هەرەشێکی وی بەسی بوو
ژیری و هونەر و رەکاری و دین
بەردە و بگرەی بەداد و بەخشین
دەتگوت کە بە بەژنی ئەو بڕابوو
تا ئەو بوو بەشی کەسێ نەمابوو
سەد جۆرە گەواهیرات و یاقووت
ئەڵماس و پیرۆزە لاڵ و زمورووت
داکرابوو بەکۆ لە هەر شوێنێک
دارماڵ بوو هەموو کەل و کولێنێک
پێت وابوو کە هندروو بەهەشتە
کیژۆڵە تژی هەموو فرشتە
هێند سادە و لووسکە نۆکەری بوو
ژوور و دەری هەر پڕی پەری بوو
لەو باغە دوو نەونەمام ڕوا بوون
بێ وێنە لەناو بەهەشتی خوا بوون
سوورگوڵ دوو لە پنجی شا روا بوو
دوو خوشکی خوشیک و یەک برا بوو
دەتڕوانی ئەگەر لەسەر روانگا
دوو رۆژت دەدی بە دەوری مانگا
یەک پیاوی دەکوشت بەچاوی مەستی
ئەو ناوی نرابوو خاتوون ئەستی
ئیدی لە دڵ و هەناوی میر بوو
ئەو ناوی لە نێوی ناوی میر بوو

خۆت رەنگە بزانی ناوی زین بوو
بەس دیتنی زینێ دڵتەزین بوو
یەک ناوی جوانی کەوتە شاران
گیانێ بوو ئیتر لە کۆڕی یاران
یەک گەندەمی و یەکێ زەری بوو
یەک چەشنی فرشتە یەک پەری بوو
هەرگیز کەسێ جوانی وای نەدیبوو
نەمزانی هەوێنی وان لە چی بوو
لاجانگ وەکو زیو چەناگە وەک سێو
ئاونگی لە ئاوی ژین لەسەر لێو
سەر کوڵمە وەکی پەڕی گوڵی ئاڵ
چێنرابوو تیا دەنک دەنک خاڵ
تەنگیی دەم و دەنگی پێکەنینێ
بردیان برەوی بتانی چینێ
رەشماری کەزی لە بەژن و باڵا
وەک هەورە رەشێ لە رۆژ دەهاڵا
چاوێنی پەڕێن بوو دێری سەر ڕوو
چاڵی چەنەگە پڕی لە جادوو
بۆ خۆشی وەنەوشە و گوڵی ئاڵ
پشکوو بوو لە جوقڵی سەوڵ و شمشاڵ
سوورگوڵ لە سەری لکان روا بوو
تاتای موو بەسەر یەکا رژا بوو
رەشخاڵ وەکو بەردی حاجیان بوو
ئەو کۆشکە حەجی ئەوان دەما بوو
ئەبرۆ چ کەوانی بێ گرێ و رێک
پەیکانی بژانگ چ تیری دڵپێک

نازک بە لەش و هەڵۆ بە چاوان
تۆقیبوو دڵی دڵان لە تاوان
دایان نا ئەوانی موو قەڵێشن
هەر گۆشەیی چاوە گیان دەکێشن
توێڵی سپی پەرچەمی ڕەش و کۆ
وەک باڵی پەری لە سووچی ئاسۆ
ڕۆژ کارەکەرێکی ناوچەوان بوو
لە جوانی بە پاس و دەرکەوان بوو
کێ کوڵمی دەدیتن و بنانگوێ
مردن بوو پەنای دەبردە بەر کوێ
گەردوون وەکو قومقومۆکی بادە
پڕ بێ لە گوڵاوی ڕوون و سادە
هەر کەس کە ببینێ پێی دەزانێ
سەرچاوەی ئاوەکەی ژیانێ
سەرپەنجە و نینووکی خەناوی
خوێنیان دەڕژا دڵان لە تاوی
دینی بەر و کەمبەری شل و مل
چاوی گەش و ڕوون دەکرد بە بێ کل
هەڵیان کە دەماڵی قۆڵ و بازن
جێدار بوو لەسەر جیهان بنازن
ئەو دوو گوڵە شۆخ و شەنگ و جوانە
هاتبوونە جیهان هەواڵ دووانە
هەرچەندە کە ئەستی نازەنین بوو
زین زۆرتری خوشکی خوێن شیرین بوو
هی وان بوو جوانی گشتی شەشدانگ
ئەستێرە بوو ئەستی زین وەکی مانگ

ئەستی وەکو مانگ و زین وەکو خۆر
چاوپیس و چنۆکی پێ دەبوو کۆر
ئەو هەردوو وەکو دوو شەوچراخان
کاتێ کە دەچوونە سەیری باخان
گیاندار دەچوو گیانیان بە تاڵان
گیا و گژ و دار و بەرد دەناڵان
پەرچەم شەوەڕەش لە دەوری لاجانگ
شمشێری برۆ لەسەر لەتی مانگ
پەرچوو کە لەسەر هەنی بنەخشێ
کێ بێ دڵ و گیانی پێ نەبەخشێ
ڕازانەوەیان بە زێڕ و گەوهەر
لەرزانە و گۆبەرۆک و کەمبەر
ئەو لەنجەیی کۆتری بە سەد ناز
لەو جووتی بەژن نەمامی چاوباز
پۆل پۆل کچی شۆخ لە دەور و بەریان
پیر بۆ دڵ و دینی خۆ دەگریان
خواناس و مەلا و بەناو و بێ ناو
خونکارە هەژارە پیرە یان لاو
کوانێ کە دڵی نەچێتە جوانی
نرخی کە نەزانی زۆر نەزانی
هێندێک دڵ و بیر دەدەن بەتێکوڵ
هێندێ بەخوای چڵ و گوڵ و دڵ
دۆست هەریەکە بەردەشیوی شێوان
وەکو تێکوڵ و کاکڵێکە نێوان

دیسان رانانی جوانی ئەو دوو چاوبازانەیە

هێندەی کە خوای بەتاق و تەنیا
پووڵ و شەمەکی رژاندە دنیا
قەیسەر هەچی بووی لە زێڕ و زێوان
زۆرتر لە بژاردن و لە پێوان
هەڵماس و گەواهێراتی قاقان
تادەچێتە نقێمەکەی سلێمان
چی نرخی گرانە پێی دەزانی
ناهێنێ کەمووسکەیەک جوانی
ئەو جوانی لە رووی ستی و زینێ
دەریا بوو لە ئاگری ئەوینێ
کاتێ کە دەکەوتە سەر شەپۆڵان
سەررێژی دەکرد لە گرد و گۆڵان
بۆ هەرچی پریشکی خۆی دەپرژاند
سەد گیانی دەمەو لە حاست دەبرژاند
دارا و نەدار و کۆک و رەشورووت
ئەو دووانە کە هاتبان دەیانگوت
جوان گەیونە یەکدی مانگ و خۆرن
کڕیار ئەوە بۆیە هێندە زۆرن
راوکەر لە رێگەی ئەم ئاسکانە
دڵبەستەیی ئەم دوو ناسکانە
گەر بەور و پڵنگ و نێرەشێر بوو
هەر رۆژی بەرێ بە ناڵە فێر بوو

گریان بوو هەرا بوو رۆژ ئەگەر شەو
هەرگیز نەدەهاتە خەونەوە خەو
هەر جوانییە بێ بن و کەنارە
دڵداری گەلێکە بێ ژمارە
دڵدار هەیە مەردە گیان دەبازێ
ئێ واش هەیە وردە ماچ دەخوازێ
یەک یاریی دەوێ لە بەزم و یاری
یەک گیانی شیرین دەدا بە یاری
لێومشتنە بۆ ستی و تاژدین
خۆکوشتنە دێتە رێی مەم و زین

ئازایەتیی تاژدین و برایانی و دۆستایەتیی مەم و تاژدین

با بێینەوە سەر وتارەکەی پێش
سەوداسەری دڵبرینی پڕئێش
هەرچەندە کە زۆر و بێ ژماربوون
گچکە و زل و خوێڕی و بەکاربوون
لەو کۆشک و سەرایەدا بوو سەد لاو
خوێن شیرین و ڕێکوپێک و بەرچاو
هەریەک بەجوانیی ڕۆژی ڕووناک
ڕووخۆش و لەبار و دەست و دڵپاک
وەک مانگی لە چاردە، بێیە ڕاستی
مانگ زەرد بوو کە یەک دەهاتە حاستی
سەوداسەری پیشەیان بوو گشتی
بەستبوونی ئەوین بەداوی گشتی
یەک ڕازی دڵی یەکی دەزانی
گشتی دڵی چووبووە سەر زمانی
سەودا لە دڵا نەوەک بەدیتن
ئەم جۆرە ئەوینە کەم بە پیتن
تێیدا بوو لەوانە تازە لاوێک
سەردەستەی گشت و خێوی ناوێک
تاژدین بوو، بەڵام چتۆ جوانێک!
گۆدەرزی جیهان و پاڵەوانێک

میر کامە ڕەگەز بوو ئەو لەوان بوو
سەر کۆمەڵ و گەورە و گران بوو
ئەسکەندەری ناو بوو بابی جوامێر
بیستوومە عەرەب پێیان دەگوت شێر
چون ڕۆژی هەرا بەتاقە سواری
دەیتوانی بەرێ سەری هەزاری
تاژدین دوو برای بوو کوا وەکی وان
پێمیردی خوا دەگەڵ چەکی وان
ئازایی لە پاش ئەوان درۆ بوو
یەک عارفی ناو بوو یەک چەکۆ بوو
تاژدین لەسەر ئەو هەموو نەمامان
لە برای و لە خزم و خاڵ و مامان
لاوێکی تری کەس و برا بوو
چم وت؟ نەبرا بوو شەوچرا بوو
هەر ڕۆژێ کە ئەو برای نەدیبوو
وا بزانە بەشەو چرای نەدیبوو
دنیا بوو لەبەر دووچاوی تاریک
تای کرژی دڵی پساو و باریک
هاواڵی دەمانی خۆش و خەم بوو
دڵبەندی خەمان و ناوی مەم بوو
ئەو چۆن بوو مەمیش لە ڕاستی وابوو
تاژدین نەبێ چی لە بیر نەما بوو
مەم ڕۆڵەی نووسەرێکی میر بوو
تاژدین کوڕی گەورەتر وەزیر بوو
هەڵیان نەدەکرد بەبێ یەک و دوو

جیاوازی بەدڵ نەبوو بە لەش بوو
ئەم جووتە بەجۆرێ دڵ لە یەک بوون
دەتوت کە بووبوونە لەیل و مەجنوون
زۆر پێکەوە هۆگرێکی پاک بوون
جووت بوون و لە خۆشەویستی تاک بوون
بۆ یەکدی بووبوونە دۆستی گیانی
دەرچوو لە زمانی و لە نانی
با وابێ هەواڵەتی و برایی
بێهوودەیە دەمدەمی و هەوایی
هاسان نییە دۆستی گرانە
دۆستایەتی و ئەمەگ برانە
گەر دڵ بە گومان دەبەی خۆت
دۆستی مەکە زۆر گران دەبێ بۆت

جێژنی نەورۆز

بڕوانە خوای بڵند و زانا
چی کردووە لە هەردوو عاسمانا
بێ مشتەو و ڕەندە بێ گەز و گاز
وەستایەکە ناگەرەکیە ئامراز
یەک گەورە و یەک درێژ و یەک خڕ
والا و بەنێو و نیوە پڕ
دەرکەوتووە گش لە کارگای ئەو
سەرسووڕە جیهان لە بارەگای ئەو
سەیریش ئەوە گشتیان لە کارن
هێندێکی پیادە هێند سوارن
هێندێ بە هەران و هێندێ وستن
دەستێک پەلەکار و هێندێک سستن
یەک دێت و یەکێ دەچێت و دەستێ
هەروا لە گەڕە و هەشە دەوەستێ
هێندێکی دەنووسێ و هێندێ وەستان
یەک سەربڕە یەک بوێژی بەستان
یەک خەم دەڕەوێنێ یەک کزووڵکەو
یەک ڕۆژ دەپەرستێ یەک چرای شەو
هێندێکی بەچەشنی زینی نازار
هێندێ وەکو مەم دەبن گرفتار
سەرپاکی بەرۆشنی و جوانن
هێند شاهن و هێند وەزیری وانن

ئەستێرەی هێندێ بۆیە ناردوون
هێنانی بەهاری پێ سپاردوون
ساڵ تازە دەبێتەوە کە هاتن
سەرما دەکەوێتە سەر هەڵاتن
گێڕایەوە بۆم پیاوەکی پیر
پیرێکی بە بیر و زیت و دڵژیر
گۆیا کە لە رۆژگاری پێشین
جەنگە و هەڕەتی کە دەر دەبێ شین
واتا کە دەبوو بەرۆژی سەرساڵ
هەرکەس دەردەچوونە دەشت و بەرپاڵ

کیژ و کوڕ و لاو و کۆنە ساڵان
باپیر و نەنک لەگەڵ مناڵان
جێژنی هەرە زل بوو جێژنی نەورۆز
تا پێوە بنووسێ جێژنی پیرۆز
تاکی نەدەمایەوە لەناو ماڵ
دەیدا لەدەر و لە چۆڵگە بای باڵ
نەخوازە کوڕ و کچی گەیشتوو
چی هێشتە لە یەکدی چێژ نەچێشتوو

رازاوە لە خشڵ و بەرگی باشا
چاو تێر بوو هەمووی لەبەر تەماشا
هەر لاوێ لە بیری خواستنایە
با کیژێ ببینێ چی تیایە
رۆژێ کە دەچوونە گەشتی دەشتێ
دەشت مشت بوو لە میوەی بەهەشتێ

هەر جوان بوو لەیەک دەبوونە کڕیار
سەودا بەدڵ و بەچاوە بڕیار
هەر تاک بوو لە جووتی چاو دەگێڕا
تاک بۆی دەچوو جووت دەهات لەوێڕا

سەیرانی جێژن و دەزگیران گرتن

دیسان کە نواندی جێژنی نەورۆز
لە گوێرەی رێ و شوێنی پیرۆز
گش ورد و درشتی ناو جزیرێ
بیگرە لە شوانێ تا وەزیرێ
شاری و رەمەکی و گزیر و هەرچی
تێیدا بوو شڕە و گەڕۆک و چەرچی
پۆل پۆل دەگەڕان لە کێو و دەشتێ
خەمیان دەپەڕاند لە سەیر و گەشتێ
هێندێک بە پەیا دەچوونە باخان
سواران دەگەڕان لە کێو و شاخان
هێندێکی بە یەک یەک و جودایی
دەستێکی بە گەل بە دڵ تەبایی
هێند هاتبوو خانم و ژنی جوان
دنیا پڕی گوڵ بووبوو لە بەر وان
تێی هاتبوو هێند پەری و فرشتە
تا وابێ بەهەشتی گەورە دەشتە
کیژۆڵە و لاو روو بەخاڵان
لێوقەند و مەمک دوو لیمۆ کاڵان
خونچەدەم و رووبەخاڵ و خوێن سووک
لاوی تەڕ و تازە لووس و بێ تووک
کڕیار و فرۆش هەموو جوان بوو
نرخ و بەنرخ لەسەر روان بوو

نازداری دەهاتە باری سەودا
نەک کۆنە پەڕۆ و کەڵاف و هەودا
جوانچاکی دەهاتە ناو تەرازوو
چاو کاری دەکرد نە زۆری بازوو
ئەو رۆژە کە دەبووە جێژنی سەر ساڵ
منداڵی دە ساڵ و پیری سەد ساڵ
خۆیان نەدەهاتە بیر چە جارێ
ئاهەنگ و بەزم بوو تا ئێوارێ

خۆ گۆڕینی تاژدین و مەم لە بەرگی کیژاندا

پرشنگی چرای لە گومبەزی شین
کردی دەمێ خاکەلێوە رەنگین
رێ و شوێنی گەلێک لەمێژ و زوو بوو
حەو ڕۆژەیی جێژنە بۆ پشوو بوو
هەر رێگە درا بە کیژ و لاوان
دانێکی نەمان لەماڵی باوان
کچ دەچووە دەرێ دڵێکی ببڕێ
کوڕ دەچووە بەرێ گوڵێکی بکڕێ
تاژدین و مەم ئەو دوو شێردڕانە
پۆشییان شمەک و جلی کچانە
هەوری لە ملان بە ئۆیە دەسماڵ
تافتە کوڵەجە کراس و لێوئاڵ
کاکۆڵ بوو بووبوو بە بسک و پەرچەم
هەردوو کچی قۆز ئەگەر ببا مەم
هەر بۆیە بوو کەس ئەوان نەناسێ
باش گوێ دەنە بەزم و دەنگوباسێ
بیانهێڵە بە بەرگی نازەنینان
با بچینەوە لای ستی و زینان

گرفتاربوونی مەم و زین و ستی و تاژدین بەداوی ئەوین

هەردووک دەگەڕان بە بەرگی گۆڕاو
رامان لە شتێکی سەیری ناکاو
دیتیان لە پڕێ لە هەر دەرێکا
هەر کووچە و کۆشک و پەنجەرێکا
چەند تازەجوان لە چەشنی سەروان
پارچەی هەموو جۆر و رەنگ لەبەر وان
پۆل پۆل کچ و لاو بەدەستە دەستە
هێندەش ئەوە پیری دار بە دەستە
هێند زگ زل و هێندێ لات و لووتن
هێندە پۆشتە و هێندی رووت و قووتن
هێندێکی گران و هێندێ سووکن
هێندێکی زەلام و هێندێ چووکن
یەک کاڵە لە پێ یەکێکە پێ خواس
یەک قیژە دەکا یەکێ وڕ و کاس
یەک سەرقژنە یەکێک بە کاکۆڵ
یەک خۆڵ وەسەرە یەکێ لەسەر خۆڵ
پیتۆڵە یەکێک یەکێک بە تیتۆڵ
یەک بۆڵە دەکات و یەک رووەو چۆڵ
مرکیوە یەکێ یەکێ لەسەر جۆش
هێندێکی خەواڵوو هێندێ سەرخۆش

هێندێ لە بڵند و هێند لە چاڵن
هەریەک لە هەوایەکی دەناڵن
گوێ پڕ بوو لە ناڵەیی بە زامان
هەرتک بە وڕی سەرێکی ڕامان
تاژدین لە یەکێکی پیری پرسی
لالۆ چییە ئەو هەرا و مەترسی
پێی وت کچەکەم دوو نۆنەمام کوڕ
ئەمڕۆ لەمە بوونە میری سەربڕ
هەر کەس کە ببینێ ئەم دوولاوە
ئیتر ئەمە هۆشی نا بەلاوە
وتیان ئەتۆ دیتن ئەو چڕەنگن؟
فەرمووی بەڵێ دوو کوڕی چەلەنگن
گوتیان کە هەیانە تیر و خەنجەر!
یان شیری شەتەکدراو لە کەمبەر!
فەرمووی کە بەسیلە چاو و ئاوڕ
لەم کۆمەڵە بوونە جەرگ و دڵبڕ
لەو پرس و وەرامەدا لە ناکاو
دڵ ترسی لە چی بوو هاتە بەر چاو
بێ وێنە دوو کوڕ دوو تازە لاون
سێبەنگی برۆن و مەستە چاون
یەک ڕەنگ و شەمەک گەلێ تەیارن
بێگانە و ڕەنگ نەناس دیارن
بالا کەڵەگەت نیان و نەرمن
تا چاو دەیەوێ بە ناز و شەرمن
هەر لەو جێ کە چاو کەوت بە چاوان
یەکجێ فڕی هۆش و دڵ لە تاوان

فرمێسک دەڕژان لە چاوی تاژدین
مەم بوو بە بەفر لە تاوی هاوین
بەو تاوی جوانی تاس و گێژبوون
بێ هۆش لە چەقی ڕێگا درێژ بوون

ئەو هەردوو کوڕی بەناز و نیماز
دیتن دوو پەری شەهێنی چاوباز
ڕۆژن وەکو مانگی ڕەنگ زەردن
دڵدار و شکاوی بەردی دەردن
وەک تازە کوژراو بەهەڵبڵۆقن
بەو تینی ئەوینە هەڵدەچۆقن
دوو سوارە بەزینە سەر نێچیران
دیتیانن و کەوتنە چاڵی بیران
زانییان کە نێچیرەکان قەڵەو بوون
بازگیرە لە داو نەزەڕەکەو بوون
وێستان و ڕوانییان بە گەرمی
دڵیان کوڵی کەوتە باری نەرمی
لەو جوانییە بەم دوو ئاسکانە
سووتا دڵی ئەم دوو ناسکانە
دڵیان بە دڵی یەک ئاشنا بوون
دڵ ئاوێنە بوون و ڕوونوما بوون
دڵ بوونە هەواڵ لە سووچی چاوا
کۆچ کردبوو دوو دڵی لە ناوا
خوا هێندی لە خۆشەویستی پێ دان
دڵداری وەهای لەیەک گرێ دان

دەتگوت کە چوار گیانە یەک لەش
گیانێکە لە چوار لەشان بووە بەش
راستت دەوێ هەر یەکن لەش و گیان
رۆژی بەرێ یەکیەتی بوو بەشیان
گیانان هەموو پێکەوە تەبا بوون
کاتێ کە لە بارەگای خوا بوون
ناردوونیەتە گرتووخانەکەی لەش
ئەو رۆژە جیاوەبوون بە دوو بەش
هێشتا بڕێ مرچ و مۆڕ و گرژن
ئەو تیرەیە ناو نران بە دوژمن
دەستێکی لە یەکدی بوونە دڵدار
ئەو دەستی کەوت ژیانی رزگار
وێ رۆژی لە گوێری ئەم سرشتە
تێکەڵ بوو دڵی دوو جووت فرشتە
کاتێ کە گەیینە سەر دوو زامار
ئەو دوو کوڕی دیدەمەستی نازار
دوو گوڵ دڵی دایە دووی وەکو گوڵ
پشکووت گوڵی دڵ رژا کوڵی دڵ
بوو رانی ستێ سەنیری تاژدین
جێی گرت سەری مەم لە باوەشی زین
لێویان دەخشاند بە کوڵم و خاڵا
چاو تێر نەدەبوون لە بەژن و باڵا
وتیان دەبێ ئەم کچانە چی بن
تۆ بڵێی کە فرشتە یان پەری بن
ئەو میوە لە باخی کێ چناون
ئەو گوڵ لە چ گوڵبنێ رواون

دوو تازە نەمامی کام دەراون
رەگیان بەگوڵاوێ ئاو دراون

فرمێسکی لە چاو و خوە لەسەرسنگ
لەو دوو گوڵە سیسە بوونە ئاونگ
سەرخۆشی ئەوین بە بۆنی وا خۆش
پێم سەیرە کە هیچ نەهاتنەوە هۆش
تاببنە هەواڵی دیدەمەستان
ئەنگوستیلە دەرخران لە دەستان
گۆڕیاننەوە کلکەوانەیی خۆ
نایانەوە داو دانەیی خۆ

هەڵماسی نقێم دران بە شووشە
کار هەر بە دڵە شتی دی پووشە
شیرنایەتیی جێژنە بوو بە تاڵی
قاڵ بوون بە ئەوین بەسە مناڵی
تاوپەڕ بوو و بەجێ نەما لەوێمان
خۆش رۆین و دووی نەخۆش بەجێمان
تاژدین و مەمی بەدڵ بریندار
پێوەندی دوو ئاسکی ناسک و نازار
وشیارەوبوون شەوە شەوەزەنگ
بەس ناڵەیی دڵ نەبێ نییە دەنگ
دوو رۆژی بە رۆژ ون و نەدیون
وەک مانگەشەوێکی رەنگ پەڕیون
بێ هێز و کز و سڕ و کڕ و تاس
بێ تین و توان هڕ و وڕ و کاس

لاواز و زەبوون و نیوە مردوو
بەشلێک و دڵێکی جەردەبردوو
تاگەینەوە ماڵ بە لارەلارە
لێی بوونە تخێڵ بە جەرگی پارە
نە زمان و نە سەر نە خواردن و خەو
لایان وەکو یەک بوو ڕۆژ لەگەڵ شەو

تاژدین و مەم بە دەردی خۆیان دەزانن

ئەو باز و شەهێنی پەڕ پڕووزاو
تاژدین و مەمی دوو دیدە درواو
بۆ پۆڕ و کەوان دەچوونە راوێ
چۆن راوێ بە جووتە کەوتنە داوێ
لێی دان لە پڕ و ناکاو بریسکێ
سووتان نەبوو هەڵبدەن هەنیسکێ
حەورۆژەیی جێژنە هات و چوو خۆش
ئەم جووتە لە جێ نەخۆش و بێ هۆش

چەند رۆژی تریشی هات بە شوێنا
سەریان کە لەسەر سەرین هەڵێنا
لێلایی لە چاو و ڕەنگ بزرکاو
تارمایی نەبێ نەهاتە بەرچاو
تاژدین بە مەمی دەگوت ئەتۆ کێی
مەم سڵ بوو پتر لە راستی هاوڕێی
دەرمان و بژیشک و نوشت و یاسین
تا هاتنە سەر یەک و دووناسین
خۆیان دی لە پێچی پاچە بەندان
پێچراو لەش و گیان بە چەند کەمەندان
بێ چاو و بێ دان و ئاو و بێ تاو
بێ باڵ و لە دڵ برین و لەش خاو
وەک چاوی جوان نەخۆش و سەرخۆش
وەک خاڵی لەسەر رووان سیاپۆش

وەک خونچەیی زاری یار دڵتەنگ
ناڵین لە رەگی دڵان وەکو چەنگ
وتیان دەبێ بۆچی ئێمە وابین
کەی جەنگ بووە ئێمە هەنگوابین
یان بۆ چی وەها کز و زەبوونین
پڕ دەرد و برین دەر و دەروونین
بەو گێژییە لە گێژی بیر و خەمدا
تاژدین دی لە دەستی کاکە مەمدا
ئەنگوستیلەیەک نقێم لە گەوهەر
دەرناکا لە نرخی کەس سەرەودەر
وەک دەنکی هەنار و ئاگری سوور
شەوبایە دەرۆیی تیشکی بۆ دوور
نووسراوە لەسەر وی ناوی زینێ
کێشای دەسی باشتری ببینێ
مەم دی لەدەسی ئەویش نگینێ
هێژای هەموو گەنجی سەر زەمینێ
بێ هەستێ کە سەیری کردە دەستی
رەنگیوە بەناوی خاتوون ئەستی
دوڕناسی جیهان لە راست ئەوانە
هێڕ و وڕ و گێل و هیچ نەزانە
سەد هێندە بە سەنگی گەنجی قاروون
هەر زێڕی هەیە و هەچی لە ناوچوون
ناهێنێ لەوانە هێشتە هەشت یەک
هیچیان بۆ نەما جیا لە یەک یەک
یەک یەک کە چ باشن ئەو نقێمە
ناسییان بەمە یاری دڵڕەقی مە

هەرچییان بەمە کرد ستی و زین بوون
وەدیارە کە فێری دڵ دزین بوون

گۆڕییان لەمە خۆ بەبەرگی گۆڕاو
لاولاو بە دوولاو دەهاتە بەرچاو
ئەو بوون کە لە رۆژی جێژنە هاتن
وتمان ئەوە مانگ و رۆژ هەڵاتن
ئەو دوو پەرییانە دەستوەشێن بوون
ئەو خوێن شیرینانە خوێنڕژێن بوون

ئەو بوون کە لە ئێمە بوونە دڵبڕ
ئەو مامزە بوون کە بوونە شێردڕ
ئەو هۆشی سەری مەیان رفاندن
هەرزان بوو لە نرخی چاو چڕاندن
تاژدین کەمێ هۆش و بیری لابوو
مەم نابێ بپرسی هەر نەما بوو
تێی راخوڕی مەم دە هەستە بەس بێ
تاکەنگێ تخێڵ دەبی لەناو جێ
شێرین ئەمە ئەو دوو ئاسکی ماڵین
شوورەییە لە دەست ئەوان بناڵین
مەم هاتە وەڵام بە ناڵە ناڵی
تاژدین وەدیارە هێشتا کاڵی
زۆرتر لە تە خۆم شلۆق دەبینم
زۆر کاریگەرن هەموو برینم
مەمبینە کەوا لەسەر زەمینم
کوژراوی ئەوینی چاوی زینم

سینەم هەموو هەنجنە بە برژانگ
گیانم بووە گیر لە ماهی لاجانگ
بێ شوێنە دڵم لە پرچی رەشدا
وەک نەشتەرە هەرچی موون لە لەشدا
بەو شیری برۆی کە تازە ساون
بەندبەندی دڵ و جگەر پساون
ئارا لە چە جێیەکم نەماوە
تۆ ئەو مەمی دیت نەما تواوە
دڵداری بە راستی دای بەسەرما
لەو هێرشەدا نەدڵ نەسەر ما
گیان و جگەر و دڵ و هەناوم
دەست و سەر و پێ و پشت و چاوم
سوێندم بە خوا نیانە ئارام
شێتن هەموولا لەلام نەما رام
تا من بەدەمم دەمێ دەکەم شین
ئەو هەریەکە بۆ خۆ بانگ دەکا زین
وا دڵڕەقی بەو ژیانە تاڵە
تووش بووم و دەڵێی بەسە و مەناڵە
وان بێڵە بە ئاخ و داخ و ناڵان
بابێینەوە سەیری چاوکەژاڵان

زین و ئەستی بە چ دەردێ چووبوون؟

هەر چوونەوەماڵێ بەو جلانە
رووت بوونەوە ئەو کەمەر شلانە
هەرچەندە جل و شمەک کە گۆڕان
چۆن دێنەوە رەنگ و دڵ کە دۆڕان
دڵداری لەناو دڵان خزیبوو
گوڵ رەنگی لە کوڵم و لێو دزی بوو
کەس نەیدەگوت ئەو ستی و زینن
پێت وابوو کە خەڵکی ژێر زەمینن
پیرێژنی دێوی ئەم جیهانە
تایەن بوو لە کۆشکی ئەم کچانە
فەرهادکوژەکەی لەلا تکێک ئاو
گەڕبازی بەناو و حەیزەبوون ناو
ئەو هات بەسەرا لەوان دەماندا
چاوێکی خشاند بە رووی کچاندا
دیتی چە ببینێ دووی کز و لات
ئەی خوایە ئەمانە چییان بەسەر هات
وا ماتی خەیاڵ و دوورە ئاگان
بەرچێڵە ونی دەکا چەناگان
رووی رۆژ چییە بوونە مانگی یەکشەو
چاوباز کڕن ئەمڕۆ بوونە مێکەو
خوێن بوونەتە بەفری تازە باریو
یاقوتی دوولێو سپین وەکو زیو

کوا کاتە کە زەرد بن گوڵی سوور
دەک ڕۆڵە لە چاوی پیس و بەد دوور
ئەی هێزی دڵ و کزەی هەناوم
هەریەک لەوە ڕۆشنایی چاوم
پارێزەری ئێوە هەر خوا بێ
باڵا و هەموو کاتێ بێ بەڵا بێ
وا ئێوە ئەوەند لە بەند و بەرچاو
چۆن چوونە دەرێ بە جووتە بۆ ڕاو
چۆن وا زوو گەڕانەوە بەرەو ماڵ
چۆن سەیرو نەکرد لە جێژنی سەرساڵ
بێژن شتەکە چییە و چە ڕەنگە
سەرگێژییە یان خەیاڵی بەنگە
گیران بە چە داوێ چۆن تەڵێکە
هۆی ئاگرە هەرچی دووکەڵێکە
دەنگێ بکەن و نەکەن کچانم
من بۆ خۆ هەموو شتێک دەزانم
قومێکی دەپێژم و دەڕێژم
چو دیوە لەڕێوە پێو دەبێژم
شیشۆقە و موروو تێکەڵاو کەم
چیتان لە دڵایە لێو بڵاو کەم
گوتیان بەدزی بە پیرە زاڵی
لەو کاتەوە چووینە دەر لە ماڵی
هەر کەس کە دووچاری ئێمە بوو زوو
شێت بوو و دڵ و هۆشیان لە دەس چوو

ئەم زۆرییە زۆرە هاتە ڕێمان
پێوەندی ئەوینێ هاتە پێمان

شێت بوون بەمە زۆر و دای لە سەریان
ئێمەش ئەوە بووینە شێتی پەریان

هەر بستێ لەمان ئەمانە دایە
لووسایی زمانی کەوتە کایە
چاومەس دەسەرو گەڕێم هەزار جار
ئێوەی کچی پاتشان و خونکار
کێ بێ کە ببێ لە ئێوە بێباک
کێ بێ کە نەدات بە ئێوە پیتاک
دەستان کە بەدەستی هەر کەسێ دا
دەیدا سەر و گیان و دڵ لە ڕێدا
نەخوازە کە ئێرەیی بێ دڵدار
من بیگەمێ ئێستە دێتە بەر بار
کام داری بڵندە دای دەهێنم
هەر شێتی دەکەم دڵی دەسێنم
وتیان هەموو وایە هەرچی دەیڵێی
ناسراوی لە لای ئێمە تۆ کێی
دەرمانی برینی مەت لە دەس دێت
شەرمێکە دەمانگرێ بڵێین پێت
دەردی مە گەلێک بە ئێش و ئۆیە
ڕێ کوێرە بە دڕکە پڕ کڵۆیە
چەندەی هەیە کیژ و کوڕ لە بۆتان
چەند هێندە کە ناو براوە بۆتان
هەرکەس بەجوانی ناوی داخەن
نووسراو لە سیایی ئێمەدا هەن
لەم شارە هەچێکی مەستە چاون

دیومانن و گشتی ناسراون
ئیمڕۆکە دوو کچ بە ئاڵ و واڵا
وەک یەک بەشمەک بە ساڵ و باڵا
دوو ڕۆژ کە هەڵێن بزانە هەو بوون
هەنییان وەکو مانگی چاردەشەو بوون
تووشیان بوو بە تووشمان لە ناکاو
چۆن دڵ نەپەڕێت و ئاو نەکا چاو
هەر چووینە نزیکی وان بەدیمەن
دیمان نە لە ئاو و گڵ وەکی مەن
وەدیارە فرشتە یان پەری بوون
دوو سێوی بەهەشتی داوەری بوون
ئەو بۆ مە بە جووتە کەتنە داوان
ئێمەش ئەوە شێت دەبین لە تاوان
ڕوومان وەکو مانگ و ڕۆژێ وا بوون
ئەو ئاوێنەیەکی ڕوونوما بوون
ئەو شووشە ئەمیش چرای بەرانبەر
تیشکی مە گەڕاوە بۆ مە لەو سەر
شۆقێ کە گەڕاوە دای لە ئێمە
تاواندی دڵی مە های لە ئێمە
سەر کوڵمی مە ئاگری بە گڕ بوون
ئەو وەک دوو چرای لە ڕۆنێ پڕ بوون
گڕ گرتی و کەوتە هەردوو لامان
دڵ بووەتە مەکۆی برین و زامان
سووتاین گش و ئێستە کۆی زوخاڵین
لات وایە کە نوقمی ناو خەیاڵین

تایەن لەم وتانە سەرگەردانە

دایەن سەری سووڕ بوو لەم وتانە
ڕووی کردە کچان وتی: چتانە
چۆن ئێوە نەچوون بە تیلی چاوان
کوڕ ڕاوکەن و دڵ بەرن لە لاوان
بۆ خۆ و کچ و کچ دەبن بە یارو
لام وایە شڵۆقە کاروبارو
دڵداریی کچان لە ئێوە نایە
کەس ناچتە سەمایە بەو هەوایە
پێویستە کچان بە کوڕ بنازن
لاویش گەرەکە کچان بخوازن
بێهودەیە کچ لە کچ کە جووتە
لاو لاوی بوێ لە هۆزی لووتە
کچ سوورگوڵی دەسچنی خوایە
کوڕ ئاوی ژیان و ژینی لایە
کوڕ خوێن و کچیش لەشن هەتا جوێن
بێ خوێن لەشن و لەشانی بێ خوێن
تا بێ کچە کوڕ شەوە بەبێ مانگ
تا بێ کوڕە کچ نوێژە بەبێ بانگ
کچ بۆ کچێ چۆن بە هاوسەری بێ
جا با کچی پاتشای پەری بێ
خوسرەو کە نەبا سواری شەودێز
شیرن لە شەکر دەبوو بە پەرێز

فەرهاد و شیرین ئەگەر نەبوونا
رووشێک نەدەهات بە بێستوونا
ئەو گش کوڕ و کاڵە هەن لە شارا
بەگزادە و سادە ساز و دارا
چوونو دڵ و دا بە دوو کچۆڵان
چڵکاو چڵەپێنی دەرک و کۆڵان
بێ ناو و نیشان و کەس نەناسان
کارێکە نەهێندە سووک و هاسان
من دیمەوە هیچ مەبن هەراسان
خەودیتەن و هێشتە هەر لە تاسان
ئەو چەڵتە چەڵت کە گەییە گوێی زین
تێی راخوڕی بەسیە پیری سەرشین
نازانی دەڵێی چی کۆنە فەرتووت
هۆشت نییە چی دەڵێی و چت گوت
نەتگوت کە قوم و گڵی بە باکەی
پێت دەکرێ نهێنی ئاشکراکەی
ئێستا کە دەڵێی خەیاڵ و خەونە
بیرت وەکو خۆت رزیو و کەونە
ئەو جووتە فرشتە یان پەری بوون
کچ یان کوڕ و کێ و کێندەری بوون
دیومانن و دەشتەوێ نیشانە
ئەنگوستیلەیان لە پەنجەمانە
گەر جادووگەریت نەهەر زمانە
بیانبینەوە خێوی کلکەوانە
پیرێژنی زماندرێژ و جادوو
دەرخەن لە دەسو کوتی دەجا زوو

تا ڕۆژ ئەوە دەست بە دەسنوێژم
خەو ناچەژم و قومێ دەپێژم
خێویان چە پەری و چە دێو و خێوە
دەیناسم و پێو دەڵێم لە ڕێوە
گورجێ ستی دایە هەنگولیسک
زین دادی دەدا دەگەڵ هەنیسک
پاڕاوە لە تایەنێ بە گریان
لێم دووربێ جگەر دەبێتە بریان
گۆمێکە لە خوێن دڵی هەژارم
هەرچەندە بڵێی ئەوەندە پەژارم
ئەو کاتە کە گێژی دڵ دەجۆشێ
گیانم بەرەو چوونەدەر دەکۆشێ
فێنکی کوڵی دڵمە ئەو نقێمە
لێم ون بێ جگەر دەبێتە قیمە
سوێندت بە خوا دەدەم گەلێ زووم
بۆ بێنەوە تاکو بۆی نەمردووم

تایەن دەچێتە کن نوشتەنووس

پیرێژنی سەلکە تەپڵە گوێنی
بوولێڵە کە دەرکەوت نهێنی
خۆی کرد بە کوڵیتی جادووێکدا
تۆرتۆی دەمی سەلم و تووری لێک دا
من بێوەژنێکی بێ پەسیوم
بێ خانە و لانە و بێ بژیوم
پەرژینی بە گوڵ بێ دوو کوڕم هەن
دووی بێکەسی زۆر شڕ و ورم هەن
چووبوونە گەڕانی چۆڵ و دەشتێ
تووش بوون بە رمۆزنان لە گەشتێ
هاتوونەوە شێت و رەنگ بزڕکاو
نە شتێکی دەخۆن نە لێک دەنێن چاو
بێ هۆش و زمان لە جێوە کەوتن
نەمماوە حەسانەوە و سرەوتن
دوومێنەکەیان لە دەستی ناون
دەسیان لێوەشاوە هەنگاون
بڕوانە چییە بڵێ بزانم
دەردت لە کزەی دڵ و گیانم
فێدارییە شێتییە دڵئێشە
چارەم بە چییە و چ ڕێم لە پێشە
هەرچی هەیە لەم دووانەڕایە
ئاڵە و شەوە دەستیان تیایە

خێویان چ مرۆ و چ خێو و دێون
پێمی بڵێ کێن چن و چ نێون
جادووگەری ژیر و سووک لە شانان
زانا بە گەلێ وشەو و زمانان
ئامڕاز و پسوولە کۆنی رانان
دەیڕوانی لە سووڕی عاسمانان
"جووتەی کەو"ی گەش نزیکی یەک دین
دەرچوون ئەوە بوون ستی و تاژدین
سووڕاندی گەیشتە "لەیل و مەجنون"
بەریان تەمی خەم بوو زین و مەم بوون
جادوو گوتی بەسیە پیرە دایە
هێند زۆرە درۆت دوایی نایە
لێم بووی بە گوریسی ناو هەمانە
راستی بکە پیشە بەس لەمانە
کوانێ کوڕی چی هەڵی دەبەستی
هاتووی لەدوو کاری زین و ئەستی
لەو دەشتە لە رۆژی جێژنی نەورۆز
تووشیان بوو بە تووشی دوو کوڕی قۆز

دوو مانگ و دوو رۆژ بەیەک گەیشتن
یەکدەم دەم و دڵ دەیەک گەیشتن
ئەم جێژنە کە دێ لە کوردەواری
زۆر پیشە و باوە کۆسەکاری
بوو بەرگی کوڕان لە ئەستی و زین
لە کوڕان بوو جلی کچانە پەرژین

ئەو بوون لە گرِەی ئەوینی بێهۆش
ئەم بوون لە مەیی جوانی سەرخۆش
ئەو سووتەڵی گرِمەلای ئەوینن
ئەم تینووی کەربەلای ئەوینن
گۆڕییانەوە کلکەوانە دوو جووت
شیشۆقەیی شین بە نرخی یاقووت
تایەن وتی تۆم گەشەی دڵانی
پسپۆڕی هەموو شتێک دەزانی
ئەو جووتە کورِەی ئەوەندە قۆزن
کێهە رەگەزن لە کامە هۆزن
بەگزادە و خانەدانی شارن
یان بۆرەپیاگ و باب هەژارن
فەرمووی لە رەوشتی دڵتەڕیدا
سەودایە هەیە دەڵێن لەویدا
دوو دڵ کە بەیەکتری گەیشتن
پێغەمبەر و خواشیان لە پشتن
نەخوازە ئەوانە دوون شرین کورِ
مروارییە یەک یەکی وەکو دورِ
یەک رۆڵەی نووسەرێکی میرە
یەک خزمی نزیک و باب وەزیرە
ئەو تایەنی پرِ برِ و بەهانە
پێی گوت کە نیشانە نین ئەمانە
دڵداری ستی و زین هەزارە
هەی هو چ هەزارە بێ ژمارە
کاروانکوژی چاوی ئەو دووانە
پیریش دەکوژێ چە جای جوانە

لێت روونە کە چەندە لەم چزیرە
بەگزادە و خان و مەزن و میرە
چاکەی بکە پەردەپۆشی لادە
کێن ئەم دووە سادە گەورە زادە
برِیاربێ بزانم و بیاندوێنم
چل زێرِی بسێنم و بۆتی بێنم
جادوو گوتی خۆت وەبینە شوێنێ
بیپشکنە گش کەل و کولێنێ
هەرکەس کە دەڵێن کزە و نەخۆشە
بۆ دیتنی گورجێ تێ بکۆشە
گەرخۆت بکەیە بژیشک و زانیار
چاوت دەکەوێ بە هەردوو دڵدار
ئەم جووتە فرشتە بۆ جوانی
بیانبینی دەمە و لە حاست دەزانی
نەخوازە لە دەست نقێمی رەنگین
رەنگینە بەناوی ئەستی و زین
لەو کاتەوە پیرە بوو بە لوقمان
تووربێن پرِی شووشە ئاو و هەتوان
دەرمان هەمەرِەنگە تۆز و نەشتەر
کۆڵانی دەپشکنین سەرانسەر
هێدی و مرِومۆچ و کوورِ و چاوزیت
پێی وابوو بژیشکە هەرچی دەیدیت
گورجێکی گەیشتە پیشە کاران
زووی دیتەوە جێ تەماڵی یاران
پرسیان چە کەسی ئەرێ پیرێژن
فەرمووی ژنی چی بژیشکی بێژن

چاری هەموو دەردێ باش دەزانم
پسپۆڕی دوو ژانی زۆر گرانم
چی ئێشی دڵان و ژانی گیانە
دەستی منە چارەسازی وانە
گوتیان چییە ژانی گیان چە جۆرە
ژانێکە وتی نیشانی زۆرە

دەردێکی گەلێ گران و سەختە
چابوونی گرێدراوی بەختە
ئەو ئێشە لە ئێوە دوور گەلی گوڕ
تیشکێکە لە ڕووی کچا جگەربڕ
کاتێ دەردەچێ وەکو برووسکە
بێ گڵپ و گڕ و بەبێ ترووسکە
بێ زام و شکست و بێ برینە
ئەو ژانە ئەوینە زۆر بەتینە
دەیکا بە خەڵووز دڵ و هەناوان
خوێن فیچقە دەکا لە دڵ لە چاوان
وتیان وەرە سەر دوو چاوی ئێمە
بەو ژانە دەژین دوو لاوی ئێمە
دەی بیخەرە روو هەچێکی پێتە
چاوی مە لە پیتی دەست و پێتە
هەر چیت بوێ گورجێ دێتە بەردەس
هێند زێڕ ببەوە هەتا دەڵێی بەس
تایەن کە گەیشتە سەر نەخۆشان
زانی بە نیاز گەیی نەپۆشان

فەرمووی بەتەنێو دەبێ ببینم
وا باشترە شارەزای ئەوینم
جارێ دەبێ تێو بگەم لە پاشی
دەرمانو بکەم بکەونە باشی
هاوڕێ هەموو چوونە دەر لەلایان
تایەن تەکی دا بە تەک برایان

درکاندنی رازی دڵ لەلای تایەن

دوو لاوە کە چاویان هەڵێنا
چاوی مەلەوان لە گۆمی خوێنا
دیتیان یەکی پیرە هەڵترووشکاو
وەک لانکی شرۆل شەق و شڕ و شکاو
وا ورتەورت شتێک دەبێژێ
فرمێسکی لە چاوی کز دەڕێژێ
گوتیان چ کەسێکی پیرە دایە
بۆ دەگری وە دەرخە چت لەلایە
فەرمووی بەسەری ستی و زینێ
بۆ ئێوە دەکەم گرین و شینێ
نەخوازە لە کن ستی و زینان
دێم پێم هەیە شەڵتە بۆ برینان
ئەنگوستیلەکانو ئەم دووانەن
باوەڕ کە نەکەن ئەوەم نیشانەن
کوا بمدەنێ هی ئەوان بەمەردی
ئابڕووی دوو کچان مەدەن لە بەردی
راسپاردەم و تایەنی ئەوانم
نامنێرنەوە ناهومێد دەزانم
کاتێکی کە پیرەیان وەها دی
هەستانەوە گەشکە بوون لە شادی
یەک ماچی دەدان لە دەستی چرچی
یەک بۆنی دەکرد لە تیسکی پرچی

یەک دەستی لە بەژنی کوورِ وەرێنا و
یەک کەوشی دەخستە سەر سەر و چاو
تایەن بەمە جەرگی بوو بە بریان
دەیگوت بە دوو چاوی پڕ لە گریان
رۆڵەم بە خوای لە ژووری سەرمان
بۆ دەردی دڵو دەبم بە دەرمان
باڵداری هومێد بە داوێ دەگرم
دڵخۆشو دەکەم بژیم و نەمرم
هەرچوارو وەکۆ دەکەم وەکو کۆ
کار پێک دێ بە ئارەزووی دڵی نگۆ
ئەنگوستیلە بۆ بەژن نەمامان
هەر بەرمەوە دێنمەوە وەڵامان
تاژدین لە دەسی دەرانی هی خۆی
پێی وت وەرە فەرموو بیبەوە بۆی
مەم روانی بەبێ نقێمی زینێ
ناژی بە ژیان لەسەر زەمینێ
بمبەخشە گوتی سەرم لەبەر پێت
هەر دامەوە پێت لە جێ دەبم شێت
ئەوناوە کە چووەتە ئەو نەقیمە
پێوەندی لە بەندی جەرگ و سیمە
گەر بتدەمێ بەندی دڵ پساوە
بێ ئەو لە ژیان بەشم بڕاوە
ئەی دایە لە ڕێی جوانیی زینێ
با بێت بەزەییت بەدڵبرینێ
گەر چوویەوە زین دەبینی هەردەم
پرسی کە لە من بلێ دەڵێ مەم

ئەو شایە ئەگەر چی من گەدا بم
لێم روونە کە ناهومێدی نابم
با خواستن و دیتنی نەوێرم
دڵخۆش بە خەیاڵی رادەبوێرم
ئاخ خۆزگە لە پێش ئەوەی دەمردم
دەمگوت ئەوە زینە یادی کردم
زۆر جوانە لە ئاهی دڵ بترسێ
جار جارە چلۆنەیەک بپرسێ

گەڕانەوەی پیرێژن بۆ لای چاومەستان

ئەو هەردوو بەژن نەمامی وا شەنگ
دانیشتو لە چەشنی خونچە دڵتەنگ
خاوی مەیی خەوپەڕێنی دوێنن
بە هومێدی مەیەکی خەمڕەوێنن
چاویان دەگەڕاند دییان لە ناکاو
وا تایەنە دێ بەوردە هەنگاو
سەیری بوو کە پیرە هاتە ژوورێ
پوورەی بوو پەری لە دەوری پوورێ
پیرۆزە گەیشتە دیدەمەستان
ماچ گەییە هەزار لە لاق و دەستان
وتیان بڵێ ئەو فرشتە کامن
دوورن لە وزەی تۆ یانە رامن
ئەم دوو پەرییەت لە تەپکە هاڵا
یان هاتییەوە هەر بەدەستی واڵا
ئەو تیری لە جەرگی ئێمە راچوون
هاوێژەری وان دەزانی کێ بوون
سوێندم بە دووچاوی مەستی ئێوە
وا دێم وتی لای ئەوان لە رێوە
چەندم بەزەیی بەوانەدا دێ
چو کردووە بەژنو بێ بەلابێ
هەر جارێ ستی و زین دەبێژن
چاویان دوو پلووسکە خوێن دەڕێژن

تایەن دەبەرو مەرێ کچانم
چەند ساڵە ئەوێستە پێو دەزانم
ئەو جووتە کوڕەو چڵۆن بژاردن
چۆنتان بە خوای ئەوین سپاردن
بەو خوایە کە کەس نییە لە رەنگی
ئەو جووتە لە باری شۆخ و شەنگی
سەرتۆپی کوڕانی ئەم جیهانەن
تای ئێوە ئەگەر بکەن ئەوانەن
دوو سێوی بەهەشتی لەت کراون
دوو لەت ئەوەتا دوو ئەو دوو لاون
وای گرتنەبەر بە چاو و راوان
هەر هێندە بوو شێت نەبوون لە تاوان
ئاوری دەگەیاندە نەوت و پووشوو
هەر خۆشی دەکرد و گڕ بڵند بوو
دڵ تورە ئەوین گڕێکە داگر
دڵ چەند تەڕە هێندە دەگرێ ئاگر
وەک تاقە لەش و ئەوین چرایە
گیان رۆنە پڵێت نە ئاشکرایە
گەر رۆن و پڵیتە گەر چرایە
بەسراوە هەمووی بە تاقە تایە
بەم ئاگرە گشتیان سەروبەر
سووتان و یەکێ دەری نەکرد سەر
گوتیان دەبێ ببیە چارەسازمان
کارێکی بکەی نەشێوێ نازمان
ئاودێری و ئێمە هێشتە کاڵین
تۆ زمان نەبی ئێمە لاڵ و پاڵین

تۆمان نەبێ وشک دەبین و بێ بەر
هۆشمان نەدەیەی دەکەین خەزەڵوەر
تۆی بۆمە بەڕاستی سەرپەرشتی
هەر تۆ کەس و کار و گشت لە گشتی
نەتوت وەکو دوو پەپوولە ئەو لاو
بۆمەن پڕووکاو و هەڵپڕووزاو
دەیسا دەبێ چەندە چاوەڕێت بن
زو نەچییەوە زۆر نزیکە شێت بن
هەڕاکە بەلەز بڵێ بە تاژدین
ئەو ئەستی ئەگەر دەوێت و مەم زین
مزگێنی لەوان بێ ئێمە سازین
ئاواتی مەشە و بەدڵ دەخوازین
بۆ وان دڵی ئێمە گەرم و نەرمە
درکانی گرانە کچ بەشەرمە
ئەو پەردە لە رووی کوڕان نەماوە
شەرمێونی دنبەگی دراوە
خوازبێنیکەران بنێرنە پێشی
هیوا هەیە کەس پڕی نەکێشێ
توخوا بڵێ بەو دوولاوی دڵبەند
چەندیان هەیە دۆست و دەستوپێوەند
هەرچی کە دەڵێن نزای رەوایە
گشتی لە خوا بکەن تکایە
ئەم دوورییەمان لەناو وەلابات
پێکمان ببڕێ و بگەینە ئاوات

خوازبێنیی ئەستی بۆ تاژدین

چەند خۆشە نەخۆش نەخۆشی دڵ بێ
کەم مابێ نزیکی گۆڕ و گڵ بێ
لەو کاتە بژیشکی بۆ پەیابێ
دەرمانی دڵی بکات و چابێ
چەند خۆشە وەڵام بگاتە دڵدار
مزگێنی بداتێ ساز بووە یار
دیسان وەرە سەیری پیرە تایەن
فێڵاوییەکە فێڵی لە بنە نایەن
بۆی کەوتەوە ناو جلی بژیشکان
چاویلکە لە چاو و دەس بە پیشکان
خۆی کردەوە لانی جووتە لاوا
خۆشی و بزە وا لە لێو و چاوا
مزگێنی لە چەشنی ئاگری گەش
رووناکی دەکرد لەوان شەوی رەش
فێنکاییی دەدا دڵی بە کوڵیان
سارێژ بوو هەموو برینی دڵیان
کۆبوونەوە هەر یەکەی لەلایە
چەند پیر و ردێنسپی و مەلایە
هەرچی کە لە پێش و کەیخوا بوو
گشتی بەروڕووی لە ماڵی شا بوو
گوتیان دەسەرت گەڕێ سەر و ماڵ
پێشکەشتە ژیان و زیچ و منداڵ

مەزنی گەلی کوردی مەرد و ڕەندی
خاوەن دەسەڵات و گیروبەندی
سەرمان هەموو پردەبازی سەر رێت
چی سارد و گەرم نەیێتە بەر پێت
تۆی سایە چەور لەسەر سەری مە
تۆی هاندەری بۆ پەنابەری مە
رووت نا لە کەسێک گەلێ بە بەختە
کێ تۆ نەتەوێ ژیانی سەختە
تاژدین کە نزیکە خزمی تۆیە
بەندەی هەرە چووک و نزمی تۆیە
ساوا بوو لە کۆشی دایک و باوا
زاوا بووە ئێستە بیکە زاوا
هیوا ئەوەیە رەوای ببینی
ئەستی بدەیەی بە هاوسەرینی
فەرمووی چ دەڵێن دەبا وەها بێ
جێ گیرە شتێکی پێو رەوابێ
دەمڕاست و مەلا بلا نەوەستن
تاژدین و ستی لەیەک ببەستن
زۆر شادە دڵم بە کاری ئاوا
پیرۆزبێ ژیانی بووک و زاوا
هەستا دەم و دەس چەکۆی بەدڵ ژیر
بەسپاسەوە کەوتە دەست و پێی میر
خوازبێنیکەران لە بەگ لە میران
دارا و نەدار و لاو و پیران
پاڕانەوە مەزنی کوردەواری
زیندوو بێ بە کام و پایەداری

فەرمووی بکوتن دەهۆڵی شادی
وەک ئەو هەلە کێیە بێتە یادی
مەیگێڕ نە دەمی تنۆک - تنۆکە
مەی کۆنە لەزاری کووپە رۆکە
هەل هاتووە خەم بدەین بەبادا
هەڵکەوتووە کەس لەدەستی نادا
کێ زانی وچانی با نەخەینێ
شەو ئاوسە چی دەبێ سبەینێ
دڵشادی و شین بەرەی زگێکن
گریان و کەنین بەرەی لکێکن
پێکهاتی گەڕی ئەم ئاسمانە
جارێکی ژیانە دووی نەمانە
رووناکە بەرێک سەرێک تەپومژ
کچ بەخشە چەلێک هەلێکی کوڕ کوژ
دنیا وەکو شێرە لێی بترسێ
گەر هاتە بڕین لە کێ دەپرسێ
هەل هاتووە خۆشە چاوەڕێی چین
بڕیاربێ سەبارەتی بە تاژدین
مەزنایی لەوێ بووەستێ ئێوە
دامنێن وەکو خۆ لە ئێستە پێوە
زۆر هاتووە ئەو بەدەوری مندا
دەستپاک و بەکار بوو هەر لەبندا
شێرێکە لەجەنگ گوڵە لە ئاهەنگ
دەنگ داوەوەێکە ژیر و بێدەنگ
پێویستە لە رێی کوڕێکی ئاوا
ئەمنیش ئەمەگم هەبێ لە چاوا

نۆرەی منە جا لەسەرمە هەستم
بۆ کۆمەگی ئەو کەمەر ببەستم
کێ بێ و کەسی وای هەبێ گیانی
نابەخشێ لە رێی بەکامەرانی
گەر بمبێ نە هەر سەرێک هەزار سەر
گەنجینەی سەرزەوی سەروبەر
نەیدەم لە رێگای کەسێکی وا دا
مەردایەتی من بچێ بە بادا
تاژدین کە لەوێ دەسەو کەمەر بوو
بەروانکەی کارکەریی لەبەر بوو
ئەو خێوی شکۆیە هەر لەجێدا
لێی کردەوە خۆی لە خۆی گرێدا
رازاندیەوە جۆرە نان و خوانێک
خوان هەر مەڵێ بووبووە عاسمانێک
پێت وا بوو لەسەر سەلان لە جێی نان
کولێرەی مانگ و رۆژی هێنان
ئەو لەنگەرییەی لە زیو و زێڕان
عاسمانی لەسەر دەسان دەگێڕان
تا کاوڕ و گیسکی عاسمانان
برژان و نرایە بەر میوانان
هەر قاپی زەلام لە رەنگی بورجێ
سەرپۆشی فرێ درابوو گورجێ
کۆجیلە و پیاڵەکانی فەغفور
ئەستێرە و رۆشنی دەدا دوور
شاکاشی هەمووی لە چەشنی عەنبار
سەررێژ وەکو نەوسی پیاوی بەدکار

خواردن هەمەڕەنگە چەور و شیرن
نەرمیش بۆ بەشی ئەوانی پیرن
ئاوخۆرە و قومقومۆکی چینی
ناو ژوور دەگەڕان بە نازەنینی

ئەستێرە گەڕیدە بوون ئەوانە
دەتدین هەموو دەم نە هەر شەوانە
هەرمێ و هوڵو شەڵانی و سێو
دەتوانەوە هەر دەگەینە سەر لێو
نارنج و بەهێ و هەنار و لیمۆ
چەرخیان بوو لەبەر شەقا وەکو گۆ
ماستاو و گوڵاو خۆشاو و قەنداو
فێنکاییی دڵان و جوان لەبەر چاو
ئەسپەندەر و داری بۆن دەسووتان
بۆنێکی بەهەشت دەهاتە لووتان
دەنگخۆشی بەناو و دەنگ سەماکەر
دنبەگژەن و تەپڵ و دەفە لێدەر
دەتڕوانی هەمووی بەشێوە هاوڕەنگ
لەو بەزمە هەمووی بووبوونە هاودەنگ
شمشاڵ و کەوان و تار و تەنبوور
زوڕنا و کەڕەنا و ساز و سەمتوور
حەیران و نقام و خاڵی ڕێبوار
پایزە و نیوەشەو ئەرێ یار
وێکڕا دەردەچوو بەرێکوپێکی
بێ قۆرت و گرێ بە لووس و لێکی

بلوێر کە دەسی دەکرد بەناڵان
دەیبرد دڵ و هۆش و بیر بە تاڵان
مەیگێڕ بە بەرامە گێژ و وڕ بوو
مەیخۆر وەکو کووپە وڕگی پڕ بوو
بانگی بوو لە کووپە خوڕ خوڕی مەی
سەرخۆش بە خەم و کەسەر هەتا کەی
شت هێند هەبوو کێ لە چی دەپرسی
کێ بیری دەکردەوە لە برسی
سەرنووسەری عاسمان لەوێدا
رامابوو بنووسێ خۆی فڕێ دا
دیتی کە هەزار یەکی بنووسێ
نابڕێتەوە تا بنووس دەخوسێ
زوهرە لە سەما کەوت شکاوباڵ
خۆی شاردەوە مانگ لە کونجی قڕژاڵ
کەیوان چووە دۆڵچە ڕێی نەناسی
کڕیار سەری بردە وڕگی ماسی
کۆمەڵ هەموو دوور لە دەرد و ئاخان
پیرێژنی عاسمان لە داخان
کۆم بووبووەوە ڕەنگ پەڕیو و جاڕز
هیچ کاری نەمابوو بووبووە کادز
شاری و ڕەمەکی و نەناس و گەڕناس
دارا و نەدار بەکەوش پێخواس
گشتی دڵی خۆش لە بەزم و ئاهەنگ
پەیدا نەدەبوو بەتیت و دڵتەنگ
کاتێکی لە کۆڕی چوونە دەر پیر
لاو هاتنە جێگە بانگی کرد میر

تۆی لاوی بژاردەم لە ناوا
هەر خۆت ببە ئاریکاری زاوا
رازاوە لە چەشنی یەک لە بەرگا
یەک بەبزەیە یەک کزەی لە جەرگا
دەرچوونە دەرێ کە رابوێرن
گوێ تاوێ لە رازی یەک بدێرن

رازاندنەوەی کچان و گواستنەوەی ستی

ئەو کاتە کە تازە بووکی رووسوور
سەرپۆشی رەشی فڕێ دەدا دوور
رازاوە وەسەر کەوت لە ئاسۆ
رازاندییەوە دەشت و دەر کەژ و کۆ
بووک جوانکەر و تایەن و پەرستار
سەرگەرم و خەریک لەبار و پڕکار
چون سازی بکەن ستی و زینان
چۆن ناز دەدرێ بە نازەنینان
روانییان لە رەشاییی بسک و خاڵان
دییانن کە دڵان دەبەن بە تاڵان
هەر گەینە نزیک برۆی کەوانی
گێژ بوون لە کری خوای جوانی
سەر روومەتی سوور چ هاتە بەر چاو
سوور بووەوە لە شەرمی وانە سووراو
توانای نەبوو کل بگاتە چاوان
هەر بوو بەخەڵووزی رەش لە تاوان
سەرتاپێ گەڕان لە چەشنی شانە
دەستیان کەوێ موویێ بۆ نیشانە
شێوان وەکو پرچیان و نەشبوو
چم وت تەنێ گەینە تاقە یەک موو
ئەو مووش نەپەڕیوی پرچی سەر بوو
تای ژین و ژیان و مووی کەمەر بوو

پشتێن نەدەبەسترا لەسەر موو
گیان ترسی پساندنی لەبەر بوو
کێ توانی کە تێوەڕا بمێنێ
ترسی بوو لە دینی بیشکێنێ
سەرپەنجە لە ڕەنگی گوڵ دەڕەنجان
ڕەنگ و خەنە چۆن لەوێ دەگونجان
ڕەنگێکی خوا هەڵی بژێرێ
گۆڕاندنی کێ هەیە بوێرێ
وان و خەنە پاشی ناهومێدی
چاریان بە تەنێ لە ماچی پێ دی
ئەو خشڵی کە بوو لە دوو گوڵی شەنگ
تیشکەی لە زەوی دەدا بەحەوت ڕەنگ
پیرۆزە کڵاوی گەییبە سەر سەر
ڕووناکی درا بە تانجی گەوهەر
سەردێری لە ڕووپەڕی خوا کرد
ئەو ڕەنگی بەخشڵ و زێڕ پەیا کرد
ڕازانەوەیەک لەوان کرابوو
خەرمانە بوو دەوری مانگی دابوو
لیزگەی دوڕ و لاڵ و بەندی گەوهەر
بسک و خەت و خاڵی ڕندی دڵبەر
نەخش و خەت و تیپ و پیتی قورعان
نیشانە بەخاڵ کرابوو نیشان
ڕەنگێ لە خواوە یەک لە دەستان
چاو ڕوونکەرەوەی خوا پەرستان
بێ باوەڕێ ئەم دووەی بدیبا
بێچارە دەبوو بە باوەڕی با

ڕازایەوە شار لە چەشنی بووکان
بازاڕ و شەقام و ماڵ و دووکان
پۆشرابوو هەمووی بە ئاڵ و واڵا
سەر خوانچە بە لالە بان بە ئاڵا
چەند سەد کوڕ و کیژی نازپەروەر
خوانچەی دوڕ و گەوهەری لەسەر سەر
بار بەربووە ڕێز و زێڕ بەباران
هەرچی بە نرخ هەبوو لە شاران
جیازێکی بەدەر لە سەنگ و هەژمار
هەر لۆک بوو نکەی دەهات لە بن بار
قورسایی ئەوەندە گەییبە عەرزی
بوولەرزە بوو دار و بەرد دەلەرزی
دنیایێ وەکۆ بوو بۆ تەماشا
دەریایێ لە مرۆ بوو حەوشی پاشا
جارێک بە شەپۆڵ و گا بە پەنگاو
جێی دەرزی نەما هەڵێنی هەنگاو
دەروازەیی خۆشییان کراوە
لە پڕێکەوە هاتە دەر کەژاوە
گێژاوە کەژاوەکەی ستی هات
کۆشکی پەرییان بە ڕاستی هات
پێشڕەو کوڕ و کیژی دەس لە کەمبەر
سەرتا بە پێ زێو و زێڕ و زەمبەر
تەختێ وەکو بەختی ئێمە ڕەش بوو
بەس ئەو نەوەکو مە دوورەبەش بوو
لاڵ و دوڕی بەندی دەور و بەر بوو
بەڵکیسی لەسەر بوو بەختەوەر بوو

سەد "ئاسەفی بەرخیا"ت بدیبا
تەختی دەڕفاند بەشان وەکی با
ئەو تەختی رەوانە وەک گەمی بوو
دەریاکەشی گشتی ئادەمی بوو
دەریای ئەوینێ تێک بهالێ
ناچارە دەگالێ یان دەنالێ
وەک پۆلی پەپوولە لە دەوری شەمدا
سووتانی دەوی بەدڵ لە دەمدا
پێت وابوو گیانە ئەو کەژاوە
گش ئەو لەشە هێندە دەوری داوە
دەروێش و مەلا و هەژار و پاشا
کەس هۆشی نەما لەبەر تەماشا
ئەو رۆژە کە سەر ببا بە دەرمان
دیاری نەبوو ون بووبوو لە شەرمان
هێند ئەسپ و پیادە تێ کشا و هات
بێچارە پەژارە کەوتە شامات
کێی وابوو بمایە هۆش نەبردوو
هێنایە سەمایە کۆنە مردوو
شمشاڵ و گەواڵ و تەپڵ و شەیپوور
ئاوازی بلوور و ساز و سەمتوور
گۆرانی و بەزم و چەپڵەڕێزان
قاقا و هەرای مناڵ و خێزان
لەرزانە و خشڵی هەوری لاران
رمبازی و هەوهەوی سواران
لەو رۆژەوە سەر زەوی زەوی بوو
تا وێستە شتێکی وای نەدیبوو

دەریا و گەمی و پەری لە ناوا
بەو زەمزەمە گەینە ماڵی زاوا
تاژدین لە بەرێک و مەم لە لایێ
مانگێ لە تەنیشتی پادشایێ
چەند میر و مەزن بە چوستی هەستا
گش سینی و یاڵ تەبەک لە دەستا

هەر سینییەکی لە زێڕ و یاقووت
هەر یاڵ تەبەکێ لە زێو و زەمڕووت
سەرپاکی لە زێڕ و لیرە دارماڵ
داباری لەسەر کز و نەدار ماڵ
رێژنەی بە تەوژمی ئەو دراوە
لێزمەی وەتەکانی خست کەژاوە
زۆرتر لە چڵێسی نەوسی بەدکار
جێی هێشتبوو دەستەڵاتی زۆردار
رابرد لە دەهەندەییی دەهەندان
دەرچوو بوو لە فیزی خۆپەسندان
رووت و رەبەنی دراو وەکو کەر
گیرفانی دەئاخنین لە دوو سەر
بێ جووت دەیەویست کە تۆ بچێنێ
دەمڕووت دەگەڕا ژنێکی بێنێ
پڕکار و نەدار و رووت و تەڕپۆش
دارا و هەژار و مات و دڵخۆش
دەتدین ئەوی رۆژێ رێکوپێکن
پێت وابوو هەمووی برا و بەشێکن
جیایی نە بەدڵ هەبوو نە بە شمەک
دڵخۆش و بەدڵ هەمووی وەکو یەک

گچکە و زلی مەستی بادەیە و مەی
گوێ پڕ بوو لە هەی هەی و لە ئۆخەی
دار و دەوەنیش دەهاتە سەرجۆش
داروغە و پیر بووبوونە سەرخۆش
هێند مەستی دەبەنگ هەناسە تەنگن
هێندێک بە گەشە و کەن و جەفەنگن
هاتبایەتە سەیری لات و لووتان
خۆیان دەنواند بە شات و شووتان
مەقلاتی دەدا یەک و یەکێ باز
زۆرانی دەگرت یەک و یەکێ گاز
لەولاشەوە نەونەمامی دڵبەند
شیرین و بە زەردەخەند و دەمقەند
رووومەت گوڵ و لەش گوڵ و کراس گوڵ
پاکی گوڵی سەرچڵ و لەبەر دڵ
زێڕ کەمبەر و لار کڵاو و موو ڕەش
مانگ هەنیە و مەستەچاو و رووگەش
هێند توێڵی گوشاد و هێندێ دەم تەنگ
خۆشدەنگە گەلێک و گشتی خۆشڕەنگ
لاجانگ وەکو زیو بژانگ وەکی تیر
پرچی رەشەمار برۆ وەکی شیر
مەمکۆڵە هەنار چەناگە سێوان
سەرچاوەی ئاوی ژین لە لێوان
کێل گەردن و بەرز و روو بەخاڵان
کەم تێ دەپەڕین لە چاردە ساڵان
هێندێ گەلێ لووسترن لە گۆی زێو
هێندێ کەمێ گەندەموو لەسەر لێو

بە کوێری جهانی پیری پشت کووڕ
گشتی بە سەماوە بۆی دەدا سووڕ
کچگەل وەکو کۆ و حەوتەوانان
کوڕگەل خولی پێ دەدا بە شانان
کۆزیلکە لەلایێ رەو لە لایێ
ریز دوور و درێژ دوایی نایێ
حەو رۆژ و شەوان کە رۆژ ئەگەر شەو
گۆوەند و بەزم بوو تار بووبوو خەو
ئاهەنگی وەها لە کوردەواری
نایێتەوە رووی جهان چە جاری

زاوا دەچێتە پەردە بۆ لای بووک

زاوای بە شۆقی رۆژ بەیانی
میوان بوو لە بووکی عاسمانی
بێگانە بەدەر بە رۆشنایی
کش بوو کشوماتی تاریکایی
ئەو رۆژی دەکەوتە پاشی حەوتوو
ئەستێ گرِی خۆی گەیاندە پووشوو
لێک دووری و لێک نزیکی ئاوا
وەک ئاگرێ کەوتە بووک و زاوا
زوو پێک نەگەیین هەناسە دێنێ
گڵپەی لە ئەوینێ هەڵدەسێنێ
هیوا و ئەوین کە بوونە هاورِێ
فریای نەکەون هەناوێ دەبرِێ
سووتاوی بەیەک نەگەینی سالآن
سووتان لە پەلەی لە یەکدی هالآن
دەریای ئەوینێ هاتە جۆشین
ئارامی و هۆش و خۆشی پۆشین
چەندی لە کچ و ژن و لە بەربووک
چەند لاوی لەبار و قۆز و خوێن سووک
دیتیان بەسە دووری ئێش و دەردە
هەل هاتووە زاوا بچێتە پەردە
بەگوێرەی رێ و شوێنی جاران
رێک کەوتنە کاروباری یاران

رازایەوە پەردوو و چەشنی بووکان
پەردووی چی بڵێ بووبوو بە دووکان
پرِ بۆن و بەرامی خۆش سەرانسەر
مەی کۆن و مەزەی نوێ بەرانبەر
دەفر و هەور و پیاڵە سەررِێژ
پرِ شیرن و ترش و چەور و خۆش چێژ
هەرچی دڵ و زار و سەر دەکەن خۆش
هەرچی خەم و کوڵ دەکەن فەرامۆش
ئامادە و ریز کراو لە ناوا
چاویانە لە دەستی بووک و زاوا
چەند دۆست و برادەرێک هەڵستا
مۆمدانی لە زێرِی سوور لە دەستا
مۆمێک لە بەری لە دوور شەوانە
هۆنباتەوە لیزگە زەنگیانە
دایان نا لە کۆرِ لە بانی سینی
دەیگوت بە زمانی ئاگرینی
زاوا بەسە هێندە شەرمە شەرمە
تۆش رەنگ و دڵت پەرِیو و گەرمە
بولبول چتە خۆت لەگوڵ دەکەی سڵ
بفرِە و بگە سوورگوڵی لەسەر چڵ
پەروانە ببینە مۆمەکەی خۆت
فرمێسکی دەرِێژێ وا ئەویش بۆت
تاکەی وەکە من سووتان و ساچان
راکە و بگە دەمدەمان و ماچان
وا رووگە و کابە لێت نزیکە
حەج کەوتە سەرت دەهەستە بیکە

حەو جار بگەڕێ لە دەوری یارێ
خاڵ ماچ کە هەزار چەلان نە جارێ
چاوتێر کە لە سەیری شەکرە سێوان
تێر هەڵمژە ئاوی ژین لە لێوان
دەس بگرە بە بسکی لوولدراوی
بخوازە نیاز بە راشکاوی
تاژدین لە نیاز گەیی بەبێ دەنگ
دی بەسیەتی کات و دڵ بکا تەنگ
دەرکەوت و مەمیش لەگەڵ وی هەستا
دڵ بە دڵەوە چەسپ و دەس لە دەستا
ئەو چوو لە ستی ببێتە هاودەم
بۆ پاسدەری دەرکە ما لەوێ مەم
هەرچەندە کە خۆشەویستی خەڵکە
پیاو هۆشی لەخۆ بێ زۆر بەکەڵکە
داخوازی پەری لە دێو بترسە
دڕکیش هەیە هەر لە گوڵ مەپرسە
ئی وا هەیە چقڵ و هەن گوڵووکن
هەن پیاوی بەنرخ و هەن چرووکن

پێک گەیشتنی زاوا و بووک

زاوا کە وەژوور کەوت لە پەردوو
بووە جێژنی بە راستی لە هەر دوو
بووک بۆ ئەم و ئەم بەرانبەری بووک
بۆ یەکدی چرا و پەپوولە هەردووک
لەولاوە ستی بەباوەشی واز
پێشوازی دەهات بەناز و نیمناز
مافوورەیە زوور لە لاقی دڵخواز
پرچی رەشی رادەخا لە رێباز
دوو چاوی کزی شەوانی دووری
گەش بوونەوە خەو بەجارێ بووری
پێشان وەکو رێ و شوێنی چەند ساڵ
بۆ شیرنی دەم بە مەی کرا تاڵ
قوم قوم مەیی قومقمۆکی بادە
دەیگوت کە بە بادە خەم بە با دە
هەریەک بەپیاڵەیەکی سەررێژ
سەرخۆش و بەگەشکە بوون نە سەرگێژ
شەرمێونی دەرکەوت بە بادە
بەربوونە گیانی یەک دوو سادە
باوی گەشەکردنی دڵانە
بۆنکردنی خەرمەنی گوڵانە
مێلاقەیی کوڵم و لێوی تێراو
شەوبۆی سەر و بسک و نەرگسی چاو

سێوی چەنە مەمکی زەردە لیمۆ
هەر یەک یەکی بانگ دەکردە لای خۆ
ئی وا هەبوو تێکیان دەبەستن
هێندێکی دەگەستران بە گەستن
ماچ گەییە هەزار بڵێی نەزۆرە
بۆ ماچ نەژمارە ما نەنۆرە
دەیخستنە جێوە بێ گوڕ و هێز
دەستە و مل و هەڵگوشین لە ئامێز
دەتلانەوە یەک بەسەر یەکێدا
بازاڕی گەرم بوو ماچ لەوێدا
کوڵمی گوڵ و لێوی قەندی دڵبەند
تێکەڵ دەبوو دەم بەدەم گوڵ و قەند
وێک کەوتن و لێو لە لێو خشاندن
دوو ئاگری دوو لەشی گەشاندن
چەسپان بە یەکا نەوەک پسووتن
خۆش ئێستەیە جووت و ڕووت و قووتن
پێچیان بوو لەیەک وەکو دوو لاولاو
جووت بوون و بەتاق دەهاتنە بەرچاو
وەک شیر و شەکر لە یەکدی هاڵان
دز ویستی گەنج ببات بەتاڵان
پۆلووی گەش و سوور بەجۆش و پڕ تین
دامرکێ بەلوولە ئاوی زێوین
کلچۆکی سپی و ستوور و سەر سوور
ڕێ تەنگ بوو بە گێر گەییە کولتوور
لەم تەنگییە کوێرەمار بەسەد رەنج
زۆری سمی تا گەیشتە سەر گەنج

دەردی دی هەتا گەیشتە ناوی
خەستاوی رژان لە تاقە چاوی
تیری لە گوڕی کوڕێکی کرمانج
بێ ڕێ هەڵەبوون گەیشتە ئامانج
یەک خۆی دەچکا لە گەرمیی ڕێگە
یەک خوێنی تکا لە تەنگی جێگە
جەنگێ بۆ دژی تیا شکا بوو
لەو ناوە دڵۆپی خوێن رژابوو
حەو رۆژێ لە دەرهێنان و تێنان
بەولاوە شتی وەبیر نەدێنان
نەپشوو نەوچان نەخواردن و خەو
چەسپین بوو لەیەک کە رۆژ بوو گەر شەو
جارجارە بەهێمنی و لەسەرخۆ
دەبزووتەوە بەینی ناوک و ئەژنۆ
دەتوت کە دوو زێڕگەری هونەروەر
لێکیان گرێ داوە جووتێ گەوهەر
زاوا لە بەیانی رۆژی هەشتێ
ناچار چووەدەر لەناو بەهەشتێ
دیتی ئەوە مەم هەتا ئەوێستا
وێستاوە لە دەرکە شیر لە دەستا
پاسداری دەر و دەروونە هەر گا
گیانی لە دەسایە چاو لە دەرگا
مەم دیتی برای لە پەردە دەرهات
وا شاد بوو مەپرسە چی بەسەرهات
گەش بووەوە گرێی دڵی کراوە
پێی وابوو جیهانی پێ دراوە

یارت کە هەبێ دەبێ وەها بێ
گەر وانەبێ کەڵک و سوودی نابێ
یارێکی بەڕاستی گەر هەبێ پیاو
سەد خزمی بەدی دەنێ لەپێناو

تێچاندنی بەکر مەرگەوەڕی شۆفار و دووزمان

دایناوە خوا کە ئەم جیهانە
بێ گیانی تیایە یان بە گیانە
سەرپاکی بەڕەنگ بەکار و ئاکار
جیاوازە لە چەشنی نەخش و ساکار
عاسمان و زەوی گەڕیدە و سست
هێندێکی بە زێڕە هێند کڕ وست
تاریکی و روونی کفر و باوەڕ
یان گەرمی و سەردی و وشکی و تەڕ
بڕوانە بەهەشت لە تەک جەهەنەم
رەش لای سپی جووتە شادی و خەم
لێک دوورەوە بوون و پێک گەیشتن
زیندوو لە نەبوو کران و کوشتن
رۆژ و شەوەزەنگ و سێبەر و تاو
با و بژ و خاک و ئاگر و ئاو
ماڵدار و هەژار و تاڵ و شیرین
گریان و کەنین و شادی و شین
پیاو هەن گوڵی سەر سەوەی جیهانن
ئی واش هەیە پیس و دووزمانن
ئی وا هەیە راست و چاکە خوایە
ئی وا هەیە خوار و رووسیایە
گشتی دژی یەک لە یەک خەریکن
لێک دوور و بەدەم لەیەک نزیکن

کاکڵ چییە لێک جوێن ئەمانە
شاراوە چییە لەناو هەمانە
تا یەک بە یەکێ بدا دیاری
یار دیاری دەکا لە کن نەیاری
هۆی دەردە دەزانی نرخی ساغی
هۆی بەفرە کە دۆستی مێرگ و باغی
دەس بەردە درێژ دەکێشێ بۆمان
بابێینەوە سەر وتاری خۆمان
مێر لای هەبوو یەک بە دەرکەوانی
ناوبانگی هەبوو بە دووزمانی
لە پیاوەتییا چرووک و رووڕەش
دڵپیس و لە شەرم و شوورە بێ بەش
فێڵباز و بەراز و رق لە سینە
بەدخواز و نەساز و دڵ بەکینە
شەیتان و شۆفار و دەم دڕاو بوو
سەگ بێزی دەهات ئەوەند گڵاو بوو
رووزەرد بوو درۆ لە راست وتاری
سەرتاپێ گەماریی لێ دەباری
خوێنتاڵ و دزێو گەماڵ و سەرڕەق
گۆری بوو نەچێتە دەر لەبەر شەق
دەسترژد و چنۆک و گونەکەر بوو
بێ دۆست و قزە و نەزان و کەر بوو
رووترش و گزۆک و گوێ نەبیستوو
گرژ و مڕ و مۆچ و کەس نەویستوو
بەدفەڕ بوو بەگەڕ بوو دەم گەوەڕ بوو
ئەم بیژووە بەکری مەرگەوەڕ بوو

تاژدین گەلێ دەیگەیاند لە میری
تۆ خاوەنی ناو و دەنگ و ژیری
کێ بخوازێ کە خێوی نێوی چابێ
زۆر شەرمە سەگێکی وای لەلابێ
چم وت سەگی پاسدەری ئەمەگدار
بەدفەڕ دەبەری مرن هەزار جار
هەر جار لە وەرامی پەندی تاژدین
دەیگوت ئەمە باشتری دەزانین
ئێمە وەکو خێوی ئاشی باشین
بەرداشی لە بەردی رەق دەتاشین
ئاشی مە هەمیشە سەربەخۆیە
بانیژە پڕی لە گاڵ و جۆیە
پیسم دەوێ ئاشی وا بگێڕێ
هەر زەمهەرێ بێتە بەر بهێڕێ
گوڵ چقڵی دەوێ کە پاسدەری بێ
گەنج ماری دەوێ لەبەر دەری بێ
ئێمە کە بە دەستەڵات و زۆرین
جارێک سپیواش و زۆری بۆرین
هەر نەرمی بەکاری ئێمە نایە
مەزنایەتی بانی دوو هەوایە
جارجارە یەکێ دەبەینە باڵا
زۆر جار گەلێ ون دەکەین لە چاڵا
جارێکی دروست و راست کارین
سەد جاری بەپێچ و لار و خوارین
تا یەک دەکرێ بەخانی خانان
زۆر کەس دەبێ ببنە تۆزی بانان

نەتبیستووە پیس بە پیسی دەڕوا
کارێکی نەبا درۆ نەدەڕوا
داڕۆغە ئەگەر نەزۆڵ و زاڵ بن
خونکار هەیە تووشی ڕۆژی تاڵ بن
ئەم کارە نەکاری ئێمەیە و بەس
سەی پاسێ هەیە لە دەرکی هەر کەس
بڕوانە تەنانەتی خواوەند
ئەم دەور و دووکانە چۆن دەکا بەند
تا پاکێ دەخاتە سەر زەمینێ
پیاو چاوی هەزاری پیس دەبینێ
بێ هوودە بوو گفت و پەندی تاژدین
نەیتوانی لە میر وەکا پەڕۆی شین
ئەو یا نیگرەی بەکین و بەدبین
زۆر ترسی بەدڵ هەبوو لە تاژدین
نەخوازە کە جێ بڵند بوو ئاوا
میر کردی بە یار و خزم و زاوا
وەک ئاگری گرتبێ وەهابوو
هەر مردبوو ڕەنگ و ڕووی نەمابوو
مەردی لە دڵا نەماوی بێ پیر
دیتی هەل و خۆی گەیاندە کن میر
دەرچوو لە دەست بەهیچێ ئەستی
تۆ چۆن دەبوو تۆزێ ڕانەوەستی
ئەو گەوهەری تانج و تانجی گەوهەر
ئەو شۆخی بەناز و نازپەروەر
جوانتر لە پەڕەی گوڵی بەهاری
سەرتۆپی کچانی کوردەواری

چووی داوتە بە نۆکەرێک بە تاڵان
چۆن ناودەبرێی لە گەورە ماڵان
سوڵتان دەبوو خوشکی تۆ بخوازێ
شا بایە دەبوو بەخۆی بنازێ
پێی گوت سەگی پیسی زۆڵی پڕکین
دوو چاوی منن مەمۆ و تاژدین

ڕۆژی شەڕەکەم لەگەڵ عەجەمدا
کاتێ کە سەرنجی ئەو دووەم دا
تاژدین لە بەرێک و مەم لەلایە
دوژمن هەموو کەوتە هەلوەلایە
دووسەد عەجەمی بە تیر و پەیکان
بە کڵاو زرێ و بە شیر و قەڵغان
دیل بوون بەدەس ئەم دووە بە تەنیا
ئەم دووانە چلۆن دەدەم بە دنیا
شا کام سەگە تا ببێ بە خزمم
پێت وا نەبێ هێندە پووچ و نزمم
سوڵتان ڕەگەز و بنیچە حیزە
ڕێی ناکەوێ خۆمی بێنمە ریزە
ئەم ڕێوییە دی بەڵا نزیکە
ڕووی گفتی گەڕاندە باری دیکە
گەورەم بژی هەر بەکامەرانی
هەر خۆتی لە گەورەیی دەزانی
ژێردەستێ کە خۆت دەنێی لەپێناو
چاکەی دەبێ ون نەبێ لەبەر چاو

پێویستە ئەمەگ ببێ لە گۆڕا
کەس نەبووەتە یاری کەس لە خۆڕا
بۆ تۆ کەسێ تاڵ و سوێری نۆشی
شیرن کە دەمی لە ڕۆژی خۆشی
چووکەش دەبێ شوێنی خۆ نەگۆڕن
وەک پێشوو لەخۆ و لە تۆ بنۆڕن
با بادی هەوا نەبن بە جێگە
بۆ فیکەیە دەرنەچن لە ڕێگە
دژوارە نەدی و بدی نەگۆڕێ
سەر ئاو دەکەون بەتاقە چۆڕێ
تاژدین کە ئەمەی لەگەڵ کراوە
لەو ڕۆژەوە شۆی لێ هەڵکێشاوە
گرتوویەتە دەم لەلای ئەو و ئەم
زین هی منە دەیکەمە ژنی مەم
ئەی بۆچی گوتی لە مەی نەپرسی
وادیارە لە من نەماوە ترسی
گەورەم وتی لاوە نۆجوانە
میرزادەیە شێرە پاڵەوانە
هەرچی بڵێ دەسبەجێ ڕەوایە
ترست پێ بمێنێ لەو هەوایە
هیوای بەشە تاج و تەخت لە تۆ کا
میر لەو وتەدا شڵەژا پەشۆکا
نیازم بوو گوتی کە زینی مەم بێ
پێم خۆش نەبوو بەخشیشی وی کەم بێ

وا سوێندێ دەخۆم بەگۆڕی بابم
تا من لەسەر ئەم زەمینە مابم
نێرینە لە ڕێچەڵاکی ئادەم
کێ لێمی بوێ بەمێردی نادەم
هەر کەس لەسەر و گیانە بێزار
وا زین و دەبا ببێتە کڕیار
کێ قەڵس و وەڕەز بووە لە ژینێ
بخوازێ لە ئێمە دەستی زینێ
خونکار وەکو ئاگرن دەر و ژۆر
وا باشە توخن نەبین بەهیچ جۆر
ڕەنگیان گەشە وەک پەڕەنگ و پۆلوون
دڵیان ڕەشە و وەک خەڵووز و کوڵوون
زۆردار کەبرا و کوڕ و کەست بێ
چیت لێ نەوێ دووریی ئەو بەست بێ
نەخوازە کە پیسی لێ وەکۆ بن
وەک بزنی بەدەم لەناو چڕۆ بن
بۆ خواردن و بۆ کرووسنەوەی خۆ
بەر سم دەدرێ هەزاری وەک تۆ

گریان و شیوەنی زینێ لە تاو و تویی ئەوینێ

تاژدین و ستی بەیەکدی شابوون
لەو بەندی جودایەتی جودا بوون
بێ یار و هەواڵ لە گۆشەی خەم
بۆ دەردی جودایی مایەوە مەم
دڵسۆزێ نەبێ ببێتە هاودەم
هەر رۆژێ بە ساڵ دەچێ دەمی خەم
زین تا ستی لابوو هەیبوو ئارام
ئەو شێتی ئەوینە بەو دەبوو رام
تاژدینێ هەبوو مەمی دەلاواند
چوونی گڕی گرت و جەرگی تاواند
دابەش بووبوو خەم لەناو هەماندا
دووی خۆش بەشی خۆشیان بەمان دا
ئەو شاد و ئەمان مەکۆی خەمان بوون
دامان دوو کە ئەو دوو دەمدەمان بوون
وەک هەوری بەهاری چاوی زینێ
فرمێسکی دەڕشت لە ڕێی ئەوینێ
گریان بوو بە رۆژ و ناڵە بوو شەو
چل رۆژی بڕا لە خواردن و خەو
خوێنی دڵی مایەی ژیان بوو
ئاو بۆ چییە ئاوی چاو رەوان بوو
دڵتەنگ بوو لە چەشنی زاری تەنگی
رەنگی مەمی زەردی پەڕییە رەنگی

وەک مووی کەمەری لەشی بوو باریک
رۆژی وەکو پرچەکانی تاریک
چەند تایەن و دۆست و هاونشینان
هاوڕاز و نیاز و نازەنینان
دڵیان بوو بەئاهی سەردی بریان
ویستیان بەسی کا لە شین و گریان
گوتیان کە بە ئاه و ناڵەناڵت
رۆژی مە رەشە لە رەنگی خاڵت
بەس بگری بە ئاوی چاوی کاڵت
کاڵ بوونەوە کوڵم و لێوی ئاڵت
جا چ بووە لە تۆ بڕاوە ئەستی
داخوازی دڵی گەیشتە دەستی
ئەو وایە خەریکی بەزم و خۆشی
تۆ بۆ کەسەر و زووخاو دەنۆشی
تۆش خۆش بە بەوەی کە خۆش و شادە
وەک پرچی بڵاو خەمان بە با دە
ها شەو شەوی پرچی سەر وەبەر خە
لاجانگی هەواڵی مانگ وەدەر خە
کێشیان بدەوە برۆی کەوانت
هەڵبێتەوە مانگی ناوچەوانت
هەڵیان بڕەوە مژۆڵی دڵبڕ
سەد دڵ ببڕە بە نیوە ئاوڕ
نازان بدەوە بە چاوی مەستت
زەردەی بە دوو لێوی کەس نەگەستت
بەو خەندە کە خونچە پێی دەپشکووت
تێراو بکەوە پەڕەی گوڵی رووت

دەوری دە بە بسک و پرچی پڕ چین
شەوبۆیە لەگوڵ بکە بە پەرژین
هەر بسکێ سەری گەیاندە گۆنە
کەرتی بکە لێی مەپرسە چۆنە
بسپێرە بە تیپی وردە خاڵان
با گیانی کوڕان ببەن بە تاڵان
با بێ بەزەییت بە بولبولانت
هەڵبێنە تەرەی لەسەر گوڵانت
خۆش پێ کەنە با هەزار دەستان
دەست پێ کەنەوە بە بەند و بەستان
با هاڕە بگاتە گوێ لە گواران
پیتێ بدە تیپی شێت و هاران
سەرخۆش کە هەزار مەلا بە نازان
سەد پیری بنێرە بەر بەرازان
تێیان بگەینە گێژ و کاسن
بیانهێنەوە رێچکە رێ نەناسن
چاوبەستو چلۆن دەبینێ روونی
بونیان بەخەیاڵ چییە نەبوونی
تا دوور لە جوانی و ئەوینن
با تێ بگەن ئەو نەدینە دینن
گومڕان لە جوانی بەشبڕاون
دڵیان کەڕ و کوێر و دەمدڕاون
وەک گوێرەکە پەت پساو لە دەشتا
بێهۆش دەگەڕێن بە شوێن بەهەشتا
بتبینن و رێ لەخۆ نەگۆڕن
بۆ نەخشی خوا لە رووت بنۆڕن

بێهوودە بوو پەندی وان لە زینێ
هەر نەیشیدەبیست لەبەر گرینێ
دڵداری لە ریزی ئاگرایە
سەرکۆنەی باوەشێن و بایە
هەر چەندی بەسەر ئەوا دەهاتن
ئەم بیری دەکرد لە رێی هەڵاتن
فرمێسکی هەلی نەدان بەچاوان
رێ بینێ لەناو بچێ لە تاوان
هێند زۆر بوو هەنیسک و ئاهی سەردی
نەیتوانی شتێ بڵێت لە دەردی
وایان دی ئەوانی پەندگۆ بوون
بێهوودەیە لەم هەژارە کۆبوون
بیریان بۆ ببات لە تاوی ئەستی
دەگری، چووە هاودەمی لە دەستی
روون بووەوە کە ئەم گرین و شینە
پنج و رەگەزی لەسەر ئەوینە
وا دەردی دەروونە گێژی داوە
ناچار هەموو کردیان بڵاوە
زین مایەوە خۆی تەنێ لەگەڵ خەم
هەر خەم دەمی وا دەبێتە هاودەم

زین لەگەڵ پەژارەدا داخێوێ

دەیوت بە خەم ئەی هەواڵی ژاریم
فریارەسی زام و دەردی کاریم
پۆشاکی نەدار و خاکەساران
خۆراک و بژێوەکەی هەژاران
هاوڕاز و نیازی دەردەداران
هاودەنگی نەخۆش و لەشبەباران
پێخوڕی لە بەردەمی گەدایان
هاوپیاڵەی کۆڕی بێ نەوایان
دڵدارە بە تۆ دەگاتە دڵبەند
دەروێش دەبەیە نزیک خاوەند
تۆی لێ نەبی دڵ وێرانەماڵە
بیابانەکی قاقڕ و کڕاڵە
لێی دەر مەکەوە دەری ببەستە
هی خۆتە کلیلەکەت بەدەستە
خەم بۆیە بەنرخە بۆ هەواڵی
جێت نایەڵێ یارە رۆژی تاڵی
شادی چییە یاری جاری خۆشە
خەم دۆستی دڵی کز و پەرۆشە
خەمخۆری کە نەکرێ لەم جیهانە
تێکچوون بەشی هەردوو عاسمانە
دڵ هۆگری تۆیە ئەی خەمی دڵ
بێ گەنجی تۆ دڵ چییە کەمێ گڵ
جارەجارە کە زۆر دەکەوتە پەستی
بەگلەییەوە رووی دەکردە ئەستی

سکاڵای دوور بەدوور لەگەڵ خوشکیا

ئەی هێزی گیان و تیشکی چاوم
فێنکاییدەری گڕەی هەناوم
هاوهێلکە و هاوهێلان و هاونوێن
هاوباڵ و پەڕ و رەگ و دڵ و خوێن
هاوشادی و هاونیاز و هاوناز
هاوگاڵتە و بازی یار و هاوڕاز
ئاکاری مە وەک یەکە بەڵان بەخت
بۆ تۆ شلی گرتووە لە من سەخت
بۆ تۆ دەسەمۆ لە من چەمووشە
بۆ تۆ گوڵە بۆ مە دڕک و پووشە
ئەستێرەی تۆ هەڵاتووە گەش
بۆ بەختەوەریت نەبوومە هاوبەش
لەو خوایە گەلێک سوپاسگوزارم
لەو بەختە رەشەم نەبووی بەیارم
چارم چییە خوایە بۆم دەنێرێ
کێی وایە بەبەختی رەش بوێرێ
تاژدین بەشی تۆیە شادی هەردەم
ئەمنیش بەشی خۆم هەیە خەم و مەم
چوون مەم بەهەواڵی خەم دەزانم
پێم خۆشە کە هاودەمی خەمانم

زین بوخچەی دڵی

لای مۆمی داگیرساو دەکاتەوە

جارێکی بە زاری مۆمی دەدواند
دەردی دڵی زاری ژاری دەنواند
ئەی هاوەم و راز و هاونشینم
من تۆش وەکو خۆم بەسۆز دەبینم
فرمێسک لەگەڵ مندا دەڕێژی
چۆن وا دەبێ هیچ شتێ نەبێژی
نازانی دڵم بەخۆم دەمێنێ
یەک بگری لەگەڵم و نەمدوێنێ
دەردی من و تۆ لەیەک جودایە
وەک خاوەر و زەردەپەڕ وەهایە
تۆ خاوەر و شۆق دەدەیتە چاوم
من رۆژپەڕ و ئاگرین هەناوم
ناسووتێ لە تۆ مەگەر زمانت
وەک من نی بسووتێ تای ژیانت
شۆقت کە لە سەر سەری دیارە
سەوداگەری سەرسەری دیارە
من گیان بە بڵێسە دڵ بە پشکۆم
سووتاو جگەر و هەناسە بۆسۆم
تیشکی سەری تۆ لە تۆ زمانە
گڕپەی دڵی من بە ئێش و ژانە

هی من بە لەهی و بەگێژەلووکە
ناکوژێتەوە هی تۆ بچووک و سووکە
شەو دەبیە هەواڵی شەو بێداران
رۆژانە دەنووی هەتا ئێواران
من رۆژ و شەو سبە و ئێوارم
یەک لانییە ئایسانە کارم
جارجارە لە دەست دڵی بریندار
جاڕز لە ژیان دەبوو بەناچار
پەروا نەدەما لە ئاگری خەم
پەروانە دەما ببێتە هاودەم

زین ڕووی گفتوگۆی دەکاتە پەروانە

باڵداری هەژاری شۆخ و ڕەنگین
دڵداری بە دەرد و ئێش و خەمگین
ئەی سەروەری هۆزی سینە داغان
ڕێشاندەری مەرگی ڕاست و ساغان
مەردانە دەبەخشی گیان لە ڕێی دڵ
هەر تۆی لە مردنێ ناکەی سڵ
لەو ڕێگەیە خێوی نێوی بەرزی
داخم کە دەچیتە بەر دەلەرزی
ناوێستی گەلێک لە ڕووی ئەوینێ
هەر کاڵی دەڕۆی لە ڕۆی زەمینێ
زۆر شەرمە پەلەی دەکەی ئەوەندە
لەرزینە کە تۆزێ ناپەسەندە
خۆ ڕانەگری لە کاتی تاڵی
مەرگت بوێ پوختەنیت و کاڵی
دڵدار نەمرە لە ڕووی زەمینێ
کەی سووتن و مردنێ دەبینێ
گەر پوختە بن لە ڕێی ئەوینێ
کاتێ دەمرن دەکەونە ژینێ
لەشیان کە نەما یانی پاکن
بەم بۆنەوە بێگومان و باکن
هەرچی کە دەدی دڵی دەبزواند
دەتدی کە هەموو شتێکی دەدواند

تەنیا لە کەسانی پیس و ناڕاست
نێوانی دەگرت و خۆی دەپاراست
لەزمانشڕی دووڕوو و بەدگومان بوو
هاوڕازی هەمیشە بێ زمان بوو
سەرتا بەپێ نوقمی گۆمی خەم بوو
ژینی هەموو بۆ خەیاڵی مەم بوو

سووتانی مەم لە دەردی دووری زینێ

مەم زۆرتری زینێ دەردەدار بوو
خەم لەم کە یەکێ بوو لەو هەزار بوو
رەنگ زەرد و بەدەرد و بار لە لێوان
دێوانە و شێت و دایە کێوان
پەتیارەیی وای لەسەر بووبوو زاڵ
ئارامی نەما لە شار و ناو ماڵ
وای گرتبوو ئاگری کڵی دڵ
چاوی بە یەکی دەدین گوڵ و گڵ
دووی تینوو لە دەشت و دەر لەبەر تاو
بێ هێز بکەون لە تاو قومێک ئاو
لە پڕێکی بە تاوی ئاوی ژیانێ
داباریێ لە هەوری عاسمانێ
یەک چۆنی بوێ هەڵێنجێ بۆ خۆی
یەک تاقە دڵۆپەیەک نەچێ بۆی
یەک ژینی نەمر بخاتە بن دەست
یەک بمرێ هەتا هەتایە بێ هەست
تاژدین کە نیازی هاتە بەر دەست
ئەو رۆژە گیانی مەم گڕی بەست
برژابوو بە ئاگری ئەوینی
گریان بوو بە دۆست و هاونشینی
دڵخۆشیی لە بیر نەما کە چۆن بوو
لاوێنی لەلا شتێکی کۆن بوو

کاتێ کە دەهاتە بەردەمی میر
وەک بەندییەکی بە کۆت و زنجیر
دڵگەرم و هەناسەسەرد و بێ ڕەنگ
دیوان هەموو لە سوێیانی دڵتەنگ
جارەجارە کە دەچووە ماڵی تاژدین
بێچارە لەبەر گرین وناڵین
مەودای نەبوو دەردی دڵ ببێژێ
باری دڵی ژاری هەڵبڕێژێ
ناچار دەبوو دەرکەوێتە دەم چەم
دەیدواند و لە خۆی دەکردە هاودەم

پەیوینی مەم لەگەڵ چەمی دەجلەدا

دەجلە چتە هێندە بێ وچانی
وەک ئاوی دوو چاوی من رەوانی
تۆش وەک دڵی ئێمە پڕ شەپۆلی
تۆش هۆگری دەشتی چۆل و هۆلی
شێتی وەکو من بە پێچ و گێژی
هەر ناڵەتە هاتەران دەبێژی
وەک من نەپشووت هەیە نەوەستان
تۆش داوتە دڵت بە دیدەمەستان
کێت هێندە لە ناو خەیاڵ و بیرە
گرتووتە هەمێزی خۆت جزیرە
ئەم شارەیە گەر نیاز و دڵخوات
خۆش بەختی گەیشتوویت بە ئاوات
جەرگەی دڵی تۆیە نیشتمانی
هەردەم لەگەڵی دەسەوملانی
دڵخۆش بکە بەسیە داد و زاری
لەو خوایە بکە سوپاسگوزاری
شێتی کە دەمێ بەجێی بهێڵی
بەغدا چییە تۆ لە شوێن چ وێڵی
بەهرەی منە گریە و هەناسە
درواوە بە بەژنم ئەو کراسە
جارێک بە دڵی منا ببوورە
بابزانی کە دۆژەهیش چە جوورە

سەرچاوەی چاوی من ببینە
خوێناو دەڕژێ لە گۆلە شینە
بۆ دەردی دڵم کە دوورە چارە
چاو بۆچی لە چی هومێدەوارە
وەستانە و نێرگزان و سەقڵان
دەروازە و هۆمەران و مەیدان
سەیرانگەی تۆن و لێی دەکەی گەشت
من ماوم و هۆگری چیا و دەشت

رووی وتاری دەکاتە شنەبا

هیچی نەدەگوت کەسی دەگەڵ با
ئاخافتنی بوو تەنێ دەگەڵ با
ئەی ناسکی نادیار وەکو گیان
پەروەردەی تۆن هەچی گوڵ و گیان
ڕێگەت هەیە بچیە لای هەموو کەس
هیوامە کە گیر نەبی دەمودەس
نامەم بگەینە کۆشکی یارم
بە گرانی مەزانە دەردەدارم
کۆشکی بەڵەکە و مەزن نشینە
شازادەی کورد ببینە زینە
پێشان کە دەچی بە چاپووکانە
ماچی بکە دەرک و سەردەرانە
کاتێ کە دەگەیتە روبەڕووی یار
سەر دابنەوێنە بۆی گەلێ جار
رووی تێ کە بەهێمنی و لەسەرخۆ
تای بسکی نەلەرزێ با لەبەر تۆ
راوەستە لە پێشی دەست بەسینە
خۆشی لە تۆ تێر گوڵم ببینە
کوڵمی مەدە بەر گڕی هەناسان
زۆر ناسکە با نەبێ هەراسان
نووسراوە کە بەخوونی دڵمە رەنگی
لێکی کەوە سووکێ بیدە چەنگی

گەر خوێندیەوە کەم لە دەم بنۆڕی
راسپاردەی چابە دڵ نەگۆڕی
لە زمان منەوە بڵێ بە زاری
ئەی رۆژی بە تیشکی کوردەواری
سەرچاوەی ئاوی ژینی لاوان
رووناکیدەری گلێنە چاوان
جوانتر کر و رەنگی دەستی یەزدان
وێنەی تۆ لە کامە باخ و رەزدان
پەسنت چ بدەم ئەوەندە جوانی
وەک هەرچی بڵێم جوانی وا نی
ئەی شاهی جوانی پادشایان
واباشە لەبیر نەکەن گەدایان
تا دەرچێ بە دادپەرستی ناوت
بیانکوژە بە تیلی مەستی چاوت
لە گوناهی هەژاری خۆت ببوورە
لێم روون نییە گەرچی ئەو چ جورە
هەر هێندە هەیە دڵێکی من بوو
رۆژگارێ لە لام بوو ئیدی ون بوو
گوایە پەری دەستی لێ وەشاندم
تای ژینمی بڕی و دڵی رفاندم
کاتێ لەگەڵم هەواڵ و جووت بوو
زۆر بادی هەوا و بەشات و شووت بوو
لاسار و بزۆز بووە دیارە
گش کەس بەشی خۆی گوناهبارە
بۆ دانەیی خاڵ چوو کەوتە داوا
گیراوە لە بەندی بسکی خاوا

هەرچی لەگەڵی بکەی ڕەوایە
بمبوورە کە بۆی دەکەم تکایە
بیبەخشە گەلێ نەزان و خاوە
بەو پرچە ڕەشەت پەنای هێناوە
بەخشینی گوناه هەرچەند کەمیشە
بەخشەندەیی خۆشترە هەمیشە
ئەی سروەی نەرم و پاک و خاوێن
بەسپایی هەڵستە ماچ کە داوێن
توخوا شنە کاتێ دەردەچی و دێی
بۆم بێنە کەمێک لە تۆزی بەر پێی
تۆزێ کە لە سۆلی ئەو سواوە
دەرمانی دڵە و سۆمای چاوە

سەرکۆنەی دڵی خۆی دەکات

جەنگی بوو چەلێک دەگەڵ دڵی ژار
ئەی ناکەسی پێنەزانی لاسار
تۆ دڵمی لەگەڵ منا نەیاری
داد ناگرێ فەهێد و شەرمەزاری
بۆ کوێ چوو ئەوەندە سوێند و پەیمان
خۆت چووی و هەزار گوتەت لە پەیمان
هیچ بێ ئەمەگ و نمەک وەکی تۆ
هەرگیز نەبووە و نییە تەکی تۆ
بێ گفت و بەڵێنی چەوت و چێڵی
بڕیار ئەوە بوو بەجێم نەهێڵی
دەتوت کە لەگەڵ تۆ ڕاست و پاکم
ئازام و بەدوور لە ترس و باکم
ئەی بۆچی لەبەر ئەوین هەڵاتی
ئەی بۆچی دەڕۆستی خەم نەهاتی
بۆ خۆشی و شادییان هەواڵ بووم
نامناسی کە تووشی ڕۆژی تاڵ بووم
بڕوانە گیان چ مەرد و ڕەندە
بێ هێز و زەبوون و کز ئەوەندە
جێگیرە لە گرتووخانەکەی لەش
شاییم چ بە تۆ بێ ئەی دڵی ڕەش
تۆ چۆن دەبوو گیان بەجێ بهێڵی
گیانت نەبێ پارچەیەک لە سێڵی

زیندوویەتی تۆ لە پیتی گیانە
ڕووناکیی زەوی لە عاسمانە
بێ مۆم و چرا چلۆن دەوێری
تاریکییە ڕێنەزان و کوێری
بۆ یار دەچی یار لەناو گیاندا
هانای ببە بەر کە پێت نیشان دا
تۆ ئاوێنەیەکی ڕوونوێنی
گیانت کە لەبەر نەبێ چ دینی
لێی دوور مەکەوە دەسم بەدامان
هیچ ناکرێ پاشەڕۆژ بە دامان
هەر دەرچی لە ڕێگە نایە سەر ڕێ
چاری سەری خۆت کە چاری دەبڕێ
پێ مەبڕە لە دەرکی ئەو بەهیچ جۆر
تا باڵ نەشکاوە بفڕە بۆ ژۆر
بۆ کوێ دەچی چیتە بۆچی ون بووی
یادت نییە تۆش بەشێک لەمن بووی
خۆ ون مەکە خۆ نە گێژ و کاسی
خۆ ناس بکە تا خواش بناسی
پێت وایە بەبێ مە چوویە لای گوڵ
گوڵ لای منە تۆ گەییت بە پێکوڵ
بە ژن و کەزییەک لە تۆ دیارە
ڕاکێشت دەکاتە پای قەنارە
چی وێڵی لە شوێنی ئەو خەیاڵە
بۆ یار دەگەڕێیت و یار لە ماڵە
بڕوایی مەکە بەوردە خاڵان
ماڵت مەدە زەنگییان بەتاڵان

پێوەند مەکە خۆت بەداوی بسکان
بەس بۆ دەم و لێو بدە هەنیسکان
زەردەشت دەپەرستی ئەی بەڵاگر
نێزیکی بەسە دەکەویە ئاگر
جۆری تۆ هەزار مەلی بریندار
شینگێڕی بکەن بە داد و هاوار
من جۆری پەپوولە دەبمە قەقنەس
تێ ناگەینم لە ڕازی خۆم کەس
ئەی دڵ دەتەوێ لە خۆشیا بی
تا وابێ هیوات نەبێ کە چابی
پرسیم لە بژیشکی ژیر و چازان
بۆ تۆ وتی: داخ و دەردە دەرمان
پارێزی بکەی لە خۆش و خۆشی
شیرن بڕژێنی تاڵ بنۆشی
چیت ئارەزووە زیانە بۆ تۆ
خەم چارەتە ژان ژیانە بۆ تۆ
هێند دەردەدڵی لە کن دڵی گوت
بەو خاکە سەرەدڵی دڵی سووت
وەک ئاگرێ بەربدەیتە هەژگەل
دای گرتە چڕە چەمان و دووکەڵ
قورمی ڕەشی خستە بان مەڵاشوو
مێشک و سەری ئاخنی تەپ و دوو
ئاوێنەی ڕوونی هۆش و ژیری
وا لێڵ بوو چشت نەما لە بیری
وەک هەورە ڕەشێکی سەربەخۆ بوو
هەوراز چوو لە عاسمان وەکو بوو

خوێناوی هەناو و چاوی پڕ تەم
دابارى بەرێژنەيەكى كەى كەم
تەرزە کوتی و وردی جەرگ و سی هات
لەم شەستە رەهێڵەدا لەهی هات
لافاوێ لە دەردی دڵ هەڵستا
مەم پێی نەدەوەست و پێی نەوەستا
پێت وابوو کە دەجلە و فوراتن
جەیحوون چووە پاڵ و هەر سێ هاتن
هەرچەندە بە شینی ئەو ئەویندار
شین بوو لەدەم ئەم چەمە سپیندار
ئەو دەشتە بووبوو بە باخ و گوڵزار
تا چاو بڕ دەکا هەمووی گوڵ و دار
ئەو بولبولی هێندە ئارەزوومەند
بەندی لەشی لێ بووبوو بە پێوەند
توڵی رکە لێی وەراند پەڕ و باڵ
پۆشرابوو بە مووی سپی سیاخاڵ
باڵای وەکو سەوڵی بوو کەوانی
ئاوا بووبوو مانگی ناوچەوانی
سەرکوڵمەیی سێوی زەردە بێ بوون
شوێن داخی لە ئاوی چاوی لێ بوون
وا بووبووە شەلاڵ لە ئاو و خوێنا
ئاوێنەی رەنگی ژەنگی هێنا
چی تین و توان و هێز و بیر بوون
هەڵیان نەدەکرد و لێی زویر بوون
چل رۆژ و شەوان کەوت لەدەم چەم
زیندوو بوو بەدەم بەلام بە حاستەم

دەرچوونی میری بۆتان بۆ راو و نێچیرێ

نێچیرگری دەنگ و باس و خواسان
وا ریزی وتاری خۆی دەدا سان
رۆژی هەرەتی بەهار کە خۆشی
دار و دەر و بەرد و هەردی پۆشی
بە گیا و گوڵ و چلووکی بە کڵووک
رازاوە جیهانە پیرە وەک بووک
هەر یەک لە نواڵ و کێو و دەشتی
بووبوونە برەو بەری بەهەشتی
هەر باخچەیە وەک بەهەشتی گەورە
سەرچاوەی ئاوی ژین لە دەورە
هەر کێوە لە جۆری کێوی توورێ
موسا دەبوو پاپەتی ببوورێ
هەر چۆمە لە جۆری هەژدیهایەک
هەر دارێ بەزاری خوێ خوایەک
هەر سوورەگوڵێ گڕێکی بێ تین
هەر چیمەنێ شین و شادی بێ شین
چی بولبولە کوردبوویە گاڵە
هەرچی مەلە بووبووە هاوپیاڵە
گاکێوی و ئاسک و مامز و گۆڕ
کەو قاز و قورینگ و کۆتر و پۆڕ
گەلگەل دەچرین لە کێو و شاخان
پۆلپۆل دەفڕینە مێرگ و باخان

ئەو کاتەیە باوی گەشت و راوە
هەر کەس کوڵی دڵ دەنێتە لاوە
فەرمانی سەرۆکی کوردەواری
وابوو کە بەیانی خەڵکی شاری
گش خۆرت و جوان و پیر و لاوێ
بابێن لەگەڵم بچینە راوێ
زوڕنا و کەڕەنا و دەهۆڵ و دنبەک
بێنن هەموو بێن بە چەک چ بێ چەک
نێرینە بمێننەوە لە ماڵان
ماڵ و سەریان دەدەن بە تاڵان
ئامادە بەچەک ئەوانی بوویان
هەر کون دەبەیان نەبوو هەموویان
کۆبوونەوە گشت لە دەوری شارا
رووت و بەشمەک هەژار و دارا
پێخواس و بەکەوش و میر و ئاشێڕ
سەربەرز و نەوی و بە پێ و شەل و گێڕ
هێندێک چەکە چەک بڕێک بە پرتاو
بەو بەزم و هەرایە گەیینە جێڕاو
دابەش بوو شکار لە ماه و زەنوێر
جێ لەق بوو ورچ رەوین گور و شێر
هەوهەو گوڕەگوڕ لە جۆری هەوران
پێی تۆقی دڵی پڵنگ و بەوران
بەگزادە و پاڵەوان و سەردار
هی گورز گران و سووکەڵە سوار
دەگرن سەری کێو و دەشت و قەدپاڵ
دەکوتن دەجنن بە گورز و گۆپاڵ

دەگرن دەدڕن وەزیر و میران
ئاسک بە کەمەند و شێر بە شیران
تاژی و توولە پێش بە پێشی پێڕەو
راوپچکە دەکەن کە هەڵفڕن کەو
دەگرن بەرەگە بە باز و تەرلان
کەروێشکی وەدەر دەنێن لەسەر لان
ژێ دەکشن و تیر بە گەل دەهاوێن
باڵندە دەکەونە دەشت و داوێن
کێ دێ بەزەیی بە بێ زمانان
دەمرن دەمێ بەزمە بۆ مەمانان
ئەسپی رەسەنی حدوودی گوێبەل
گرتییە خەنە کلک و یاڵ و چوار پەل
با کێشەوە کەن لە گۆشت هەژاران
ساغان بە خۆڕا بەرن سواران
ئێوارە کە هات و راو بەتاڵ بوو
دڵخۆش هەموو لایە روو بەماڵ بوو

پەسنی باغی میری بۆتان دەدا

میر بووی لە تەنیشتی کۆشکێ باخێک
چۆن باخ لە دڵی بەهەشتێ داخێک
تانجێکی گوڵان لەسەر جیهانێ
دارسووبوو سەری لە عاسمانێ
باڵندە ئەوەند بوو لەو بەهەشتە
راست بووبووە بەهەشتی پڕ فریشتە
کاژ دەستەملان لەگەڵ سنۆبەر
نێوان بوو لەناو چنار و عەرعەر
نارنج و بەهێ لە رەنگی زینێ
زەردی کەسەر و کوڵی ئەوینێ
خورما و هەنار و سێوی داران
لێو و مەم و کوڵمی نازداران
شەوبۆ و وەنەوشی تازە دەرچوو
لای پۆلە گوڵێکی کات بەسەر چوو
گوڵ پیاڵەیی گەوهەری لەسەر چنگ
سەر ڕێژ لە تنۆک تنۆکی ئاونگ
دێراوە رەزی تەکووزی ڕێز ڕێز
گیرابوو لە کەسک و سوور پەڕاوێز
پێت وابوو ستێرەناسی زانا
ساڵپێوی لەواندەرانە دانا
دەتدی هەموو شوێن و چاوە چاوە
شینایی لەناوە دەوری ئاوە
هێرۆی رەش و سوورگوڵی شەق و گەش
لاسا بوو لە خۆشیی دڵ و بەخت رەش

ژوانی زین و مەم لە باغی میردا

ئەو ئاسکی نێچیری راوکەری خەم
چاو سوور و تەڕی نەدیتنی مەم
ئەو تازە نەمامی باخی جوانی
سیس و کزی دوور لە باخەوانی
پێوەندی ئەوین بەکۆت و زنجیر
مامزێکی مەمی دەکردە نێچیر
ئەو رۆژە کە دەرچوو کاکی بۆ راو
شوفار و نەیار بڕان لەبەر چاو
نێرینە نەما لە باخ و ماڵا
خەرمانی خەیاڵ لە دەوری هاڵا
تا هەل هەیە هەستە ئەم جیهانە
چەپگەڕە نەسازە بێ وچانە
تا دەرفەتە سەیری گوڵ کە ئەی دڵ
ترسم هەیە زوو بچیتە بن گڵ
گەشتێکی بکە لە دەم دەراوێ
تاوێ لە مەلان بگێڕە چاوێ
بیستوومە هەیە یەکێ بەختڕەش
وەک ئێمە بە ئاخ و داخ و بێبەش
رۆژ ناڵە دەکات و داد و هاوار
بەخوێنی دڵی دەژی بە شەوگار
بێچارە لەدەوری گوڵ دەدا خول
ئاوارە مەلێکە ناوی بولبول

دەرمانی دڵی منی لەلایە
بیبینم و لێی بکەم تکایە
وا خوایە دەڵێم بەگفت و پەندێ
رێم پێ بڵێ دەرکەوم لە بەندێ
خۆی دزییەوە کەوتە باخ و گوڵزار
بێ تایەن و سەرسپی و پەرستار
کەم سەیری گوڵان دەهاتە بیری
زۆرتر دڵی دەچووە گۆشەگیری
باخ بۆیە بوو چۆڵ و دوورە خەڵکە
بۆ گریە و داد و شین بە کەڵکە
باڵای وەکو سەرووی خستە سەر گڵ
فرمێسکی رژاندە بن گوڵ و چڵ
مێلاقە لە تاوی پەڕپەڕی کرد
خونچە لەگەڵی بەرۆک دڕی کرد
هەر داری وەکی وی لەش بەبارێ
پشکۆ بوو هەموو گوڵی هەنارێ
لایان کە دەسی دەکرد بە باسان
خۆیان دەهەژاند لەگەڵ هەناسان
لە سوێی وی لەسەر لک و لە هەر پەل
گاڵەی بوو گەلا بە ناڵە بۆ مەل
فرمێسکی ئەوەندە رشت لە چاوان
ئاڵ و گەش و سوور بوو رەنگی ئاوان
سیس بوو گوڵ و شینکە کەوتە ناو هەش
ئاهی لە هەوا بووە پەڵە و کەش
بولبول خەمی خۆی لە بیر نەمابوو
بۆ ئەو لە پەژارە و و خەما بوو

زۆر چاوی گەڕاند لە دۆست و هاودەرد
دایبەستە وتار لەگەڵ گوڵی زەرد
تۆش وەک منی رەنگ لەڕ و پەڕیوی
تۆش ئاخۆ ئەوین دڵی بڕیوی
تێراوی هەزار پەڕی تەیاری
ئەی چیتە کە زەرد و کز دیاری
تۆش دڵ بە کوڵ و خەمی وەکی من
تۆش دیارە کە بێ مەمی وەکی من
بولبول لە گوڵی گوڵاوە کڕیار
تۆش وەک منی دوور لە دڵبەر و یار
پێم خۆشە کە ببیە هەمدەمی خۆم
دەردی مە یەکە و منیش وەکی تۆم
خوشکێکی منیش وەکو گوڵی سوور
دڵداری گەیشت و ما لە من دوور
من ماوم و بولبولێکی داماو
بۆ یەکدی جگەربڕاو و سووتاو
بێچارەم و چارەڕەش وەکو ئەو
رەنگ زەردم و رۆژ و بەختمان شەو
هەر جارێ کە بمدیایە تەنیا
بڕیارە گلەم نەبێ لە دنیا

مەمیش بەرەو باغ دەڕوا

چی دێتە سەرت لە راست ئەگەر چەوت
هۆیەک هەیە دێتە ڕێ بە هەڵکەوت
دوو یار هەیە دڵسووتاون بۆ یەک
لە پرێکی بۆیان دەڕەخسێ هۆیەک
ڕێکەوتی دەبێ و دەگەن بە دڵخواز
نیازیان چییە تووشی دێن لە ڕێباز
مەم هێندە لەشی گرانی ئازار
ڕۆژێ کە نەمابوو کەس لەناو شار
کەوتە سەری بیری دینی زینێ
بیماری نەهێشت گڕەی ئەوینێ
هەستی نەدەکرد بە لەش بەباری
چاک بوو بە هەوای دیداری یاری
شێواویێ کەوتە ناو دەروونی
دەرچوو بوو لە دەستی دەرنەچوونی
ئاواتی دڵی دەچوو لە پێشا
وەک خدری نەمر دەسی دەکێشا
سەرکێش بوو دڵی پساندی هەوسار
هێدی نەبوو تا گەیشتە گوڵزار
زینێک کە بەرۆژ و شەو دەم و ژەم
گیرابووە ناو تەمی خەمی مەم
دەیویست هەر ئەوەند بژی بە ژینێ
جارێک بەتەنێ مەمی ببینێ
ڕوانی لە نەکاو مەمە و لەدەر هات
وا داری هومێدی بۆ وەبەر هات

عیسا گەیی بۆ نەخۆشی حەستەم
بووڕایەوە دڵ گڕێ درا دەم
تاساو تلی دا دڵی و سەری خول
پێسیری دڕی لە تاوی بولبول
بێ هێز و توان کەوت بە بێ هۆش
سەرچیمەنی کرد بەبەژنی گوڵپۆش
مەم هات و لەگوڵ خشاندی چاوێ
وێستا لە پەنای وەنەوشە تاوێ
ئەی گوڵ وتی گەرچی نازەنینی
کوا وەک پەڕی کوڵمی سووری زینی
لاوچاکی هەرچەند وەنەوشی پەرگەش
ڕێت ناکەوێ بچیە پاڵ کەزیی ڕەش
هۆ بولبول ئەگەرچی دەردەداری
سووتاوی گڕی گوڵی بەهاری
تاقە گوڵەکەم لە گوڵتە گەشتر
خۆشم لە تۆ بەخت و چارە ڕەشتر
دڵداری بەڕاستی منم من
بێهوودە ژیانی خۆت دەکەی ون
گوڵ هەر نە یەکێکە سەد هەزاران
دەڕوێن لە زەوی هەموو بەهاران
هەر دڵبەرێ چەشن و جۆری زۆرە
بێ نرخە هەچێکی زۆرە بۆرە
هەر جێیە دەچی گوڵ و گوڵۆکە
هەر جاییە گوڵ گەڕۆکە سووکە
ئەو سوورە گوڵەی کە من بژاردم
دامێ دڵ ئەوینی پێ سپاردم

وێنەی لە جیهان نییە یەکی تر
نایبێ زەوی چەشنی زینێ چی تر
دڵداری گوڵێکی وا کە نەمرێ
چ بکا و بە چ بارێ چاری دەکرێ
سەرگێژ دەگەڕا بەدەم گرینێ
لە پرێکی گەیشتە بەژنی زینێ
ئەو زینە کە بووی دوو سەد پەرستار
ئەو بەژنی لە پەلکی گوڵ بە ئازار
خۆی داوەتە سەر گیاوە بێ هۆش
تومەز لە مەی ئەوینە سەرخۆش
ئەو گەوهەری بێ هەواڵە لەو شوێن
بەرچاوی کەوت مەمی جگەرخوێن
لەرزی وەکو ئاو و چوو لە سەر هۆش
پێڵووی چەمی بوون لە زینی پاپۆش
فرمێسکی پەڕینە لاقی زینێ
دارگوڵ وەگەشا بە ئاوی ژینێ
ئاونگی تکاند و خونچە پشکووت
زین ژیایەوە مەم بە تیری ئەنگووت
بڕوای نەبوو چاوی مەستی زینێ
پێی وابوو مەمی بەخەو دەبینێ
هەر تاکو مژی گومانی لاچێ
ویستی دەمی تەڕ بکا بە ماچێ
خۆی هێشتە گەلێک نزیک نەکردوو
بۆی ژیاوە نێچیری نیوە مردوو
چۆن ژینێ گەیشتە مەم کە هەستا
زینی لە تەنیشت و دەست لە دەستا

لەو خۆشییە هەردوو گێژ و وڕ مان
بێ ورتە و لاڵ و پاڵ و کڕ مان
داخواز بە دڵە و بەڵێن بە چاوە
تا کاتێ گرێی زمان کراوە
ئەم جارە بە گازنان و نازان
بەربوونە گلە و نیاز و رازان
دیتیان گلەیی لە دەردی دووری
بێ بەهرە بوو کاتی پێ دەبووری
با دەستێ دەبەژنی یەک وەرێنن
ریشەی کوڵ و کۆ لە رەگ دەرێنن
دووی تازە نەمام لە یەکدی هاڵان
تاڵانە مژینی لێو و خاڵان
نۆشییان مەی دڵتەڕی لە لێوان
نە ژمارە لەوێ هەبوو نە پێوان
کوڵم و چەن و لێو و سنگ و گەردن
هەریەک دەم و دەستی بۆ دەبردن
سەر بوونە گران لە سووکە ماچان
هەر دەرد و کەسەر بۆ دادە پاچان
زین بووبووە گڕ ئاگرێکی حەستەم
پڕ تین و دەئایسا لەبەر مەم
مەم بووبووە پەپوولەیەک مەرگ کڕ
پەروانە بوو خۆی دەخستە سەر گڕ
بیگوێزنەوە ئاشکرایە جێ و شوێن
زۆر خۆشە تلانەوەی لەسەر نوێن
لەو باخە هەبوو چ سەرسەرایەک
ئاوێنەی جەم جیهان نومایەک

مەم پیادە و زین لە باوەشی مەم
وا دەستەملان و دەم لەناو دەم
سەرکەوتن و گەینە شانشینان
هەڵچوو گڕی دڵ لە دڵ بە تینان

زین وا دەمی مەم دەبمژە لێوان
مەم وا مەمی زین دەبوگشە سێوان
با چاو بەبەفر کەوێ لەسەر سنگ
با پڕ ببێ قوڵکی مل بەئاونگ
خۆی گەردنی یەکتری بنۆشن
مەست بن و لە شەرمێ چاو بپۆشن
تۆڵەی دەمی دووری سێندراوە
هەر نوێژێ کە رۆییبوو گەڕاوە
ئەو نوێژە کە ماچ دەچێتە جێگەی
هەڵدەگرێ سەرت بچێ لە رێگەی
ئازاد بووبوو لەش لە پێ هەتا سەر
بێجگە لە نێوانی چۆک و کەمبەر
پاوان بوو نێوانی رانی هەردوو
پاسداری لە پاکژی لەسەر بوو
دڵداری بە راست و پاک و خاوێن
چاوی تەڕ و سوور دەبێ نە داوێن
ژەنگ ناگرێ هەرچی زێڕی چاکە
پیس نابێ کەسێ بنیچە پاکە
نەخوازە ئەوین وەها ببێت زاڵ
رۆژێک هەلێ هەڵکەوێ بە چەند ساڵ
چۆن پەسنی بدەم دەبێ چ بێژم
تێ ماوم و کاس و گێژ و وێژم

میر و راوکەر بەسەریاندا دێن

مەیگێڕ نەچی دەست لە ئێمە بەردەی
سەرخۆشم و مەست بەڵان بەبێ مەی
مەستی کە گەیشتە نازەنینان
ورتاندی لە من دەمی برینان
هەرچەند بە رواڵەت مەی پەرستین
راستی بە مەی ئەوینە مەستین
سەوداگەر و مەستی دەستی تۆ نین
مەستی مەیەکی لەمێژ و کۆنین
ئەو مەی نە بە رەنگ و بۆ دیارە
ئەو مەی لە جوانیی کردگارە
دڵمان بە خواوە بەستراوە
هێشووی مە لە باغی ئەو چناوە
مەیگێڕ دەوەرە لە ڕێی خوادا
بۆم تێ کە پەژارە دەین بە بادا
لەو بادە کە دەتگەڕاند دوێنێ
سەرخۆشی هەتاهەتا دەمێنێ
بێهۆشی تیا سەرەونخوونە
بەپریشکێ دەروون هەمیشە روونە
هەر تاقە قومێکی لێ بچێژم
یەکجاری خەم و خەیاڵ بنێژم
لادەم لە سەرم سەرئێشی دوێشەو
وشیاربمەوە لە گێژی و خەو

هۆشم لە دەسم نەچێ وەکو مەم
مەرگم بەسەرا نەیە وەکو هەم
ڕۆژی تەمەنم گەیشتە ئێوار
ئاگام نەبڕێ لە خۆم بەیەکجار
هیوای دڵی ژار و هەرزەکارم
جێگایە هەبێ کە لێی وەشارم
ئێوارە کە میر لە ڕاو گەڕاوە
لەو باخە بە لەشکر و سوپاوە
فەرمووی بەهەواڵی دیوەخانێ
با داببەزین بدەین وچانێ
لێ دەن کەڕەنا و دەهۆڵ و شەیپوور
ئاهەنگ بگەڕێ بە ساز و سەمتوور
بەریان دەنە مێشە ئاسک و گۆران
بریان ببێ بۆ مە سنگی پۆڕان
هاوپیاڵە و بادەگێڕ نەکەن ڕەو
بەزمی مە لە کۆشکی باخە ئەمشەو
دیتیان دەر و پەنجەرەی لەسەرپشت
پرسیارێ دەهاتە سەر دەمی گشت
کێیە لە سەر و ژیان بووە زویر
پێی ناوەتە کۆشک و سەر سەرای میر
ئەو دڵتەڕ و دڵسووتاوی یەکتر
گیرۆدەی بەند و داوی یەکتر
لەو بگرە و بەردە لەو هەرایە
لەو زرم و کوت و زەنازەنایە
وشیار نەبووبوون پێیان نەزانی
گوێبیس نییە مەستی کامەرانی

میر ڕاستەخۆ کەوتە شانشینێ
جێژوانی مەمی هەژار و زینێ
گۆڕاندی کە کێ لە ژین بووە تێر
وێراویەتی پێ بنێتە جێی شێر
تاریک بوو نەکاری کەس ببینێ
کوژایەوە تیشکی کوڵمی زینێ
مەم چوو لە نوێنی پاڵی داوە
زینیشی وەشارت لە ژێر عەباوە
بەچرا دەر و ژوور کە ڕوون کراوە
بەکزێکەوە مەم وەرامی داوە
بمبەخشە نەخۆش و بێ بڕەستم
هیچ هێزی ئەوەم نییە کە هەستم
گەورەم تۆ دەزانی چەند نەخۆش بووم
تا دوێنێ بە دوور لە بیر و هۆش بووم
ئەمڕۆ کە ئەتۆ دەچوویتە ڕاوێ
من خۆم نەدەگرت لە جێگە تاوێ
مەم شۆڕەسواری پێشڕەوی میر
بێبەش بێ لە گەشت و ڕاو و نێچیر
سووتا جگەرم نەما سرەوتم
پەتیارە و شێت وەچۆڵی کەوتم
شل بوو لە پڕێکی هێزی ئەژنۆم
خۆم دیتەوە وا لە باغەکەی تۆم
بێ ئەرکە نەخۆش وتی بە مەم میر
تووشت نەبوو هیچ بە تووشی نێچیر
میرم وتی تووشی مامزێک بووم
چۆن مامزێ تووشی دڵدزێک بووم

سەرمێگەلی پۆلی چاو کەژاڵان
رەوتی دڵ و هۆش دەبا بە تاڵان
بۆی خۆشی دەدا بە ئاسکی چینێ
چم دی وەکو من چ کەس نەبینێ
دەیڕوانی هەرچەند بە نیوە ئاوڕ
جەرگم دەتوا دڵم دەبوو سڕ
پێم وابوو فریشتە بوو نەئاسک
لە کوێ هەیە ئاسکی هێندە ناسک
پێش پێی تۆ لەناو هەمێزی من بوو
تۆ هاتی و ئەو فریشتە ون بوو
تاژدین لە وڕێنەکانی زانی
زین گەییوەتە ئێرە بۆ ژوانی
مەم شێتە وتی هەڵەی بپۆشە
نازانێ دەڵێ چی زۆر نەخۆشە
با لەو بگەڕێین بێتە ئاهەنگ
با مەی بگەڕێت و دەنگ بدا چەنگ
با تاوێ بەبادە سەرگەرم بین
بۆ دەردی ئەوینێ دڵنەرم بین

برای چاک بۆ رۆژی تەنگانە بەکارە

ئەو جۆش و خرۆش و بەزم و ئاهەنگ
زۆرتر مەمی کرد زەبوون و دڵتەنگ
تاژدین دی کە مەم گەلێ کەساسە
لێی پرسی بە چاو برا چ باسە
مەم دەستی لە ژێر شمەک دەرانی
بسکی رەشی زینی دا نیشانی
پاپوکەیەتی لە پشت مەمی ژار
جووتێ کەزی رەش وەکو دوو شامار
دی کارەکە گەند و نالەبارە
بۆ رۆژی وەها برا بەکارە
هەر لاق و دەستێکی بوو بەباڵێ
هەرچی زووە خۆی گەیاندە ماڵێ
ئەستی وتی رەنگ لە روو نەماوی
کێت دوژمنە چیتە داشڵەژاوی
تاژدین وتی ماڵە دوژمنی من
کۆتێکە لە پیل و گەردنی من
سەرمایەی گەورە و گرانم
بیبیلەی هەردوو چاوەکانم
مەم بوو ئەو و زین لە گێژی کەوتوون
سامانی مە گەر نەچێ ئەوان چوون
گەر ئاگرێ بەرنەدەینە خانوو
بۆ چاری ئەوان نەما بیانوو

ماڵ بۆ من و بۆ تۆ کۆرپە ساوات
ئەم پیاوەتییەم دەویست بە ئاوات
بیستوومە کەسانی خانە سووتاو
ئاگر دەکوژێننەوە بەهۆی ئاو
من ئاوی بەڵا دەری براگر
ئەم شەو دەکوژێنمەوە بەئاگر
ماڵ ئاگری گرت لەسەر هەتا خوار
تاژدین ملی نا لە داد و هاوار
خزم و کەس و کار و هۆز و هاواڵ
یەک جێ هەموو بازی دا رووەو ماڵ
هەرکەس کە لە باغ و سەرسەرا بوون
تاقێکی نەما بەرەو هەرا چوون
مەم موژدە دەدا بە زین کە تاژدین
بڕوانە کە چی لەبارە کردین
دەریای خەمی لێ وشک هەڵێنایین
بە گڕێکی لە دۆژەهی دەرێنایین
تۆ هەستە بچۆرە کۆشکی شایی
من تووڕ بدە ئاگری جودایی
تاژدین هەچی بووی هەمووی سەروبەر
لە شمەک لە بەرگ لە خشڵ و زەنبەر
لە پیاوەتییا کە گشتی دانا
ما ناوی نەمر لە رووی جیهانا
لە دڵی خۆدراو دەراوێ کاکە
کارت کە هەیە بەناوی چاکە
قالۆچە وەکو دەکەن شیاکە
گەر پاکی نەپاک لە خۆت جیاکە

بەختی کە دراو بیبەخشە بیخۆ
دەیبەن کەلەپوورکڕان بە فیڕۆ
ئەو کاتە گیان دەچێتە باڵا
نەدراو نەشمەک بە دەستی واڵا
بازاڕی ئەوێش وەک ئێرە وایە
هیچت نەبێ چت لە دەستی نایە
کەی نرخی بەهەشتە دوو وتەی رووت
کەی رێ هەیە بچتە پێشێ نابووت
خۆشیت گەرەکە لە رۆژی داوی
پێشباری بەرێ کە تاکو ماوی
یان بەختی بکە لە رێی هەواڵان
پاش مردنی خۆت دەچێ بەتاڵان
تاژدینێ چ خۆشە هەڵکەوێ بۆت
ناوێکی نەمر بسێنی بۆ خۆت
دەستت کەوێ دۆستی راستەقینە
هێژای هەموو گەنجی سەرزەمینە

رازی دڵداریی زین و مەم بە گوێی میر دەگا

شای پایە بڵندی خۆشەویستی
خونکاری جیهانی دڵپەرستی
ئەو سەروەرەی خێوی تەخت و بەختە
ونبوونی لە چاو شتێکی سەختە
وەک ڕۆژ کە لە عاسمانی چوارەم
لەم جێگە و ڕێگە دوورە هەردەم
بێ بەرگر و پەردە تیشکی داوێ
کام چاوە نەبینێ تیشکی تاوێ
دڵداری و خۆر وەکو برانە
شێرانەوەیان گەلێ گرانە
تیژباڵ دەفڕن نێوانی دەبڕن
لەمپەر دەپەڕێنن و پەردە دەدڕن
رازی دڵی زین نهێنی یی مەم
هەر هێندە ژیا کە هاتە سەر دەم
بلوێری شڕی زمانی ناساز
ئاوازی دەدا لە چۆڵ و ڕێباز
لەو جووتە وەها بڵاو بووبوو دەنگ
بەو بوو گەڕی کۆڕی بەزم و ئاهەنگ
لەو مۆم و پەپوولە بێ برەو بوون
بەر هەر وتوێرەیەک هەر ئەو بوون
وەک شەوچەرە بوو لە دیوەخانان
دڵخۆشکەرە بوو لە نێو جوانان

دووی دوور لە هەموو گوناه و سووچێک
ناویان چووە هەر کەلێن و سووچێک
هەر زارێ وەکو بنێشتە خۆشە
دەیجوو لە هەموو کەنار و گۆشە
هەر ڕازێ کە جارێ کەوتە زارێ
وا بزانە کە کەوتە زاری شارێ
وشتر نە بەسی بوو بارگرانی
وا زەنگوڵەشی خرا ملانی
بێکار و زمانشڕ و نەزانان
منداڵ و ژنان لە دەرک و بانان
گفتیان گر و ور کە زۆر و کەم بوو
دڵ پێکەوەبوونی زین و مەم بوو
بووبووە سەروین لە بەند و بەیتان
تا تەنییەوە گەییە بەکری شەیتان
دەستەوبەجێ ڕێ و ڕێ نەبوو گیر
نووک و بەدی نایە بەردەمی میر
میر پرسی کە چۆن دەزانی وایە
بۆم دەربخە لەم گڵۆڵە تایە
بۆم روون کەوە بیخە بناوان
چۆنی بگرین بە سووچ و تاوان
هاسانە وتی بنێرە مەم بێ
تاق ببنەوە خۆت و ئەم لەیەک جێ
شەترنجێ بکەن لە مەرجێ دڵخواز
لێم روونە کە دێنە روو نیوڕاز
دۆڕاندت و بردتەوە لەجێوە
لێی پرسە بلێ دڵت بەکێوە

ئازایە نەترسە پاڵەوانە
سینە و دڵی پاکژە و جوانە
دڵدارەکی راست و بێ درۆیە
دەیڵێ کە دڵی لە خوشکی تۆیە
خۆت ئەو دەمە خێوی بیر و ژیری
خاوەن دەسەڵات و بەند و شیری
خونکار وەکو ماری ژەهردارن
جوان دیاری دەدەن لە بن نەیارن
ماچت کە دەکەن بترسە ژەهرە
زیانیان پترە لە سوود و بەهرە
خۆت توخنی مار نەکەی کەم و زۆر
مار مارە چووزە و سپی و رەش و بۆر
هەرچەندە لەلای بەنرخ و نازی
پێک بێنێ هەچیکی لێ بخوازی
تۆزێک لەگەڵت دڵی کە گۆڕا
جێت چا دەکرێ لە تەنگی گۆڕا
نەخوازە کە پیس و دووزمانیش
لای بن چ دەکەی لە چنگ ئەمانیش
ئەی خوایە نەکەی نزیکی سەردار
نەپیاوی هەژار و پاک نەبەدکار

میر و مەم شەترەنج دەلەیزن

شاسواری بناری خاوەرستان
خوای بەرز و بڵندی رۆژپەرستان
رۆشنکەرەوەی بەژ و کەژ و کۆ
کاتێ کە وەسەر کەوت لە ئاسۆ
تیرێژی کە رشت و دابەشی کرد
دەوری شەوەزەنگی دا و کشی کرد
مانگ بەو کشەماتە کۆی ستێران
وەک پیادە لە گۆڕێ هەڵوەژێران
میر ئەو شەوە چەشنی شێری زامار
هەر جینگڵ و پێچی دا وەکو مار
شەوگاری گەیاندە رۆژ بەبێ خەو
خەم کەوتە دڵێکی خەو دەکا رەو
شای تاوێ کە هاتە سەر زەمینێ
شای ئێمە گەیشتە شانشینێ
فەرمووی ئەوی نۆکەری بەکارن
هەرچی لە چەک و شمەک تەیارن
کێ دەس کەرەوەن هەڵی بژێرن
دەورەم دەن و پاسی من بدێرن
ئەمڕۆ دەمەوێ بەسەر مەما بێم
با بزانێ کە ئەو چییە و ئەمن کێم
بۆم بانگ کەن و نابێ پێ بزانن
تاژدین و ئەوانی سەر بەوانن

مەم دی لە تەلاری میری دوو رەنگ
رازایەوە کۆڕی بەزم و ئاهەنگ
هەر جێ پڕی خۆش و بۆنی خۆشە
مەیگێڕ دەڵێ خۆش بە مەی بنۆشە
پاش تاوێ بە مەی کە سەر گەرم بوون
شەرمن کە بەبادە بێ شەرم بوون
هیچ دوانێ نەما لە دێو و لە درنج
کێشای وتە تا گەیشتە شەترنج
رووی کردە مەمێ ئەگەر بخوازی
ویستم لەگەڵم بکەویە بازی
ئامرازی لەیستنت لەپێشە
کێشەی من و تۆیە دەست بکێشە
کێ بردیەوە مەرجی ئێمە وابێ
هەرچی بیەوێ دەبێ رەوابێ
لاوێکی لەلا بوو میر چ لاوێک
ئازا و بەکار و خێوی ناوێک
رۆستەم دەسی بەسترابوو لای ئەو
بۆ جوانی نەبوو یەکێکی تای ئەو
سەرتۆپی کوڕان و ناوی گورگین
مەرد و بەئەمەگ گران و سەنگین
هاوبازی و هاودەمی مەمێ بوو
هاوشادی هاوخەمی مەمێ بوو
زانی چییە خۆی گەیاندە تاژدین
تاژدینی وەکو پڵنگی بە برین
ئاگایی بە عارف و چەکۆ دا
هەر شێرە چەکی هەرای لە خۆدا

رازاوە کەمەر بەخەنجەر و شیر
دڵگیری برا گەهانە کن میر
لەم هاتنە مەم دووبارە بوو گەش
مۆرەی لە دووبارە بوونە دووشەش
ئەسپ و روخ و فیل لە دەرکە هاتن
دییان میر و وەزیر شاش و ماتن
مەم دیارە لە وازی کاری سازە
میر بۆیە دەڵێ دوودەستی تازە
ئەم دەستەشی بردەوە دەمەو جار
دیتی لە روانگە بەکری شوفار
وا زینە لە پەنجەران دیارە
چاو و دڵی چاوەنۆڕی یارە
رۆژێکە لە مانگ دەگێرێ چاوی
بڕوانە چ داوێ کەوتە داوی
کایە وتی میری من بەجێیە
نابەیتەوە تاکو مەم لەوێیە
با جێگەی خۆی بەتۆ وەگۆڕێ
لێم روونە دەدەستی مەم دەدۆڕێ
میر گۆڕییەوە جێ بەجێی مەمی ژار
جێگەی مەمێ کەوتە رووبەڕووی یار
هەر چاوی مەمێ کەوت بەڕووی زین
گورجێ لە دەسی چوو فیل و فەرزین
چاوبڕکە بەجۆرێ هۆشی گۆڕاند
ئەسپی بە پیادەیەک دەدۆڕاند
لەو دیمەنە مەم وەها بووبوو مەست
هۆشی نەبوو دای لە دەستی شەشدەست

ها مەم وتی میر دەبێنە دڵخوام
فەرموو چ دەڵێی وتی لە ڕێدام
فەرمووی نە شتێکی وایە دڵخواز
ویستم لەگەڵت ببم بە هاوڕاز
رازی دڵی خۆت کە ئاشکراکەی
لای ئێمە گرێی دڵت رەهاکەی
کێت دڵبەرە کێ دڵت لەسەریە
هەرکێ بێ فریشتە یانە پەریە
هەر ناوی بهێنی بۆتی دێنم
گەر خواهیش و زۆرە بۆت دەسێنم
هەل هاتووە دیتی بەکری بەدفەڕ
قەل هاتە قڕین و کەوتە سەر گەڕ
هەر کەس وتی یاری مەم بناسێ
واقی وڕ دەبێ و سەری دەماسێ
زۆر بۆ مەمی چارەڕەش کەساسم
لەو رۆژەوە دیومە هێڕ و کاسم
بێچووە قەرەجێکە لێو کوتاوە
کرمە و لە قورم دروست کراوە
بەژنی وەکو داری ژەقنەبووتە
وەک سەلکە بزووتە رووتە پووتە
ڕێی ناکەوێ تۆی ببی بەداخواز
تووشم دێ هەزاری وا لە ڕێباز
ئەو تەوسە شتێکی وای لەم مەم کرد
تاس وڕی کرد لە هۆشی دەربرد
گەورەم وتی راست نییە درۆیە
هەڵبەستەیە گفتی سەربەخۆیە

ئەو شۆخە کە بوومە تۆزی ڕێگەی
شازادەیە شانشینە جێگەی
هێلانە بڵندە توخمی پاکە
ڕووناکییە نەک لە ئاو و خاکە
بێ هەمبەر و وێنە نازەنینە
شانازی زەمینە ناوی زینە

ئەو گۆتنی نالەبار و ناخۆش
کینە و رقی میری خستە سەرجۆش
گوڕاندی لە پۆلی دەست و پێوەند
بۆ نایخەنە بەند و بیکەنە پەند
خوێخۆرێ کە ئەشکێنێ نمەکدان
زیندانی دەوێ لە تەک شەتەکدان
دووسەد کوڕی پاڵەوانی حەستەم
یەک جارە هورووژمی کردە سەر مەم
تاژدین و چەکۆ و برای لەدوو بەر
هەستان وەکو شێر و دەس بەخەنجەر
وتیان گەلی نۆکەران بووەستن
چۆن ئێوە دەسی مەمێ دەبەستن
بڕواننە مە خۆ نەگێژ و کاسن
خۆ و هێز و گوڕی مە باش دەناسن
هەریەک لە مە بێ و لە ئێوە پێنجسەت
دەوکەین بەدەمی دەبان لەتوپەت
تا ماوە تنۆکی خوێن لەنێو رەگ
یاریدەری دەبین و کۆمەگ
هەرکەس لەوە چەپ لە مەم بنۆڕێ
گۆڕ گۆڕیەتی ڕێ لە لەخۆ نەگۆڕێ

میر سەروەری گشتە خێوی فەرمان
گفتی وی لە بانی چاو و سەرمان
خۆی هەرچی لە مەم بکا ڕەوایە
گیان و سەری مەش لە دەس ئەوایە
دەس بەستە و بێ دەستین لەبەر میر
وا گەردن و پیل و پێو و زنجیر
میر بەستی بەدەستی خۆی دەسی مەم
تاژدین بەری چاوی گرت تەمی خەم
چاری چییە میرە خاوەنی کار
نانخۆریەتی چۆنی بێت بەرەنگار
خونکار مەمی دایە دەستی دژدار
زیندان بووە جێگە بۆ مەمی ژار
ئەو شارە هەمووی جوان هەتا پیر
بۆ گرتنی مەم پەشێو و دڵگیر
لەو ڕۆوە لە هەرکەس و لە هەرکوێ
هەر تووک و نزا دەهاتە بەرگوێ

مەم لە گرتووخانەدا بووەتە چلەکێش

بڕوانە لە ڕووی گەڕانی گەردوون
جارێک بزەیە و دە جار گرژبوون
هەرچی کە بڕێک برەو پەیاکات
گورجێ دەیەوێ لە خاکی ڕاکات
نزمە و هەرچی بەرزی سەر زەوی بێ
پێی خۆشە کە چەشنی وی نەوی بێ
نابینی کە ڕۆژی سەر زەمینێ
هەر ڕۆژە دەخاتە خۆرنشینێ
چەوتە دزە لارە خوارە دووڕوو
وا هاتووە وا دەبێ وەها چوو
نەخوازە نەیاری دڵتەڕانە
هەر ئێمە دەهێڕێ لەم گەڕانە
دڵ مان دەگرێ بەداوی نازان
پێخوستی دەکا لەبەر بەرازان
پێشان بە هومێد و شاد و خۆشین
پاشان لە دەسی زووخاو دەنۆشین
مەم دەگرێ بەداوی بسکی زینێ
ڕۆی دێلێ لە چاڵ و ژێر زەمینێ
ئەو چارەڕەشی کزی بەخت کەم
بێ دۆست و هەواڵ و یار و هاودەم
ئەو بولبولی وێڵی دەشت و چیمەن
زیندانی ڕەشی کرا نشیمەن

هاوڕازی خەم و کوڵ و کەسەر بوو
زیندان نەبوو گۆڕی تەنگەبەر بوو
تووشی بووبوو دەردی گۆڕەشاریٚ
هەر تاوە هەزار چەلان نە جاریٚ
چاڵ لێی بووە چاڵی مانگی نەخشەو
ئەو مانگە دووچەوتە بوو بە یەک شەو
بیٚ خواردن و خەو لە رەنج و ئێشا
بووە گۆشەنشین چلەی دەکێشا
دەروێش کە کورشمە کا لە قوژبن
دۆستی نەبیٚ هەر شتێک دەکا ون
جارێک وەکو خواپەرستی بەنیاز
گاگا وەکی دڵتەڕان بە دڵخواز
هەر تاوە لەگەڵ کوڵی گرینیٚ
بەو وێنەیە رووی دەکردە زینیٚ
ئەی بەندی دڵ و چرای دەروونم
ئەی بەستە بە تۆ نەبوون و بوونم
مەزنیت و لەڕاست گەدا بە فیزی
ناپرسی لە ئێمە چیتە زیزی
لە دڵم دەدڕی کراسی ئارام
گیرۆدەی تۆم و نایەی بۆ لام
لەیلیٚ وەرە شێتی خۆت ببینە
چاوی تەڕ و سوورە ژینی شینە
شیرینتری شیرنیٚ کەمێک داد
یادێک بەدڵت بگا لە فەرهاد
دنیا کە لە من بووە بە زیندان
ئەمڕۆ بەتەنیٚ منم موسڵمان

فەرمایشی خۆشەویستی خوایە
فەرموودەی ئەو دیارە وایە
دنیا کە بەهەشتی گاورانە
زیندانی دڵی بە باوڕانە
هەرچەندە دڵم گەلێک پەرۆشە
چونکە لە ڕێگەی تەدایە خۆشە
سوێندم بە دوولێوی تەنک و ئاڵت
بەو بسکی رەشت بە وردە خاڵت
سوێندم بە بەری بەیانی لاجانگ
بەو هەنیە کە شۆق دەدا بە رووی مانگ

سوێندم بە دوو چاوە مەستەکانت
سەد جاری بەشێوی ناو مەمانت
سوێندم بە نەمامی بەژن و باڵا
سەد ساڵی تریش بژیم لە چاڵا
تا ماوە هەناسەیەک دەزانم
تۆ ناچیە دەریٚ لەناو گیانم
لەو بەندە کەوا شەتەک دراوم
پێت وا نەبیٚ لێت هومێد بڕاوم
ڕۆشم کە ببەن بەناخی گڵدا
دەرناچیٚ هومێدی تۆم لە دڵدا
هەرچەندە کە میر بەسەر منا هات
ئەم جارە بەلانی دوژمنا هات
بیٚ جیٚ نەبوو زۆر سوپاس کە وابوو
ئەو جل نە بە بەژنی من بڕابوو
شازادەی و من گەدا و هەژارم
چۆن ڕێم دەکەویٚ ببیتە یارم

تۆ رۆژی بە تیشک و من گڵی رەش
من چقڵ و دڕوو ئەتۆ گوڵی گەش
تۆی تازە نەمامی باخی ژینێ
تۆی گەوهەری شەوچرای زەمینێ
مەم سیسە پەپوولەیەک لە پڕدا
ویستی کە بسووتێ خۆی لە گڕ دا
تۆ مانگی گەشی و لە بێ بەشی من
دادەڕزێ بە تیشکی تۆ لەشی من
من لولوپەڕ و ئەتۆی هەتاوم
لێت دوورم و نوقمی ئاوی چاوم
با یادی گوڵم دڵم دەرێنێ
دڵداری هەزار ئەوەندە دێنێ
با بڕزێ لەشم لە گرتووخانە
ئەسرین لە گلێنە ببنە تانە
دەروێشم و ئەشکەوتنشینم
دڵخۆشی ئەوینی رووی زینم
مەم بەر لەوە بمرێ مردنی دی
ئەم مردنە ژینە مردنی چی
پابووبووەوە کەوتە ریزی چاکان
دەرچووبوو لە چینی ئاو و خاکان
تیشکێکی گەیشتە ناو دەروونی
روونی دڵی بووبووە رێنموونی
هێشتا چلەیەک نەبووبوو تێپەڕ
سەرپاکی گومانی بوونە باوەڕ
سووربوونەوە بۆی شتی نهێنی
راستی وەڕێ هات و کەوتە شوێنی

هاویشتی لە دڵ ئەوینی تێکوڵ
گوڵ هاتە بەری لە باتی تێکوڵ
گیان باویەتی چی لەلاشی پووچەڵ
گەپجاڕی مناڵە داری کۆتەڵ

گوڵگەشت و بەهەشت و دەشت و چیمەن
لەو چاڵەوە بووی بووبوونە دیمەن
دار و دەوەن و چڵ و چیا و کەژ
بێ گیان و ژیاو لە ئاو لەسەر بەژ
هەرچی کە بەدڵ لەوی دەنۆڕی
هەرچێکی بە بیریا دەبۆری
زینێکی دەهاتە پێشی چاوان
دڵداری بەڕاستی راستە ئاوان
ئەستێرەگەریی دەکرد لە چاڵا
چارەی رەشی خۆی دەدی لە خاڵا

زین گلەیی لە گەردوون و چارەڕەشیی خۆی دەکا

ئەو زینی بەداوی دڵ گرفتار
ئارامی لەلا نەما بە یەکجار
تا مەم نەخرایە گرتووخانێ
هیوای نەبڕی لە پێکبڕانێ
لەو کاتەوە یاری کۆت لە پێ دی
دەورەی دڵی دابوو ناهومێدی
سەیرانگە و شانشینی دڵگیر
بۆ ئەو بووە بەند و کۆت و زنجیر
دوژمن بوو لە خواردن و لە خەوتن
ئارای نە بەڕۆژ نە شەو سرەوتن
بێ هێز و توان و دەستەوئەژنۆ
هەر مەم مەمی بوو بەداد و ڕۆڕۆ
دەتوایەوە بۆی دڵی رەقی بەرد
لاواز بووبوو بووبووە موویەکی زەرد
زەردێک وەکو رەنگورووی خانی
باریک بووبوو چەشنی بیرەکانی
گەر لێی نەدەبووەوە هیچ دەرووی روون
هاواری دەکردە چەرخی گەردوون
چم کردەوە بۆچی بوویە دوژمن
تۆڵەی چ دەسێنی دێیتە گژ من

مەم بووبووە بەشم ئەوەند بەقینی
هێشتا بەمنت رەوا نەبینی
تۆ تاقە مەمێک بە زۆر بزانی
لێم بدزی برادەری دزانی
تۆی ئاگری هەڵدەکەی لە کوڵمەم
تا گڕ بگرێ بە من دڵی مەم
خوێنشیرن دەکەی مەمێ لە زینێ
تا بیخەیە بەر گڕەی ئەوینێ
سوودت چ وەچنگ کەوت لە بندا
ئەم قۆزە کوڕەت نیشانی من دا
بۆ تووشی کچێکی وەک منت کرد
سووچم چ بوو پاشی بۆ ونت کرد
دوو دڵ کە بە ئاگرت پرووکان
چیت پێ گەیی تۆ جگە لە تووکان
لای هەرکەسێ بەزم و پێکەنینە
هەر لای من و مەم شەپۆڕ و شینە
دەردی دڵی خۆت بە من ببێژە
هەر ژەهرێ کە پێتە رۆی بڕێژە
تۆ یوسپی من دەخەیتە چاڵێ
گوێ نادەیە ئاخ و ناڵەناڵێ
بۆی تانە لە چاو و دڵ کەساسم
هەر چاوەڕوانی بۆی کراسم
من بوومە گەدایە چاو لە رێگە
بێ یوسپ و بێ پەناو و جێگە
یان بیری لە دەوری مەم دەهاڵا
دەم دەم دەگەڵی دەکرد سکاڵا

پێت وا نەبێ من بەبێ تۆ خۆشم
سەد هێندەی تۆ منیش پەرۆشم
ئارام نییە رۆژ و شەو لە دووری
سووچی منە باشە لێم ببووری

بەو خوایە کەوا لە ژووری سەرمان
دەس ناکەوێ لێم بزێک بەدەرمان
هەر ناوە کە ماوە خۆم نەماوم
بێدارییە بووەتە کاری چاوم
رۆژان و شەوان لە چاوی گریان
خوێناو دەڕژێ هەناوی بریان
سوێراوی سوروشکە بووەتە شەونم
خەو نایەتە چاو کە بێیە خەونم
ئەو زینی کە دیوتە وا نەماوە
ژاکاوە پەڕ و پەلکی هەڵوەراوە
ئەو جۆرەیە دەردی من شەو و رۆ
بێ تۆ ئەوە ژیانمە ئەدی تۆ
لەو جێگەیە کێیە هاونشینت
چۆن دەیبەیە سەر بەدوور لە زینت
هیچ کەس هەیە ئاخۆ بتدوێنێ
تووشت بووە یار و خەمڕەوێنێ
گیرۆدەی ئێمە چۆنە بەندت
تۆش کەوتووە بار لە لێوی قەندت
ئەی دڵ وەرە دەر لە لەش بەبێ هەست
ئەی گیان وەرە بیخە سەر لەپی دەست

پارێزی بکەن گەلێک لەو و لەم
چوستی بکەن و بڕۆنە کن مەم
لە زمان منەوە بەرن پەیامێ
بۆم بێننەوە زوو لە مەم وەڵامێ
داخۆ لە چدایە یاری دڵدار
ناوی منی جارێ دێتە سەر زار
داخۆ لەگەڵم تەبایە یان زیز
لەو کوڵمە گەشەی نەبووەتە پایز
ئێستەش وەکو سوورگوڵی بەهارە
یان وێنەی بولبولی هەژارە
کۆشک لەمە بووەتە بەندیخانێک
پێم خۆشە کە هەڵکەوێ بەهانێک
هەرچۆنێ ببێ هەلێک سەری دەم
خۆشتر لە بەهەشتە چاڵ لەگەڵ مەم
خۆزیا لە منیش قەڵس ببا میر
وێڕای مەمی پێم دەخستە زنجیر
هەر جارەکی تر مەمم بدیبا
گوێم لێ نەبوو با ببا هەرچی با
چەند خۆشە لە کاتی گیانەڵاوم
پەنجەی مەمی لێک نێ پەلکی چاوم

تاژدین و برایانی لە بیری چارەدان

پیرێ کە لە دەردی دڵ بووبوو پیر
خۆش گفت و شیار و زیت و دڵگیر
ئاگا لە جیهان گەڕاوی شاران
گێڕایەوە سەرپێهاتی یاران
گیرانی مەم و گرینی زینێ
وەک ئاگرێ کەوتە رووی زەمینێ
هەر تیرەو هۆز و ڕێز و چینێ
هەر خێوی ئەوین و دڵبرینێ
کێ بووبووە زەدەی دەسی ئەوینێ
بۆ ئەم دووە کەوتە کۆڕی شینێ
ئەم ئاگرە تەنییەوە لە لاوان
سووتا دڵی دڵتەڕان لە تاوان
پێ چوون ئەوی دۆستی دوور و کۆن بوون
تاژدین و ستی مەپرسە چۆن بوون
بۆ زینێ بەدەردێ چووبوو ئەستی
گریان و شەپۆڕ بڕی بڕەستی
تاژدین کوڵی مەم بەجۆرێ گەستی
شێت بوو دڵ و هۆشی چوو لە دەستی
هاواری دەبردە بەر برایان
ئێوە و دووسێ پیر و کەیخوایان
ملکەچ هەموو روو لە کۆشکی شا کەین
با بۆ مەمی چارەڕەش تکا کەین

میر بەشکە نەرم ببێ بە جۆرێ
لە گوناهی مەمی هەژار ببوورێ
عارف وتی ئەو لە ژیری دوورە
دەوپێکێ پلارێ شەرم و شوورە
کارێکی نەیێتە چنگ بە گەرمی
بێهوودەیە نووکە نووک و نەرمی
خۆتان دڵی مەزنو باش دەناسن
کێ بیستی بە فوو نەرم بێ ئاسن
پێک نایە شتێک لە کۆڕ و دیوان
مەیدان هەیە لێی ببینە میوان
کە بمانەوێ بۆ مەمێ بکۆشین
پێویستە بەرگی جەنگ بپۆشین
چوار ئاوێنە و زرێ لەبەر کەین
خود بچنە سەر و پەڕی لەسەر دەین
هەڵسووڕێنەوە گورزی پاڵەوانان
بسوێنەوە دوودەمی دەبانان
یان مەم دەبێ بێتە دەر لە ناو چاڵ
یان هەرسێ دەخەینە چاڵ سەر و ماڵ
میر ئەو دەمە باش نەهاتە پێشێ
هەریەک لەمە شیری دەربکێشێ
تاقییان کەنەوە لەلاشی بەکرا
نەک ئەو سەگە با لە مەم چ دەکرا
ئەو بکرێ بە خەنجەران لەتوپەت
بۆ تۆڵەی مەم دەبێتە دەرفەت
میر بێت و لەسەر سەگێ وەدەنگ بێ
پاداشتی کلۆیە گاشە سەنگ بێ

هەرسێکی مە ئاشی شەڕ دەگێڕین
وەک دەنکە گەنم سەران دەهێڕین
هەرچی وتی لەل بجنرێ پەل پەل
هەر سەر کە بزووت بچێتە شاکەل
سازکەین لەهییەک گەرەک لە خوێنێ
کێ سەر بپەڕێنێ بیرفێنێ
بدڕێن بپەڕێن بە شیر و نێزان
سواران و سەران زگان و ڕیزان
ئەو چڵک و گەماری زۆری زۆرێ
لاناچێ بەخوێنی گەش نەشۆرێ
پاکەینەوە جێ لە نالەباران
بیکەینە جەژن لەناو هەژاران
دیل بێنە دەرێ لە کۆت و پێوەند
دیلان بگەڕێ و ببێتە گۆوەند
نازدار و جوان لەسەر تەلاران
دەستتان نەڕزێ بڵێن هەزاران
بۆو بێو ببییەن لە نازەنینان
چەپڵە و گوڵ و دەنگی ئافەرینان
تاژدین و چەکۆ لە ئەم وتارە
زانییان جگە لەو نییە چ چارە

راسپاردەیەک رادەسپێرنە لای میر

کاتێ شەوەکی شەوی بەڕێ کرد
ڕۆژ زینی لە پشتی ئەسپی شێ کرد
ئەسپی ڕەشی شەو برایە سەر خاو
شێ زەردەی تاوی خستە پرتاو
گرتیە دەسی گورزە ئاگرینێ
زەرد بووەوە لە ترسی رووی زەمینێ
کێشای لە کەمەرگە تیخی زێڕن
نیسێ دەرەوین کە خۆ وەشێرن
تاژدین و برای لەگەڵ گزنگێ
ئامادەی کار و سازی جەنگێ
شمشێر لە کەمەر جگەر وەکو شێر
کێشرانە دەرێ ئەسپ لە پشتێر
ئەسپانی ڕەسەن عەرەب نەژادان
پێت وابوو فڕین لەخۆ حەوادان
ڕەخشان بەچەپووک و کۆڵ و سمکۆڵ
پێیان دەهەژا دڵی چیا و چۆڵ
خاریان دەدڕی و دڵی نزاران
بۆ ناشتنی جەندەکی نەیاران
زرم و کوت و هەوهەو و گوڕاندن
هەرکەس لە خەوا بوو رای پەڕاندن
گوتیان بە کوڕان بەرەی کەسوکار
یان بمرن و یانە مەم بێ رزگار

وا گەردنی ئێوە دەکرێ ئازا
خۆشی لە کوڕێکی بمرێ ئازا
تاژدین یەکی خزم و کەیخوا و ژیر
لە کوڕانەوە رای سپاردە کن میر
تا کەنگێ بەسی بێ زۆر و بێداد
دۆستان کز و دوژمنان دەکا شاد
پێی وا نەبێ مەم گوناهبارە
دیلی دەسی دڵیە ئەم هەژارە
نازانێ کە پاتشای ئەوینێ
دای گرتووە رووی هەموو زەمینێ
دڵداری لەسەر کەسێک ببێ زاڵ
چاوبەستەیە گوێ کەڕە زمان لاڵ
ئێمە کە لەگەڵ مەما چوارین
بۆ بەختەوەری وی چوار دیوارین
هەرچوار سەری مە هەمیشە وەک گۆ
ئامادە و چاوەڕێی شەقی تۆ
یان دەربکەوێ لە بەند برامان
یان بەکری بنێرێ بێتە لامان
چیمان لە دڵایە پێی ببێژین
تۆزێ کوڵ و کۆ بەوی دەڕێژین
نایکا گلەیی لە خۆی دواجار
ناخۆشی ئەگەر ببێتە سەربار

میر لە بەریان دادەنوێنێ

راسپاردە گەیاندی راسپێری
جێیەک نەبوو بەکری لێ وەشێری
بۆ کەوڵە دەبینێ راوە رێوی
چاڵێکی دەکۆڵی کەوتە نێوی
داخوازی ژیانی شێری رووتە
چاری نەبوو کەوتە کلکەسووتە
میرم وتی شل بچۆرە پێشێ
نابێ دڵی ئەم کوڕانە بێشێ
زۆر حەستەمە ببنە بەرهەڵستت
نەرمی کە نەکەی دەچم لە دەستت
فەرموو کە لە رێی دووچاوی تاژدین
بەخشیم مەم و ببتە هاوسەری زین
ئەم ئاگرە دامرێنە جارێ
تا چاری دەکەین هەلێک بەبارێ
کینەت نە هەمیشە ئاشکراکە
ئاڵۆزی بە هێمنی رەهاکە
دوژمن کە لە تۆ پتر بەهێزە
جێ مەرگی لە باوەش و هەمێزە
پێی ناوێ کە بەرگی جەنگ بپۆشی
ژەهریان لە گەروو بکە بەخۆشی
دوو پیاڵە دەبێ هەبن لەکن میر
یەک شیر و یەکێ ژەهر لەگەڵ شیر

یەک خۆشی لە دۆستان پەیا کات
یەک ژینێ لە دوژمنان جیا کات
یەک فێنکی بدا بەتۆی لەش و دڵ
یەک زیندوو بەڕێ بکاتە بن گڵ
پێک نایە چ شت بەتوند و گەرمی
وەستاییی دەوێ و دەهۆ بەنەرمی
سووڕی شەو و ڕۆژ لەناو جیهاندا
بڕوانە خوا بەمەی نیشان دا
تاریکییە لایە لایە روونە
دایناوە لەبەرمە بۆ نموونە
کارێکی بەرۆژ نەهاتە بەرچەنگ
پێک دێ لە شەوی رەشا بەبێدەنگ
ئەو زۆڵی چرووکی دووزمانە
بۆ میری ئەوەندە رست لەمانە
ڕێی بیری لە پێش بڕی بە جارێک
خونکاری لە بارێ بردە بارێک
هێنایەوە هێند شێر و ڕێوی
رازاندیەوە پیسدڵی و دزێوی
میر بووبووە هەسانی ژێر زمانی
پێی داسووەوە ئەوەندە توانی
زوو باوەڕی کرد بە گفتی بەدفەڕ
گەڕناسیی لە بیرچوو کەوتە سەرگەڕ
فەرمووی بە سپاردە بێژە تاژدین
من بۆچمە بێ ئەوان سەر و ژین
ئەو مایەیە بۆ شکۆهـ و بەختم
لەوڕایە کە خێوی تاج و تەختم

ئەو هۆیە کە من بڵندە ناوم
لێم ببڕێ منیش لە ژین بڕاوم
گەنجینەم و هەژدیهامە تاژدین
تاریکە شەوم چرامە تاژدین
خۆی دانێ وەکو برابەشی من
زین و مەمی ویستووە پێشکەشی بن
چی خواستووە من بەجێی نەهێنم
لێم زیز بووە من سەیر دەمێنم
هەرچی بەدڵ و دەمی ئەوا بێ
بڕیاربێ دەسەولەجێ رەوا بێ
راسپاردە گەڕاوە کن برایان
گێڕایەوە گفتی میر لەلایان
شێرانی بەکینە وا نەرم بوون
بۆ میر بە نزایە سەرگەرم بوون

بەکری شۆفار داوی مەرگ بۆ مەم دەنێتەوە

ئێوارە کە رۆژ چرای کوژاوە
پەردەی رەشی شەو کە دادراوە
عاسمان وەکو سێڵی پڕ لە پشکۆ
ئەستێرە تیا درەوشی کۆ کۆ
ئەو میری هەمیشە شاد و دڵخۆش
ئەو رۆژە پەرۆش و مات و خامۆش
دڵپیسی گڵاوی زۆڵی بەدناو
مەزنی بەکزی کە هاتە بەرچاو
گەورەم وتی دامەنیشە خەمبار
کار وا نییە بۆت نەیێتە بەربار
دەخوازی کە شادی بێتە داوێ
تۆ زین و مەمێ لە دڵ دەراوێ
هۆی ئاگری کێشە ئەم دووانەن
ماکەی کوڵ دەرد و خەم ئەوانەن
گەر رێگە بدەی گەڕێکی واکەم
بێ کێشە مەمێ لە ئاخی راکەم
ژەهراوێ لە تۆ کە لێی نەکەن سڵ
تاژدین و برای دەخاتە بن گڵ
کارێکی کە پێک دێ سووک و هاسان
پێی ناوێ هەرا و گوڕین و راسان
تۆ هەستە برۆ و بڵێ بە زینێ
مەم بووەتە خەڵووز لەبەر ئەوینێ

مەم تینووە تۆی کە ئاوی ژینی
هەتوان دەسی تۆیە بۆ برینی
تۆ خۆت هەڕە مەم لە چاڵ دەرێنە
ئەو بەندی لە دەسیە بیچڕێنە
زانیومە کە مەم گەلێ نزارە
پەروانەی ژارە چاو لە یارە
هەر چاوی کەوێ بەزینی چاومەست
ناژی دەمێ گیان دەدا دەمودەست
سووتاوە زووخاڵە جەرگ و ناوی
خۆ ناگرێ لەحاندی مەستیی چاوی
بەو بۆنە گیانی مەم بکێشە
ژێر گڵ بکە ماکی دەرد و کێشە
سەردار هەنە باش و کار دروستن
کەمیان ئەوەیە کە گوێ لە مستن
خۆشباوەڕ و سادەیی لە باوان
رێشاندەرە بۆ گوناه و تاوان
گوێ نادەنە دڵ کە زۆر بەجێیە
گوێچکەی دڵی وان بەدەستی گوێیە
بەگلێنە سپین گەلێکی چاوڕەش
پیسان بە جوان دەگرنە باوەش
باوەڕکەری پیاوی دووزمانن
راست لار و خوار بەڕاست دەزانن
چییان پێ بڵێی دەڵێن بە چاوان
نایکۆڵنەوە بیخەنە بناوان
خۆ ڕانەگرن دژن بەکین
هێمنایی و پشوو بەکەم دەبین

گوێ نادەنە راستی و درۆیان
زوو بایی دەبن بە بیری خۆیان
کاریان دەسپێرنە دەس چرووکان
بێ بنیچە و هیچوپووچ و سووکان
دەزگای مەزنان کە رژد و بەدفەڕ
لێی کۆوەبوو بوو بەداری بێ بەر
سەردارێ کە خێوی بیر و هۆشە
بۆ چینی هەژار دڵی پەرۆشە
باش تاقی دەکاتەوە دەراوان
دانانێ لە دەوری خۆی گلاوان
چل جار دەگرن چەلێکی دەبڕن
گۆشتێکی گەنیوە چۆنی دەکڕن
هەرکەس کە دەبێتە کاربەدەستێ
با هۆشی هەبێ و بەخۆی بووەستێ
لەو گفتی ژیانی گەل دەکەن تاڵ
با گوێ کپ و کەڕ بکا و زمان لاڵ

میر بەو بیرەوە دەچێتە لای زین

زانایی شیار و ژیر و بیر ورد
وای پەردە لە رازی میر وەلا برد
شۆفار وەکو بووبووە رێنموونی
بەم بیرەوە چووەوە ئەندەروونی
دڵداریی زینی داوە تاوێ
فەرمووی کۆڵ و کۆ لە دڵ دەراوێ
تا ئێستە ئەوی کرا بڕاوە
ئازاری مەمم بە هیچێ داوە
بە خواری بزووتمەوە لەگەڵتان
بمبوورن و مەیگرن لە دڵتان
ئەم کارە کە کاری سەربەخۆ بوو
تۆزێکی گوناهی چاوی تۆ بوو
بێچارە ئەوەندە چاوی لێت بوو
هۆش و دڵی لا نەمابوو شێت بوو
بیستم لە بژیشکی ژیر و پڕ بیر
شێت چار دەکرێن بەکۆت و زنجیر
ئەو میوەی کاڵ بوو خستمە چاڵێ
ماوەی گەیینم گەیاندە ساڵێ
خۆشتر بووە ئێستە تێکگەیشتن
جوێ نابنەوە کاتێ پێک گەیشتن
وا ئێستە کە بوونە یەک دڵ و گیان
بۆ یەکتری هەردوو بوونە بریان

نرخی دڵ و دڵتەڕی دەزانن
دڵ چەسپی یەکن لەبەر دڵانن
ڕێتان دەکەوێ ببن بە ئاواڵ
یەکتر بمژن لە جێی دەمی تاڵ
دڵداری لەسەر وە پاتشاهە
مەم سووچی نەکرد و بێ گوناهە
سەر کۆنەی مەم بکەم ئەگەر من
پێم وایە خوام دەبێ بە دوژمن
مەم بۆ ئەوینی تۆ گرفتار
جەرگی بە بژانگ تۆ بریندار
تیری دەسی تۆی لە دڵ چەقیوە
کوڵمت دڵ و هۆشی لێ دزیوە
تا تۆی نەبوو چی نەبوو لەپێشا
ئەم سورمەیە کێ لە چاوی کێشا
بسکت وەکو ماری ڕەش مەمی گەست
پرچت دەس و پێ و دڵی ئەمی بەست
زنجیری کەزیت لە گەردنی خست
گیان و دڵی بۆت بووەتە پێخوست
تۆ کرتە نچیری بازی چاوت
خاوپێچە بەتاڵی بسکی خاوت
هەر خۆت بچۆ لای و بیدوێنە
زنجیری لە دەست و پێ دەرێنە
ئەو خونچەی سوورگوڵی نەپشکووت
ڕزگار بکە بولبولت ببن جووت
ئەو تینووە چاوەکەی فوراتێ
تۆی وا بکە ئاوی تۆی بگاتێ

ئەی ئاوی ژیان بچۆ بۆ کن مەم
هەر نامرێ کە پێتی تەڕ بکا دەم
زینێکی دووسەد برین لە جەرگی
بەو واتەیە کەوتە گێژی مەرگی
ئەو ئابڕوومەند و خێوی شەرمە
ئەم دڵ بە ئەوین کوڵاو و گەرمە
لەو گفتە کولایەوە برینی
یەکجارەکی هاتە جۆش ئەوینی
خوێناوی دڵی لە چاو سەری کرد
زووخاوی هەرچی هەبوو دەری کرد
دڵداری بە پێلی چەشنی دەریا
شەرمێونی پەردەبوو لەبەریا
لەمپەر کە وەلا برا لە نێوان
سەرڕێژ بوو زووخاوی دڵ لە لێوان
دەریای کەسەری کە هاتە سەرجۆش
بەکوڵێکی بە گوڕ پەڕاندی سەرپۆش
وای زۆربە ستاند شەپۆلی خوێنێ
کەم مابوو کە خۆشی ڕاڕفێنێ
ئاومالکی رقی دڵی ڕەقی میر
پا بۆ وە چڵک چڵی نەبوو گیر
دووی ئاگری جەرگی زینی برژاو
باراندی لە چاوی میر تکەی ئاو
پێت وابوو هەژا هەزار پیشە
مەی سوورە ڕژا لە زارە شیشە
پا بووە دڵی لە کێمی کینێ
گرتی بەزەیی بەدەردی زینێ

زین بێ دڵ و دەم شەلاڵی خوێنێ
بێهودە بوو ویستی بیدوێنێ
گریا لەسەری درێژی شەوگار
کۆبوونەوە لێی بەرەی کەسوکار
وتیان ئەمە چی بوو بۆچی کوشتت
ئەم خوێنە بەجێ نەبوو کە رشتت
زین گوڵبنی باخی شەرم و پاکی
زینێ لە جیهان کە نەبووە تاکی
بێ سووچ و گوناهە پاک و خاوێن
هەرگیز نەکەوت پەڵەی لە داوێن
ئەو گەوهەری شەوچرای جیهانە
چۆن وردی دەکەی بەبێ بەهانە
کەی وا بووە مەزن و پاتشاهێ
هەڵکاتە هەژار و بێ گوناهێ
بەم جۆرە لە خاک و خوێنی راکا
بەم زۆرە گیان لە لەش جیاکا
چی ئێوە دەڵێن وتی نە وایە
کەی کوشتنی زین بەمن رەوایە
کوشتەی مەمی بێکەس و هەژارە
بۆ یارە نەخۆشە گەشکەدارە
زین تاقە گوڵێکی باخی شایی
من چۆن لەدەسی دەدەم هەوایی
دەستەی کەسوکار بەجارێ شێوان
ئەسرین لە دووچاو و بار لە لێوان
بووە شین و شەپۆڕ لەناو جوانان
هاوار دەگەیشتە عاسمانان

لە پڕێ وتی یەک دەهات لە رێوە
مەم مرد و ژیانی دا بە ئێوە
زین پێشێ کە مردبوو ژیاوە
هەستا و لە سەنیرێ پاڵی داوە
دەیڕوانی لە هاودەم و لە یاران
دی میر دەگری بەتاوی باران

هەرچی کەس و کارە دەردەدارە
خەمبارە هەژارە لێو بەبارە
رووی کردە برای وتی سەری من
گۆڕی تە کە بوویتە رێبەری من
گیرا بوو گیانی من لە لەشدا
مابوو وەکو مەم لە چاڵی رەشدا
هەر چاوی لە لێوی تۆ بوو جارێ
چارێکی بکەی کە پێی بچارێ
بۆ هێشتنی ئابڕوو دڵی تۆ
دەرچوونی نەدی هەتاکو ئەمڕۆ
وا ئێستە کە خۆت رچەت نیشان دا
گیانم دەفڕێ بەدووی گیاندا
رۆژی رەش و لەش لە ئاو و خاکی
رابرد و گیان گەیشتە پاکی
چەندەی لەشەکەم لە خۆی وەڕز بوو
گیانم دە ئەوەند زەبوون و کز بوو
رێی دەرنەدەکرد لە دەرد و ئێشی
گیانی مەمی گەییە کەوتە پێشی

دەرچوون لە جیهانی پووچ و بەرباد
وا گەینە ژیانی خۆش و ئازاد
بەربوون لە کەمەندی دووزمانان
دەستەملی یەکن لە عاسمانان
گیانێکی کە پاک فڕی لەسەر جێ
بێ جێ نییە جێی هەیە لە هەر جێ
هاوجووتی یەکین مەڵێن جودا بوون
بو کنی مە فریشتەیی خوا بوون
گیانی مە کە پاک و پاکڕەوشتن
ئەمڕۆ لە بەهەشتێ پێک گەیشتن
وا ئێستە بەجارێ دڵنیا بوون
مانیان نەمرە و نەما جیابوون
تینوو لە زەوی کە ماوە لەشمان
دەریای بە زەوی خوایە بەشمان
قاپێلکی گڵێن کە خاکە سەرمان
گیانمان گەیینە هەواری هەرمان
ئیتر نییە ترس و خۆوەشاردن
نە ژیانی خوشک بەکاک سپاردن
نەتوانەوەیە لەوێ و نەگۆڕان
مایەی ئەوێ بێ بەشە لە دۆڕان
تۆزی مە گەیشتە رۆژی رۆشن
ئەم خۆشن و ئێوە بۆ پەرۆشن
مەیکەن بە کر و هونەروەری من
مەم پێشڕەوە بووەتە رێبەری من
ئەو پیری کە من دەسم بەوی دا
چیم دیتووە ئەو نیشان منی دا

گەرچی لە رواڵەتا گەدا بوو
زۆر پایە بڵندتریش لە شا بوو
جێ بەرزە لە بارەگای خوایی
پێخوستییە تانجی پاتشایی
گیان و دڵی بووەتە شیوی پیرۆز
بێ ترسە لە گێژ و تۆز و باهۆز
کێشای دەسی من بەڕێی ئەوینا
دوای کەوتم و گەیمە کێوی سینا
مەم بوو لە بەزەی خوای گەیاندم
ئەم بوو لە گێژی رای پەڕاندم
هێنامیە دەرێ لە پەردەکەی خاک
پاکانەمی کرد لە کن خوای تاک

پێو وانەبێ من ئەوێستە زیندووم
لەو کاتەوە مەم نەماوە مردووم
خوازراوەیە ئەو گیانی ئێستە
مەم پێم دەڵێ تۆزێ تر بوێستە
مالاوا بکەم لە ئێوە گشتو
پێی خۆشە خەمو نەبێ کە کوشتو
تەنیا هەر ئەوەندە راسپێرن
تەرمی مە بەناو و داو وەشێرن
دیسان دەگەڕێمەوە بەهەشتێ
هەمدەم بە مەم لە بەزم و گەشتێ

زین دوا راسپێری خۆی بە کاکی دەڵێ

راسپێری زینێ وابوو بۆ میر
ئەی مەزنی بڵندپایە و ژیر
گوڕیت بێ گیان و دڵ سەر و ژین
هەر دەم لەبەرت مرن دووسەد زین
ئەو یەکدو هەناسە دوا پشوومن
هیوام هەیە خەم نەخۆی لەدوو من
هەر ڕۆژی بەرێ کە من مەمم گرت
شەشدانگی کەساسی و خەمم گرت
مەم بۆ من و کامڕەوایی بۆ تۆ
خەم بۆ من و پاتشایی بۆ تۆ
چاوت لە بەشم نەبێ کەسی من
بۆ تۆ هەموو شت کزی بەسی من
دانیشە لە تەختی سەروەریی خۆت
لار دابنێ تانج لەسەر سەری خۆت
سازی بدە کۆڕی بەزم و ئاهەنگ
گۆوەند بگەڕێت و چەنگ بدا دەنگ
سەرخۆش بکە سادە و رواڵان
دڵ خۆش بکە پیر و کۆنەساڵان
گش مایەی بەزم و شادومانی
چی خۆشیدەرن بە زیندەگانی
لە خواردن و خواردنەوە بن ساز
دەنگ داتەوە دەنگی ساز و ئاواز

ئازاد بکرێن کەنیز و بەندان
ڕزگاری درێ بە دیل و بەندان
پەخشان بکە زێڕ و پوول و پاران
کۆیان بکەوە گەلی هەژاران
لێم خڕکەوە پۆلی نازەنینان
خوێنشیرین و دەم بە پێکەنینان
جوان بێن و بچن لە دەوروبەرمان
با بێنە سەما لە دەوری تەرمان
با گەورە و کەیخواش لەناوا
پیرۆزی بکەن لە بووک و زاوا
بۆنخۆش و گوڵاو بڵا گەلێک بن
پێویستە پتر لە هەر شتێک بن
بۆ ئێمە نەباوی ئاو و خاکە
پێک گەیشتنی دوو گیانی پاکە
لەشمان کە دەچێتە گۆڕ و چاڵێ
گیانمان لە بەهەشتێ لێک دەهاڵێ
لەو بەزمە فرشتە تێ دەکۆشن
داخوازی بەرام و بۆنی خۆشن
ڕۆژێ کە ستیت دەدا بە تاژدین
ئاواش بکە ئێستە بۆ مەم و زین
بازاڕ و شەقامی شار و دەم چەم
با جوان بکرێن بە چەشنی ئەو دەم
بۆتانی لێیان ببێتە جێژن
دڵ خۆش بن و لاوکان ببێژن

وەک ئەو دەمە خۆت ستیت بەڕێ کرد
چۆنت بەدڵی مە جێبەجێ کرد
هیوامە لەگەڵ منیش وەهابی
بۆ منیش وەکو ئەو چرا و برابی
بۆ تەرمی منیش دوو سێ ئەوەندە
دڵخۆش بی و شاد و دەم بەخەندە
پێشمان خە گۆرانیبێژی خۆشدەنگ
ڕێکیان خە بە چەپک و بەزم و ئاهەنگ
دەربەستی وەکو کەژاوەیەک بێ
جێی دووکەس و تاقە چاوەیەک بێ
زێڕکفتی بکەن هەمووی دەر و ناو
بترووسکێ لە دوورەوە لەبەر تاو
پەلکی گوڵی رابخەن لە ناوا
دڵیان لە گوڵانە بووک و زاوا
بمگوێزنەوە چەشنی بووکی شایان
کارێ مەکە سووک ببم لەلایان
کیژۆڵە بەدڵپڕی نەبێژن
زینێ نە بەناو و دڵ دەنێژن
بەزمی ستی خۆش و ڕۆژی گەش بوو
زین مردن و ژینی چارەڕەش بوو
با ئەستی جل و خشڵ لەبەرکا
خۆی بێت لەگەڵم گڵم وەسەرکا
تاژدین دەری خا ئەسپ لە خاوا
سوار بێ و بچێ شان بەشانی زاوا

مەم چۆن بوو کە ئەو ستیی درایە
مەم بێ کەسە هەر ئەوی برایە
لەم ڕۆوە ئەتۆش هەیا بەساڵێ
هەر ماڵێ کە دەردەخەی لە ماڵێ
هەر خواردنێ دەیدەیە هەژاران
هەرچێکی بەخت دەکەی لە یاران
چەند داڵدە دەدەی بەبێ پەنایان
دەسپڕ کە بەڕێ دەکەی گەدایان
هەر بەرگێ دەکەیتە بەر شڕۆڵان
پێت دێنە گەشەو بزە کڵۆڵان
هەر چەندە دەبی بەکەس لە بێکەس
هەر ڕۆژێ کە دەگری دەستی بێدەس
هەرچەندی دەگەی بەدادی داماو
ئەسرین دەسڕی لە چاوی گریاو
هەتوان کە دەخەیتە سەر برینێک
شادی کە دەدەی بەدڵخەمینێک
دیلان کە وەدەردەخەی لە زیندان
دڵخۆشی دەدەی بەوی لە شیندان
تا پێت هەیە پیتی کوردەواری
چەند هەڵدەکەنی ڕەگی هەژاری
دەرمانگە و فێرگە ڕێگە و پرد
مزگەوت و میوانگە چیت دروس کرد
چەند ریز دەنرێ لە تەخت و تاجت
چەند کۆوە دەبێ پیتاک و باجت
مانگانەیی کاربەدەست و نووسەر
پێشمەرگە و ئەفسەران و نۆکەر

چەند خوێنێ لە دوژمنان دەڕێژی
هەرچەندی کە خوێنمژان دەنێژی
تالاّن و بڕۆ لە دوژمنی کورد
چی دێتە دەست هەمووی گر و ورد
با گشتی لەسەر نیازی من بێ
وای دانێ بەناو جیازی من بێ

پێم ناکرێ هیچ بەرم لەگەڵ خۆم
پاشباری بلاّن بەڕێ کرێ بۆم
شانازی بکەم لەکن ئەو و ئەم
کەس نەوشێ شتی کەمە ژنی مەم
پەردووی مە ئەگەرچی گۆڕی تەنگە
بۆ بووکێ کەبا بەچەنگە نەنگە
ئەو جێگەیە دوور لە بەژن و بالاّت
بۆ ئێمەیە جێی نیاز و ئاوات
راسپێری کە زۆرە لێم ببوورە
یەکجارییە کۆچ و رێگە دوورە
چەندی لە دەست دێ زۆر ئەگەر کەم
دەر ماوێ لە بیری خۆت من و مەم
خزمایەتیی مەم بەکەم مەزانە
مەم تاج بەسەرێکی ئەو جیهانە
تەرمێ کە دەچێتە گۆڕخانان
هەڵدەگرێ هەڵی گرن بە شانان
هەرچەندە منیش لەلای ئەوە جێم
بۆ گۆڕ و بەرەو مەرگ بەپێ دێم

خواکەی نەچی چیدی بێ بەشم کەی
لەم مردنەشا بەختەڕەشم کەی
بمنێژە لە ژێر گلاّ دەگەڵ مەم
ڕوومان لەیەک و دەسی لە مل کەم
میوانی مەمم چ خۆشە مردن
بۆ ئێمە نەجێی پەرۆشە مردن
میر کەوتە گرین و داد و ڕۆڕۆ
فەرمووی دڵەکەم سووتاوە بۆ تۆ
سوێندم بە خوای خویا و نەدیوان
بۆ ئێوە لە دڵمەوەم پەژیوان
خۆت هەستە سەری دە بیدوێنە
بیهێنە لە مردنی بسێنە
زیندوو بن و بچنە ناخی خاکا
کەس نابێ لە یەکتریو جوداکا

زین سەری کوشتەی خۆی دەدا

زین ئەو بەزەی لە رووی برا دی
سەردانی مەمی گەلێ رەوا دی
رازایەوە هەر لە پێ هەتا سەر
دەریای لە جوانی کەوتە گەوهەر
ئەستی و بە سەتان لە دیدە کالآن
ئەستێرە لە دەوری رۆژێ هالآن
چاومەست و بەلەک خڕ و کەزی شۆڕ
دەرچوون وەکو دوڕ دەرێن لە قاپۆڕ
دەروێشە دەچێتە دیدەنی پیر
کوا ماوە کوڕی گەدا و کچی میر
هیوا نە لە کۆشکە وا لە بەندە
دڵ بەستەیە زین و مەم کەمەندە
دەرگا کە کرایەوە لە یاران
زیندان بووە باخی نازداران
چووە سەر مەمێ بەر لە زینێ ئەستی
دی مردووە نایە دەنگ و خوستی
گیان چووەتە دەرێ لە بەژن و باڵا
ماڵ بێکەسە کەس نییە لە ماڵا
واڵایە قوتووی دوڕی گیانی
کوژاوەتەوە گڕی ژیانی
گوڵزاری وشک بووە بەبێ ئاو
بێ رۆنە چرا و پڵیتە سووتاو

پرسی لە کەسانی هاودەمی بوون
هاوبەندی گران و هاوخەمی بوون
وتیان لە دەرێوە هات تروسکێ
دەرچوو لەسەری مەمیش برووسکێ
یەک وێنەی مانگ و رۆژ و ئەوی تر
هاڵا ئەوی ژوور لەوی نەویتر
یەک بۆ یەکێ کەوتە تیشکە رشتن
تا بوونە یەکێک و پێک گەیشتن
بەم جۆرە درەوشی سەردەمێ چاک
شەوڕەش لەمە بوو بە رۆژی رووناک
لەو کاتەوە مەم نەما لەسەر هۆش
پێی خۆش نییە رابێ لەو خەوی خۆش
تا چاوی دڵت لەسەریە تانە
پێت وایە کە نەبووە ئەو شتانە
گیان تیشکی خوایە سەربەخۆیە
راگوێزتن و توانەوەی درۆیە
خوێن لانەیە بۆی نەخۆی گیانە
چی دی لە گیان بڵێی زیانە
هاوڕێ کە لەگەڵ مەما گرابوون
لەم رازە گرنگە شارەزا بوون
رێ نیشاندەرێ باش بوو بۆ هەواڵان
بردنیە دەرێ لەناو خەیاڵان
ئەستی چووە بن سەری مەمی ژار
تا کەنگێ دەنووی لە خەو بەبێدار
تینووی چووە لەمپەرو لە نێوان
وا ئاوی ژیان و تەڕکە لێوان

لەم مردووە بەو وتار و باسە
هەڵچوو تەپ و دووکەڵی هەناسە
زین دەستی گەیاندە دەستی یاری
فرمێسکی لە چاوی مەستی باری
ئەسرینی رفاندی پووشی شەرمی
سەرپۆشی دڕاند لە سنگی نەرمی
گریەی بەکوڵ و کزەی هەناوان
جەرگی کەڤری رەقی دەتاوان
بای گەرمی هەناسەو و هەنسکی
رای ماڵی لە دەوری کوڵمە بسکی
رووپۆش کە وەلا درا لە رووی زین
رۆژ تیشکی گەیاندە مانگی بێ تین
تاریکیی مەرگ هەڵات لە جێدا
پێت وابوو کە رۆژ هەڵات لەوێدا
ئەی مەم وتی بۆت گەلێ بەتاسەم
گیان بێنەوە بەر بەبای هەناسەم
بۆی ژیایەوە مەم بە گفتی زینێ
بووژایەوە بەشبڕاو لە ژینێ
دای تیشکی ئەوین لەناو دەروونی
هێز کەوتەوە گوڕ رەوی زەبوونی
هەر چاوی کەوت بەمەستی چاوی
تین هاتەوە بەر دڵ و هەناوی
فرمێسکێ کە هات بەچاوی رەشدا
لەو مردووە بوونە خوێن لە لەشدا

ئەی مەم وەرە رابە لاوی چابە
خاڵی رەشە بۆ تە بووەتە کابە
رووم تێ بکە رووگە خۆشە من بم
لێو بمژە لەباتی ئاوی زمزم
لەم بەژنە کە نەخشی دەستی خوایە
هەر سووڕێ بدەی حەجت رەوایە
باوەش وەکریم و چاوەڕێی تۆم
مەم چەشنی پەپوولە چوو بەرەو مۆم
هێشتا نەبووبوو نزیکی زینێ
سووتاندی پەڕی گڕی ئەوینێ
سەرخۆشی یەکن بەڕەنگ و بۆیە
جێی راز و نیاز و گفت و گۆیە
زین ئێژێ پەپوولە رێنومامی
پەروانە وتی تۆ شەوچرامی
مەم خۆشی و فێنکیی دڵمە ناوت
زین گیانی مەمێ بەگوڕیی چاوت
مەم داومە بە تۆ دڵم بەشەشدانگ
زین دڵبڕی تۆ بە تیری برژانگ
مەم داوی خەمی مە گشتە بێ تۆ
زین جەرگ و دڵم بڕشتە بێ تۆ
مەم سینەی من بەهەشتی تۆیە
زین بێ تۆ هەموو شتێک درۆیە
مەم ئەو مەمە سێوی دەستە بۆ تۆ
زین گەردنی دڵ لە رستە بۆ تۆ
مەم بۆمە ئەوێستە رووگەیە رووت
زین بەسیە گیان لە تاوی تۆ سووت

ئەستێ و کەسوکار کە بوون لە گۆڕا
خوێنیان لە هەناو و چاو دەچۆڕا
وتیان بدە موژدە بەختە یارت
پێک هاتووە ڕێکە کاروبارت
بۆ زین کە زەبوون بووبوو گیانت
گەر میر دەگەڕا لە دووی نەمانت

وا میر بەزەیی دەکاتە پیشە
زین بۆت بووە هاوسەری هەمیشە
وا ئاوی ژیان ئەگەر دەنۆشیت
لوقمان ئەوەتا ئەگەر نەخۆشیت
مەجروون ئەوە لەیلە سەرتی داوە
بۆ دەستەملان فرەی نەماوە
بولبول ئەوەتا ئەوی گوڵت بوو
لولوپەڕی ڕۆژهەڵات بپشکوو
پەروانە بی مۆمتە هەڵگیرسا
مردووش بی ئەوا لەسەرتە عیسا
دێوانەی دەردە رابە چا بە
بێگانەی بەردە ئاشنا بە
ئەو پەرییە کە تۆی بە ئارەزوو بووی
ئەو شۆخی هەمیشە چاو لەدوو بووی
هەرچۆنێ دەهاتە بەر خەیاڵت
دەرچوو لە خەیاڵ و بووەتە ماڵت
دەستت مەخە بەر بەشی خوادا
بێهوودە مەدە ژیان بە بادا

دەم نێ دەمی زین و دەس لە گەردن
رابوێرە پەلەت چییە لە مردن
خۆ ژیرکە رەهاکە کۆت و زنجیر
وا باشە لەگەڵ مە بێیە کن میر
پیرۆزە سێبەری ئەو لەسەر مە
بۆتان دڵی ئێستە گەرم و نەرمە
ئازایە گەلێ لە چاکە کردن
بەخشندەیە مەردە خێوی بووردن
هەرچی کەس و دۆستە بانگ کراوە
چی مایەی بەزمە سازدراوە
خۆشبەختی و خۆشی رووی لە تۆیە
میر دوورەدرۆیە راستگۆیە
هەر بیگەیە هیچ دڵت نەمێنێ
ئاواتی دڵت بەجێ دەهێنێ
زینت دەوێ چی تریش دەخوازی
دەتداتێ هەمووی بەسەرفرازی
مەم بیستی ئەمانە تۆزێ راما
درکاندی دەمی لە جێی وەراما
لاتان ئەوی مەزن و پاتشایە
لام بێکەس و دیل و بێ پەنایە
تەختی وی بنی لەسەر خەیاڵە
خانووچکەیە جێ گەمەی منالە
دەزگایەکی دوور لە مان و پووچە
زیانبارییە جێی گوناه و سووچە
خونکارێ بە مردنێ نەوێرێ
پیاو چۆن دەبێ خۆی بەوی سپێرێ

خۆم داوەتە دەستی پاتشاهێک
بەخشندەیە بۆ هەموو گوناهێک
خونکار و هەژار لەلای یەکێکن
ئاکاری بەجێن و ڕێکوپێکن
هاوێنەی ڕووی زینی چێ کرد
نەخش و کری خاڵ و بسکی لێ کرد
لەو ئاوێنەدا ئەوم دی جارێک
ئیتر بەکەسم نەماوە کارێک
وەستای من و زینێ دڵمی ئەستاند
گیانی لە خەوی نەزانی هەستاند
ئەو خێوی شکۆیە پاکە تاکە
بێ مردن و چوون و ترس و باکە

هەر لەو دەکرێ سوپاسگوزاری
خستینیە بەهەشتی نازداری
دەستی بەزەیی درێژە بۆمە
خۆشی و گەشیی گشت بۆمە کۆمە
زۆر باش بوو نەگەینە یەک لە ڕووی خاک
مۆرین و دەچین دڵ و دەروون پاک
دوو نۆبەری باخی ناز و خۆشین
مەی پێک گەیینێ لەوێ دەنۆشین
دڵدار کە لەسەر زەوی دەمێنن
زۆریان هەیە تۆوی پیس دەچێنن
داوێن تەڕ و شەرمەزار و سەرشۆڕ
بێ ئابڕوو پەل دەبن بەرەو گۆڕ

گۆوەندی مە خۆشە لەو بەهەشتە
ڕازاوەتەوە پەری و فریشتە
مزگێنی دەدەن لە چوونی ئێمە
شانازی دەکەن بەبوونی ئێمە
کوا ئێمە دەچینە کن فرشتان
جێی ئێمە بڵندترە لە گشتان
جێی دڵبەر و دڵتەڕان جودایە
بۆ ئێمە ژوانگە لای خوایە
هیوام هەر ئەوەند هەیە لە لای ئەو
هەرچی زووە بچمە بارەگای ئەو
کاتێ کە نزای لە دەم بڕاوە
دەرگای بەزەیی خوا کراوە
هەروا نەژییا لە ژینی تاڵ
باڵداری گیانی فڕییە باڵا
گیان دەستی لە ئاو و گڵ کە بەربوو
بەنیازی گەیشت و بەختەوەر بوو
پەروانە لە ڕۆشنایی هاڵا
جێ ما لە زەوی لەشێکی واڵا

شین بۆ مەمی هەژار و
کوژرانی بەکری بەدکار

دەیگوت ئەوی شینی بۆ مەمێ کرد
ئەو رۆژە کە ئەو هەژارە پێ مرد
بوو شین و شەپۆڕ لە ناو جزیرێ
گش پیاو و ژنێک و لاو و پیرێ
بۆتانی لە گەورە تا بچووکان
زاوا و خەسوو خەزوور و بووکان
دارا و نەدار بڵند و نزمان
زانا و نەزان نەناس و خزمان
دەروێش و بەریش و مەستی بادە
پاک و بەچڵک بەکوڵک و سادە
کوێخا و بەرەڵا و هەڵە و شەل و گێڕ
گشتی وەکو یەک بووبوونە شینگێڕ
چاویان تەڕ و قوڕ بەشان و رەشپۆش
پەیدا نەدەبوو یەکێکی دڵخۆش
بێگانە و دوورەدەست و خۆیی
هەرکەس بەرەو تەرمی مەم دەڕۆیی
بۆ شوێنێ دەڕۆیی بەکری پڕ کین
تاگوم ببێ کەوتە داوی تاژدین
بۆ کوێ وتی سیسەماری بەدفەڕ
ئەی ماکی هەموو بەڵا و گزی گەڕ

ئەی لەمپەڕی بەر دڵ و نیازان
پیستر لە هەموو سەگ و بەرازان
ئاوڕووبەری دڵتەڕانی دڵدار
خوێ پێوەکەری دڵی بریندار
کۆستت کەوێ وەک مەمت لە من کرد
چی دیت دەوێ کەتنی خۆت بە من کرد
ئەو دەردە کە دات بە مەم لەسەر چی
هێشتا دەتەوێ لە دەس مە دەرچی
بگرە لە دەسم دەبانی دوو دەم
بتکەم بەیەکەم لە تۆڵەی مەم
یەک بڕ سەری بەکری پێ نەوی بوو
لاشەی سەگی چەسپی سەر زەوی بوو
کاتێکی کە هات بەلای برادا
رووناکیی نەدی لەناو چرادا
دای گرت لەسەری کڵاو و تۆمار
هاوپشتییە سەر لەشی مەمی ژار
دێوانە و هار لە تاو برایێ
شالاوی دەبرد وەکو زەهایێ
نیازی هەبوو چی بێتە پێشی
بۆ تۆڵە گیانی ویش بکێشی
کێ لەو دەمەدا ببا تخوونی
پاپای بوو لە مردن و نەبوونی
هاوار لە دەسی برایە کن میر
زوو پێ و دەسی خستە بەند و زنجیر
تەرمی مەمێ کەوتە رێ بەرەو گۆڕ
کۆمەڵ لە دواوە مات و سەرشۆڕ

کۆتەڵ کە لە پشتی ئەسپی مەم بوو
بۆ هەرکەسێ ماکی دەرد و خەم بوو
تاژدینێ لە بەند شەتەک درابوو
ئاگای کە لە بردنی بڕا بوو

زنجیری لە دەست و پێ چڕاندن
دەروازە و بەندی تێک شکاندن
ئەنگوچکی سپی نیایە ناوهەش
تەرمی مەمی گرتە مێز و باوەش
خزم و کەسوکار و دۆست و یاران
گریان لەگەڵی بەتاوی باران
شڵپەی دەس و سینەی جوانان
دەنگی دەگەیشتە عاسمانان
هەرچی ژن و کیژە پۆڕ کراوە
روویان دەڕنی بەدەم سەماوە
گشتی لەپ و پەنجە سوور و ئاڵ بوون
بێ ڕەنگ و خەنە لە خوێن شەلاڵ بوون
ریزێک لە کچان یەکێ لە لاوان
پێیان هەڵدەگوت بە بەند و باوان
پۆلێک لە دوایەوە لەخۆدەر
هێندێکی لە پێش تەرم سەماکەر
پیر کەوتنە ناو بەتاو دەکەن شین
میر دەسڕە بەچاو و چاو بە ئەسرین
زین هاتە سەما لە پێشی تەرما
چنگی دەکوتا بەسنگی نەرما

پەخشان بووبوو مووی بەسەر لەشیدا
وەک ئاوی ژیان لەناو رەشیدا
ئەو کاتێ سەمای دەکرد لە تاو مەم
زوهرە بەسەماوە کەوتە ناو تەم
رۆڕۆی کە دەهاتە دەر لە لێوان
لە سوێی دەتواوە جەرگی کێوان
دار و دەوەنی دەگەڵ دەناڵی
گریانی ژیانی کردە تاڵی
لەو شینە مرۆ ئەوەند وەکو بوو
جەرگ و دڵی ڕێ بەکەند و کۆ بوو
رەوتیان دڵی عەرزی پێ دەلەرزی
بوولەرزە دەکەوتە نزم و بەرزی
هێند دادەوەرینە رووی وەکو گوڵ
فرمێسکی کچان بەهۆی کوڵی دڵ
پێت وابوو لە هەورەکەی بەهارێ
بارانە لەسەر گوڵان دەبارێ
چارشێوی رەشی ژنان ئەوێ دەم
پەیدا بوو نیشانی شینە بۆ مەم
رووپۆش لە رووان کرایە پەرژین
رەشیان لەبەردایە بۆ مەم و زین

زین دڵی بە بەکر دەسووتێ و بۆی دەپاڕێتەوە

دییان کاتێ کە گەینە قسنی بەر شار
لاشێکی تخێڵ لە بەینی دوو دار
زانییان ئەوە بەکری مەرگەوەڕ بوو
ئەو لاکە کەلاکی ماکی گەڕ بوو
تاژدینە سەری لە لەش جیا کرد
کێشەی لە زەوی تەرە و توونا کرد
چیرۆکی بەکر کە گەییە کن زین
پاڕایەوە بۆی لە میر و تاژدین
پیاوچاک لە رق و لە کینە دوورن
هەرچەندە بەسووچە لێی ببوورن
بێ فەڕ کە بەچاکە نەدرێ پاداش
جیاوازی بەچی بێ باش و ناباش
خوای سازدەری هەردوو عاسمانان
داینا لە بەرێوە بۆ مەمانان
رۆژێ کە ئەوینی دا بەدڵدار
ئەو رۆژە بەدیشی دا بە بەدکار
چۆن دەکرێ کە پاک لە پیس وەشێرن
زۆر حەستەمە لێکی هەڵوەژێرن
لای سوورەگوڵان دڕوو رواوە
گەنجی هەبێ ماری وا بەلاوە

گوڵ سیسە بەدوور لە درک و داڵان
مار هۆیە کە گەنج نەچێ بەتاڵان
گەر پیسی وەکو بەکر نەبووبا
هیچ دوور نەبوو ئابڕووی مە چووبا
هەرچەند بە رواڵە ناتەبا بوو
راستیو دەوێ بۆ مە دۆستی چابوو
گەر ئەو نەدەبوو بەلەمپەری مە
گومڕایی دەبوو بەرێبەری مە
وا دەرنەدەچووین لە شەرمەزاری
پیرۆز نەدەبووین لە کووردەواری
ئەو رێگەی پاکی خستە بەرمان
زۆر زۆر ئەمەگی هەیە لە سەرمان
هەرچەندە بەخۆی گەیشت زیانی
دۆڕاندی لە رێی مەدا ژیانی
پێم خۆش نییە هیچ گرێی وەبەر بێ
هیوام هەیە شاد و بەختەوەر بێ
ئیدی بەسە ئابڕووی مەڕێژن
لەو جێی کە من و مەمێ دەنێژن
ئەو بووبووە سەگێکی پاسدەری مە
با هەر بکەوێ لەبەر دەری مە
لای ئێمە بنێژرێ با گیانی
پاسی مە بدێرێ لەو جیهانی
بڕوانە بەزەی دڵ و دەروونی
ئاوێنە بەزێنە ئەو بەروونی
ئاوێنە و ئاو گەماری دەگرێ
کێ بەخشی کەسێ لە دەستی بمرێ

هەرکەس کە بەزەی خوا نەبینێ
نەپڕووکێ بە ئاگری ئەوینێ
نەکوڵابێ لەناو ئەوینی پاکا
پێی وایە کەس ئەو شتانە ناکا
پاکان کە بەزەی خوا دەبینن
وەک هۆزی فرشتە دوورە کینن

زینیش لە سوێی مەم دڵی دەتۆقێ

دڵ گەستەی هەژدیهای ئەوینێ
کوژراوی دوو چاوی مەستی زینێ
گیراوی گوناهی بێگوناهی
سووتاوی گڕ و دومانی ئاهی
ئەو تازە نەمامی وا لەبەر دڵ
بەژنی بەنەکامی کەوتە بن گڵ
وەک گەوهەری گەنج بەخاک سپێرا
ماریشی لە پێینی وەشێرا
ئەو کێلی چەقا لە بن سەری مەم
دەیگوت کە سەرم بڵند و گەورەم
کوا کێلێ کە شان لە شانی من دا
کێ نوستووە وەک مەمی لە بندا
شای کۆمەڵ و هۆزی سەرفیرازان
میوانمە دەبم بەجێی نیازان
زین هات و لە دەوری کێلی هاڵا
لێی کردە نسێ بە بەژن و باڵا
خوێن هەڵدەوەری لە چاوی ئاڵی
دەتوایەوە دڵ لە ناڵەناڵی
چاوی وەکو هەوری خاکەلێوە
رێژنەی بەگوڕی دەڕشت لەجێوە
فرمێسکی لە گۆڕی مەم کە باری
رەنگا بەمراری گۆڕی یاری

چەندەی دەکشاند لە دڵ هەناسە
تێکرِا ئەوی خزمە یا نەناسە
فریادی بڵند دەبوو بەگریان
کێ بوو دڵی بۆی نەبێ بەبریان
پێشمەرگە و ئەفسەر و وەزیران
دەروێش و لەپێش و لاو و پیران
دڵدار و جوان و نازەنینان
دارا و هەژار و دڵبرینان
وێکرِا وەکو زینێ دڵ بەخەم بوون
ڕۆرۆ دەگەیشتە چەرخی گەردوون
هاوار و گرین و داد و شینی
بردی گوڕ و هێز و تاو و تینی
ڕۆنیشت لە پەنای سەری مەمی ژار
دەیگوت بەسەد ئاخ و زاری ئەی یار
ئەی خێوی دڵ و لەش و گیانم
باخ بووم و بووبوویە باخەوانم
لەو ڕۆژەوە باخی خۆت نەدیوە
وشکە کزە زەردە پەلوەریوە
شلێرەی لێو و پستەی دەم
بادامی دوو چاو و سێوی کوڵمەم
دوو مەمکی برەوشکێنی لیمۆ
بێ ناز و لە هەڵوەرینە بێ تۆ
لێت روون بێ کە نادرێتە دەس کەس
تۆی خاوەن و تۆ دەناسن و بەس
ئەم بەژنە لەسەر تۆ راوەشێنم
میوە و گوڵ و پەلکی داوەشێنم

شەوبۆن و وەنەوشە و هەڵاڵان
بسک و خەت و خاڵ بدەم بە تاڵان
وەک گوڵ شمەکی دڕوو لەبەرکەم
بۆ تۆ قوڕ و خۆڵ و گڵ وەسەرکەم
بسکان هەموو تابەتا بکێشم
وەک گیانی پەژار و پڕ لە ئێشم
ئەم باغی گوڵەم بەڕێکوپێکی
هەر پەلک و شکۆفە و چڵێکی
بۆ تۆ بوو کە بێی لێی بنۆڕی
تۆش جێگە دەگۆڕی جێ لە گۆڕی
من جوانی چ لێ دەکەم بەبێ تۆ
بۆ تۆ نەبێ با بچێ بە فیڕۆ
ترسم کە نەبا دڵت دەمێنێ
هەر پارچەیەکم دەخستە شوێنێ
جوانیم و منیش کە بووینە ماڵت
کاتێ کە دەمرم و دێمە پاڵت
لێمت دەوێ رەنگ و بۆی جوانیم
چاوی بەڵەک و برۆی کەوانیم
سەر کوڵمە بەسووری لێو بەئاڵی
سەر سینە بە نەرمی مەم بە کاڵی
بسکی رەش و بەژنی وەک نەمامم
نەم مابێ دەبێ چ بێ وەرامم
چی لامە دەبێ بگا بە خێوی
نەیگاتێ کەمایەسی و پەشێوی
بۆ وەی کە لە دیدەتا نەبم سووک
رازاومەوە بۆت لە چەشنی نۆبووک

وەک پێشووە بەژنی شۆخ و شەنگم
سەرخۆشت دەکەم بە بۆن و ڕەنگم
ئامادەی ماچی تۆن دوو لێوم
تورت و شەقە مەمکی شەکرە سێوم
هەرچۆنی منت دەوێ تەیارم
بمگوێزەوە سازە کاروبارم
گۆڕیچەی تۆ دەکەینە پەردوو
ترسی نەگەیین بەیەک بەسەرچوو
هامێزی لە کێلی مەم وەرێنا
ئاخێکی دوای بەژینی هێنا
گیان هەڵفڕی چوو بەلای خواوە
لەش کەوتە زەوی و چرای کوژاوە
لەو کۆمەڵی پڕ پەرۆش و ئازار
نوێ بوو دووبارە داد و هاوار
توێژاڵکی برینی کۆنە لاچوون
دیسان لە قوڕی پەژارە ڕاچوون
ژان چووەوە دڵان بەمەرگی زینێ
گیرایەوە کۆز و کۆڕی شینێ
وەک جۆ و پلووسک و چەم هەموو چەم
فرمێسکی وەراندە سەر گڵی مەم
شۆڕایەوە گڵ بەتاوی باران
بارانەی چاوی خزم و یاران
قاپۆرە دوڕی کە داخرا بوو
ئەو گوڕیچە وا مەمی تیا بوو
سەرپۆشی سەری کە هەڵدراوە
بوخچەی گوڵ بۆنی خۆش کراوە

زینی شل و مل خرا تەنیشتی
پێک گەینەوە دوو مەلی بوهیشتی
پیرۆز بێ لە تۆ و لە دەزگیرانت
رابواردنی خۆشی ئەو جیهانت

لەو گۆڕەوە مەم وەرامی داوە
خۆش هات و جێگای لە بانی چاوە
ئەو رازە گرینگە هەرچی بیستی
زانی چییە نرخی خۆشەویستی
بۆ وانەیە ئافەرین کەوا چوون
دڵتەنگ دەژیان و دڵنیا چوون
خاکاوی نەبوون و چوونە ژێر خاک
دۆڕاندنی بۆ نییە دڵی پاک
ئەو یاری کە پاک و پاک ڕەوشتن
ژیانیان نەمرە و لە ناو بەهەشتن
لێو توونی و کام لە یەک نەدیوان
ئامادەیە لای خوا بەشی وان
ژیان خۆشە لەگەڵ ئەوین برابێ
گیان خۆشە بەهۆی ئەوین جیا بێ
هەرکەس بەجوانی چەشنی زینێ
دڵداری بوێ لەباتی ژینێ
یان وێنەیی مەم لە ڕێی ئەوینێ
خۆش و گەشەیەک لە ژین نەبینێ
سەر دانێ لە ڕێی نیازی پاکا
خوا یاری دەبێ و زیانێ ناکا
ئەی خوایە بەنازی نازەنینان
بەنیاز و نزای جگەر برینان

ئەی خوایە بە شیرنیی جوانی
بەو دڵتەڕی دوور لە کامەرانی
خوایە بەدڵێ ئەوین دەچێژێ
بەو چاوە فریشکی ئاڵ دەڕێژێ
ئەی خوایە بەناڵە ناڵی بولبول
خوایە بەخوناوی ناوی سوورگوڵ
ئەی خوایە بەئاهی لەیلی بێ رەنگ
بەو شێتی هەژاری لەیلی دڵتەنگ
ئەی خوایە بەئاهی لێو بەباران
ئەی خوایە بە پێکگەیینی یاران
ئەی خوایە لە ڕێی کوڵی دڵی مەم
بەو زینە کە کەوتە سەر کڵی خەم
بێ بەش لە ئەوین مەهێڵە خانی
ئەو کاتە کە دەردەچێ گیانی
پێغەمبەری خۆش بوێ هەتا سەر
بۆ دوایی نەبێتە داری بێبەر
بێ کین و لە دۆستی پڕی کە
گیان و دڵی فێرە باوەڕی کە
سەرزارەکی زۆر بەچاووراوە
خاوێن دەمە کردەوەی گلاوە
ئاکاری لە کاری چاک نەبانە
سەرگەرمە بەکاری پێچەوانە
مەیهێڵەوە هێندە بۆ کوڵ و خەم
با بەر بەزەییت کەوێ وەکو مەم
هەرچەندە نەچووەتە ریزی پاکان
بیبەخشە وەکو بەکر بە چاکان

چقڵی مەم و زینان

زۆر سەیرە ئەوانە چۆن ژیابوون
دوای کەوتنە ژێر گڵیش وەهابوون
کێ فێری چ بوو لە کاتی ژینا
پیشەی ئەمە بوو لە ژێر زەمینا
لەو گۆڕە کە زین و مەم تیابوو
تۆمەز بە ئەوینێ ئاو درابوو
رسکابوو دوو نۆ نەمامی سەرکەش
راست و شل و شین و ناسک و گەش
تورت و شەق و پڕ گەڵا و بە سێبەر
یەک شەنگەبی و یەکیش سنۆبەر
ئاڵان بەیەکا ئەمانە چین چین
وەک دەستەملان دەبوون مەم و زین
گڵکۆی بەکری چنۆکی بەدکار
دارێکی رواند دڕوو و چقڵدار
تێکوڵ گڕ و پەل پەل و رەش و خوار
وەک کوتی بنی لە بەهرە بێپار
هاوپشتی پەلی بەرەو نەمامان
پێچای سەر و بن لە رەگ لە دامان
هەر تەنییەوە پێچی دا هەتا سەر
نێوانی تەنین و بوو بە لەمپەر
هێدی نەبوو تا لە یەکدیی کردن
چقڵی مەم و زین بە ژین و مردن

هەر خویە کە دەیگرێ بە شیری
ناچێتە دەرێ دەڵێن بە پیری
وا دیارە لە مردنیش دەمێنێ
بەد خۆی چووە خووی دەنک دەچێنێ
پێوازە سەگانەیەک بکەی شین
سەد ئاوی بدەی بە شیر و هەنگوین
پەروەردە ببێ لەناو گوڵاوێ
رای گوێزە لە سێبەر و هەتاوێ
هەر رۆژە لەلایەکی لەتی کە
قەڵشاوی پڕی گەزۆی سپی کە
شەکری لە پەلانی دابپێژە
دۆشاوی لەسەر گەڵا بڕێژە
پێت وانەبێ بۆت ببێتە شووتی
بەهەرەت ئەوە بۆ گەنیو لە لووتی

پیاوچاکێ خەون بە بەکرەوە دەبینێ

ئاگا لە جیهانی پیر یەکێ پیر
گێڕایەوە بۆم شتێکی دڵگیر
گۆیا هەبوو پیرێ دوورە دنیا
دەژیا لە چیایەکدا بەتەنیا
سەرگەرمی هەوای خواپەرستی
دای گرتبوو بیری خۆشەویستی
خواناسی بەدڵ نە سەرزمانی
دڵرونی ئەوینی راستەقانی
چەوسابوو لە رێگەدا گەلێ ساڵ
تا گیانی لەسەر لەشی بووبوو زاڵ
تێکەڵ بەخوا بووبوو بەجارێ
بێ ئەو بەکەسی نەمابوو کارێ
خواخوا بوو هەموو دڵۆپی خوێنی
دەیزانی گەلێک شتی نهێنی
هەر لێکی بنایە پەلکی چاوان
دەیدی لمی سەر بەژ و بن ئاوان
جارێک لە نێوانی رۆژ و شەودا
یان نیوە شیار بوو یان لە خەودا
باڵداری گیانی کەوتە گەشتێ
چوو گەردشی کرد لەناو بەهەشتێ
کۆشکێکی لە زێڕ و گەوهەری دی
زۆرتر لە هەزار کوڕ و پەریی دی

پارچەی هەمەڕەنگەیان لەبەر بوون
لەو کۆشکە کەنیز و کارکەر بوون
وا تاج بەسەرێکی شۆخ لە دەرگا
زۆر قۆز و تەیار لە رەنگ و بەرگا
وێستاوە بەهێمنی لە جێوە
روو خۆشە گەشە و بزەی لە لێوە
ئەی پایە بڵند وتی ئەتۆ کێی
ئەو کۆشکە بەکێ دەگا کە تۆی لێی
بەکرم وتی مامی پیری زانا
بەخشیمی بەزەی خوای توانا
ئەو دەرچوو کە بووم دڵ و بەختڕەش
لای زین و مەمێ کراومە هاوبەش
ئەو کۆشکە دەبینی هەشت نهۆمە
هی وانە حەوت یەکێکی خۆمە
لێرەش ئەوە چاوەدێری وانم
پیشەم وەک پێشە دەرکەوانم
زۆر بەختەوەرم گەلێ بەنازم
دۆستیانم و پاسەوانی رازم
لام وایە کە لێرە رادەمێنی
لەو بارەوە دوودڵی دەچێنی
ژین تاڵکەری زین و دوژمنی مەم
چۆن رۆ نەبڕێت لەناو جەحەندەم
ئاگات لە جیهان هەیە نە لێرە
جێم ئێرەیە گوێ لە من بدێرە
هەرچەندە بەدڵ بەوان نەیار بووم
ماکەی گەڕ و بەدفەڕ و گەمار بووم

نەمهێشت کە بەیەک بگەن بە خۆشی
هەر یەک لە دەسم زووخاوی نۆشی
خۆم کردە چوقڵ لە بەینی وانا
خۆشم لەسەر ئەم شتانە دانا
بڕوانی بەڵام بە چاوی دووربین
ئەم تاڵییە دای بەرێکی شیرین
کێ زۆر لە جیهان ژیانی خۆشە
زۆر وایە کە لێرە دڵپەرۆشە
کێ رەنجدەر و دڵبەدەرد و ئێشە
دوای کۆچی دوایی زۆر لە پێشە
بۆ ئێرە ئەوێ وەکی هەوێیە
وەک دوژمنی سەختی خوێنەخوێیە
تا تۆ لە یەکێکی چاونەپۆشی
بۆ وی دی بکۆشێ با بەکۆشی
لای وا نییە هیچ بەبیر و ژیرێ
دوو شووتی بەدەستێ هەڵدەگیرێ
من زین و مەمم لەسەر زەمینێ
تووش کرد بە پەژارە و گرینێ
کێشامنە بەرێ بە داخ و دەردان
دەستم لە جیهانی ئێوە بەردان
ئەو چەرمەسەرەم کە داوە پێیان
وا ئێستە دەبینی چۆنە جێیان
هۆی من بوو بەوان درا بەهەشتێک
دایانمێ ئەویش لە هەشتێ مشتێک
تاژدین وتی چۆن دەبێ کە تۆی کوشت
چی دێتەوە رێ کە خوێنی تۆی رشت

پێی گوت کە خوا لەویش دەبووریٚ
بەخشینی کرِی بەقەڵتی شووریٚ
بۆتان کە وەرِەز بووبوو لە دەستم
خستم هەچی دەبووە بەرهەڵستم
وەک مار ئەوی هاتە پێشێ گەستم
رزگار نەدەبوون لە بەند و بەستم
وەک دەردی گران لەگەڵ پەیا بووم
وەک کوندەبەبوو ژیاوم هەیاچووم
ئەو دەستی کە ئەو لە من وەشاندی
هەر دەردێ لە دڵ هەبوو پەرِاندی
ئاسوودە کران هەژار لە چەنگم
دەرچوون دڵی تەنگ لە چاوی تەنگم
گیرا بووە بۆ نزای هەژاران
نووسراوە ئەویش لە چاکەکاران
کار هەن بەرِواڵە نالەبارن
دەیکۆڵییەوە زۆری بەهرەدارن
خوا رازی گرینگی خۆی بەهاسان
ناداتە نیشانی خۆنەناسان
برِوانە دەبەخشێ بەکر و تاژدین
دووی دوژمن و دۆست لەبەر مەم و زین
ئەم رازە گەلێ نهێن و کوورە
بیری من و تۆ لەوانە دوورە
هەرچۆنی ببێ نزیکی باشان
هەر باشییە دێتە رێت لە پاشان
گەر یاری بەدڵ لە رێت دەکۆشن
پێت شادن و کزبی بۆت پەرۆشن

گەر دوژمنی ئەو لە کینە دوورن
لە گوناه و هەڵەی نەزان دەبوورن
ناکەس نەچی هەر ببی تخوونی
گەر یار و نەیاری سەرنخوونی
مرداره لەشت کە سەگ پەرستی
گەر دوژمنی راکە قاچی گەستی

دڵداری گەلێ بڵند و بەرزە
گەر دوور بێ لە کاری پیس و هەرزە
هەرکەس کە دەبێ نزیک ئەوینێ
هەر چۆن بێ بەزەی خوا دەبینێ
بەخشینی خوا بەدوور مەزانە
هەر بەندە لەسەر برِێک بەهانە
نەخوازە لەگەڵ هەژاری دڵدار
هەر خۆی کەسی بێ کەسە و بزی کار
لەم شیوە بەسەربری مەبوورە
باش ورد بەوە تێ بگە چ جوورە
دوژمن بە ئەوینێ بەهرەوەر بن
دۆستان دەبێ چەندە بەختەوەر بن
تاژدینێ دەبەخشێ یاری یارە
بەدکارییە بۆ بەکر بەکارە
دڵدارییەکی پاک بکە بە پیشە
هانات ببە بەر خوا هەمیشە

چی نووسیوە و بۆچی نووسی

ئەی گوێگری ژیر و زیت و پیتۆڵ
پسپۆڕی وتەی بەنرخ و کرمۆڵ
خانی لە مەی ئەوینێ مەستە
بێهۆشە وتارپەڕێنە پەستە
سوێراوێ بەشیرنی دەچێژێ
سەرخۆش بووە هاتەران دەبێژێ
نازانێ کە تیرە یان تراوە
دێوانەی بادە بیر بڵاوە
هەرچێکی کە پێت دەڵێ هەوایە
وەک دەنگی نەیەکە دەنگی نایە
بێ جێ نییە خۆشە دەنگی بلوێر
گەر شۆڕێ بخاتە سینگی گوێدێر
لەم نامەیەدا بەچەشنی منداڵ
چۆن تازە دەکەونە سەر گڕ و گاڵ
هەرچیکی دەسم کەوت متوموور
بۆر و کەوە زەرد و رەش سپی و سوور
هێندێکی چرووکە، هێندێ چیرۆک
هێندێ شڕ و رووتە دەستەیەک کۆک
زاراوەی بۆتیان و گۆران
وێژەی موکری و لوڕان و سۆران
کۆم کردەوە گش درشت و وردی
هۆنیومە بەبەند و باوی کوردی

پووچیشی هەیە و پڕ و بەکاکڵ
بێ جێشی هەیە و شتی لەبەر دڵ
بڕوامە گەلێکی دڵ پەسندن
بڕوانە دەزانی زۆری پەندن
ئاواتی دڵم چ بوو لەمانە
دەرخستنی رازی دڵتەڕانە
جوانتر لە هەموو شتێک ئەوینە
دڵداری بەهەشتە بینە ژینە
گیانێ کە ئەوینی بووەتە مایە
وەک ئاوێنەیە و خوانومایە
وەک رۆژە ئەوین بە تیشکە روونە
خاوێنکەرەوەی دڵ و دەروونە
هەر رێڕەوێ رووی لەلای خوا بێ
با بێ و بە ئەوینێ شارەزا بێ
گیان و دڵی سەخت و رەش لە ئاسن
ئاوێنە دەبن ئەوین بناسن
تۆزێک لە ئەوین بەسەر مسا کە
پاش تۆزێ بنۆڕە زێڕی پاکە
هەر دڵ کە ئەوین بکا بە پیشەی
دڵداری بگا بە پنج و ریشەی
گەنجینەی رازی بێ نیازە
کارسازی لەلایە کاری سازە
هیچ کەس نییە بێ بەشی ئەوینێ
کەمتر هەیە زۆر بەکەم نەبینێ
دوو تیرەیە چی لەسەر زەمینە
یەک چاوی لە ژینە یەک لە دینە

یەک چاو دەبڕێتە سەر کچۆڵان
بازاڕی نەدیوە چووەتە چۆلان
ئەو گەوهەری دڵ دەدا بە ماچێ
پێی وایە بە هیچی دیکە ناچێ
خۆڕایی لە دەستی دەردەهێنن
کۆشکێکی بەپووشکە لێ دەسێنن
ئی دیش بەهەوا بەهەشتێ دەکڕێ
فیزێکی دەگاتێ دەستی دەبڕێ
خوا لای وی لە کوڵکە بووەتە چەرچی
دەیداتێ بەهەشت بە ریش و پرچی
جا هەرکە لەوانە یان لەمانە
بێ رێبەرە کوێرە رێنەزانە
لە ژیانی دەتەکنەوە و کە چووشن
بێ چارە بەجارێ دەم لە پووشن

وردەکارییەکی دەروێشانە

مەیگێڕ بدە پێم مەیەکی کۆنە
پێشم بڵێ ئەم جیهانە چۆنە
ئەم رایەڵ و پۆ و چنین و تەونە
پێت وا نەبێ هیچوپووچ و خەونە
ژینمان لەبەرا سەرێکی بەرگە
لەدوایە نەمانە گۆڕە مەرگە
هەر مانێ کە دێتە بەر نەمانە
ریشەی دڵی خۆش لەسەر خەمانە
ئەستێرە و مانگ و رۆژ لە بەرزی
دەسمایەی ژین و بوون لە عەرزی
هێندێکی گران و هێندێکی سووکە
هێندێکی درشتە هێندێ چووکە
دەزگایەکی جوانە رێکوپێکە
داخم کە نەمر نییە و سەرێکە
عاسمان بە رۆشنی و زەوی شین
وەک رێکی دەخەن کەرستە بۆ ژین
وەک مایەی ژینی خۆش ئەمانن
دیسانە ئەون کە هۆی نەمانن
ئاگر وەکوژێ هەوا هەوایە
گەر ئاو نەبێ تۆزی خۆڵ بەبایە
عاسمان کە گەڕۆکە ئاش دەگێڕێ
هەر لاش و سەری مرۆ دەهێڕێ

نێژراوی لە بن گڵا کە مردوون
تۆزاشی ئەوە کە وردی کردوون
هەر لاش و سەرن لەوێوە دەڕژن
هەر کەوتنە بەربڵاو و پرژن
ئەم جارە دەشێلدرێن هەویرن
لای ئاگرە گشتی یەکدیگیرن
تووش بوونە بەدەردی داتوڵیوی
هەر مانەوەیە بە بۆگەنیوی
فەرموویە خوا کە دەچنە ئاور
نەمر و نەژییە ژیانی گاور
ئەو گیانی کە پاک و پاک سروشتن
خاوێن بەهەوێن و چاک رەوشتن
جووت بەندە بەتایبەتی هەڵێنێ
ئەو دەنکە بەناو و داو دەچێنێ
دەڕزێت و بڵاو دەبێ لە بن گڵ
لێی دەردەکەون پەل و گوڵ و چڵ
بەر دەگرێ هەزار ئەوەندی پێشوو
گێرەی دەکەن و دەبێ بە تێشوو
بێژنگە ژیان جیهان وەکو کەو
تل پێ دەدرێ لە گێژی گێژەو
بەرداشی خلێنە و ددانان
لیکی دەم و چەقچەقی زمانان
بانیژەیە لێو و زارە ئاشە
هەر چەرخ و خولێک و ورد و خاشە
رزگار بوو کە لەم گەڕ و گەزەشدا
دابەش دەکرێ بەهێزی لەشدا

گا کێشەری ژوورێ رای دەکێشێ
گا گێرەیێ دەیکوشێت و دێشێ
جارێکی لە قووتدەرێکی بەندە
جارێ بەهەڵێنەری بڵندە
تەندووری ورگ ئەوی دەپێژێ
هەرچی خت و خاڵە لێی دەڕێژێ
خاوێنی هەموو دەچێ بەرەو ژوور
پیسایی دەڕێژنە جێیەکی دوور
کێهەی گەلێ باشە با جیا بن
هەر نابێ ئەویش لەگەڵ یەکا بن
دابەشکەری گەرم و ساردی ناو لەش
چی بۆ چی دەبێ لەوی دەدا بەش
رەنگرێژی لەشان بەمانە چەند جوور
هەندامێ وەڕەنگ دەخا دەر و ژوور
دڵ شووشەیە جەرگە بووەتە پاڵوێن
روون بێتەوە خەستە بادەی خوێن
هیچ پووش و پەڵاشی تێ نەچووبێ
نابێ بەگرێ و گلوگلو بێ
هێشتا دەیەوێ هەتا دەگاتێ
بتکێتەوە تاوێ بو کڵێ کاتێ
جارێکی بڵق بدا لە ئاوا
جارێ بهەژێندرێ لە ناوا
هێزی لەگیان دەبێ بسێنێ
تا گیان هەیە وا ئەویش دەمێنێ
بێدەنگە هەتا لە ماڵی لەشدا
ئاواتی نەهاتە جێ لەمەشدا

گەر بەو لەشەوە خرایە بن گڵ
دووبارە بەشینی دێتە سەر چڵ
بارانی بەزەی خوا ببارێ
ئەو سەوزە دەبێ بە شەنگە دارێ
پەلک و گوڵی لێ دەبن بەسەرپۆش
بەر دەگرێ بەمیوەی تەڕ و خۆش
ئەو میوە کە باش بگا لە پاشا
بۆ دیاری دەچێتە ماڵی پاشا
گەر بیچنێ دەستی پاکی پاکێ
دووری خەنەوە لە تۆز و خاکێ
جێ بدرێ لە بارەگا دروستە
میوێکی بەناز و خۆشەویستە
ئەم جۆرە بەنرخن و نەیابن
کەم هەڵدەکەوێ شتێکی وابن
چی کاڵە لەبەر هەوا دەمێنێ
پێویستە کە گەرمی بیگەیێنێ
باشتر دەگەهن هەیا پترمان
چاودێری کرێن لە مێش و کرمان
پەروەردە کرێن بە تیشکی دینی
وێیان کەوێ تاوێ خۆ نەبینی
ئەوسا ئەوی زۆر پوخت گەیشتن
وا دادەورن ئەگەر درشتن
تا دانەکەون لە پۆپی بەرزی
تا دانەنەوێنە رێکی عەرزی
تا دانەتەکێن لە فیز و مینگە
رێیان نییە بچنە سەر گوشینگە

زۆر پان و فڵچ دەبن لە رێدا
دەفلیقنەوە لە ژێری پێ دا
رێک لێکی دەدەن سەر و بەر و ناو
خوێناوی دڵان دەبێتە خۆشاو
ئەو میوە ئەگەر رەگێکی کاڵە
خۆشاوەکە تفتە ترشە تاڵە

نیشان دەدرێ بە پیری مەیخۆر
پێویستە کە خۆی بدا هەل و نۆر
ئەم جار دەکرێتە ناو بەرۆشێ
گەرمایی دەوێ هەتا دەجۆشێ
تیشکی بەزەیی خوای بگاتێ
تینی لە شکۆهی خۆی بداتێ
پوختایی بەسەر یەکا بتاوێ
ماک و رەگەزی لەناو دەراوێ
ئەو تینە گەلێک بەهێز و توند بێ
بوکڵێندرێ هەڵمی لێ بڵند بێ
ئەو هەڵمە ببێ لە چڵکنی دوور
بێ تۆز و هەوا بچێ بەرەوژوور
لەو ژوورە پلێکە ناوی رووت بوون
دەتکێنێ لەوێ دڵۆپی دڵ روون
گەر ماک و رەگەز هەمووی تواوە
بەو بۆنە بەشی لە بوون بڕاوە
جێی دەشێ نەبوونی دڵگوشایە
نامێنێ لەوێش هەتا هەتایە
دیسانەوە جێی لە دەفری تەنگە

ئەمجارە لەوێ نەبۆ نەرەنگە
ئەو مەی کە بەڕەنگی سوور و ئاڵە
رەنگێکی دەداتە ناو پیاڵە
ئەو هێشتە نەگەیوەتە گەیشتن
رزگار نەبووە لە ترسی ڕشتن
تا بۆنی لە بوون و مانی مابێ
بۆ کۆڕی خوا نموودی نابێ
تا رەنگی هەیە نەبووەتە بادە
چەوسانی بەهیچە رەنج بەبادە
مانت گەرەکە بەری نەمانە
ماو ئەو کەسەیە لە خۆی نەبانە
تا ماوە لە بەندەدا وشەی من
بێ دۆستە لە خۆی دەبێ بە دوژمن
دڵدارێ دەگاتە بارەگای یار
دەرچووبێ لەوەندە قۆرتی دژوار
ئەم رێگەیە سەختە بۆ مە نابێ
رێبەر لە بەرێ مەگین خوا بێ
ئەی خوایە دەزانی ئێمە کوێرین
تۆ بەرزی و ئێمە چاو لە ژێرین
دەریای بەزەییت دەدا شەپۆلان
سەرگەرمی مەلەم لە کوێرە گۆلان
چاوساغی بەزەییەکەت بنێرە
تاریکەشەوم چرا بدێرە
تەم با بڕەوێ لەسەر دڵی ژار
بینام کەرەوە بە شەوقی دیدار

ناسینێ کە بۆ مە بووەتە یاسا
هەر دوودڵییە و گومان و لاسا
دڵمان بخەدەر لە بەدگومانی
شانمان دە ئەوینی راستەقانی
باوەڕ هەیە لام و تۆش دەناسم
لەو پێوە کەساس و گێژ و کاسم
زۆر دڵ بەنیازی بارەگاتم
چ بکەم نەبەخۆمە دەسەڵاتم
گرتووتم و خۆت کلیل بەدەستی
رێگەم بدە بێمە تۆ پەرستی
ئەم ژین و نەمانە لەم جیهانە
هەرچەندی کە ئاشکرا و نیهانە

تاپۆیە لە تۆ بەتان و پۆیە
تاریکی و رۆشنی لە تۆیە
چاوت نە لە کاری چاکە یان چەوت
بەخشین بە بەهانەیە و بەڕێکەوت
زۆر نوێژکەری پاکی رێی خوا گر
روبینییەکی کرد و کەوتە ئاگر
زۆری بەگوناه لە کاتی مەرگا
دەیبەخشی و رێی دەدەی لە دەرگا
گەر بەختەوەرە و کەر رەنجەڕۆیە
سەرڕشتە هەمووی بەدەستی تۆیە
هەر رۆژی بەرێ هەڵت بژاردن
چی بۆچی دەبوو بەوت سپاردن

پاڵپێوەنەریشی لەمپەریشی
گومڕاکەرە و ڕێنیشاندەریشی
سەرپشکییەکەت کە داوە پێمان
ئەو نەوسی چنۆک ڕفاندی لێمان
ماوین و بەزەی خوا ببێ یار
هەر هێندەیە چارە بۆ گوناهکار
بڕوای بەخوا ببێ و بەسی بێ
هەرچەندە فرەش کەمایەسی بێ
با بیشیپەرستێ لێی بترسێ
ڕێوشوێنی لە پیاوی ژیر بپرسێ
ئەو ڕێی کە دەوێژنە ئێمە بگرین
خۆمان نەگرین هەیا کە دەمرین
چاومان لە بەزەی خوا بدوورین
ئەومان بێ لە ئاگری بەدوورین

سکاڵایەک لەگەڵ بنووسەکەیدا

ئەی سواری لە ڕاستی پیادە
دڵداری پەڕی دەلووس و سادە
خوبێژی هەژار و سەر دبەر خۆ
جادووگەر و گەپدەر و بەداهۆ
هۆزانی بەگفتی سەر زمانی
شێواوی لە شیوی ڕێنەزانی
تاشیوسەری ڕووڕەشی زمان شڕ
والا دڵ و دەمپڕی جڕ و وڕ
وەک تۆ چەنەوەر بێ هەر بنووسێ
زاری شل و کول دەبێ و دەخووسێ
بەس نامە بەناوی بسک و خاڵان
ڕووڕەش بکە بەردە وان خەیاڵان
نووسینی فرەی مناڵ چ دێنێ
خۆی دەیدڕێ وازی لێ دەهێنێ
جوانن خەتی ورد و ناسک و کەم
نەک بگرێ بەری هەیڤ مژ و تەم
خەت کاتێ کە زبر و زۆر و بۆرە
شۆراوە خەتی جوانی شۆرە
خەت جوانە تەنک لە لێوی لاوان
نەک بەرگنی پەستەک و کولاوان
دڵخۆش کەرە گەندەموو لە ڕووی یار
نەک ریشی وەک گوریس و هەوسار

ئی وا هەیە دڵ دەخاتە گەشکە
هەن دەیکەنە کوێنە کۆن و ڕەشکە
دەم تیژ و پەل و زمان درێژی
یەکجار چەنەباز و چەڵتەبێژی
چێشتێ کە هەمیشە بێتە ریزێ
خۆشیش بێ مرۆڤی لێ دەبێزێ
گەوهەر چییە بێ نرخ کە نابن
زۆر نابن و زۆر کەم و نەیابن
تۆ کێ کری نووکی تۆ ببینێ
توو کێ هەیە بۆت نەئافەرینێ
بەد ڕەوت و بەکەوت و چەوت و لاری
بەدکاری نەیاری نالەباری
شێت و سەرەڕۆ و هەڵە و گلۆکی
شەرمت نییە بێ فەدی و چنۆکی
هێندەی سەری تۆم پەڕاند و تاشی
هەر تووشی گوناه دەبم لە پاشی
با بەس بێ گزە و جنێو فرۆشی
ڕەنگێ بدە با هەڵان بپۆشی
دەس بەردە لە کاری هیچ و پووچت
بەس بارکە لە من گوناه و سووچت
لەم چەپگەڕییەت ببە پەشیمان
بەشکو برەوێ بەخت ڕەشیمان
لە پڕێکی بنووسی وا زبردەست
بۆ کێشە لەگەڵ مە کەمبەری بەست
کێشای لە زمانی شیری دوودەم
ڕۆستەم بووە سواری ڕەخشی پەنجەم

گەی قامکی تۆسنم ملی دا
شل بوو لەسڵی و تلی تلی دا
وەک هەژدەرێ هاتە سەر وەرامم
خانی بەسە دڵ لە تۆ بەزامم
خۆت گێل و نەزان و گوێنەبیسی
تۆ هەرچی گوتت ئەوم نویسی
بیری تۆ کە ڕند و بەهرەدارە
گفتی تۆ کە چەوت و نالەبارە
نەمخستە سەری شتێک لەمەڕ خۆم
من بەستەزمان لەبەردەستی تۆم
قامیشی کلۆڵ لە قامیشاوا
دەژیام شل و مل لە شینک و ئاوا
گوێداری مەلی چەلەنگ و خۆشدەنگ
دڵداری گەلێ چڵی شل و شەنگ
لەو جێگەی بەزۆر دەرت پەڕاندم
بەرگ و شەمەکت لەبەر دڕاندم
لەوساوە بڕام لە ژین و مانم
ئاوارە کرام لە نیشتمانم
تیخی تۆ سەر و بنی بڕیوم
تالاو و ڕەشاو کرا بژێوم
پێچاتە سەرم هەوای ئەوینێ
سووتام وەکو مەم بەدەردی زینێ
چارەم ڕەشە دڵ بەژان و تاسەم
برش و ڕەشی دووکەڵی هەناسەم
گەوبەند و قەفم بەتینی ئاخان
کون کون بوو هەموو لە دەرد و داخان

حەوت کون لە لەشم کرا سەر و ژێر
دەرچووم لە بنووس و بوومە بلوێر
تۆ هاتی دەمێ بەدەم دەماندت
چی بەندی دڵم هەبوو پساندت
گیرا بەمە کۆڕی بەزم و ئاهەنگ
رێکخستن و فوو لە تۆ لە من دەنگ
گا دەمکەیە سازی پاتشاهان
گا رەشکەری رووپەڕی گوناهان
چیتم یەکی دیلی بەردەسی تۆم
لاڵ و کپ و دەنگ بڵاوکەری تۆم
نووسەر نەبی کەی دەمم گەڕاوە
نەیژەن نەبێ دمبەگم دڕاوە
بلوێر و بنووس نە سەربەخۆنە
هەر کارێ لە چارەنووسی کۆنە
سووچی چییە تیر برینی بێشێ
دەستێک هەیە ژێ و کەوان دەکێشێ
ئەی خوایە ئەتۆ دەزانی خانی
تیرێکە لە تۆ کشا کەوانی
گەر دڵڕەشە یان زمانی لووسە
چیرۆکی وەکو نەی و بنووسە
دەست و دڵی نەک بەدەستی خۆیە
هی تۆیە کە راستە یان درۆیە
کاتێکی کە دات دەدا زمانی
لێت فێر نەبووایە چیی دەزانی
تۆی بەم هەڵەکارییەت سپاردم
سووچم چییە خۆزگە نەتدەناردم

سەرپشکییەکم هەیە بەلای خۆ
گیرە سەرەتای ئەویش لەلای تۆ
هێندەی چ بنووس بووە و چ بلوێر
گیراوە لە پەنجە تا سەرە و ژێر
بێ سەر دەگەڕا سەر و زمانی
رێی سوود و زیانی خۆی نەزانی

بلوێر بوو چلۆنی لێت بدایە
ئاوازی دەداوە لەم هەوایە
هەرچەندە پەڕی سپیم سیایە
هەویای بەتەنێم ئەتۆی خوایە
رووپەڕ گەلێ رووڕەشن لە چەنگم
ژێرباری گرانی شەرم و نەنگم
بەدخووم و لە ڕاستەخۆم چکووسم
سی ساڵە گوناهی خۆم دەنووسم
گەر هاتنە سەر زەوی مە رێک بوو
مێژوو لە هەزار و شێست و یێک بوو
ئێستا بە تەمەن چل و چوارم
پێشەنگی بەرەی گوناهکارم
مەست بووم و نەزانی پیلی بەستم
بۆ چاکە هەژاری با بەدەستم
وەک دات لە ئەوین بەرێ توانام
لەبرانەوەشا بگەی بە هانام

مەم و زینی خانی لێرەدا دوایی هات

هەزار ئامۆژگاری بۆ
شێرکۆی کوڕی خۆی دەکات

شێرکۆ کوڕی خۆشەویست و ژیرم
زاخاوی مژیم و هۆش و بیرم
پنج و رەگەزی دڵ و گیانم
خونچەی شەقی باخەکەی ژیانم
هێشتا بە تەمەن منال و کاڵی
وەک دەربەدەریم دوازدەساڵی
هەرچەندە کوڕی منی هەژاری
دوا رۆژی هەژارە نادیاری
لێم روون نییە پاشی چت بەسەر دێ
هیوام گەلێ پێتە ببیە مەردێ
مەردێکی بەکار و چاپک و زیت
بیرێ بکەی و بزانی تۆ چیت
دەردی گەلەکەت بزانی چۆنە
بۆت دەرکەوێ چەند برینی کۆنە
خانی لە هەزار و سەد ژیاوە
ئەو کاتە لە ئێمە چۆن دواوە
حەفتا و حەوت لە سێسەتیش چوون
پیستر لەوە کوردی ئێمە مردوون
ئەودەم کە هەیانبوو میرێ بۆ خۆ
ئەمڕۆکە پساوە رایەڵ و پۆ

بووین ئەو دەمە پشکی تورک و تاران
زۆر ئێستە خراترین لە جاران
نەوتت کە ژیانی ئەوروپایە
بۆ تۆ نییە تێری شەوچرایە
بێگانە لە نیشتمانی ئێمە
تێر و قەڵەون بە نانی ئێمە
خۆمان هەموو کوێر و کوتر و برسی
ژین کورت و ئەویش لەگەڵ مەترسی
نابێ بەزمانی خۆ بخوێنین
ناشێ کە هەناسەیەک هەڵێنین
کوژران بەهەزار هەزار لە لاوان
ئازادیخوازی بووبووە تاوان
ئێستەش لەسەر ئەم ژیانە تاڵەش
پاش رژتنی هێندە خوێنە ئاڵەش
کورد هەر لە خەوی نەزانیدایە
هەر پێکەوەیان گەڕ و هەرایە
بێگانە پەرستە خۆ نەویستە
بۆ هاوڕەگەزی کەڕ و نەبیستە
بۆ یەکتری دوژمن و نەیارن
بۆ نۆکەری تا بڵێی لەبارن
ئەو چاخە کە خانی پێی ژیاوە
فەرموویە هەرا لەسەر دراوە
ویستێکە هەزار ئەوەند چرووکن
بۆ پوولێ لەتای تەرازوو سووکن
خۆ هەرچی دەخوێنێ پیت و نیوێک
ئەو دەچیتە کەلێک و گەل لە شیوێک

لای شەرمە کە هەر بەکوردی بدوێ
بۆ چارەڕەشی مە بۆگەنە خوێ
خۆی ناودەنێ مل بەزەنگی پێشڕەو
دەتداتە دەسی دژت وەکو کەو

زۆرزانە لە کاروباری هەرکەس
ئاگای لە ژیانی خۆی نییە و بەس
رەنگن هەموو کەسک و سوور و شین
کوردایەتی زۆر بەکەم دەبینن
کێ هۆنەری کوردە یان هونەروەر
کەم باییترە لە توور و گێزەر
وا بیر مەکەوە ئەمەم درۆیە
بۆ راستی نموونە بابی تۆیە
کاتم ئەوە گەییە سی و نۆ ساڵ
هەر ساڵە لە پار پتر ژیان تاڵ
دڵخۆشی لە رووپەڕی ژیانم
هەر هێندە ناوەکەی دەزانم
ئاوارە لە نیشتمانی خۆمم
ئاواتەخواز بە ژینی دۆمم
واڵادەس و دڵپڕ و پەژارم
سەرباری هەژاری دەردەدارم
هەر مانگە لە دێیەک و لە جێیەک
هەر رۆژە میوانی خانەخوێیەک
دەرکێ نییە دادی بۆ بنێرم
هەردێ نییە خۆمی لێ وەشێرم

کوردایەتییە گوناه و سووچم
وەک مۆمێ دەساچم و دەسووچم
هەرچەندە کە نیمە هیچ دەرووی روون
هەر دژ دەگەڕێ گەڕانی گەردوون
دەستم لە هومێدێ بەرنەداوە
چاوم لە پسانی بەند و داوە
پێم وایە دوا بە رۆژی رەش دێ
زۆر ناچێ کە باو و رۆژی مەش دێ
جا با پتریش بەدەرد و کوڵ بم
با رووت و کڵۆڵ و داخ لە دڵ بم
سەد هێندە پەژارە لێم وەکۆبێ
کورد هەر دەبێ رۆژێ سەربەخۆ بێ
با من بە هەژاری بچمە بن گڵ
کورد رۆژێ دەبن بە گوڵ لەسەر چڵ
هەر هێندە تکام لە تۆیە رۆڵەم
مەڕوانە کە ئەم شڕ و شڕۆڵەم
زۆرتر لە منیش کز و هەژار بی
بێ یار و نزار و لێو بەبار بی
دەربەس مەبە بۆ گەلت بکۆشە
ژەهراوی لەسەر بنۆشە خۆشە
باوکی تۆ چلۆن بوو شوێنی بگرە
حیزانە مەژی بە مەردی بمرە

پێڕست

مەم و زینی خانی چییە؟ 5
پەسنێ خودێ 25
گازی و لاڤایی 28
پەسنێ پێغەمبەر 33
خواستنامەهدەر ژ پێغەمبەر 39
کول و دەردێ مە کوردا 42
چما ب کوردی نڤیسییە؟ 46
مەی ژ مەیگەر خوەستن 50
میرێ بۆهتان و خویشکێت وی 56
رندی و ئەڤین 62
تاجدین و مەم 64
سەرساڵ 67
سەیر و گەشت لە دەشتێ 69
جلکێد کەچکان ل لاوان 71
دوو کوڕێ نەنیاس 72
ژانا برینێ ئەڤینێ 78
نیچیر بوونا نیچیرڤانا 82
حەیرینا داین 86
رەمل و مەندەل 89
بژیشکا دەرەوین 91
ئەڤیندار کفشن 95
چاڤ نەهێری! 98
خوازگینی 101
شاهی و گۆڤەند 108
قالا شەمال 115
بویک و زاڤا 118
بەکر عەوان 122
زین و مەم و خەم 129
زین ژ خەمێرا دبێژە 134
ب خوەها خوەرا 135
ل فندێ ب گازنە 136
گلی ل منمنۆکێ 137

مەم و ژانا ئەڤینێ 139
پەیڤینا مەم دگەل چەم 141
لاڤایی مەم ل بەر بایی 143
گلی و گازن ژ دلێ کول 146
دەما بوهارێ و گاڤا شکارێ 151
باغ و بەخچا میر 154
گول ب گولاڕا داخێوە 156
ژوان 160
میر و مەزن سەردا دچن 165
برای تەنگانە 169
ئەڤین نایەتە ڤەشارن 172
میر و مەم دلەیزن 175
مەم د کەلهێدا 181
داغا ئەڤینێ ل زینێ 186
تاجدین دغەیدە 190
مەیدانێ مەردان 193
شوفار بخوە دحەسە 195
شیرەتا بێ بەختی یێ 198
زین ل هەمبەرێ میر 201
وەصیەتا زینێ 208
بویکا زیندانێ 214
شین بۆ مەمێ 222
دلۆڤانییا زینێ 226
زین ل سەر گۆڕێ مەم 228
چقلێ مەم و زینان 234
بەکر و رەحما خودێ 236
ئەڤین گەنجینەیە 241
رێکی خودێ ناس کرنێ 244
بناشتێ خانی ب قەلەمێ خوەرا 253
مەم و زین بە موکریانی – سۆرانی 259
سەرەتا 261
بەرکوڵێک لەلایەن وەرگێڕەوە 273
دیباچە 283
پەسەندی خوا و پاڕانەوە 286

چۆنیەتی و گەورەیی پێغەمبەر 291
پێغەمبەر دەکاتە تکاکار 297
بەدبەختی کوردان دەڵێ و بە مەردایەتییان هەڵدەڵێ 300
هۆی ئەم نووسینە و داد لە دەست گەردوونی چەپگەڕ 304
پێشدەستەیەک بۆ چیرۆک 308
پەسندی میری بۆتان و جووتە خوشکە جوانەکەی 314
دیسان رانانی جوانی ئەو دوو چاوبازانەیە 319
ئازایەتی تاژدین و برایانی و دۆستایەتی مەم و تاژدین 321
جێژنی نەورۆز 324
سەیرانی جێژن و دەزگیران گرتن 327
خۆ گۆڕینی تاژدین و مەم لە بەرگی کیژاندا 329
گرفتار بوونی مەم و زین و ستی و تاژدین بە داوی ئەوین 330
تاژدین و مەم بە دەردی خۆیان دەزانن 336
زین و ئەستی بە چ دەردێ چووبوون؟ 340
تایەن لەم وتانە سەرگەردانە 344
تایەن دەچێتە کن نوشتەنووس 347
درکاندنی رازی دڵ لەلای تایەن 353
گەڕانەوەی پیرێژن بۆ لای چاومەستان 356
خوازبێنی ئەستی بۆ تاژدین 359
رازاندنەوەی کچان و گواستنەوەی ستی 366
زاوا دەچێتە پەردە بۆ لای بووک 373
پێک گەیشتنی زاوا و بووک 376
تێ چاندنی بەکر مەرگەوەڕی شۆفار و دوو زمان 380
گریان و شیوەنی زینێ لەتاو و توێی ئەوینێ 387
زین لەگەڵ پەژارەدا داخێوێ 391
سکاڵای دوور بەدوور لەگەڵ خوشکیا 392
زین بوخچەی دڵی لای مۆمی داگیرساو دەکاتەوە 393
زین رووی گفتوگۆی دەکاتە پەروانە 395
سووتانی مەم لە دەردی دووری زینێ 397
پەیوینی مەم لەگەڵ چەمی دەجلەدا 399
رووی وتاری دەکاتە شنەبا 401
سەرکۆنەی دڵی خۆی دەکات 404
دەرچوونی میری بۆتان بۆ راو و نچیرێ 408
پەسنی باغی میری بۆتان دەدا 411

ژوانی زین و مەم لە باغی میردا 412
مەمیش بەرەو باغ دەڕوا 415
میر و راوکەر بەسەریاندا دێن 420
برای چاک بۆ رۆژی تەنگانە بەکارە 424
رازی دڵداری زین و مەم بەگوێی میر دەگا 427
میر و مەم شەترەنج دەلەیزن 430
مەم لە گرتووخانەدا بۆتە چلەکێش 436
زین گلەیی لە گەردوون و چارەڕەشی خۆی دەکا 441
تاژدین و برایانی لە بیری چارەدان 445
راسپاردەیەک رادەسپێرنە لای میر 448
میر لەبەریان دادەنوێنێ 450
بەکری شۆفار داوی مەرگ بۆ مەم دەنێتەوە 453
میر بەو بیرەوە دەچێتە لای زین 456
زین داوا راسپێری خۆی بە کاکی دەڵێ 463
زین سەری کوشتەی خۆی دەدا 469
شین بۆ مەمی هەژار و کوژرانی بەکری بەدکار 477
زین دڵی بە بەکر دەسووتێ و بۆی دەپاڕێتەوە 481
زینیش لە سوێی مەم دڵی دەتۆقێ 484
چقڵی مەم و زینان 490
پیاوچاکێ خەون بە بەکرەوە دەبینێ 492
چی نووسیوە و بۆچی نووسی 497
وردەکارییەکی دەروێشانە 500
سکاڵایەک لەگەڵ بنووسەکەیدا 508
هەژار ئامۆژگاری بۆ شێرکۆی کوڕی خۆی دەکات 513